

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA VII

KARJALAISEN SIIRTOVÄEN ASUTTAMISESTA
KÄYTY JULKINEN KESKUSTELU
VUOSINA 1944 – 1948

KEIJO K. KULHA

PUBLIC DISCUSSION OF THE SETTLEMENT OF
THE DISPLACED KARELIAN POPULATION IN THE
YEARS 1944—1948.

ENGLISH SUMMARY

JYVÄSKYLÄ 1969

KARJALAISEN SIIRTOVÄEN ASUTTAMISESTA
KÄYTY JULKINEN KESKUSTELU
VUOSINA 1944 – 1948

KEIJO K. KULHA

PUBLIC DISCUSSION OF THE SETTLEMENT OF
THE DISPLACED KARELIAN POPULATION IN THE
YEARS 1944—1948

ENGLISH SUMMARY

*Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiede-
kunnan suostumuksella julkisesti tarkastetta-
vaksi vanhassa juhlasalissa (II 212)
lauantaina toukokuun 24 p:nä
1969 kello 12.*

JYVÄSKYLÄ 1969

KARJALAISEN SIIRTOVÄEN ASUTTAMISESTA
KÄYTY JULKINEN KESKUSTELU
VUOSINA 1944–1948

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA VII

KARJALAISEN SIIRTOVÄEN ASUTTAMISESTA
KÄYTY JULKINEN KESKUSTELU
VUOSINA 1944 – 1948

KEIJO K. KULHA

PUBLIC DISCUSSION OF THE SETTLEMENT OF
THE DISPLACED KARELIAN POPULATION IN THE
YEARS 1944—1948

ENGLISH SUMMARY

JYVÄSKYLÄ 1969

URN:ISBN:978-951-39-8735-0
ISBN 978-951-39-8735-0 (PDF)
ISSN 0081-6523

K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapainossa
Jyväskylässä 1969

Alkusanat

Jos historia hyväksytään erääksi tavaksi vapautua menneestä, jokainen syviä ristiriitoja yhteiskunnassa synnyttänyt kiistakysymys pitäisi pyrkiä tutkimaan mahdollisimman nopeasti, jotta kysymykseen voitaisiin sen jälkeen suhtautua reaalisti. Tässä tutkimuksessa tätä käytäntöä on sovellettu lähimenneisyyden tapahtumaan. Tarkoituksena on siirtää tältä osin tutkimuksen rajaa lähemmäs nykyaikaa. Virikkeen nimenomaan asutustoiminnan käsittelemiseen antoi osittain vastaavaa aihetta maakunnallisesti selvittelevä pro gradu-tutkielma. Käytännön tutkimustyön aikana osoittautui tarkoituksenmukaiseksi keskittyä yksinomaan siirtoväen vaiheisiin, joiden jäntevimmäksi käsittelymuodoksi osoittautui julkisen keskustelun kartoittaminen. Tällöin joudutaan pelkistetysti tekemisiin kaikkien siirtoväen asuttamiseen liittyvien ongelmien kanssa.

Tämän tutkimuksen edistymiselle on sen kaikissa vaiheissa ollut merkityksellistä läheinen kanssakäynti työtä ohjanneen opettajan ja esimiehen, professori Mauno Jokipiin ja kirjoittajan kesken. Aivan erityisesti annan arvoa kaiken häneltä saamani opastuksen ohella sille uutteruudelle, jolla hän on työskennellyt taloudellisten edellytysten aikaansaamiseksi Jyväskylästä käsin suoritetulle tutkimukselle. Työlleni on ollut suureksi avuksi sen toisen esitarkastajan professori Päiviö Tommilan perusteellinen kritiikki. Olen pyrkinyt mahdollisuuksieni mukaan ottamaan vaarin ne huomautukset, jotka hän lehdistötutkimukseen perehtyneenä esitarkastajana on tehnyt. Dosentti Kustaa Hautala puolestaan on antanut minulle monia uusia näkökulmia liseniaattityön toisen tarkastajan ominaisuudessa.

Monien yksityisten henkilöiden tarpeelliset neuvot ovat pitkän tutkimusvaiheen aikana säästäneet tekijän paljolta vaivannäöltä; ne ovat osoittaneet oikotien ratkaisun löytämiseen monessa tutkimuksen yksityiskohdassa. Tällöin muistan erityisesti liseniaattiseminaarin jäseniltä saamani rakentavan kritiikin. Olen saanut keskustella aiheeseeni liittyvistä ongelmista myös monien vanhempien tutkijoiden kanssa. Apulaisprofessori Aira Kemiläistä kiitän erityisesti dispoition liittyvistä neuvoista, dosentti Jorma Ahvenaista ja dosentti Erkki Lehtistä

ohjauksesta monissa yksityiskohdissa. Asutuskysymyksiin perehtyneenä asiantuntijanani on vuosikausia toiminut agronomi Tauno Hänninen, jolle esitän tässä yhteydessä vilpittömän kiitokseni.

Jokainen tutkija tuntee korkeatasoisen arkisto- ja kirjastohenkilökunnan suuren arvon. Monta kertaa erittäin persoonakohtaisesta avusta on valitettavasti tyydyttävä esittämään kiitokset kollektiivisesti kiitettäviä yksilöinä kuitenkin unohtamatta. Arvostan erityisesti asutushallituksen arkiston, Valtionarkiston ja Jyväskylän maakunta-arkiston sekä monen tässä mainitsematta jäävän laitoksen henkilökunnalta saamaani tukea. Erikoismaininnan olen velkaa Jyväskylän yliopiston kirjastolle, jolta saamani apu on ollut monipuolista ja aina joustavaa; kirjastonhoitaja, fil.lis. Eeva-Maija Tammekannin välityksellä pyydän kiittää jokaista yksityistä auttajaani.

Tutkimuksen valmistuessa on tapana muistaa ainoastaan onnistuneet apurahanomiset ja jättää mainitsematta vastakkaiset tapaukset, vaikka monen tutkijan sen sijaan tulisi osoittaa kiitoksensa pitkämieliselle pankilleen. Olen nauttinut Jyväskylän yliopiston ja sen edeltäjän Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun rehtorin myöntämän nuoren tieteen harjoittajan apurahan vuosina 1963 ja 1968; viimeksi mainittuna vuonna poikkeuksellisesti ainoastaan yhdeksän kuukautta. Vuonna 1967 sain Suomen Kulttuurirahaston apurahan ja tänä vuonna Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö on osallistunut teoksen painatus-
töiden rahoitukseen. Ratkaisevaksi tueksi työn julkaisemisessa on muodostunut tämän tutkimuksen ottaminen Jyväskylän yliopiston julkaisusarjaan, mistä kiitän päätöksen tehnyttä julkaisutoimikuntaa. Osan apurahoista olen saanut nauttia virasta vapaana, mikä on merkittävästi lisännyt niistä saatavaa hyötyä.

Läheisimmistä myötäeläjäistäni kiitän lehtori Pertti Torikkaa, joka on vaivaa nähden lukenut tutkimuksen työlään kieliasun ja fil.kand. Leena Torikkaa, joka on kääntänyt yhteenvedon englanniksi. Perhepiirille ja monille muille lähimmilleni väitöskirjatyö on merkinnyt monia henkilökohtaisia kieltäymyksiä, siitä huolimatta olen saanut heiltä osakseni jatkuvaa kannustusta, joka on ollut tervehdintä laskevien ilmavirtausten kausina. Vaimoni Sirkka-Liisa on oman työnsä ohella avustanut teoksen oikoluvussa ja henkilörekisterin laadinnassa. Isäni on opiskelun kaikissa vaiheissa varauksetta asettanut taloudellisen tukensa käytettäväkseni, mistä työn päättyessä esitän hartaan kiitoksen.

K. J. Gummerus on rutiininomaisesti ja moitteettomasti saattanut työn painoasuun. Kirjapainoteknisissä kysymyksissä olen myös saanut apua työympäristöltäni.

Käsälässä 21. 4. 1969

Keijo K. Kulha

Sisällys

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	s.	11
1. Tutkimustehtävä	s.	11
2. Tutkimuksen lähteet	s.	16
3. Tutkimusmetodi	s.	24
I JULKISESSA KESKUSTELUSSA ESIINTYNEET		
RYHMÄT	s.	28
1. Asutusviranomaiset	s.	28
2. Siirtoväki	s.	32
3. Rintamamiehet	s.	35
4. Maanluovuttajat	s.	35
5. Talouspiirit	s.	39
6. Ruotsinkieliset piirit	s.	40
7. Puolueet	s.	41
a) <i>Isänmaallinen kansanliike (IKL)</i>	s.	42
b) <i>Kansallinen kokoomus</i>	s.	43
c) <i>Kansallinen edistyspuolue</i>	s.	47
d) <i>Ruotsalainen kansanpuolue</i>	s.	48
e) <i>Maalaisliitto</i>	s.	51
f) <i>Suomen sosialidemokraattinen puolue</i>	s.	56
g) <i>Suomen Kansandemokraattinen Liitto (SKDL)</i>	s.	60

II KÄYDYN KESKUSTELUN PUITTEET	s.	66
1. Siirtoväkikysymys 1940–1944	s.	66
a) Väestön vaiheet ja yleisluontoiset kannanotot	s.	66
b) Kielikysymyskeskustelun ensimmäinen vaihe	s.	80
c) Rintamamieskysymyksen alkuvaiheet	s.	83
2. Lainsäädäntö siirtoväen asuttamiseksi	s.	88
a) Nissisen komitean mietintö	s.	88
b) MHL-esityksen muotoutuminen valtioneuvostossa	s.	91
c) Maatalousvaliokunnan kanta	s.	94
d) Suuren valiokunnan kanta ja lain hyväksyminen	s.	97
e) Maanhankintalain pääpiirteet ja toimeenpanon organi- saatio	s.	100
f) Siirtoväen asutustoimintaan liittyvä muu lainsäädäntötyö	s.	105
3. Siirtoväen asuttamisen edistyminen tilastollisesti esitettyinä vuosina 1945–1948	s.	107
a) Siirtoväen sijoittuminen	s.	108
b) Siirtoväen tilojen perustaminen	s.	117
c) Tilojen kuntoonpanotyöt	s.	121
d) Puolitiehen jäänyt asutustoiminta	s.	123
e) Eräitä talouskysymyksiä	s.	126
III SIIRTOVÄKI JA MUUT MAANSAAJAT. KESKUSTELU ASUTUSTOIMINNAN ETUOIKEUSKYSYMYKSESTÄ. s.		130
1. Yleisiä kannanottoja siirtoväen asuttamisen välttämättömyydestä ja kiireellisyydestä	s.	131
2. Ajatus asutustoiminnan asteittaisesta suorittamisesta	s.	151
3. Maansaaajien piirin laajentaminen	s.	159
4. Siirtoväki ja rintamamiehet	s.	168
5. Yhteenveto etuoikeuskysymyksestä	s.	174

IV SIIRTOVÄKI JA MAANLUOVUTTAJAT.

KESKUSTELU MAANSAANNISTA JA

MAANLUOVUTUKSESTA. s. 176

1. Mille alueelle siirtoväki piti maantieteellisesti sijoittaa s. 176
2. Vanhaa peltoa vai uudisraivausta s. 180
3. Asutustoiminnan kansantaloudellisia perusteluja s. 187
 - a) *Yleisiä kansantaloudellisia asutuspuheenvuoroja* s. 187
 - b) *Siirtoväen korvaukset ja maanluovuttajain obligaatiot* .. s. 196
 - c) *Elintarviketuotanto ja tilakoko* s. 202
4. Yhteisöjen maiden käyttäminen asutustoimintaan s. 207
5. Kysymys oikeusturvasta s. 210
6. Yhteenvedo siirtoväen ja maanluovuttajien mielipiteiden vastakkaisuudesta s. 213

V RUOTSALAISALUEIDEN ASUTUSTOIMINTA –

KIIHKEIMMIN KESKUSTELTU YKSITYISKOHTA .. s. 215

1. Maanhankintalain hyväksymistä edeltänyt keskustelu s. 215
2. Kielikysymyskeskustelu käytännön asutustyön kuluessa vuoteen 1947 s. 224
3. Merikoivisto-hanke s. 238
4. Ruotsinlehtien suhde ruotsalaisalueiden asutustoimintaan s. 249
5. Yhteenvedo ruotsalaisalueita koskeneesta keskustelusta .. s. 254

VI ERILLISKYSYMYKSIÄ s. 257

1. Ajatus Karjalaan pääsystä mielialatekijänä s. 275
2. Lopullinen rauhansopimus edeltävine neuvotteluineen .. s. 260

JOHTOPÄÄTÖKSET s. 267

LIITTEET s. 281

LÄHTEET s. 289

HENKILÖHAKEMISTO s. 300

SUMMARY s. 303

Tutkimuksen lähtökohdat

1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimus on lähestynyt Karjalan siirtoväen asutuskysymystä monien eri tieteenhaarojen suunnalta. Siirtoväen sopeutuminen ja toisaalta yhteenkuuluvuuden säilyttäminen muodostuivat itsestään sosiologian kiintoisaksi ongelmaryhmäksi. Jo vuonna 1952 valmistui tältä alalta Heikki Wariksen ym:n tutkimus Siirtoväen sopeutuminen. Koska asutustoiminnassa suuria maa-alueita vaihtoi omistajaa, kysymys kiinnosti edelleen maa- ja metsätaloudellista tutkimusta. Huomattavimpana tämän aihepiirin esityksenä on pidettävä Mikko Ilvessalon väitöskirjaa Suomen vuosien 1939–40 ja 1941–44 sotien jälkeinen asutustoiminta metsätalouden kannalta, joka ilmestyi vuonna 1963. Irma Kastarin väitöskirja Sotasiirtoväen laitoshuollosta osoittaa myös yhteiskunnallisen tutkimuksen askarrelleen tämän laajan kysymyksen erään osatehtävän parissa. Maantieteilijöitä on kiinnostanut nimenomaan siirtoväen alueellinen sijoittuminen. Muun muassa Erkki Kanervo käsittelee sitä Suomen maantieteellisen käsikirjan Siirtoväki-artikkelissa. Myös kansanelämäntutkimuksessa väestönsiirto on tarjonnut tutkimuskohteita muun muassa karjalaisen perinteen jatkumisesta uusissa olosuhteissa.

Karjalaisen siirtoväen siirtyminen luovutettavaksi määrätyltä alueelta Kanta-Suomeen muodosti lähtökohdan Suomen oloissa ainutlaatuiselle asutustoiminnalle. Sellaisenaan karjalaisten siirtyminen oli osa 1900-luvun Euroopan laajoista väestönsiirroista. Vuosina 1912 – 1939 oli Euroopassa joutunut pakolaisiksi tai pakkosiirtojen kohteeksi noin 14 miljoonaa ihmistä. Suurimmat väestönsiirrot tapahtuivat silloin Balkanilla, Saksassa ja Neuvostoliitossa. Toisen maailmansodan aikaiset väestönsiirrot koskettivat taas noin 12 miljoonaa ihmistä, joista 12,5 % oli saksalaisia. Sodan päättymistä seuranneiden kymmenen vuoden kuluessa joutui vielä lähes 30 miljoonaa ihmistä, joista peräti 59 %

oli saksalaisia, tekemisiin väestönsiirtojen kanssa. Näiden suurten lukujen rinnalla yli 400 000 karjalaisen siirtyminen Kanta-Suomeen tuntuu pieneltä, mutta suhteellisesti ottaen oltiin tekemisissä varsin suuren tehtävän kanssa – siirtoväkeä oli noin 12 % maan väestöstä.¹

Verrattaessa Suomessa tapahtunutta väestönsiirtoa Euroopan vastaaviin voidaan Heikki Wariksen mukaan kiinnittää huomiota seuraaviin asutustoiminnallemme tunnusomaisiin seikkoihin. Suomi sai ratkaista siirtoväkiongelmansa ensiksikin omissa oloissaan, sillä maassa ei ollut vierasmaalaisia miehittäjiä asutustoimintaa toteutettaessa. Näin siirtoväki voitiin sijoittaa itsenäisesti, oman kehittyneen lainsäädännön ja oman hallinnon turvin. Asialle oli myös eduksi, että siirtoväkikysymys voitiin ratkaista omien rajojen sisällä. Karjalainen siirtoväki siirtyi toisten suomalaisten joukkoon ja he saivat sopeutua omaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Karjalaisten siirtyminen oli edelleen kertakaikkinen tapahtuma. Toisin sanoen siirtoväki ei saapunut jatkuvana kaoottisena virtana, kuten Saksassa, vaan nopeasti lyhyenä ajanjaksona, mikä teki mahdolliseksi pitkän tähtäyksen suunnittelun asiaa ratkaistaessa. Sodanjälkeisissä vaikeissa olosuhteissa helpotti siirtoväen asuttamista maassa vallinnut täystyöllisyys, joka johtui muun muassa sotakorvaustoimituksista. Suuri merkitys oli edelleen sillä, että siirtoväen omatoimisuutta ja omavastuisuutta käytettiin hyväksi heidän asioitaan järjestettäessä. Siirtoväki vedettiin mukaan kantamaan vastuuta korvaus- ja asutuspolitiikasta. Näiden muihin maihin verrattuna edullisten olosuhteiden vallitessa ratkaistiin Suomessa ilmeisesti varhaisemmin ja perusteellisemmin siirtoväen ongelmat kuin muissa maissa.²

Asutustehtävästä muodostui varsin keskeinen sodanjälkeisessä sisäpolitiikassa. Sitä voidaan pitää muiden jälleenrakennustoimenpiteiden kanssa eräänä nykyhistorian lähtökohdista. Sodanjälkeistä lähimenneisyyttä tutkittaessa on päähuomio tähän saakka kohdistunut kyseisen kauden ulkopolitiikkaan ja sotapoliittisen aseman täydelliseen muuttumiseen sekä kuohuvaan sisäiseen valtataisteluun. Siirtoväen asuttaminen liittyy sen sijaan vähemmälle huomiolle jääneeseen sosiaalis-taloudelliseen murrokseen.

¹ *Waris, Heikki*, Pakolaisongelma nykyajan maailmassa s. 7–13. Vrt. mm. *Stegemann, Rudolf-Schmidt, Friedrich*, Siedlung und Siedlungspolitik in den Ländern Europas s. 31–40, 145–152.

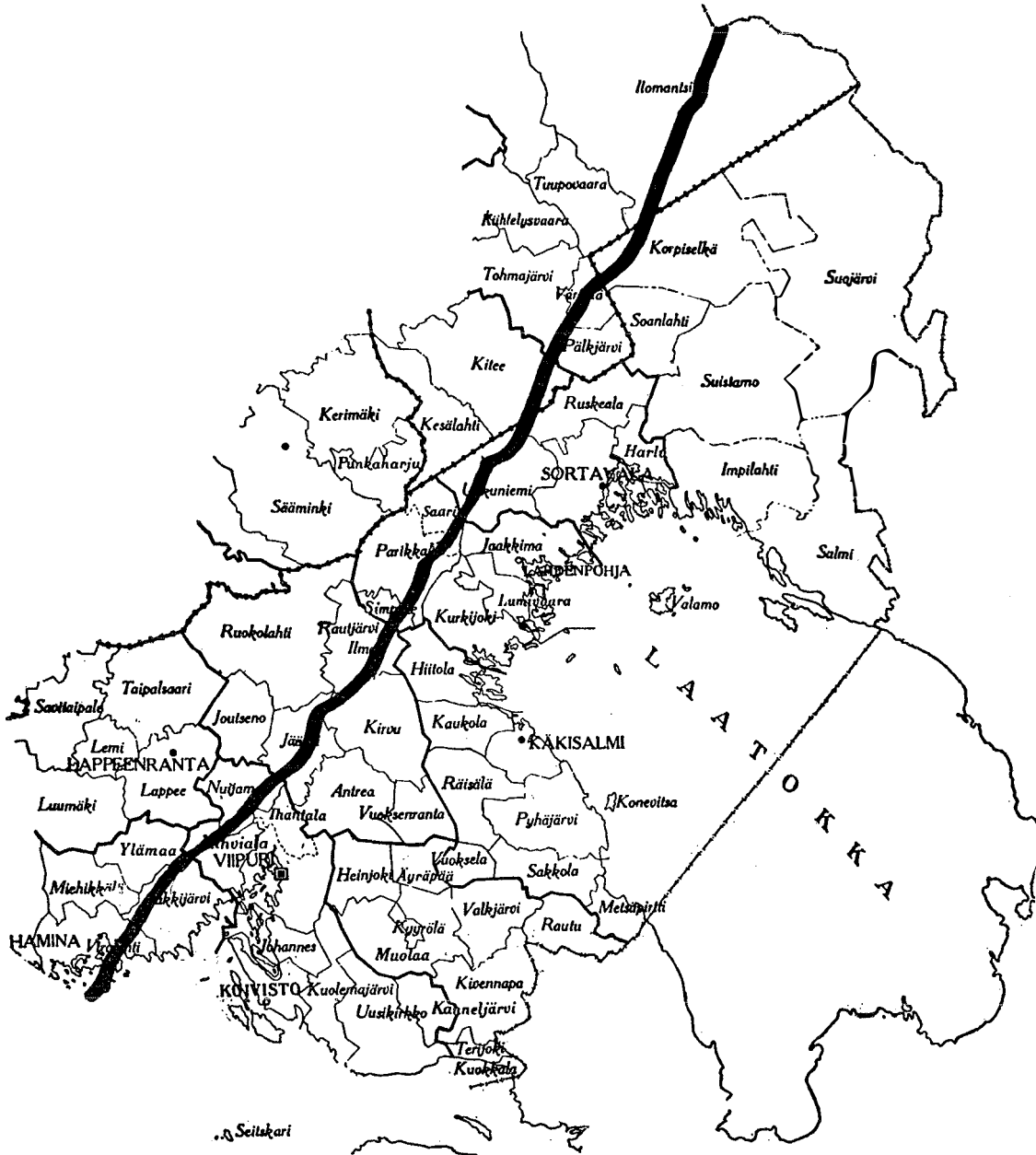
² *Waris* emt. s. 17–18; *Waris, Heikki*, Kansainvälinen yhteistoiminta siirtoväen kysymysten selvittämiseksi s. 2–3.

Miten olisi parhaiten historian metodein punnittavissa näin laajan aihepiirin ja tapahtumasarjan merkitys nykyl historian eräänä taustatekijänä? Tehtävä on vaikea. Vanhan ja keskiajan tutkijan käsiin aika on osittain seulonut sopivan, rajoitetun määrän faktoja, mutta uusimman ajan tutkija törmää lähteiden paljouteen. Tämä pakottaa nimenomaan rajaamaan tarkoin tutkimustehtävän. Osittain tästä syystä on päädytty valitsemaan tutkimuksen kohteeksi siirtoväen asuttamisen synnyttämä julkinen keskustelu. Sen muodostama tapahtumasarja keskittyy siirtoväen asuttamisen olennaisiin kysymyksiin vaatimatta kuitenkaan kaiken siirtoväkeen liittyvän asia-aineuksen tietosanakirjamaista kokoamista. Julkisella keskustelulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yksityisten henkilöiden, sanomalehtien, elinten, järjestöjen ja viranomaisten julkisuuteen saattamia kannanottoja, joilla on pyritty vaikuttamaan siirtoväkikysymyksen ratkaisuun lähimpien sotaa seuranneiden vuosien aikana. Keskustelua kartoitettaessa pyritään ottamaan huomioon kaikki jollakin tavoin teemaan vaikuttavat asiat. Samalla tutkijan on kuitenkin pakko suorittaa valintaa merkitsevien faktojen ja toisarvoisten tosiasioiden kesken. – Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan Karjalan siirtoväellä sitä väestöä, joka siirtyi luovutetulta alueelta – Kannakselta, Keski- ja Raja-Karjalasta – muuanne Suomeen. (Vrt. karttaliite s. 14.)

»Siirtoväki on asutettava»-mielipide oli syksyllä 1944 olosuhteiden sanelema realiteetti, jonka kieltämättömän tosiasian kaikki yksimielisesti tunnustivat. Tämän välttämättömyyden toteuttaminen toi esille selviä eturistiriitoja eri ryhmien kesken; siirtoväki oli erikoisasemassa suuressa maansaajien ryhmässä, jota vastassa olivat maanluovuttajien mielipiteet ja edut. Siirtoväen sijoittaminen aiheutti myös kahden rintaman muodostumisen sodan aikana rauhoittuneelle kielirajalle, samaan aikaan kun siirtoväen asia joutui kiistelemään huomiosta rintamamiesten ja Pohjois-Suomen jälleenrakennuksen vaatimusten kanssa.

Tämä ongelmaryhmä tarjoaa laajan aineiston keskustelua kartoittamaan pyrkivälle tutkimukselle siitä syystä, että kaikki maansaaja- ja luovuttajaryhmät olivat järjestäytyneet pyrkien edustajiensa, järjestöjensä ja lehdistönsä välityksellä lähetystöin, julkilausumin, julkaisuun ja aloittein ym. keinoin tekemään kantansa julkisuudessa tunnetuksi. Kaikki ryhmät saattoivat osin julkisuuden kautta omat vaatimuksensa tiedoksi eri puolueille, jotka omasta

LUOVUTETUN KARJALAN KARTTA¹

¹ Kartta Erkki Paavolaisen artikkelista Luovutettu Karjala, Oma maa 3 s. 201.

puolestaan pyrkivät saamaan itselleen kannattajia tunnustautumalla julkisesti erilaisten vaatimusten ajajiksi. Lainsäädännön valmistuttua asutusviranomaiset pyrkivät välittämään maansaajien ja maanluovuttajien keskinäisiä ongelmia. He huolehtivat käytännössä asutustoiminnan sujumisesta ja osallistuivat siten voimakkaasti käytyyn keskusteluun. Esiintyihän julkisuudessa toisaalta asutusviranomaisiin kohdistunutta kritiikkiä, ja toisaalta nämä pyrkivät selvittämään julkisuudessa periaatteitaan taatakseen siten käytännön toimenpiteiden mahdollisimman joustavan sujumisen.

Tutkimuksessa pyritään lähestymään siirtoväkikysymystä mahdollisimman monelta taholta, jotta saataisiin selville eri ryhmien suhtautuminen karjalaisten asuttamiseen. Samalla saadaan tietoa mielipiteiden muuttumisesta sen eri vaiheissa. Kun rinnan keskustelun rekisteröimisen kanssa seurataan asutustoiminnan edistymistä ratkaisusta toiseen, voidaan osittain saada selvyyttä, mitkä mielipiteet ovat eniten painaneet yksityisiä ratkaisuja tehtäessä. Tutkimuksen päätarkoituksena on kuitenkin käydyn keskustelun kartoittaminen ja siihen osallistuneiden ryhmien kannan selville saaminen. Tämän ohella voidaan saada osittain tietoa esitettyjen kannanottojen vaikutuksesta, jonka tyhjentävä selvittäminen ei ole mahdollistakaan yksin historian keinoin. Oman aikamme historiankirjoitusta, jota tämäkin tutkimus edustaa, rasittaa se, että ihmiset vielä muistavat ajan, jolloin kaikki tiet olivat ratkaisuille avoinna. Heidän on vaikeata ottaa historioitsijan asennetta eli nähdä tiet kuljettuina ja suljettuina. Näin ollen he suhtautuvat asiaan epähistoriallisesti, heidän reaktionsa perustuvat tunteeseen.³ Kuitenkin mikäli tutkimus kykenee vajavaisestikin kartoittamaan tätä sisäpoliittista ratkaisua tehtäessä vaikuttaneet mielipideryhmät ja niiden keskinäisen kilpailun, tiettyjen ratkaisujen syntyminen ja niiden käytännön soveltamisen ymmärtäminen on oletettavasti paljon helpompaa kuin ilman tällaisen taustan tuntemista. Vaikka historiallista aikaväliä ei olekaan konventionaalisesti ajatellen riittävästi, tällaisessa tutkimuksessa voidaan päättyneen toiminnan ollessa kyseessä, saada selville, mitkä mielipidesuunnat onnistuivat ohjaamaan kehitystä. Tutkimalla tällä tavalla uusinta historiaa, voidaan olettaa vääristyneille mielipiteille ja liioitteluille jäävän huomattavasti vähemmän tilaa kuin ilman tällaista selvitystä. Tähän lienee päästävässä siitäkin huolimatta, ettei pyritä ehdottoman lopullisiin johtopäätöksiin, vaan ainoastaan tekemään tunnetuksi ratkaisujen ajallinen ja asiallinen ympäristö.

³ Carr, *Edward Hallet*, Mitä historia on s. 103.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTEET

Tutkimuksessa käytetty lähdeaines jakaantuu viiteen ryhmään: sanomalehdistö, lähdejulkaisut, arkistolähteet, muut painetut lähteet ja sekalaiset lähteet.

Sanomalehdistö on julkista keskustelua tutkittaessa keskeisimpiä lähteitä. Tarkastellessaan sanomalehdistön ja yleisen mielipiteen välistä suhdetta kaikki tutkijat ovat yksimielisiä siitä, ettei näitä kahta käsitettä saa samaistaa. Koska niiden välinen suhde on erittäin moniselitteinen, on jokaisessa tutkimuksessa määriteltävä erikseen yleisen mielipiteen ja sanomalehdistön suhde. Arvioitaessa tämän lähdeaineuksen merkitystä julkisessa keskustelussa on edelleen muistettava, ettei mielipide, joka esiintyy enemmistönä sanomalehdissä, riippumatta lukumäärästä ja painoksesta, välttämättä ole kansallisen enemmistön mielipide. Tutkimukset ovat osoittaneet, että sanomalehdistön vaikutus yleiseen mielipiteeseen on sitä suurempi, mitä vähemmän kysymyksessä olevat asiat koskevat lukijan henkilökohtaisia etuja, mitä etäämpänä ne ovat hänen välittömästä kokemuspiiristään, mitä tuntemattomampia ne hänelle ovat ja mitä vähemmän vastakkaisia näkökohtia sisältävät. Ulko- ja kansainvälisiä ongelmia voitaneen pitää lukijoille esimerkiksi kaukaisempina kuin talous- ja sosiaalipoliittisia kysymyksiä.

Pääkirjoituksia voidaan tarkastella joko sellaisinaan kerta kaikkiaan annettuna lehden kantana sen syntyvaiheista ja vaikutuksista riippumatta tai tuloksena monenlaatuisista — usein ristiriitaisista — pyrkimyksistä ja tavoitteista. Jotta jälkimmäiseen tulkintaan päädyttäisiin, tutkijan olisi syytä pyrkiä pääsemään palstojen taakse. Tähän liittyen on huomautettu, että on aivan mahdotonta päätellä, milloin esimerkiksi sanomalehden kannanotto on toimituksen yritystä muokata mielipidettä, milloin taas sen ilmausta vallankin siinä tapauksessa, ettei kirjoittaja osaa vaistota yleisten ajatusten suuntautumista tietyssä kysymyksessä.⁴

Sanomalehdet ovat kehittyneet pelkistä tietojen julkaisulaitoksista yleisen mielipiteen välittäjiksi ja johtajiksi. Samaan aikaan on lehtien sisäinen organisaatio muuttunut ja kehittynyt; tietojen keräämisen ja julkaisemisen väliin on

⁴ *Eskola, Seikko*, Yleisen mielipiteen ongelma historiantutkimuksessa s. 285; *Waller, Sture M.*, Historisk opinionsundersökning och tidningsforskning. Några reflexioner kring metodfrågor s. 262–273; *Puntila, L. A.*, Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla s. 497.

tullut uusi jäsen — toimitus. Näin on lehden kustantajasta tullut tietojen myyjän sijaan yleisen mielipiteen kauppias. Tämän »kaupan» tekniikkaan liittyen eräät ruotsalaiset lehtimiehet ovat sitä mieltä, että lehdistöllä on merkityksellisissä kysymyksissä suurempi mahdollisuus estää kuin edistää mielipiteenmuodostumista ja että se harvemmin onnistuu luomaan opinion kuin tukahduttamaan sellaisen syntymisen. On muistettava myös lehdistön poliittinen voima. Sen välityksellä politiikan avainhenkilöt, puolueet tai painostusryhmät esittävät vaatimuksiaan noudatettavasta politiikasta, toisaalta lehdistö vetoaa asemaansa yleisen mielipiteen ja laajojen kansalaispiirien edustajana halutessaan vaikuttaa vallan käyttöön.⁵

Tässä tutkimuksessa sanomalehdistön käyttö on keskittynyt pääkirjoitukseen.⁶ Pääkaupungissa ilmestyvien pää-äänenkannattajien ja suurimpien päivälehtien osalta ne on käyty systemaattisesti läpi numero numerolta. Maaseutu-lehtien artikkeleihin taas on perehdytty erilaisten leikekokoelmien ja lehdistökatsausten välityksellä. Niiden kartoittamisen osalta tutkimukselle on ollut erityiseksi avuksi Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnassa kerätty leikekokoelma, joka syntyi pidettäessä asutustoiminnan johtoa jatkuvasti ajan tasalla mielipiteiden vaihdon suhteen. Tämä kokoelma käsittää likipitään kaikki asutustoimintaa käsitelleet pääkirjoitukset, artikkelit, haastattelut, reportaasit jne. Kyseinen leikekokoelma on täydellisin nimenomaan maan suurimpien lehtien osalta, joiden mielipiteiden kehitystä asutusviranomaiset kaikkein tarkimmin halusivat seurata. Täydellistä luetteloa asutusviranomaisille tulleista lehdistä ei vuosittain kuitenkaan ole käytettävissä. Jonakin vuonna asiakirjat todentavat tilatuksi 25 päivälehteä, mutta tähän lukuun on saattanut tulla lisäksi lukuisat vapaakappaleet, joiden artikkeleita on ollut löydettävissä kokoelmasta. Koska sanomalehdet usein kävivät keskenään väittelyä asutustoiminnasta, yksityisistä pääkirjoituksista voidaan löytää viittauksia muiden lehtien johtaviin artikkeleihin, mikä puolestaan antaa mahdollisuuden harjoittaa lähdekritiikkiä leikekokoelman täydellisyydestä. Myös muista lähteistä, kuten esimerkiksi muut lehdet-osastosta, saatavien viittausten perusteella

⁵ *Eskola, emt. s. 285; Habermas, Jürgen, Strukturwandel der Öffentlichkeit s. 201; Eskola, Seikko Joukkotiedotusvälineet historian tutkimuksessa s. 45.*

⁶ Viitattaessa käsittelyn yhteydessä sanomalehtiin ilmoitetaan niistä ainoastaan ilmestymispäivä. Lehden yksityistä sivua ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi yksilöidä, koska lähes aina viitataan vain pääkirjoitukseen; poikkeukset tästä tavasta on mainittu.

on voitu tarkata tämän lähteen edustavuutta, jota on pidettävä korkeana.

Toinen tutkimukselle tärkeä lähde sanomalehdistön osalta on Valtion Tiedotuskeskuksen kotimaisten lehtikatsausten päivittäinen sarja, joka ulottuu sotavuosista vuoteen 1947 saakka. Tässä sarjassa on mainittu pääkaupungin aamu- ja iltapäivälehtien pääkirjoitusten otsikot ja esitetty yhteenveto maaseutulehtien pääkirjoituksista. Tämän avulla voidaan selvittää muun muassa puoluelehdistössä esiintyneet kiertoartikkelit, jotka ilmestyivät samanaikaisesti tietyn puolueen lehdissä maan eri puolilla. Kokonaisuudessaan tämän sarjan suurin apu tutkimukselle on maaseutulehtien kannanottojen selvittäminen, joskaan täydellisyyteen tässä ei voida päästä, sillä kaikkien lehtien pääkirjoituksia ei toki voitu katsauksessa referoida. Tähän liittyen on toisaalta muistettava näiden lehtien huomattavasti suppeampi vaikutusmahdollisuus pääkaupungin suuriin lehtiin verrattuna. — Ruotsin lehtien pääkirjoituksiin taas on käytännöllisimmin päästy käsiksi Ulkoministeriön arkiston sanomalehtikatsauskokoelman välityksellä, jonka lähetystöt ja konsulaatit ovat ministeriölle päivittäisinä katsauksina koonneet. Tämän sarjan täydellisyyttä on yksityisten tapausten osalta punnittu vertaamalla sitä alkuperäislähteisiin. Näitä päälähteitä täydentävät vielä eräät lehtiarkistojen, puoluearkistojen ja yksityisten kokoelmien leikekokoelmat. Esimerkiksi Valtionarkistosta löytyy monia aiheeseen liittyviä leikekokoelmia, joiden merkitys sille on kuitenkin toissijainen.⁷

Tiettyyn erikoisasemaan tutkimusaihetta käsiteltäessä joutuu siirtoväen pää-äänenkannattaja *Karjala*. Tämä vuonna 1903 nuorsuomalaisten lehtenä Viipurissa toimintansa aloittanut lehti joutui jälleenrakennusvaiheen aikana usein arvostelemaan myös poliittisten puolueiden kantaa karjalaisten elinkesymyksissä. Tämä johti lopulta siihen, että yhtiökokouksessa vuonna 1943 lehti julistettiin riippumattomaksi, mitä muu lehdistö tervehti yleensä asiallisen myötämielisesti. Lehti oli oman historiansa mukaan jo Moskovan rauhan jälkeen (1940) jättänyt puolueasiat ja pitäytynyt yksinomaan karjalaisten etujen ajamiseen. Lehden levikki oli kesäkuussa 1944 noin 40 000 ja asutustoiminnan huippukaudella 1946 noin 43 000.⁸ Vuoteen 1952 lehti toimi Helsingissä, ja

⁷ Tällaisia ovat mm. Suomen Ruotsin lähetystön kokoama talvisodan leikekokoelma, filtri, kirjastonhoitaja *Sven Hirnin* vuosien 1936–1947 sotia koskeva leikekokoelma (58 kansiota), Tasavallan Presidentin kanslian leikeaineisto jne.

⁸ *Vilkuna* toteaa, että *Karjala* oli vain siirtoväen lehti, sen asianajaja, jonka puolueväri oli tuskin tunnettavissa. *Vilkuna, Kustaa*, Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944 s. 113.

sen merkityksestä tälle tutkimukselle voidaan yhtyä lehden historian kirjoittajan Erkki Paavolaisen mielipiteeseen, että kun lehti katsoo ensisijaiseksi tehtäväkseen seurata ja selostaa viranomaisten kaikkia siirtoväen hyväksi suorittamia toimenpiteitä, siitä saa luotettavan kuvan karjalaisten mielipiteistä ja keskitettyä tietoa virallisesta karjalaispolitiikasta. Erityinen lähdearvo lehdellä on silloin, kun pyritään nimenomaan selvittämään siirtoväen omatoimiset pyrkimykset vaikuttaa asioiden kulkuun.⁹

Sanomalehdistön lähdemerkitystä käsiteltäessä on vielä tarkoituksenmukaista sivuta poikkeuksellisesta ajasta johtuvia vaikutuksia ja sanomalehtiin toimitetun aineiston kulkua. Epänormaali aika näyttäytyy sanomalehtien osalta yleensä lievinä ennakkotarkastuksina tai jyrkkänä sensuurina. On aivan ilmeistä, että sensuurilla on valtioneuvoston tiedotuselimien arkiston perusteella ollut varsin vähän merkitystä siirtoväkikysymyskeskustelulle. Vain erittäin harvoissa tapauksissa sensuuri puuttui siirtoväkikysymykseen liittyviin kirjoituksiin. Tällaisia tapauksia oli muun muassa Karjalan Liiton vuosikokouksen (2. 4. 1944) julkilausuman julkisuuteen tulon estäminen; siinä vaadittiin Karjalan puolustamista viimeiseen saakka. Sensuuri antoi erityiset ohjeet, joiden mukaan oli lupa kirjoittaa syksyllä 1944 siirtoväen maansaanti- ym. asioista. Edelleen kaikki rajantarkastuskysymykseen liittyvät kirjoitukset oli alistettava sensuurin tarkastukseen, joka suoritti eräitä poistoja muun muassa kesällä 1946, jolloin asia oli erityisen ajankohtainen.¹⁰

Sodan jälkeen valtiolta pyrki tavallista tehokkaammin kiinnittämään huomiota informaatiotoimintaan. Tästä todistuksena voidaan pitää ministeri Yrjö Leinon näkemystä, että sanomalehdistön osuutta yleisen mielipiteen muodostajana ei varmasti voida yliarvioida, joskin se vielä varmemmin muodostaa niin sanotun julkisen mielipiteen kussakin maassa. »Jos sanomalehdistö tahtois, niin se saattaisi hyvin suuressa määrin auttaa hallitusta ja samalla tehdä suuren palveluksen koko kansalle sen selviytymisessä vaikeuksistaan.» Sotaa seuranneina vuosina tätä näkemystä pyrittiin toteuttamaan esimerkiksi toimeenpanemalla valtion tiedotusviranomaisten välityksellä informaatiotilaisuuksia lehtien päätoimittajille. Niissä pidettiin esitelmää ajankohtaisista kysymyksistä ja pyrittiin välittämään lehdille oikeaa taustainformaatiota, jonka toivottiin

⁹ *Paavolainen, Erkki*, Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954 s. 361; *Steinby, Torsten*, Suomen sanomalehdistö s. 88; *Yrjölä, Niilo*, Karjalan kansan puolesta s. 80.

¹⁰ VA. VTL, Poistovihkot.

välillisesti vaikuttavan lehtien kirjoitteluun. Tämä näkemys käy ilmi muun muassa ulkoministeri Carl Enckellin laatimasta promemoriaalista, joka koski valtion järjestämän ja johtaman tiedotustoiminnan tehtäviä. Siinä todettiin, että valtiovallalla ei ole vain oikeutta vaan myös eittämätön velvollisuus täysin objektiivisesti informoiden vaikuttaa yleisen mielipiteen kehitykseen. Yleisen mielipiteen pitää muodostua tosiasioiden perusteella; se ei saa käyttää huhuja, pinnallisia vaikutelmia ym. tulkintoja. Yleinen mielipide ei myöskään saa muodostua tunneperäiseksi, vaan sen pitää rakentua realiteeteille.¹¹

Tarkasteltaessa sanomalehdistöä tämän tutkimuksen lähteenä on vielä mainittava, ettei satunnaisesti ole valittu huomattavan paljon oikeiston ja keskustan lehtiä vasemmiston äänenkannattajiin verrattuna, vaan käytännössä vasemmistolla on Suomessa huomattavan vähän lehtiä muihin ryhmiin ja toisaalta sen puoluekannatukseen verrattuna.¹² Vasemmiston lehdet ovat lisäksi yleensä melko tiukasti puolueeseen sidottuja ja siten selvempiä puolueensa tulkkeja kuin vain löyhästi puolueen liepeillä ilmestyvät porvarilehdet.¹³

Vaikka emme tutkikaan yksityisten lehtien lukijakunnan suhtautumista asutustoiminnasta käytyyn keskusteluun, on tarkoituksenmukaista tietää, kuinka laajoihin piireihin lehtien kesken käydyn keskustelun yksityiset puheenvuorot levisivät. Tämä käy ilmi lehtien levikkiluvuista. Lehdistö- ja tiedotusopin tutkimusten perusteella olisi mahdollista saada yksityiskohtaista tietoa, kuinka monta henkilöä yleensä tuli yksityisen lehden osalle ja mikä merkitys kokonaisuuden huomioon ottaen oli tapauksilla, joissa yksityinen henkilö tilasi useampaa lehteä samanaikaisesti. Levikkilukuja tarkasteltaessa tässä yhteydessä riittää ainoastaan keskimääräinen arvio, että yhden numeron osalle lasketaan tulevan suunnilleen neljä lukijaa. Levikkitiedot esitetään seuraavassa asetelmassa ainoastaan maan suurimpien lehtien osalta. Yksityiskohtaiset tiedot on esitetty liitteessä n:o 1.¹⁴

¹¹ VA. VTL. Informaatiotilaisuuksien esitelmät 1946; Y-sarja n:o 4 109, 22. 11. 1945.

¹² *Nousiainen, Jaakko*, Suomen poliittinen järjestelmä s. 156.

¹³ *Tommila, Päiviö*, Sanomalehdistö ja yleinen mielipide. Ksml n:o 12, 1967.

¹⁴ *Viranko, Allan*, Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemansa 1916–1966. Vaasa 1966. Teoksen liitteessä on uusimman tutkimuksen esittämät sanomalehtien levikkiluvut. Maakansan tieto on arvioitu haastattelutieto (päätoimittaja *Pentti Sorvali*). *Blinnikan* mukaan Maakansan levikki oli vuonna 1946 vain 5 245. *Blinnikka, Aulis*, Sanomalehdistön kehitys sodanjälkeisenä aikana s. 160. – Tutkijan on hyvä tietää myös toimituksen työskentelytavat, esimerkiksi mitä materiaalia toimituksella on ollut, kun se on ottanut kantaa asiaan. Vrt. tässä mielessä esim. *Clausen, Aviser som historisk kilde* s. 15–28.

	Levikki	kpl
Lehti	1944	1948
Helsingin Sanomat	144 700	160 000
Hufvudstadsbladet	84 200	72 200
Karjala	40 000	43 000 (1946)
Maakansa	.	12 000
Maaseudun Tulevaisuus	47 400	81 400
Suomen Sosialidemokraatti	27 200	42 400
Uusi Suomi	101 300	104 700
Vapaa Sana	.	31 200

Tutkimuksen toisen merkittävän lähdesarjan muodostavat *lähdejulkaisut*, joista on tärkeimpinä mainittava valtiopäiväasiakirjat ja Suomen ruotsalaisten kansankäräjien asiakirjat. Näistä saadaan ennen muuta tietoa tapahtumien kulusta, mutta niillä on myös merkittävä osuutensa julkiseen keskusteluun. Eduskunnan pöytäkirjoihin ei suinkaan sisälly vain se, mikä olisi tarpeen jonkun ratkaistavana olevan asian käsittelyä varten, vaan siihen liittyy paljon sellaista, joka tulee vain julkisuutta varten. Edustajat eivät puhu vain virkaveljilleen taivuttaakseen nämä johonkin haluttuun ratkaisuun, vaan paljon enemmän he puhuvat valitsijoilleen osoittaakseen, että he toimivat näiden toivomusten mukaan ja heidän näkökantojaan puolustaen. Tästä johtuen eduskunnan pöytäkirjoissa olevia puheenvuoroja monesti on käsiteltävä pikemminkin julkisuuteen tarkoitettuna propagandana kuin tavallisena asiain käsittelynä.¹⁵

Valtiopäiväasiakirjoista voidaan myös selvittää, millä tavoin eri ryhmät suhtautuivat siirtoväen asiaan. Kun oli kysymys näin laajasta periaatekysymyksestä, asennoituminen ei suinkaan aina tapahtunut jyrkästi puoluerajoja pitkin. Tyypillisimmin tämä näkyi siirtoväen kohdalla, jonka kansanedustajat aika ajoin esiintyivät epävirallisena »siirtoväen puolueena». Valtiopäiväasiakirjoja lähteinään käyttänyt Vilho Tervasmäki sanoo puolueiden pyrkivän muovaamaan yksityisten kansalaisten lukemattomat käsityskannat suhteellisen selväpiirteisiksi mielipidelinjoiksi.¹⁶ Myös viranomaisten ajama kanta näyttäyty selvästi tässä lähderyhmässä.

Laajan, merkittävän ja monitahoisen lähderyhmän tässä tutkimuksessa muodostaa varsinainen *arkistoaines*, jonka pohjalta on pääasiassa pyrittävä pääsemään perille käydyin keskustelun tarkoituksiperistä. Tältä osin tutkimuksen

¹⁵ Vrt. *Renvall, Pentti*, Nykyajan historian tutkimus s. 210.

¹⁶ *Tervasmäki, Vilho*, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939 s. 9.

primäärimateriaali rakentuu asutushallituksen, sisäasiainministeriön siirtoväenosaston, sanomalehtien, puolueiden ja yksityisten järjestöjen, kuten Karjalan Liiton, Maanomistajain Liiton jne., arkistoaineksen varaan. Niiden pöytäkirjat, muistiot, kirjeet, julkilausumat, ym. yksityiset asiakirjat selventävät julkisen keskustelun taustaa. Koska siirtoväen asuttamisesta kokonaisuudessaan ei ole olemassa riittävää yleisesitystä, käytännön asutustoiminnan karotoittamisessa on jouduttu nojautumaan monessa kohdin arkistojen primäärimateriaaliin siitäkin huolimatta, että se ei ole tutkimuksen kannalta keskeisintä.

Nimenomaan epäpoliittisten järjestöjen arkistoinesta tutkittaessa löytyy paljon siirtoväkikysymyskeskustelun taustaa monipuolisesti valaisevaa aineistoa. Tällä tavoin on selvitettävissä muun muassa erilaisten julkilausumien tausta. Niiden osalta on kiinnitettävä huomiota siihen, että julkilausumissa ei aina niinkään kuvastu suuren jäsenmassan mielipiteet vaan ainoastaan johdon, vaikka kaikki annetaankin massan nimissä.¹⁷ Nämä järjestöt toimivat siirtoväkikysymyksessä tiettyinä painostusryhminä, jotka julkisuuden välityksellä pyrkivät vaikuttamaan asioiden käsittelyyn toimeenpannen muun muassa suurkokouksia.¹⁸

Muiden painettujen lähteiden ryhmällä ymmärretään laajasti otettuna painettua materiaalia kokonaisuudessaan, jolloin se sisältää varsin erimittaista aineista. Elämäkertojen, muistelmien ja tutkimusten avulla voidaan selvittää sodanjälkeisten johtavien valtiomiesten suhtautumista siirtoväkikysymykseen. Huomattavan osan tästä lähderyhmästä muodostavat painetut toiminta- ja vuosikertomukset, aikakauskirjojen ym. artikkelit jne. Niinpä huomattavien asiantuntijoiden suppealle ryhmälle tarkoittamat artikkelit vaikuttavat myös julkiseen keskusteluun, koska ne ryhmät, joita tietyn artikkelin mielipiteet palvelivat, käyttivät kaiken saamansa todistusmateriaalin siekailematta hyväkseen. Näin tieteellisillä artikkeleilla saattoi olla mielipidetä muokkaava vaikutus nimenomaan sanomalehdistössä ja muissa julkaisuissa uudelleen käytettyinä.

Muiden lähteiden osalta on erityisesti kiinnitettävä huomiota *radiossa* esitettyihin keskustelun puheenvuoroihin. Tämän tiedotuskanavan kautta saattoi

¹⁷ Vrt. *Waller* s. 277.

¹⁸ Ryhmien ja puolueiden merkityksestä vrt. myös *Lenz, Friedrich*, *Werden und Wesen der öffentlichen Meinung* s. 222; *Habermas* emt. s. 223–225.

esimerkiksi presidentti tai pääministeri julkisuuteen monia tärkeitä kannanottoja; monet ryhmät saattoivat myöhemmin vedota nimenomaan niihin perustellessaan oman kantansa oikeutusta. Radion merkitys korostui erityisesti kriisi-aikoina, jolloin yleisö laajasti kuunteli radiota, kuten on tutkimuksissa voitu havaita. Meillä ei missään vaiheessa kuitenkaan pyritty tekemään radion kuuntelusta kansalaisten poliittista velvollisuutta, kuten esim. 1930-luvun Saksassa. Valtion johto piti tehokasta tiedottamista nimenomaan radion välityksellä kriisitilanteessa tärkeänä, koska joukkotiedotusvälineiden, tässä tapauksessa radion, avulla voitiin muokata kansalaisten mielipiteet ja mielialat sopiviksi ja saada heidät halukkaiksi ponnistelemaan, luottamaan ja kestävään valtionjohton kansalaisille asettamat yhteiset aatteelliset päämäärät ja käytännön toimintatavoitteet, jollaisia liittyi myös käsiteltävänä olevaan siirtoväkikysymykseen.¹⁹

Tuskin mikään muu erikoisryhmä on sotien aikana saanut niin runsaasti radion ohjelma-aikaa kuin siirtoväki, joka mielialan kohennuksen lisäksi tarvitsi jatkuvasti käytännöllisiä neuvoja. Talvisodan jälkeen annetuissa propagandaohjeissa nimenomaan huomautettiin, että suunnitteilla olevan maareformin toimittamisen helpottamiseksi vaadittiin laajasuuntaista mielipiteen muokkausta. Radion välityksellä puhutun sanan vaikutuksen puntarina pidetään radiolupien määrää. Vuoden 1944 päättyessä Suomessa oli 496 732 radiolupaa (kuuntelutiheys 135.2⁰/₁₀₀) ja vuoden 1948 päättyessä 629 907 (161.0⁰/₁₀₀).²⁰

Muiden lähteiden ryhmässä on vielä tarkasteltava lyhyesti *haastattelujen* merkitystä tälle tutkimukselle. Koska käsiteltävänä on varsin kiistelty aihe kahden vuosikymmenen takaa, haastateltavat eivät voi tutkimushetkellä enää riittävän objektiivisesti analysoida menneen ajan julkista keskustelua. Vaikka he saattaisivat hyvinkin muistaa kyseiset tapahtumat, he eivät voi välttyä tapahtumien ja haastatteluajankohdan välillä esitettyjen arvostelujen ja kannanottojen vaikutukselta. Myöhempään haastattelulausuntoon saattaa vaikuttaa se, miten kysytty asia lopullisesti järjestyi ja oliko haastateltava alussa sitä vastaan tai sen puolesta. Tästä yksinkertaisesta syystä asennetutkimus ei yle-

¹⁹ VA. VTL. Virallisten elinten propagandistien kok. ptk. 25. 2. 1946; *Vapaavuori, Urho*, Juho Kusti Paasikiven uudenvuodenpuheet tiedotustapahtumana s. 10–11.

²⁰ Kertomus Oy Yleisradio Ab:n toiminnasta vuonna 1944 s. 6; vuonna 1948 s. 3; *Holopainen Jukka*, Radio propagandan välineenä Suomen sodissa 1939–1944 s. 29–30, 40–42.

sä punnitse jälkikäteen menneiden aikojen asenteita. Tästä johtuen tässä tutkimuksessa on haastatteluja käytetty ainoastaan joidenkin faktojen kontrolloimiseksi.

3. TUTKIMUSMETODI

Yhteiskuntatieteilijä, joka pyrkii yleensä selvittämään jotain säännönmukaisuutta, voi usein tutkimussuunnitelmaa laatimalla jo määritellä ongelman ratkaisussa käyttämänsä aineiston. Historiantutkija, joka pyrkii selvittämään jotain menneisyyden tapahtumaa tai tapahtumasarjaa, sen syitä ja seuraamuksia, ei sitä vastoin tutkimukseen ryhtyessään voi tietää tarkoin, mitä taustatekijöitä kyseisiin tapahtumiin voi liittyä ja mitä lähteitä hän niin muodoin tulee tarvitsemaan työssään. Tutkimuksen kuluessa vasta käy ilmi lopullisesti etsittävä aineisto. Kun jostain menneisyyden tapahtumasarjasta pyritään luomaan sisäisesti mielekästä kuvaa, historiantutkija nojaa käytännöllisesti kaikkiin käytettävissä oleviin lähteisiin. Työn edistyessä hänen on kyettävä seulomaan esille ne tosiasiat, jotka vaikuttavat tutkimustehtävään ja jätettävä muut huomiotta sen kannalta epähistoriallisina tosiasioina.²¹

Tässä tutkimuksessa pyritään perinteellisin historian keinoin selvittämään Karjalan siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu. Se koostuu synteinomaisesti kaikista yksityisistä kannanotoista ja mielipiteistä, jotka tutkimustehtävää määriteltäessä on katsottu merkittäviksi. Kun käyty keskustelu on saatu rekonstruoiduksi, seuraavassa vaiheessa pyritään pääsemään kunkin kannanoton taakse, toisin sanoen selvittämään sen alkuperä ja tarkoitus. Tämä tapahtuu ryhmittäin, jotka seuraavassa pääluvussa yksityiskohtaisesti esitellään. Mahdollisimman suurta lähdekritiikkiä noudattaen ja lähteitä analysoiden toisessa tutkimusvaiheessa voidaan merkittävästi syventää pelkistä julkisen keskustelun puheenvuoroista syntynyttä kuvaa. Moni ensimmäisessä vaiheessa varsin irralliselta tuntunut kannanotto saa vasta silloin kokonaisuudessa oman mielekkään merkityksensä.

Koska mielipiteillä oli käydyssä keskustelussa tärkeä sijansa, tutkimuksessa sovelletaan myös mielipidehistoriallisen tutkimuksen metodeja. Täyttäähän

²¹ Carr emt. s. 16, 30.

tutkimus historiallisen opiniotutkimuksen edellytykset. Se kohdistuu toisin sanoen kysymykseen, josta todella on muodostunut mielipide ja joka siis on pakottanut kannanottoihin. Edellä esitellyistä lähteistä voidaan lisäksi päätellä, että kysymys on tullut esiin riittävän edustavassa lähdemateriaalissa. Niistä sopii tavanomaisen historiallisen materiaalin käsittelyyn parhaiten historiallis-kvalitatiivinen metodi, jolla mielipidetutkija pyrkii selvittämään, miten joku asennoituminen syntyi, ilmeni ja vaikutti. Tutkija toisin sanoen seuraa pitemmän aikaa julkisessa keskustelussa yksityisen asennoitumisen kehitystä ja muuttumista saattamatta materiaaliaan tilastolliseen muotoon. Tätä menetelmää tutkimuksessa sovelletaan nimenomaan julkista keskustelua rekonstruoitaessa. Tämän metodin ohella valtio-, lehdistö- ja tiedotusopissa käytetään mielipidetutkimuksessa laajasti myös kvantitatiivista metodologiaa, jolla osa aineistosta saatetaan tilastolliseen muotoon. Menetelmä on käytökelppoinen myös historiallisessa mielipidetutkimuksessa.²² Parhaiten sen käyttö soveltuu sanomalehtien tutkimiseen. Siinä yhteydessä voidaan kvantitatiivista sisällönanalyysia toteuttaa varsin yksinkertaisessa muodossa lajittelemalla esimerkiksi pääkirjoitukset sisällön, alkuperän, puolueen, suhtautumistavan tms. mukaan. Tällainen tutkimus antaa hyviä lähtökohtia ja avaa uusia perspektiivejä varsinaiselle käsittelylle. Historiantutkijan on kuitenkin aina pidettävä mielessään, ettei kvantitatiivinen mittaaminen sinänsä vielä anna tietoa edellä mainittujen pääkirjoitusten tarkoitusperistä ja vaikutuksista. Se on ainoastaan kuvausmenettely, joka selvittää asianomaisten lähderyhmien sisäisiä suhteita.²³

Tässä tutkimuksessa kvantitatiivisen metodin käyttö rajoittuu käytännön tutkimustyön materiaalin keräämisvaiheeseen. Varsinaisessa käsittelyssä sitä ei käytetä hyväksi. Kun esimerkiksi pääkirjoitukset on keräysvaiheessa lajiteltu asiaryhmittäin, on vaivattomasti päästy selville julkisen keskustelun avain-

²² Vrt. erityisesti *Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Studier i historisk metod III*. Uppsala 1968. Tämä sisältää lyhennelmän Hässelbyn linnassa pidetyn historian metodiopin konferenssin esityksistä ja keskusteluista; *Waller* emt. s. 256–59; *Eskola* (1965) s. 3.

²³ *Hadenius, Stig*, En kvantitativ innehållsanalyt av dagspressen: teknik och användning i modern historisk forskning s. 68–75; *Tommila, Päiviö*, Möjligheter att mäta den äldre pressens spridning och innehåll s. 88–89; *Rommi, Pirkko*, En tidnings innehåll ur pressmonografisk synpunkt s. 104; *Eskola, Seikko*, Joukkotiedotusvälineet historian tutkimuksessa s. 53.

kysymyksistä. Samalla tavalla on voitu todeta, milloin mikin keskustelunaihe tuli ajankohtaiseksi. Koska tutkimuksen tarkoituksena on luoda nimenomaan historiallinen kuva julkisuudessa käydystä keskustelusta, eri lähderyhmien sisäisten suhteiden tutkimiseen ei ole kiinnitetty huomiota. Tästä syystä kvantitatiivista menetelmää on käytetty varsin vähän hyväksi.

Tutkimus ei käytä hyväkseen missään vaiheessa tiedotusopin metodia, mutta eräistä sen avulla saaduista tiedotustapahtumaanliittyvistä tuloksista on hyötyä tässä käsiteltävän keskustelun merkityksen ymmärtämiselle. Ne koskettelevat nimenomaan tiedottamisen vaikutusta ihmisiin. Tiedotusopillisissa tutkimuksissa on todettu ihmisten tietoisesti torjuvan liiallisia tiedotuksia. Me muodostamme toisin sanoen vaistomaisesti itsepuolustusmekanismin, joka torjuu asenteittemme ja mielipiteittemme vastaisia tiedotuksia. Me pyrimme vastaanottamaan ainoastaan sellaisia tietoja, jotka ovat meidän omien asenteittemme mukaisia. Tästä johtuen on kyseisessä tutkimuksessa tultu johtopäätökseen, että tiedottamisella on suurin vaikutus kiinnostuksen herättämisessä ja asioiden keskinäisen tärkeysjärjestyksen painottamisessa. Joukkotiedotusvälineet voivat kyllä tehokkaasti levittää uutisia ja tietoja, mutta ne eivät riitä niin sanottuun suostutteluun.²⁴

Metodin tarkastelun lopuksi on kiinnitettävä huomiota yleisen mielipiteen määritelmään, sillä tämä käsite toistuu jatkuvasti julkisessa keskustelussa. Mielipidetutkijoiden on ollut pakko todeta, ettei ole olemassa mitään kaikkien hyväksymää yleisen mielipiteen määritelmää. On myös huomautettu, ettei ole olemassa yhtä yhteistä mielipidettä, vaan monia erilaisia opinioita, jotka edustavat eri puolueita, luokkia, ryhmiä, jotka kaikki ovat taipuvaisia väittämään opiniotaan yleiseksi.²⁵

²⁴ *Wii, Osmo A.*, Tiedottaminen ja tiedottamisen kanavat.

²⁵ Yleisen mielipiteen määritelmän vakiintumattomuus käy ilmeiseksi seuraavien tutkimusten perusteella: *Baumgarten, Eduard*, Öffentliche Meinung. Staatslexikon. Recht, Wirtschaft, Gesellschaft. Fünfter Band. Freiburg im Breisgau 1960; *Eskola, Seikko*, Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide ensimmäisen maailmansodan puhkeamisesta Venäjän maaliskuun vallankumoukseen, Porvoo 1965; Sama, Yleisen mielipiteen ongelma historian-tutkimuksessa. Suomalainen Suomi n:o 5/1964; *Grazia, Alfred de*, Political Behavior. New York 1965; *Habermas, Jürgen*, Strukturwandel der Öffentlichkeit. Neuwied 1962; *Lenz, Friedrich*, Werden und Wesen der öffentlichen Meinung. München 1955; *Puntilla, L. A.*, Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla. Historiallinen Arkisto 52. Hki 1947; *Waller, Sture M.*, Historisk opinionsundersökning och tidningsforskning. Några reflexioner kring methodsfrågor. Historisk Tidskrift 1961.

Eskola huomauttaa, ettei nykyään ole olemassa yksimielisyyttä edes siitä, milloin voidaan puhua yleisestä mielipiteestä; toisten mukaan sen edellytyksenä on ainakin suhteellinen yksimielisyys kullakin hetkellä esillä olevasta ongelmasta ja toisten mukaan juuri erilaisten poikkeavien käsitysten esiintyminen on välttämätöntä. Viimeksi mainittua tukee Wallerin käsitys, että eräät tutkijat väittävät jakaantuneiden käsitysten olevan suorastaan yleisen mielipiteen perusedellytyksiä. Lenz määrittelee puolestaan yleisen mielipiteen kaikkien yksityisten mielipiteiden summaksi ja sellaisena se on mielipidemuodostuksen moninaisen järjestelmän läpileikkaus ja samalla kaikkien yksityisten mielipiteiden diagonaali. Puntilan mielestä taas opinio publica (public opinion, öffentliche Meinung) ei ole yksityisten mielipiteitten summa vaan niiden yhteensulautuminen. Grazia taas määrittelee yleisen mielipiteen tietyksi uskoksi, joka yhdistää joukon ihmisiä jonkin poliittisen iskulauseen taakse. Muun muassa Habermas on osoittanut selvästi, että yleisellä mielipiteellä on aivan oma luonteensa eri tieteiden piirissä. Tämä käsite tunnetaan historian lisäksi muun muassa valtiotieteissä, sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa. Sosiologiassa yleinen mielipide määritellään erääksi sosiaalisen paineen osatekijäksi yhdessä normi- ja ryhmäpaineen kanssa. Samalla kun päädytään siihen, ettei vakiintunutta määritelmää ole olemassa yleinen mielipide-käsitteestä, pantakoon merkille tavanomaisin yksiselitteinen määritelmä: yleinen mielipide on yksityisten mielipiteitten summa.²⁶

Edellä esitetystä seuraa, että yleinen mielipide on kussakin sitä käsittelevässä tutkimuksessa erikseen määriteltävä. Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan yleisellä mielipiteellä julkisuudessa esiintyneitä erilaisia käsityksiä siirtoväen asuttamisen kiistanalaisesta kysymyksestä. Kunkin kannanoton takana on ollut yksityinen henkilö tai ryhmä, joiden käsitykset asutuskysymyksessä ovat olleet enemmän tai vähemmän yhtenäisiä. Osa seuraavassa pääluvussa esille tulevista julkiseen keskusteluun osallistuneista ryhmistä muovautui nimenomaan yhteisten mielipiteiden vaikutuksesta epävirallisiksi yhteenliittymiksi.²⁷

²⁶ *Eskola* (1964) s. 283–84; *Waller* emt. s. 254; *Lenz* emt. s. 182; *Puntila* emt. s. 455; *Grazia* emt. s. 140; *Heinilä, Kalevi*, Sosiaalinen paine. Yhteiskuntatieteitten käsikirja II s. 633.

²⁷ *Waller, Sture M.*, Opinionsbegreppet vid studiet av svensk utrikespolitisk debatt 1860-och 1870-talen s. 62.

I Julkisessa keskustelussa esiintyneet ryhmät

Erittäin monitahoisen julkisen keskustelun kartoittamiseksi on ensiksi tarkoin tunnettava siihen osallistuneet ryhmät ja niiden moninaiset mahdollisuudet vaikuttaa asioiden kulkuun. Monilla toisistaan erillisillä yhteenliittymillä saattoi käytännön yksityiskohdissa olla sama päämäärä, kun taas yhden ryhmän edustajat saattoivat jakaantua esimerkiksi hyvin moneen puolueeseen. Yhteistä kaikille oli pyrkimys saada mielipiteensä tunnetuksi julkisuudessa ja vaikuttaa päättävien elinten ja myös toisten ryhmien tekemiin päätöksiin.

1. ASUTUSVIRANOMAISET

Valtiovalta oli muiden julkiseen keskusteluun osallistuneiden ryhmien esiintymisten ja kannanottojen perimmäinen kohde. Samalla se kuitenkin muodosti erään julkisen keskustelun ryhmistä. Onhan presidentin, pääministerin jne. julkisuudessa pitämiä puheita pidettävä käsittelemämme mielipiteenvaihdon puheenvuoroina. Valtiovalta oli vastuussa myös Valtion Tiedotuskeskuksesta, joka ainakin vuosina 1944 ja 1945 vielä sensuurielimenä ohjasi lehtien käymää keskustelua. Epäpoliittisen aiheen ollessa kyseessä sen osuus jäi ymmärrettävästi vähäiseksi. Aivan erityisesti julkisen keskustelun ryhmäksi on mainittava asutusviranomaiset, jotka tietoisesti pyrkivät ohjaamaan julkista keskustelua.

Alusta alkaen asutusviranomaiset harjoittivat asutuspropagandaa saadakseen mielialat suotuisiksi tehtävälle työlle. Jo vuonna 1940 maatalousministeriön asutusasiainosasto oli palkannut erityisen tiedotusmiehen Valtion Tiedotuslaitokseen hoitamaan pika-asutuspropagandaa, mitä työtä kesti jatkosotaan

saakka. Käytännön kokemukset kuitenkin osoittivat, että kyseinen henkilö oli liian kaukana hänet palkanneesta laitoksesta, välittömän kosketuksen saaminen asutusviranomaisten ja tiedotusmiehen kesken oli käytännössä vaikeaa. Niinpä jatkosodan aikana kiinnitettiin Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokuntaan — tälle järjestölle oli jo pika-asutuksessa annettu toimivaltaa lain käytännön toimeenpanossa — erityinen tiedotussihteeri hoitamaan asutuspropaganda. Tämä viranomainen laati muun muassa erityiset suunnitelmat sekä rintamamiesten vapaaehtoisen asuttamisen että sodanjälkeisen asutustoiminnan tunnetuksi tekemiseksi julkisuudessa ja johti käytännössä asutusviranomaisten tiedotustoimintaa.

Tiedotussihteeri tarkkaili kaikkea julkisuudessa käytyä keskustelua, välitti siihen asutusviranomaisten kannanotot ja vastaukset tehtyihin kysymyksiin. Tärkeimmän tarkkailukohteen muodosti sanomalehdistö, jonka kirjoittelua tiedotussihteeri päivittäin seurasi toimittaen havaintonsa edelleen ylempien asutusviranomaisten tietoon. Todistuksena varsin yksityiskohtaisesta mielihyökkäyksen seuraamisesta voidaan mainita muun muassa pääkirjoitusten ja artikkelien leikekokoelma, jonka lähdearvoa on jo edellä (s. 17) punnittu. Sama viranomainen toimitti vuosittain satoja lähetteitä sanoma- ja aikakauslehtiin varsin seikkaperäisesti suunnitellun jakelun perusteella. Lähetteet sisälivät tärkeitä ajankohtaisia informaatiota ja mielipiteen muokkausta.

Koska monen julkiseen keskusteluun osallistuneen ryhmän lehdistön hyväksikäyttäminen noudatteli samoja linjoja, on tarkoituksenmukaista vielä hieman yksityiskohtaisemmin tarkastella asutusviranomaisten tiedotustoimintaa. Näin on syytä tehdä myös siksi, ettei muissa yhteenliittymissä ole luotavissa niin selvää yleiskuvaa tiedotustapahtumasta kuin valtion viraston yhteydessä. Viranomaiset seurasivat erittäin tarkasti sanomalehdistöä, taltioivat asutustoimintaa koskevia artikkeleita ja vastasivat tiedusteluihin ja hyökkäyksiin¹

¹ Lehdet eivät kaikissa vaiheissa olleet täysin tyytyväisiä viranomaisten tiedotustoimintaan. Nim. S-o S. piti Uudessa Suomessa 21. 1. 1949 asutusviranomaisten suhtautumista sanomalehtiin kauneusvirheenä. Arvostelua seurasi aina välittömästi närkästynyt vastine. ASO asettui kirjoittajan mielestä arvostelun yläpuolelle. Toimeenpanon alkupäivistä lähtien sanomalehtien toimituksiin sanottiin virranneen kuukausiraportteja työn edistymisestä, jäljennöksiä osaston alaisilleen elimille lähettämistä kiertokirjeistä. Olipa posti joskus tuonut suuren määrän asiaa ihannoivia mietelauseita tai otteita onnellisten kiitoskirjeistä. Kaikki tämä katsottiin paperin haaskaukseen vivahtavaksi yhteismateriaaliksi. Jos toimittaja halusi todella tutustua asiaan, nousi seinä vastaan. – Vrt. liite n:o 3.

Asutusviranomaisilla oli tarkka läheteiden jakelujärjestelmä, jonka mukaan asioiden laadusta ja tärkeydestä johtuen materiaali toimitettiin julkisuuteen. Laajimman huomion osakseen saamat tiedotukset toimitettiin esimerkiksi vuonna 1945 84 sanomalehdelle, joista 23 oli kokoomuksen, 6 edistyksen, 16 maalaisliiton ja 13 sosialidemokraattien äänenkannattajaa sekä 26 puolueeton-lehteä. Informaation välittämiseen käytetyistä lehdistä 41 oli 6- ja 7-päiväisiä sekä 34 3-päiväisiä. Nämä lehdet on lueteltu liitteessä n:o 5. Samaan aikaan materiaalia toimitettiin STT:lle.

Pääosa asutusviranomaisten sanomalehdille lähettämästä materiaalista sai lehdissä paikkansa uutissivuilla uutisluontoisina tiedotuksina, joilla niilläkin oli oma merkityksensä julkisessa keskustelussa, mutta joihin tämä tutkimus ei kiinnitä yhtä tarkkaa huomiota kuin pääkirjoituksiin. Ainoastaan poikkeustapauksissa jokin asutusviranomaisten välittämä puheenvuoro sai paikkansa jonkin lehden pääkirjoituksena. Myös muiden lehdistä hyväksyen käyttävien ryhmien tilanne oli sama: uutistilaa oli samansuuntaisesti ajattelevasta lehdestä helppo saada, mutta pääkirjoituksensa lehdet yleensä laativat itsenäisesti. Kyetäksemme saamaan kuvan asutusviranomaisten tiedotustoiminnan tehokkuudesta on syytä tarkastella, kuinka paljon he saattoivat materiaalia julkisuuteen. Seuraavan asetelman lukuihin sisältyivät kaikki tiedotussihteerin läheteet niiden laatua erittelemättä. Selvää kuitenkin on, että ylivoimaisesti eniten niissä oli lehtien välityksellä julkisuuteen tarkoitettuja tiedotteita, selostuksia, haastatteluja jne.²

Vuosi	vuosipuolisko	kpl	vuosi	vuosipuolisko	kpl
1943	II	135	1946	I	221
1944	I	186	1946	II	176
1944	II	101	1947	I	221
1945	I	240	1947	II	171
1945	II	241	1948	I	234
			1948	II	183
			Yhteensä		2 109

Viranomaiset saattoivat parhaiten kaikista käsiteltävistä ryhmistä käyttää hyväksyen radiota tehdessään tunnetuksi mielipiteitään. Maatalousministeriön asutusasiainosaston ylijohtaja Veikko Vennamo oli muun muassa vuosina

² As. hall. ark., Mts:n K1:n as.vk:n arkisto: *E. J. Paavolan* lähetevihkot.

1946 ja 1947 yleisradion ohjelmanevoston jäsen. Seuraavana vuonna ministeri Paavo Viding oli jäsenenä samassa elimessä, mikä osaltaan on helpottanut asutusasioiden käsittelyä radiossa.³ Syksystä 1947 lähtien maatalousministeriön asutusasiainosasto vastasi myös siirtoväen kymmenen minuuttisen järjestämisestä, josta tarkemmin mainitaan Karjalan Liiton yhteydessä; tähän tiedotussihteeri toimitti hyvin paljon aineistoa. — Muina yksityisinä propaganda-keinoina on vielä maijittava asutustoimintaa esittelevä filmi, diat, julisteet jne.

Valtiovallan kannanottoja siirtoväkikysymykseen tuli julkisuuteen myös edellä mainitusta tiedotussihteeristä riippumatta. Näin tapahtui muun muassa virallisissa puheissa, joita tasavallan presidentti, pääministeri jne. julkisuudessa esittivät. Tämä piti paikkansa myös niihin tapauksiin nähden, joissa julkiseen keskusteluun osallistuneet ryhmät lähetystöihin, julkilausumin ja toivomuksin kääntyivät tasavallan presidentin tai hallituksen puoleen ja saivat välittömästi kuulla vastaanottajan usein puolivirallisen kannan.

Valtiovalta asetti myös useita elimiä, joiden kannanottoja julkisessa keskustelussa kosketeltiin. Niissä oli usein edustus kaikilla toiminnan kohteeksi joutuneilla ryhmillä, joten valtiovallan oli tällä tavoin mahdollisimman helppo seurata mielipiteiden kehitystä. Tällainen oli muun muassa maanhankintalaissa perustettavaksi määrätty maalautakunta (vrt. s. 104) ja siirtoväen neuvottelukunta. Viimeksi mainitun tehtävät määriteltiin syksyllä 1944 seuraavasti: sen piti seurata Neuvostoliitolle luovutetulta ja sille vuokratulta alueelta siirretyn väestön olojen järjestelyä ja asuttamis- ja rakennustyön suorittamista, tehdä esityksiä tarpeellisista toimenpiteistä kyseessä olevan väestön olojen kehittämiseksi ja antaa pyydettyä lausuntoja ministeriöille ja muille hallintoelimille sekä tarvittaessa edustaa puheena olevien alueiden väestöä sitä koskevia esityksiä valtioneuvostossa käsiteltäessä.⁴

³ Kertomus Oy Yleisradio Ab:n toiminnasta 1946–1948. – Radiota yrittivät muutkin ryhmät käyttää hyväkseen, mutta niillä ei ollut siihen samanlaisia mahdollisuuksia kuin valtiovallalla. Esimerkiksi *Hertta Kuusisen* mainitaan keväällä 1948 esitelmässään »Sosiaalisen moraalista» maininneen muun muassa SKDL:n ajaman maareformin, mikä ei lainkaan kuulunut kyseisen otsikon alle; tästä mainittiin sittemmin ohjelmanevostossa menneitä ohjelmaa analysoitaessa. Ohjelmanevoston ptk. 10. 5. 1948.

⁴ VA. Siirtoväen neuvottelukunnan ptk. 17. 10. 1944. Tällöin neuvottelukunnan kokoonpano oli seuraava: puheenjohtaja maaherra *Arvo Manner*, varapuheenjohtaja kansanedustaja *Jussi Raatikainen*, jäsenet agronomi *Paavo Viding*, agronomi *A. E. Korhonen*,

2. SIIRTOVÄKI

Vuonna 1940 perustettiin Karjalan Liitto ajamaan epäpoliittisena järjestönä kaikkia siirtoväkikysymykseen liittyviä asioita. Karjalan Liiton paikallisina asioiden hoitajina toimivat Karjala-seurat ja Karjalan kuntain asioista ylimenokaudella huolehtineet hoitokunnat, jotka lakkautettiin vuoden 1948 loppuun mennessä, sekä siirtoseurakunnat, joiden vuoro oli tulla lakkautetuiksi vuoden 1949 loppuun mennessä. Nämä paikalliset seurat ja yhteisöt huolehtivat eri puolille maata sijoitettujen karjalaisten yhteydenpidosta, samalla kun ne tukivat pääliiton toimintaa, jolla oli keskeisin asema nimenomaan siirtoväkikysymyksestä käytyä julkista keskustelua ajatellen. Helmikuussa 1947 karjalaisseuroissa oli varsinaisia henkilöjäseniä noin 40 000, kun ei oteta huomioon mainittuja hoitokuntia ja siirtoseurakuntia. Seuroja oli tuolloin yhteensä 388⁵ – Eräänä paikallisena järjestönä mainittakoon Laatokan-Karjalan maakuntaliitto, joka erityisesti ajoi kyseisen alueen siirtoväen asioita.

Karjalan Liitto osallistui muun muassa siirtoväelle tärkeiden lakien valmistelytyöhön antaen viranomaisille ja komiteoille lausuntoja. Edelleen se organisoii suuria joukkokokouksia, joiden julkilausumat toimitettiin edelleen viranomaisille. Oman erityisen toimintamuodon muodosti yhteydenpito kansanedustajiin ja informaation toimittaminen heille. Erikoisuutena on mainittava siirtoväen kansanedustajien yhdessä pohjoissuomalaisten kanssa muodostama Karjalan ja Pohjois-Suomen eduskuntaryhmä, joka oli luonteeltaan varsin epävirallinen. Jo vuodesta 1940 lähtien karjalaiset siirtokansanedustajat olivat pitäneet puolueisiin katsomatta omissa asioissaan neuvottelukokouksia. Syksyllä 1942 kyseinen ryhmä pyrki tarkemmin järjestäytymään. Silloin tähän ryhmään pyydettiin jäseniksi 41 henkilöä, joiden puheenjohtajana toimi kansanedustaja Juho Niukkanen, varapuheenjohtajana kansanedustaja Erkki Paavolainen ja sihteerinä kansanedustaja Tauno Saukkonen. Ryhmälle oli tällöin suunniteltu omat säännötkin, joiden mukaan sille tuli muun muassa valita valtuuskunta, johon kuului kolmen edellä mainitun lisäksi kuusi jäsentä. Mainitut säännöt hyväksyttiin toiminnan ohjeiksi uudelleen syksyllä 1944, jolloin

talouspäällikkö *Penna Tervo*, maisteri *Erkki Paavolainen*, varatuomari *Gunnar Takolander* ja maanviljelijä *Arvi Jännes*. – Siirtoväen neuvottelukunta jatkoi vuonna 1941 asetetun palautetun alueen neuvottelukunnan työtä.

⁵ Karjalan Liiton vuosikertomus 1946–47.

ryhmästä käytettiin myös nimitystä Karjalan ja Itärajan eduskuntaryhmä. Tällöin siihen kuului noin 30 jäsentä. Vuoden 1945 vaalien jälkeen ryhmän toiminta vähitellen laimeni, niin että esimerkiksi marraskuussa 1945 valittiin Karjalan Liiton kanssa pidetyissä yhteiskokouksissa, etteivät kaikki karjalaiset kansanedustajat olleet tästä yhteistyöstä kiinnostuneet. Heikkoutena oli myös, etteivät SKDL:n kansanedustajat osallistuneet tämän epävirallisen ryhmän toimintaan.⁶

Karjalan Liitto saattoi mielipiteensä julkisuuteen erityisesti sanomalehti *Karjalan* välityksellä (vrt. s. 18). Lehden päätoimittajana toimi Karjalan Liitossa ja kansanedustajana tunnettu maisteri Erkki Paavolainen vuosina 1944–1952. Nimenomaan Laatokan Karjalan väestön mielipiteiden tulkkina toimi aikaisemmin Sortavalassa ilmestynyt *Laatokka*, joka sotaa seuranneina vuosina ilmestyi Jyväskylässä siirtyen lopulta Pieksämäelle. Siirtoväkihenkisesti käsitelti asioita, tavallaan historiastaan johtuen, myös *Maakansa*, joka maalaisliittolainen lehti ilmestyi vuosina 1943–44 vielä Viipurissa ja sitten vuosina 1944–45 Lahdessa siirtyen viimeksi mainitun vuoden lopulla Helsinkiin. Lehti otti pääkaupunkiin muuttaessaan käyttöön vanhan nimensä *Maakansa*. Sodan aikana ja vielä Lahden kaudellaan se oli ilmestynyt *Karjalan Sanomat*-nimisenä. – Järjestölehtenä Karjalan Liitolla oli *Karjalainen Kansa*, jonka suhteellisen vähäisen levikin Karjalan Liiton johto katsoi todistavan sen, etteivät karjalaiset osanneet panna arvoa omalle järjestölehdelleen.⁷

Syyskuussa 1944 perustivat Karjalan työväenjärjestöt, pienviljelijäin järjestöt, osuustoiminnalliset ja ammatilliset järjestöt Karjalan työväen ja pienviljelijäin valtuuskunnan ajamaan palkkatyöväen ja maataloussiirtoväen toimeentuloon ja maareformiin liittyviä asioita. Tämän ensimmäisenä puheenjohtajana toimi Eeno Pusa. Valtuuskunta ajoi asioita Karjalan Liiton yhteydessä mainituin keinoin, mutta se oli luonteeltaan enemmän poliittinen kuin Karjalan

⁶ KL:n arkisto: Karjalan Liiton ja karjalaisten kansanedustajien kokousten ptk. 8. 11. 1945, 21. 11. 1945 ja 29. 11. 1945; VA. *Niukkanen* kokoelma, Siirtoväen järjestymisen aineistoa 1942–43 kansio sisältää muun muassa kyseiset säännöt ja suunnitellun jäsenluettelon.

⁷ VA. *Erkki Paavolaisen* kokoelma, se sisältää muun muassa valtaosan Karjalan pääkirjoituksista, jotka Paavolainen on itse kirjoittanut; KL:n vuosikertomus 1946–47. - Karjalan Liitosta on myöhemmin käytetty myös oikeustaistelujärjestön nimitystä. *Kähönen, Urho*, Itsenäisyyden ajan asutustoiminnan vaiheet II. Asutustoiminnan aikakauskirja n:o 2/1968.

Liitto, joka toistuvasti alleviivasi epäpoliittisuuttaan. Karjalan työväestön ja pienviljelijäin valtuuskunta toimi lähellä sosialidemokraattista puoluetta, kun taas Karjalaisten demokraattinen yhdistys Helsingissä toimi SKDL:n piirissä ajaen erityisesti kaupunkisiirtoväen asioita. Viimeksi mainittu yhdistys osallistui ajoittain vuosina 1945–1947 Karjalan Liiton kanssa siirtoväen kymmenen minuuttisen järjestämiseen. Tämän välillä jo lopetettavaksi määrätyn yleisradion ohjelman hoito annettiin 26. 9. 1947 maatalousministeriön asutusasiainosaston tehtäväksi. Tämä ohjelma koostui muun muassa kirjelaatikosta, selostuksista ja neuvoista korvaus- ja maanhankinta-asioissa.⁸

Siirtoväen asioita ajoivat järjestöjen ulkopuolella useat yksityiset henkilöt, joista monet olivat erittäin vastuullisilla paikoilla. Valtioneuvostossa oli siirtoväen edustaja maatalousministerinä sekä Paasikiven ensimmäisessä että toisessa hallituksessa; kummassakin hallituksessa tehtäviä hoiti kunnallisneuvos Eemil Luukka.⁹ Pekkalan hallituksessa oli toisena maatalousministerinä myös karjalainen agronomi Paavo Viding, joka oli kuten Luukkakin maalaisliittolainen. Edelleen maatalousministeriön asutusasiainosaston ylijohtaja Veikko Vennamo ja sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston osastopäällikkö Johannes Virolainen lukeutuivat siirtoväkeen. Siirtoväen edustajat saattoivat lisäksi vaikuttaa asioidensa kulkuun Nissisen komiteassa, maalautakunnassa, siirtoväen neuvottelukunnassa jne. vain tärkeimmät elimet mainitaksemme.

Siirtoväellä oli siis varsin monipuoliset mahdollisuudet tuoda mielipiteensä esille julkisessa keskustelussa, samalla kun he voivat edustajiensa välityksellä vaikuttaa parlamentaarisen järjestelmän eri tasoilla tapahtuneisiin ratkaisuihin.

⁸ Oy Yleisradio Ab:n arkisto: ohjelmaneuvoston ptk. 25. 8. 1947; As.hall. ark., Mts. K1:n as.vk:n ark. *E. J. Paavolan* siirtoväen kymmenminuuttista koskeva aineisto; kansanedustaja *Vilhelm Riihisen* haastattelu.

⁹ *Luukka* nimitettiin *Paasikiven* hallitukseen nimenomaan siirtoväen edustajaksi. Toisena vaihtoehtona oli, mikäli hallitusneuvotteluissa hänelle ei olisi löytynyt paikkaa, että hänet olisi nimitetty siirtoväkeä edustavaksi virkamieheksi, jolla olisi ollut suuret toimintavaltuudet. Toiseen *Paasikiven* hallitukseen yritettiin saada kaksikin siirtoväen edustajaa, mikä katsottiin sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä tarpeettomaksi. Tällöin *Pusa* totesi, että *Luukka* oli hoitanut parhaiten siirtoväen miesten mielestä heidän asioitaan, ja piti *Raatikaista* yhtä hyvänä ehdokkaana mainitulle paikalle. Hän esitti myös, että hallitukselle esitettäisiin erityisen siirtoväen ministeriön perustamista. – Sos.dem. puolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 16. 11. 1944, 17. 4. 1945.

3. RINTAMAMIEHET

Vuonna 1940 perustetut Suomen Aseveljien Liitto ja Sotainvalidien Veljesliitto toimivat rintamamiesten mielipiteiden tulkkina. Ensiksi mainittu järjestö lakkautettiin kuitenkin tammikuussa 1945, koska liiton toiminnan katsottiin olleen ristiriidassa vuoden 1944 välirauhansopimuksen pykälien kanssa. Ennen lakkauttamistaan liitto kuitenkin saattoi erittäin voimakkaasti osallistua pika-asutuslainsäädännön uudistamiseen, valtakunnan yhteyteen palautetun alueen maanomistusolojen järjestämiseen ja Itä-Karjalan maanomistus- ja käyttösuunnitelmien laatimiseen, jotka nähtiin vuonna 1943 rintamamiesten maansaantikysymysten keskeisimmiksi kohdiksi. Esimerkiksi Jutilan komitealle antamassaan lausunnossa liitto totesi, että säädettävä laki on katsottava tunnustukseksi maan vapauden puolesta taistelleille ja heidän omaisilleen.¹⁰

Suomen Aseveljien Liitto ja Sotainvalidien Veljesliitto ajoivat rintamamiesten asioita julkilausumien ja lausuntojen välityksellä pitäen samalla rintamamiehet ajan tasalla tapahtumiin nähden. Käytännön työstä on todisteena muun muassa liittojen yhteistyönä toimittama Aseveljien asutusopas. Ajaessaan rintamamiesten asiaa liitot olivat hyvin myötämieliset siirtoväen asialle. Esimerkiksi heinäkuussa 1944 aseveljille lähetetyssä tilannetiedotuksessa todettiin siirtoväen tarvitsevan kaiken sen tuen, jota muu Suomi virallisesti tai vapaaehtoisesti voi antaa. Sotainvalidien Veljesliiton alaosastona toimi erityinen Siirtoinvalidit-järjestö.

Aivan erityisesti rintamamieskysymystä julkisessa sanassa käsitteli sosiaalidemokraattinen lehdistö. Omina järjestölehtinä aseveljillä mainittakoon *Aseveli*, *Rintamamies* ja *Sotainvalidi*.

4. MAANLUOVUTTAJAT

Maataloustuottajien asioista ovat perinteellisesti huolehtineet Maataloustuottajien Keskusliitto ja Suomen ruotsinkielisten maataloustuottajien talouspoliitti-

¹⁰ SA. Suomen Aseveljien Liitto ry:n arkisto, tulo 16 526–16 664, liittotoimikunnan ptk. 1943. – Hajanaisen rintamamiesryhmän tarkkaa suuruutta on vaikea määrittellä. Armeijan palveluksessa oli kesällä 1944 yli puoli miljoonaa miestä. Maata-anoneiden lukumäärä käy ilmi sivulta 117.

tinen keskusjärjestö Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund. Sodanjälkeisessä asutustoiminnassa oli kuitenkin kysymyksessä niin suppea maanluovuttajien erikoisintressi, että sen ajaminen nimenomaan Maataloustuottajien Keskusliitossa ei käynyt päinsä aiheuttamatta ristiriitoja järjestön laajan jäsenkunnan keskuudessa. Olivathan esimerkiksi monet karjalaiset MTK:n jäseniä, ja asutustoiminta pyrki toisaalta luomaan uusia tiloja uusille maataloustuottajille. Koska kyseinen järjestö pyrki säilyttämään jäsenistönsä sisäisen yksimielisyyden, maanluovuttajien oli perustettava uusi järjestö asioitaan ajamaan. Tällaiseksi muodostui Maanluovuttajain Liitto – Jordägarnas Förbund.

Valmistelemaan neuvotteluun osallistui helmikuussa 1945 suuri joukko luovutusvelvollisia maanomistajia, joista mainittakoon muun muassa tohtori Juho Jännes, professori Kyösti Haataja, professori Rurik Pihkala, professori Pauli Tuorila, agronomi Artturi Somersalo, agronomi Eero J. Korpela ja hallintoneuvos Mikko Louhivaara. Näiden henkilöiden alustavien toimenpiteiden ansiosta kutsuttiin kokoon yli 2 000 maanomistajan suurkokous Messuhalliin, missä yhteydessä perustettiin asioiden ajajaksi Maanomistajain Liitto. Järjestön tehtävät määriteltiin samassa yhteydessä seuraavasti: »Liiton tarkoituksena on edistää Kanta-Suomen maanomistajain aatteellisia ja taloudellisia pyrkimyksiä ja valvoa heidän etujaan maanhankintalain täytäntöönpanossa sekä muissakin maanomistajia koskevissa asioissa. Tarkoituksenaan saavuttamiseksi liitto järjestää neuvottelu- ja valistustilaisuuksia, suorittaa neuvontaa jäsentensä keskuudessa, tekee esityksiä viranomaisille sekä harjoittaa julkaisuja kustannustoimintaa.»¹¹

Varsin varhaisessa vaiheessa tehtiin työnjako Maataloustuottajain Keskusliiton ja uuden järjestön kesken. Ensiksi mainittu katsoi, että maanhankintalain toteuttamista koskevien kysymysten hoito kuului Maanomistajain Liitolle, joten MTK ei tulisi siihen puuttumaan lukuunottamatta asutuslainsäädäntöä koskevia ja muita yleisluontoisia asutuspoliittisia tehtäviä. Se toivoi maanluovuttajien myös taloudellisesti tukevan uuden liiton toimintaa.¹² Parina ensimmäisenä vuonna uusi järjestö pyrki harjoittamaan järjestelmällistä maanhankintaa lähinnä konsulenttien välityksellä, jotka pitivät eri paikkakunnilla valistustilaisuuksia ja organisoivat maanomistajia ns. pitäjätöimikuntien ym-

¹¹ Maanomistaja n:o 1/1955 s. 9–12.

¹² Maamies n:o 1/1946.

pärille. Kuitenkaan liiton kirjattujen jäsenten, jotka saivat siltä apua laki-asioissa, luku ei 1940-luvun jälkipuoliskolla kohonnut kuin 5 000–10 000 henkilön välimaille.¹³ Liiton suppea jäsenmäärä ei kuitenkaan ollut suoraan verrannollinen sen vaikutusvaltaan. Laajasti ottaen järjestö ajoikin kaikkien maanluovuttajien asioita monessa käytännön kysymyksessä.

Maanluovuttajien Liitto antoi lausuntoja eduskunnan maatalousvaliokunnalle, valtionkomiteoille, maalautakunnalle, ja eri puolueisiin lukeutuville kansanedustajille toimitettiin jatkuvasti aineistoa poliittisia ja muita toimenpiteitä varten. Edelleen liitto järjesti useita maakunnallisia kokouksia luovuttajaväestön näkökohtien esille tuomiseksi ja neuvottelukokouksia maanlunastuslautakuntien maanluovuttajia edustaville jäsenille sekä lunastusasioista kiinnostuneille asianajajille. Myös julkilausumin ja lähetystöin pyrittiin maanluovuttajien kanta saattamaan valtiovallan tietoon. Julkaisutoiminnan osalta on mainittava kirjat Eräitä maanomistajain kannalta varteenotettavia näkökohtia maanhankintalain tulkinnassa ja Maanluovuttajan opas. Maanomistajain Liitto julkaisi myös *Maamies*-lehteä (vuodesta 1949 *Maanomistaja*), joka ei puhtaana järjestölehtenä levinnyt kuin jäsenistön keskuuteen. Lehti ilmestyi ajoittain myös ruotsinkielisenä korostaen liiton kaksikielisyyttä. Huomattavasti merkittävämmän kanavan levitettäessä julkisuuteen järjestön mielipiteitä muodostivat *Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat*, joka erityisesti antoi palstatilaa liiton käytettäväksi. Yksittäistapauksissa *Maaseudun Tulevaisuus* ja eräät maalaisliiton äänenkannattajat välittivät pääkirjoituksina Maanomistajain Liiton kannan julkisuuteen. Liiton kannan kirjoitti useimmiten kirjalliseen muotoon vuosina 1945–1949 liiton lakimiesjäsenenä toiminut varatuomari Osmo Oittinen.¹⁴ Maataloustuottajien perinteellinen pää-äänenkannattaja oli *Maaseudun Tulevaisuus*, joka ymmärrettävästi pyrki toimeksiantajansa tavoin välttämään ristiriitojen aikaansaamista asutuskysymyksen vuoksi maataloustuottajien keskuudessa.

Tällä tavoin voidaan kartoittaa maanluovuttajain asiaa julkisuudessa ajaneen

¹³ Lak.lis. *Varjolan* haastattelu.

¹⁴ Kirjoittaja on saanut tutkittavakseen toimitusjohtaja *Osmo Oittisen* ystävällisesti käytettäväksi antaman asiaa koskevan leikekokoelman, mistä on ollut tutkimukselle arvokasta apua. Se todentaa toimitusjohtaja Oittisen kirjoittaneen *Helsingin Sanomiin* 36 pääkirjoitusta, Uuteen Suomeen neljä ja *Maaseudun Tulevaisuuteen* neljä pääkirjoitusta, lisäksi haja-artikkeleita *Ilkkaan*, *Iltasanomiin*, *Talouselämään* ja *Turunmaahan*.

yksityisen järjestön toiminta. Heidän mielipiteitään tekivät lisäksi laajassa mittassa tunnetuksi monet yksityishenkilöt, joiden toiminta vain osaksi tai ei lainkaan tangeerasi edellä mainitun järjestön työn kanssa. He eivät suinkaan esittäneet kantaansa järjestön nimissä vaan yksityishenkilöinä puheissaan, kirjoituksissaan ja itsenäisissä julkaisuissaankin, mutta edistivät samalla suuresti maanluovuttajien kannan julkistamista. Monet tämän ryhmän jäsenet saattoivat vaikuttaa asioiden kulkuun korkeilla virkapaikoilla, asiantuntijoina ja maanluovuttajien edustajina eri instansseissa. Eniten käytännön asioiden kulkuun vaikuttivat valtioneuvoston ja eduskunnan jäsenet.¹⁵ Nimenomaan näiden edustajien välityksellä maanluovuttajien järjestöt pyrkivät vaikuttamaan asioiden kulkuun. Heille toimitettiin esimerkiksi monipuolista ja perusteellista informaatiota, johon he saattoivat vedota, ja kansanedustajille valmiiksi muotoiltuja laki- ja toivomusaloitteita, jotka he välittivät nimissään eduskuntakäsittelyyn. Näistä on esitetty esimerkkejä myöhemmän käsittelyn aikana. (Vrt. esim. s. 205.)

Maataloustuottajain Keskusliitto totesi vuoden 1945 toimintakertomuksessaan, että koska maanluovutus asutustarkoituksiin koski vain osaa maanviljelijöistä ja koska oli kysymys näin tavattoman laajakantoisesta asiasta, se ei asettunut vastustamaan Maanluovuttajain Liiton perustamista. Takasihan järjestöjen välinen yhteistyösopimus MTK:lle jatkuvan oikeuden esittää kantansa periaatteellisissa kysymyksissä.¹⁶ MTK vaikutti itsenäisesti maanluo-

¹⁵ Todettakoon esimerkin vuoksi tässä yhteydessä neuvoo-antavan maalautakunnan kokoonpano, jonka valtioneuvosto määräsi 19. 6. 1945 – vrt. s. 104. Lautakunta sai valtioneuvoston enemmistön kannattaman seuraavan kokoonpanon: pääjohtaja *Väinö Ahla*, kunnallisneuvos *Valfrid Eskola*, agronomi *Veikko Ihamuotila*, professori *Yrjö Ilvessalo*, maanviljelijä *Henrik Kullberg*, kansanedustaja *Eeno Pusa*, kansanedustaja *Aaro Uusitalo* ja kansanedustaja *Johannes Virolainen*. Ministeri *Tuomiojan* esitys, jota pääministeri *Paasikivi* ja ministeri *Enckell* kannattivat, jäi vähemmistöön; sen mukaan maalautakuntaan olisi pääjohtaja Ahlan tilalle tullut professori *Rurik Pihkala*. Eri ryhmien edustukseen liittyen todettakoon vielä, että valtioneuvosto määräsi sittemmin 9.8. 1945 pääjohtaja Ahlan lautakunnan puolueettomaksi jäseneksi ja professori Ilvessalon maanluovuttajien luottamusta nauttivaksi jäseneksi. VA. Valtioneuvoston ptk. 19.6. 1945, 9.8. 1945. – Maanluovuttajien nimissä tehtiin vielä syksyllä 1945 hallitukselle eduskuntakysely, jossa väitettiin, ettei maalautakunnassa ollut varsinaisilla maanluovuttajilla lainkaan edustajaa. Ministeri *Luukka* esitti vastauksessaan, että on aina piirejä, jotka jäävät näin suppeassa elimessä ilman edustusta. Maalautakunnan kokoonpano vastasi hallituksen näkemyksen mukaan lain tarkoitusta. – VP 1945 ptk. 30. 10. 1945 s. 1401–1402.

¹⁶ MTK:n jäsenmäärä kehittyi tällä kaudella seuraavasti: vuonna 1945 alle 60 000 ja vuonna 1948 yli 180 000 jäsentä.

vuttajain asioihin maanhankintalain valmisteluvaiheissa. (Vrt. s. 88.) Koska järjestöllä silloin oli edustuksensa Nissisen komiteassa, sen johto saattoi läheisesti seurata sen työskentelyä. Kyseisen lainsäädännön ollessa hallituksen valmisteltavana keskusliitto saattoi pääministerin tietoon kaikkien maataloustuottajain piiriliittojen johtokuntien jäsenten karjalaisia lukuunottamatta yksimielisen kannan. Myös eduskuntakäsittelyn aikana MTK oli kiinteässä keskustuksessa valiokunnissa oleviin edustajiinsa järjestäen sitä paitsi yhteisen tiedotustilaisuuden eduskunnan jäsenille sekä neuvottelutilaisuuden maatalousvaliokunnan jäsenille, samalla kun *Maaseudun Tulevaisuudessa* julkaistiin useita asiaan liittyviä kirjoituksia¹⁷. Tällä tavoin Maataloustuottajain Keskusliitto toiminnallaan vuonna 1944 ja alkuvuodesta 1945 ennakoï ja käynnisti Maanomistajain Liiton tulevaa työtä.¹⁸

5. TALOUSPIIRIT

Maatalous muodosti huomattavan kansantaloudellisen sektorin, mistä syystä nämä asutusratkaisut kiinnostivat myös maan talouspiirejä. Valtion talouteen liittyvistä kysymyksistä huolehtivat tuolloin sodan aikana perustettu kansantaloudellinen neuvottelukunta ja finanssitoimikunta. Vuonna 1946 perustettiin myös talousneuvosto, joka laati muun muassa selvityksen asutus-kysymyksestä ja maataloutemme kehitysmahdollisuuksista. Talouspiirien mielipidettä kysyttiin ensimmäisen kerran Nissisen komitean mietinnön valmis-

¹⁷ MTK:n toim.kert. 1944 s. 33–34, 53; 1945 s. 51. Kyseisissä toimintakertomuksissa todetaan järjestön toimesta aikaansaadun parannuksia lainsäädäntöön. Asian hyväksi tehtiin paljon, »mutta poliittiset voimasuhteet ratkaisivat asian toiseen suuntaan.» – Pantakoon vielä vertailun helpottamiseksi merkille MTK:n maakysymyksiä käsitelleen valiokunnan kokoonpano vuonna 1944: tohtori *Juho Jännes*, maanviljelysneuvos *A. Korvenoja*, kunnallisneuvos *K. E. Linna*, professori *Rurik Pihkala* ja agronomi *V. Ihamuotila* sekä sihteerinä *E. J. Korpela*.

¹⁸ *Teuvo Ijäs* toteaa pro gradu-tutkielmassaan Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) r.y. poliittisena painostusjärjestönä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, että MTK oli lähinnä maatalouspoliittisissa kysymyksissä ollut yhteistoiminnassa maalaisliiton kanssa ja suhtautunut periaatteellisesti myönteisesti myös kokoomuspuolueeseen ja ruotsalaiseen kansanpuolueeseen, jotka kolme puoluetta ovat olleet kyseisen järjestön tukipuolueet. Samassa tutkielmassa todetaan, että vasta vuodesta 1954 lähtien MTK on kiinnittänyt erityistä huomiota tiedotus- ja suhdetoimintaan. S. 22, 81.

tuttua joulukuussa 1944, jolloin neuvottelukunta antoi siitä pyynnöstä lausunnon. Asian alistamisesta kansantaloudelliselle neuvottelukunnalle oli tosin esiintynyt erimielisyyttä, eihän siinä esimerkiksi ollut siirtoväen ja rintamasotilaiden edustusta lainkaan. Neuvottelukunnan asiasta antama lausunto antoi keskustelulle erittäin paljon aiheita. Pantakoon merkille tässä yhteydessä pari mielenkiintoista kantaa, jotka tulivat esille neuvottelukunnan käsitellessä Nissisen komitean mietintöä 28. ja 29.12.1944; yksityiskohtaisesti neuvottelukunnan lausuntoon palataan myöhemmin käsittelyn yhteydessä. Toisaalta näissä piireissä vastustettiin rintamamiesten asuttamista, sillä epämääräiset, sodan aikana annetut lupaukset eivät saisi vaikuttaa asiaan. Toisaalta muun muassa Tanner olisi ollut halukas luopumaan lisämaan antamisesta, samalla kun hän kannatti asutustoiminnan ohjaamista mahdollisimman paljon rai-vaukseen.¹⁹

Myös kansantaloudellinen järjestötoiminta osallistui eräänä ryhmänä asutustoiminnasta käytyyn keskusteluun Kansantaloudellisen Yhdistyksen ja Ekonomiska Samfundet i Finland-yhdistyksen välityksellä. Asiasta pidettiin esitelmiä mainituissa järjestöissä ja ne saatettiin sitten julkisuuteen yhdistysten aikakauskirjoissa *Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa* ja *Ekonomiska Samfundets Tidskriftissä*. Eräissä poikkeuksellisissa tapauksissa yhdistykset saattoivat kantansa valtiovallan tietoon julkilausumien muodossa. Eräänä mielipiteiden julkisuuteen saattamiskanavana toimi yleistaloudellinen viikkolehti *Talouselämä*.

6. RUOTSINKIELISET PIIRIT

Ryhmää, joka asutustoiminnan yhteydessä ajoi keskitetysti yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntain asioita, nimitetään tässä ruotsinkieliseksi piireiksi. Suomenkielisellä puolella ei löydy vastinetta tälle tietyn maantieteellisen ja kielialueen asutustoimintaan päähuomionsa kiinnittäneelle keskusteluun osallistuneelle ryhmälle. Kieliasiaan liittyen *Suomalaisen Suomen* takana olevat piirit muodostavat sille eräänlaisen vastineen.

¹⁹ As.hall.ark., *Vennamon* kokoelma XII, kansantaloudellisen neuvottelukunnan ptk. 28. -29. 12. 1944.

Jo vuonna 1941 oli ensimmäisen kerran asutusasian vuoksi kutsuttu koolle Svenska Finlands folkting, Suomen ruotsalaisten kansankäräjät. Tämä ruotsinkielisen kansanosan edustuslaitos oli tätä ennen ollut koolla vuosina 1919–1920, eikä sitä ollut kutsuttu koolle edes 1920- ja 1930-lukujen kansallisuuskysymysten vuoksi. Kansankäräjät muodostuivat 1940-luvulla pysyväksi edustuslaitokseksi, sillä vuoden 1941 jälkeen ne kokoontuivat muun muassa vuosina 1944, 1946 ja 1949. Väliaikoina niitä edusti 15 kansankäräjien valtuutettua. Kansankäräjät ja niiden valtuutetut seurasivat erittäin tarkoin käytännön asutustoiminnan edistymistä ja toivat pienenkin syyn ilmetessä huolestumisen valtiovaltan tietoon lähetystöin ja julkilausumin. Lisäksi näillä piireillä oli erittäin keskeisillä paikoilla etevää poliitikkoja, jotka käytännössä saattoivat vaikuttaa tehtyihin ratkaisuihin. Näiden nimenomaan ruotsalaisen kansanpuolueen piirissä toimineiden käytännön poliitikkojen vaikutukseen palataan puolueita tuonnempana käsiteltäessä.

Ruotsinkielisten kanta tuli voimakkaasti esille väkilukuun nähden voimakkaassa lehdistössä. *Hufvudstadsbladet*, *Vasabladet*, *Västra Nyland* ja *Östra Nyland* jne. käyttivät asiassa puheenvuoroja. Aikakauslehdistä olivat huomattavimmat *Finsk Tidskrift* ja *Nya Argus*, jonka välityksellä saattoi mielipiteensä julkisuuteen erittäin arvostettu Eirik Hornborg, joka ei vaikuttanut puolueessa keskeisissä asemissa. Ulkoparlamentaarisena keinona nämä piirit käyttivät lisäksi hyväksi Ruotsin lehtiä, jotka eräissä yksityistapauksissa kirjoittivat pääkirjoituksissaan Suomen ruotsinkielisten toivomalla tavalla.²⁰ Kokonaisuudessaan ruotsinkielisten piirien asioiden ajamiseen käytännössä palataan puolueiden kannanottojen yhteydessä.

7. PUOLUEET

Epäpoliittiset järjestöt, joita edellä on pääasiassa käsitelty, kykenivät saattamaan hallituksen tietoon ja laajasti julkisuudessa tunnetuksi kantansa, mutta halutessaan esimerkiksi saada muutoksia lainsäädäntöön ne joutuivat turvautumaan poliittisten puolueiden apuun. Yleensä järjestöt informoivat asioissaan kaikkia puolueita; toisaalta ei voida yksiselitteisesti päätellä, että joku puolue

²⁰ Vrt. s. 49.

olisi ajanut yksinomaan tietyn järjestön asioita. Selvimmin voidaan näin arvella olleen ruotsalaisen kansanpuolueen tapauksessa. Kuitenkin esimerkiksi käytännössä varsin yksimielinen siirtoväki jakaantui kaikkiin mahdollisiin puolueisiin. Maanluovuttajat jakaantuivat suur- ja pientilallisiin. Voidaan arvella, että kokoomus ajoi yksinomaan ensiksi mainittujen ja maalaisliitto viimeksi mainittujen asiaa eduskunnassa ja julkisuudessa, mutta mitään varmaa siitä ei voida sanoa. Kaikki puolueet toivat kantansa siirtoväkikysymykseen julki puoluekokousten julkilausumissa, joiden käytännön toteutus jäi lähinnä eduskuntaryhmän ja johtavassa asemassa olleiden poliitikkojen tehtäväksi. Yksityistapauksissa mielipiteet sitten ryhmän sisällä hajaantuivat, ja eräissä puolueissa siirtoväelle annettiin vapaat kädet äänestettäessä asioista eri käsittelyissä.

Ryhdyttäessä pääpiirteittäin käsittelemään yksityisten puolueiden suhdetta siirtoväkikysymykseen on tarkoituksenmukaista tuntee puolueiden Karjalassa saama kannatus verrattuna koko maan tilanteeseen vuosien 1939, 1945 ja 1948 eduskuntavaaleissa. Tämä käy parhaiten selville seuraavan sivun taulukosta n:o 1, jossa esitetään tilanne vuonna 1939 Viipurin läänin ja vuosina 1945 ja 1948 Kymen läänin osalta, jossa siirtoväen äänet kirjattiin heidän asuinpaikastaan riippumatta. Lisäksi todetaan kunkin puolueen saama paikkaluku. Taulukon luvut eivät kuitenkaan anna suoranaisesti kuvaa yksinomaan luovutetun alueen tilanteesta, koska Viipurin läänin ja Kymen läänin vaalipiireihin lukeutui myös Kanta-Suomen kuntia. Kuitenkin luovutetun alueen edustajat olivat enemmistönä vaalipiireissä valituista kansanedustajista, joten taulukon luvut antavat ohjeeksi sopivan kuvan, miten Kaakkois-Suomen äänimäärät puolueittain erosivat koko maan tilanteesta, mikä riittääkin puolueiden käsittelyn taustaksi.

a) Isänmaallinen kansanliike (IKL)

IKL lakkautettiin vuoden 1944 välirauhansopimuksen perusteella, joten se ennätti varsin rajoitetusti osallistua tutkimusaiheesta käytyyn keskusteluun. Puolueen siirtoväkikysymyskannan käsittelemättä jättämistä puoltaa sekin, ettei puolueen arkisto ole tutkimuksen käytettävissä. Käsittelyn aikana sitä

TAULUKKO N:o 1

Vuosien 1939, 1945 ja 1948 eduskuntavaalien suhteelliset tulokset puolueittain Viipurin läänissä, Kymen läänissä ja koko maassa sekä puolueiden saamat paikat.

Vaalivuosi	puolueiden äänimäärät % (suluissa paikkaluku)							Äänestys %
	Sos.dem.	SKDL	ML	Kok.	Edistysp.	IKL	Pienvilj.p.	
1939								
Viipurin l.	34.2 (12)	.	36.5 (15)	17.0 (6)	4.7 (-)	6.8 (1)	0.5 (-)	65.2
Koko maa ¹	39.8 (85)	.	22.9 (56)	13.6 (25)	4.8 (6)	6.6 (8)	2.1 (2)	66.6
1945								
Kymen l.	29.6 (9)	13.2 (4)	37.1 (13)	14.9 (5)	4.8 (1)	.	0.3 (-)	67.1
Koko maa ¹	25.1 (50)	23.5 (49)	21.3 (49)	15.0 (28)	5.2 (9)	.	1.2 (-)	74.9
1948								
Kymen l.	30.3 (10)	10.2 (3)	35.2 (12)	20.4 (6)	3.2 (1)	.	0.7 (-)	77.3
Koko maa ¹	26.3 (54)	20.0 (38)	24.2 (56)	17.1 (33)	3.9 (5)	.	0.5 (-)	78.2

¹ V. 1939 ruots.kp. 18 paikkaa, v. 1945 ruots.kp. 14 ja ruots. vasemmisto 1 ja v. 1948 ruots. kp. 14 paikkaa.

kuitenkin eräissä puheenvuoroissa sivutaan, sillä IKL:n kansanedustajat istuivat eduskunnassa pitkän parlamentin loppuun saakka.

b) Kansallinen kokoomus

Kokoomuksen suhtautumista siirtoväkeen kuvaa puoluevaltuuskunnan puheenjohtaja Edwin Linkomies käsitellessään puolueen valmistumista tuleviin vaaleihin loppuvuodesta 1944. Hän korosti, ettei voi olla minkäänlaista perustetta sellaisille väitteille, että kokoomuspuolueen taholta olisi suhtauduttu siirtoväkikysymykseen kylmästi tai penseästi. Puoluetaktillisesti tällaista käsitystä levittäneet henkilöt kiinnittivät huomiota yksityiskohtiin. Hänen mielestään myötätunto siirtoväkeä kohtaan oli jo jälleenrakennusvaiheessa vienyt pitemmälle, kuin järki kehotti. (Vrt. s. 78.) Siirtoväelle oli nyt voitava osoittaa kokoomuksen todellinen kanta. Tämä julkistettiin tammikuussa 1945 hyväksytyssä puolueen ohjelmassa. Kun tämän siirtoväkeä ja asutustoimintaa koskevia kohtia valmisteltiin puoluevaltuuskunnan kokouksessa, Linkomies totesi, että jos ohjelmassa asetutaan täysin asialliselle kannalle, niin silloin jossain määrin vieroksutaan siirtoväkeä, joka näkee siinä

tavoitteittensa vastustamista ja niitä ajavien toimenpiteiden jarruttamista.²¹

Puolueen 14.–15.1.1945 hyväksytyssä ohjelmassa sanotaan, että valtiovallan tuli suunnitella asutustoimintaa sellaisessa laajuudessa, että siirtoväki, sotainvalidit, velvollisuutensa täyttäneet rintamamiehet ja sotalesket perheineen, jotka halusivat maata ja joilla olisi edellytykset toimia itsenäisinä maanviljelijöinä, pääsisivät omien tilojen omistajiksi. Huomio piti ensi sijassa kohdistaa uusien elinkelpoisten viljelysilojen muodostamiseen, ja valtiovallan piti entistä tehokkaammin edistää uudisraivauksen tukemista. Siirtoväelle annettaviin viljelysiloihin tuli kuulua myös valmiiksi raivattua peltoa, mutta muuten ohjelmassa suositellaan asutustoiminnan ohjaamista ensisijassa viljelykelpoisille raivattavaksi sopiville maille, joita suoritettujen tutkimusten mukaan piti olla sangen runsaasti. Ensi kädessä asutukseen piti lisäksi käyttää valtion omistamia maita. Edelleen siirtoväelle oli varattava mahdollisuus vuokrata tilansa läheisyydestä valmista peltoa siihen asti, kunnes omat viljelykset olisi saatu kuntoon. Puolue esitti edelleen, että valtion oli ostettava suuria ja keskikokoisia tiloja ja käytettävä ne asutukseen. Omatoimisuutta ja vapaaehtoisuutta piti erikoisesti käyttää hyväksi asutuskysymystä järjestettäessä ja vasta vapaaehtoisuuden jälkeen piti turvautua pakkolunastukseen, jolloin taas erityisesti piti varoa hävittämästä ensiluokkaisessa viljelyksessä olevia tiloja. Pakkolunastettavista rakennuksista, maasta ym. piti maksaa käypä hinta.²²

Edelleen puolueohjelmassa sanottiin, että siksi kunnes siirtoväki olisi saatu sijoitetuksi entisiin ammatteihin, sen asunto-oloihin olisi kiinnitettävä tarkkaa huomiota ja sen huolto riittävästi turvattava. Siirtoväen lopullinen sijoitus suunnitelma oli laadittava siten, että siirtoväki voi entisen laatusissa olosuhteissa menestyksellisesti harjoittaa aikaisempaa elinkeinoaan. Asutustoiminnassa piti ennen muuta ottaa huomioon siirtoväen tarpeet. Korvauslaki piti säätää niin, että korvaukset mikäli mahdollista vastaisivat menetetyin omaisuuden täyttä arvoa. – Samaa periaatetta piti puolueohjelman mukaan noudattaa korvattaessa Pohjois-Suomen vahinkoja.

²¹ Kansallisen kokoomuksen arkisto: Piirisihteerien ja sanomalehtimiesten neuvottelupäivät 9.–10.12.1944; valtuuskunnan ptk. 9.1.1945. – Puolueen historiassa Routavaara toteaa saman asian: Asutustoiminnassa on asetettu ensisijaiseksi tavoitteeksi siirtoväen kiinnittäminen maahan. Samalla on haluttu turvata oikeuden ja kohtuuden mukaisesti myös maanluovuttajain asema. – *Routavaara, Akseli*, Kolme vuosikymmentä Kansallisen kokoomuspuolueen vaiheita. 1918–1948 s. 83–84.

²² *Borg, Olavi*, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964 s. 283–84.

Kokoomuksen tammikuussa 1945 hyväksytyn ohjelman siirtoväkeä ja asuustoimintaa koskevat kohdat sisälsivät miltei kokonaisuudessaan ne vaatimukset, joihin oikeiston taholta julkisuudessa käydyssä keskustelussa vuosien mittaan toistuvasti palattiin. Tämä johtui siitä yksinkertaisesta syystä, että puoluekokous pidettiin sellaisena ajankohtana, jolloin hallituksen piirissä oli jo pääkohdin nähtävissä, minkä muodon tuleva maanhankintalainsäädäntö tuli saamaan (vrt. s. 91–94). Näin ollen lain käsittelyn aikaiset kannanotot saattoivat tukeutua puoluekokouksen tekemiin päätöksiin, samalla kun ne tulivat vaalipropagandan välityksellä yleiseen tietouteen.

Puolueen yleislinjan määräsi vuoden 1945 hyväksytty ohjelma. Sen käytäntöön soveltaminen taas näkyy eduskuntaryhmän tosin harvoista asiaa koskevista pöytäkirjamaininnoista. Kun syksyllä 1945 käsiteltiin yleisesti karjalaiskysymystä, ryhmässä lausuttiin epäilyksiä, tahtovatko hallitus ja pääministeri toimia sillä tavalla kuin maan etu ilmeisesti vaati. Tällöin viitattiin muun muassa siihen, että pääministeri oli epäystävällisesti suhtautunut karjalaisten läheystyöhön (vrt. s. 260), joka oli tullut hänelle esittelemään karjalaisten toivomuksia rauhankysymyksessä. Ryhmässä todettiin, että sanomalehdistön tulisi aktiivisemmin puuttua keskusteluun rauhanehdoista ja korostaa Suomen oikeutettuja toivomuksia lopullisiin rauhanehdointiin nähden. Kuitenkin todettiin voimassa olevan sensuurin vaikuttavan asian käsittelymahdollisuuksiin.²³

Maaliskuussa 1946 Karjalan Liiton vuosikokouksen valitsema lähetystö esitti ryhmälle vakavan toivomuksen, että sen luottamusmiehille varattaisiin muodostettavasta hallituksesta vähintään kaksi paikkaa, nimittäin korvausasioita hoitavan ja siirtoväen maanhankintaa ja huoltoa hoitavan ministerin paikat (vrt. s. 34). Muutenkin lähetystö toivoi riittävää huomiota siirtoväen elinkysymykselle.²⁴ Huhtikuussa 1946 ryhmä lähetti pääministerin luokse ed. Salmisen ja ed. Tuurnan muodostaman lähetystön esittämään, että Pariisiin lähetettävään delegaatioon saataisiin siirtoväen edustaja.²⁵

²³ Kansallisen kokoomuksen arkisto, edusk.ryhmän ptk. 27.9.1945.

²⁴ Kansallisen kokoomuksen arkisto, edusk.ryhmän ptk. 21. 3. 1946, liitteenä Karjalan Liiton kirje 19. 3. 1946. – *Viding* tuli valittuun *Pekkan* hallitukseen toiseksi maatalousministeriksi, kuten aikaisemmin on jo mainittu.

²⁵ Kansallisen kokoomuksen arkisto, edusk.ryhmän ptk. 16. 4. 1946. Rauhanneuvottelujen jälkeen ryhmälle lähetetyssä selonteossa todettiin vuorineuvos *Wilhelm Wahlforssin* edustaneen asiantuntijana toimiessaan karjalaisia ko. neuvotteluissa. Hän oli muun muassa esittänyt delegaation kokouksessa, että tulisi pyytää Viipurin ja Sortavalan alueiden pa-

Sopivan läpileikkauksen kokoomuksen eduskuntaryhmän suhtautumisesta sodanjälkeiseen asutustoimintaan saa, kun tarkastellaan sen eräiden yksityisten jäsenten kannanottoja SKDL:n tekemästä välikysymyksestä kesäkuussa 1946. Kokonaisuutena ottaen ryhmä katsoi, että varsinainen maataloussiirtoväki oli ensi sijassa asutettava, muut sikäli kuin maata löytyisi ja tuotannon edistäminen sitä vaatisi. Ed. Paavolaisen mielestä maanhankintalain säädöksiä ensisijaisiin maansaajiin nähden oli loukattu, ja hän katsoi vian olevan maanlunastuslautakunnissa. Ed. Järvi puolestaan totesi, että rintamamiesten kannalta asia olisi hoidettava hienotunteisesti ja ed. Kivelän mielestä ei jokaiselle rintamiehelle voida maata antaa, koska se on ylivoimainen tehtävä maan riittämättömyyden vuoksi. Hän piti siirtoväkeä maansaajana n:o 1. Ed. Hetemäki korosti, että valtion maata oli luovutettu aivan mitätön määrä, ja ed. Koivisto oli valmis antamaan valmiit pellot siirtoväelle, mutta muut piti sijoittaa rai-vaamattomille alueille. Hänen mielestään myös kielipykälä vaati huomiota osakseen.²⁶

Loppuvuodesta 1948 kokoomuksen eduskuntaryhmä keskusteli laajasti Merikoiviston kunnan perustamisesta tekemättä asiasta kuitenkaan lopullista ryhmäpäätöstä. Hanketta kannatettiin laajasti, mutta katsottiin, ettei olisi syytä kiirehtiä ratkaisua, koska lakialoite ei missään tapauksessa tulisi hyväksytyksi. Puheenjohtaja valtuutettiin tiedustelemaan sopivalla tavalla hallituksen asianomaisilta jäseniltä, eikä ruotsalaisen maan asutukselle asetettua 2 % kieli-suhteiden muuttamisrajaa voitaisi korottaa.²⁷

Huomattavimmin karjalaisten asioita ajaneita siirtoväen kansanedustajia puolueessa olivat kansanopistonjohtaja, Karjalan päätoimittaja (1944–1952), maisteri Erkki Paavolainen ja kaupunginjohtaja varatuomari Otto Arno Tuurna. Karjalaisena naisedustajana vuonna 1945 alkaneella vaalikaudella oli ryhmässä talousneuvos Helena Virkki. Kokoomuksella ei ollut ensimmäisissä sota seuranneissa hallituksissa edustajia, vaan puolue oli oppositiossa. Tosin pääministeri Paasikivi, joka ei lukeutunut mihinkään puolueeseen, edusti asutuskysymyksessä sellaisia mielipiteitä, jotka olivat hyvin lähellä kokoomuksen kantaa.

lauttamista siten, että raja olisi kulkenut 90 km etäisyydellä Pietarista. Em. ptk. 5. 9. 1946. Tähän aiheeseen palataan yksityiskohtaisemmin tutkimuksen VI luvussa.

²⁶ Kansallisen kokoomuksen arkisto, eduskuntaryhmän ptk. 13. 6. 1946.

²⁷ Kansallisen kokoomuksen arkisto, eduskuntaryhmän ptk. 27. 10. 1948.

– Puolueen kannan tekivät julkisuudessa tunnetuiksi myös seuraavat sanomalehdet: *Aamulehti*, *Karjalainen*, *Satakunnan Kansa*, *Savo*, *Uusi Aura*, *Uusi Suomi* ja *Vaasa*.

c) *Kansallinen edistyspuolue*

Sodan aikana kansallinen edistyspuolue oli pitänyt maanhankintaa rintamamiehille erittäin tärkeänä asiana, ja 28.1.1945 hyväksytyssä puolueen yleisohjelmassa todetaan, että kotiseudultaan uuteen ympäristöön muuttamaan joutuneen siirtoväen ja elämänsä maan puolesta alttiiksi panneiden rintamansotilaiden maansaannista on ensi sijassa ja kiireellisin toimenpitein huolehdittava. Alueiden luovutuksessa menetetyn sijaan piti saada uutta viljelysalaa valtion tukemalla tehokkaalla uudisraivaustoiminnalla ja liian pienille tiloille hankkia lisämaata.²⁸

Puolueen eduskuntaryhmässä näytti kaikkein suurinta asutustoimintaan liittyvää asiantuntemusta edustaneen ed. Teittinen, joka toimi vuosina 1940–1941 siirtoväen asutustoiminnan johtajana. Hän laati muun muassa puolueen ohjelman asutustoimintaa koskevan osan luonnoksen ja alusti usein puolueen elimissä asiaa koskevan keskustelun. Ryhmän hajanaiset pöytäkirjat eivät anna selvää kuvaa siitä, miten ryhmä on käytännössä asiaansa ajanut. Joitakin hajanaisia kannanottoja voidaan kuitenkin saada selville. Rauhankysymyksessä ryhmä edusti kesällä 1946 kantaa, että asiasta piti keskustella julkisuudessa, muttei uhittelevassa sävyssä. Lisätalousarvion asutusmäärärahoista syksyllä samana vuonna äänestettäessä puolueen eduskuntaryhmä äänesti hallituksen kannan puolesta.²⁹

Paasikiven ensimmäisessä hallituksessa puoluetta edusti hallitusneuvos Sakari Tuomioja ministerinä valtiovarainministeriössä; hän oli Paasikiven toisessa hallituksessa valtiovarainministeri. Pekkalan hallituksessa edistyspuolue ei ollut mukana. Tärkeimmät edistyspuolueen äänenkannattajat olivat riippumaton *Helsingin Sanomat* ja *Etelä-Suomen Sanomat*.

²⁸ *Borg* emt. s. 290–291; VA. Kansallisen Edistyspuolueen arkisto: puoluevaltuuston ptk. 21. 11. 1943.

²⁹ VA. Kansallisen Edistyspuolueen arkisto, eduskuntaryhmän ptk. 4. 7. 1946, 3. 10. 1946. Ryhmän pöytäkirjat eivät ole täydelliset, mutta niitä voidaan osittain täydentää ko. pöytäkirjojen konseptilla.

d) *Ruotsalainen kansanpuolue*

Ruotsalaisen kansanpuolueen vuonna 1937 hyväksytyssä ohjelmassa sanottiin, että puolue haluaa säilyttää ruotsalaisten asuma-alueet ja ruotsalaisen maanomistuksen, mikä tyhjentävästi selvittää myös puolueen periaatteellisen suhtautumisen sodanjälkeiseen siirtoväkikysymykseen.³⁰ Vuonna 1944 puolue piti puoluepäivänsä ajankohtana, jolloin siirtoväen lopullinen kohtalo oli vielä tuntematon – toukokuussa. Silloin puolue kannatti rintamamiesten, sotainvalidien, -leskien ja -orpojen vapaaehtoista asuttamista, mitä piti kaikin tavoin edistää. Ruotsalaisalueilla asuttaminen toivottiin kuitenkin hoidettavan kokonaisratkaisuna, jolloin Pohjanmaalta, jossa maata oli vähän saatavissa asutustoimintaan, voitaisiin halukkaat siirtää Etelä-Suomen ruotsalaisalueille³¹.

Vuonna 1945 ruotsalainen kansanpuolue kokoontui puoluepäivilleen maanhankinta-asetuksen antamisen ajankohtana, kesäkuun toisena päivänä. Annetussa julkilausumassa sanottiin silloin, että hallituksen tulee toteuttaa maanhankintalakia tarkoin lakia seuraten; ruotsalaisten ja suomalaisten suhde ei saanut muuttua. Samalla kiinnitettiin huomiota ruotsalaisalueille siirtoväen asuttamisesta koituneeseen rasitukseen, jonka toivottiin pikaisesti helpottuvan. Myös seuraavan vuoden puoluepäivät kiinnittivät julkilausumassaan huomiota sijoitussuunnitelmaan ja kielisuhteen muuttumattomuuteen, samalla kun kiitettiin Juho Kusti Paasikiveä hänen kieliasiassa antamastaan tuesta. Vuoden 1947 julkilausumakin pyrki tekemään suomalaiselle julkisuudelle selväksi, ettei kielellinen suhde saa muuttua yksikielisissä ruotsalaisissa ja kaksikielisissä kunnissa. Tällöin Merikoivisto-hanke, josta käytettiin ilmaisua »vansinnigt företrag», oli käynnistävänä voimana kyseiselle kannanotolle.³²

Aivan erityisesti karjalaiskysymyksen kanssa joutui tekemisiin puolueen eduskuntaryhmä, joka käytännössä piti huolta asioiden ajamisesta. Puolueen eduskuntaryhmässä käyty mielipiteidenvaihto tuo esimerkiksi selvyyttä maanhankintalakiesityksen syntyvaiheisiin ja ruotsalaisten osuuteen siinä. Ralf Törngrenin selonteosta ryhmälleen kävi tammikuussa 1945 ilmi, että presidentti Mannerheim oli kahden vaiheilla kirjoittaako alle enemmistön esitys vai vähem-

³⁰ *Borg* emt. s. 264.

³¹ Ruots.kp:n arkisto, puoluepäivien ptk. 28.–29.5. 1944.

³² Ruots. kp:n arkisto: puoluepäivien ptk. 2.–3. 6. 1945, 26–27. 5. 1946, 31. 5.–1. 6. 1947.

mistön kanta. (Vrt. s. 92–93) Törngren sanoi suositelleensa presidentille ensimmäistä vaihtoehtoa, koska siten vältettäisiin hallituskriisi, vaikka hän itse hallituksessa olikin pääministerin ehdotuksen kannalla. Ryhmäpäätökseksi tuli-kin Törngrenin kannan tukeminen, jotta hallituskriisi vältettäisiin³³

Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmällä oli erittäin tarkka suunnitelma, jolla se onnistui maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikana ajamaan kielikysymysasian läpi haluamallaan tavalla. Ryhmä ei lain lähetekeskustelun aikana tahtonut vielä panna kaikkea tuleen, vaan katsottiin parhaaksi taktilliseksi menettelyksi lähetystön välityksellä lähestyä pääministeriä. Toivottiin myös, että pääministerille asian ajamisesta osoitettu tunnustus ei tulisi julkisuuteen. Tammikuun lopulla asiaa käsiteltäessä tuli päätökseksi kolme periaatetta. Ensiksi ryhmä päätti saattaa ministeri Törngrenin välityksellä kiitollisuutensa kielikysymyksen hoitamisesta pääministerin tietoon. Toiseksi päätettiin lykätä ryhmän lausunnon esittäminen ensimmäiseen käsittelyyn. Mikäli lähetekeskustelussa hyökättäisiin lain kielipykälää vastaan, ryhmän puheenjohtajan tuli vastata siihen. Kolmantena periaatteena pidettiin, että Ahvenanmaa pitäisi saada kokonaan lain soveltamisen ulkopuolelle.³⁴

Valmistautuminen ensimmäiseen käsittelyyn näyttäytyi 23. helmikuuta ryhmässä käydyssä keskustelussa. Von Born uskoi, että Ruotsissa oltiin täysin selvillä tilanteesta, ja tähdensi, että herra Attorps³⁵ oli Suomessa juuri tämän kysymyksen vuoksi. Kansanedustaja Kullberg taas toivoi, että ryhmä muotoilisi pykälän (= kielipykälän) ja esittäisi sen pääministerille. Häntä tuki kansanedustaja Österholm, joka sanoi, että kysymys Ruotsin valistamisesta oli järjestyksessä.³⁶ Hän huomautti kuitenkin, että mitä viimeksi mainittuun tulee, täytyy olla erityisen varovainen, ettei asia vuoda ulos. Pantiin myös merkille, että maatalousvaliokunnan puheenjohtaja oli kiinnostunut Ruotsin mielenkiinnosta asiaan.³⁷ – Ennen ratkaisevaa toista käsittelyä ryhmän piirissä

³³ Ruots. kp:n arkisto: edusk. ryhmän ptk. 25. 1. 1945.

³⁴ Ruots. kp:n arkisto: edusk. ryhmän ptk. 31. 1. 1945.

³⁵ Kysymyksessä lienee kirjailija *Karl Gösta Attorps*, joka toimi muun muassa Svenska Dagbladetin avustajana.

³⁶ *Wahlbäck* huomauttaa teoksessaan Mannerheimistä Kekkoseen ruotsalaisen kansanpuolueen piirissä toimineen rauhanoppositioin käyttäneen äänitorvena Ruotsin vaapaamielisiä lehtiä (s. 207).

³⁷ Ruots.kp:n arkisto: edusk. ryhmän ptk. 23. 2. 1945. (*Österholm*) sade, »att frågan om Sveriges upplysande är ordnad. Han påpekade dock, att beträffande det senare man måste vara ytterst försiktig så att saken ej läcker ut.»

voitiin todeta sosialidemokraattien ryhmäpäätös ruotsalaisten tukemisesta maanhankintalain 92 §:n osalta. Samaan aikaan ryhmä totesi, ettei se voi tukea hallitusta, mikäli se ei voi ajaa linjaansa läpi kielipykälässä.³⁸

Käytännön asutustoiminnan päästyä vauhtiin ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmä seurasi tarkoin tilanteen kehittymistä lähettäen muun muassa useita lähetystöjä viranomaisten luokse sijoituskysymyksen vuoksi. Ryhmä seurasi myös maan ruotsinkielisten reaktioita kielikysymyksessä. Erittäin kiintoisa oli suhtautuminen Pohjanmaan liikehdintään syksyllä 1945. Esimerkiksi Vaasan kokouksen katsottiin ryhmän piirissä menneen askeleen liian pitkälle. Törngrenin mielestä oli epäviisasta hyökätä voimakkaasti ministeri Luukkaa vastaan. Sitä vastoin voitiin mustamaalata Vennamo ja Virolaista. Ryhmä pyrki omasta puolestaan saamaan mahdollisimman nopeasti ratkaisuun pääministeri Paasikiven välityksellä kyseisten alueiden sijoitussuunnitelman vahvistamisen. Tämän asian takia ei kuitenkaan pitänyt panna vaakalaudalle paikkaa hallituksessa, koska monia muita tärkeitä asioita oli samaan aikaan ajettavana.³⁹ Kiireen syynä nähtiin sekin, ettei varmuudella tiedetty, kuinka kauan Paasikiven kausi tulisi jatkumaan. Sijoitussuunnitelma piti saada päätökseen ryhmän jäsenten mielestä Vennamon ollessa Amerikassa keväällä 1946. Paasikivi näyttää todella toimineen asian ratkaisun nopeuttamiseksi, mikä kuitenkin monista toimenpiteistä huolimatta venyi loppukesään 1946.⁴⁰

Vuosina 1947 ja 1948 asutuskysymys ei enää saanut ryhmässä entisenlaista huomiota osakseen. Siellä pantiin merkille sosialidemokraattinen ja kansandemokraattinen taistelu agraarien kanssa suomalaisista pientiloista. Tämä pakotti sosialidemokraatit myötämielisiksi ruotsalaisille. Todettiin, ettei näihin voinut täysin luottaa, mikä näkyi muun muassa kielipykälän muuttamiseksi tehdyistä aloitteista. Merikoivisto-hankkeeseen ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmä suhtautui aluksi väheksyen. Pernajan lähetystö otettiin vastaan, mutta asian vähäinen käsittely osoittaa sitä pidetyn toisarvoisena. Vuonna 1948 pidettiin varmana, ettei mainittu hanke tule hyväksytyksi valtiopäivillä, mutta sen ajamisnopeudesta oltiin erimielisiä. Helmikuussa mainittuna

³⁸ Ruots.kp:n arkisto: edusk.ryhmän ptk. 22. 3. 1945. (vrt. s. 58)

³⁹ Tällainen oli muun muassa kysymys uudesta läänijaosta.

⁴⁰ Ruotsin kp:n arkisto: edusk.ryhmän ptk. 4. 9. 1945, 12. 9. 1945, 25. 9. 1945, 4. 10. 1945, 8. 10. 1945, 13. 11. 1945, 15. 11. 1945, 21. 12. 1945, 5. 2. 1946, 19. 2. 1946, 1.3.1946, 3. 7. 1946.

vuonna oltiin kuitenkin sitä mieltä, että on syytä ajatella ulkoparlamentaarisia mielipiteenilmauksia ja ettei asiaa tule jättää sen varaan, ettei J.K. Paasikivi kuitenkaan päätöstä allekirjoittaisi. Hyväksyttynä eduskunnassa päätös olisi pelottava ennakkotapaus. Pantiin myös merkille, että laki- ja talousvaliokunnan puheenjohtaja kansanedustaja Tuurna näytti horjuvan tässä asiassa.⁴¹

Puolueen eduskuntaryhmässä käyty keskustelu osoittaa, että kielikysymyksen hoito käytännössä oli jätetty nimenomaan puolueen tehtäväksi, kuten ruotsinkielisiä piirejä edellä käsiteltäessä todettiin. Sillä oli tähän hyvät mahdollisuudet eräiden johtavissa asemissa olleiden poliitikkojensa välityksellä, ruotsalaisella kansanpuolueella oli nimittäin sotaa seuranneina vuosina edustus sekä Paasikiven että Pekkalan hallituksissa. Paasikiven ensimmäiseen ministeristöön kuului filosofian maisteri Ralf Törngren sosiaaliministerinä ja vuorineuvos Åke Gartz kauppa- ja teollisuusministerinä. Vaalien jälkeen valitussa Paasikiven toisessa hallituksessa Gartz hoiti samoja tehtäviä, ja valtiovarainministeri Tuomiojan erottua kesällä 1945 hänen paikalleen tuli puolueen puheenjohtajaksi valittu Törngren. Kun Paasikivestä tuli presidentti, muodostettiin Pekkalan hallitus, jossa Törngren oli valtiovarainministerinä.

Asutustoiminnan yksityiskohtiin oli ruotsalaisessa kansanpuolueessa aivan erityisesti perehtynyt kansanedustaja Henrik Kullberg, joka kuului muun muassa Nissisen komiteaan ja maalautakuntaan. Samaan aikaan on puolueen vaikutusvaltaisimpina jäseninä pidettävä von Bornia, Törngreniä ja Österholmia. Täydellisyyden vuoksi mainittakoon vielä, että ruotsalaisella kansanpuolueella oli hallussaan enemmistö kansankäräjien paikoista, joiden kokoonkutsumisesta oli tehty päätös vuoden 1941 ylimääräisillä puoluepäivillä. Niillä olivat lisäksi edustettuina ruotsalaiset sosialidemokraatit ja kansandemokraatit. – Lehdistä on mainittu edellä (vrt. s. 41).

e) Maalaisliitto

Maalaisliitto hyväksyi 3.12.1944 puoluekokouksessaan lähiaikojen ohjelmansa, jossa otettiin selvästi kantaa myös siirtoväkikysymykseen. Jo tätä ohjelmaa valmisteltaessa tuotiin selvästi julki yksityisten henkilöiden lausumana suhde

⁴¹ Ruots. kp:n arkisto: edusk. ryhmän ptk. 4. 3. 1947, 13. 3. 1947, 21. 1. 1948 ja 24. 2. 1948.

karjalaisten asiaan. Kansanedustaja Viljami Kalliokoski totesi avauspuheessaan puoluekokouksessa, että Karjalassa ja Pohjois-Suomessa oli ollut erittäin kannattavia maalaisliiton voimia, minkä katsottiin asettavan asioiden järjestämiselle erikoisvelvoituksia. Puoluekokous keskusteli myös sodasta irroittautumiskäytännöstä, jolloin muun muassa siirtoväen edustaja maanviljelijä Kurki totesi karjalaisten yksimieliseksi kannaksi, ettei Suomen kansalla ollut ollut muuta tietä. Samalla hän vaati maalaisliiton lehtiä ottamaan siirtoväen asian omakseen. Yleisesti vaadittiin asutuskysymyksen korostamista puolueen vaali-ohjelmassa. Tällöin kiinnitettiin jo huomiota siirtoväen sijoitusasiaan. Toimitaja Sorvali esimerkiksi ehdotti ohjelmaan kohtaa, että luovutettujen alueiden maatalousväki olisi sijoitettava ensisijaisesti Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneihin, joiden maanlaatu ja tuotannolliset edellytykset lähinnä vastasivat siirtoväen entisiä asuma-alueita.⁴² – Muistettakoon tässä yhteydessä, että puoluekokouksen käsitellessä asutuskysymystä Nissisen komitean mietintö oli jo saatettu pääosin julkisuuteen.

Lopulta puoluekokouksen julkilausumassa todettiin, että »siirtoväen ja vaikeuksissa elävien rintamasotilaiden ja invalidien sekä hävitetyn Pohjois-Suomen ja itäisen rajaseudun asukkaiden asuttaminen on kansakunnan lähin velvollisuus ja terveen yhteiskunnallisen kehityksen ehdoton edellytys. Kaikille sodasta eniten kärsimään joutuneille on luotava samat elämisen mahdollisuudet kuin valtakunnan muilla asukkailla on. Tämä edellyttää, että alueluovutusten vuoksi menetetyistä omaisuudesta ja muusta sotavahingosta suoritetaan oikeudenmukainen korvaus sekä että sodan johdosta suurimpiin vaikeuksiin joutuneiden aseman helpottamiseksi ryhdytään epäröimättä kaikkiin tarpeellisiin taloudellisiin ja sosiaalisiin toimenpiteisiin.» Asutustoiminnan osalta alleviivattiin siirtoväen ja rintamasotilaiden asuttamisen kiireellistä toteuttamista. Lisäksi maatalousväestölle, jolla on edellytyksiä toimia itsenäisinä viljelijöinä, piti turvata maansaantimahdollisuudet ja liian pienille tiloille oli annettava lisämaata, jotta nekin tulisivat elinkelpoisiksi. Ohjelmassa esitettiin yksityiskohtainen kanta myös asutusmaan hankkimisesta. Tässä asiassa oli lähdeittävä liikkeelle rappiutiloista ja tarkoitukseen soveltuvista valtion ja yhtiöitten maista. Yksityismaista oli lähinnä otettava asutusmaata suurtiloista ja harrastelija-viljelijöiltä. Luovutettujen alueiden maatalousväki piti ensi sijassa sijoittaa

⁴² Keskustapuolueen arkisto : puoluekokouksen ptk. 2. 12. 1944.

Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneihin, joiden maanlaatu ja tuotannolliset edellytykset lähinnä vastasivat siirtoväen entisiä asuma-alueita. »Tilat on muodostettava elinkelpoisiksi, mikä edellyttää, että niille annetaan riittävästi myös valmista peltoa sekä metsää», sanottiin asiaa koskevassa lähi-aikojen ohjelmassa lopuksi.⁴³

Maalaisliiton eduskuntaryhmän vuoden 1944 toimintakertomuksessa, joka ilmestyi seuraavana vuonna, sanottiin: »Se maanhankintalaki ei tee täyttä oikeutta paljon kärsineelle ja maansa menettäneelle siirtoväelle, jonka on alettava elämänsä uusissa, vieraisissa olosuhteissa ja mikä herkälle karjalaisluonteelle on raskainta – heitä vieroksuvan ja ymmärtämättömän ympäristön keskuudessa.» Samassa yhteydessä tästä eräänä ennakkotapauksena mainittiin se katkeruus, millä maamme ruotsalainen väestö ja sen suurtilanomistajat ovat suhtautuneet maanluovutukseen siirtoväelle. Tälle katkeruudelle oli antanut voimaa pääministeri Paasikiven heitä tukenut kanta, josta hän oli saanut kuulla hyvin suorasukaista arvostelua eduskunnassa. Tilannetta pyrittiin parantamaan muun muassa vuoden 1945 puoluekokouksen ponsilausemilla. Kansanedustaja Virolainen oli asiaa alustaessaan puoluepäivillä todennut, että rintamamiehille piti antaa maata tarkan karsinnan mukaan. Väestöpoliittiset näkökohdat vaativat tällöin kiinnittämään maahan ihmisiä enemmän, kuin puhtaasti tuotannolliset näkökohdat edellyttivät. Oli perustettava maanviljelyksen ja teollisuuden välielämisenmuoto, jolloin ihmiselle annetaan maata ja hän hankkii lisätuloja teollisuudesta. Alustusta seuranneessa keskustelussa karjalaisedustajat panivat merkille, että valitettavasti maalaisliittolaisellakin taholla oli vastustettu maanhankintaa. Asiaa parantamaan pyrkivissä ponsilausemissa vaadittiin muun muassa asutustoiminnan ratkaisemista viivytyksittä asettamalla maataloussiirtoväki ensisijaiseen asemaan maata hankittaessa. Maanlunastus ohjattiin edelleen ensi sijassa valtion, yhtiöiden ja muiden yhtymien maille. Tervein maanomistusmuoto talonpoikaisviljelys piti säilyttää. Edelleen ponsissa kehoitettiin eduskuntaryhmää harkitsemaan muutosta MHL:n 92 §:ään, jota sovellettaessa mentiin pitemmälle, kuin mitä ruotsalaisen kansanosan kielellisen oikeuden turvaamisen kannalta olisi tarpeellista. Muussa asutustoiminnassa päähuomio oli eräitä pieniä poikkeuksia lukuunottamatta suunnattava lisämaan antamiseen.⁴⁴

⁴³ *Borg* emt. s. 275–276.

⁴⁴ Keskustapuolueen arkisto: puoluekokouksen ptk. 17.–18. 6. 1945.

Myös vuosien 1946 ja 1947 puoluekokouksissa esiintyi myötämielisyyttä siirtoväkeä kohtaan. Viimeksi mainittuna vuonna, jolloin puoluekokous pidettiin joulukuussa, annetussa julkilausumassa paheksuttiin maanluovutusvelvollisuuden pakoilua, joka hidasti asutustoimintaa. Puolueen piirissä pidettiin valitettavana, että delegaatio oli Pariisissa vaiennut aluekysymyksestä eikä ollut esittänyt kansan valtavan enemmistön toivomuksia.⁴⁵

Katsottaessa asioita ei niinkään puoluekokousten julkilausumien periaatteelliselta tasolta vaan käytännön asutustyön kannalta on kiinnitettävä huomiota eräisiin keskushallituksen ja eduskuntaryhmän kannanottoihin. Keskusteltaessa asiasta joulukuussa 1945 maalaisliiton lisätyssä keskushallituksessa julkinen keskustelu oli Kekkonen mielestä karjalaiskysymykselle pahinta, samalla kuin puhujaa entisenä karjalaisena kansanedustajana hallituksen toimenpiteet karjalaisasiassa tyydyttivät. Samassa yhteydessä Virolainen kiinnitti kokouksen huomiota siihen, että SKDL oli ottanut muiden kuin siirtoväen asuttamisen sydämenasiakseen, samalla kun se suosi ruotsinkielisiä asutustoiminnassa. Eduskuntaryhmässä esiintyi jo vuoden 1945 alussa näkemyksiä, että muuta asutustoimintaa ei saisi yhdistää siirtoväen sijoittamiseen. Varhaisessa vaiheessa todettiin myös kielipykälän, jonka sanottiin pääministerin henkilökohtaisesti kirjoittaneen, haitallisuus ja pelättiin, että kysymyksestä tehdään ulkopolitiittinen. Tästä esiintyi mainintoja helmikuun ryhmäkokouksissa. Vielä ennen maanhankinta-asetuksen antamista asiaa käsiteltiin eduskuntaryhmässä, jolloin kävi ilmi, että asetus oli saanut aikaan Vennamon komiteassa hyvin paljon erimielisyyksiä. Maalaisliitto ei halunnut asteikkoa mukaan ja velvoitti maatalousministerin suojelemaan talonpoikaismaata liialta ottamiselta.

Maalaisliiton toiminnassa on myös kiinnitettävä huomiota kolmen suurimman eduskuntaryhmän vuonna 1945 allekirjoittamaan ohjelmaluontoiseen yhteistyösopimukseen, jonka varovasti muotoiltu talouspolitiittinen kohta sisälsi pari sosialisointiin viittaavaa lausumaa. Tällainen kannanmäärittely oli tilannekohtainen toimintaratkaisu. Ainoa motiivi ns. sosialisimispykälän omaksumiselle oli siirtoväen ja rintamamiesten asuttamiskysymys, joka vaati kajoamista yksityiseen omistusoikeuteen.⁴⁶

⁴⁵ Keskustapuolueen arkisto: puoluekokousten ptk. 20–22. 6. 1946. ja 9.–10. 12. 1947.

⁴⁶ *Borg, Olavi*, Suomen puolueideologiat s. 58–59. Maalaisliitto esitti myöhemmin saaneensa parannuksia yhteistyösopimuksessa nimenomaan siirtoväkeä koskeviin kohtiin. *Ruotsalainen, Jorma*, SKDL:n, SDP:n ja ML:n yhteistyösopimus 1945–1948 s. 23.

Myöhemmistä siirtoväkikysymykseen liittyvistä yksityiskohdista pantakoon maininnanomaisesti merkille, että ryhmässä todettiin jo alkuvuodesta 1946 SKDL:n pyrkimykset laajentaa maansaajien piiriä; kesäkuun 1946 välikysymyksessä ryhmä esitti kannattavansa yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymistä. Saman vuoden syksyllä ryhmä olisi ollut halukas vastoin valtiovarainministerin kantaa lisäämään entisestään asutusmäärärahoja. Alkuvuodesta 1948 on vielä pantava merkille ryhmän päätös kehottaa maatalousvaliokuntaa jouduttamaan Merikoivisto-aloitteen käsittelyä.⁴⁷

Maalaisliitto saattoi varsin helposti seurata ja myös vaikuttaa asutuskysymyksen kehitykseen, koska sillä eduskunnan lisäksi oli edustus jatkuvasti hallituksessa ja useimmat johtavat asutusvirkamiehet lukeutuivat puolueeseen. Viipurin läänistä oli pitkässä parlamentissa yhteensä 15 maalaisliittolaista kansanedustajaa, joiden lukumäärä vuoden 1945 vaaleissa putosi ainoastaan kahdella, millä määrällä oli pienentynyt myös valittavien edustajien luku Kymen läänin vaalipiireissä. Luovutetun alueen kansanedustajista maalaisliitossa ottivat keskeisesti kantaa asutuskysymykseen Toivo Ikonen, Eemil Luukka, Juho Niukkanen, Juho Paksujalka, Matti Pärssinen, Veikko Vennamo, Johannes Virolainen, joista kaksi viimeksi mainittua olivat samalla keskeisinä viranomaisina toteuttamassa asutustoimintaa. Kahdessa Paasikiven ja Pekkalan hallituksessa oli maalaisliitto mukana; puolueella oli kaikissa hallussaan maatalousministerin paikka (Emil Luukka, K.T. Jutila, Vihtori Vesterinen ja Paavo Viding). Lisäksi puolueella oli muita tärkeitä hallinnonhaaroja johdettavanaan edustajainsa välityksellä, sillä oikeusministerinä molemmissa Paasikiven hallituksissa oli Urho Kekkonen ja ensimmäisessä sisäministerinä Kaarlo Hillilä, joka oli toisessa kansanhuoltoministerinä. K.T. Jutila oli mukana myös kansanhuoltoministerinä ensimmäisessä Paasikiven ministeriössä. Vielä on Pekkalan hallituksesta mainittava seuraavat maalaisliitolla olleet salkut: kulkulaitosministeri (Lauri Kajjalainen), II sosiaaliministeri (L.A. Heljas, joka oli myöhemmin opetusministeri samassa hallituksessa) ja kansanhuoltoministeri (T.N. Vilhula).

Maalaisliiton tuonaikaisesta sanomalehdistöstä, joka myös osallistui voimallisesti siirtoväkikysymyskeskusteluun, mainittakoon muun muassa *Ilkka*, *Kainuun Sanomat*, *Keskisuomalainen*, *Maakansa*, *Savon Sanomat* ja *Turunmaa*.

⁴⁷ Keskustapuolueen arkisto: lisätyn keskushallituksen ptk. 8. 12. 1945, eduskuntaryhmän ptk. 18. 1. 1945, 1. 2. 1945, 31. 5. 1945, 17. 1. 1946, 26. 6. 1946, 1. 10. 1946 ja 29. 1. 1948.

f) Suomen sosialidemokraattinen puolue

Jo syksyllä 1944 puolueen puolueuuvostossa todettiin sodasta eniten kärsimään joutuneilla olevan oikeuden odottaa, että he saavat osakseen eniten yhteiskunnan tukea. Aivan erityisesti puolueuuvosto tahtoi kiinnittää huomionsa vähävaraiseen siirtoväkeen. Myös puolueen vuoden 1944 lähiajanohjelmassa mainittiin siirtoväkikysymyksen hoito. Puoluekokouksen julkilausumassa vaadittiin suurilukuisen siirtoväen saattamista työhön ja tuotantoon, jokaisen mikäli mahdollista omassa tai sitä lähellä olevassa ammatissa. Siirtoväkikysymystä ei pidetty ainoastaan joidenkin asiana, vaan siihen katsottiin sisältyvän kansallisen ja sosiaalisen kysymyksen, jonka oikea ymmärtäminen ja onnellinen hoitaminen muodostaa ratkaisevan tekijän koko kansan elämässä.⁴⁸

Ennen kuin katsotaan asioita läheltä seuranneen eduskuntaryhmän sisäisiä kannanottoja, todettakoon eräitä puolueoimikunnassa esille tulleita mielipiteitä. Alkuvuodesta 1945 julkisuuteen saatetussa siirtoväelle tarkoitettussa vaalijulkilausumassa sanottiin: »Ainoa puolue, joka voi ja haluaa ajaa siirtoväen vähävaraisen valtaosan asiaa tasapuolisesti, on sosialidemokraattinen puolue.» Samalla vedottiin edellä mainittuun lähiajanohjelmaan. Kesällä 1946 puhuttiin sijoitussuunnitelmien hyväksymisestä, jolloin puolueen edustajat olivat taipuvaisia kannattamaan Vidingin ehdottamaa sijoitusta. Seuraavan vuoden alussa taas kansanedustaja Pusa arvosteli eduskuntaryhmän Fagerholmin johdolla omaksumaa asennetta, että ruotsalaisilla oli mahdollisuus päästä rahalla asutuskysymyksestä. Tällöin puhuttiin hänen tekemästään Merikoivisto-aloitteesta. Ruotsalaisten katsottiin myös etuilleen maamme vaikealla asemalla.⁴⁹

Leskinen piti puolueoimikunnassa Merikoivisto-hankkeesta keskusteltaessa hyvänä ratkaisuna, että siirtoväelle annettaisiin vapaat kädet. Hänen mielestään lehdistö ei ollut rummuttanut tarpeeksi asiaa. Puhuja sanoi sympatioidensa olevan siirtoväen puolella, mutta totesi, ettei asia mene läpi ryhmässä. Samassa yhteydessä päätettiin ottaa yhteyttä ruotsalaiseen kansanpuolueeseen ja neuvotella asiasta. Ruotsinkielisillä piireillä oli oma edustuksensa sosialidemokraattisessa puolueessa. Sen vaikutus näkyi muun muassa keväällä 1948

⁴⁸ Sos.dem. puolueen arkisto: puolueuuvoston ptk. 22. 10. 1944; puoluekokouksen ptk. 1944 s. 325, 333–334.

⁴⁹ Sos.dem. puolueen arkisto: puolueoimikunnan ptk. 21. 2. 1945, 21. 8. 1946, 21. 1. 1947 ja 16. 5. 1947.

siinä, että toimikunnassa käsiteltiin Ruotsalaisen Työväen liiton kirjelmää, jossa pyydettiin Merikoivisto-asian käsittelyn siirtämistä vaalien jälkeiseen aikaan. Puoluetoimikunta teki tämän suuntaisen päätöksen ja valtuutti puoluesihteerin hoitamaan asian. – Todettakoon, että siirtoväellä oli oma jaosto puolueen hallinnossa.⁵⁰

Eduskuntaryhmässä käsiteltiin tyhjentävästi maanhankintalainsäädännön valmisteluvaiheita tammikuussa 1945. (Vrt. s. 92–93). Ryhmä piti yleisesti maanhankintalain ja korvauslain sekä yleisen maakysymyksen ratkaisua tärkeänä ja kiireellisenä. Eräät edustajat eivät uskoneet, että valmista saadaan mainitun pitkän parlamentin aikana. Yleisesti kannatettiin ryhmän kannan julkistamista ennen vaaleja maanhankintalakikysymyksessä. — Maaliskuussa käsiteltiin ryhmän suhdetta ruotsinkielisten alueiden asuttamiseen. Silloin ryhmän valmisteleva valiokunta esitti, että ryhmä ratkaisisi asian maatalousvaliokunnan kannan mukaisesti. Äänestyksen jälkeen ryhmä päätti kannattaa maatalousvaliokunnan kantaa äänin 35 – 8. Asiasta keskusteltaessa todettiin kolmen suurmaanomistajain lähetystön esittäneen kantansa Fagerholmille asutus-kysymyksessä.⁵¹

Loppukevästä 1945 ryhmä käsiteli useaan otteeseen SKDL:n tekemää yhteistyöesitystä, johon myös maalaisliitto yhtyi. Sopimuksessa oli sen luonnosvaiheessa kohta: »Sodasta kärsineet otettakoon ensisijassa huomioon maa-reformia toimeenpantaessa.» Lopullinen muoto muokkautui seuraavaksi: »Viljelymaata on hankittava ensisijassa siirtoväelle ja niille, jotka maatalouden harjoittajina ovat halukkaita itsensä elättämään.» Maalaisliitto lisäsi tähän » . . .joilla on siihen edellytykset.» – Keskusteltaessa edelleen huhtikuussa Paasikiven toisen hallituksen ohjelmasta Raatikainen huomautti, että siirtoväkeen kohdistettiin huomiota liian vähän. Erityisesti kaupunkisiirtoväkeen toivottiin kiinnitettävän huomiota.⁵²

Huhtikuun 1945 lopulla oli Karjalan työväen ja pienviljelijäin valtuuskunta jättänyt ryhmälle kirjelmän, jossa kiinnitettiin huomiota asutusasiainosaston maanhankintatoimiston päällikön nimitykseen. J. K. Paasikivi oli nimittänyt hallituksessa kolmen henkilön kannatuksen saaneen henkilön 12 kannattaessa

⁵⁰ Sos.dem. puolueen arkisto: puoluetoimikunnan ptk. 20. 5. 1947, 11. 11. 1947, 30. 3. 1948.

⁵¹ Sos.dem. puolueen arkisto: edusk.ryhmän ptk. 25.1.1945, 26.1.1945 ja 20.3.1945.

⁵² Sos.dem. puolueen arkisto: edusk.ryhmän ptk. 8.4.1945, 12.4.1945, 13.4.1945, 19.4.1945.

toista ehdokasta. Valtuuskunta toivoi, että ryhmä ilmoittaisi pääministerille kantanaan, että se toivoisi asioita valtioneuvostossakin käsiteltävän kansanvaltaiseen tapaan. Pusa esitti silloin kantanaan, että »keittiörapppolitiikkaa» voidaan aina käyttää. Pääministerin asiantuntijoina olivat hänen mukaansa toimineet professorit Kyösti Haataja ja Rurik Pihkala, jotka vastustivat siirtoväen kysymyksen ratkaisua. Samassa yhteydessä huomautettiin, että kyseisissä portaissa kulki toki muitakin kuin suurmaanomistajia. – Ryhmä vastusti maanluovutusasteikon ottamista lakiin.⁵³

Eduskuntaryhmää informoitiin myös lopulliseen rauhansopimukseen liittyvissä kysymyksissä. Ministeri Vuori kertoi syksyllä 1945, että hänen luonaan oli käynyt maalaisliiton lähetystö, joka toivoi hänen voivan Lontoon lähettäläänä vaikuttaa siihen, että osa Karjalasta saataisiin takaisin. — Koska ruotsalaiset olivat suhtautuneet nurjasti siirtoväen asuttamiseen, sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän siirtoväkiedustajat asettuivat puolestaan vastustamaan Korsholman läänin perustamista. Ryhmä antoi edustajilleen vapaat kädet tässä kysymyksessä maaliskuussa 1946. Vapaat kädet äänin 20 – 8 annettiin myös välikysymysäänestyksessä kesäkuussa 1946. Todettakoon, että ryhmä katsoi välttämättömäksi kannattaa 800 milj. mk:n lisämäärärahaa syksyllä 1946, koska maalaisliitto ja SKDL tekivät samoin. Tosin äänit tässä asiassa hajaantuivat suuresti ollen lopullisessa äänestyksessä 23 – 14.⁵⁴

Syksyllä 1946 sivuttiin myös kielipykälän tulevaisuutta, koska maalaisliiton taholta oli tehty aloitteita 92 §:n muuttamisesta. Pantiin merkille, ettei muutosta ollut aikaansaataavissa, ja todettiin asian ulkopoliittinen luonne. Fagerholm ilmoitti asian huolestuttavan J.K. Paasikiveä ja huomautti, että puolue oli aina meillä pyrkinyt humanisuuteen. Ruotsalaiset olivat etsineet tukea SKDL:ltä, koska he olivat sieltä viime aikoina saaneet enemmän tukea kuin sosialidemokraateilta. Fagerholmin mukaan »puolueen perinteet kielikysymyksessä on hoidettava», sillä muuten voitaisiin menettää ääniä. Asiasta äänestettäessä asetuttiin presidentin kannalle äänin 11 – 9. Myös Merikoivisto-hanketta käsiteltiin ryhmässä vuosina 1947 ja 1948. Pusan mielestä ruotsinkieliset olivat ymmärtäneet asian väärin. Vuonna 1948 tiedettiin, että J.K. Paasikivi

⁵³ Sos.dem. puolueen arkisto: edusk.ryhmän ptk. 26.4.1945, 29.5.1945.

⁵⁴ Sos.dem. puolueen arkisto: edusk.ryhmän ptk. 13.10.1945, 21.3.1946, 26.6.1946 28.6.1946, 4.7. 1946, 3.9.1946, 3.10.1946 ja 17.10.1946.

ei toivonut Merikoivisto-aloitteen uusimista. Ryhmä katsoi, ettei Pusa luovu aloitteestaan, joten asia katsottiin hänen yksityiseksi hankkeekseen eikä sitä perusteltu. – Ryhmä lähetti keväällä 1947 yhdessä SKDL:n ryhmän kanssa lähetystön maatalousministerin luokse ehdottamaan kuntien maan ottamisen rajoittamista.⁵⁵

Suomen sosialidemokraattinen puolue oli hallitusvastuussa koko käsittelemämme kauden, joten sen yksityiset jäsenet saattoivat käytännössä parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa puolueen piirissä tehtyjä periaatepäätöksiä. Paasikiven ensimmäisessä hallituksessa olivat ministereinä seuraavat puolueen edustajat: toimittaja Reinhold Svento ministeri ulkoasiainministeriössä, filosofian tohtori Johan Helo valtiovarainministeri, johtaja Uuno Takki opetusministeri, toimittaja Eero A. Vuori kulkulaistosten ja yleisten töiden ministeri, kansanedustaja Onni Hiltunen ministeri em. ministeriössä, johtaja Jalo Aura ministeri kansanhuoltoministeriössä ja salkuton ministeri pääjohtaja Mauno Pekkala. Paasikiven toisessa hallituksessa Svento säilytti paikkansa, Pekkala tuli puolustusministeri, mutta hän lukeutui silloin jo SKDL:ään, Hiltusesta ministeri valtiovarainministeriöön ja Vuori säilytti paikkansa eroonsa saakka 29.9.1945, jolloin hänen paikalleen tuli samasta puolueesta veturinkuljettaja Onni Peltonen. Takki oli tässä hallituksessa ministerinä kansanhuoltoministeriössä. Pekkalan hallituksessa oli taas viisi sosialidemokraattisen puolueen ministeriä. Svento säilytti nytkin paikkansa ministerinä ulkoasiainministeriössä, toimistonhoitaja Onni Hiltunen oli ministerinä valtiovarainministeriössä ja muurari Erkki Härmä kulkulaitosministeriössä. Johtaja Uuno Takki oli kauppaministeri ja kansanedustaja Yrjö Kallinen puolustusministeri. Hallituksen sisäisten järjestelyjen yhteydessä tuli 26.5.1948 veturinkuljettaja Onni Peltonen ministeriksi sosiaaliministeriöön. Pekkalan hallituksen erottua heinäkuun 1948 alussa suoritettujen eduskuntavaalien jälkeen tilalle tuli K.A. Fagerholmin ensimmäinen hallitus. – Erityisesti asutustoiminnan kannalta on pantava merkille, että puolue oli edustettuna mm. Nissisen komiteassa ja maa-lautakunnassa.

Puolueen pää-äänenkannattajana toimi *Suomen Sosialidemokraatti*. Muista lehdistä mainittakoon *Kansan Lehti*, *Pohjolan Työ*, *Savon Kansa*, *Pohjanmaan Kansa jne.*

⁵⁵ Sos.dem. puolueen arkisto: edusk. ryhmän ptk. 22.10.1946, 19.11.1946, 13.3.1947, 29.5.1947, 12.6.1947 ja 5.8.1948.

g) *Suomen Kansandemokraattinen Liitto (SKDL)*

Puolueen ensimmäinen virallinen ohjelma hyväksyttiin vasta tässä tutkimuksessa käsiteltävän kauden jälkeen vuonna 1949. Siinä kiinnitettiin huomiota myös asutustoimintaan. Sotien aikana todettiin maamme porvariston yllyttäessään maanpuutetta kärsivää väestöä Itä-Karjalan valloitukseen antaneen sille suuria lupauksia maansaannista. Tärkeimpänä uudistuksena asutustoiminnassa nähtiin maan pakkoluovuttaminen ensi sijassa yhtiöiden, herraskartanoiden, tilakeinottelijoiden, suurten harrastelijaviljelijöiden ja seurakuntien maista, toissijaisesti kuntain ja valtion maista, liian vähän maata omistaville kääpiötilallisille ja muille maantarvitsijoille.⁵⁶

Puolueen suhtautumisesta siirtoväkikysymykseen tutkimuskaudella saadaan tietoa muun muassa keväällä 1946 pidetyn liittokokouksen aineistosta. Talonpoikaiskysymyksestä annetussa päätöslauselmassa korostettiin, ettei maanhankintalaki silloisessa muodossaan vastannut tarkoitustaan. Maansaajien piiriä piti laajentaa käsittämään muun muassa perheettömät rintamasotilaat ja työvelvolliset. Maansaajille vaadittiin samassa yhteydessä ratkaisevaa vaikutusvaltaa maanhankintalain toimeenpanoelimityksessä. Julkilausuma ei sisältänyt suoranaista mainintaa siirtoväestä. Toinen tutkimusaihetta sivuava mielenkiintoinen päätöslauselma koski puolueen suhdetta ruotsalaiskysymykseen. Siinä sanottiin SKDL:n periaatteelleen uskollisena pitävän välttämättömänä, että kansallisille vähemmistöille taataan oikeudet harjoittaa kulttuurillista ja yhteiskunnallista toimintaa omilla äidinkielillään.⁵⁷

Liittokokouksessa käydyistä keskusteluista voidaan saada yksityiskohtaisempaa tietoa päätöslauselmien taustasta. Yleensä vaadittiin maanhankintalain nopeaa toimeenpanoa, vaikka lopulta MHL:a pidettiin tarkoitustaan vastaamattomana. Keskusteltaessa toimintakertomuksesta A. Huhtala huomautti, ettei siirtoväkeä saanut pitää erillisenä muusta väestöstä. Hän katsoi Karjalan Liiton taantumuksellisen työn siirtoväen keskuudessa vaativan tehokkaampaa toimintaa SKDL:n taholta. Siirtoväelle piti tehdä selväksi sodan syy ja se, miksi he olivat joutuneet kodittomiksi. Vaadittiin myös toisessa yhteydessä, että puolueen oli valvottava tiukasti etenkin vähävaraisen siirtoväen

⁵⁶ *Borg* emt. s. 296.

⁵⁷ SKDL:n arkisto: liittokokouksen ptk. 23.–25.3.1946, liitteet n:o 23 ja 32.

etuja. Varsin keskeisesti esitetyt mielipiteet käyvät selville myös Vilhelm Riihisen käyttämästä puheenvuorosta. Hän sanoi taantumuksen pyrkineen käyttämään yli 400 000 siirtolaista sotapolitiikkansa puskurinaikseksi itää vastaan. Karjalan Liiton taantumuksellisen työn ja sen henkisen holhouksen siirtoväen keskuudessa katsottiin vaativan demokratian taholta laajan valistustyön järjestämistä. »Toiminnallamme ja siirtoväen kysymykset huomioimalla otettava taantumukselliselta Karjalan Liitolta oikeus edustaa koko siirtoväkeä ja yksin asettaa siirtoväen edustajia ehdokkaiksi erilaisiin toimielimiin ym. tehtäviin.» – Samalla kun kehoitettiin hankkimaan aineistoa uuden asutuslainsäädännön aikaansaamiseksi, vaadittiin toisaalla puutavarayhtiöiden maiden ottamista kokonaisuudessaan valtion haltuun, minkä jälkeen luovutushinnat voitaisiin tehdä kohtuullisiksi.⁵⁸

Liittoneuvoston piirissä käydystä mielipiteiden vaihdosta saadaan tietoa myös vuoden 1945 kannanotoista. Keväällä 1945 nähtiin Karjalan Liiton yksinomaaisena tarkoituksena paitsi väärän heimohengen säilyttäminen myös ajatuksen ylläpitäminen, että tavalla tai toisella siirtoväen entiset asuma-alueet palautettaisiin Neuvostoliitolta Suomelle tai tulisi selkkauksia, joiden yhteydessä ne otettaisiin takaisin. Radio-ohjelmat piti esimerkiksi järjestää niin, että myös demokraattinen ajattelu pääsisi esille. Myös rintamamieskysymyksestä vaihdettiin mielipiteitä. Rintamasotilaiden maansaantikysymystä ei pidetty erikoisongelmana, eikä sitä saanut tuoda sellaisena esille, vaan se liitettiin yleiseen maansaantikysymykseen. »Me emme ole luvanneet maata erikoisesti rintamasotilaille. Sitä ovat luvanneet porvarit, kun koetettiin saada miehiä mukaan sotaan.»⁵⁹

Siirtoväen tultua Kanta-Suomeen heitä ei ollut liitetty mukaan erillisinä siirtoväen järjestöinä, vaan heidät luettiin perusjärjestöjen jäseniin välittömästi. Tästä ratkaisusta oltiin sittemmin erimielisiä, koska siirtoväen katsottiin ratkaisseen porvariston voiton kunnallisvaaleissa syksyllä 1947. Tämän uskottiin johtuneen siirtoväen aliarvioimisesta ja laiminlyömisestä. Todettiin virheeksi, ettei siirtoväelle ollut aikaansaatu omia järjestöjä. Pantakoon vielä merkille mielipide Pariisin rauhanneuvotteluista. Leinon selvityksestä hallituksen työstä kävi selville, että Suomen valtuuskunnan esiintyminen oli ollut mielenosoitus,

⁵⁸ SKDL:n arkisto: liittokokouksen ptk. 23.–25.3.1946.

⁵⁹ SKDL:n arkisto: liittoneuvoston ptk. 20.–22.5.1945.

joka ei voinut jäädä ilman seurauksia. Vuonna 1948 suunniteltaessa puolueen toimintaa siirtoväen keskuudessa väläytettiin mahdollisuutta, että siirtoväelle voitaisiin luvata Karjalan vaihtamista esimerkiksi Lappiin. Lapin edustaja huomautti kuitenkin tässä yhteydessä, että lappalaisista tulisi vaihtokaupan toteutuessa uusia siirtolaisia.⁶⁰

SKDL:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat antavat taustatietoa käytännön asutustoiminnan aikaisille kannanotoille. Puolue ei ollut edustettuna vielä vuoden 1944 valtiopäivillä, jolloin maanhankintalaki säädettiin. Ryhmän kiinnostus maataloudellisiin kysymyksiin näkyy muun muassa siinä, että keväällä 1945 pidettiin erittäin tärkeänä maatalousministerin paikan saamista Paasikiven toisessa hallituksessa. Ehdokkaaksi tälle paikalle kannatettiin Yrjö Leinoa. Asiasta ei kuitenkaan haluttu tehdä hallitusneuvottelujen kiistakapulaa, ja puolue joutuikin neuvotteluissa luovuttamaan haluamansa paikan maalaisliitolle.⁶¹

Jo keväällä 1945 oli SKDL:n ryhmän tietoon saatettu useita maantarvitsijoiden kokousten julkilausumia, joissa muun muassa vaadittiin maareformia toteutettaessa otettavaksi huomioon ensiksi paikallisen väestön maantarve ja lisämaiden antaminen. Vasta tämän jälkeen maata piti luovuttaa siirtoväelle. Syksyllä 1945 ryhmä työskenteli rintamamiesten maansaantianomusten jättöajan pidentämiseksi. Asian tunnetuksi tekemiseksi järjestettiin muun muassa maansaajien ja -tarvitsijoiden kokouksia.⁶²

Luetellessaan keväällä 1946 kyseisen ajankohdan tehtäviä kansanedustaja Herta Kuusinen mainitsi myös talonpoikaiston aseman muuttamisen. Hän totesi, että maanhankintalaki oli ollut vain jonkinlainen lohdutus niille, jotka sodan johdosta olivat menettäneet maansa. Se ei ratkaissut maaseudun tilatoman väestön maansaantikysymystä. Tämä tuotiin erityisen voimakkaasti esille kesäkuussa 1946 jätetyssä välikysymyksessä, jonka allekirjoitti myös viisi sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajaa. Myös maalaisliittolaisia oli pyydetty allekirjoittajiksi. SKDL:n ryhmä ei kuitenkaan voinut suostua heidän ehdottamaansa ponteen, että valtion maat olisi ensiksi käytettävä asutustoimintaan, ja niin ollen välikysymyksen allekirjoittajina tavataan ainoas-

⁶⁰ SKDL:n arkisto: liittoneuvoston ptk. 26–27.1.1947, 7.–8.2.1948; SKDL:n toimintaker-tomus ajalta 29.10.1944–31.12.1945 s. 25.

⁶¹ Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 12.4.1945, 13.4.1945.

⁶² Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 22.8.1945, 13.9.1945.

taan vasemmistoryhmien edustajia. Kansanedustaja Hertta Kuusinen määritteli ryhmän esiintymisen välikysymyskeskustelussa todetessaan, että siinä oli erikoisesti osoitettava, että välikysymys ja siirtoväen edut eivät olleet ristiriitaiset, kuten maalaisliiton taholta oli esitetty. Eräässä välikysymyskeskustelua edeltäneessä ryhmän kokouksessa tuotiin myös esille, että mielipiteiden vaihdossa maanhankintalaki piti osoittaa vain rikollisen sodan palkitsemislaiksi. Ryhmän mielestä tulevassa keskustelussa piti erityisesti käydä suurtiloihin käsiksi, samalla kun esiteltiin demokraattisen maareformin linja.⁶³

Syksyllä 1946 ryhmässä vaihdettiin mielipiteitä rauhansopimusneuvotteiluista. Todettiin muun muassa Hertta Kuusisen vastustaneen laajennetussa ulkoasiainvaliokunnassa elokuussa 1946 korjauksien esittämistä rauhansopimusluonnokseen. Pantiin myös merkille muiden puolueiden tahtovan jättää SKDL:n yksin rauhankysymyksessä. Koska ministeri Lennart Heljaksen toimintaa Pariisissa oli arvosteltu muun muassa maalaisliiton taholta, kansanedustaja Hietanen mainitsi hänen esiintymisensä syyksi sen, että Heljas oli katsonut edustaneensa myös siirtoväkeä, jota ryhmässä oli paljon.⁶⁴

Syksyllä 1946 asutuskeskustelua vireytti lisätalousarvioon esitetty määräraha, jonka suuruudesta oltiin erimielisiä. Ryhmä päätti ensin äänestää 800 miljoonan markan lisämäärärahan puolesta. Tällöin todettiin, että asutustoiminta oli kokonaan maalaisliiton käsissä. Niinpä kansanedustaja Hertta Kuusinen ehdotti, että ryhmä ei ilman muuta suostuisi kyseiseen määrärahan myöntämiseen, vaan tekisi sen ainoastaan sillä ehdolla, että SKDL:lle ja sosialidemokraateille annettaisiin mahdollisuus vaikuttaa asutusasioiden hoitoon. Tämä tuli myös ryhmän kannaksi. Myöhemmin esiintyivät monet ryhmässä määrärahan hyväksymisen puolesta. Lopulta tuli ryhmäkannaksi hallituksen mielipiteen hyväksyminen, samalla kun voimakkaasti oli arvosteltava asutustoimintaan. Piti myös esittää, ettei SKDL vastusta asutustoimintaan käytettäviä varoja.⁶⁵

SKDL:n ryhmä esiintyi julkisuudessa yleisesti Merikoiviston perustamista vastaan. Sisäisissä keskusteluissa hankkeella oli myös kannattajia. Tämän kysymyksen toivottiin parantavan suhteita ruotsalaiseen kansanpuolueeseen,

⁶³ Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 25.4.1946, 4.6.1946, 20.6.1946.

⁶⁴ Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 3.9.1946, 5.9.1946.

⁶⁵ Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 3.10.1946, 10.10.1946, 18.10.1946.

jonka tahdottiin vastustavan toisaalta ed. Kilpeläisen radioaloitetta. – Touko-kuussa 1947 ryhmän esityksessä hallituksen lähiajan ohjelmaksi vaadittiin yksityiskohtaista esitystä 1.9.1947 mennessä maanhankinnan helpottamiseksi maata tarvitseville ja sitä viljelemään kykeneville, niin siirtoväelle kuin maatyöläisillekin sekä lisämaata tarvitseville.⁶⁶

SKDL:n edustus lisääntyi asutustoiminnan edistyessä maan hallituksessa. Paasikiven ensimmäisessä hallituksessa edusti puoluetta suoranaisesti ainoastaan maatalousteknikko Yrjö Leino, joka oli ministerinä sosiaaliministeriössä. Kuten sosialidemokraattista puoluetta käsiteltäessä edellä kävi ilmi, hallitukseen kuuluivat sosialisteina myös Mauno Pekkala ja Johan Helo, jotka Paasikiven toisessa hallituksessa edustivat SKDL:ä siten, että Pekkala oli puolustusministerinä ja Helo opetusministerinä. Nyt Yrjö Leino sai sisäministerin salkun. Toimittaja Eino Kilpi oli Paasikiven toisen hallituksen sosiaaliministeri, ja 28. 12. 1945 jälkeen Helon paikalle tuli lakitieteen kandidaatti Eino Pekkala. Lisäksi toimitsija Matti Janhunen oli mainitussa hallituksessa toisena sosiaaliministerinä. Paasikiven tultua keväällä 1946 presidentiksi SKDL sai ensimmäisen pääministerin paikkansa, kun Mauno Pekkala muodosti hallituksen. Hänen hallituksessaan oli oikeusministerinä lakitieteen kandidaatti Eino Pekkala, sisäministerinä toimittaja Yrjö Leino, opetusministerinä toimittaja Eino Kilpi ja sosiaaliministerinä toimitsija Matti Janhunen. Toimitsija Yrjö Murto oli lisäksi ministerinä kansanhuoltoministeriössä, ja sisäisten järjestelyjen jälkeen 25. 5. 1948 lähtien toimi salkuttomana ministerinä toimittaja Hertta Kuusinen. – Puolueella oli kevään 1945 vaalien jälkeen itseoikeutetusti edustus käytännön asutustoiminnan kanssa tekemisissä olevissa elimissä, kuten esimerkiksi maalautakunnassa.

SKDL:n äänenkannattajina mainittakoon *Vapaa Sana*, *Työkansan Sanomat*, *Kansan Sana* ja *Kansan Tahto*.

Edellä olemme käsitelleet keskeisimmät siirtoväkikysymyskeskusteluun osallistuneet ryhmät, jotka toistuvasti tulevat esille varsinaisessa käsittelyssä. Keskeiseen osallistuneiden ryhmien seikkaperäinen selittely tekee mahdolliseksi

⁶⁶ Kansan arkisto: SKDL:n eduskuntaryhmän ptk. 20.3.1947, 16.5.1947, 12.2.1948.

julkista keskustelua kartoitettaessa seurata, mitä kanavia myöten eri mieli-
piteet ovat julkisuuteen tulleet. Tässä esitettyjen lisäksi ovat monet järjestöt⁶⁷
käyttäneet jonkin yksityisen puheenvuoron jostakin asutustoiminnan yksityis-
kohdasta, mutta kannanottojen harvalukuisuudesta johtuen ei ole tarkoituk-
senmukaista ryhtyä niiden perusteelliseen esittelyyn. Nimenomaan tässä esi-
teltyjen kesken käytiin julkisuudessa verrattain laaja, monihaarainen keskus-
telu siirtoväkikysymyksestä vuosina 1944–1948.

⁶⁷ Tällaisia ovat esimerkiksi Asutusliitto, Agronomien Yhdistys, Kaupunkiliitto jne.

II Käydyn keskustelun puitteet

1. SIIRTOVÄKIKYSYMYS 1940—1944

a) Väestön vaiheet ja yleisluontoiset kannanotot

Käsite siirtoväki syntyi talvisodan aikana. Näin ollen varsinaisella siirtoväkikysymyksellä oli takanaan pitkä esihistoria, kun karjalaisten lopullisen lähdön aiheuttava tapahtumaketju käynnistyi kesäkuussa 1944. Aivan samoin kuin käytännön asutustoiminnassa sodan jälkeen käytettiin hyväksi vuosina 1940–44 saatuja kokemuksia, tämän ajanjakson kannanotot muodostavat välttämättömän taustan siirtoväkikysymyksestä virinneeille julkiselle keskustelulle.

Talvisodan kestäessä Karjalan väestö siirtyi kolmessa eri vaiheessa muuhun Suomeen. Ennen sodan puhkeamista evakuoiminen rajoittui varsin suppealle alueelle lähinnä rajaa ja ulkosaariin. Toinen vaihe toteutettiin varsin sekasortoisissa, ennalta pääosin suunnittelemattomissa olosuhteissa sodan kestäessä, jolloin pääosa väestöä siirtyi länteen. Kolmas vaihe ajoittui Moskovan rauhan jälkeisiin päiviin rauhansopimuksen säännösten määräämiltä alueilta ja säädetyn määräajan kuluessa.

Talvisodan aikaista evakuointia arvosteltaessa on kiinnitetty huomiota siihen, että pääministeri Ryti ja ulkoministeri Tanner vielä 3. 3. 1940 asiasta käydyssä epävirallisessa keskustelussa esittivät mielipiteen: olisi parempi, jos karjalaiset jäisivät luovutetulle alueelle. Tämän kannan on katsottu voineen vaikuttaa myös evakuointia toimeenpanneiden viranomaisten mielipiteisiin. Puolustusministeri Juho Niukkanen, joka kiinnittää asiaan huomiota ja joka pyysi nimenomaan tästä syystä eroa Rytin hallituksesta saaden sen 27. 3. 1940, toteaa Tannerin tarkistaneen perusteellisesti käsityksensä sittemmin väestönsiirrosta, koska hän puheessaan Messuhallissa 13. 3. 1942 lausui: »Onneksi karjalainen väestö oli siirtynyt vapaaehtoisesti pois entisiltä asuinsijoiltaan, muuten sen myöhempi kohtalo olisi ollut kauhea.» – Talvisodan jälkeistä

siirtymistä on luonnehdittu eräänlaiseksi kouluksi, jonka karjalainen siirtoväki joutui käymään ennen lopullista siirtymistään Kanta-Suomeen.¹

Moskovan rauhankirja määritteli aluevaatimukset varsin ylimalkaisesti: koko Karjalan kannas ynnä Viipurin kaupunki ja lahti saarineen, Laatokan järven läntinen ja pohjoinen rannikkoseutu ynnä Käkisalmen ja Sortavalan kaupungit sekä Suojärven kirkonkylä, joukko Suomenlahden saaria, Märkäjärveltä itään oleva alue ynnä Kuolajärven kirkonkylä sekä osa Kalastaja- ja Svednisaarentoja. Näiden lisäksi tuli vielä Hangon niemimaa vesialueineen. Neuvoteltaessa rauhanehdoista suomalaiset olivat esittäneet, että Neuvostoliitolle siirtyvän alueen väestöllä tuli olla oikeus yhden vuoden kuluessa valita Suomen kansalaisuus ja siirtyä irtaimistoiheen Suomen puolelle sekä säilyttää oikeutensa kiinteään omaisuuteensa, jonka he olivat jättäneet luovutetulle alueelle.² Mikäli tällaiseen lopputulokseen olisi käytännössä päästy, siirtoväkikysymyksen hoitaminen olisi ratkaisevasti helpottunut. Voittajat eivät kuitenkaan suostuneet esitykseen.

Suojärven rajakylissä jäi noin 2 000 karjalaista vangiksi niin sanotussa Hirsylän mutkassa, ja lisäksi lienee eräitä yksityisiä henkilöitä erehdyksessä ja muun muassa sairaudesta johtuen jäänyt rajan taakse.³ Kyseiset henkilöt saivat neuvostoviranomaisten ehdoin palata Suomen puolelle. Muuten väestö siirtyi kokonaisuudessaan Kanta-Suomeen, mikä oli historiallisesti varsin erikoinen ilmiö. Upton pitää sitä sekä karjalaisten uutta muuttoa sittemmin 1944 vaikuttavana todisteena Suomen kansallisuusaatteen elinvoimasta. Heidän lähtönsä oli yleisen mielipiteen osoituksena paljon vaikuttavampi kuin mitkään vaalit tai kansanäänestys.⁴ Ulkomailta ei toisen maailmansodan aikana nähtävästi oltu täysin selvillä siirtoväen ratkaisusta, koska Karjalan Liiton hallitus pyysi vuoden 1943 lopulla valtiolta vielä kerran tekemään maailmalle tun-

¹ *Tanner, Väinö*, Olin ulkoministerinä talvisodan aikana s. 319–329; *Niukkanen, Juho*, Talvisodan puolustusministeri kertoo s. 205–206; Taistelu karjalaisten elinkysymyksistä s. 3; Evakuointien osalta vrt. mm. *Alhava*, Evakuoinnin suoritus ja siinä saadut kokemukset viime sodan aikana, käsikirj. SA tulo 2864/33 sekä *Turtola, Jussi*, Luovutetun alueen evakuointi maaliskuussa 1940, käsikirj. SA, tulo 2864/32; *Waris, Heikki* ym. Siirtoväen sopeutuminen s. 44–52; VA. *Niukkanen* kokoelma, kansio 2.

² *Paasikivi, J. K.*, Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–41 I s. 195; Suomen sinivalikoinen kirja I s. 50–55 (rauhansopimuksen ptk.).

³ SA, tulo 13 577.

⁴ *Upton* emt. s. 77–79.

netuksi, ettei »Suomalais-karjalaisessa Neuvostotasavallassa» ollut suomalaisia, koska he yksimielisesti muuttivat Moskovan rauhassa menetetyltä alueelta Kanta-Suomeen. Tällaisen tiedotuksen esitettiin käyvän päinsä esimerkiksi presidentin itsenäisyydenpäivän puheessa. Samalla valtion tiedotustoiminnan viranomaisille lausuttiin toivomus, että ulkomailta tulevien, toinen toistaan kummallisempien muun Suomen mielialaa karjalaisille epäedulliseksi muokkaavien huhujen julkaisemista tulisi entistä enemmän estää.⁵

Paasikivi uskoi neuvostoliittolaisten olleen tyytyväisiä Karjalan joutuessa heidän haltuunsa asumattomana, koska se helpotti alueen venäläistämistä. Cederberg puolestaan piti asukkaiden siirtymistä muuhun Suomeen Neuvostoliitolle vakuuttavana ja loistavana todistuksena siitä, miten suomalaiset suhtautuivat Rajajoen toisella puolella olevaan »suureen ihannevaltioon».⁶

Jo joulukuussa 1939 Valtioneuvoston Tiedotuskeskus ryhtyi toimenpiteisiin myönteisen mielialan aikaansaamiseksi siirtoväkeä kohtaan. Mainitun kuun 4. päivänä jaettiin kaikille lehdille Finlandia Uutistoimiston artikkeli, jossa mainittiin valtion ja kuntien tekevän kaiken voitavansa sotilaiden perheiden ja siirtoväen hyväksi. Samalla katsottiin jokaisen yksityisen velvollisuudeksi kotirintamalla pitää huolta, ettei hänen ympäristössään suomalaisen sotilaan perhe kärsi puutetta eikä siirtoväen elämä käy liian raskaaksi. Esittäessään yhteisöille ja järjestöille lähettämässään kirjeessä kuluneen vuoden yleisten tunnusten kertaamista vuodenvaihteessa julkisuuteen tulevissa puheissa tiedotuskeskus kiinnitti huomiota sodan ja senaikaisen tilanteen johdosta eniten kärsimään joutuneiden aseman varmistamiseen. Suomen välirauhan aikaista historiaa tutkinut Upton toteaa, ettei koskaan ollut epäilystäkään siitä, miten karjalaiset oli otettava vastaan. Tähän voidaan päätyä muun muassa yksimielisten julkisten puheenvuorojen perusteella. Ulkoministeri Tanner mainitsi radiopuheessaan 13. 3. 1940, että luovutettavien alueiden asukkaille on hankittava uudet asuinpaikat ja turvattava heidän toimeentulonsa. Päivää myöhemmin ylipäällikkö Mannerheimin päiväkäsky tähdensi samaa asiaa: ». . . mutta meidän on otettava kovat otteet voidaksemme siellä, mitä meillä on jäljellä, valmistaa kodin niille, jotka ovat tulleet kodittomiksi ja paremmat toimeentulomahdoli-

⁵ KL:n ark., KL:n hall.ptk. 15.11.1943.

⁶ *Paasikivi* emt. s. 205; II-osa s. 33–34; *Cederberg, A.R.*, Suomen uusinta historiaa. 1898–1942 s. 260. Viimeksi mainitun lähteen kanta oli tyypillinen v. 1943 ilmestyneelle teokselle.

suudet kaikille . . .» Myös presidentti Kallion kolmesta runsaan viikon sisällä pitämästä puheesta huokui syvä huoli karjalaisten kohtalosta. Huolenpito siirtoväestä oli hänen mukaansa kansan suuri pysyvä velvollisuus. Ministeri Kalliokoski taas näki karjalaisten osaksi tulleen sen uhrin suorittaminen, jota koko kansalta vaadittiin.⁷

Edellä mainittu yksimielisyys näyttäytyi myös lehtien kannanotoissa. *Helsingin Sanomat* palautti mieliin sodan alkupäivinä annetut hallituksen lupaukset, että se, mikä yhteisessä puolustuksessa menetetään, on yhdessä jälleen rakennettava ja katsoi, että hallitus oli nyt uudistanut edellä mainitun vakuutuksen. Lehti näki siirtoväen asian koko Suomen kansan asiana, joka oli yhteisvoimin hoidettava. *Suomen Sosialidemokraatti* kiinnitti puolestaan huomiota siirtoväen mielialaan, karjalaisia ei saanut kohdella, kuten sodan aikana oli tapahtunut, toisen luokan ihmisinä, vaan heidät oli saatava nopeasti jaloilleen. *Uusi Suomi* taas katsoi koko kansan kestävydestään ja rohkeudestaan saaman myötätunnon kuuluvan nimenomaan siirtoväelle. Velan maksu siirtoväelle oli muun Suomen ensimmäinen velvollisuus, yhtä tärkeä velvollisuus kuin jatkuva maanpuolustus.⁸

Yli 400 000 henkilöä käsittävän siirtoväen vahinkojen korvaaminen ja heidän sijoittamisensa muun Suomen alueelle muodostuivat talvisodan jälkeen sisäpolitiikan keskeisiksi ongelmiksi. Jo 27. 4. 1940 eduskunnalle saatettiin antaa lakiesitys professori T. M. Kivimäen komitean tekemien luonnosten pohjalta. Eduskunta käsitteli asiaa kaksi kuukautta ja laki vahvistettiin 28. 6. 1940. Näin syntynyt pika-asutuslaki muodosti nimenomaan noin 220 000 maataloussiirtolaisen sijoittamisen ohjenuoran. Toinen merkittävä laki oli korvauslaki, joka vahvistettiin 9. 8. 1940.⁹

⁷ KL:n ark.: VTL:n kirje 14.12.1939; *Yrjölä, Niilo*, Karjalan kansan puolesta s. 25, 31; Ylipäällikön päiväkäsky n:o 34, 14.3.1940; US 15.4.1940, Maakansa 20.3.1940; *Tanner*, Olin ulkoministerinä talvisodan aikana s. 423.

⁸ HS 15.3.1940, SSD 14.3.1940, US 20.3.1940. *Touko Perkkö*, joka Suomen sanomalehdistön suhtautuminen Moskovan rauhaan keväällä 1940 artikkelissaan käsittelee tätä vaihetta, pitää jonkin verran yllättävänä, etteivät kodittomiksi jääneet karjalaiset arvostelleet Moskovan rauhaa juuri nimeksikään sanomalehdissä. Turun ylioppilas XIII s. 119.

⁹ Jo ennen kuin pika-asutuslaki oli saatu eduskuntakäsittelyyn, siirtoväen kansanedustajat olivat ennättäneet tehdä hallitukselle kyselyn karjalaiskysymyksen vastaisesta hoitamisesta. He katsoivat myös asiansa suureksi voitoksi, että maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi oli 28.3.1940 valittu karjalainen *Juho Niukkanen*. VP 1940 ptk. 19. 4. 1940 s. 160–162; Taistelu karjalaisten elinkysymyksistä s. 4–5. Vaikka ei ollutkaan

Hallituksen esityksen tullessa huhtikuun lopulla 1940 eduskuntaan voitiin käytännössä ryhtyä vetämään johtopäätöksiä yksimielisyyden jatkumisesta. Arviointien lähtökohdana on muistettava, että siirtoväki pyrittiin asuttamaan pysyvästi, mikä osoitti, ettei virallisella taholla katsottu olevan reaalisia edellytyksiä rauhan luoman tilanteen muuttamiseen.¹⁰

Ensimmäisen aiheen julkisuuden keskustelulle antoi pääministeri Risto Rytin lain lähetekeskustelussa (30.4.1940) pitämä puhe ja erityisesti sen seuraava kohta: »Kysymys siirtoväen kärsimien vahinkojen tasoittamisesta ja sen elämän ja olojen järjestämisestä uusilla asuinsijoilla *ei ole juridinen* kysymys eikä sitä sellaisena ole käsiteltävä. Siirtoväellä ei ole mitään lakipykäliin perustuvaa oikeutta vaatia ja saada korvausta menetyksistään valtiolta tai Suomen muulta kansanosalta. Mutta siirtoväellä, joka on kaikkensa menettänyt ja joka on täyttänyt velvollisuutensa isänmaataan kohtaan, *on moraalinen* oikeus odottaa, että Suomen valtio ja kansa tekevät voitavansa heidän auttamiseksi uuden elämän alkuun. Sosiaaliset syyt vaativat, että heidän asemansa tehdään niin tyydyttäväksi ja turvatuksi kuin mahdollista, jotta he luottavalla mielellä, hyödyllisinä ja luotettavina kansalaisina voivat jatkaa keskeytynyttä työtään omaksi edukseen ja maansa hyödyksi. Valtakunnan ja kansan taloudelliset edellytykset määräävät, miten pitkälle tässä suhteessa on mahdollista mennä.» Pääministeri totesi edelleen, että siirtoväelle on pienentyneessäkin maassa tilaa ja että koko kansalle on tärkeitä, ettei se joutunut menettämään kahdeksatta osaa väestöstään. Myös kantaväestön tunnearvot piti Rytin puheen mukaan ottaa huomioon, kun asutustoimintaa ryhdyttäisiin toteuttamaan. Yksin valtion voimin siitä ei olisi kuitenkaan mahdollista selviytyä.¹¹

Pääministeri oli puheessaan teräväkätseisesti liikkunut koko siirtoväkiky-

olemassa riittäviä ennakkosuunnitelmia, karjalaisten siirtyminen Kanta-Suomeen onnistuttiin hoitamaan tyydyttävästi. Eräitä paniikinomaisiakin ajatuksia kysymyksen ratkaisemiseksi esitettiin. Tällainen oli ajatus noin 100 000 siirtolaisen lähettämisestä Kanadaan perustettavaan siirtokuntaan. Se herätti kuitenkin pian runsaasti vastustusta. Kysyttiin, oliko Kanadaan lähettäminen palkka karjalaisten uskollisuudesta. – *Perkko* emt. s. 119.

¹⁰ *Peitsi, Pekka*, Tässä sitä ollaan s. 44.

¹¹ VP 1940 ptk. 30.4.1940 s. 268–272. Harvennus kirjoittajan. – Rytin kanta noudattelee edistyspuolueen ennen sotaa omaksumaa yksityisen kansalaisen omistusoikeuden säilyttämiseen tähtäväää linjaa, jonka mukaan valtiolla ei olisi ollut oikeutta puuttua yksityisten maihin. Vrt. *Borg*, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964 s. 190–91, 268–69.

symyksen perimmäisten periaatteiden parissa. Hän tarkasteli kysymystä voimassa olevien lakien ja valtion finanssien kannalta. Asiasta oli johtoportaisaa käyty varsin ankara taistelu, jonka aikana pääministeri Ryti oli aluksi jyrkästi vastustanut korvausten suorittamista. Suomi olikin ainoa maa Euroopassa, jossa siirtoväelle on säädetty oikeus saada korvausta siten, että laki myöntää siirtoväen aineelliset menetykset yksityistaloudellisten korvausvaatimusten aiheeksi. Kustaa Vilkuna toteaa (1960), että jokainen suomalainen nyt myöntäneenä, että tämänsuuntainen lainsäädäntö on meillä ollut ainoa mahdollinen tie tehdä oikeutta kotiseutunsa menettäneille ja se on koitunut valtakunnan onneksi.¹²

Rytin edellä selostettuun eduskuntapuheenvuoroon palattiin karjalaisten taholla monissa yhteyksissä. Lausuttu tuntui kovalta, vaikka todettiinkin, ettei pääministeri ollut tarkoittanut mitään siirtoväen vastaista. Siirtoväki näki korvauskysymyksen ytimenä moraalisen oikeuden noudattamisen. Perustaksi ei kelvannut juridiikka lakipykäläinen, vaan sitä paljon korkeammalle arvostettava moraalinen oikeus. Kuitenkaan siirtoväki ei voinut tyytyä yksin moraaliseen tukeen, humanitäärisen apuun. Siirtoväki tähdensi: ellei sen oikeustajun hyväksymiä vaatimuksia tyydytettäisi, kansan keskuuteen jäisi satojatuhansia henkilöitä, jotka tuntisivat kärsineensä vääryyttä, mikä taas osaltaan estäisi kansan sosiaalista tervehtymistä. Tunnepitoisesti sama voitiin ilmaista siten, että mikäli tyytymättömyyttä ei poisteta, se jää vuosikymmeniksi kytemään ja pistämään kansamme sieluun niin kuin terävä oka. Pääministerille vastattiin myös, että karjalaisillakin oli tunnearvoja, joita ei ole syytä unohtaa.¹³

Pika-asutuslain lähetekeskustelussa käytetyistä puheenvuoroista ansaitsee myös huomiota ministeri Juho Koiviston näkemys, että siirtoväen siirtyminen asettaa meille jääneet arvot, itsenäisyyden ja vapauden, aivan uuteen valoon, sillä karjalainen väestö ei siirtynyt tälle puolelle rajaa ainoastaan säästääkseen henkensä ja asettuakseen yhteiskunnan armoille, vaan saadakseen nauttia kansalaisvapauksista ja antaakseen edelleen työnsä yhteisen isänmaamme rakentamiseen ja voimansa sen puolustamiseen.¹⁴ Julkisista kannanotoista mai-

¹² *Vilkuna, Kustaa*, Sotien aika. Urho Kekkonen. Taivalta, linjoja, näkökulmia s. 49.

¹³ *Paavolainen, Erkki*, Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954 s. 362–368; Karjala 5.5.1940, 9.5.1940 ja 2.6.1940.

¹⁴ VP 1940 ptk. 30.4.1940 s. 273.

nittakoon vielä siirtoväen huollon johtaja Urho Kekkosen toukokuun alussa pitämä radiopuhe, jossa hän moitti niitä, jotka eivät olleet vastaanottaneet siirtoväkeä ystävällisesti, ja muistutti kansaa siitä, mitä se oli velkaa siirtoväelle. Jo aikaisemmin vastaava viranomaisena oli radiopuheessaan esittänyt, että siirtoväki on eräällä tavalla valtion palveluksessa ja siirtoväelle annettu apu on viime kädessä valtiolle tehtyä palvelusta. Siirtoväellä sanottiin tässäkin yhteydessä olevan moraalinen oikeus saada suojelua ja ylläpitoa. Toisaalta todettiin, että mitä paremmin muu Suomi täyttäisi velvollisuutensa siirtoväkeä kohtaan, sitä ankarampia vaatimuksia voitaisiin myös siirtoväelle asettaa.¹⁵

Syyskuun alkuun mennessä vuonna 1940 maatalousministeriön asutusasiainosastolle oli saapunut noin 46 000 maansaantianomusta, joista alustavan tarkastuksen jälkeen hyväksyttiin 38 873. Tämän jälkeen laadittiin sijoitussuunnitelma, joka määritteli karjalaisten lopulliset sijoituspaikat kunnittain. Käytännössä pika-asutuslain soveltaminen jäi kuitenkin varsin lyhytaikaiseksi, sillä jatkosodan puhkeaminen keskeytti asutustoiminnan kesäkuussa 1941. Siihen mennessä oli ennätetty hankkia arviolta neljännes tarvittavasta maasta ja noin 13 000 tilaa oli ehtinyt ainakin paalutusvaiheeseen. Ainoastaan 986 tilaa jäi asutettavien haltuun paluun Karjalaan avauduttua jatkosodan vaihtelevien tilanteiden jälkeen. Näin pika-asutus tuli jäämään olosuhteiden vaatimaksi poikkeukselliseksi ratkaisuksi, jonka loppuselvittelyt sittemmin yhdistettiin jatkosodanjälkeiseen asutustoimintaan.

Ryhdyttäessä pika-asutuslain mukaiseen käytännön asutustoimintaan sekä maanluovuttajat että maansaajat korostivat yksimielisyyden suurta merkitystä: erimielisyydet oli saatava häviämään ja luottamukselliset suhteet syntymään alusta lähtien maanomistajien ja uusien naapurien välille. Samoihin aikoihin tuli kylvetyksi tulevien laajojen keskustelujen kiistelty aihe, kun Maataloustuottajien Keskusliitto esitti huolestuneisuutensa siirtoväen asuttamisen vaikutuksesta elintarviketuotannolle. Sen mielestä asutustoiminnan kielteinen vaikutus olisi estettävissä siten, että pika-asutustilat perustettaisiin pääasiassa viljelykelpoisille maille eikä valmiille pellolle — esitys, joka uudistettiin usein sodanjälkeisissä keskusteluissa. Maanluovuttajat ja heidän järjestönsä pyrkivät monin eri tavoin tekemään tunnetuksi elintarviketuotantoon liittyvän

¹⁵ *Urho Kekkosen* puheita ja kirjoituksia I. Puheita vuosilta 1936–1956 s. 88–91; *Upton* emt. s. 83–84.

muistutuksensa. Eräässä mielipidettä muokkaavaksi tarkoitettussa esityksessä vaadittiin puolueettoman tutkimuksen aikaansaamista, jotta karjalaiset näkisivät, ettei tässä ollut pääasiassa kysymys luovuttavien maanomistajien ja karjalaisten eturistiriidoista, vaan maan taloudellisen puolustusvalmiuden ja kansan itsenäisyyden turvaamisesta sekä kaikista niistä arvoista, joita Suomen kansa oli vuosisatojen aikana luonut ja edellisenä talvena yhtenä miehenä puolustanut. Tätä kantaa valjastettiin muun muassa ajamaan Mannerheimin lausunto, ettei Etelä-Suomen asutusta saa tihentää.¹⁶

Karjalaiset ja heidän järjestönsä (vrt. s. 32) olivat sijoituskysymyksessä täysin rintaman vastakkaisella puolella. He katsoivat Maataloustuottajien Keskusliiton ja tohtori Juho Jänneksen tarkoituksena olevan, että siirtoväki sijoitettaisiin Pohjois-Suomeen. Myös Karjalan Liitto toimitti julkisuuteen elintarviketuotantokysymystä käsittelevää aineistoa. Esimerkiksi sanomalehtitilaisuudessa 29. 5. 1940 Karjalan Liitto katsoi julkisen sanan tekevän puolestaan maalle parhaan palveluksen, jos se vakaumuksesta ja määrätietoisesti katsoisi voivansa ryhtyä myötävaikuttamaan siihen, että lainsäädäntö saisi karjalaisia tyydyttävän muodon, eli karjalaiset piti asuttaa Etelä-Suomeen, jolloin asutustoiminnan onnistuminen olisi taattu.¹⁷

Pika-asutuslain toimeenpanon aikana siirtoväki otti usein yhteyttä valtioon. Marraskuussa 1940 karjalaiset kansanedustajat jättivät pääministerille asiaa kiirehtivän kirjeen ja toukokuussa 1941 kokoontunut karjalaisten edustajakokous puolestaan lähestyi kirjeellään pääministeri Rangellia. Viimeksi mainitussa kiinnitettiin huomiota yleisen mielipiteen vastahakoisuuteen karjalaisia kohtaan, minkä asenteen katsottiin estävän karjalaisia pääsemästä tasa-vertaisina muiden suomalaisten kanssa mukaan valtakunnalliseen rakennustyöhön. Perusteluissa voitiin vedota Moskovan rauhansopimuksen jälkeisen ajan myönteisiin kannanottoihin siirtoväkikysymyksessä. — Keväällä 1941 pika-asutuskysymys sai aikaan huomattavia erimielisyyksiä hallituksessa. (Vrt. s. 82)¹⁸

¹⁶ *Simonen, Seppo*, Paluu Karjalaan s. 21; *Pihkala, Rurik*, Siirtoväen asutuskysymys. KTAK 1940 s. 81–82; *Jännes, Juho*, Pika-asutus elintarviketuotannon kannalta s. 3, 30–31; *Korpela, Eero J.*, Luovutettujen alueiden maanviljelijöiden uudelleen asuttaminen s. 7.

¹⁷ KL:n ark., KL:n hall.ptk. 22.4.1940, 13.1.1941; *Pusa E.*, Elintarviketuotanto ja asutuskysymys.

¹⁸ KL:n ark., KL:n hall.ptk. 1941; *Yrjölä* emt. s. 53, 57; Karjalan Liiton julkaisu n:o 7.

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoa vastaan aiheutti myös Suomen ja hyökkäyksen kohteeksi joutuneen maan välirikon. Suomen hallitus katsoi maan tulleen vedetyksi sotaan 25. 6. 1941. Pian tämän jälkeen suomalaiset joukot siirtyivät hyökkäykseen vallatakseen takaisin Moskovan rauhassa menetetyt alueet. Niiden valtaus onnistuikin varsin nopeasti, ja jo itsenäisyyspäivänä 1941 eduskunta julisti mainitut alueet Suomeen liitetyiksi. Jatkosodan puhjettua Karjalan asia ja siirtoväkikysymys olivat taas voimakkaasti esillä julkisessa keskustelussa. Presidentti Ryti mainitsi esimerkiksi 26. 6. 1941 pitämässään puheessa: »Me sovimme hiljaisessa mielessämme ja lausuiimme sen lukemattomat kerrat julki, että meidän oli valloitettava Karjalan nimeen liittyvät menetyksemme takaisin kotoisella uudistus- ja raivaustyöllä uusien rajojemme sisäpuolella.» Mannerheim taas nimitti tunnetussa heinäkuun 1941 päiväkäskysään, joka herätti paljon keskustelua, Karjalaa pyhäksi maaksi, jonka vapauttaminen rinnastettiin Suomen onnellisen tulevaisuuden luomiseen.¹⁹

Siirtoväkikysymyksen ratkaisemiseksi uusissa olosuhteissa muodostui suuntaa-antavaksi ylipäällikön 23. 8. 1941 antama julistus, jonka mukaan vallatuilla alueilla olisi mahdollisimman nopeasti luotava edellytykset normaaliin elämään palaamiseksi. Tätä varten oli sisäasiainministeriö jo heinäkuussa 1941 asettanut valtioneuvoston luvalla Karjalan asiain neuvottelukunnan suunnittelemaan Moskovan rauhanteossa luovutetun Viipurin läänin osan hallinnon

Karjalaisten edustajakokous 25.–26.5.1941 s. 2–9. Asutuskysymyksestä tehtiin myös välikysymys, johon hallitus vastasi tammikuussa 1941: VP 1940 ptk. 3.1.1941 s. 1817. Karjalaisten kannanottona mainittakoon vielä muun muassa *Erkki Paavolaisen* Kalevala-juhlassa pitämä puhe, jossa hän piti karjalaiskysymystä kansamme olemassaolon ehtona, jonka oli oltava kaikkien kiistojen yläpuolella. – Edellä varsinaisessa käsittelyssä mainitusta tasavertaisuudesta todettakoon, että kaikki kansalaiset eivät olleet tietoisia Karjalassa viimeisinä vuosikymmeninä tapahtuneesta taloudellisesta kehityksestä, mikä aiheutti aliarviointia. *Simonen* emt. s. 27–28; *Virolainen, Johannes*, Karjalan taloudelliset arvot (8 s.) pyrki muun muassa korjaamaan tilannetta. –Myös ylioppilaat kiinnittivät keväällä 1941 huomiota siirtoväkikysymyksen myönteiseen ratkaisuun. Ylioppilaskunnan edustaja lausui Karjalan heimon olevan lähellä ylioppilaiden sydäntä ja, että sen kuorma on otettava jokaisen omaksi kuormaksi. Niiden, jotka teoissaan suhtautuivat nurjamielisesti karjalaiseen väestöön, piti ajatella, mitä he itse olisivat toivoneet kanssaihmisiltään, jos olisivat joutuneet vastaavaan tilanteeseen. Erityisesti Viipurilainen Osakunta oli kiinnittänyt ylioppilaiden huomiota karjalaiskysymykseen. *Yrjölä* emt. s. 55; *Paavolainen* emt. s. 370.

¹⁹ Ylipäällikön päiväkäsky n:o 3/heinäkuu 1941; Suomen sinivalkoinen kirja II, n:o 74, *Rytin* puhe 26.6.1941 s. 135; *Marandi, Rein*, Naapurin silmin. Suomen jatkosota 1941–44 Ruotsin sanomalehtikeskustelussa s. 32–40.

sekä talous- ja sivistyselämän uudelleen järjestämistä alueen valtakuntaan palauttamisen varalta. Neuvottelukunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin Viipurin läänin maaherra Arvo Manner ja se jätti mietintönsä 30. 9. 1941.²⁰ – Paluu Karjalaan oli kaikkein tervetulleinta siirtoväelle, mutta sitä puolsivat myös kaikki Kanta-Suomen asukkaat, joiden elinmahdollisuudet olivat kaventuneet heidän joutuessaan jakamaan asuntonsa ja maansa siirtoväen kanssa.²¹

Ensiksi palasivat Karjalaan kunnittain sieltä viimeksi lähteneet. Laajempi joukkosiirto tapahtui vasta keväällä 1942, ja vielä seuraavanakin vuonna palasi huomattavan paljon karjalaisia entisille asuinpaikoilleen. Tämän vuoden aikana toimeenpannussa tiedustelussa kävi ilmi, että ainoastaan noin 23 000 ilmoitti olevansa haluttomia palaamaan saatuaan muusta Suomesta itselleen vakinaisen työpaikan tai muusta vastaavasta syystä. Vuonna 1944 siirtoväen paluu jatkui jo varsin verkkaan. Tammikuun alussa 1944 oli saapunut 224 656 henkilöä eli 61.3 % vuoden 1939 väkiluvusta. Kaiken kaikkiaan kokonaan menetettyjen kuntain väestöstä ennätti palata maaliskuuhun 1944 mennessä noin 67 % Viipurin läänin osalta.²²

Siirtoväen palattua takaisin Moskovan rauhan yhteydessä menetetyille alueelle seurasi voimakas *jälleenrakentamisen* kausi. Tuhot osoittautuivat varsin erilaisiksi alueittain ja kunnittain. Eräin paikoin oli tuhoutunut peräti 80 % kaikista rakennuksista, näin oli varsinkin Kannaksella, kun taas kauempana vanhalta rajalta sijaitsevilla kunnissa tuhot rajoittuivat noin 20 % luokkaan. Kaiken kaikkiaan oli tuhoutunut noin 20 000 asuinrakennusta, joista lähes 50 % ehdittiin rakentaa kesään 1944 tultaessa uudelleen. Edelleen noin 14 500 tuhoutuneesta kotieläinrakennuksesta uusittiin yli 30 % ja vaurioituneita asuinrakennuksia korjattiin lisäksi noin 12 000 ja kotieläinrakennuksia 4 500. Muita talousrakennuksia kunnostettiin kokonaan tai korjattiin noin 20 000 kappaletta. Tällaisiin tuloksiin päästiin väestön innokkaan yritteliäisyyden ja toisaalta valtion tuen ansiosta.²³

Muista jälleenrakennustuloksista pantakoon vielä merkille, että viljelykset saatiin nopeammin kuntoon kuin rakennukset. Luovutetun alueen kylvöala oli

²⁰ Kom.miet. n:o 1/1942.

²¹ *Waris* ym. emt. s. 52–53; SA, tulo 13 577.

²² SA, tulo 5 045.

²³ *Anttila, T.*, Asutustoiminta ja maaseudun rakentaminen s. 43; *Jäntti, Reino*, Asutustoimintaan liittyvästä valtion varoin tapahtuvasta lainoitustoiminnasta s. 29–30.

vuonna 1942 jo 82 % ja seuraavana vuonna peräti 97 % vuoden 1939 kylvöalan määrästä. Lehmäluku sen sijaan oli vuoden 1943 alussa ainoastaan 36 % ja hevosten määrä 47 % vuoden 1939 tilanteesta. — Elämä palasi Karjalassa kokonaisuudessaan erittäin nopeasti normaaleihin uomiinsa, kuten ylipäällikkö oli edellyttänytkin. On kuitenkin korostettava, että kaikki tämä jälleerakennustyö suoritettiin sodan edelleen jatkuessa. Optimismi oli tyypillistä kaikelle suoritetulle työlle. Onkin huomautettu, että siirtoväki hankki tämän välivaiheen aikana sellaista laajempaa tietoa, moraalista voimaa ja kätevyyttä, joilla oli ratkaiseva merkitys karjalaisten myöhemmille vaiheille. Nämä kaikki olivat tarpeen jatkosodan viimeisten vaiheiden kääntyessä tappiollisiksi kesällä 1944²⁴

Taustaksi jälleerakennusvaiheen kannanotoille huomioitakoon Karjalan Liiton näkemys mielialapropagandan hoitamisesta hieman ennen jatkosodan alkamista. Pahinta katsottiin senhetkisissä tunnelmissa olleen, että molemmin puolin ilmenevät kielteiset ilmiöt tahdottiin yleistää ja pitää niitä edustavina. Erääksi syyksi ynseyteen nähtiin nimenomaan psykologisesti oikein valitun propagandan puuttuminen. Todettiin, että sitä pitäisi harjoittaa sekä siirtoväen omassa että muun väestön keskuudessa. Muu väestö olisi saatava käsittämään siirtoväen asian positiiviset näkökohdat, kuten muuton merkitys valtakunnan väkilukuun, armeijalle, siirtoväen tuoma vaihtelu tapoihin, siirtoväen panos henkiseen elämään jne. Siirtoväen omassa piirissä taas oli saatava nousemaan vastuuntunto ja työhalu. Jos siirtoväki tuomitsisi itse keskuudessaan ikävät ilmiöt, laajat puolueettomat piirit saataisiin asialle jälleen myönteisiksi. Molemmat puolet oli saatava käsittämään, että siirtoväen kysymyksen onnellinen tai epäonnistunut ratkaisu on maamme tulevaisuudelle aivan elintärkeä kysymys. Jälleerakennusvaiheen aikana pyrittiin todella käyttämään hyväksi edeltävän kauden kokemuksia. Muun Suomen väestölle tehtiin selväksi Karjalassa tapahtunut taloudellinen kehitys ja nimenomaan jälleerakennuskauden saavutukset. Myös virallinen tiedotustoiminta suosi tämänsuuntaista keskustelua: Valtion Tiedotuskeskus saattoi muun muassa julkisuuteen Karjalan merkitystä talouselämässämme esittelevän artikkelin, joka oli ensiksi julkaistu *Unitas*-lehdessä.²⁵

²⁴ *Waris* ym. emt. s. 55, 330.

²⁵ KL:n ark., PM mielialapropagandasta 2.5.1941; VA. VTL, Karjala-aineistoa 1941–44,

Tarkasteltaessa jälleenrakennusvaiheen siirtoväkikysymystä ja siitä käytyä julkista keskustelua kokonaisuutena ei voida välttää näkemykseltä, että arvostus karjalaisia kohtaan lisääntyi vuosien myötä. Se näkyi johtomiesten kannanottojen lisäksi lukuisissa maaseutulehtien karjalaisten elämänuskoa ja sitkeyttä alleviivaavissa mielipiteenilmauksissa. Vasta kun tulevaisuus alkoi jälleen näyttää erittäin uhatulta, ristiriidat tulivat uudelleen esille.

Presidentti Ryti sanoi itsenäisyyspäivänä 1941 Karjalan tulleen koko kansalle tunnussanaksi, joka avaa tien tulevaisuuteen. Uudenvuodenpuheessaan 1943 hän taas lausui vapautettujen alueiden jälleenrakennuksen tulevan liittyvän näiden sotien historiaan eräänä niiden sankarillisimmista suorituksista. Hän korosti, että karjalainen talo, joka vähäisin voimin oli uudelleen pystytetty sodan runtelemalle kotikamaralle taistelun melun kantautuessa rakentajan salvokselle, oli koko Suomen kansan tulevaisuuden vertauskuva. Uudenvuodenpäivänä 1944 Mannerheim puolestaan lausui päiväkäskyssään ihailunsa valtakunnan yhteyteen palautetun Karjalan väestölle, joka sodasta eniten kärsineenä ja kaikkensa menettäneenä on säilyttänyt lujan uskon tulevaisuuteen ja joka rohkein mielin on aloittanut uuden elämän entisten kotiensa raunioilla. Näin jälleenrakennusvaihe oli hankkinut siirtoväelle arvostusta monissa piireissä.²⁶

Jälleenrakennusvaiheeseen liittyi läheisesti kysymys sodan jatkamisen tarkoituksenmukaisuudesta. Maahan oli nimittäin syntynyt rauhanoppositio, joka kahden tulen välissä toimien pyrki ajamaan asiaansa. Sen työn tuloksista mainittakoon esimerkkeinä vuonna 1943 syntynyt 33:n julkilausuma ja Urho Kekkosen samana vuonna laatima muistio, jossa jo oli nähtävissä ajatus Neuvostoliiton voitosta ja halu neuvotteluihin rauhan aikaansaamiseksi. – Tähän Suomen ja Neuvostoliiton suhteita käsittelevään muistioon Kekkonen saattoi

(sarja sisältää pääasiassa Itä-Karjalaa sivuavaa aineistoa.) Vrt. muun muassa teosta Palautetun Karjalan jälleenrakennusvaihe. Vapaan huollon julkaisuja n:o 18. Suomen Huolto ry. Hki 1944.

²⁶ VA. VTL. Viralliset puheet, onnitelusähkeet, tervehdykset ym.; *Paavolainen* emt. s. 374; *Yrjölä* emt. s. 83; Ylipäällikön päiväkäsky n:o 108, 1.1.1944. *Tuompo* sanoo päiväkirjassaan (s. 237) Mannerheimin henkilökohtaisesti lisänneen päiväkäskyyn karjalaisia koskevan huomautuksen. – Erittäin lukuisista yksityisten lehtien myönteisistä kannanotoista mainittakoon ainoastaan seuraavat noottitiedot: *Kansan Työ* 9.7. 1943, 29.9. 1943, *MT* 18.9.1943, *Etelä-Suomen Sanomat* 5.10.1943, *Uusi Aura* 21.12.1943.

sittemmin vedota, kun hän kesäkuussa 1944 lausui maalaisliiton eduskuntaryhmässä, että mikäli rauha olisi tehty syksyllä 1943, osa Karjalaa olisi voitu pelastaa, osankaan menettäminen ei olisi ollut oikein, mutta välttämätöntä.²⁷ Tätä on kuitenkin pidettävä jälkiviisautena, koska käytännössä sodasta ei voitu irroittautua vielä syksyllä 1943.

Taustana lehdissä esiintyneille jälleenrakennustoimintaa vastustaville kirjoituksille käsiteltäköön lyhyesti mielipiteenvaihtoa siirtoväen neuvottelukunnan kokouksessa 28. 3. 1944. Tanner esitti siellä kantanaan, että on rohkeaa käyttää suuressa määrin varoja vaaravyöhykkeessä olevien seutujen hyväksi. Tuotantoa piti ylläpitää kuten ennenkin, mutta yleisiä rakennuksia ei toistaiseksi olisi rakennettava, kaupunkien jälleenrakentamista ja maanparannustöiden suorittamista olisi lykättävä. Häneen yhtyi Linkomies, jonka mielestä asukkaiden elämänuskoa ei saanut heikentää, joskin oli otettava huomioon vaaravyöhykkeen rajoitukset.²⁸

Hallituksessa olleiden henkilöiden mielipiteet kuvastuivat pian myös sanomalehdistössä. *Helsingin Sanomat* väitti tunnesyiden ohjaavan liikaa Karjalan jälleenrakentamista, josta piti irrottaa työvoimaa eräisiin ensiarvoisen tärkeisiin nykyhetken tehtäviin, kuten esimerkiksi rintamamiesten asuttamiseen, samalla kun piti tarkastaa tarvikkeiden jaossa noudatettavaa tärkeysjärjestystä.²⁹ Tannerinkin kanta oli ollut varsin selvä jo vuoden alussa, koska *Suomen Sosialidemokraatti* epäili rajaseudun asutuksen tarkoituksenmukaisuutta vedoten sekavaan yleistilanteeseen. Puolustaessaan jälleenrakennustyötä *Uusi Suomi* vetosi elintarviketilanteeseen, mihin myös virallinen taho usein nojasi. Siirtoväen lehdistö, joka sai tukea muun muassa *Maaseudun Tulevaisuudelta* huomautti koko maan edun vaativan Karjalan maatalouden nostamista ennen sotaa olleelle tasolle. Kaikkein pisimmälle meni *Vapaa Kansa*, joka luonnehti valtiovallan siveelliseksi velvollisuudeksi ja kunnia-asiaksi koko muun Suomen turvin tukea palautettujen alueiden jälleenrakennustyötä.

²⁷ Viitala, Heikki, Kahden tulen välissä. Suomalainen »rauhanoppositio» vuosina 1940–44 s. 110–11; Keskustapuolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 27.6.1944; vrt. myös maalaisliiton puoluekokouksen ptk. 2.12.1944.

²⁸ VA. Siirtoväen neuvottelukunnan ptk. 28.3.1944.

²⁹ HS 12.1.1944; lehti palasi ohimennen samaan asiaan vielä 10.8.1948 todeten, että vielä sodan loppuvaiheessa työnnettiin kaikki materiaali Karjalan Kannakselle, vaikka täytyi olla ilmeistä, että siinä rakennettiin vieraisiin käsiin.

Talouselämä auttoi jälleenrakennustyötä antamalla oikean kuvan Karjalasta.³⁰

Siirtoväen keskuudessa huoli tulevasta kohtalosta sai ilmauksia jo vuoden 1943 puolella, jolloin erillisrauhan mahdollisuus näyttäytyi useita kertoja. Rauhannehtojen tultua tunnetuksi keväällä 1944 Karjalan Liitto ja sen vuosikokous Viipurissa 2. 4. 1944 sekä karjalainen lehdistö esittivät julkisuudelle ja tasavallan presidentille lähetystön välityksellä karjalaisten tinkimättömän kannan: Karjalasta tuli taistella viimeiseen saakka, veriuhuri, joka alueen puolesta oli jo annettu, ei saanut olla turha. Näissä piireissä vedottiin myös suureen opettajaan – historiaan, miten Karjalasta luopuminen on aina merkinnyt ensi askelta koko maan luovuttamisessa: Karjalan kohtalo oli koko Suomen kohtalo.³¹

Pekka Peitsi kirjoitti rauhannehtojen tultua julkisuuteen: »Eiköhän jokaisen suomalaisen ensimmäinen ajatus Venäjän ehdot kuultuaan ole ollut: ei millään hinnalla. Vapautetun ja valtakunnan yhteyteen liitetyn Karjalan luovuttaminen ilman miekaniskua olisi petos paljon kärsineitä ja suurenmoisesti kestäneitä karjalaisia kohtaan, petos, jonka turmiolliset vaikutukset eivät rajoittuisi suinkaan vain karjalaisiin, vaan pian näkyisivät koko yhteiskunnassamme. Kuinka voitaisiin vapaaehtoisesti luopua ikivanhoista suomalaisista asuma-alueista, joiden vapauttaminen vihollisen käsistä on vaatinut lunnaikseen niin monen nuoren soturin kalliin elämän?»³²

Kannanotoista näkyy selvästi, kuinka tunnepitoisesti asiaa lähellä olevissa suomalaisissa piireissä ratkaisuun suhtauduttiin. Kysymys nähtiin esimerkiksi Ruotsissa varsin toisessa valossa. Siellä puhuttiin runsaasti rauhan puolesta. Marandi toteaaakin, ettei Karjalan uudelleen menettäminen voinut tuntua yhtä tuskalliselta ruotsalaisista pääkirjoituksen laatijoista kuin niiden satojen tu-

³⁰ *Simonen* emt. s. 177–181; *Paavolainen* emt. s. 380; SSD 14.1.1944, US 13.1.1944, Vapaa Kansa – edistyspuolue, Hki – 21.1.1944, MT 13.1.1944, *Talouselämä* n:o 17–18/1944 s. 262.

³¹ KL:n ark., »Suomen tie»-kansio; Karjala 18.4., 28.4. ja 23.5. 1944. Keväällä hankittiin myös kansalaisjärjestöjen yhteistä isänmaallista propagandatoimintaa Karjalan luovutusta vastaan, missä olisivat olleet mukana KL, AKS, Res. Ups. L., Suomen Asevelil., Its. liitto jne. Tämä ilmenee *Paavolaisen* kokoelmasta. Karjalan Liitto välitti vastaavan suuntaista aineistoa myös muihin lehtiin. Äärimmäisen vasemmiston piirissä liiton toiminta keväällä 1944 tuomittiin myöhemmin sotapolitiikan lietsomiseksi monessa yhteydessä lehdistössä ja eduskunnassa, vrt. mm. Vapaa Sana 25.9.1945.

³² *Peitsi, Pekka*, Sankarillisesta itsemurhasta. Suomen Kuvalehti n:o 10/1944. Kyseinen artikkeli tavataan myös teoksesta *Maan puolesta* s. 84–88.

hansien suomalaisten mielestä, jotka jatkosodan aikana olivat saaneet takaisin kotinsa. Toinen ruotsalainen tutkija Wahlbäck taas sanoo kansan mielipiteen vaikuttaneen Neuvostoliiton kanssa tehdyn ratkaisun pitkittymiseen. Karjalan alueista luopumista ilman taistelua olisi pidetty petoksena. Mieliala oli tässä kysymyksessä myrtynyt karjalaisten piirien ulkopuolellakin. Hallitus ei voinut optimistisen mielialan vallitessa hyväksyä venäläisten vaatimuksia.³³

Huhtikuun 12. päivänä 1944 rauhankysymys oli ratkaisevassa käsittelyssä eduskunnan suljetussa täysistunnossa. Pääministeri esitti hallituksen kannan olevan kielteisen, ja toisessa istunnossa eri eduskuntaryhmien puheenjohtajat hyväksyivät yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymisen. Kansanedustaja Luukka puhui karjalaisten kansanedustajien puolesta korostaen, ettei Karjalalla saanut ostaa muun Suomen vapautta. Hän toivoi myös, että edellä mainitussa hallituksen tiedonannossa olisi selvemmin sanoin tuotu esiin Karjalan merkitys.³⁴

Jälleenrakennuksen tarkoituksenmukaisuudesta ja rauhanehdoista käydyn keskustelun päätti lopullisesti sodan vyöryminen uudelleen Karjalan yli keuhällä 1944.

b) Kielikysymyksen keskustelun ensimmäinen vaihe

Jo pika-asutustoiminnan aikana syntyi ruotsinkielisten alueiden asutustoimintaan käyttämisestä ongelma, joka aktualisoitui sittemmin sodanjälkeisen asutustoiminnan pitkäaikaiseksi kiistakapulaksi. Ruotsinkielisten alueiden maanomistajat vaativat, että siirtoväki on ohjattava seuduille, joilla olisi uudisviljelymahdollisuuksia. Käytännössä toteutettuna tämä ajatus olisi sulkenut ruotsinkieliset alueet asutustoiminnalta. Edelleen he vetosivat pika-asutuksen kohtalokkaiseen sosiaalisiin vaikutuksiin kartano- ja teollisuusalueilla, näillä alueilla oleva asutusmaa oli varattava lukuisille seudun tilattomille maatyöläisille. Vieläpä karjalaiset merikalastajat, joiden vaatimukset meren rannikolle sijoittamisesta tuntuivat perustelluilta, ehdotettiin siirrettäväksi sisäve-

³³ *Marandi, Rein*, Naapurin silmin s. 179; *Wahlbäck, Krister*, Mannerheimistä Kekkoseen s. 175.

³⁴ Salaiset keskustelut s. 44-50; KL:n ark., KL:n kiertokirje n:o 5/1944.

sien rannoille, koska Uudenmaan ja Turun saariston kalavedet olivat jo varatut, toimeentulomahdollisuudet vähäiset ja elintaso alhainen. Pika-asutuksen katsottiin olevan suorastaan uhka kansallista vähemmistöä kohtaan: »On kohtuutonta, että heimolta, joka kerran on raivannut maata asuttavaksi Suomen rannikkoseudulla ja historian oikeudella omistaa tämän asutusseudun, pakolla riistetään isiensä maa.» Se katsottiin hallitusmuodon vastaiseksi.³⁵

Ruotsinkielinen vähemmistö pyrki monin tavoin tekemään kantansa julki-suudessa tunnetuksi. Kesästä 1940 lähtien ruotsinkielinen lehdistö kiinnitti voimakkaasti asiaan huomiota. *Västra Nyland* muun muassa leimasi pika-asutuslain avoimesti suomalaistuttamistyön välineeksi. Professori Georg von Wendt piti edelleen kirjoituksessaan elokuun lopulla 1940 karjalaisten sijoittamista ruotsinkielisiin pitäjiin perustuslain vastaisena. Myös ruotsalaisen kansanpuolueen ylimääräiset puoluepäivät määrittivät kantansa kysymykseen ja monet lähetystöt esittivät omansa hallitukselle. Huomattavin toimenpide oli lopulta Svenska Finlands folktingin eli Suomen ruotsalaisten kansankäräjien koollekutsuminen pääasiassa tämän kysymyksen vuoksi. (Vrt. s. 41.)³⁶

Rintaman toisella puolella ei kielikysymykseen suhtauduttu yhtä tunnepitaisesti kuin ruotsalaisten leirissä; siellähän ei ollut kysymys omasta maasta. Karjalaisten kanta kielikysymyksen alkuvaiheessa tehtiin yleisölle tunnetuksi lehdille jaettuna julkilausumana. Sen sanottiin aiheutuneen muun muassa sanomalehdissä ja ruotsalaisen kansanpuolueen puoluepäivillä esitetyistä mielipiteistä, että karjalainen siirtoväki sen keskuudessa harjoitetun kiihoituksen vaikutuksesta olisi vihamielinen maan ruotsalaiselle väestölle. Karjalan Liiton hallitus katsoi julkilausumassa karjalaisten olevan kieliriidan ulkopuolella. Sen tarkoituksena oli voittaa itsekäs vastustus koko maassa, pyrkimys ei kohdistunut yksin ruotsinkielisiä vastaan. Karjalaiset pyrkivät yksimielisyyteen ja yhteisymmärrykseen ruotsinkielisten kanssa.³⁷– Suomenruotsalaisen C.O. Frietsch’in mukaan suomalaisissa piireissä pidettiin suomenruotsalaisten suhtautumista asutuskysymykseen itsekkäänä yrityksenä vapauttaa osa kansalaisia sodan ja

³⁵ Vakava sana vakavalla hetkellä. Ruotsalaisten kansankäräjien vetoamus hallitukselle pika-asutuskysymyksessä s. 4–8.

³⁶ *Hulden, Anders*, Snabbkolonisationen som nationalitetspolitiskt konfliktämne efter moskvafreden s. 27, 49–51, 55.

³⁷ KL:n ark., KL:n hall.ptk. 4.6.1941.

rauhan taakoista. Syytökset puuttuvasta isänmaallisuudesta olivat kuitenkin hänen mielestään kokonaan perusteettomia.³⁸

Käytännössä pika-asutuslaki pyrki järjestämään asutustoiminnan toteuttamisen ruotsalaisalueilla niin, että ruotsinkielisille sallittiin vastikemaan hankkiminen suomalaisalueelta, jolloin he joutuivat osallistumaan siirtoväen asuttamiseen lähinnä taloudellisesti. Tämä ei kokonaan poistanut kahnauksia, sillä kun ruotsalaiset pyrkivät muuttamaan kyseistä lainkohtaa haluamallaan tavalla eivätkä siinä onnistuneet, ministeri Ernst von Born erosi hallituksesta 13. 5. 1941 ja hänen tilalleen tuli kokoomuksen Toivo Horelli. Jo hieman aikaisemmin oli eräs siirtoväen edustaja kieltäytynyt ministerin paikasta hallituksessa, jossa oli mukana kyseinen ruotsalaisten edustaja. Tässä vaiheessa ottivat myös Ruotsin sanomalehdet kantaa asiaan valittaen von Bornin eroa. Esiintyipä Suomen vähemmistön asia Ruotsin valtiopäivilläkin, tosin Ahvenanmaahan liittyen.³⁹

Suomen hallitus edusti sotien välillä sitä kantaa, että ruotsinkielisen vähemmistön pelkoa kulttuurinsa puolesta ei pitänyt sivuuttaa kevyesti, mutta eduskunta oli haluton kuuntelemaan sen mielipidettä. Kaiken kaikkiaan kielikysymykseen ei pika-asutuslain aikana kiinnitetty lainkaan samassa suhteessa huomiota kuin myöhemmin. Jatkosodan puhjettua ja siirtoväen paluun alettua asia menetti aktualisuutensa, ja tämän jälkeen kieliryhmien suhteet olivat julkisuudessa korrektit. Käytännössä tehtiin lisäksi useita kunnioitettavia yrityksiä lopullisen kielirauhan aikaansaamiseksi. Muun muassa ruotsinkielisten taholta lähteneen aloitteen mukaisesti asetettiin kielirauhakomitea 21. 5. 1944, jonka puheenjohtajaksi valtioneuvosto kutsui professori Kyösti Haatajan. Komitea sai työnsä päätökseen 12. 12. 1944, tuloksen myönteiseen merkitykseen kiinnitettiin huomiota lehdistössäkin. Kaikesta huolimatta erimielisyydet uusiutuivat pian sodan jälkeen entistä voimakkaampina.⁴⁰

³⁸ *Frietsch, C.O.*, Suomen kohtalonvuodet s. 268.

³⁹ *Born, Ernst von*, *Levnadsminnen* s. 380, *Hulden, Anders* emt. s. 27, 49–51, 84; Suomalainen Suomi n:o 1/1940 s. 41–42; *Antell, Kurt*, *Kolonisationsproblemet och svenskbygderna* s. 15; *Sveriges riksdag 1941. Första kammarens protokoll A 2*, n:o 39:2.

⁴⁰ *Upton* emt. s. 340, *SSD 3.5.1941*; *Born, Ernst von*, *Synpunkter på våra inrikespolitiska förhållanden med tanke särskilt på den framtida utvecklingen* s. 10–11; *Etelä-Suomen Sanomat 12.9.1944*; *Kom. miet. n:o 1/1945* s. 1–5, 44.

c) *Rintamamieskysymyksen alkuvaiheet*

Maan hankkiminen rintamamiehille on ajatus, joka aina herää suurten sotien aikana. Kysymys oli ollut erittäin ajankohtainen myös monissa ensimmäiseen maailmansotaan osallistuneissa maissa, vaikka harvat tekivät lopulta mitään asian hyväksi. On näin ollen paremmin sääntö kuin poikkeus, että Suomessa-kin jo kohta sodan alkuaikoina kiinnitettiin huomiota siihen, että niille, jotka maata puolustavat, pitää myös antaa maata. Suurella osalla heistä sitä oli ennestäänkin. Tämän kysymyksen ympärillä käyty mielipiteenvaihto oli nimenomaan keskustelua menettelytavoista, sillä periaatteessa oltiin yksimielisiä asian myönteisestä ratkaisemisesta. Koska rintamamiesasutus sodan jälkeen suoritettiin rinnan siirtoväen sijoittamisen kanssa, sen alkuhistorian tunteminen on tarkoituksenmukaista. Tässä yhteydessä selittyy myös osa siitä lainsäädännön valmistelutyöstä, jota voitiin välittömästi sodan jälkeen käyttää hyväksi.

Valtioneuvosto asetti 6. 11. 1941 toimikunnan K. T. Jutilan puheenjohtolla harkitsemaan, mitä heti sodan päätyttyä olisi tehtävä maan hankkimiseksi rintamasotilaille, sotainvalideille, -leskille ja -orvoille. Sen tehtäviin kuului myös pika-asutuksen lopputoimenpiteiden tutkiminen. Tämä oli ensimmäinen käytännön toimenpide, joka tähtäsi rintamamiehille sodan kuluessa puheissa ym. annettujen lupausien täyttämiseen.⁴¹

Asutuslainsäädäntötoimikunta päätyi ehdottamaan vastauksessaan pika-asutustoiminnan loppuselvittelyjen yhdistämistä edellä mainittujen ryhmien asuttamiseen. Ainoa syy, jonka katsottiin olevan tätä vastaan, oli, että pika-asutustoimintaa vastaan oli esiintynyt varsinkin maanluovuttajapiireissä ilmeistä vastenmielisyyttä. Komitea esitti vielä rintamasotilailta vaadittavaksi, että heillä oli kussakin yksityistapauksessa sellaiset olosuhteet ja henkilökoh-

⁴¹ Todettakoon myös, että asutuskysymystä oli tätä ennen alustavasti käsitellyt valtioneuvoston vuonna 1940 asettama tuotantokomitea, jonka tehtävänä oli lähivuosien taloussuunnitelman laatiminen. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin professori *Br. Suviranta*. Komitean maatalousjaosto kiinnitti erityisesti huomiota lisämään antamiseen, joka kuului vuoden 1936 asutuslain periaatteisiin. Samaan aikaan tilojen jatkuva pieneneminen oli estettävä liiallisen tilojen jakamisen kieltävällä lailla. Komitean mietintö valmistui 29.5.1942, jolloin asutustoiminnan päähuomio oli suuntautunut valtakuntaan liitettäviin uusiin alueisiin. – *Jännes, Juho*, Maatalouspoliittisista tehtävistä s. 54–55. – Helmikuussa 1943 oli jo tehty eduskunnassa sosialidemokraattien toimesta kysely hallitukselle rintamamiesten asutusasian edistymisestä. VP 1943 ptk. 23.2.1943 s. 132–34.

taiset ominaisuudet, jotta heidän avustamistaan maan saamiseen olisi pidettävä tarkoituksenmukaisena. Kyseinen toimikunta päätyi ratkaisuun paneuduttuaan erittäin huolellisesti tehtäväänsä. Se hankki muun muassa tietoja Saksan asutustoiminnasta, kaatuneiden perheiden maantärkeestä sekä lausuntoja eri järjestöiltä ja ryhmittä. Suomen Aseveljien Liitto esitti toimikunnalle kantanaan, että rintamasotilaiden maansaannin turvaaminen oli juuri silloin kiireellisesti suoritettava, koska kansalaisten yleinen mielipide oli kauttaaltaan myönteinen aseveljien asutustoiminnalle. Lausunnossa todettiin vielä, että rintamalla aseveljet tervehtivät suurella tyydytyksellä kotialueen selvää kannanottoa kysymyksessä, joka askarrutti heidän mieltään. Laki olisi tunnustus rintamasotilaille ja asian hoitaminen taas kunniavelka valtiolle.⁴²

Komiteamietintö rintamasotilaiden asuttamisesta valmistui kesällä 1943. Pantakoon sen herättämistä mielipiteistä merkille ainoastaan kansantaloudellisen neuvottelukunnan maatalousministeriölle jättämä mietintö, jossa kiinnitettiin huomiota maansaannista johtuviin houkutuksiin, esimerkiksi keino-koiseen maantärkeeseen. Rinnan edellä selostetun työvaiheen kanssa asutusviranomaisten toimesta oli ennätetty laatia suunnitelma Itä-Karjalan maakysymyksen ratkaisemiseksi. Laajan 66 sivuisen suunnitelman laati professori Kyösti Haataja. Sen mukaan jälleenrakennustyöt Kanta-Suomessa eivät saaneet häiriintyä mahdollisten alueliitosten takia. Suunnitelman mukaan Itä-Karjalaan olisi voitu sijoittaa noin 820 000 henkilön maatalousväestö pyörein luvuin 57 000 viljelystilalle, peltoalaksi arvioitiin saatavan 637 000 ha.⁴³

Suunnitelmien valmistuttua asutusviranomaiset omaksuivat kannan, että sodan kestäessä rintamamiesten asutuskysymystä tulisi ajaa eteenpäin nimenomaan vapaaehtoisuuden tietä tietyn tarkan propagandasuunnitelman avulla,

⁴² *Sukselainen, V. J.*, Maakysymys ratkaisua odottamassa. Suomalainen Suomi n:o 5/1942 s. 234; Kom.miet. n:o 6/1943 s. 5, 78, 80–81; As.hall.ark., *Vennamon* kokoelma VI: Asutuslainsäädäntötoimikunnan aineisto; SA. Suomen Aseveljien Liiton ark., liittotoimik. ptk. 12.10.1943. *E.J.Korpelan* mielestä rintamamiesten asutus ei ollut varsinaisesti palkitsemista, vaan heidän tukemistaan vaikeuksissa. *Korpela, E.J.*, Asutuskysymykseme nykyhetkellä, Kansantaloudellinen aikakauskirja I/1944 s. 38.

⁴³ As.hall.ark., *Vennamon* kokoelma I ja XIII; *Haatajan* laatima määräysluonnos päivätty 15.10.1942. – Keväällä 1942 Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä pitämässään esitelmässä *Haataja* ehdotti avustustoiminnan suuntaamista Itä-Karjalaan. Hän kehotti myös tutkimaan mihin suuntaan kansantalous lähivuosina tulee kehittymään ja viittasi nimenomaan teollisuuskysymyksiin. *Sukselainen* emt. s. 234–235.

joka laadittiin syksyllä 1943. – Myöhempi maanhankinnan hyväksi suoritettu mielipiteenmuokkaus noudatteli sen suuntaviivoja. – Sanoma- ja aikakauslehdille päätettiin jatkuvasti toimittaa asiaa selostavia ja yleistä mielipidettä muokkaavia artikkeleita, pakinoita, uutisia, iskulauseita, kaunokirjallisia tuotteita kuten runoja jne. Esityksiin tuli mahdollisuuksien mukaan sisällyttää tarkoitukseen sopivaa kuvitusta. Asian tiimoilta suunniteltiin edelleen läpi koko maan ulottuvaa kokoussarjaa. Ehdotettiinpa käännyttäväksi maan papistonkin puoleen, jotta papit saarnoissaan kiinnittäisivät ihmisten huomion kansalliseen kunniavelkaan rintamamiehille. Myös yleisradiota ja elokuvia käytettiin hyväksi asian julkistamiseksi. Keskeisten julkisuuden henkilöiden, kuten tasavallan presidentin, Suomen marsalkan, arkkipiispa Erkki Kailan, suojeluskuntain komentaja Lauri Malmbergin ja Lotta-Svärd -järjestön puheenjohtaja Fanni Luukkosen toivottiin puheissaan mainitsevan asiasta.

Edellä selostetun propagandatoiminnan toteuttaminen ei käytännössä täysin onnistunut, mutta se sai osaltaan aikaan sen, että alkuvuodesta 1944 julkisuudessa keskusteltiin huomattavan laajasti rintamamieskysymyksestä. Pekka Peitsi oli jo heinäkuussa 1943 kiinnittänyt huomiota asiaan radiossa käydyin asutuslainsäädäntö ei saisi valmistua vasta sodan jälkeen, jolloin muut ammatit olisivat lopullisesti onnistuneet valloittamaan lukuisan joukon rintamamiehiä. Heidän olisi saatava sen sijaan maata välittömästi sotatoimista vapauduttuaan. Myös riittävä toimeentulo olisi taattava näin perustetuilla tiloilla, tyytymättömyys annettujen lupauksen lunastamattomuudesta ei saisi levitä. Mahdollisesti saman henkilön mielipiteitä on nähtävissä *Suomen Kuvalehden* marras-joulukuun 1943 pääkirjoituksessa, jossa esitetään, että on laadittava valmiit suunnitelmat demobilisaation jälkeistä työttömyyttä varten. Tämä näyttää kirjoittajan mielestä sitä enemmän tarpeelliselta, kun esimerkiksi sellainen kysymys kuin rintamamiesten maansaanti on yhä edelleen onnettomasti avoimena. Sen on oltava valmiina heti, kun sota päättyy ja asuttaminen käytännössä alkaa, oli lehden mielipide. Samaa mieltä olivat myös rintamamiehet, joiden mielestä asiaa ei kyettäisi ratkaisemaan yksin vapaaehtoisuuden varassa. He tähdensivät myös ammattitiedon hankkimisen tärkeyttä.⁴⁴ – Kansallinen Edistyspuo-

⁴⁴ As.hall.ark., Mvs. K.l:n as.vk:n ark., *Paavola*, PM 8.11.1943; Suomen Kuvalehti heinäkuu ja marras-joulukuu/1943; Karjalan Viesti 4.9.1943; Aseveli 30.12.1943; Sotainva-

lue piti antamassaan ponsilauselmassa samoihin aikoihin maanhankintaa rintamamiehille erittäin tärkeänä; sitä varten oli saatava aikaan laki. Lisäksi tässä kansanedustaja Teittisen laatimassa esityksessä ehdotettiin käytettäväksi siirtoväen pika-asutustiloja samaan tarkoitukseen.⁴⁵

Vuosien 1943 ja 1944 vaihteessa myös maanluovuttajat pitivät kokouksiaan, joissa käsiteltiin pika-asutuslain purkamista ja rintamamiesten asuttamista. Korkeimmat asutusviranomaiset esittivät näkemyksensä asiasta lukuisissa radioesitelmissä. Suomen Aseveliliiton ohella myös Sotainvalidien Veljesliitto teki julkilausumin kantansa tunnetuksi julkisuudessa. Jo vuosina 1942–43 oli näiden järjestöjen toimesta toimeenpantu invalidien keskuudessa tiedustelu maata haluavista, sen tuloksena 1 675 henkilöä oli ilmoittautunut. Lisäksi suomen- ja ruotsinkieliset maataloudelliset järjestöt ja edellä mainitut kaksi järjestöä perustivat erityisen Asutusyhdistys ry:n toteuttamaan vapaaehtoista asutustoimintaa. Tällä yhdistyksellä oli alaisinaan maakunnallisia VEA-toimikuntia.⁴⁶

Karjalaisten suhtautumista rintamamieskysymyksen tässä vaiheessa, jolloin ei tiedetty siirtoväen ja rintamamiesten asutuskysymyksen tulevasta kilpailusta keskenään, antaa kuvan Karjalan Liiton joulukuussa 1943 laatima kiertoartikkeli. Siinä todetaan: »Se vastahakoisuus, joka karjalaisten asuttamisessa yleisesti ilmeni, on varoittavana esimerkkinä, että uusia maantarvitsijoita ei ole jätettävä samanlaiseen asemaan. Vaikka saatetaankin toiselta puolelta olettaa, että maanluovuttajat suopeammin suhtautuvat saman paikkakunnan aseveljiin kuin karjalaisiin, on siitä huolimatta saatava takeet siitä, että maata haluavat sotainvalidit, -lesket ja -orvot sekä rintamasotilaat pääsevät varmasti osallisiksi niistä eduista, jotka heille yleisesti halutaan antaa.» Samassa yhteydessä Karjalan Liitto esitti pakkolunastuksen käyttöönottamista vapaaehtoisen luovuttamisen lisäksi. *Karjala* puhui puolestaan rintamamiehiin takaapäin

lidi n:o 17–18/1943. –*Pekka Peitsen* kannanotto kuvastelee eri elinkeinojen väestöstä käymää keskinäistä kilpailua. Aiheeseen kajotaan yllättävän harvoin. Sosialidemokraattien taholla asiaa sivuttiin ensimmäisen kerran julkisessa keskustelussa vuonna 1947. (Vrt. s. 84 ja 194.) Tätä voidaan pitää merkinä siitä, ettei seuraavien vuosikymmenien aikana tulevaa yhteiskuntarakenteen muutosta osattu ennakoita. Tästä johtuen asutusratkaisusta tuli osittain tulevan kehityksen vastainen.

⁴⁵ VA. Kansallisen Edistyspuolueen ark. K8, puoluevalt.kok. ptk. 21.11.1943.

⁴⁶ As.hall.ark. mvs. K.1:n as.vk:n ark. lähetteet 1943; vrt. mm. SSD 9.6.1944. Vrt. Rintamamiesten asuttaminen. MTK:n julkaisu n:o 53. Porvoo 1943.

kohdistuneista aseista, suurviljelijäväestön muodostamasta »toisesta rintamasta» eräässä lukuisista asiaa käsittelevistä pääkirjoituksistaan.⁴⁷

On todettava, että julkinen mielipide oli alkuvuodesta 1944 varsin yksimielinen rintamamiesten asuttamisen välttämättömyydestä, jota kuvattiin kunnia-velkana ja siveellisenä velvollisuutena. Myös käytännössä asiassa edistytettiin, kun eduskunta hyväksyi lain sotainvalidien, soteleskien ja heidän perheittensä sekä sotaorpojen vapaaehtoisesta asuttamisesta ja vapaaehtoisesti asutustarkeoituksiin luovutetun maan huomioon ottamisesta rintamasotilaiden ja heidän perheittensä asuttamisessa. Kaiken kaikkiaan asia oli lisäksi, kuten asutusviranomaiset toivoivat, laajasti julkisuudessa esillä.⁴⁸

Siirtoväen lopulliseen sijoittumiseen liittyvälle keskustelulle pika-asutustoiminnan ja jälleenrakennusvaiheen kannanottojen tunteminen muodostaa asiallisesti välttämättömän taustan. Pika-asutuslakia aikaansaataessa ja toteutettaessa muodostui suuri osa niistä ongelmista, joiden jatkokäsittely tapahtui nimenomaan tutkimuskauden aikana, mistä syystä syntyvaiheiden tunteminen on välttämättömyys. Esimerkiksi kielikysymys liittyi suoranaisesti kumpaankin asutusvaiheeseen, sekä pika-asutukseen että sodanjälkeiseen asutustoimintaan, kun taas rintamamiesten asuttamisen vaatimus ajoittui siirtoväen vaiheita vertailukohtana pitäen jälleenrakennusvaiheen vuosiin. Tutkimuskaudella siirtoväki vetosi edelleen usein pika-asutusvaiheessa ja myös sodan aikana annettuihin lupauksiin ja lausuntoihin. Toisaalta siirtoväen jälleenrakennuskaudella osakseen saama arvonnanto vaikutti myös sodanjälkeiseen suhtautumiseen. On toisin sanoen mahdotonta täysin irroittaa toisistaan tässä taustaksi esiteltyjä tapahtumia ja kannanottoja sodanjälkeisen asutustoiminnan käsittelystä.

Tarkasteltaessa kokonaisuutena edellä esitettyjä mielipiteitä on todettava niitä silminnähdessä leimaava suuri tunnepitoisuus. Tämän seikan ymmärtämi-

⁴⁷ KL:n ark., lehdille lähetettyä materiaalia v. 1943; Karjala 15.1.1944, 21.1.1944, 25.4.1944, 27.4.1944 ja 31.5.1944.

⁴⁸ Maatalousministeriö oli asettanut 20.12.1943 toimikunnan kiireellisesti laatimaan rintamasotilaiden asuttamista järjestäviä lakeja. Työ valmistui 7.1.1944. Todettakoon, että toimikunta piti maansaantiin oikeutettuna ainoastaan velvollisuutensa täyttäneitä rintamasotilasta. – As.hall.ark. A 138/593–1943. Erittäin lukuisista sanomalehtikannanotoista mainittakoon ainoastaan seuraavat noottitiedot: Aamulehti 15.2.1944, MT 26.2.1944, HS 13.1.1944, Kaleva 11.1.1944, Satakunnan Kansan 15.2.1944, Talouselämä n:o 7–8/1944.

seksi on todettava maan olleen asenteiden syntymisen ajan melkein jatkuvasti mukana sodassa, ja toisaalta koti- ja synnyinseudun menettäminen on jo sinänsä voimakkaasti tunnepitoinen asia. Tästä johtuen on yleisiäkin toivomuksia usein päädytty todistelemaan tunnepitoisilla syillä. Koska tämä esitys liikkuu pääasiassa periaatteellisissa kannanotoissa jättäen reaaliset käytännön yksityiskohdat useimmiten tutkimatta, tunnepitoisuus saattaa korostua entisestään.

Tässä tutkimuksessa on valittu esivaiheiden ja varsinaisen tutkimuksen rajaksi neuvostojoukkojen kesäkuussa 1944 aloittama ratkaiseva hyökkäys, jonka merkitys julkiselle keskustelulle saattaa tuntua oudolta, jopa perusteetomalta. Kuitenkin nimenomaan tästä tapahtumasta voidaan katsoa alkaneen sen vaiheiden ketjun, joka teki välttämättömäksi siirtoväen lopullisen sijoittamisen Kanta-Suomeen. Moskovan välirauha ja Pariisin rauhansopimus ainoastaan laillistivat satunnaisina ajankohtina mainitun tapahtumakulun.

2. LAINSÄÄDÄNTÖ SIIRTOVÄEN ASUTTAMISEKSI

a) Nissisen komitean mietintö

Jo kymmenen päivää välirauhan solmimisen jälkeen syksyllä 1944 ryhdyttiin esitöihin sodanjälkeistä asutustoimintaa varten. Valtioneuvosto asetti 29.9. 1944 komitean maanviljelysneuvos Tatu Nissisen puheenjohtolla valmistelemaan mietintöä tulevan maanhankintalainsäädännön pohjaksi. Vuoden 1944 asutuskomitea sai seuraavan kokoonpanon puheenjohtajansa lisäksi: osastopäällikkö Veikko Vennamo, agronomi Väinö Huuhtanen, professori Nils Arthur Osara, filosofian tohtori Juho Jännes, hallitusneuvos Weio Vilho Henriksson, agronomi Hans Perttula, maanviljelijä Eeno Pusa, kansanedustajat Juhani Leppälä, Janne Koivuranta, Walfrid Eskola, Matti Heikkilä, Henrik Kullberg ja Matti Lepistö. Työtään valmistellessaan tämä komitea saattoi käyttää hyväksi vuonna 1940 laaditun pika-asutuslain lisäksi vuonna 1941 asetetun asutuslainsäädäntötoimikunnan vuonna 1943 valmistunutta mietintöä, jossa oli esitetty suunnitelma rintamasotilaiden asuttamiseksi sodan jälkeen.⁴⁹

⁴⁹ Vrt. myös s. 87, nootti 48.

Nissisen komitean mietintö valmistui joulukuun 1. päivänä 1944. Sen perusteluissa todetaan, että syyskuun 19. päivänä 1944 allekirjoitetun välirauhan-sopimuksen johdosta on jälleen hankittava maata luovutetuilta ja vuokratuilla alueilta siirtymään joutuneelle väestölle. Pitkäaikaisen sodan olosuhteet olivat lisäksi tehneet välttämättömäksi hankkia eräin edellytyksin maata ja omia koteja myös sotainvalideille, rintamasotilaille, sotalleskille ja heidän perheilleen sekä sotaorvoille. Tähän laajaan asutettavien ryhmään lisättiin vielä tiloilta asutustoimenpiteiden vuoksi poisjoutuvat työntekijät ja vuokramiehet. Näiden lisäksi nähtiin vielä asutustoiminnan suurtehtävänä lisämaan jakaminen liian pienille tiloille. Komitea totesi: »Kun maa on pyrittävä käyttämään asutukseen tarkoituksenmukaisimmalla tavalla, on tämän laajan asutustehtävän suorittamisen yhteydessä samalla mahdollista korjata maanomistusoiloisamme esiintyviä epäkohtia antamalla määrätyn rajoituksen lisämaata liian pienille tiloille.» – Todettakoon vielä, että varsinaiset lakiluonnokset laadittiin maatalousministeriön asutusasiainosastossa ja komitean keskeiseksi tehtäväksi muodostui niiden tarkastaminen.⁵⁰

Komitea totesi asutustoiminnan pääperiaatteita selvitellessään, että maan antaminen siirtoväelle on huomattavalta osalta korvauskysymys. Rintamamiesten, sotalleskien ym. heihin verrattavien osalta se on sen sijaan taloudellinen kysymys. Kysymys ei voi olla mainittujen henkilöiden palkitsemisesta maata antamalla, vaan heidän toimeentulonsa turvaamisesta tai tukemisesta. Molemmissa tapauksissa maan hankkimiseen komitean mielestä vaikuttavat myös yhteiskunnalliset syyt. Komitea kiinnitti asutustoimintaa suunnitellessaan erityisesti huomiota nimenomaan maataloussiirtoväen asemaan perustellen tätä sillä, että maatalouden harjoittamiseen perehtynyt noin 30 000 perheen ryhmä oli tuonut mukanaan huomattavan määrän maatalousirtaimistoa. Tämä väestö samoin kuin sen hallussa oleva irtaimistokin oli sekä kansantalouden että elintarviketuotannon kannalta kiireesti sijoitettava jälleen maataloustuotannon palvelukseen. Lisäksi huomautettiin, että siirtoväki oli alueluovutusten mukana menettänyt asuntonsa, joiden tilalle olisi ollut joka tapauksessa hankittava uudet. Asutettavien, varsinkin siirtoväen, kohtuullisena pidettävä pyrkimys päästä mahdollisimman pian tasa-arvoiseen asemaan muun maaseutuväestön kanssa aiheutti sen, ettei kaikkia kannattavuusnäkökohtia

⁵⁰ Komitean mietintö 3/1945 s. 7.

voitu aina ottaa huomioon siinä määrin kuin normaalissa asutustoiminnassa.⁵¹

Komitea työskenteli suuren kiireen painostamana. Kaikissa yksityiskohdissa sen jäsenet eivät päässeet yksimielisyyteen, mikä näkyy seitsemänä mietintöön liittyvänä eriävänä mielipiteenä. Näistä pääosa keskittyy asutustoiminnan käytännöllisiin yksityiskohtiin. Eräihin niistä on kuitenkin kiinnitettävä huomiota. Maanviljelijä Eeno Pusan mielestä komitean olisi pitänyt ottaa asian käsittelyn pohjaksi säädetyn voimassa olevan siirtoväen pika-asutuslain saattaminen nopeasti voimaan ja valmistella rintamiesten ynnä muiden maansaantiin oikeutettujen asutuksesta tarvittavat lyhyehköt lisälait. Näin olisi jo ensimmäisenä syksynä voitettu paljon aikaa. Viisi komitean jäsentä ei ollut tyytyväisiä lakiesityksen kiireellisyysjärjestykseen. Hans Perttula, Juho Jännes, N.A. Osara, Matti Heikkilä ja W.V. Henriksson esittivät, että rintamasotilaat ja heidän omaisensa ovat kuluneina sotavuosina saaneet yhteiskunnalta lupauksia asutuskysymyksen myönteisestä ja nopeasta ratkaisusta, joten vielä muutamien vuosien lykkäys sen toteuttamisessa aiheuttaisi hyvin ymmärrettävää katkeruutta. Näin ollen heidän asuttamisensa olisi suoritettava rinnan siirtoväen sijoittamisen kanssa.⁵² Todettakoon, että Suomen Aseveljien Liitto esitti valtioneuvostolle komitean työn aikana, että rintamasotilaiden maansaantikysymys on ratkaistava sen jälkeen, kun siirtoväen maantarve on saatu selville.⁵³ Suomen Aseveljien Liitto oli vuodesta 1941 lähtien seurannut erittäin tarkoin rintamamiesten asutusasian kehittymistä.⁵⁴

Vuoden 1944 asutuskomitea jatkoi työtään vielä mietinnön ensimmäisen osan valmistumisen jälkeen kolme viikkoa esittääkseen lyhyenä yhteenvetona käsityksensä niistä pääperiaatteista, joiden mukaan kysymyksessä oleva asutustoiminta olisi toteutettava. Tässä vaiheessa komitea kuuli vielä asiantuntijoina ministeri Viljami Kalliokoskea, professori P. Tuorilaa, professori M. J. Kotilaista ja varatuomari Mauno Laisaarta. Mietinnön toiseen osaan liittyi kaksi eriävää mielipidettä, joista toinen antaa aiheen lyhyeen yhteenvetoon. Sen allekirjoittajat Matti Heikkilä, Juho Jännes ja Henrik Kullberg huomauttivat, ettei vuoden 1944 asutuskomitean mietintöön sisältynyt käyttökelpoista suunnitelmaa asutustoiminnan toteuttamisesta eikä hyväksyttäviä kansantaloudel-

⁵¹ Komitean mietintö 3/1945 s. 68.

⁵² Komitean mietintö 3/1945 s. 60, 64–65.

⁵³ As.hall. ark., *Vennamon* kokoelma XIV.

⁵⁴ SA. Suomen Aseveljien Liiton arkisto: tulo 16 526–16 664.

lisiä perusteluja komitean suunnitelman luontoisille esityksille. Tärkeimpänä puutteena he pitivät sitä, että asutustoiminnan vaatimaa aikaa ei ollut yritettykään pätevästi selvittää, eikä myöskään tehty ehdotusta sen toteuttamisen jakamisesta sopiviin vaiheisiin. Edellä mainitut henkilöt vastustivat lisäksi vanhan pellon laajaa käyttämistä asutustoimintaan ja pitivät toiveajatteluna, että pellon menetys voitaisiin korvata viljelyä tehostamalla. He katsoivat, että käyttökelpoisen asutustoiminnan edellytykset paranisivat suuresti, jos kävisi mahdolliseksi suorittaa maataloussiirtoväelle korvaus sellaisissa arvopapereissa, joiden arvo ei olisi inflaation alainen. Mikäli edessä olevaa asutustoimintaa ryhdyttäisiin toteuttamaan niin puutteellisen suunnittelutyön varassa kuin mikä tuolloin oli olemassa, allekirjoittajat uskoivat tuotettavan kansantaloudelle tarpeettomia jättiläistappioita, samalla kun kunnollisen suunnitelman puute voisi johtaa asutustoiminnan itsensä sekasortoon. N.A. Osara ja W.V. Henriksson yhtyivät edellä esitettyyn siltä osalta, mikä tähdensi suunnitelmalisuuden tärkeyttä ja liialliseen optimismiin perustuvaa toiveajattelua.⁵⁵

Nissisen komitea antoi mietintönsä valtioneuvostolle lakiesityksen muodossa, mikä osaltaan nopeutti lopullisen esityksen tekemistä. Maanhankintalain myöhempään arvosteluun liittyen todettakoon tässä asutustoiminnan tarkoituksenmukaisuutta selvitelleen komitean kanta. Maanhankintalainsäädäntö oli alun perin suunniteltu Jutilan komitean toimesta toiselle pohjalle. Kun sitä kiireellisesti jouduttiin muuttamaan siten, että siihen olennaisena osana liitettiin siirtoväen asuttaminen, tämä vaikutti kenties siihen, että laki asutustoiminnan laajuuden ja maan saantiin oikeutettujen eri ryhmien keskinäisen aseman osalta sai toisen sisällön, kuin minkä se olisi saanut, jos sitä suunniteltaessa alusta saakka olisi otettu huomioon kaikki maansaajat.⁵⁶

b) MHL- esityksen muotoutuminen valtioneuvostossa

Maanhankintalakikysymys oli hallituksen käsiteltävänä lähes kaksi kuukautta laskien Nissisen komitean ensimmäisen mietinnön valmistumisesta. Sitä val-

⁵⁵ Komitean mietintö 3/1945 s. 66–67, 101–102.

⁵⁶ Asutustoiminnan tarkoituksenmukaisuutta selvittelevän komitean mietintö. Hki 1956 s. 213.

misteli siellä erityinen ministerivaliokunta. Lisäksi pääministeri Paasikivi oli henkilökohtaisilla asiantuntijoillaan valmistuttanut oman vastaehdotuksensa, jonka hän myös esitti valtioneuvostossa.⁵⁷ Hänen mielestään lakiin olisi ollut otettava tarkka asteikko, jonka mukaan kullakin tilalla pakkolunastaminen tultaisiin suorittamaan. Näin välttyttäisiin loukkaamasta perustuslain mukaista omistusoikeutta. Paasikiven kannan perusteluissa kiinnitettiin huomiota edelleen elintarviketuotannon edellytysten huonontumiseen ja viranomaisten mahdolliseen mielivaltaan maanomistajia kohtaan. Siirtoväelle piti annettavilla alueilla pyrkiä varaamaan puolet kunkin aikaisemmin omistamasta pellon-alasta valmiina peltona ja muu osa viljelykelpoisena maana. Jotta siirtoväen asuttaminen voitaisiin saada mahdollisimman nopeasti suoritetuksi, muiden asutettavien asutustoiminta olisi erikoistapauksia lukuunottamatta tässä yhteydessä rajoitettava vain sellaisiin tapauksiin, joissa se voisi tapahtua muuta lakiehdotuksessa tarkoitettua asutustoimintaa haittaamatta. Luovuttajille tuli maasta maksaa kohtuullinen käypä hinta. Pääministeri halusi vielä laissa erotettavaksi toisistaan perustuslain säätämismenettelyä vaativat säännökset ja menettelytapasäännökset. Pääministeri Paasikiven kanta jäi kuitenkin lopullisessa äänestyksessä vähemmistöön 11 – 4 ainoastaan Carl Enckellin, Sakari Tuomiojan ja Ralf Törngrenin kannattaessa tehtyä vastaehdotusta.⁵⁸

Enemmistön mielipiteen mukainen hallituksen esitys ei miellyttänyt myöskään tasavallan presidenttiä. Presidentti Mannerheim saneli valtioneuvoston pöytäkirjaan seuraavan lausunnon: »Siirtoväen mahdollisimman pikainen asuttaminen ja heidän olojensa järjestäminen on välttämätön. Tämä tärkeä,

⁵⁷ Se oli pääasiassa professori *Kyösti Haatajan* ja professori *Ruik Pihkalan* käsiä lukuunottamatta kielipykälää. Vrt. seur. nootti. VA. Valtioneuvoston ptk. 25. ja 29.1.1945; prof. *Pihkalan* haastattelu.

⁵⁸ Eräiden eduskuntaryhmien pöytäkirjoista on löydettävissä yksityiskohtaisempaa tietoa valtioneuvostossa esiintyneistä mielipiteistä. *Törngren* muun muassa mainitsi ryhmissään tammikuun alkupuolella, että ministeri *Helo* oli esittänyt parhaaksi ratkaisuksi karjalaisten takaisin muuttamisen; *Helo* kannatti *Nissisen* ehdotusta, osittain myös *Paasikiven* kantaa. *Leino* oli Helon kannalla. Ministeri *Gartz* kiinnitti huomiota asutustoiminnasta teollisuudelle aiheutuviin vaikeuksiin; suunnitelma piti toteuttaa asteittain ja siirtoväki sijoittaa pohjoiseen päin. Ministeri *Kekkonen* kannatti myös asutustoiminnan suorittamista kahdessa vaiheessa. Jo silloin näytti siltä, että 10 tai pahimmassa tapauksessa 12 ministeriä tulisi lopullisessa äänestyksessä asettumaan *Nissisen* komitean kannalle. Ministeri *Hiltusen* selonteon mukaan esitykseen tehtiin eräitä muutoksia hallituksessa *Haatajan* toimikunnan mietinnön pohjalta. Tärkein niistä oli ruotsinkielisten alueiden asettaminen erikoisasemaan. Ruotsalaisen kansanpuolueen ark., eduskuntaryhmän ptk. 12.1.1945; Sos.dem. puolueen ark., eduskuntaryhmän ptk. 26.1.1945.

mutta samalla laaja ja vaikea tehtävä olisi suoritettava niin, ettei maataloustuotantoa ja taloudellisia oloja järkytetä. Valtioneuvoston enemmistön ehdotus ei mielestäni tässä suhteessa anna riittäviä takeita. Olen kuitenkin päättänyt ottaen huomioon nykyiset monimutkaiset olosuhteet olla käyttämättä tasavallan presidentille hallitusmuodon mukaan kuuluvaa oikeutta hyväksyä vähemmistön ehdotuksen ja teen tämän toivossa, että esityksen hallitusmuodon mukaisessa jatkuvassa käsittelyssä huomioonotetaan kaikki mahdollisuudet täydellisen yksimielisyyden saavuttamiseksi nykyisissä vaikeuksissamme.»⁵⁹ Presidentin mainitsema vähemmistö oli varmasti pääministeri Paasikiveä kannattanut ryhmä, mutta kun sen esitys ei paljoakaan poikennut lopullisesta hallituksen esityksestä, tuntuu merkilliseltä, että Mannerheim jätti sen vahvistamatta.⁶⁰

Perusteluissaan hallitus yhtyy Nissisen komitean kantaan. Maansaanti on sen mukaan yhteiskunnallinen kysymys, joka siirtoväen osalta on myös korvauskysymys ja muiden osalta taloudellinen laadultaan. Hallitus katsoi siirtoväen kasvun sitten talvisodan päivien vaikeuttavan edessä olevaa tehtävää. Vaikka maan pakolla lunastaminen oli sodanjälkeisessä laajassa asutustoinnassa yleisesti käytäntöön tuleva maanhankintatapa, hallitus pyrki esityksessään luomaan edellytykset myös maan vapaaehtoiselle luovutukselle. Tulevan keskustelun kannalta oli merkitystä myös sillä, että hallituksen peruste-

⁵⁹ Tämän kannanoton taustaksi on todettava, että *Mannerheim* kieltäytyi alussa antamasta eduskunnalle *Nissisen* komitean mietinnön pohjalle rakentuvaa esitystä, vaan halusi antaa sellaisen, joka pohjautuisi *Haatajan* ehdotukseen. Presidentti ilmoitti kuitenkin harkitsevansa asiaa, sen jälkeen kun hänen luonaan oli käynyt ministerien *Vuori*, *Luukka*, *Leino*, *Törngren* ja *Hiltunen* muodostama lähetystö selostamassa yksityiskohtaisesti asiaa. Hän halusi tulla vakuuttuneeksi, ettei maatalouselämä häiriinny, vaikka esitys annetaan *Nissisen* komitean mietinnön pohjalta. – Presidentin kantaa sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä käsiteltäessä *Tanner* esitti yhtenä asian ratkaisuna mainitun, ettei tälle eduskunnalle annettaisikaan esitystä ja aikaisemmin annettu pika-asutuslaki astuisi voimaan. Myös hallituksen ero olisi ollut eräs mahdollisuus. Sos.dem. puolueen eduskuntaryhmän ptk. 26.1.1945.

⁶⁰ Maatalousministeriön arkisto, valtioneuvoston ptk. 25. ja 29. 1.1945. *Kastari* pitää teoksessaan Tasavallan presidentin asema *Mannerheimin* menettelyä osoituksena hänen presidentin vaikutusvaltansa merkittävästä huonontumisesta. (s. 51, 72) Muistelmissaan *Mannerheim* toteaa, että kodeistaan karkoitettujen karjalaisten vaellus oli kuitenkin nyt jos mahdollista vielä raskaampi kuin talvisodan aikana. Muuten kirjoittaja ei puutu tähän sisäpoliittiseen ratkaisuun. *Mannerheim, Karl Gustaf*, Muistelmat. Toinen osa s. 484. Vrt. myös *Haataja, Kyösti*, Vuoden 1945 maanhankintalainsäädäntö s. 15.

luissa ehdotettiin myös Ahvenanmaalla sijaitsevan valtion maan käyttämistä ainakin kalastustiloja perustettaessa. Lisäalueiden määrää piti edelleen rajoittaa, ettei se oleellisesti haittaisi tarvittavien tilojen perustamista, ja Helsinkiin tuli perustaa maaylioikeus, joka huolehtisi ylimpänä valitusasteena maanluovutuskysymyksistä. Asiasta oli valtioneuvostossa äänestetty. Näin perustellen saattoi maatalousministeri Eemil Luukka esitellä helmikuun 2. päivänä 1945 lähetekeskustelussa tulevan maanhankintalakiesityksen.

c) *Maatalousvaliokunnan kanta*

Maatalousvaliokunnan mietintö MHL-esityksestä valmistui 6.3.1945, siis jo runsaan kuukauden kuluttua lähetekeskustelusta. Näin nopean asian käsittelyn tekivät mahdolliseksi myöhään yöhön jatkuneet kokoukset ja se, että valiokunta työskenteli myös sunnuntaisin. Tänä aikana valiokunta ennätti kuulla 23 asiantuntijaa, jotka edustivat varsin monipuolisesti kaikkia lakia sivuavia aloja. Valiokunnalla oli myös käytettävissä niin sanottu pääministerin maanhankintalakehdotus.⁶¹

Maatalousvaliokunta teki maanhankintalakiin yhteensä lähes sata muutosta. Niihin liittyi paljon varsin pieniä muodollisia korjauksia. Kokonaisuudessaan maatalousvaliokunnan mietinnössä (n:o 41) on nähtävissä kolme selvää pääperiaatetta: lain tekeminen mahdollisimman väljäksi, asutustoiminnan kiireellisuuden huomioonottaminen ja tarkoituksenmukaisuuden korostaminen. Kaikki yksityiskohtaiset muutokset palvelivat näitä kolmea näkökohtaa. Lain väljyys teki mahdolliseksi joustavan toimeenpanon, minkä puolestaan uskottiin tietävän huomattavaa ajan säästöä.⁶²

Maatalousvaliokunnan jäsenet ymmärsivät lain väljyyden edellyttävän pätevää toimeenpanohenkilökuntaa. Aivan uutena organisaatioon liittyvänä ehdotuksena maatalousvaliokunta toi esille maalautakunnan, jonka piti sen käsi-

⁶¹ Eduskunnan kirjasto, maatalousvaliokunnan ptk. 1944.

⁶² Tutkiessaan maataloutta koskevia äänestyksiä eduskunnassa *Nyholm* huomauttaa, että siirtoväen asuttamiskysymykseen liittyi pikemmin omistusoikeuden loukkaamattomuus kuin varsinaisesti maatalouden ryhmäetu. *Nyholm, Pekka*, Maatalouden ryhmäetu eduskunnassa vuosien 1930–39 ja 1945–51 vaalikausina. *Studia historica Jyväskyläläensia IV* s. 59 nootti 90 ja s. 15 nootti 7.

tyksen mukaan lisätä luottamusta lain tasapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Maanlunastusasioissa valitusasteena toimiva tarkastusoikeus pyrittiin saamaan kokoonpanoltaan niin päteväksi ja puolueettomaksi, ettei olisi lainkaan tarpeen perustaa hallituksen esityksessä mainittua, toimintaa hidastavaa maaylioikeutta. Varsin rajoitetuissa asioissa voitiin ainoastaan valittaa korkeimpaan oikeuteen käytännöllisten toimenpiteiden jatkumisen vaarantumatta.

Maanhankkimista asutustarkoituksiin käsitteleviin lainkohtiin tuli merkittäviä muutoksia. Esityksen luovutusvelvollisten järjestystä muutettiin siirtämällä yhtiöt kuntien ja seurakuntien edelle. Pika-asutuksesta saatujen kokemusten perusteella valiokunta rauhoitti tieteellisten laitosten ja niihin verrattavien yhteisöjen maat asutustoiminnalta. Toisaalta kaikki vesijätöt esitettiin käytettäväksi asutustoimintaan. Valiokunta harkitsi pääministeri Paasikiven ehdottaman asteikon, joka määritteli tilojen suuruuden mukaan nousten maanluovutusvelvollisuuden enimmäismäärän, ottamista lainsäädäntöön. Tämän julkisuudessa usein vaaditun asteikon katsottiin olevan omiaan poistamaan sitä turvattomuuden ja epävarmuuden tunnetta, joka maanomistajille aiheutui siitä, että luovutusvelvollisuus voi jäädä riippumaan viranomaisten laajasta harkintavallasta. Tämän katsottiin myös edistävän toivottua maan vapaaehtoista luovuttamista. Valiokunta päätyi kuitenkin omasta puolestaan ehdottamaan tämän taulukon sijoittamista toimeenpanoasetukseen, jottei se haittaisi lain tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia. Varsin epäselvää pakkolunastettavien alueiden hintakysymystä valiokunta selvensi esittämällä, että hinta olisi arvioitava samoin perustein kuin siirtoväelle menetetyistä omaisuudesta suoritettava korvaus.

Valiokunta näki lain toimeenpanon tärkeimpänä tarkoituksena maan hankkimisen siirtoväelle, jolle sotainvalidien kanssa hallituksen esityksessäkin taatettiin etuoikeus maan saantiin. Komitean mukaan tuli etuoikeusjärjestelmä ulottaa myös muihin maansajiin, milloin siihen maatalousministeriön arvioitujen mukaan olisi olemassa pätevät syyt. Siirtoväen osalta katsottiin tarpeelliseksi tilaa annettaessa ottaa huomioon entisen suuruus. Kun tätä asiaa käsiteltiin, asiantuntijana kuultiin maatalousministeriön asutusasiainosaston ylijohtajaa Veikko Vennamo. Hän totesi, ettei propagandasyistä ollut voitu sivuuttaa rintamamiehiä, ja uskoi, ettei rintamamiesasutus muodostuisi niin suureksi kuin pelättiin. Samassa yhteydessä tähdennettiin siirtoväen asutta-

misen kiireellisyyttä; nopeaan toimeenpanoon ei katsottu voitavan päästä raivaustoimintalinjan kautta.⁶³

Kielikysymyksessä maatalousvaliokunta omaksui kannan, että Ahvenanmaa jätettäisiin kokonaan lain ulkopuolelle, koska sieltä loppujen lopuksi voitaisiin saada verraten vähän maata asutustarkoituksiin. – Valiokunta käsittelee maanhankintalakiin liittyvät lait samanaikaisesti tekemättä niihin suuriakaan muutoksia. Sen mietintöön liittyi myös hallituksen esitykseen sisällymätön ed. Heikkilän (kok.) ym. lakialoite (n:o 14) maanhankintalain nojalla perustettavista korvausmetsistä, jonka eduskunta oli keskustelutta lähettänyt maatalousvaliokuntaan 5.2.1945. Tässä ed. Heikkilän, ed. Korvenojan (kok.) ja ed. Lampisen (maal.) tekemässä aloitteessa esitettiin siirtoväen korvausten antamista osittain reaaliomaisuutena siten, että sen arvo tulisi säilymään rahanarvon mahdollisista muutoksista huolimatta. Tämä tapahtuisi antamalla siirtoväkeen kuuluville maanomistajille, jotka eivät halua saada maata, ja maansaantioikeutta vailla oleville korvaus metsämaana. Aloitteentekijät vetosivat asiassa vuoden 1944 asutuskomiteaan, joka sekkin oli suunnitellut korvausmetsien perustamista. Valtiovarainvaliokunta puolestaan esitti aloitteen hylkäämistä, koska siirtoväelle annettavat obligaatiot vastasivat reaaliomaisuutta. Maatalousvaliokunnassa yhtyi tähän lausuntoon neljä edustajaa. Valtiovarainvaliokunnankaan kanta ei ollut yksimielinen, sillä sen vastauksessa oli seitsemän henkilön allekirjoittama eriävä mielipide.

Maatalousvaliokunnan maanhankintalainsäädännöstä eduskunnalle antamaan vastaukseen liittyi kuusi eriävää mielipidettä, joista ainoastaan yksi olisi merkittävämminkin muuttanut lakia. Sen allekirjoittajat halusivat vielä kerran pääministerin ehdotukseen palaten luovutusasteikon liittämistä itse lakiin. – Tällä tavoin kehityksessä oleva lainsäädäntö oli jälleen saanut uuden muodon. Valiokunta oli lyhyessä ajassa suorittanut valtavan työn, mikä osoitti eduskunnan pyrkivän mahdollisimman nopeaan ratkaisuun tässä kysymyksessä. Esitellessään maatalousvaliokunnan mietintöä eduskunnalle valiokunnan puheenjohtaja ed. Vilhula (maal.) totesi kiireen tulevan olemaan tunnusomaista myös

⁶³ Eduskunnan kirjasto, maatalousvaliokunnan ptk. 1.2. ja 6.2.1945. Todettakoon, että maatalousvaliokunnan asiantuntijana kuultu rintamamiesten asiantuntijaedustaja vetosi puolestaan sodan aikana tehtyyn propagandaan. Maat. vk:n puh.joht., maanviljelysneuvos *T. N. Vilhulan* mukaan ei valiokuntatyössä tullut esille rintamamiesten ja siirtoväen asian keskinäinen kilpailu. – Haastattelu 24. 6. 1968.

varsinaiselle käytännön asutustoiminnalle. Kaiken kaikkiaan hän näki asutus-toiminnan merkityksen suurena, koska »maata omistavassa väestössä on yhteiskuntaa säilyttävä pyrkimys syvänä vakaumuksena.»

d) Suuren valiokunnan kanta ja lain hyväksyminen

Normaalin käytännön mukaan eduskunta oli ensimmäisen keskustelun jälkeen lähettänyt maanhankintalainsäädännön suureen valiokuntaan 12.3.1945. Tämä keskittyi lausunnossaan lakiehdotuksen keskeisimpiin eniten keskustelua herättäneisiin kohtiin. Keskeisimmät asiat olivat maanluovutuksen oikeus-istuuksia koskevat kohdat ja kielikysymys. Suuri valiokunta piti maatalousvaliokunnan ehdottamaa tarkastusoikeuden jäsenten pätevyyttä liiallisena tehden lakiin sellaisen muutoksen, että puheenjohtajalla ja yhdellä jäsenellä tuli olla riittävästi kokemusta tuomarinviran hoidossa. Lisäksi esitettiin säädettyväksi asetuksella korkeimman oikeuden kokoonpanosta ja toiminnasta tässä laissa tarkoitettuja asioita käsiteltäessä.⁶⁴

Kielikysymyksessä valiokunta esitti muutettavaksi hallituksen esitystä, mikä teki tästä kysymyksestä toisen käsittelyn tärkeimmän mielipiteenvaihdon kohteen, kuten toisaalla tullaan esittämään. Pääministeri Paasikivi piti henkilökohtaisesti ensimmäisessä suuren valiokunnan maanhankintalaki-istunnossa pitkän yksinomaan lain kielipykälää koskevan puheenvuoron, jossa hän lausui mm.: »Suomen kansa itse on pieni maailman mahtavien rinnalla, jotta sillä pitäisi olla edellytyksiä oikein arvostella pienen vähemmistönkin oikeus-asemaa. Ruotsinkielisen vähemmistön tulee tuntea itsensä turvatuksi ja sen olot pitää järjestää sillä tavoin, että se itse tuntee viihtyvänsä tässä maassa. Ruotsin ja koko Pohjoismaiden erityinen mielenkiinto meidän maattamme kohtaan on olennaisesti sen varassa, että he tuntevat kiinnostusta ruotsinkielistä kansanosaa kohtaan.» »Ei pidä kuurnia hyttysiä ja niellä kameleita», mitä eräät muut maanhankintalain kohdat hyväksytyinä Paasikiven mielestä merkitsivät.

Suuren valiokunnan edellä mainitussa istunnossa ed. Linkomies (kok.)

⁶⁴ Asetus korkeimman oikeuden kokoonpanosta ja toiminnasta sille maanhankintalain mukaan kuuluvia tehtäviä käsiteltäessä 21.6.1945, n:o 606.

myönsi pääministerin kielipykälää koskevien näkökohtien oikeutuksen, mutta katsoi tämän kannan johtavan kohtuuttomuuksiin ainakin niissä kunnissa, joissa ruotsinkielisen väestön määrä oli vain noin 10 %. Todettakoon vielä, että Linkomies asettui sittemmin kielipykälän osalta Paasikiven kannalle, koska Ruotsissa näytettiin tunnettavan mielenkiintoa asiaa kohtaan ja koska oli tärkeää säilyttää se vähäinkin sympatia, mitä Suomea kohtaan lännestä käsin tunnettiin. Pääministeri esitti vielä suuressa valiokunnassa, että suomenkielisten olisi koetettava kuvitella itsensä ruotsinkielisten asemassa oleviksi.⁶⁵

Lopulta suuri valiokunta ehdotti kielikysymystä koskevan lainkohdan näin kuuluvaksi: siirtoväen sijoittaminen on toimitettava siten, ettei yksikielinen kunta muutu kaksikieliseksi tai ettei kaksikielisessä enemmistökieli vaihdu. Huomioon ottaen lain valtavan merkityksen asutusreformina on kieliäsiä pienenä yksityiskohtana suhteettomasti paisuteltu. – Toisen käsittelyn yksityiskohtaisessa käsittelyssä 17 pykälää 164 mahdollisesta herätti mielipiteenvaihtoa. Muut hyväksyttiin keskustelutta suuren valiokunnan mietinnön muodossa. Esillä otetuista ainoastaan viisi muuttui tässä vaiheessa. Koska eduskunta ei siis ollut hyväksynyt suuren valiokunnan ehdotusta muuttamattomana, asia palautui suureen valiokuntaan eduskunnan esittämässä muodossa. Jatketussa toisessa käsittelyssä eduskunta hyväksyi suuren valiokunnan vapaaehtoista asutustoimintaa koskevan kannan, mutta kielikysymyksessä hallituksen ehdotuksen kannatus lisääntyi entisestään – mahdollisesti aikaisemmin poissaolleiden kustannuksella.⁶⁶

Kolmas ja viimeinen maanhankintalakikäsittely tapahtui eduskunnassa 3.4.1945. Kun laki oli tullut aikanaan eduskunnalle, monet olivat lausuneet, että näin tärkeä laki pitäisi jättää tuleville valtiopäiville, joiden kokoonpanossa kansan tahto näkyisi paremmin, koska olosuhteet olivat huomattavasti muuttuneet sitten vuoden 1939. Kuitenkin pitkän parlamentin tehtäväksi oli näin

⁶⁵ Eduskunnan kirjasto, suuren valiokunnan ptk. 22.–23.3.1945.

⁶⁶ Pantakoon kielikysymyksen saaman laajan huomion vuoksi ja myöhemmän käsittelyn selvennykseksi merkille myös puolueittainen jakaantuminen tässä kysymyksessä toisessa käsittelyssä. Hallituksen ehdotusta kannatti yhteensä 92 kansanedustajaa, jotka jakaantuivat puolueittain seuraavasti: 44 sos.dem., 18 ruots., 15 maal., 11 kok., 3 ed. ja 1 IKL. Suuren valiokunnan kannalla olivat seuraavat: 37 maal., 21 sos.dem., 8 kok., 5 IKL, 2 ed. ja 2 pv.kp. eli yhteensä 75 edustajaa. Jakaantuminen puolueiden sisällä, lukuunottamatta ruotsalaista kansanpuoluetta, osoittaa, että tässä asiassa jokainen yksityinen kansanedustaja teki päätöksensä yksilönä eikä puolueen kantaa seuraten.

vielä tullut jälleenrakennustyönkin suuntaviivojen säätäminen. Maanhankintalain osalta työ saatiin valmiiksi kaksi päivää ennen uusien valtiopäivien koontumista. Vielä tässä vaiheessa hallitus kiinnitti huomiota lain pikaiseen valmistumiseen. Ministeri Pekkala lausui: »Täytyy vakavasti toivoa, ettei eduskunnasta löydy lain kiireellisyyden vastustajia niin paljon, että lain voimaantulo lykkääntyisi.» Maatalousministeri Luukka taas piti lain pikaista hyväksymistä tärkeänä nimenomaan vuodenajan vuoksi.⁶⁷

Keskustelussa tehtiin kolme ehdotusta lain hylkäämiseksi. Ensimmäisen teki ed. Kuusela (sos.dem.), joka samalla ehdotti pika-asutuslain toimeenpanon jatkamista. Ed. Estlander (ruots.) ehdotti omasta puolestaan lain hylkäämistä yleisen moraalin ja oikeustajun vuoksi. Ed. K. Jokinen (sos.dem.) kannatti ed. Kuuselan ehdotusta, koska hänen mielestään laki hävitti yhteisöjen maat ja vasta viime kädessä turvautuu yksityisomaisuuteen. Kaksi edustajaa kannatti lain lepäämään jättämistä, koska uusi eduskunta paremmin vastaisi yleistä mielipidettä. Eduskunnan suuri enemmistö kuitenkin piti lain hyväksymistä tarpeellisena sen puutteista huolimatta.

Ensin eduskunta äänesti kiireellisyydestä, jolloin 159 edustajaa kannatti lain julistamista kiireelliseksi, 14 vastusti, kolme edustajaa ei ottanut kantaa asiaan ja poissa oli 23 edustajaa. Näin ollen kaikki maanhankintalainsäädäntöön liittyvät lait julistettiin kiireellisiksi. Tämän jälkeen eduskunta hyväksyi 164 äänellä 11 vastaan maanhankintalain ja siihen liittyvän lainsäädännön kolmen edustajan äänestäessä tyhjää ja 21:n ollessa poissa. Myös ed. Korvenojan ponsi hyväksyttiin, mutta aikaisemmin mainittu korvausmetsälaki hylättiin. Kyseisessä ponnassa ehdotettiin, että hallitus lisäisi lakiin maanluovuttajien osittaisen indeksitakuun. Näin eduskunta oli hyväksynyt maanhankintalain 3.4.1945, mutta sen lopullinen vastaus valmistui kuitenkin vasta 26.4.1945.⁶⁸

Tasavallan presidentti vahvisti maanhankintalain ja siihen liittyvät lait toukokuun 5. päivänä 1945. Kun valtioneuvosto oli tammikuussa samana vuonna antanut eduskunnalle maanhankintalakiesityksen, se oli asettanut myöskin toimikunnan laatimaan rinnan lain valmistumisen kanssa ehdotuksia kyseisen lain toimeenpano-ohjeiksi. Toimikunta, jonka puheenjohtajaksi oli kutsuttu maa-

⁶⁷ VP 1944 ptk. 3.4.1945 s. 1800–1801.

⁶⁸ VP 1944 ptk. 3.4.1945 s. 1800–1811.

talousministeriön asutusasiainosaston ylijohtaja Veikko Vennamo, otti nimekseen maanhankintalain toimeenpanotoimikunta. Se lopetti työnsä vasta 21.6.1945, vaikka asetus maanhankintalain toimeenpanosta oli ennätetty antaa jo 2.6.1945. Vielä vahvistaessaan mainitun asetuksen presidentin sijasta pääministeri Paasikivi saneli valtioneuvoston pöytäkirjaan olevansa eräisiin esillä olevan maanhankintalain toimeenpanoasetuksen säännöksiin nähden toista mieltä kuin valtioneuvoston enemmistö. Hän esitti pelkäävänsä asetuksen soveltamisessa esiintyvän erinäisiä epätarkoituksenmukaisuuksia ja epäsuotuisia seurauksia, jotka tulisivat aiheuttamaan maataloustuotannolle vaurioita. Kuitenkaan Paasikivi ei katsonut voivansa olla hyväksymättä enemmistön tahdon mukaista ehdotusta.⁶⁹

Suomi oli näin lainsäädännön puolesta valmiina sodanjälkeiseen jälleenrakennustyöhön varsin aikaisena ajankohtana. Olihan Lapin sota päättynyt vasta huhtikuun 1945 viimeisinä päivinä, jolloin saksalaiset luopuivat viimeisistä suomalaisista alueista Luoteis-Lapissa. Vastaavana ajankohtana toinen maailmansota oli ehtinyt vasta ratkaisuvaiheisiinsa Euroopan pääsotänäyttämöillä – Berliini vallattiin 2.5.1945.

e) Maanhankintalain pääpiirteet ja toimeenpanon organisaatio

Edellä on käsitelty maanhankintalain asteittaista muuttumista sen syntyvaiheissa. Kuitenkin on vielä tarpeen esitellä katsauksenomaisesti lain keskeisimmät kohdat, jotta saadaan riittävä tausta asutustoimintakeskustelun tulevalle tarkastelulle. Koska lainsäädäntö on saanut osakseen peräti neljä laajaa selitysteosta⁷⁰, tässä on pitäydytty ainoastaan keskeisimpään – maansaajiin, maanluovuttajiin ja tilalajeihin. Monia lain yksityiskohtia tullaan lisäksi sivuamaan vastaavia asioita tuonnempana käsiteltäessä.

⁶⁹ Maatalousministeriön arkisto, valtioneuvoston ptk. 2.6.1945.

⁷⁰ Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julkaisu n:o 7, Hki 1945; *Haataja, Kyösti*, Vuoden 1945 maanhankintalainsäädäntö, Porvoo 1946; *Vennamo, Veikko ja Kuitunen, Erkki*, Maanhankintalainsäädäntö, Porvoo 1947; *Heinäemies, Vilho*, Maanomistusolojemme uudistus. Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö, Hki 1945. – Todettakoon tässä yhteydessä, että Kuusamon ja Sallan kuntia varten säädettiin vuonna 1945 oma maanhankintalaki, jonka mukainen asutustoiminta ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Maanhankintalain mukaan maata saavalle siirtoväelle asetettiin tiettyjä ehtoja. Oikeus maan saantiin kuului henkilöille, jotka tilan tai tilanosan omistajina, haltijoina, koeviljelijöinä tai pitkäaikaisina vuokraajina olivat saaneet toimeentulonsa kokonaan tai osaksi maataloudesta tai joilla erityisellä asuntotontilla oli ollut valmiina tai rakenteilla oman perheen asunto. Pitkäaikaisen sodan olosuhteet olivat tehneet lisäksi välttämättömäksi hankkia maata myös sotainvalideille, sotaorvoille ja sotaleskille sekä heidän perheilleen. Näiden lisäksi laki määritteli maansaantiin oikeutetuiksi perheelliset rintamasotilaat. Laajan asutusreformin vaarana oli myös luoda uutta tilatonta väestöä. Tämän vuoksi oli myös asutustoimenpiteiden johdosta tiloiltaan pois joutuneilla työntekijöillä ja vuokramiehillä oikeus saada maata. Näiden maansaajaryhmien asuttamisella oli vahva poikkeuksellisten olosuhteiden antama leima. Eräänlaiseksi yhdyssiteeksi normaaliajan asutustoimintaan muodostui lisämaan antaminen. Koska maa oli pyrittävä käyttämään asutukseen tarkoituksenmukaisimmalla mahdollisella tavalla, tämän laajan asutustehtävän yhteydessä voitiin korjata maatalousoloissamme esiintyviä epäkohtia antamalla määrätyn rajoituksen lisämaata liian pienille tiloille ja perustamalla yhteislaitumia. Olihan jo vuoden 1936 asutuslaissa lisämaan antaminen tehty asutustoiminnan päätehtäväksi.

Maanhankintalaki antoi toisaalta keinot toimeenpanijoille tarvittavan maan hankkimiseksi eri maansaajaryhmille. Ensisijaisesti piti asutukseen ottaa valtion maata. Tämän jälkeen tuli kysymykseen maan hankkiminen vapaaehtoisella kaupalla. Näiden keinojen jälkeen oli vielä mahdollisuus turvautua pakkolunastukseen. Laki määräsi ensisijaisiksi maanluovuttajiksi valtion, rappio-tilojen omistajat, tilakeinottelijat, yhtiöt, seurakunnat, kunnat, säätiöt ja muut yhteisöt sekä harrastelijaviljelijät. Näiden maa voitiin käyttää asutukseen kokonaan tai osittain, mutta varsinaisilta maanviljelijöiltä, jotka olivat toissijaisia maanluovuttajia, voitiin lunastaa vain tietyn valtioneuvoston määräämän asteikon mukaan. Esimerkkinä lain soveltamisesta todettakoon, että 25 – 35 ha maatalousmaata omistaneet tilat joutuivat luovuttamaan alarajan kohdalla 10 % ja sen ylimenevältä osalta luovutusprosentti oli 41. Jos tilalla oli sen sijaan maatalousmaata 100 – 200 ha, edellä mainitut arvot olivat 40 ja 70. Ensisijaisesti piti käyttää maata luovuttavien tilojen laita-alueet, joiden viljelyskunto oli yleensä keskimääräistä heikompi.

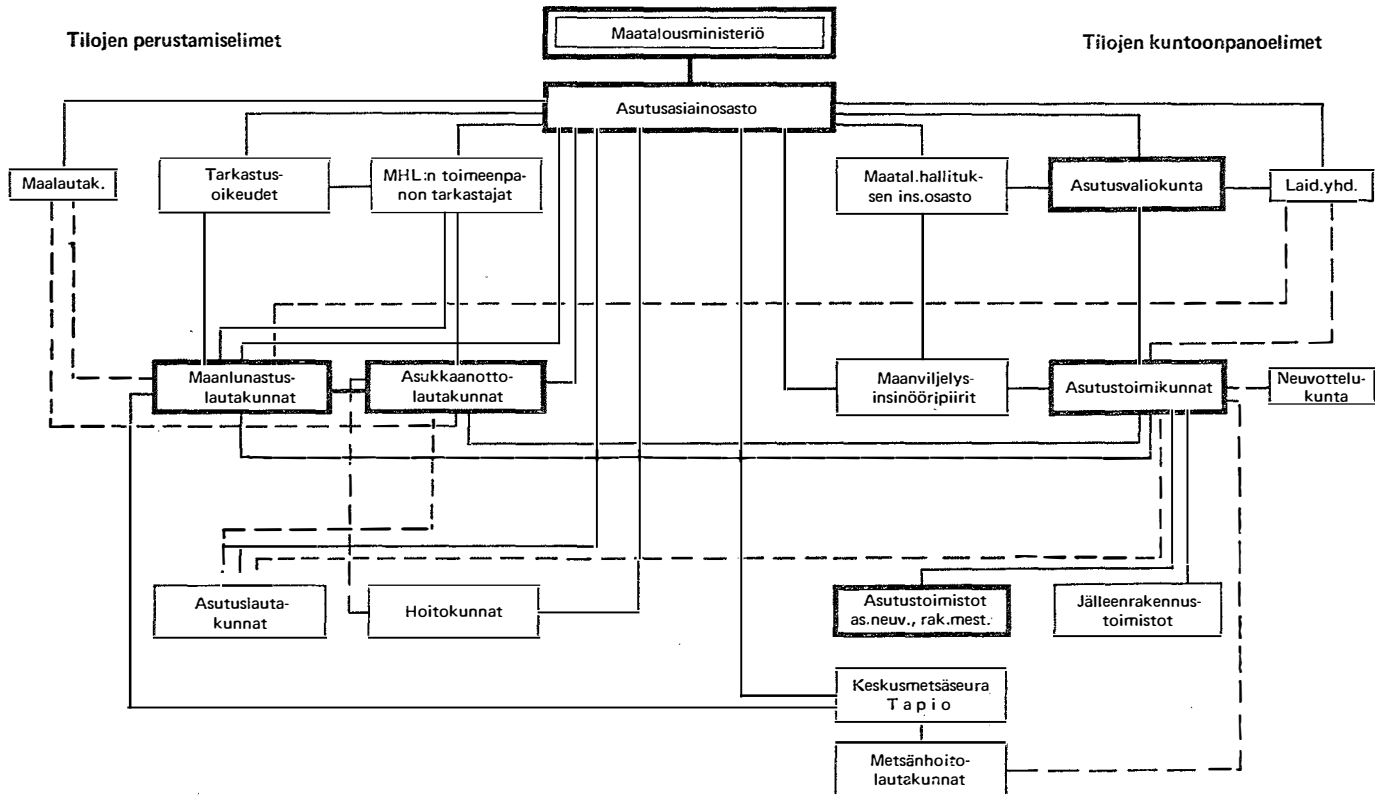
Maanhankintalain määräämille henkilöille oli maanluovuttajien maista muodostettava viljelystiloja, asuntoviljelystiloja, kalastustiloja, asuntotiloja ja asuntotontteja, yhteismetsiä, laidunalueita sekä hankittava lisäalueita. Viljelystila oli muodostettavista tilayksiköistä suurin, sillä siinä oli maatalouskelpoista ja maatalousmaata 6 – 15 ha. Erikoistapauksissa Pohjois-Suomessa ja maan karuissa osissa oli ylärajana 30 ha. Metsämaata piti antaa siten, että tiloille tuli kotitarvemetsän lisäksi myös tukimetsä, joka vuosittain tuotti enintään 75–125 kiintokuutiometriä. Asuntoviljelystilalla tuli olla 2 – 6 ha maatalouskelpoista ja maatalousmaata ja kotitarvemetsä. Tällaisen tilan perustaminen oli mahdollista, jos jokin kolmesta seuraavasta edellytyksestä oli voimassa: seudulla oli tilaisuus tuotteiden menekin edullisuuden vuoksi harjoittaa erittäin voimaperäistä maataloutta tai maanlaatu ja liikennesuhteet olivat paikkakunnalla erittäin hyvät tai seudulla oli riittävästi sivuansiomahdollisuuksia. Kahdesta edellä mainitusta tilatyypistä käytettiin nimitystä maataloustila. Kalastustila vastasi maa-alueiltaan asuntoviljelystilaa, mutta se tuli perustaa rannikolle tai meren saaristoon. Siihen erotettiin ammattimaisen kalastuksen harjoittamiseksi välttämätön vesialue. Asuntotilojen- ja tonttien päätarkoituksena oli asunnon antaminen sellaisella seudulla, jolla niiden saajilla oli tilaisuus pysyvän ansion saantiin. Asuntotiloihin erotettiin enintään 2 ha:n ja asuntotontteihin 0,2 ha:n maa-ala. Lisäalueiden antaminen oli aluksi toissijainen toimenpide, ja laidunalueilla pyrittiin parantamaan vähäväkisten karjanomistajien laiduntamismahdollisuuksia.⁷¹

Edellä esitettyjen pääkysymysten ympärille kietoutuivat varsin laajan ja monihaaraisen asutuslain lukuisat pykälät. Laissa oli niitä 164 ja asetuksessa 272, ja ne pyrkivät toisaalta turvaamaan niin maanluovuttajien kuin maansaa- jienkin oikeudet ja toisaalta antamaan toimeenpanijoille tarpeelliset valtuudet toteuttaa asutustoiminnan monet käytännön tehtävät. Näiden pääkohtien tunteminen on välttämätöntä julkisen keskustelun seuraamiselle siitäkin huolimatta, ettei käsittely keskity maataloudellisiin ja juridisiin yksityiskohtiin, vaan periaatteellisiin kannanottoihin.

Julkisessa keskustelussa sivutaan usein myös asutustoiminnan *organisaatiota*,

⁷¹ Edellä esitetyt tilakoot olivat usein huomattavasti pienempiä kuin niiden tilojen, jotka siirtäväki oli joutunut jättämään luovutetulle alueelle. Tästä johtuen siirtoväestäkin käytettiin eräissä yhteyksissä maanluovuttaja-nimitystä.

MAANHANKINTALAIN TOIMEENPANOJEN ORGANISAATIO

jossa esiintyneiden epäkohtien katsottiin esimerkiksi hidastavan tehtyä työtä. Organisaatio käy havainnollisesti ilmi sivun 103 kaaviosta, joten tässä on tarpeen selostaa ainoastaan sen eräitä pääkohtia. Asutustoiminnan ylin johto ja valvonta kuuluivat maanhankintalain nojalla maatalousministeriön asutusasiainosastolle, jonka neuvoa-antavaksi elimeksi perustettiin maalautakunta. Maalautakunnan puheenjohtajana oli edellä mainitun osaston päällikkö, ja siihen kuului kahdeksan jäsentä, jotka valtioneuvosto määräsi asutustoimintaa tuntevista henkilöistä siten, että kolmen tuli nauttia maanluovuttajien ja kolmen maansaajien luottamusta. Kun nimenomaan eduskunta oli ehdottanut tämän elimen perustettavaksi, siitä tuli suureksi osaksi kansanedustajien muodostama lautakunta. Valvovien ja johtavien elinten alaisuuteen luotiin toisaalta laaja uusi hallintokoneisto ja toisaalta käytettiin hyväksi jo olemassa olleita laitoksia ja elimiä. Monihaarainen organisaatio jakaantui kahteen toiminnan laadun suhteen toisistaan selvästi eroavaan osaan, asutustilojen perustamiselimiin ja asutustilojen kuntoonpanoelimiin.

Ensimmäisistä toimenpiteistä uusien tilojen perustamiseksi vastasi maanhankintaorganisaatio, jonka paikallisina eliminä toimivat maanlunastuslautakunnat (vuoden 1946 alussa 147 kpl) ja asukkaanottolautakunnat. Näiden toimintaa valvoivat eräänlaisena väliasteena maanhankintalain toimeenpanon tarkastajat, ja niiden päätöksistä saatiin valittaa tarkastusoikeuksiin. Maanlunastuslautakunnat ja asukkaanottolautakunnat käyttivät vielä hyväkseen kunnallisia asutuslautakuntia ja siirtoväen hoitokuntia.

Tilojen muodostamisen ja asukkaan määräämisen jälkeen oli seuraavana työvaiheena tilojen kunnostaminen. Tältä osin asutustoiminta hyötyi jo olemassaolevasta maanviljelysseuduksesta. Tämä yksityinen organisaatio sai suorittaakseen lukuisia maanhankintalain mukaisia tehtäviä. Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan alaiset maanviljelys- ja talousseurojen asutustoimikunnat huolehtivat päätehtävänä perustettujen tilojen kunnostamisesta ja hoidosta. Kyseisillä seuroilla oli käytössään oman kenttähenkilökunnan kokemus paikallisista olosuhteista. Lain toimeenpanoon osallistuivat kuntoonpanotöissä vielä kuivatus- ja tietöiden osalta maataloushallituksen insinööriosasto ja sen alaiset maanviljelysinsinööripiirit, metsäasioissa Keskusmetsäseura Tapio metsänhoitolautakuntineen ja Laidunyhdistys sekä raivaustöissä vielä valtion kanssa sopimuksen tehnyt Pellonraivaus Oy.

Maanhankintalain toimeenpanon päästyä vauhtiin perustamis- ja kuntoonpanoelimet olivat yhteydessä toisiinsa. Useimpien lautakuntien lukumäärä ja alue muuttuivat toiminnan aikana viimeistään silloin, kun organisaatiota ryhdyttiin purkamaan. Toisin sanoen laaja asutusorganisaatio on muodostanut taajan yhteyksien verkon lukuisten elinten kesken, samalla kun se itse on ollut jatkuvien muutosten alaisena.⁷²

f) Siirtoväen asutustoimintaan liittyvä muu lainsäädäntötyö

Maanhankintalaki oli tärkein siirtoväen asutustoimintaan liittyvistä laeista.⁷³ Jo ennen sen syntymistä oli annettu useita lakeja, jotka pyrkivät väliaikaisjärjestelyin määrittelemään siirtoväen asemaa ja oloja Kanta-Suomessa. Niinpä esimerkiksi lokakuun 27. päivänä 1944 annettiin laki niiden kuntain asioiden hoidosta, joiden alueilta väestö oli sodan johdosta joutunut poistumaan. Tämän lain nojalla asetettiin 67 kuntaan erityiset hoitokunnat. Joulukuun 1. päivänä 1944 annetulla lailla taas määrättiin, että vuoden 1945 edustajavaaleissa kukin luovutetun alueen kunta muodosti oman äänestysalueensa ja joulukuun 22. päivänä 1944 annetulla lailla annettiin säännökset siirtoväen merkittä-

⁷² Vuonna 1947 talousneuvosto esitti kantanaan, että lain sovellutusorganisaatio oli ollut liian laaja. Siirtoväen asuttamisen päätyttyä se piti tarkoituksenmukaisena, että organisaatio muutettaisiin normaaliin muotoon, so. kunnallisten elinten toimeenpantavaksi. Talousneuvosto, Asutusksymys ja maataloutemme kehitysmahdollisuudet s. 11.

⁷³ Tämä käy selville seuraavista luvuista. Vuosien 1945–1958 aikana säädettiin yhteensä 14 lakia maanhankintalain muuttamiseksi. Näistä puolet saatiin aikaan hallituksen esityksien pohjalta, mutta yllättävän paljon on aloitetietäkin syntyneitä lainmuutoksia – kuusi. Yksi saatiin aikaan hallituksen esityksen ja aloitteen yhteistyönä. Viisi edellä mainituista lain korjauksista ajoittuu tämän tutkimuksen käsittelemään jaksoon. MHL:n toimeenpanoasetusta on uudella asetuksella muutettu vuoteen 1958 mennessä 28 kertaa. Vuosina 1945 – 1948 tehtiin 41 lakialoitetta, 45 toivomusaloitetta ja 8 raha-aloitetta, jotka liittyivät maanhankintalakiin. Samaan aikaan tehtiin hallitukselle 14 eduskuntakyselyä samasta asiasta. Lakialoiteista vain osa ennätettiin käsitellä, ja niistä varsin harvat johtivat lain muuttumiseen. Käsiteltyjä aloitteita oli noin 70 % jätetyistä, jos otamme huomioon vuodet 1945–1958. Suurin osa käsittelemättömiä aloitteita tuli nimenomaan ensimmäisten, tässä tutkimuksessa käsiteltävien vuosien osalle. Hyväksytyiksi tuli käsitellyistä aloitteista noin 15 %. Tämän lisäksi eräät aloitteet tulivat hyväksytyiksi hallituksen esityksen välityksellä. – Tiedot on laskettu asetuskokoelmasta ja valtiopäiväpöytäkirjoista, – asiakirjoista ja liitteistä. Vrt. *Nousiainen*, Eduskunta aloitevallan käyttäjänä s. 120–121.

sestä henkikirjoihin uusilla asuinsijoillaan. Siirtoväki merkittiin tilapäisesti kunnittain erityiseen siirtoväen henkikirjaan, kunnes asutuskysymyksen ja lopullisen sijoittumisen edistyessä siirtoväkeen kuuluvat henkilöt merkittiin sijoitus kuntien henkikirjoihin ja heistä tuli näiden kuntain täysivaltaisia jäseniä.

Siirtoväen huollon kannalta tärkeitä lakeja olivat elokuun 18. päivänä 1944 annettu laki viljelysmaiden väliaikaisesta vuokraamisesta siirtoväelle ja joulukuun 29. päivänä 1944 annettu laki heinämaan ja laitumen vuokraamisesta siirtoväelle. Näitä vuokralakeja jatkettiin vuosittain aina vuoden 1950 loppuun saakka. Siirtoväen toimeentulon turvaamiseen tähtäsi myös helmikuun 9. päivänä 1945 annettu laki ennakkokorvauksista, joita myönnettiin vain kiinteästä omaisuudesta. Lopulliseksi ratkaisuksi korvausasiassa, jota eduskunta käsittelee rinnan maanhankintalain ja toisen omaisuudenluovutuslain kanssa, muodostui toinen korvauslaki; nämä kaikki kolme lakia vahvistettiin 5.5.1945. Korvattava omaisuus määriteltiin erittäin tarkasti, ja loppuratkaisuksi tuli, että alle 500 000 mk:n omaisuus⁷⁴ korvattiin sataprosenttisesti ja sitä suuremmista omaisuuksista oli korvausmäärä laskeva siten, että 4 miljoonan markan omaisuudesta korvattiin 45 % ja yli 32 miljoonan markan omaisuudesta 10 %. Suurimmaksi yksityiselle henkilölle maksettavaksi korvaukseksi määrättiin 3 milj. mk. Korvaukset suoritti valtiokonttori. – Tässä mainittujen lisäksi säädettiin vielä suuri joukko suppeita lakeja, jotka osaltaan normalisoivat siirtoväen oloja.⁷⁵

Myös lakialoitteiden muodossa pyrittiin edesauttamaan lainsäädäntötyötä, mikä antoi huomattavasti aiheita käydylle julkisuuden keskustelulle siitäkin huolimatta, että varsin harvoin aloitetietä saatiin lakeja aikaan. Tässä otetaan esille ainoastaan eräitä lakialoitteita, joihin kiinnitettiin aivan erityistä huomiota julkisuudessa. Laajin aloiteryhmä liittyi maanhankintalain kielikysymykseen, ja jo ennen maanhankintalain vahvistamista oli uusille valtiopäiville kiirehditty, siirtoväen taholta etupäässä, jättämään ensimmäiset tämänsuuntaiset aloitteet. Näiden määrä lisääntyi vuoden 1946 valtiopäivillä, mutta lopullisesti

⁷⁴ 500 000 mk on vuoden 1967 rahaksi muutettuna noin 38 700 mk. (Kerroy STV 1967 s. 278).

⁷⁵ Sellaiset olivat luovutetun alueen lainkäyttöä ja oikeuslaitosta, siirtoväen sosiaalista huoltoa, luovutetun alueen kouluja ja siirtoväen verotusta koskevat lait.

ne kaikki joutuivat käsittelyn alaisiksi vasta seuraavana vuonna, jolloin ne niukasti tulivat hylätyiksi.

Aivan erityisen laajan huomion sai kielikysymykseen liittyen osakseen karjalaisten kansanedustajien Eeno Pusan (sos.dem.) ja Juho Niukkasen (maal.) vuoden 1947 valtiopäiville jättämä lakialoite Merikoiviston kunnan perustamisesta Karjalaan jääneen Koiviston kunnan asukkaille. Paikaksi oli valittu Pernajan kunta Itä-Uudellamaalla. Asiaa ei alustavista töistä huolimatta ennätetty käsitellä lopullisesti ennen vaalikauden umpeentumista, joten se poistettiin päiväjärjestyksestä kolme päivää ennen valtiopäivien päättymistä. Hanke uudistettiin aloitteen muodossa vielä vuoden 1948 valtiopäivillä, jolloin sen allekirjoittajien lukumäärä lisääntyi, mutta muuttuneet olosuhteet veivät ajan mukana hankkeelta pohjan pois, ja sen hylättiin lopullisesti 12. 6. 1951.

Vuosittain valtion tulevan vuoden tulo- ja menoarviosta käydyt keskustelut muodostuivat yleispoliittisiksi mielipiteidenvaihtotilaisuuksiksi, joissa hyvin usein käsiteltiin myös siirtoväen asuttamiskysymystä koko asutustoiminnan yhtenä osatekijänä. Tämä pätee myös lisätalousarviokeskusteluihin. Siirtoväikysymyksestä tehtiin myös monia hallitukselle osoitettuja kyselyjä ja siihen liittyviä asioita käsiteltiin yleismaataloudellisen välikysymyskeskustelun aikana kesäkuussa 1946. Monet lainsäädäntätyöhön liittyvät yksityiskohdat selviävät varsinaisen käsittelyn aikana.

3. SIIRTOVÄEN ASUTTAMISEN EDISTYMINEN TILASTOLLISESTI ESITETTYNÄ VUOSINA 1945 — 1948

Tämän esityksen seuraavissa luvuissa käsiteltävä julkinen keskustelu liittyi elimellisesti käytännön asutustoimintaan. Keskustelu pyrki toisaalta ennakolta vaikuttamaan tapahtuviin lainsäädännöllisiin ym. ratkaisuihin ja sitä kautta käytännön toimintaan, toisaalta keskustelua syntyi myös tehtyjen ratkaisujen ja varsinaisen asutustyön jälkikäteen tapahtuvasta arvostelusta. Seuraavassa esitetään vuosien 1945 – 1948 asutustoiminta keskittyen siirtoväen sijoittumisen, tilojen perustamisen, kuntoonpanotöiden, keskeytyneen asutustoiminnan ja taluskysymysten voittopuolisesti tilastolliseen käsittelyyn.

a) Siirtoväen sijoittuminen

Siirtoväen asuttamisen on laskettu edistyneen kokonaisuudessaan seuraavasti: vuoden 1946 lopussa oli asuttamatta 43 %, 30.6.1947 24 %, vuoden 1947 lopussa 15 %, 30.6.1948 6 %, vuoden 1948 lopussa 4 %. Lopun siirtoväen verkkaista asuttamista todistaa se, että vuoden 1949 päättyessä oli vielä 2 % ja 30.6.1950 1 % asuttamatta. Taustan näiden lukujen syntymiselle tarjoaa siirtoväen sijoittumisen tarkastelu, jota selventää seuraavan sivun taulukko vuosittaisesta lääneittäin lasketusta siirtoväen määrästä. Lähtökohdaksi siinä on otettu vuoden 1944 lopun tilanne, jolloin siirtoväki vielä pääasiassa oli sijoitettuna evakuointialueilleen.

Vuosia 1945 ja 1946 voidaan luonnehtia siirtoväen muutto- ja vaelluskaudeksi. Tätä ennen heidän sijoittumisensa oli määrännyt virallinen evakuointi-politiikka ja toisaalta siirtoväen omaehtoinen hakeutuminen määrätuille seu-duille. Kun evakuointialueille näin oli muodostunut suuria siirtoväkitaajamia, pyrittiin niitä purkamaan tasoitussiirtojen avulla, joista ensimmäiset tapahtui-ivat yksityisten läänien sisäisinä jo vuoden 1944 lopulla.⁷⁶ Kaupunkien ja mui- den teollisuusalueiden väestön parissa edellä mainittu spontaani hakeutuminen oli ollut ratkaiseva, mutta nimenomaan maaseutuväestön sijoittamiseksi ryh- dyttiin nyt valmistelemaan erityisiä suunnitelmia, joiden mukaan siirtoväki oli siirrettävä lopullisille sijoitusalueilleen.⁷⁷

Maanhankintalaki siis määräsi siirtoväen yleisen sijoittumisen ainoastaan maataloudesta toimeentulonsa saavien osalta. Tämäkin ryhmä saattoi anoa sijoitussuunnitelmasta poikkeamiseen luvan hankkiessaan itselleen tilan va- paaehtoisella kaupalla. Näin ollen tuli lain perusteella määrätyn ainoastaan noin 35 %:lle karjalaisista sijoituspaikkakunta, mikä kuitenkin sai aikaan sen, että Karjalan maatalousväestö pysyi tiiviimmin koossa kuin teollisten kuntain väestö.⁷⁸ Pyrittäessä juurruttamaan siirtoväkeä vakinaisille uusille asuinsijoille otettiin jo lakia laadittaessa huomioon heidän sopeutumistaan helpottavia tekijöitä. Tärkeimpänä seikkana pidettiin, että uuden kotipaikkakunnan ja

⁷⁶ SA, tulo 17 825/24.

⁷⁷ Tasoitussiirtojen aiheuttamat vaikeudet ilmenevät hyvin muun muassa siirtoväen neu- vottelukunnan pöytäkirjoista. Valtioneuvosto asetti kyseisen neuvottelukunnan jo v. 1941. VA. Siirtoväen neuvottelukunnan ptk. 1944–1945.

⁷⁸ *Waris ym.*, Siirtoväen sopeutuminen s. 72.

TAULUKKO N:O 2

Siirtoväen sijoittuminen lääneittäin vuosina 1944–1948 (vuoden lopussa)¹

Lääni	1944	1945	1946	1947	1948	Erotus
						1944 ja 1948 (+,-)
Hämeen	59 654	70 913	74 637	78 886	77 792	+18 138
Kuopion	37 726	49 898	51 629	51 451	51 811	+14 085
Kymen	21 393	30 922	33 425	37 084	37 419	+16 026
Lapin	1 660	4 839	8 388	7 420	8 463	+ 6 803
Mikkelin	32 938	30 042	29 375	26 168	25 775	- 7 163
Oulun	33 862	17 140	15 722	15 373	14 003	-19 859
Turunja Porin	68 744	74 051	76 636	70 637	68 549	- 195
Uudenmaan	46 252	69 587	76 432	64 246	64 853	+18 601
Vaasan	118 057	73 943	57 515	43 971	38 633	-79 424
Koko maa	420 286	421 335	423 759	395 236	387 298	-32 988

¹VA. Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto: Hc VI/2.

tilan olosuhteet mahdollisimman paljon vastaisivat luovutetulla alueella vallinneita. Sellaisia olivat muun muassa luonnonsuhteet, maaperä, taloudelliset edellytykset sekä kieliryhmitys ja uskonto. Sijoitus tulisi suorittaa myös niin, että siirtoväen naapurisuhteet säilyisivät pitäjittäin ja kyläkunnittain. Niinikään tulisi säilyttää pitäjien keskinäinen asema ja sijaintisuhde etelä-pohjois-suunnassa.

Asutustoimintaan tarvittavan maan sijainti määräsi osaltaan sijoitusta. Tämän selville saamiseksi asutusasiainosasto suoritti vuosina 1944 – 1945 laajan viljelykelpoisen maan inventoinnin, jossa pyydettiin kunnilta selvitykset kaidista yli 10 ha:n viljelmistä. Tämän lisäksi lopullisen sijoitussuunnitelman kannalta oli ratkaisevaa pohjoisrajan määrääminen. Sen määräisivät asutusviranomaiset maahankintalain pykälien periaatteiden mukaisesti. – Ratkaisu sai julkisuudessa osakseen laajaa huomiota. (vrt. s. 178) – Sijoitusalueetta supistettiin pika-asutuksen ajoista siirtämällä pohjoisrajaa etelämmäksi.⁷⁹ Nyt raja tuli kulkemaan linjalla Nurmes-Kajaani-Haapavesi, jonka pohjoispuolellekin

⁷⁹ Aikanaan pika-asutuslakia toteutettaessa asutusviranomaiset olivat olleet valmiit sijoittamaan kyseisen rajan Rovaniemen, Tervolan ja Ranuan korkeudelle, mutta mm. Karjalan Liiton toiminnan ansiosta raja sittemmin määräytyi 200 km etelämmäksi Oulunjärven tienoille. – KL:n ark., PM siirtoväen sijoitussuunnitelman käsittelyvaiheista 1940. *Seppälä, Väinö V.*, Siirtoväen sijoitussuunnitelma. Ylip. aikakauskirjasta »Maanmittaus» v. 1940 s. 74.

oli evakointivaiheessa sijoitettu väestöä. Lopullisesti sinne asettui ainoastaan Kuusamon ja Sallan siirtoväki sekä Petsamon siirtymään joutunut väestö, jotka eivät olleet karjalaisten sijoittamista määrävän maanhankintalain alaisia. Mainitun rajan pohjoispuolelle siirtyi vapaaehtoisesti Salmin kunnan kahden kyläkunnan väestö, joka sijoitettiin Muhoksen ja Utajärven kuntaan.

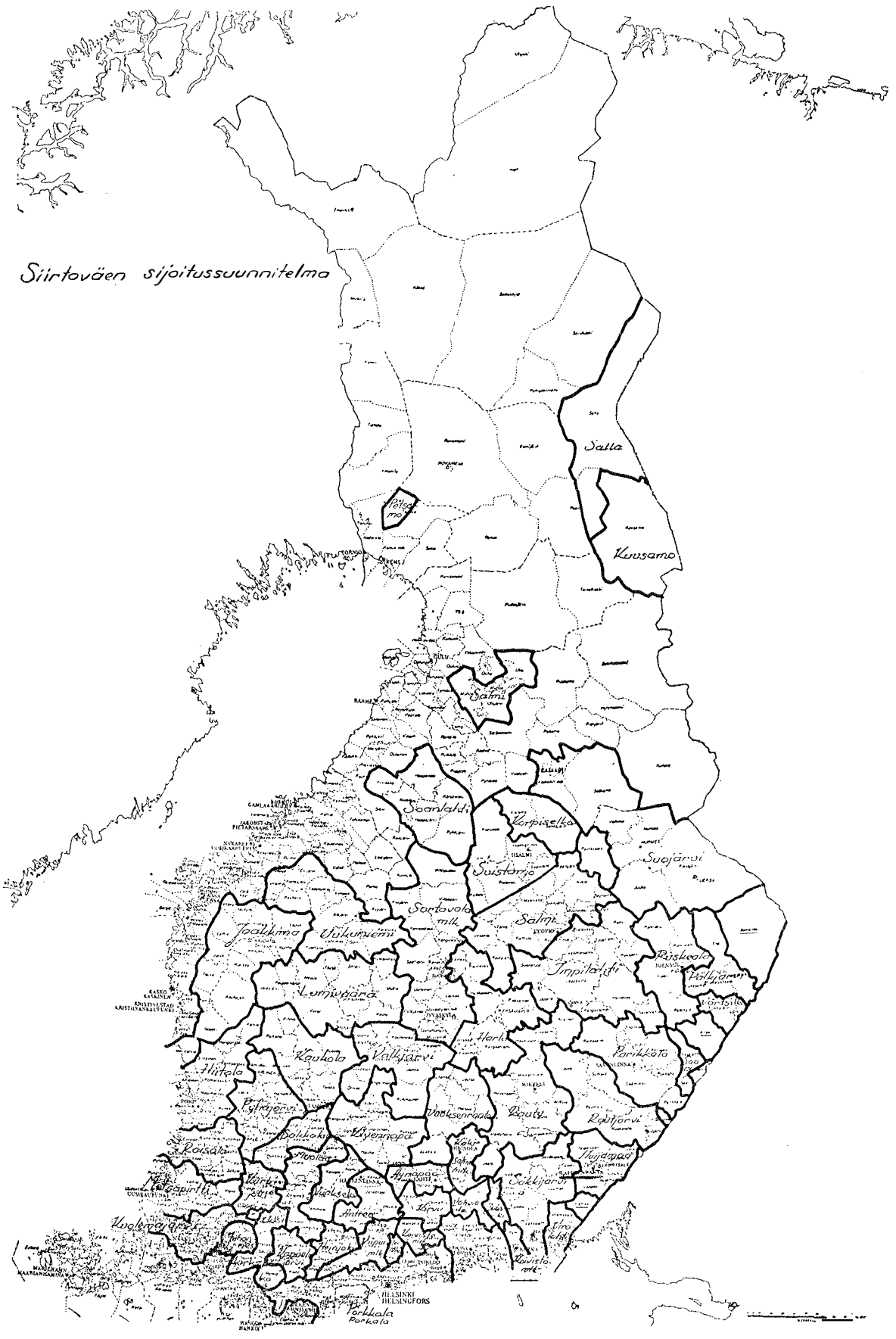
Maatalousministeriö vahvisti edellä käsiteltyjen periaatteiden mukaisesti siirtoväen sijoitussuunnitelman 29.6.1945, jonka ulkopuolelle jätettiin yksikieliset ruotsalaiset ja kaksikieliset kunnat. Viimeksi mainittujen suunnitelmat saatiin valmiiksi vasta seuraavana vuonna, jolloin hyväksyttiin myös Porkkalan siirtoväen ja kalastajaväestön sijoittaminen. Yleisen sijoitussuunnitelman valmistuttua hoitokuntia pyydettiin valmistelemaan ehdotuksensa oman kuntansa eri kylien sijoittamiseksi vahvistetulle alueelle. Ne päättivät, mitkä kylät olisi sijoitettava parhaimmille ja mitkä huonommille paikoille maataloudellisten olojensa, viljelystasonsa ja Karjalassa olleen sijaintinsa perusteella. Kyläsuunnitelmansa hoitokunnat lähettivät 23.7.1945 mennessä, ja asutusasiainosasto saattoi vahvistaa lopullisen kyläsijoitussuunnitelman 3.9.1945. Suunnitelmien toteuttaminen merkitsi muun muassa sitä, että siirtoväen lopulliseksi sijoitussuunnaksi tuli yleisesti ottaen luode, sillä käytännössä sijoitusalue oli pohjoisempana kuin entinen kotikunta. – Pitäjittäin sijoitussuunnitelma on esitetty karttaliitteessä s. 111. Siitä käy ilmi, että kylä- ja pitäjäyhteys pyrittiin säilyttämään huomattavasti laajemmalle alueelle hajaantuneena, eräissä tapauksissa siirtokunnan sijoitusalue käsitti jopa toistakymmentä kuntaa.

Vaikka vuoden 1945 jälkipuoliskolla siirtoväen pääosan lopulliset sijoituspaikat olivat tiedossa, siirtyminen evakointialueelta tai tasoitussiirtojen määräämiltä alueilta lopulliseen kohteeseen ei voinut tapahtua, ennen kuin tila oli erotettu ja asukkaanottolautakunta määrännyt asukkaan tai tilan saanti vapaaehtoisen kaupan kautta oli tullut mahdolliseksi. Tässä suhteessa olivat kaikkein onnellisimmassa asemassa ne karjalaiset, jotka evakointivaiheen aikana olivat päätyneet tulevalle lopulliselle sijoituspaikkakunnalleen. Heitä on laskettu olleen noin 15 – 20 %.⁸⁰ Näin ollen suuri osa siirtoväkeä joutui viettämään eripituisiksi muodostuneen odotusaikansa tilapäismajoituksessa ja lainsäädännön välityksellä saamiaan vuokraviljelmiä viljellen.

Evakointivaiheen päätyttyä maan kolmessa läntisessä läänissä oli likipitään

⁸⁰ *Waris ym. emt. s. 69.* – Sivun 111 karttaliite: SVT XXX Asutustoiminta 1945–1947 s. 74.

Siirtoväen sijoitussuunnitelma

puolet siirtoväestä ja näistä edelleen puolet Vaasan läänissä. Jo ensimmäisenä vuonna Pohjanmaan lakeuksilta kuitenkin muutti yli 40 000 siirtolaista. Tasoitus- ja lopullisten siirtojen suunta oli silloin päinvastainen kuin evakuoinnin etelä ja kaakko. Seuraavina vuosina muutot hidastuivat, mutta edelleen Vaasan läänistä muutti eniten siirtoväkeä maan muihin osiin. Sivulla 109 olevan taukukon luvut eivät kuitenkaan anna oikeaa kuvaa näiden vuosien muuttojen todellisesta määrästä, sillä hyvin paljon siirtymisiä tapahtui tasoitussiirtoina ja sijoitussuunnitelmasta anottuina ja myönnettyinä poikkeuksina yksityisen läänin sisällä.

Viimeisten suunnitelmien valmistuminen vuonna 1946 mahdollisti osaltaan monien siirtolaisten pääsyn lopullisille sijoitusalueilleen. Siirtokalastajaväestön sijoitussuunnitelma vahvistettiin 21.2.1946. Siinä määrättiin ainoastaan sijoituskunnat meren rannalla ja todettiin, että sellaiset kalastajat, jotka olivat ilmoittaneet haluavansa saada tilansa sisämaasta, sijoitettaisiin sisäjärvien rannoille. Samaan aikaan maatalousministeriö oli saanut valmiiksi Porkkalan siirtoväen sijoitussuunnitelman. Näitä vaikeammaksi tehtäväksi muodostui ruotsin- ja kaksikielisten kuntain käyttämisen asutustoimintaan. Valtioneuvosto vahvisti näille alueille suunnitelman erittäin vilkkaan mielipiteenvaihdon jälkeen Pohjanmaan osalta 18.7.1946 ja Uudenmaan läänin ja Turun saariston kuntain osalta 30.8.1946. Päätösten mukaan suomalaisen väestön suhde ruotsinkielisten väkilukuun verrattuna sai nousta sijoituksen jälkeen korkeintaan kahdella prosentilla. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että Pohjanmaan yksikielisissä ruotsalaisissa ja kaksikielisissä kunnissa siirtoväki tuli saamaan 403 tilaa, sijaintipaikan 2026 henkilölle sekä maata 958 ha, kun alueella varattiin asutustoimintaan maata kaikkiaan 4 204 ha. Uudenmaan läänin ja Turun saariston vastaavalle alueelle vahvistettu suunnitelma mahdollisti 814 tilan perustamisen 4 586 henkilölle. Mikäli maatalousministeriön laatima suunnitelma olisi tullut hyväksytyksi, Etelä-Suomessa suomenkielisen väestön määrä olisi saanut nousta 4 %:lla asutustoiminnan yhteydessä. Valtioneuvoston enemmistö hyväksyi kuitenkin ministeri Törngrenin 2 %:n suunnitelman.⁸¹

⁸¹ VA. Valtioneuvoston ptk. 18.7.1946, 27.8.1946, 30.8.1946. Eräiden tutkimusten mukaan muutot eivät tuohon aikaan vaikuttaneet kovinkaan voimakkaasti ruotsia puhuvien alueiden suomalaistamiseen. Tämä koskee nimenomaan ruotsinkielisten siirtolaissuutta. Mitä sitten tulee asutustoimintaan, on päädytty siihen tulokseen, että normaalin suomalaistumisen vaikutus oli suurempi kuin asutustoiminnan vaikutus. Eniten asutus-

Tämän jälkeen syntyi suuria erimielisyyksiä viimeksi mainittujen suunnitelmien toteuttamisesta. Suomen ruotsalaisen kansankäräjien valtuutetut jättivät kantelun oikeuskanslerille, koska maatalousministeriön asutusasiainosasto oli kiertokirjeessään määrännyt, ettei sijoitettavien määrää osoittaviin lukuihin ollut »sisällytettävä niiden maansaajien sijoittamista, jotka vapaaehtoisilla kaupoilla ovat sanotuista kunnista ostaneet tilan tai tontin». Oikeuskansleri kielsi tällaisen lain tulkinnan ja tarkasti uusitun kiertokirjeen tehden siihen vielä pieniä muutoksia. Asia saatiin lopullisesti selväksi vasta 9.1.1947.⁸²

Monien siirtokuntien alueilla olivat laskelmat pettäneet, eikä löydetty ennalta oletettua määrää asutusmaata, mikä osaltaan hidasti siirtoväen lopullista sijoittumista. Pitkäaikainen tilapäinen sijoittuminen koetteli sekä siirtoväen että kantaväestön kärsivällisyyttä. Majoitusvaikeuksia pyrittiin vielä vuonna 1946 lieventämään tasoitussiirroin. Eräänä näistä vaikeuksista johtuvana seikkana on pidettävä maaltapaon lisääntymistä siirtoväen parissa. Sen kehitys ilmenee osin seuraavasta asetelmasta.

Siirtoväkeä asui kaupungissa ja kauppaloissa

— evakuointivaiheen päättyessä	7.9 %
— joulukuun lopussa 1945	22.3 %
— joulukuun lopussa 1946	26.4 %
— joulukuun lopussa 1950	36.7 %

Karjalassa oli asunut kaupungeissa 18 % väestöstä, mutta kaupunkien veto-voima oli Kanta-Suomessa tätä suurempi. Tämä johtui osittain siitä, että siirtoväki oli jo sodan johdosta valmiiksi irrallaan vanhasta pohjastaan. Myös maansaannin hitaus ja uusien tilojen viljelemisessä esiintyneet epäkohdat vaikuttivat samaan suuntaan. Karjalan Liitto totesikin, että mitä pitemmälle tilan saanti siirtyisi, sitä enemmän tämä olotila pakottaisi karjalaista siirtoväkeä muuttamaan asutuskeskuksiin ja kiristämään siellä ennestäänkin vaikeata asuntopulaa.⁸³

toiminta sai aikaan Itä-Uudellamaalla, jossa suomalaisen väestön suhde nousi keskimäärin 4-5 %. Pohjanmaalla tilanne vastasi sijoitus suunnitelmaa. *Klöverkorn, Martin* Die sprachliche Struktur Finnlands 1880-1950 s. 144, 262-76. Vrt. myös *Forsberg, Karl-Erik*, Emigrations- och flyttningstendenser i svenska Österbotten s. 10-11.

⁸² Talousneuvosto, Asutuskysymys ja maataloutemme kehitysmahdollisuudet s. 140-41; As.hall.ark. KD III 275/360 - 1947; Svenska Finlands folkting. 1946 års folkting s. 28.

⁸³ *Lento, Reino*, Suomen muuttoliikkeet. Oma maa 12 s. 202; Talousneuvosto emt. s. 196.

Kun siirtoväestä kesäkuussa 1948 oli sijoittamatta ainoastaan 6 %, voitiin jo ryhtyä laskemaan, kuinka he olivat sijoittuneet tihentämään Kanta-Suomen asutusta. Tämä on tehty kihlakunnittain, mikä antaa sijoitustilanteesta huomattavasti yksilöllisemmän kuvan. Onhan kihlakunta sen verran pitäjää suurempi alue, että yksityisten pitäjien huomattavatkin eroavuudet tasoittuvat. Tuohon aikaan siirtoväkeä oli 10 % koko maan väestöstä. Aluksi on sijoituksesta todettava, että kaikki kymmenen maamme siirtoväkirikkkainta kihlakuntaa sijaitsivat Etelä-Suomessa. Sijoittumisen painopiste oli selvästi Etelä-Suomessa ruotsin- ja kaksikielisiä pitäjiä sisältäviä kihlakuntia lukuunottamatta. Hyvin varhaisessa vaiheessa voitiin todeta, että noin 60 % siirtoväestä tultaisiin sijoittamaan Etelä- ja Lounais-Suomeen. Siirtoväen absoluuttisesta määrästä asui 1940-luvun päättyessä kolmas osa, lähes 150 000 henkilöä, linjan Pori-Tampere-Heinola-Hamina eteläpuolella. Seuraavasta asetelmasta käyvät selville maan siirtoväkirikkkaimmat ja -köyhimmät kihlakunnat.⁸⁴

Tuusula	30 %	väestöstä
Kouvola	26 %	»
Halikko	25 %	»
Hollola	25 %	»
Jääski	23 %	»
— — —		
Kajaani	3 %	»
Kittilä	3 %	»
Närpiö	3 %	»
Pernaja	2 %	»

Toinen siirtoväen määrää mittaava tekijä, tilojen ja tonttien lukumäärä, käy yksiin kihlakunnittaisen esityksen kanssa. Yli sadan tilan ja tontin pitäjät sijaitsevat pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta edellä mainitun rajan eteläpuolella ja rajan Kiuruvesi-Suonenjoki-Juva-Joutseno itäpuolella. Suurinta määrää tiloja ei kuitenkaan siirtoväelle luovutettu siellä, missä asutustiheys oli korkein, esimerkiksi Lounais-Suomessa, vaan siirtoväen tilojen ja tonttien lukumäärä oli korkein Uudenmaan läänin pohjoisosassa Tuusulassa, Mäntsälässä, Orimattilassa, eteläisimmässä Hämeessä ja Kymen läänin länsiosassa, esimerkiksi Valkealassa. Niissä tavataan 300–350 tilaa ja tonttia pitäjittäin. Näin ollen

⁸⁴ *Waris-Siipi*, Siirtoväen sijoittuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Unitas n:o 4/1951; *Kanervo*, Siirtoväki s. 346; *Talousneuvosto* emt. s. 134.

siirtoväen sijoittaminen tuli samalla merkitsemään Etelä-Suomen edistyneen viljelysalueen ja Pohjois- ja Koillis-Suomen metsäalueen välisen vastakohtaisuuden jyrkentymistä. Pääosa siirtoväestä on koko maan tilanteen huomioon ottaen sijoittunut alueelle, jossa väentiheys on ollut suurin.⁸⁵

Siirtoväen sijoittuminen on edelleen ollut omiaan vahvistamaan eri alueiden erikoispiirteitä vielä varsin syvässä mielessä. Pohjois-Karjalaan ja Pohjois-Savoon, joissa syntyneisyys on ollut suhteellisesti korkeammalla kuin etelämpänä, sijoitettiin rajakarjalaiset, jotka edustivat siirtoväen korkeimpia syntyvyyslukuja. Raja-Karjalassa oli myös selvä miesenemmistö, joka oli sitä vastassa myös sijoitusalueilla. Naisvoittoinen Kannas taas sijoitettiin Etelä-Suomeen, jonka naisvoittoisuus oli tunnettu ja syntyneisyys maaseudullakin suhteellisen alhaista. Näinkin erikoisia väestörakenteen yksityiskohtia on ollut löydettävissä siirtoväen sijoittumisesta.⁸⁶

Todettakoon tässä vielä täydellisyyden vuoksi myös Porkkalan siirtoväen sijoitus, koska tämä pieni ryhmä kiisteli karjalaisten kanssa eteläisistä sijoitusalueista. Porkkalasta luovutetulla alueella asui syyskuussa 1944 vakituisesti 7 272 henkilöä, joista 69.5 % oli maanviljelijöitä. Nämä sijoitettiin siten, että Kirkkonummelle näistä tuli 5 504, Degerbyhyn 1 170 ja Siuntioon 598. Lopullinen hajonta oli kuitenkin tässä esitettyä suurempi, nimenomaan vapaaehtoisten kauppojen vuoksi. Pääosa porkkalaisista tyytyi 25 vuodeksi vuokrattuun tilaan.⁸⁷

Vuoden 1948 jälkeen siirtoväen muutot vähenivät lähes olemattomiksi. Jo 1950-luvulla siirtoväki alkoi sekaantua maan kantaväestöön ja siirtoväkikysymys siirtyi tällä sektorilla pois päiväjärjestyksestä. Kehitystä nopeuttivat ne henkilöt, jotka olivat ennen sotia muuttaneet pois Karjalasta ja siirtyneet muuhun Suomeen. Että siirtoväki oli 1940-luvun loppuun tultaessa tullut pääpiirtein sijoitetuksi, näkyi muun muassa siinä, että vuoden 1948 loppuun mennessä lakkautettiin kaikki hoitokunnat ja seuraavan vuoden lopussa oli viimeisten siirtoseurakuntien vuoro tulla lakkautetuiksi. Vaiheen päättymistä

⁸⁵ *Kanervo* emt. s. 350.

⁸⁶ *Waris-Siipi* emt. Unitas n:o 4/1951.

⁸⁷ Porkkalan liitto. Porkkala. Katsaus seutuun ja sen ongelmiin s. 5; Porkkalan siirtoväen vaiheita on sivuttu myös teoksessa *Brunila, Kai* (toim.), Porkkala on meidän. Jälkikatsaus sanoin ja kuvin. Porvoo 1956.

kieli sekin, että vuonna 1950 siirtoväellä ei enää ollut oikeutta vapaaseen kulkutukseen sijoituskuntaansa.⁸⁸

Asuinpaikkansa vapaasti valinnut kaupunki- ja teollisuusväestö suosi ja karttoi suurin piirtein samoja seutuja kuin se karjalaisväestö, jonka sijoittumiseen oli pyritty vaikuttamaan tietyllä sijoituspolitiikalla. Sitä oli suhteellisesti eniten, noin 30–40 % paikallisesta väestöstä, Heinolassa ja Pieksämäellä sekä jonkin verran vähemmän Savonlinnassa, Joensuussa, Mikkelissä, Haminassa, Hämeenlinnassa jne. Tietysti myös maan pääkaupunki oli vetänyt karjalaisia puoleensa, jo vuoden 1946 lopussa he muodostivat yli kymmenennen osan pääkaupungin asukasluvusta. Asutustoimenpiteiden onnistumista nimenomaan sijoitussuunnitelmien puitteissa voidaan kuitenkin tutkia ainoastaan maanviljelijäväestön osalta. Tähän osaan siirtoväkeä, johon viranomaisilla oli edes jonkinlaisia pakotuskeinoja käytettävissään sijoitusalueille ohjattaessa, kuului enintään 35 % kaikista. Kuitenkin 30. 6. 1949 kaikesta siirtoväestä asui 53 % kuntansa varsinaisella sijoitusalueella. Näin ollen suuret joukot sellaisiakin, joilla ei ollut minkäänlaista pakkoa muuttaa noille alueille, olivat seuranneet kotikuntansa maanviljelijäväestöä määrätuille sijoitusalueille. Vajaa kymmenesosa (8 %) oli jäänyt pika-asutuksen aikaisille sijoitusalueille ja suunnilleen saman verran (9 %) viralliselle evakuoimisalueelle. Sijoitusalueen ulkopuolelle, mutta samaan lääniin, mihin oman kunnan väestön pääosa oli sijoittunut, asettui 13 % siirtoväestä. Näin ollen kokonaan muualle Suomeen hajalleen asettuneen siirtoväen määräksi jää 17 %. Edellä luetellut prosenttiluvut ovat kuitenkin eri kuntien osalta varsin vaihtelevat. Korkein sijoittumisprosentti on löydettävissä Wariksen ym. laskemien tilastojen perusteella osittain luovutettujen ja kaakkoisrajan pinnassa olevien kuntain parista.⁸⁹

On lopuksi erittäin vaikeaa siirtoväen sijoittumisen yhteydessä todeta, kuinka paljon paikallisen väestön muuttoa, joihin usein vedottiin, karjalaisten asuttaminen sai aikaan. Siitä ei ole löydettävissä mitään tilastoja. On kuitenkin olemassa paikallisia tietoja, jotka osoittavat eräiden rintamamiesten muuttaneen pitkiäkin matkoja päästäkseen maahan käsiksi. Näin on esimerkiksi tapahtunut Keski-Suomen merkittävän asutuspitäjän Pihlputaan kohdalla. Kunta on saanut rintamamiesasutuksensa peräti noin 60 pitäjältä.⁹⁰

⁸⁸ *Waris* ym. emt. 74. Tämän teoksen liitetaulukoista on löydettävissä yksityiskohtaista tietoa siirtoväen muutoista ja sijoittumisesta.

⁸⁹ *Waris* ym. emt. 71, 291, 331; *Kanervo* emt. s. 345.

⁹⁰ *Kulha, Keijo K.*, Pihlputaan uudet kasvot – asutustoiminnan ihme s. 174.

b) Siirtoväen tilojen perustaminen

Maanhankintalaki takasi siirtoväelle etuoikeuden maansaantiin nimenomaan maataloustilojen osalta. Asialla oli erityistä merkitystä siksi, että samaan aikaan siirtoväen kanssa anoi maata yli 100 000 muuta lain mukaan maansaantiin oikeutettua henkilöä, joista tosin ainoastaan pieni osa kilpaili maataloustiloista. Heidän asuttamiseensa ryhdyttiin rinnan siirtoväen kiireellisen sijoittamisen kanssa. Siirtoväki vetosi toistuvasti julkisessa keskustelussa mainittuun etuoikeuteensa, ja seuraavassa tarkasteltaessa siirtoväen tilojen perustamista verrataan siirtoväkeä muihin maansaajaryhmiin, jotka on kaikki mainittu seuraavassa asetelmassa.

siirtoväki	45 416	37.7 %
sotainvalidit	8 282	6.9 %
sotalesket	3 006	2.6 %
sotaorvot	81	0.0 %
perheelliset rintamasotilaat	60 288	49.9 %
tilalta pois joutuneet työmiehet	1 268	1.0 %
vuokramiehet	2 350	1.9 %
yhteensä	120 591	100.0 %

Siirtoväen osuus oli hyväksytyistä maansaantianomuksista siis 37.7%. Siirtoväen maansaantihakemuksista hylättiin ainoastaan 5 %, kun muiden maansaajien, etenkin lisämaita anoneiden kohdalla prosentti oli huomattavasti korkeampi.⁹¹ Maansaantihakemusten hyväksymisen jälkeen siirryttiin muodostamaan uusia tiloja. Tässä kohden on pantava merkille, että siirtoväellä oli kaksi mahdollisuutta saada itselleen tila: ensiksi vapaaehtoisten kauppojen välityksellä, mitä asutusviranomaiset ym. julkisessa keskustelussa voimakkaasti suosittelivat, koska tällä tavalla helpotettiin viranomaisten ankaraa työpainetta, toiseksi hallintasopimusteitse, jolloin asukas tultuaan nimetyksi asukkaanottolautakunnan toimesta tietylle tilalle solmi valtion kanssa hallintasopimuksen saamastaan tilasta.

Siirtoväki pyrki pääsemään mahdollisimman nopeasti jälleen maahan käsiksi. Tämä koski aivan erityisesti maataloussiirtoväkeä, jolla oli karjaa ja maanviljelyksen vaatima kalusto käytettävissään. Paras keino oli vapaaehtoinen kaup-

⁹¹ SVT XXX Asutustoiminta 1945-47 s. 29.

pa, jolloin asukas siis pääsi suoraan tilansa omistajaksi. Näin eräät saivat hallintaansa tilan jo ennen maanhankintalain valmistumista tai ainakin ennen sen käytännön soveltamisen alkamista – tällaisia henkilöitä oli 1 964. Seuraava vapaaehtoisia kauppvoja selventävä asetelma osoittaa, että valtaosa niistä tehtiin ennen vuotta 1950⁹²

vuosi	siirtoväki	muut maansaajat	yhteensä
1946	5 598	13 072	18 670
1947	9 873	19 734	29 607
1948	12 310	24 589	36 899
1949	13 608	28 157	41 765
1950	14 383	30 664	45 047
.	.	.	.
1958	15 251	36 429	51 680

Myös muiden maansaajien vapaaehtoiset kaupat keskittyivät ensimmäisiin vuosiin, sillä jokaisessa yksityistapauksessa maanluovuttajalla oli oikeus vapaaehtoisen kaupan suorittamiseen ennen varsinaisen maanhankintalain mukaisen pakkolunastustoimituksen alkamista. Vapaaehtoisten kauppvojen mahdollisuudet olivat siis laajimmillaan asutustoiminnan käynnistymisen aikoina.

Maataloustilojen osalta siirtoväki säilytti vapaaehtoisissa kaupoissa etuoikeutensa. Vuoden 1947 lopussa siirtoväki oli esimerkiksi saanut kaikista vapaaehtoisilla kaupoilla myydyistä viljelystiloista peräti 83.3 %. Jos otetaan huomioon myös asuntoviljelystilat, siirtoväen prosentuaalinen osuus pienenee. Jo vuoden 1946 lopulla muiden maansaajien osuus näistä kaupoista oli yli yhden kolmanneksen, kun otettiin huomioon kaikki maataloustilat. On myös huomautettava, että siirtoväki sai määräänsä nähden huomattavan paljon maataloustiloja, koska karjalaiset olivat nimenomaan entisiä maanviljelijöitä. Suunnilleen 2/3 kaikista maanhankintalain nojalla syntyneistä maataloustiloista joutui siirtoväen hallintaan. Muiden maansaajien pääintressi oli pienempien tilatyypin, lisämaiden ja asuntotonttien saamisessa.

Myös hallintasopimusteitse siirtoväki sai tilansa ennen muita maansaajia, joiden prosentuaalinen osuus kasvoi asutustoiminnan vanhentuuessa. Vuoden 1947 lopussa siirtoväki oli saanut 9 722 viljelystilaa eli 85.3 % kaikista perus-

⁹² As.hall.ark., suunnittelutoimiston tilastot asutustoiminnan edistymisestä.

tetuista ja 3 010 asuntoviljelystilaa eli 69.1 % kaikista perustetuista. Siirtoväen etuoikeus ulottui ainoastaan maataloustiloihin, minkä ulkopuolelle jäävistä asuntotonteista siirtoväki oli samaan aikaan saanut ainoastaan joka viiden-
nen perustetuista. Etuoikeustilanteesta antaa yhtenäisen kuvan sekä vapaaehtoisten että hallintasopimusteitse muodostettujen tilojen osalta seuraava ase-
telma, joka esittää siirtoväen tilojen kokonaismäärän tilatyypeittäin ja kuinka
monta prosenttia siirtoväki sai kaikista tiloista.

vuosi	viljelytiloja	%	asuntovilj.tiloja	%
1947	14 991	84.6	4 768	58.8
1950	19 490	73.1	7 446	53.2
vuosi	asuntotiloja	%	asuntotontteja	%
1947	3 611	28.8	3 024	20.0
1950	5 240	26.2	5 016	17.9
vuosi	kaikki tilat	%		
1947	26 739	42.8		
1950	37 664	34.2		

Todettakoon vielä eräitä siirtoväen asuttamisen kulkua selventäviä tilasto-
tietoja. Vuoden 1950 loppuun mennessä siirtoväki oli saanut kaikesta jaetusta
maasta 61.6 %, koska sen osuus oli nimenomaan suuri laajimmissa tilayksi-
köissä. Valmistaa peltoa oli hankittu vuoden 1952 loppuun mennessä 245 000 ha.
Jos tämä kaikki olisi jaettu yksinomaan siirtoväelle, yhdenkään heistä ei olisi
tarvinnut lähteä kylmälle tilalle. Siirtoväen osalle tuli loppujen lopuksi peltoa
ja niittyä noin 280 000 ha eli suunnilleen sama määrä kuin menetettiin, siitä
valmistui raivausten kautta noin 75 000 ha. Vuoden 1951 loppuun mennessä
oli Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen, Mikkelin ja Kymen läänien alueille
jo muodostettu niin monta maataloustilaa, että ne olisivat riittäneet koko maa-
taloussiirtoväen asuttamiseen. Asia oli kuitenkin näin ainoastaan tilastollisesti,
sillä on otettava huomioon, että hankitut pellot olivat usein hajallaan, kaukana
toisistaan, joten niitä ei olisi voitu yhdistää yhdeksi tilaksi. Näin ollen muiden
maansaajien asuttaminen rinnan siirtoväen kanssa ei johtunut siirtoväkipoliit-
tisista syistä, vaan se määräytyi sodan aikana annetuista lupauksista, poliitti-
sista ja käytännöllisistä syistä.⁹³

⁹³ *Waris-Siipi*, Siirtoväen asuttaminen s. 17; *Waris ym.*, Siirtoväen sopeutuminen s. 128.

TAULUKKO N:O 3

Maanluovuttajilta vuoteen 1960 saatu ja pakkohunastettu maa prosentteina maanluovuttajaryhmien vuonna 1941 omistamasta kokonaismäärästä, kunkin maalajin määrästä ja vuoden 1960 luovutusten absoluuttinen jakautuminen maansaajaryhmittäin

Maanluovuttajat	Omistus v. 1941 kokonais- määrästä	Peltoa ja vilj. kel- poista maata		Jouto- maata		Metsä- maata		Yh- teensä	Vuoden 1960 luovu- tusten ja- kaantumi- nen abso- luuttisesti maanluo- vuttajaryh- mittäin %
		1941=1		1960=2					
		1	2	1	2	1	2		
Kunnat	1.5	4.9	53.0	0.6	6.3	14.1	17.5	19.6	3.0
Seurakunnat	0.8	9.4	80.1	0.6	6.3	20.6	26.4	30.6	2.6
Valtio (=pika-asu- tustilat)	40.6	1.6	202.2 ¹	1.4	3.7	9.2	14.6	12.1	51.7
Yhtiöt ja yhteisöt	7.9	3.6	13.5	0.5	4.9	13.4	15.3	17.5	14.6
Yksityiset ²	47.9	1.8	9.6	0.1	0.8	2.7	3.8	4.6	22.6
(Maanlaatu tunte- maton)	2.3							(Ei luovutus- velvolliset)	5.5
	100.0								100.0

- ¹ Tämä valtava luku selittyy siten, että valtion maissa on suurin osa maista merkitty v. 1941 joutomaiksi, joita v. 1960 on asutustilastossa maatalouskelpoisena maana verrattu ko. tilaston viljelysmaahan.
- ² Yksityisiin on toissijaisten luovuttajien ohella lisätty tilakeinottelijat, harrastelijaviljelijät ja rappiutilojen omistajat, joiden yhteinen %-määrä oli absoluuttisesti 8.2 %.

Koska varsinaisen käsittelyn yhteydessä usein otetaan kantaa eri maanluovuttajien osuuksiin kokonaisluovutuksista, on tarkoituksenmukaista selvittää tätä kysymystä yhdellä taulukolla. Selvennyksen vuoksi on todettava, että maata pakkohunastettaessa tai muuten otettaessa asutustoimintaan siirtoväkeä ei erotettu omaksi ryhmäkseen. Tilastollisesti maanluovutuksia käsitellään yhtenä kokonaisuutena riippumatta siitä, mille maansaajaryhmälle lu-

SVT:ssa todetaan muiden ryhmien osalle tulleista maataloustiloista vuosina 1947 ja 1950, että niistä pääosa oli siirtoväen sijoitusalueen ulkopuolella. – Siirtoväen etuoikeuden tarkempi kehittyminen näkyy selvästi myös seuraavista luvuista, jotka osoittavat maataloustilojen joutumista siirtoväelle prosentuaalisesti:

30. 6.1946	70.7 %	31.12.1947	76.8 %	30. 6.1949	72.2 %
31.12.1946	73.7 %	30. 6.1948	76.9 %	31.12.1949	69.9 %
30. 6.1947	75.5 %	31.12.1948	74.3 %	30. 6.1950	67.7 %

Tiedot teoksesta *Waris* ym. Siirtoväen sopeutuminen s. 343.

lutettu maa sittemmin tiloja perustettaessa joutui. Jotta luovutuskysymyksestä olisi mahdollista saada lyhykäisesti riittävä yleiskuva, ei ole tarkoituksenmukaista esittää vuoden 1948 tilannetta, jolloin maanluovutustoimitukset olivat pahasti kesken ja maata oli otettu etupäässä sieltä, mistä sitä parhaiten saatiin. Luovutusten suhteellisuuden selvittämiseksi on taulukossa numero 3 laskettu, paljonko vuoteen 1960 maanluovuttajilta saatu ja pakkolunastettu maa oli prosenteissa kyseisten ryhmien vuonna 1941 omistamasta maamäärästä. Tämän rinnalle on laskettu arvot, jotka osoittavat, kuinka paljon luovutus oli kunkin maanluovuttajan omistamasta maamäärästä suhteellisesti.⁹⁴

c) Tilojen kuntoonpanotyöt

Esitettäessä asutustoiminnan edistymistä tilastollisesti on useissa tapauksissa vaikeutena se, että tilastot eivät erota siirtoväkeä omaksi ryhmäkseen, vaan tiedot asutustoiminnan edistymisestä esitetään yhtenä kokonaisuutena kaikista maansaajista. Tämä pitää paikkansa esimerkiksi tie- ja kuivatustöissä sekä raivaustoiminnassa. Poikkeuksen tässä suhteessa muodostaa tilojen rakentaminen, josta on saatavissa yksin siirtoväkeäkin koskevaa materiaalia tilastollisessa muodossa. Siitä käy selville siirtoväen etuoikeutettu asema asutustoiminnassa, rakennettiinhan tilat yleensä samassa järjestyksessä kuin ne perustettiin. Alkuaikoina olisi rakennettu enemmän kuin vaikea rakennusainepula salli.

Käsittelimämme kauden siirtoväkirakennustoiminta edistyi seuraavan asetelman osoittamalla tavalla.⁹⁵

vuosi	asuinrak.	kotieläinrak.	muut rak.	yhteensä
1945	360	171	289	820
1946	4 582	1 353	3 097	9 032
1947	6 414	3 677	8 502	18 393
1948	8 851	4 184	8 950	21 985

Seuraavassa asetelmassa verrataan siirtoväen rakennustoimintaa muiden maansaajien rakentamiseen ja ilmoitetaan valmistuneiden rakennusten lukumäärien kasvu neljänä eri vuonna asuinrakennuksien osalta.

⁹⁴ Taulukko n:o 2 on laadittu käyttäen lähteinä vuoden 1941 maatalouslaskentaa ja vuoden 1960 asutustilastoa.

⁹⁵ Tiedot on saatu teoksesta *Waris-Siipi*, Siirtoväen asuttaminen s. 18.

vuosi	siirtoväki	sotainvalidit ym.	rintamasotilaat	yhteensä
1947	6 414	1 187	5 428	13 029
1950	22 043	4 073	12 614	38 730
1953	26 417	6 162	22 758	55 337
1958	28 322	7 690	31 905	67 917

Näissä tilastoissa siirtoväen etusijaisuus ei tule ilmi kovin selvästi, koska muut maansaajat saivat runsaammin nimenomaan asuntotiloja ja -tontteja, joten heidän rakennuslukunsa olivat korkeat. Siirtoväen rakennuksia valmistui absoluuttisesti kaikkein runsaimmin vuonna 1949, mutta vuonna 1952 tilanne oli kuitenkin vielä se, että siirtoväki oli saanut 57 % kaikista valmistuneista asuinrakennuksista. Edellä esitettyjä tietoja tukevat vielä osaltaan tiedot kaikista valmistuneista rakennuksista samoilta vuosilta.⁹⁶

vuosi	siirtoväki	sotainvalidit ym.	rintamasotilaat	yhteensä
1947	18 393 (64.7 %)	2 172 (7.6 %)	7 872 (27.7 %)	28 437 (100.0 %)
1950	61 979 (68.5 %)	7 734 (8.6 %)	20 720 (22.9 %)	90 433 (100.0 %)
1953	76 898 (60.1 %)	12 087 (9.4 %)	38 898 (30.5 %)	127 883 (100.0 %)
1958	83 248 (53.5 %)	15 461 (9.9 %)	56 902 (36.6 %)	155 611 (100.0 %)

Loppuyhteenvedon rakennustoiminnasta on korostettava, että siirtoväki rakensi 54 % kaikesta maanhankintalain mukaisesta kokonaistilavuudesta. Muita kuntoonpanotöitä selviteltäessä tyydyttäköön ainoastaan eräisiin lopullisiin tuloksiin. Yhteensä maanhankintalain mukaisessa asutustoiminnassa raivattiin uutta peltoa runsaat 123 000 ha vuoteen 1958 mennessä. Tästä suoritettiin runsaat puolet siirtoväen tiloilla – noin 75 000 ha – siitä yksinkertaisesta syystä, että siirtoväellä oli 2/3 osaa perustetuista maataloustiloista. Rai-vauskelpoista maata vallattiin asutukseen myös kuivatusten avulla. Niissä valmistui viemäriä yhteensä lähes 20 000 km, joiden vaikutusalueksi laskettiin yli 291 000 ha. Kuivatusten vaikutuspiirissä oli suunnilleen yhtä paljon maanhankinta- kuin kantatilojakin eli kumpiakkin yli 27 000 kpl. Kaikki edellä esitetyt arvot ovat myös vuodelta 1958. Samaan vuoteen mennessä oli asutusteitä valmistunut yhteensä noin 15 500 km, joiden vaikutuspiirissä oli yli 60 000 tilaa. Näistä ainoastaan joka viides oli kantatila. Nämä varsin suuret luvut riit-

⁹⁶ SVT XXX Asutustoiminta 1945–47 s. 34, 1948–50 s. 30, 1951–53 s. 27, STV 1959 s. 80; *Waris-Siipi*, Siirtoväen asuttaminen s. 19.

tävät osoittamaan koko asutustoiminnan laajoja mittasuhteita. Siirtoväen asuttaminen oli vain yksi osa siitä.⁹⁷

d) Puolitiiehen jäänyt asutustoiminta

Esitetyn kritiikin kannalta on varsin merkittävää luoda lyhyt katsaus niihin tapauksiin, joissa asutustoiminta ei johtanut toivottuun tulokseen. Tällöin saadaan selvyyttä muun muassa asutustoiminnan käytännön epäkohdista. Asutustoiminnan keskeytyminen saattoi tapahtua kolmella eri tavalla: Ensinnäkin asutettava saattoi tilaan tutustuttuaan kieltäytyä kokonaan hallintasopimuksen allekirjoittamisesta; siirtoväkeen kuulunut henkilö saattoi tehdä sen menettämättä välittömästi maansaantioikeuttaan. Tämä koskee siis nimenomaan maansaantihakemuksensa jättäneitä henkilöitä. Toinen mahdollisuus epäonnistumiseen oli hallintasopimuksesta luopuminen, ts. asutettava jätti sopimuksen allekirjoitettuaan syystä tai toisesta asian sikseen. Kolmannen poikkeuksen, hallintasopimuksen lakkauttamisen, syynä taas olivat asukkaan tekemät väärinkäytökset valtion asettamia asutustoiminnan turvaamistoimenpiteitä vastaan. Mainitut ehkäisevät toimenpiteet pyrkivät muun muassa estämään asutustilojen ja -tonttien heti tapahtuvan eteenpäinmyynnin ja näin aiheutuvan keinottelun. Rajoitukset kohdistuivat erittäin ankarina muihin maansaajiin, siirtoväki oli kyseisen lain rajoituksista melkein vapaa. Kieltäytyneiden ja luopuneiden osalta oli siis kysymys nimenomaan hallintasopimustiloista, joita oli kaiken kaikkiaan 83 817. Tapaukset eivät koske vapaaehtoisia kauppoja, joita oli yhteensä 51 310, siirtoväen tekemiä 15 251.⁹⁸

Kieltäytyneitä oli kaikki maansaajaryhmät huomioon ottaen 12 447 eli 14.9 % tehtyjen hallintasopimusten kokonaismäärästä. Siirtoväen osalle tuli tästä sen lukumäärää huomattavasti suurempi suhteellinen osuus, peräti 43.4 % eli 5 407 kieltäytymistapausta. Kun toteamme vielä siirtoväen hallintasopimusten käsittäneen 29.2 % kaikista sopimuksista, edellä mainittua lukua

⁹⁷ Mainittakoon asiaa koskevia yleisesityksiä: *Vennamo, Veikko*, Siirtoväen asuttaminen, Oma maa 1, Porvoo 1958, *Pihkala, K.U.*, Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen, Historian Aitta 17, Porvoo 1967.

⁹⁸ *Byman, R.*, Asutustoimenpiteiden turvaamisesta. Asutushallinto 1917–1957 s. 114–15. Tässä esitetyt tilastotiedot ovat kaikki asutushallituksen suunnittelutoimiston tietoja.

on pidettävä korkeana. Syyksi ilmoitettiin usein tilan kylmyys,⁹⁹ elinkelvottomuus, sopimaton sijainti tai pienuus. Näiden syiden ymmärrettävyyden siirtoväen kohdalta selittää se, että heillä oli kaikessa vertailukohtana se tila tai tontti, joka heidän oli täytynyt jättää luovutetulle alueelle. Vertailua sävytti lisäksi aina voimakas tunnepitoisuus.¹⁰⁰ Koska pääosa maataloussiirtoväestä oli anonut nimenomaan maataloustilaa, tämän syyn keskeisyys korostui muihin verrattuna. Mikäli vertailukohtana käytetään vuonna 1949 siirtoväelle lähetettyä tiedustelua ja sen antamia tuloksia, yli puolet kieltäytyivät näistä syistä. Muina kieltäytymisen syinä tulivat esille raivaus- ja rakennuskustannusten kalleus, varojen puute, perhesuhteissa tapahtuneet muutokset jne.¹⁰¹

Luopumis- ja lakkauttamistapauksia oli yhteensä 8 871, joista siirtoväen osalle tuli sen suhteellista osuutta lähentelevä määrä eli 2 514. Rintamamiesten luopumisia tapahtui paljon (53.4 %), vaikka heidän osuutensa kaikista hallintasopimuksista oli alle 40 %. Syyt luopumisiin olivat yleensä samat kuin kieltäytymistapauksissa, ratkaisun ajankohta oli vaan toinen – tällä kerralla myö-

⁹⁹ Kylmällä tilalla, joka käsite syntyi nimenomaan sodanjälkeisen asutustoiminnan aikana, tarkoitetaan raivaamatonta ja rakentamatonta tilaa, jonka maatalousmaan tuotto ei kohoa yli 10 % lopullisesta kyseisen maan tuotosta. – Aikaisemminkin termi lienee ollut tunnettu, mm. edellisten vuosisatojen asutushistoriassa, mutta silloin sillä ei ollut näin tarkoin määriteltyä merkitystä. Sen sijaan itsenäisyyden kauden ensimmäisten vuosikymmenten asutuslaeissa käsitettä ei tunneta.

¹⁰⁰ On varsin vaikeata määritellä tarkasti syiden välistä suhdetta, sillä kieltäytyneet saattoivat samalla kerralla esittää useita syitä ja toisaalta käyttää samastakin syystä monta eri ilmaisua. Edellä mainittujen lisäksi voidaan vielä mainita perhekohtaiset syyt: anojan korkea ikä, sairaalloisuus, perheessä tapahtuneet muutokset esim. kuolemantapausten vuoksi. On myös arveltu, että rinnan kaikkien edellisten syiden kanssa siirtoväki alati elätteli toiveita Karjalaan pääsystä eikä sen vuoksi ollut halukas ottamaan vastaan tarjottuja tiloja.

¹⁰¹ Syyt saattoivat muutella suuresti maan eri osissa ja toisaalta syyn määrittelyä yksityisen asutettavan kohdalla on pidettävä varsin sattumanvaraisena, koska oli tarjolla useita samanarvoisia syitä. Keski-Suomen maanviljelysseuran tietoja on käsitelty teoksessa *Kulha, Keijo K.*, *Asutustoiminta Keski-Suomessa 1945–1960* vuoden 1945 maanhankintalain nojalla s. 41–45. – Tuotakoon tässä esille eräät kannanotot kieltäytymisen ja luopumisen syistä. Karjalan *Kansa* (17. 5. 1946) totesi eräiden kieltäytyneen, koska he alun alkaen olivat anoneet maata »koetellakseen kepillä jäätä». Kun heille ei tarjottu valmiilla pelloilla ja rakennuksilla varustettuja tiloja, he laskivat saavansa leipänsä muualta helpommalla. Usko Karjalaan palaamiseen nähtiin myös eräänä syynä, osa halusi saada korvauksensa nopeammin kieltäytymällä uudesta tilasta. Vuonna 1949 luopumisten lukumäärää kohotti tilojen hintain lasku vapailla markkinoilla. Karjalan *Maa* 15. 9. 1949. – Todettakoon vielä, että eräät luopuneet saivat sittemmin 1950-luvulla maansaantioikeutensa erillisestä anomuksesta takaisin.

häisempi. Tiettyyn rajaan saakka luopumisia voidaan pitää täysin normaaleina ilmiöinä. Näin oli, mikäli syynä oli asukkaan vanhuus, sairaus tai perhesuh-teissa tapahtuneet muutokset. Kun otamme huomioon lisäksi paikkakunnalta muutto-syyn, nämä muodostivat vuosien 1948–49 luopumistapauksista noin kolmannen osan.

Vuosien mittaan nousi tilastoissa myös niiden tapausten määrä, joissa asukas oli ostanut tai vuokrannut tai aikoi ostaa tai vuokrata tilan vapaaehtoisella kaupalla. Tämä johtui siitä, että valmiiden, rakennettujen ei-luovutusvelvol-listen tilojen tarjonta kasvoi jatkuvasti, mikä puolestaan laski tilojen hintoja. Toisaalta valtioneuvosto teki 12. 2. 1948 päätöksen, että maatalousministeriö voi palauttaa maanhankintalain mukaisen lainansaantioikeuden ei-luovutus-velvollisen tilan ostoa varten sellaiselle siirtoväkeen kuuluvalla henkilölle, jonka hallintasopimustila oli elinkelvoton tai kylmä tai se muutoin oli hänelle sopi-maton. Tämä muodosti suuren houkutuksen varsinkin kylmän tilan saajalle, joka näin saattoi säästyä kalliista ja vaivalloisesta rakentamisesta ja raivaamisesta.

Asutusviranomaiset eivät jättäneet niitäkään siirtolaisia, jotka eivät olleet käyttäneet maansaantioikeuttaan, kokonaan huomiotta, vaan heidän keskuudessaan tapahtunutta kehitystä seurattiin vielä 1940-luvun lopulla. Asutusviranomaiset lähettivät vuonna 1949 7 100 siirtoväkeen kuuluvalla henkilölle tiedustelun. Kyseiset henkilöt olivat luopuneet maanhankintalain mukaisesta maansaantioikeudesta tai kieltäytyneet vastaanottamasta heille tarjottua tilaa. Yli puolet jätti vastaamatta tiedusteluun, mitä voidaan pitää todistuksena, ettei asia heitä kiinnostanut. Tiedustelun palautti 2 742 henkilöä, joista 670 ilmoitti tyytyvänsä siihen tilaan, tonttiin tai osakkeeseen, jonka he olivat jo hankkineet. Edelleen 337 halusi lisämaata jo omistamaansa tilaan, kun taas 537 ei halunnut enää lainkaan maata. Ainoastaan 193 halusi tässä vaiheessa valtion toimesta maata, mutta peräti 965 ilmoittautui halukkaaksi hankkimaan vapaaehtoisella kaupalla itselleen tilan, mikäli saisi valtion kautta siihen lainaa. Tiedustelun palauttaneista oli edelleen 22 % maatalouden palveluksessa vakinaisesti, 20 % oli kaupan, teollisuuden ja liikenteen palveluksessa, 40 % sekalaisissa töissä muiden eläessä ilman varsinaista työtä korvauksillaan jne.¹⁰²

Myös muiden maansaajien tilannetta asutusviranomaiset seurasivat kiinteästi. Jo vuonna 1947 talousneuvosto esitti maansaajien määrän varmistamis-

¹⁰² As. hall. ark., siirtoväelle vuonna 1949 tehdyn tiedustelun aineisto.

tiedustelun suorittamista. Asia tuli seuraavana vuonna esille maalautakunnassa, jossa tutkimuksen suorittamista kannattaneiden kanta voitti. Perusteluna pidettiin sitä, että kun periaatepäätöksistä oli ehtinyt kulua useita vuosia, maansaajien joukossa oli voinut tapahtua luonnollisia olosuhteiden muutoksia, minkä arvioitiin myös näkyvän maansaantikysymyksessä. Niinpä asutusviranomaiset suorittivat vuonna 1949 yleisen tiedustelun, mikä sittemmin uudistettiin vielä vuonna 1952, jolloin se koski ainoastaan viljelys-, asuntoviljelys- ja asuntotilan saantiin oikeutettuja. Vuonna 1949 oli asuttamatta vielä 36 000 henkilöä, joista 62.7 % ilmoitti edelleen pitävänsä kiinni maansaantioikeudestaan.¹⁰³ Näin asutusviranomaiset pyrkivät määrittelemään kunkin ajankohdan todellisen maantarpeen, mitä on pidettävä luotettavana maantarpeen mittarina.

e) Eräitä talouskysymyksiä

Kuva suoritetusta käytännön asutustoiminnasta jää epäselväksi ilman lyhyttä katsausta korvauskysymykseen, jota käyty keskustelukin monessa yhteydessä sivusi. Alueluovutusten seurauksena menetetyin omaisuuden korvaaminen muodostui sotaa seuranneiden vuosien erääksi taloudelliseksi pulmakysymykseksi. Ensiksi oli ratkaistava, mihin saakka vahinkojen korvaaminen oli taloudellisesti mahdollista, mistä varat saataisiin ja miten ne oli siirrettävä korvausten saajille. Tällä tavoin kysymys tuli sivuamaan koko maan väestöä. Varojen siirtoon nähtiin kolme mahdollisuutta: reaaliomaisuutena, arvopapereina tai rahana. Ensiksi mainittu mahdollisuus käytettiin hyväksi maanhankintalain mukaisessa asutustoiminnassa. Korvausohjelman muu osa ratkaistiin omaisuusverolla, jolloin niin sanottu omaisuudenluovutusvero eräissä tapauksissa määrättiin suoritettavaksi osakkeilla. Tähän päädyttiin siitä syystä, ettei valtion rahataloudellinen asema ollut käytyjen sotien jälkeen vahva. Myös yleinen mielipide siitä, että sodan seuraamukset oli yhteisvoimin kannettava, puolsi tällaista ratkaisua. Edellä mainittujen osakkeiden hallintaa, rahaksi muuttoa ja kertyneiden varojen edelleen tapahtuvaa jakelua varten perustettiin Korvausosakkeiden hallintoyhteisö, joka toimi vuosina 1945–1958.¹⁰⁴

¹⁰³ As. hall. ark., suunnittelutoimiston arkisto, tilasto n:o 3.

¹⁰⁴ *Vennamo, Veikko*, Siirtoväen asuttaminen s. 456; *Luukka, Antti*, Korvausosakkeiden hallintoyhteisö 1945–1958 s. 7.

Valtiovarainministeriön 28. 9. 1944 asettama finanssitoimikunta totesi, ettei täyden korvauksen suorittamiseen ollut taloudellisia mahdollisuuksia. Se pani myös merkille, että tuotantopoliittiset näkökohdat puolsivat täyttä korvausta ennen muuta lukuisalle karjalaiselle maatalousväestölle. Pidettiin tärkeänä, että he pääsisivät mahdollisimman pian tuottavaan työhön käsiksi sillä alalla, missä heidän työkykynsä parhaiten voitaisiin käyttää koko kansantalouden hyväksi. Sosiaalipoliittiset syyt taas puolsivat täyden korvauksen suorittamista vähävaraiselle väestölle lähinnä välttämättömästä henkilökohtaisesta irtaimistosta. Käytännössä mentiin lopulta mahdollisimman suureen luontaiskorvaukseen. Sekä korvaukset että omaisuudenluovutusvero määrättiin rahamääräisinä, mutta käytännössä pyrittiin reaaliomaisuuden välittömiin luovutuksiin. Valtiovarainvaliokunta päätyi lopulta ehdottamaan omaisuudenluovutusveron suorittamista viiden vuoden aikana vuosittain tapahtuvan tulo- ja omaisuusverotuksen kaltaisena verona. – Todettakoon, että Italiasta oli löydettyvissä vastaava esimerkki tällaisesta menettelystä, siellä tapahtui kolmivaiheinen tuotannollisen pääoman erikoisverotus varustuspolitiikan rahoittamiseksi ja eräiden muiden valtion menojen perimiseksi.¹⁰⁵

Kaikki yhtiöt, joiden verotettava omaisuus oli vähintään 10 miljoonaa markkaa, joutuivat suorittamaan omaisuudenluovutusveroa 20 % vuoden 1944 lopun omaisuudesta. Vero oli suoritettava osakkeilla. Tästä oli se hyöty, ettei yhtiöiden tuotanto päässyt kärsimään luovutuksesta. Osakkeiden hallinta uskottiin Holding-yhteisölle, joka antoi korvauksen saajille näitä osakkeita vastaavan määrän Holding-yhteisön osuustodistuksia. Yhtiöt suorittivat antamilleen osakkeille vuotuisen osingon ja vuosina 1947–1956 ne lunastivat luovuttamistaan osakkeista vuosittain yhden kymmenesosan osakkeiden kunkin vuoden lopussa olevasta verotusarvosta. Holding-yhteisön täten saamat varat jaettiin osuustodistusten haltijoille vuotuisina osinkoina ja kuoletuksina. – Esikuva Holding-yhteisöön saatiin Yhdysvalloista, jossa kyseiset yhtiöt muodostavat erään trustilajin.

Korvaushakemuksia tehtiin toisen korvauslain (5. 5. 1945) mukaan 145 762 kappaletta eli 82.9 miljardin markan edestä. Tämä määrä laski tarkastusten jälkeen 57.6 %:iin anotusta eli 47.8 miljardiksi markaksi ja lopulta korvausten asteikko laski maksettavan määrän 33.4 miljardiksi markaksi. Näiden korvaus-

¹⁰⁵ Luukka emt. s. 9–15.

ten maksu tapahtui vuoteen 1957 mennessä, jolloin yhteisö oli jakanut erään-
tyneille kupongeille osinkona, kuoletuksena ja pääoman lisänä yhteensä
15 979 961 300 markkaa.

Maanhankintalain mukainen asutustoiminta on taas rahoitettu osaksi yh-
teiskunnan ja osaksi asutettavien omilla varoilla tai heidän hankkimillaan yksi-
tyisillä luotoilla sekä ennen kaikkea asutettavan omilla työsuorituksilla. Lai-
nojen järjestelyissä käytettiin hyväksi olemassa olevaa luottolaitosjärjestel-
mää, jolloin paikalliset rahalaitokset hoitivat lainoituksen saaden valtiolta
hoitopalkkiota. Vuoden 1956 loppuun mennessä oli lainoitukseen käytetty
noin 44.5 miljardia markkaa, josta siirtoväen osuus oli noin 50 %.¹⁰⁶

Koko korvausjärjestelmä vastasi myöhempien arviointien perusteella tarkoi-
tustaan. Kaikkensa menettänyt siirtoväki sekä tuhotun Lapin asukkaat saatiin
sen avulla sijoitetuksi tuotantoelämän palvelukseen ilman suurempia häiriöitä.
Korvauksen saajan kannalta on todettu epäkohtana, että kun siirtoväen rahan-
tarve oli suurimmillaan vuosina 1946–1948, jolloin Holding-toiminta oli alku-
vaikeuksissaan sekä sen jakamat varat vähäiset, monet joutuivat myymään
osuustodistuksiaan alhaiseen kurssiin. Talousasiantuntijat ovat edelleen toden-
neet, että vyyhti oli niin sekava, ettei kukaan pysty selvittämään, mikä ryhmä
menetti eniten todellisuusravostaan. »Kaikki menettivät sen vuoksi, että Suo-
men alueesta luovutettiin 12 % ja siksi, että kaikki omaisuuden haltijat osal-
listuivat siirtoväen henkilökohtaisten vahinkojen maksamiseen. Mutta siirto-
väki ei kuitenkaan saanut täyttä korvausta. Niin yleinen kuin henkilökohtainen
tappio aiheutui siitä, että elinvoimaisia tiloja pirstottiin. Suuria lisäkustannuk-
sia lankesi valtiiovallan ja sen kautta veronmaksajain kannettavaksi. Omaisuus-
denluovutusvero ei sinänsä riittänyt korvauksiin, toisaalta vaati maareformin
tekninen toteuttaminen valtiolta menoja, joista kuitenkin osa lankesi rintam-
miesten asuttamisen tilille. Ja loppujen lopuksi on uudisviljelyä tuettu ja eri-
tyisesti rakennustarkoituksiin myönnetty halpakorkoisia valtion lainoja. Tilin-
päättöksen tekeminen kaikesta tästä on laskelmien yltämättömissä.»¹⁰⁷

Erityisen paljon keskusteluissa sivuttiin maanluovuttajille luovutuksista
maksettavia korvauksia siitä syystä, että niitä ei kiinnitetty indeksiin kuten

¹⁰⁶ *Luukka* emt. s. 41–44, *Vennamo* emt. s. 456–58; *Asutushallinto 1917–1957*. Taulu-
liite s. 143.

¹⁰⁷ *Pipping, Hugo – Bärlund, Ragni*, *Suomen talouselämä* (1966) s. 45.

siirtoväen obligaatioita ja valtion saatavia, vaan heille maksettiin maasta vuoden 1944 hintatason mukainen korvaus valtion velkasitoumuksina. Kun inflaatio laski lain säättämisen jälkeen hyvin nopeasti rahanarvoa, maanluovuttajien saamat korvaukset menettivät nopeasti arvoaan. Pellon pakkolunastushinta oli 15 000 mk/ha, viljelykelpoisen maan 12 000 mk/ha ja metsän 10 000 mk/ha. Valtio oli velvollinen maksamaan korvauksen maanluovuttajalle 15 vuoden kuluttua arvioimistoimituksesta, jolloin valtio suorittaisi 4 % korkoa pakkolunastettujen alueiden korvauksiin. Vapaaehtoisesti valtiolle maata luovuttaville korvaus sen sijaan maksettiin 10 vuoden kuluttua erääntyvillä velkasitoumuksilla, joiden korko oli 5 1/2 %.

III Siirtoväki ja muut maansaajat.

Keskustelu asutustoiminnan etuoikeuskysymyksestä.

Sotien jälkeiset vuodet olivat epänormaalia aikaa. Allekirjoittaessaan Moskovan välirauhansopimuksen 19. 9. 1944 Suomi menetti noin 45 800 km² alueestaan, mikä merkitsi noin 12 % koko maan pinta-alasta. Viljellyn maan suhteen pätee sama suhdeluku, joka absoluuttisena ilmaistuna merkitsi 285 000 ha. Menetetyillä alueilla oli asunut likimain puoleen miljoonaan noussut väestö, josta pääosa – 417 000 – oli lähtöisin Karjalasta, Petsamosta sekä Kuusamon ja Sallan kunnista. Siirtymään joutuneesta väestöstä oli noin 55 % maatalousväestöä, joka oli mahdollisimman nopeasti sijoitettava tuottavaan työhön muun Suomen alueelle maatalouteen. Suuruudestaan huolimatta siirtoväkikysymys oli ainoastaan jälleenrakennustoiminnan yksi osatekijä, joka joutui julkisessa keskustelussakin kilpailemaan huomiosta monien muiden ongelmien kanssa.

Rinnan asutustoiminnan kanssa maan oli hoidettava välirauhansopimuksen 11. artiklan mukaiset sotakorvaukset alkuperäiseltä määrältään 300 miljoonaa dollaria. Kumpaakin haittasivat sotaa seuranneina vuosina työmarkkinoiden levottomuus ja inflaatio.¹ Kaikesta huolimatta sotakorvauksista maksettiin vuosina 1944–1948 noin 70 % lopullisesta alennetusta määrästä eli lähes 160 miljoonaa dollaria.²

¹ Seuraavat luvut antavat kuvan inflaation vaikutuksesta eräisiin indeksisarjoihin. Tukkuhintaindeksin (v. 1913 = 100) lukema oli vuonna 1939 1 176, 1945 4 164, ja 1948 10 768. Elinkustannusindeksi (v. 1914 = 100) taas nousi kyseisinä vuosina seuraavasti: 1 000, 3 058 ja 8 533. Suomen Pankki noteerasi punnan myyntikurssiksi vuonna 1939 227 mk, mutta vuonna 1948 siitä piti jo maksaa 547 mk. *Br. Suvirannan* mukaan valtio ei yksinkertaisesti voinut suoriutua sodanjälkeisistä jättiläistehtävistä ilman inflatorisia rahoitusmenetelmiä. *Suviranta Br.*, Suomen raha s. 186–88.

² *Auer, Jaakko*, Suomen sotakorvaustoimitukset Neuvostoliitolle s. 172.

Pohjois-Suomen jälleenrakennusvaihe ajoittui myös samoihin vuosiin asutustoiminnan kanssa. Näiden ohella julkisessa keskustelussa kiistelivät huomiosta sotasyllisyyskysymys, asekatkentaajuttu, kuohuva sisäinen valtataistelu vain keskeisimmät esimerkit mainitaksemme. Nämä keskenään kilpailevat keskustelun aiheet on syytä mainita, vaikka ei voidakaan yksityiskohtaisen tarkasti osoittaa, kuinka suuri osuus asutustoimintakeskustelulla oli suunnitelleen viiden sotaa seuraavan vuoden aikana kokonaiskeskustelusta. Parhaiten tämä käytännössä voitaisiin tehdä esimerkiksi lehtien pääkirjoitusten osalta. Tältä osin tyydytään ainoastaan viittaamaan asutustoiminnasta kirjoitettujen pääkirjoitusten määrään liitteessä n:o 4.

On vielä muistettava, että ulkonaiset olosuhteet ja monet yksityiset syyt vaikuttivat sotaa seuranneina vuosina kiristävästi mielialoihin. Asutuskeskuksissa oli ruoan, vaatteiden, asuntojen ja yleensä kaiken pula. Maaseudulla tilat olivat vuosikautia olleet etupäässä vanhusten ja naisten hoidossa, viljelmien tuotto oli laskenut ja luovutusvelvollisuus senkin vuoksi käynyt rasittavaksi; välttämättömistäkin maataloustarvikkeista oli puutetta. Rahalla oli huono ostovoima ja mustapörssi kukoisti. Kotiutettujen ikäluokkien oli työ- ja kotielämässään käytävä läpi vaikeita sopeutumiskriisejä.³ Kaikki tämä yhdessä muodosti puitteita käydylle keskustelulle.

1. YLEISIÄ KANNANOTTOJA SIIRTOVÄEN ASUTTAMISEN VÄLTTÄMÄTTÖMYYDESTÄ JA KIIREELLISYYDESTÄ

Ensimmäiset tämän esityksen piiriin kuuluvat kannanotot siirtoväkikysymyksessä ajoittuvat vuoden 1944 kesähyökkäyksen alun ja välirauhansopimuksen solmimisen väliselle kaudelle, jota voidaan nimittää siirtoväen vaiheiden mukaan evakuoitikaudeksi.⁴ Tätä seurasi sitten siirtoväkikysymyksen ratkaisun

³ *Hyvämäki, Vaaran vuodet s. 24; Heikkilä, Paasikivi peräsimmä s. 16-17.*

⁴ Todettakoon, että monet seikat helpottivat tämänkertaista evakuointia. Siirtoväkeä ei nyt ollut lukumääräisesti yhtä paljon kuin talvisodan aikana monien jäätyä pysyvästi Kanta-Suomeen ja toisaalta nyt oli käytettävissä etukäteen laaditut evakuoituisuunnitelmat, jotka olivat varsin seikkaperäiset. Evakuoitavaksi määrätty alue oli esimerkiksi jaettu vyöhykkeisiin, jotka aina pyrittiin tyhjentämään kokonaisuuksina. Myös vastaanottavalla puolella oli tällä kertalla tehty tarkat laskelmat eri kuntien sijoituskyvystä, teiden kuljetusmahdollisuuksista, muonituksesta, majoituksesta, henkilökunnasta jne.

kypsymiskausi, joka ajallisesti ulottui lainsäädännön lopulliseen valmistumiseen kesäkuussa 1945, minkä jälkeen vasta käytännön asutustyö saattoi alkaa. – Taustaksi tämän luvun käsittelylle on vielä todettava, että kaikilla kantaaottavilla osapuolilla oli yksimielisenä mielipiteenä näkemys: siirtoväki on asutettava, mikä näyttäytyy nimenomaan yleisluontoisissa kannanotoissa. Seuraavassa näitä käsitellään siten, että ensin tarkastellaan valtiovallan, viranomaisten ja eräiden julkisuuden henkilöiden mielipiteitä, sitten luodaan katsaus siirtoväen tapaan tehdä tunnetuksi otsikossa mainitut vaatimuksensa ja lopuksi esitetään vastaanottavan puolen Kanta-Suomen ja maanluovuttajien kannanotot.

Kaikille evakuointivaiheen kannanotoille oli tunnusomaista voimakas tunnepitoisuus. Tässä suhteessa julkisuudenkaan henkilöt eivät tehneet poikkeuksia. Karjalaiset nähtiin yleisesti sijaiskärsijöinä, jotka olivat joutuneet uudelleen tukalaan asemaan kaikkien puolesta. Karjalaiset olivat saaneet kannettavakseen suurimman taakan kansan yhteisestä onnettomuudesta. Tämän tekivät tiettäväksi muun muassa pääministeri Edwin Linkomies radiopuheessaan 18. 6. 1944, maatalousministeri Viljami Kalliokoski ja professori Pentti Kaitera. Myös yksimielisyyden korostaminen oli tämän kauden keskeisiä teemoja.⁵

Piispa Aleksi Lehtonen esitti *Suomen Kuvalehdessä* vetoomuksen siirtoväen puolesta kesällä 1944 pitäen siirtoväen auttamista mitä tärkeimpänä kansallisenä ja kristillis-yhteiskunnallisena tehtävänä, jolla on suorastaan ratkaiseva merkitys taistelulle vapaudesta ja tulevaisuudesta.⁶ Pekka Peitsi totesi puolestaan, että Karjalan menetys iski haavan valtioruumiiseen, jota on vaikea ajan-

Väestö oli edelleen kerännyt itselleen edellisestä siirrosta merkittävää kokemusta, mikä osaltaan helpotti lopullista siirtymistä. Vähäisenä vaikutukseltaan ei voida pitää vuodenajan suosiollisuuttakaan muutolle. Lopuksi mainittakoon, että työvoimaviranomaisten mukaan oli huhtikuussa 1944 vapaaehtoisesti siirtynyt Kanta-Suomeen 74 280 henkilöä noin 30 % palanneista, joista alle 15-vuotiaita lapsia oli 36 881. – Vrt kartta *Waris* ym. Siirtoväen sopeutuminen teoksessa sivulla 57. Evakuointia on käsitelty varsin perusteellisesti edellä mainitussa teoksessa s. 56–64 ja *Irma Kastarin* väitöskirjassa Siirtoväen laitoshuolto s. 131–142.

⁵ *Heikkilä*, Paasikivi peräsimmä s. 20; MT 8. 7. 1944, HS 19. 6. 1944. (Kummassakaan lehtiviitauksessa ei ole kysymyksessä pääkirjoitus.)

⁶ Suomen Kuvalehti n:o 25/1944. Asutusviranomaiset, jotka olivat välittäneet alkuun ko. kannanoton Suomen Kuvalehdelle, lähettivät tämän arvovaltaisen kirjoituksen jakelunsa välityksellä kaikille suuremmille sanomalehdille. Voitiinhan tätä kannanottoa pitää – näin korkean kirkon edustajan esittämänä – Suomen kirkon kantaa lähentelevänä.

kaan parantaa. »Kuitenkin on meidän suomalaisten, myöskin keskuutemme siirtyneiden karjalaisten, tätä onnettomuutta surressamme pidettävä mielessä, että maan itsenäisyys on sittenkin tärkein asia.» »Sitä meiltä ei voida vaatia, että me unohtaisimme Karjalan, satojentuhansien suomalaisten rakastetun kotimaakunnan, mutta sen vaatimuksen me voimme asettaa itsellemme, että tuon maakunnan takaisin valloittaminen ei koskaan vaikuta meidän politiikkaamme. Poliittisena tekijänä se on unohtettava.»⁷

Siirtoväkikysymys säilyi useita vuosia keskeisissä johtavissa asemissa olleiden henkilöiden puheissa, kuten itsenäisyyspäivän- ja uudenvuodenpuheissa sekä valtiopäivien avajaisissa ja päättäjaisissä esitetyissä puheissa. Esimerkiksi itsenäisyyspäivänä 1944 pääministeri Paasikivi puhui siirtolaisista sisarina ja veljinä, kun taas 31. 12. 1944 annetussa ylipäällikön päiväkäskyssä kehoitettiin yksimielisyyteen ja itsehillintään. Kun tunnetaan edellä mainittujen henkilöiden suhtautuminen maanhankintakysymykseen (vrt. s. 92–93), tulee ymmärrettäväksi Paasikiven kannanotto vuotta myöhemmin puheessa sanomalehtimiehille: »Meillä on kaksi suurta asiaa ja raskasta asiaa. Ensimmäinen on sotakorvaukset, toinen on siirtoväen ja muiden maanhakijoiden sijoittaminen. Se on yhtä suuri asia kuin sotakorvaukset, ellei suurempi, ja se on kovin vaikea. Se on sellainen asia, joka ei tule ainakaan pitkään aikaan lisäämään tuotantoa, vaan päinvastoin vaatii paljon mm. rakennusaineita, joita meillä muutenkin on vähän, ja maata täytyy pirstoa pieniksi palasiksi.»⁸

Myös vuoden 1946 valtiopäivien avajaisissa pääministeri Paasikivi – presidentin ollessa sairauden vuoksi estynyt – käsitteli siirtoväkikysymystä. Hän totesi Suomen joutuneen hävityn sodan johdosta menettämään arvokkaita alueita ja maksamaan raskaan sotakorvauksen. »Sen ohella se on saanut hartioilleen tehtävän hankkia uudet kodit maan väkilukuun nähden suurelle siirtoväelle. Tämä raskas tehtävä on ehdottomasti täytettävä, mutta muistettava on, että se suurimmalta osalta ei lisää maan entisiä tuotannollisia mahdollisuuksia. Mitä vaikeuksia ja vaikutuksia sillä tulee olemaan lähivuosina maatalouden tuotantoon, sitä on vaikea vielä sanoa. Mutta ajan pitkään, sitten kun siirtoväki on lopullisesti sijoittunut ja löytänyt työalansa maan tuotannossa ja sitten kun olot ovat muutoksiin mukautuneet ja vakiintuneet, on tämän

⁷ *Peitsi, Pekka*, Tässä sitä ollaan s. 71.

⁸ Paasikiven linja I s. 40.

väestön sekä taloudellisesti että henkisesti tuoma lisä epäilemättä vahvistava kansallista ja valtakunnallista elämäämme.»⁹

Vuoden 1946 alussa käsitteli karjalaisiin lukeutuva maatalousministeri Luukka uudenvuodentervehdyksessään siirtoväkikysymystä. Hän totesi, että jälleenrakennustyö oli saatu käyntiin, joskaan ei niin nopeasti ja tehokkaasti kuin siirtoväki oli toivonut. Hän pani ilahduttavana piirteenä merkille, että maan yleinen mielipide oli tukenut valtiovaltaa sen ponnisteluissa siirtoväen aseman parantamiseksi. Suomen kansalaiset olivat yleensä ymmärtäneet siirtoväen vaikeudet ja koettaneet tehdä parhaansa niiden voittamiseksi. Samalla kun ministeri kiitti yksityisiä asiaa edistäneitä henkilöitä ja järjestöjä, hän mainitsi erityisesti ne maanluovuttajat, jotka olivat vapaaehtoisesti valtion pakko-toimenpiteitä odottamatta luovuttaneet maata siirtoväen asutukseen, vaikka maan luovuttaminen tuntui vaikeammalta kuin muusta omaisuudesta luopuminen.¹⁰ Vuotta myöhemmin vastaavan tervehdyksen esittänyt ministeri Viding näki maataloussiirtoväen nopean sijoittamisen entiseen ammattiinsa eräänä maataloustuotannon nopean nostamisen edellytyksenä.¹¹

Avatessaan vuoden 1947 valtiopäiviä Paasikivi jälleen palasi siirtoväkikysymykseen todeten, että taloudellisista tehtävistä puhuttaessa ei ole unohdettava siirtoväen koko valtakunnalle elintärkeää asiaa. Päämääränä on pidettävä, että karjalaisille ja muulle siirtoväelle, jotka ovat sotien johdosta menettäneet kotinsa, hankitaan maamme nykyisten rajojen sisältä samanlaiset elämän mahdollisuudet kuin muilla Suomen kansalaisilla on. Uskollisena tavoilleen hän samojen valtiopäivien päättäjäsissä esitti toivomuksen, että lähitulevaisuudessa saataisiin suoritetuksi siirtoväen sijoittaminen vakinaisille asuinpaikoilleen, jotta karjalaiset ja muu siirtoväki saavuttaisi maan nykyisten rajojen sisäpuolella samanlaiset elämisen mahdollisuudet, kuin muilla Suomen kansalaisilla oli. Vasta vuoden 1949 puolella päättäessään vuoden 1948 valtiopäiviä presidentti Paasikivi saattoi todeta siirtoväen asuttamisen alkavan olla jo suurimmalta osalta suoritettu, joten siirtoväki pääsee Suomen kansan hyödyll-

⁹ VP 1946 ptk. 2. 2. 1946 s. 21–23.

¹⁰ As. hall. ark., Maatalousseurojen Keskusliiton as. vk:n arkisto: v. 1945 lähetteet. Edellä esitetty, maan sanomalehdille lähetetty tervehdys sisälsi maanluovuttajille tarkoitettua kiitoksen, jollaisen tarpeellisuudesta oli ensimmäisen kerran mainittu laadittaessa maanhankintapropagandasuunnitelmaa.

¹¹ As. hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkisto: v. 1946 lähetteet, 23. 12. 1946.

lisenä jäsenenä yhä enemmän vaikuttamaan maan tuotannolliseen elämään.¹²

Ryhtyessämme seuraavaksi tarkastelemaan nimenomaan *asutusviranomais-* *ten* kannanottoja ja mielipiteitä siirtoväen asuttamisen välttämättömyydestä ja kiireellisyydestä on aluksi kiinnitettävä huomiota kahteen seikkaan. Viranomaisten mielipiteenilmauksia leimasi tietty tarkoituksenmukaisuus – laissa siirtoväen asuttaminen oli määritelty etuoikeutetuksi tehtäväksi. Toiseksi on pantava merkille, että nimenomaan johtavat asutusviranomaiset olivat itse siirtoväkeen kuuluvia, joten he saattoivat muun muassa käyttää karjalaisten sanomalehtiä hyväkseen julkistaessaan mielipiteitään.¹³

Asutusasiainosaston ylijohtaja Veikko Vennamo esitti keväällä 1945, että yleistä mielipidettä näytettiin huomattavassa määrin ohjattavan siirtoväkeä vastaan. Kun siirtoväellä ei ole käytettävissään yli koko maan leviäviä sanomalehtiä, jotka muokkaisivat yleistä mielipidettä, vähemmistön katsottiin olevan enemmistön päätöksistä riippuvainen. Tällöin siirtoväen ainoaksi mahdollisuudeksi jäi vetoaminen asiansa oikeutukseen ja asiallisiin perusteisiin. Samalla siirtoväen edustajien tuli pystyä kiihkottomasti ja asiallisesti kumoamaan vastaväitteet.¹⁴ Samoihin aikoihin, ennen varsinaisen asutustyön alkamista, Vennamo kiinnitti huomiota eri harrastajapiirien pyrkimykseen voimiensa mukaan vapautua asutustyöstä. Asutusviranomaiset pitivät tällöin erityisen tärkeänä, että repivä ja osaksi asiaton poliittinen kiihotus puolin ja toisin saataisiin taantumaan. Vaalien jälkeen Paasikiven uusi hallitus mainitsikin ohjelmajulistuksessaan maataloussiirtoväen sijoittamisen mahdollisimman pian entiseen elinkeinoonsa erittäin kiireelliseksi tehtäväksi.¹⁵

Asutustoiminnan korkein viranomainen ylijohtaja Vennamo vetosi propagandasuunnitelman periaatteiden mukaisesti asutustoiminnan alkaessa maanluovuttajiin. »Maanomistava väestö ymmärtää, että maataloussiirtoväen asut-

¹² VP 1947 ptk. 5. 2. 1947 s. 19–20; ptk. 14. 7. 1948 s. 4533; VP 1948 ptk. 28. 1. 1949 s. 1826.

¹³ Asutusviranomaisista olivat karjalaisia muun muassa seuraavat henkilöt: ASO:n ylijohtaja *Veikko Vennamo* (synt. Jaakkimassa), sisäasiainministeriön siirtoväenosaston päällikkö *Johannes Virolainen* (synt. Viipurin mlk:ssa). Lisäksi valtioneuvoston jäsenenä olivat maatalousministerinä *Eemil Luukka* (synt. Muolassa) ja *Paavo Vidling* (synt. Jääskessä).

¹⁴ As. hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkisto: v. 1945 lähetteet, *Veikko Vennamon* lausunto 12. 3. 1945.

¹⁵ VP 1945 ptk 19. 4. 1943 s. 49–54.

taminen on kiireellinen tehtävä, joka ei siedä viivytystä. Uskon ja toivon, että Suomen talonpoikaisväestö kaikin tavoin omalta osaltaan tukee maanhankintalakeja toteuttavien viranomaisten toimintaa.» Samaan aikaan viranomaiset tähdensivät vapaaehtoisuuden maanluovutusta edistävää vaikutusta, sen eittämättömät edut pakkolunastukseen nähden tehtiin tiettäväksi.¹⁶

Samaan aikaan oli viranomaisten toimesta kiinnitetty sanomalehtien huomiota siirtoväkikysymykseen. Huhtikuussa 1945 Valtion Tiedotuskeskuksen toimesta lehtien päätoimittajille pidetyssä informaatiotilaisuudessa osastopäällikkö Johannes Virolainen kiinnitti esityksessään huomiota asiaan. Esitellessään siirtoväen huoltoa Virolainen piti välttämättömänä, että siirtoväki pääsisi seuraavana kesänä viljelemään maata. Hän korosti myös siirtoväkikysymyksen suuria mittasuhteita ja sen myönteisen ja kiireisen ratkaisun merkitystä koko yhteiskunnalle. Edelleen hän piti toivottavana, että sanomalehdistön taholta jatkuvasti selvitettäisiin siirtoväen silloisen aseman vaikeuksia ja sen tulevaisuuden hyväksi tarvittavien toimenpiteiden välttämättömyyttä, koska sanomalehdistöllä oli erittäin suuria mahdollisuuksia vaikuttaa edullisesti siirtoväen aseman järjestelyyn. »Vaikkakaan ei ole kiellettävissä, että siirtoväen hyväksi suoritettavat taloudelliset järjestelyt voivat tuntua maanmuista kansalaisista hyvinkin vaikeilta, on kuitenkin muistettava, että siirtoväen menetykset ja kokemukset sittenkin ovat olleet monin verroin suuremmat kuin muiden», Virolainen totesi.¹⁷ Heinäkuussa asutusviranomaiset syyttivät karjalaislehdille jakamassaan lähetteessä maanomistajien jarrutuksen viivästyttäneen maanhankintalain syntyä jo lainsäädäntövaiheessa viisi kuukautta. Maanomistajain jatkuvan arvostelun ja painostuksen katsottiin tehneen maanlunastuslautakunnat varsin varovaisiksi, mikä suurten käytännöllisten vaikeuksien ohella oli hidastuttanut asutustoimintaa.¹⁸

Syksyllä 1945 maatalousministeri Luukka esitti kantanaan, että pika-asu-

¹⁶ As. hall. ark., ASO:n kierto kirjeet n:t 87/6. 7. 1945, 98/11. 7. 1945, 111/14. 7. 1945, 132/8. 8. 1945, 133/8. 8. 1945, 133/8. 8. 1945 ja 170/19.9. 1945; Mts. Kl:n as. vk:n arkisto: v. 1945 läheteet, *Vennamon* haastattelu 15. 6. 1945; puheet ym. 1944-.

¹⁷ VA. VTL: informaatiotilaisuuksien esitelmät 1945.

¹⁸ Tällöin asutusviranomaiset vielä optimistisesti uskoivat suurimman osan siirtoväestä saavan joko pakkolunastusteitse tai vapaaehtoisesti tilan vuoden 1945 aikana; 11. 9. 1945 arveltiin vielä saatavan vuoden loppuun siirtoväelle 20 000 tilaa. As.hall. ark., Mts. Kl:n av:n arkisto: puheet ym. 1944-; lähediaari 23. 7. 1945 n:o 263, *Vennamon* haastattelu.

tukseen oli suhtauduttu suuremmalla ymmärtämyksellä kuin maanhankintalain toimeenpanoon, joka oli kohdannut huomattavaa vastustusta ensisijaisten maanluovuttajien, kuten puutavarayhtiöiden, erilaisten harrastelijaviljelijöiden ym. taholta.¹⁹

Asutusviranomaisten siirtoväen asuttamisen kiireyttä alleviivaavista toimenpiteistä tulkoon erikoisuutensa vuoksi mainitukseksi iskevien siirtoväkikysymystä tähdentävien lauselmien, jotka oli poimittu pika-asutuslain säätämisen yhteydessä käytetyistä puheenvuoroista, lähettäminen keväällä 1946 sanomalehdille käytettäväksi tarvittaessa palstantäyteenä. Osa näistä propagandistisista lauselmista on esitetty liitteenä s. 283. Vaikka on varsin vaikeata todeta, minkä verran vaikutusta näillä lauselmilla käytännössä oli ja kuinka paljon lehdet käyttivät niitä palstojensa täyteenä, lähete sinänsä todistaa varmuudella asutusviranomaisten mielenkiinnon suuntautuneen tuolloin siirtoväen asuttamisen jouduttamiseen mitä moninaisimmin keinoin. Samaa menetelmää käytettiin vielä myöhemmin syksyllä 1947, jolloin lauseimat olivat yleisluontoisia, koko asutustoiminnan merkitystä julistavia. (Vrt. edellä mainittu liite ja sivu 29.)²⁰

Myöhemmistä asutusviranomaisten kannanotoista tulkoon vielä mainitukseksi osastopäällikkö Johannes Virolaisen Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 25. 4. 1946 pitämä esitelmä aiheesta Näkökohtia maanhankintalain toimeenpanossa. Esitelmäsihtijä piti maataloussiirtoväen asuttamista itsestään selvänä asiana, sillä pitihän maahan kiinnittää ensi sijassa ne, jotka olivat maataloudesta saaneet toimeentulonsa, mutta olosuhteiden pakosta joutuneet siitä luopumaan.²¹ Hieman myöhemmin asutusviranomaiset esittivät kantanaan, että

¹⁹ Karjala 21. 10. 1945. Kaikki asutusviranomaisten käytännön toimenpiteet siirtoväen asuttamisen nopeuttamiseksi eivät saavuttaneet maanluovuttajapiirien hyväksymistä. Tällainen toimenpide oli muun muassa kahden siirtoväkeen kuuluvan henkilön asettaminen MHL:n toimeenpanon epävirallisiksi tarkastajiksi. Tällöin maalaisliittolaisten lehtien yleisestä linjasta poiketen Turunmaa antoi pääkirjoituspalstansa maanomistajain käytettäväksi. Maanomistajain Liiton lakimiehen *Osmo Oittisen* kirjoittamassa artikkelissa »Omituisia tarkkailijoita» katsottiin tällaiset tarkkailijat lain vastaisiksi ja todettiin maanluovuttajien tarkastajien puoltavan paremmin paikkaansa. Turunmaa 29. 8. 1945.

²⁰ As. hall. ark., Mts. K1:n as. vk:n arkisto: v. 1946 lähetteet, 16. 4. ja 23. 4. 1946; lähetteet vuonna 1947, 27. 10. 1947. Eniten näitä lausemia lienevät käyttäneet hyväkseen karjalaisten lehdet, vrt. esim. Karjalainen Kansa 26. 4. 1946.

²¹ *Virolainen, Johannes*, Näkökohtia maanhankintalain toimeenpanossa. Kansantaloudellinen Aikakauskirja II/1946 s. 151.

tässä laajassa kysymyksessä ylisanoilla ja kestäättömällä propagandalla vain vahingoitettaisiin asiaa. Todettiin myös arvostelun kohdistuminen asutusviranomaisiin, jotka toimivat annettujen lakien ja asetusten puitteissa. Tässä yhteydessä huomautettiin myös, että vaikeudet olivat nyt suuremmat kuin pika-asutustoiminnassa, ja palautettiin mieleen, että lain kiireellisyysjärjestyksen mukaan ensin piti asuttaa siirtoväki, minkä tehtävän kiireellisyydestä ja välttämättömyydestä ei kukaan harkitseva kansalainen voinut olla eri mieltä.²²

– Kiireeseen liittyen todettakoon vielä Virolaisen mielipide välikysymyskeskustelun aikana 27. 6. 1946. Hänen mielestään asutustoimintaa jouduttaisi huomattavasti, jos yleinen mielipide saataisiin asutustoiminnalle myönteiseksi.

Yleisiin kannanottoihin on vielä luettava asutusviranomaisten välitysyrietykset maanluovuttajien ja siirtoväen kesken. Suhtautumista jatkuvasti vaikeutuvaan majoituskysymykseen pyrittiin vuoden 1947 keväällä muun muassa lieventämään siten, että huomautettiin siirtoväen joutuneen odottamaan kotejaan luvattoman kauan, mistä puolestaan oli johtunut se, että he tahtomattaan olivat näin kauan olleet pakotettuja vaivaamaan asuntojen luovuttajia. Lehdille lähetetyssä Virolaisen haastattelussa taas todettiin paikallisia asukkaita moitittua siitä, etteivät he ymmärtäneet siirtoväkeä ja sen vaikeuksia. Toisaalta syytökset olivat samaan aikaan kohdistuneet karjalaisiin, koska hekään eivät joka suhteessa olleet mallikansalaisia. Haastattelussa katsottiin syytä olleen molemmissa. Karjalaisten pitkästyminen odotusaikaan oli ymmärrettävää, mistä johtuen he tunsivat helposti katkeruutta parempiosaisia kohtaan ja samalla koko yhteiskuntaa kohtaan. Erimielisyydet olivat ensi sijassa väliaikaisten ja vaikeiden olosuhteiden aiheuttamia. Jälleen kerran palautettiin mieliin, että siirtoväki oli koko maan sijaiskärsijä ja ettei ollut siirtoväen syytä, että tämän puolen tilallinen joutui antamaan hänelle toistaiseksi oman asuntonsa osan.²³

Valtiovalta ja asutusviranomaiset pitivät johdonmukaisesti julkisessa keskustelussa kiinni siirtoväen asuttamisen ensisijaisuudesta ja myös kiireellisyydestä. Kaikkein parhaimmin viranomaiset tietenkin saattoivat todistaa tämän periaatteensa käytännön asutustoiminnassa, jota jo on edellä käsitelty.

Kun siirrymme *siirtoväen* kannanottojen tarkasteluun, on yksityisten kan-

²² As. hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkisto, v. 1946 lähetteet, 20. 7. 1946, E. J. Paavola.

²³ As. hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkisto: v. 1947 lähetteet, 3. 2. 1947, Juhani Leppälän haastattelu, 3. 3. 1947, Johannes Virolainen.

nanottojen punnitsemisessa aina pidettävä mielessä siirtoväen kunkin hetken yleisiä vaiheita. Yleistilanne vaikutti tavallista voimakkaammin hajallaan, tuntemattomissa oloissa eläneiden karjalaisten mielipiteisiin. Kannanotoille oli usein lisäksi tunnusomaista voimakas tunnepitoisuus. Todettakoon, että ratkaisuja tekevillä henkilöillä oli aina tiedossaan siirtoväen kunkinhetkinen mielialakehitys. Se ei aina suinkaan ollut yksiselitteinen. Esimerkiksi heinäkuussa 1946 laaditussa siirtoväen mielialakatsauksessa todettiin siirtoväen moittineen maanhankintalain hidasta toteuttamista. Samaan aikaan pantiin merkille maata saaneiden taholta kuuluneen sellaista, että maan jakaminen suoritettiin liian aikaisin, koska siirtoväelle ei riittänyt rakennustarvikkeita rakennuksia varten ja koska maanviljelystyövälineiden puutteen takia viljely jäi tavallista heikommaksi.²⁴

Karjalaisten yleiset kannanotot olivat varsin käytännöllisiä evakuointivaiheen aikana ja siirron lopullisuuden käytyä ilmeiseksi. Siirtoväkeä askarruttivat työhönsijoittumismahdollisuudet, joita pidettiin tärkeinä psykologisina tekijöinä. Maataloussiirtoväen ongelman ratkaisuksi esitettiin jo varhaisessa vaiheessa vuokratilajelmien jakamista, mitä erityisesti puolsi suuren karjan olemassaolo. Hyvin helposti samaan aikaan puututtiin kaikkiin karjalaisiin kohdistuneisiin arvosteluihin ja pidettiin tärkeänä siirtoväen yksimielisyyttä. Samalla tehtiin myös tiettäväksi, ettei karjalaisten yhteisrintaman muodostuminen kohdistunut maan kokonaisetua vastaan, vaan edistämällä karjalaiskysymyksen ratkaisua edistettäisiin maan kokonaisetua. Omien rivien kokoamisessa menttiin ajoittain erittäin pitkälle. Suhtauduttiin kielteisesti esimerkiksi siirtoväen vetämiseen paikallisiin valistusrienteihin. Julkisuudessa näkynyt asenne oli kuitenkin tyypillistä ainoastaan alkukaudelle, myöhemmin tällaista yhteistyötä pidettiin luonnollisena, mitä julkisuudessa selvimmin painotettiin maataloudellisessa järjestötoiminnassa. Esimerkiksi jo keväällä 1946 koko maan sivistysjärjestöt tunnustivat Helsingissä pitämässään kokouksessa karjalaisseurojen työn koko maalle arvokkaaksi asiaksi.

Elo- syyskuussa 1944 kehiteltiin karjalaisten keskuudessa julkilauselmia, jossa saatettaisiin siirtyvän väestönsosan oma kanta maailman tietoisuuteen.

²⁴ VA. VTL. Valtiollisen poliisin mielialakatsaus n:o 7/1946. Siirtoväen mielialoista ei valitettavasti ole katsauksessa tarkkaa yhtäjaksoista sarjaa, jota voitaisiin läpi linjan käyttää vertailumateriaalina. (Vrt. s. 192.)

Tällöin ajateltiin muun muassa vedottavaksi siihen mahdollisuuteen, että luovutettavan alueen väestölle pitäisi varata tilaisuus vapaasti annettavan suostumuksen esittämiseen. Merkittävimmäksi käytännön mielipiteen ilmaukseksi muodostui kuitenkin syyskuun 5. ja 6. päivänä pidetty karjalaisten suurkokous, joka ennätti esittää karjalaisten kannan pääministeri Antti Hackzellille, jonka lähetystö lähti 6.9.1944 Moskovaan neuvottelemaan välirauhan solmimisesta. Kokoontunut siirtoväki toi julki kantanaan, että Karjalaa olisi käsiteltävä Suomen jakamattomana osana.²⁵

Siirtoväki pyrki erittäin voimakkaasti vaikuttamaan asiansa käsittelyn yksityiskohtiin lainsäädäntöä valmisteltaessa. Käytetyistä puheenvuoroista saa kuitenkin sen kuvan, että siirtoväki oli varsin tyytyväinen Nissisen komitean mietintöön ja sittemmin maatalousvaliokunnan esitykseen eduskunnassa. Myöhemmin esitettiin pelkistetyksi, että paras tapa ajaa siirtoväen asiaa oli maanhankintalain ja korvauslain nopea toimeenpano.²⁶ Pian tämä tyytyväisyys vaihtui toimeenpanon hitauden jatkuvaan arvosteluun. – Pantakoon merkille, että kaikkein nopeimmaksi ratkaisuksi oli myös julkisuudessa esitetty pika-asutuslain periaatteiden seuraamista ja lain toteuttamisen väliaikaista jatkamista.²⁷

Nopean ratkaisun puolesta puhuttiin erityisesti maanhankintalain lähetekeskustelussa. Pelättiin myös liian monimutkaisen lainsäädännön pitkittävän asutuksen toimeenpanoa. Ed. Pärssinen (maal.) piti suoraan lain päätarkoituksena Neuvostoliitolle luovutetun taikka vuokratun alueen väestön, nimenomaan maataloutta harjoittaneen, sitomisen uudelleen ammattiinsa. Samassa yhteydessä pelättiin maanluovuttajien jarrutusta. Ed. Pyy (sos.dem.) katsoi tarkoituksenmukaiseksi varoittaa maatalousvaliokuntaa maanluovuttajien ja maataloustuottajien mielipiteistä, presidentin kanta ei saanut vaikuttaa valio-

²⁵ Karjala 9. 7. 1944, 29. 7. 1944, 23. 8. 1944, 12. 9. 1944, 13. 10. 1944; Karjalan Liiton arkisto: KL:n hall. ptk. 27. 4. 1946; VA. *Juho Niukkanen* kokoelma. Kansio 10; *Erkki Paavolaisen* kokoelma, asiakirjoja vuodelta 1944. – Pitäessään yleisradiossa esitelmän 6. 8. 1944 *Paavolainen* uskoi, että Karjala tulisi kuulumaan erottamattomana osana Suomeen; sama ajatus oli esitetty keväällä Karjalan Liiton vuosikokouksen julkilausumassa – 2. 4. 1944, jota sensuuri ei antanut julkaista.

²⁶ Karjala 8. 3. 1945, Karjalan Sanomat 9. ja 21. 3. 1945, Laatokka 12. 3. 1945; VP 1946 ptk. 5. 4. 1946 s. 426.

²⁷ Karjalan Sanomat 30. 9. 1944, 3. 10. 1944. Ajatus ei ollut yksin siirtoväen piirissä tunnettu, sillä oli kannatusta muun muassa sosialidemokraattisen puolueen elimissä.

kunnan käsittelyyn. Lisäksi nähtiin maaylioikeuden perustamisyritys maanluovuttajien hidastuspyrkimykseksi.²⁸

Voimakkaaksi siirtoväen mielipiteen ilmaukseksi ja samalla julkisen keskustelun puheenvuoroksi muodostui 19. helmikuuta 1945 toimeenpantu siirtoväen suurkokous, jonka välityksellä pyrittiin tekemään tunnetuksi karjalaisten ydinajatus: luovuttamalla Karjala on lunastettu maan vapaus, minkä vuoksi sen väestölle aiheutuneet menetykset tuli tasata ja korvata samoin perustein kuin sotavahingot muille kansalaisille. Korostettiin, että siirtoväki alistui vastuuntuntoisesti kohtaloonsa, mutta samalla se ryhtiänsä menettämättä piti tinkimättä kiinni oikeuksistaan. Suurkokouksen vaatimusten taakse asettui noin 5 000 karjalaista, jotka olivat tuolloin kokoontuneet Messuhalliin. Kokous piti vielä karjalaisen maataloussiirtoväen asutuskysymyksen ratkaisua karjalaisille elinkysymyksenä, joka loisi tai hävittäisi siirtoväeltä elinmahdollisuudet ja jolla samalla ratkaistaisiin, tulisiko tämän väestönosan työvoima käytetyksi maamme elintarviketilanteen hyväksi. Huomattavan karjalaiskokouksen kannanotot eivät voineet jäädä huomiotta julkisuudessa. Siirtoväen lehdistö teki parhaansa tämän asian puolesta nimittäen kokousta muun muassa oikeustaisteluksi.²⁹

Varsin aikaisessa vaiheessa karjalaiset kiinnittivät huomiota sodanaikaisen yksimielisyyden häviämiseen. He totesivat sodan synnyttämän sosiaalisen mielenlaadun olleen jäämässä tappiolle, koska siirtoväkeä kohdeltiin ynseästi, kuin se olisi itse syyppää onnettomuuksiinsa. Vaadittiin, että valtiiovallan oli tukahdutettava tällaiset ilmiöt alkuunsa. Vuoden 1945 lopulla *Karjala* omalta osaltaan totesi siirtoväen saaman myötätunnon jo olevan vähitellen laimene-massa, joten karjalaiset saivat yksinään jäädä taistelemaan oikeuksiensa puolesta, vaikkei kaikki ollutkaan heidän syytään.³⁰

Jo vuoden 1945 lopulla kiinnitettiin huomiota asutustoiminnan hitauteen, johon oltiin syvästi pettyneitä. Erääksi ratkaisuksi nähtiin pika-asutustilojen jakaminen siirtoväelle, mihin ei vielä ollut ryhdytty. Pantiin myös merkille, että siirtoväki olisi tahtonut pika-asutuslain toimeenpanon jatkuvan, mutta pääministeri ei hyväksynyt sitä vanhoillisimman suurtilallisten ryhmän vaiku-

²⁸ VP 1944 ptk. 2. 2. 1945 s. 1267, 1278.

²⁹ *Yrjölä*, Karjalan kansan puolesta s. 94–96; *Karjala* 20. ja 21. 2. 1945.

³⁰ *Karjala* 18. ja 22. 7. 1945, 2. 11. 1945.

tuksesta. Julkisuudessa esitettyjen lukujenkaan ei katsottu pitävän yhtä tosiasioiden kanssa, vaan niillä pyrittiin ainoastaan johtamaan yleisöä harhaan. Tällaiseksi muun muassa leimattiin tieto, että maataloussiirtoväelle olisi jaettu 19 000 tilaa vuoden 1945 jälkipuoliskolla.³¹ – Hitauteen kiinnitti huomiota myös Karjalan Liiton ylimääräinen edustajakokous loppuvuodesta 1945. Se näki itsekkään vastustuksen esteenä tilojen nopealle muodostamiselle, myös yliorganisoinnin katsottiin aiheuttavan myöhästymistä toimeenpanossa.³²

Kiireellisyysvaatimusta painotti edelleen karjalaisten kokous Helsingissä 15.4.1946. Sen aikana 500 hengen lähetystö esitti tasavallan presidentille, eduskunnan puhemiehelle, pääministerille ja eduskuntaryhmille huolestumisensa siirtoväen elintärkeiden lakien hitaasta toimeenpanosta. Presidentti Paasikivi huomautti lähetystölle ajaneensa maanhankintalakia aikanaan hallituksessa käsiteltäessä sitä kantaa, että laissa olisi rajoitettu vain siirtoväen maansaantiin. Näin ollen hän oli myös presidenttikautenaan valmis ajamaan asiaa edulliseen suuntaan.³³ Taatakseen käytännössä asiansa edistymisen mahdollisimman nopeasti siirtoväki vaati asutusviranomaisille työrauhaa. Kaikesta arvostelusta ei kuitenkaan saanut pidättyä, koska todellisten epäkohtien paljastaminen auttoi viranomaisia.³⁴

Kesäkuun 1946 alkupuolella *Karjala* taas käsitteli mielialiettaan: siirtoväki oli saanut yllättävän vähän tiloja ja maansaanti polki paikoillaan. Asiantilan syyt oli saatava selville ja poistettava. *Maakansa* oli hieman aikaisemmin yhtynyt siirtoväenkin esittämään vaatimukseen työrauhan antamisesta asutusviranomaisille. Todettiin, että Suomessa oli aina pyritty hoitamaan asustointi mahdollisimman järkevästi, joten ei ollut pelättävissä, etteikö nykyin niin tapahtuisi.³⁵ Erityisesti asustustoiminnan kiireellisyyttä korostettiin samaan aikaan välikysymyskeskustelussa. Ed. Paavolainen (kok. ja karj.) valitti siirtoväen jääneen taka-alalle jaettaessa asuntotiloja, sillä heitä oli syrjitty muiden maansaajien kustannuksella. Ed. Pusa (sos.dem. ja karj.) taas perusteli siirtoväen kiirettä olosuhteilla: siirtoväellä oli paljon karjaa, jolle ei säädettyllä hinnalla saatu tarpeeksi rehua. Siihen, ettei siirtoväkeä vielä ollut

³¹ VP 1945 ptk. 19. 10. 1945 s. 1228, 1241–42. Vrt. s. 136, nootti 18.

³² KL:n ark., KL:n ylim. edust. kok. ptk. 1945.

³³ *Yrjölä* emt. s. 98–99.

³⁴ Karjala 16. 5. 1946.

³⁵ Karjala 13. ja 14. 6. 1946, Maakansa 3. 5. 1946.

asutettu, olivat Pusan mielestä vastuussa ne, jotka saivat aikaan pika-asutus-toiminnan keskeytyksen syksyllä 1944. Ed. Tiitunkin (maal.) mukaan siirtoväen oli saatava tilansa mahdollisimman pian, sillä »kiirehtiminen tässä koi-tuu onneksi koko yhteiskunnallemme». Ed. Tuurna (kok. ja karj.) antoi halli-tukselle tunnustusta siirtoväen asian ymmärtämisestä ajan kiireellisimpänä sisäpoliittisena kysymyksenä, mutta lakien toimeenpano ei tyydyttänyt hän-täkään.³⁶

Myös Karjalan Liitto seurasi jatkuvasti siirtoväen asuttamisen edistymistä, kuten edellä esitetystä jo on käynyt selville. Sen oli pakko todeta toimivuo- tensa 1946 – 1947 jälkeen, että toiveet karjalaiskysymyksen nopeasta ratkai- susta eivät olleet perustuneet tosiasioihin, vaan maamme erittäin vaikea ta- loudellinen asema oli kohdistanut vaikutuksensa erityisesti siirtoväkeen. Vuon- na 1947 esitettiin jälleen kerran vaatimus, että siirtoväelle olisi jaettava tilat ja tontit kuluvan vuoden aikana. Samaan aikaan pyrittiin edelleen säilyttämään karjalaisten yhteenkuuluvuus siten, että hankittiin siirtoväelle oikeus äänestää omia ehdokkaitaan Kymen läänin vaalipiirissä. Se saatiin lopullisesti joulu- kuussa 1947, jolloin siirtoväen vaaliluettelon pohjaksi määrättiin vuoden 1947 henkikirjat.³⁷

Karjalaisten mielestä asutustoiminnan hitauden perimmäinen syy ei ollut niinkään paljon lain toimeenpanoelinten heikkous kuin itse lain heikkous sekä ennen kaikkea se yleinen vastustus, mikä lain toimeenpanoa kohtaan oli ollut jatkuvasti havaittavissa ei ainoastaan maanluovuttajapiirien vaan myös julkisen sanan ja yleisen mielipiteen taholta.³⁸ Tämä kanta kävi ilmi Karjalan Liiton talousneuvostolle maaliskuussa 1947 antamassa lausunnossa. Hitautta kos- kevat lausunnot jatkuivat vielä vuonna 1948. Esimerkiksi valtion vuoden 1948 tulo- ja menoarviokeskustelussa siirtoväki muistutti edellisen vuoden alussa esille tuodusta toivomuksesta, että kaikki siirtoväkeen kuuluvat henkilöt saisi- vat oman tilan vuoden (1947) loppuun mennessä.³⁹

³⁶ VP 1946 ptk. 27.–28. 6. 1946 s. 952–53, 968, 984–85, 1017–18.

³⁷ *Yrjölä* emt. s. 108–11; Karjala 29. 3. 1947.

³⁸ Talousneuvosto s. 196.

³⁹ VP 1947 ptk. 13. 4. 1948 s. 3738–40. Asian pitkistyessä ilmeni myös siirtoväen omassa keskuudessa sisäistä arvostelua. Ed. *Pyy* (sos.dem.) totesi, että siirtoväen porvarilliset edustajat eivät enää puuttuneet yhtä hanakkaasti kuin ennen maanlunastusmenetelmien virheellisyyksiin, koska he varakkaina olivat ennättäneet hankkia itselleen tiloja va- paaehtoisilla kaupoilla. VP 1947 ptk. 16.–21. 1. 1948 s. 2643–45, 2666, 2882–89, 2904, 2916.

Asutuskysymyksen tunnepitoisuus tuli lopuksi vielä esille eräässä ed. Tervon (sos.dem.) eduskuntapuheenvuorossa. Hän huomautti, että mitä lähemmäksi maassamme tultiin, mitä vähemmän paikalliset asukkaat olivat joutuneet kosketukseen sodan kanssa, sitä kylmempi oli heidän mielensä siirtoväkeä ja sodasta kärsimään joutuneita kohtaan. Itä-Suomen asukkaat olivat osoittaneet siirtoväelle lämpimämpää mieltä kuin länsisuomalaiset.⁴⁰

Siirtoväki oli siis tähän aihepiiriin liittyvässä julkisuuden keskustelussa pyrkinyt osoittamaan kaikki ne seikat, jotka hidastivat asutustoiminnan nopeaa läpiviemistä, millä varmasti on ollut painoa ainakin asutusviranomaisia informoivassa merkityksessä. Kannanottojen huomioiduksi tuloa helpotti osaltaan aikaisemmin mainittu tosiasia, että monet johtavista asutusviranomaisista olivat itsekin karjalaisia. Samaa päämäärään siirtoväki pyrki myös muistuttamalla jatkuvasti niistä myönteisistä kannanotoista, joita välittömästi sodan jälkeen oli siirtoväkeen kohdistettu.

Kaikkein suurimman ryhmän kannanotoissa muodostavat *Kanta-Suomen edustajien ja maanluovuttajapiirien* esittämät mielipiteet. Niitäkin leimasi varsin suuri yksimielisyys, mitä tulee siirtoväen asuttamisen välttämättömyyteen ja suureksi osaksi myös kiireellisyyteen. Kesähyökkäyksen ja välirauhan solmimisen välisenä aikana kannanotot olivat edelleen varsin tunnepitoisia. Kyseinen kausi oli myös moninaisten julkilausumien aikaa. Karjalan Liitto ja Maataloustuottajien Keskusliitto julkaisivat yhdessä heinäkuun alkupäivinä vetoomuksen siirtoväen ja maataloustuottajien nimissä. Järjestöt esittivät ajankohdan kiireellisimpinä toimenpiteinä asuntojen hankkimisen siirtoväelle, laidunmahdollisuuksien varaamisen kyseisen väestönosan karjalle, jotta se voitaisiin yhteisen edun nimessä säästää pakkoteurastukselta, ja vielä rehun hankkimisen sille käyttäen mahdollisimman tarkoin kaikki mahdollisuudet. Karjalaisille piti antaa mahdollisuus hankkia työtään vastaan karjalleen heinää, jolloin maataloustuottajat saisivat kipeästi kaipaamaansa työapua. Yleensä oltiin yksimielisiä siirtoväen karjan säilyttämisen välttämättömyydestä, ja ratkaisuna suositeltiin vapaaehtoista maiden vuokrausta. Poikkeuksena tulokoon mainituksi *Hufvudstadsbladetin* kanta, että siirtoväen pitäisi vuokrata karjansa tilapäisesti kanta-asukkaille.⁴¹

⁴⁰ VP 1946 ptk. 20. 9. 1946 s. 1412–15. vrt. myös 6. 9. 1946 s. 1322–25, 10. 9. 1946 s. 1377–81.

⁴¹ HS 6. 7. 1944, MT 15. 8. 1944, Hbl 23. 10. 1944.

Myös maan vuokraamisesta siirtoväelle esitettiin maataloudellisten keskusjärjestöjen⁴² nimissä vetoamus elokuussa 1944. Järjestöt asettuivat yksimielisesti tukemaan pyrkimyksiä viljellyn maan vuokraamiseksi siirtoväelle, ja ne pitivät tätä suositellessaan luonnollisena, että maataloussiirtoväki vastavuoroisesti mahdollisuksiensa mukaan asettaisi työ- ja vetovoimaansa vuokraajien käytettäväksi. Myös kokonaisten viljelmien väliaikaista vuokraamista siirtoväelle esitettiin.⁴³

Uusi Suomi kirjoitti yleisölle tarkoitettujen siirtoväen asiain vetoamusten keskityksestä muun muassa seuraavaa: »On luonnollista, että niin kauan kuin on oikeus uskoa mahdollisuuteen järjestää ajankohtaisimmat siirtoväkikysymykset vapaaehtoisuuden tietä, tällaiset eri järjestöjen tai yksityisten vetoamukset muodostavat propagandakeinon, joka suotuisissa tapauksissa voi langeta hyväänkin maahan. Mutta on myös olemassa vaara, että liian monelta taholta tulevat vetoamukset turruttavat mieliä, joita ne ovat tarkoitettut pehmittämään, ja jäävät pelkiksi kauniiksi sanoiksi.»⁴⁴ Nämä vetoamukset olivat kuitenkin tunnusomaisia ainoastaan evakuintikaudelle, jolloin yleensä kaikkia kannanottoja leimasi voimakas tunnepitoisuus. Tällöin puhuttiin lehdistössä helposti Suomen kunniavelasta siirtoväelle ja siitä, miten karjalaiset olivat saaneet maksaa maan vapauden raskaimpia lunnaita. Samalla kun todettiin siirtoväen sijoittamisen muodostuvan erääksi jälleenrakennusvaiheen suurtehtävistä, pidettiin tärkeänä siirtoväen mahdollisimman nopeata työhön sijoittamista, mikä oli koko maan talouselämän kannalta tärkeätä. *Helsingin Sanomat* palasi tähän aiheeseen toistuvasti ja *Suomen Sosialidemokraatti* piti työtä kaikkein parhaimpana lohduttajana. Viimeksi mainittu lehti kiinnitti alun alkaen voimakkaasti huomiota erityisesti vähävaraisen työväen ongelmiin; nimenomaan se piti kiinnittää tuottavaan työhön mahdollisimman nopeasti. *Helsingin Sanomat* painotti moneen kertaan vapaaehtoisuuden tärkeyttä siirtoväkikysymyksen ongelmia ratkaistaessa. Sitä tuli *Uuden Suomenkin* mukaan ko-

⁴² Ne olivat: MTK, Maatalousseurojen Keskusliitto, Pellervo-Seura, Pienviljelijäin Keskusliitto, Pienviljelijäin Liitto, Svenska Lantbrukssällskapet i Finland förbund ja Svenska Lantbruksproducenternas Förbund. Kyseisten järjestöjen huoli maiden hoitamisesta oli ymmärrettävä, sillä kun vuonna 1938 kokoonsaatu rehuyksikkömäärä oli ollut 4 212 miljoonaa, se oli vuonna 1944 2 408 miljoonaa ja vuonna 1946 2 183 miljoonaa rehuyksikköä. – *Auer*, Suomen sotakorvaustoimitukset s. 38.

⁴³ MT 5. 8. 1944.

⁴⁴ US 25. 7. 1944.

rosta, mutta siirtoväen kiireestä johtuen ei voitu yksin rakentaa sen varaan.⁴⁵

Eräänä käydyin keskustelun yksityiskohtana todetkaamme, kuten edellä jo ohimennen on huomautettu, ettei yksin siirtoväki esittänyt vuonna 1944 pika-asutuslain välitöntä hyväksikäyttämistä, vaan tästä näkyi mainintoja myös muiden piirien lehdissä. Lokakuun lopulla *Savon Sanomat* huomautti, että pika-asutuslaki olisi varsin nopeasti tarkistettavissa olosuhteita vastaavaksi, siinä piti muun muassa huomioida rintamamiesten mukaantulo. *Kansan Lehti* kysyi puolestaan vuoden 1945 alussa, onko siirtoväen pika-asutuslaki asetettava väliaikaisesti voimaan. Sekin näki tämän mahdollisuuden asutustoimintaa nopeuttavana tekijänä, pika-asutustoimikunnat voitaisiin nopeasti ja käytännöllisesti määrätä jatkamaan kesken jäänyttä työtä, joka kestäisi maanhankintalain mukaisten lautakuntien asettamiseen saakka.⁴⁶

Vuosien 1944 ja 1945 vaihteessa maataloudelliset järjestöt esittivät jatkuvasti siirtoväen asuttamista puoltavia lausuntoja. Maataloustuottajain Keskusliitto piti siirtoväkeen kuuluvien kykenevien maanviljelijöiden, jotka hekin olivat maataloustuottajia, kiireellistä asuttamista välttämättömänä, mihin Kanta-Suomen maanviljelijöiden olisi suhtauduttava myönteisesti ja niin, että se saataisiin mahdollisimman nopeasti ja tarkoituksenmukaisesti suoritetuksi. Yhteistyön halusta on osoituksena hieman myöhemmin myös Maatalousseurojen Keskusliiton äänenkannattajan *Maa*-lehden kanta, että hyväksytyjen lakien tarmokas toimeenpano tervehdyttää kuohuvaa yhteiskuntaa ja että tähän suuria muutoksia maanomistusoloihimme tuovan uudistuksen toimeenpanoon maanluovuttajien on tyynin mielin alistuttava pitäen mielessään, että on kysymys suomalaisen yhteiskunnan ja elämänmuodon säilyttämisestä.⁴⁷

Päästäessä siirtoväkikysymyksessä käytännön lainsäädäntötyöhön yleisluontoiset kannanotot vähenivät suhteessa monista yksityiskohdista käytettyihin puheenvuoroihin. Eräitä otsikkomme aiheita sivuavia mielipiteitä kuitenkin esitettiin. *Suomen Sosialidemokraatti* vaati pääkirjoituksessaan tammi-

⁴⁵ *Savon Sanomat* 29. 10. 1944, *Kansan Lehti* 19. 1. 1945.

⁴⁶ *US* 17. 6. 1944, 3. 12. 1944; *HS* 10. 7. 1944, 3. 8. 1944, 23. 8. 1944, 28. 8. 1944, 17. 9. 1944, 28. 9. 1944; *SSD* 20. 7. 1944, 12. 9. 1944.

⁴⁷ Maanomistajain Liiton arkisto: Lausuntoja, kirjoituksia valtioneuvostolle, muistioita ym.; *Maa* n:o 6/1945. Viimeksi mainitusta kannanotosta todettakoon selvennyksenä, että kyseinen järjestö oli lainsäädännöllä liitetty käytännön asutustoimintaan, joten kannanottoa on arvioitava tältä pohjalta.

kuussa 1945 siirtoväen ja siihen liittyvän maareformin viipymätöntä toteuttamista huomauttaen, että siirtoväelle olisi tehtävä pelottavaltakin näyttäviä uhrauksia. Lehden mielestä siirtoväelle oli tosin oltu myötämielisiä eduskunnalle jätetyssä esityksessä.⁴⁸ Myös *Vapaa Sana* puhui siirtoväen puolesta kiinnittäen kuitenkin erittäin usein huomiota siihen, ettei koko kysymystä ole ratkaistu siirtoväen asuttamisella.⁴⁹ Myös oikeistolehtien mielestä siirtoväki piti mahdollisimman pian sijoittaa paikalleen yhteiskuntarakennuksen tärkeänä osana. Erittäin kiireellisesti ja kaikkein ensimmäisenä piti esimerkiksi *Etelä-Suomen Sanomain* mukaan hankkia maata viljelystilan omistaneelle siirtoväelle.⁵⁰

Myös eduskunnan laajoissa keskusteluissa siirtoväkikysymyksen nopea ratkaisu sai puoltajia. Esimerkiksi kansanedustaja Erich (sos.dem.) esitti kantaan, että epämääräiset lainkohdat voisivat hyvällä tahdolla johtaa siirtoväelle nopeasti suotuisaan tulokseen, mutta pahalla tahdolla asioita kierrettäessä ratkaisu tulisi kestämään kohtuuttoman kauan. Ed. Cederberg (IKL) viittasi tasavallan presidentin kantaan: »Hänen terve vaistonsa sanoo, että hän kehoittaa, vaikka siirtoväen mahdollisimman pikainen asuttaminen ja heidän olojensa järjestäminen on välttämätön, suorittamaan laajan ja vaikean tehtävän niin, ettei maataloustuotantoa ja taloudellisia arvoja vaaranneta.»⁵¹

Karjalan Liiton edellä (vrt. s. 141) mainittu suurkokous sai julkisuudessa

⁴⁸ SSD 19. 1. 1945, ko. artikkelin on kirjoittanut lehden tai puolueen siirtoväkeen lukeutuva henkilö – nim. *Karjalainen*. Siinä on nähtävissä jo aikaisemmin mainittua, vrt. s. 166, siirtoväen piirissä esiintynyttä, tyytyväisyyttä maanhankintalain tulevaan muotoon. SSD 31. 1. 1945, 11. 2. 1945. Nämä artikkelit on kirjoittanut *Helmer Lehti*, joka toimi mm. sosialidemokraattien pienviljelijäin neuvottelukunnan sihteerinä.

⁴⁹ *Vapaa Sana* 3. 2. 1945. Lehden arkistossa ei ole mitään kortistoa kyseisen ajan pääkirjoitusten ym. kirjoittajista. Pääkirjoituksista, jotka koskivat asutustoimintaa, kirjoitti pääosan kansanedustaja *Vilhelm Riihinen*, joka lukeutui siirtoväkeen. Toinen asiaa tällä palstalla käsitellyt henkilö oli siirtoväkeen lukeutumaton *Aarne Hulkkonen*. – Kansanedustaja *Vilhelm Riihisen* haastattelu.

⁵⁰ US 11. 2. 1945. Lehden päätoimittaja on kieltäytynyt antamasta tutkimuksen käyttöön asiaa koskevien pääkirjoitusten kirjoittajien nimiä, joten mainitun lehden osalta kirjoittaja voidaan ilmoittaa erittäin harvoin muualta saatujen tietojen perusteella. HS 25. 1. 1945. Yleisluontoiset pääkirjoitukset menevät Helsingin Sanomissa yleensä päätoimittajan tai poikkeuksellisesti jonkin muun toimittajan tiliin. Tämän lehden osalta ilmoitetaan pääkirjoituksen kirjoittaja nimenomaan niissä tapauksissa, joissa lehden ulkopuolinen taho on saanut julkistaa mielipiteensä lehden pääkirjoituksena. *Etelä-Suomen Sanomat* 9. 1. 1945, kansanedustaja *Sulo Teittinen*.

⁵¹ VP 1944 ptk. 2. 2. 1945 s. 1251–1254, 1274–1276.

aikaan useita kannanottoja, jotka olivat varsin myönteisiä. *Helsingin Sanomat* piti kokousta voimannäytteenä ja katsoi esitettyjen ponsilausemien perustuvan suurin piirtein katsoen kiistattomille oikeusnäkökohdille. *Suomen Sosialidemokraatti* puolestaan piti kokouksen perussävyä asiallisena ja maltillisena, kokouksen päätöksissä oli muun Suomen väestöllä paljon varteenottamista. *Ilkka* katsoi siirtoväen kokoontumisen kyseisenä ajankohtana, jolloin maanhankintalaki ja korvauslaki olivat käsittelyn alaisina, luonnolliseksi. Tervettä tehostusta pidettiin paikallaan olevana, mutta »me vaadimme»-periaatteen katsottiin helposti rikkovan myötätunnon. Lehti kehotti karjalaisia »pysymään piirrolla» tässä suhteessa. — Todetkaamme vielä yksityisistä kannanotoista evankeelisen pappiskokouksen julkilausuma huhtikuussa 1945, jossa esitettiin toivomus, että kirkko ryhtyisi voimakkaasti tukemaan siirtoväkeä.⁵²

Vaalien läheisyys näyttäytyi keväällä 1945 käydyssä keskustelussa. Kaikki puolueet pyrkivät ottamaan huomioon siirtoväen tarpeet loukkaamatta kuitenkaan Kanta-Suomen äänestäjiensä tunteita. Maanluovuttajat totesivat kantanaan, että Kanta-Suomen väestö oli luovuttavana puolena, mitä tuli maan ja omaisuuden antamiseen siirtoväelle. Tämä oli kuitenkin pyritty tulevia eduskuntavaaleja silmällä pitäen jakamaan kahteen eri leiriin lupaamalla sen toisellekin puolelle lisämaata toisen osan kustannuksella, millä pyrittiin aikaansaamaan mielipiteiden hajaannus. Näin oli menetelty, koska pelättiin, ettei siirtoväen kaikkiin vaatimuksiin suostuttaisi. Puolueiden suhtautumisesta otettakoon esimerkki maalaisliitosta, jossa huomautettiin, että maalaisliiton voimakkaimmat juuret oli ollut löydettävissä Karjalassa. Samalla kiinnitettiin huomiota siihen, että pääasiassa muiden kuin maalaisliittoon lukeutuvien maatalouspiirien taholta oli käyty voimakasta propagandataistelua ja mielialan muokkausta julkisuudessa. Esimerkiksi johtavat päivälehdet olivat jatkuvasti suhtautuneet kielteisesti siirtoväen asuttamiseen, ja propagandan eräänä tavoitteena oli nimenomaan ns. harrastelijaviljelijöiden vapauttaminen suunnitellusta maanluovutuksesta. Näin ollen tulevissa vaaleissa piti äännet antaa sellaisille edustajille, jotka ymmärtäisivät karjalaisen siirtoväen pyrkimysten tukemisen elintärkeän merkityksen.⁵³

⁵² HS 21. 2. 1945, SSD 21. 2. 1945, Ilkka 22. 2. 1945, Laatokka 30. 4. 1945.

⁵³ Maamies n:o 1/1945; As. hall. ark., Mts. K1:n as.vk:n arkisto: puheet ym. 1944-, *Veikko Vennamon* puhe 28. 2. 1945, jaettu lähetteenä.

Vielä seuraavissakin eduskuntavaaleissa nähtiin siirtoväkikysymyksen erikoisasema. *Suomen Sosialidemokraatti* kiinnitti huomiota toisaalta omistavien piirien penseään suhtautumiseen ja siihen, että vaalien alla kommunistitkin, jotka monissa ratkaisuihin olivat äänestäneet siirtoväkeä vastaan, puhuivat siirtoväen puolesta.⁵⁴

Rinnan siirtoväen asuttamisen välttämättömyyttä korostavien kannanottojen kanssa kuului ääniä, jotka varoittivat liiasta kiirehtimisestä. Useimmat tämänsuuntaiset mielipiteet esitti *Helsingin Sanomat*. Tammikuussa 1945 se muun muassa kirjoitti, että jos Nissisen komitean mietinnön esittämästä asutustoiminnan laajuudesta pidettäisiin kiinni, vaarannettaisiin todella kiireiset maansaannit. Asiaan sanottiin siirtoväen ym. osalta vaikuttaneen tunnuseikkojen, joita eri puolueiden taholta käytettiin puoluetaktisesti hyväksi herättämällä liikaa toiveita, mikä taas vaikutti asialliseen ratkaisuun. Myöhemmin lehti palasi samaan aiheeseen vaatien asutusreformin toteuttamista hitaamassa tempossa kuin mitä komitea ehdotti ja varoittaen edelleen liiallisen kiireen pitämisestä. Sen mielestä asutusorganisaatio oli jo järjestelmänä sinänsä hidas. Liiallisesta kiireestä puhuminen ei kohdistunut yksinomaan siirtoväkeen vaan koko asutustoimintaan.⁵⁵

Maanomistajat panivat toimeen syksyllä 1945 omia kokouksiaan muun muassa Pohjanmaalla, ja niissä vaadittiin maanluovuttajien etujen turvaamista lakia toteutettaessa. Koska mielialat olivat näinä aikoina kireät, tällaisten kokousten katsottiin kohdistuvan siirtoväenkin pikaista asuttamista vastaan. Todettakoon tässä yksityiskohtana, joka ei suoranaisesti liity kiireellisyyssyksemykseen, Maanomistajain Liiton ja Maataloustuottajain Keskusliiton sekä vastaavan ruotsinkielisten elimen jättäneen kesällä 1945 valtioneuvostolle lausunnon, jossa toivottiin toimeenpanoviranomaisille annettavien ohjeiden julkisuutta.⁵⁶

Maanluovuttajien yleistä suhtautumista asiaan kuvasti vuoden 1946 alussa Varsinais-Suomen maanomistajain lähetystön maan hallitukselle jättämä lausunto, jossa varauksetta tunnustettiin siirtoväen oikeus saada jälleen viljeltä-

⁵⁴ SSD 18. 3. 1948. SKDL:n piirissä oli kunnallisvaalien jälkeen kiinnitetty erityistä huomiota siirtoväkeen, kuten s. 61 on todettu.

⁵⁵ HS 25. 1. 1945, 22. 2. 1945 ja 12. 8. 1945, viimeksi mainitun kirjoittanut *Osmo Oittinen*.

⁵⁶ Maanomistajain Liiton arkisto: Lausunnot...; MT 26. 6. 1945, Iikka 15. 10. 1945, 23. 10. 1945.

väkseen omaa maata. *Uusi Suomi* esitti periaatteellisena kantanaan, että jos siirtoväen aseman korjaaminen johtuisi pelkästään kansan hyvästä tahdosta sekä viranomaisten taidosta ja tarmosta, ongelman ratkaiseminen olisi suhteellisen helppoa. Kuitenkin olosuhteet, joiden vallitessa siirtoväen suuret kysymykset joutuivat ratkaistavaksi, olivat pelottavan raskaat. Tässä asiassa oli kuitenkin optimistinen henki saanut vallan ja uskottiin vilpittömästi, että siirtoväenkin asia olisi hoidettavissa. Myös *Uusi Aura* vaati oikeudenmukaisuuden täyttämistä siirtoväelle siinä määrin kuin se suinkin oli mahdollista. Myös vasemmiston lehdet puolsivat edelleen siirtoväen asuttamisen välttämättömyyttä.⁵⁷

Aivan erityisesti siirtoväen asuttamista ajoi *Maakansa*.⁵⁸ Lehden mielestä hidastelu siirtoväen kysymyksessä ei auttanut ketään. Kiireellisyys oli tärkeätä myös siksi, etteivät luovuttajat haluaisi viljellä maita, joita he mahdollisesti joutuisivat luovuttamaan, joten tuotanto laskisi. Lehti esitti kesällä 1946 vakavan vetoimuksen asutustoiminnan kenttäelimille nopean toiminnan puolesta. Samalla se kehotti siirtoväkeä arvostelemaan asioita rauhallisesti ja asiallisesti.⁵⁹

Suomen Sosialidemokraatti käsitteli siirtoväkikysymystä kesällä 1947 talousneuvoston mietinnön pohjalta pitäen kommunistien huutoa »maata kaikille ja heti» demagogiana. Lehden mielestä sosiaalisena kysymyksenä tuli ennen kaikkea ottaa huomioon siirtoväen maansaanti. Todettiin, että sosialidemokraattinen puolue oli kaikissa vaiheissa korostanut sen ensisijaista maansaanti-oikeutta. Lehti näki myös tarjolla vaaran, että maanviljelykseen halukkaat rakentaisivat tulevaisuutensa ohimenevälle konjunktuuriaallolle, mistä johtuen määrätietoinen valistustoiminta oli tarpeellista.⁶⁰

⁵⁷ Maamies n:o 1 ja 3/1946; US 15. 3. 1946, Uusi Aura 18. 4. 1946; SSD 20. 10. 1946, Vapaa Sana 5. 8. 1946. Tosin Vapaan Sanan palstoilla samaan aikaan hyökättiin niiden karjalaisten taantumuspiirien mielipiteitä vastaan, jotka esimerkiksi Karjalan Liitossa ajoivat siirtoväen asioita. Vrt. Vapaa Sana 24. 2. 1946 ja liittokokouksen kannanotot s. 60.

⁵⁸ Tämä on ymmärrettävissä, kuten jo on todettu lehden historian huomioon ottaen ja myös maalaisliiton kannanotot tuntien. Lehden johtokunnan puheenjohtajana oli vuodesta 1946 lähtien *Juho Niukkanen* ja johtokuntaan kuului jäsenenä asutustoiminnan korkein viranomainen, ylijohtaja *Veikko Vennamo*. Pääkirjoitukset kirjoitti lähes kokonaisuudessaan päätoimittaja *Pentti Sorvali*. – Päätoimittaja *P. Sorvalin* haastattelu.

⁵⁹ *Maakansa* 13. 2. 1946, 6. 6. 1946.

⁶⁰ SSD 1. 7. 1947.

Talousneuvostolle jättämässään lausunnossa Maanomistajain Liitto katsoi siirtoväen asuttamisen yleisesti kuuluvaksi kansakuntamme velvollisuuksiin, kannanotto oli vuodelta 1947. Seuraavan vuoden aikana alkoi julkisuudessa jo näkyä siirtoväen asuttamisen päättymistä enteileviä lausuntoja, joissa myös ohimennen otettiin kantaa asian ratkaisun välttämättömyyteen ja kiireellisyyteen. – Ed. Kölli (kok.) esitti kantansa asiasta vuoden 1947 lopulla ihmetellen, mistä johtui, ettei siirtoväki silloin ollut asutettu. Olivathan lain säännökset siitä, että siirtoväelle oli ennen muita annettava maata, olleet täysin selvät ja viranomaisilla sen toteuttamiseen valtuudet. Hän esitti syyksi siihen, ettei näin kuitenkaan käytännössä ollut tapahtunut, poliittiset lehmäkaupat, joilla koetettiin hyvittää erityisesti äärimmäisen vasemmiston kovaäänisiä »maantarvitsijoita». Tässä katsottiin siirtoväen joutuneen kärsimään, samalla kun sen asuttaminen viipyi kohtuuttoman kauan.⁶¹

Monien lehtien mielestä siirtoväen asuttaminen oli kuitenkin saatu suoriteksi varsin nopeasti sen laajuuden huomioon ottaen. Tällöin *Uusi Suomi* esimerkiksi vielä katsoi tarkoituksenmukaiseksi puhua siitä, että suoritettu työ oli nimenomaan valtakunnan velvollisuus.⁶² – Kysymykseen kiireellisyydestä palataan vielä myös seuraavan alaluvun puitteissa käsiteltäessä asutustoiminnan asteittaista toimeenpanoa. Tällöin kiireestä puhuvat erityisesti maanluovuttajapiirit todistellensaasteittaisuuden tärkeyttä.

2. AJATUS ASUTUSTOIMINNAN ASTEITTAISESTA SUORITTAMISESTA

Kysymys asutustoiminnan asteittaisesta toimeenpanosta muodostui oikeiston ja vasemmiston väliseksi kiistakapulaksi. Koska asteittaisuutta noudatettaessa siirtoväki piti asuttaa ensimmäisenä, karjalaiset asettuivat luonnollisesti oikeiston puolelle asiaa ajettaessa. Pyrkinessään käytännön asutustyön jaksottamiseen hankkeen kannattajat yrittivät yhtä paljon estää laajan asutusreformin toteuttamisen kuin huolehtia siirtoväen asuttamisen kiireisestä suorittamisesta. Tämä näkyy selvästi käytetyistä puheenvuoroista.

⁶¹ Talousneuvosto s. 202; VP 1947 ptk. 16. 12. 1947 s. 2417–19.

⁶² Aamulehti 2. 3. 1948; US 16. 7. 1947, 1. 3. 1948, 27. 8. 1948; HS 1. 12. 1947. Pääkirjoituksen Asutustavoitteet sivuutettu on kirjoittanut *Osmo Oittinen*.

Jo Nissisen komitea oli perusteluissaan erityisesti tähdentänyt siirtoväen asutuskysymystä puhumatta kuitenkaan suoranaisesti asteittain suoritettavasta asuttamisesta. Sen sijaan tämä ajatus esitettiin ensimmäisen kerran selkeästi kansantaloudellisen neuvottelukunnan Nissisen komitean mietintöä koskevassa lausunnossa. Siinä rajoitettiin maansaantioikeudet sodan johdosta tilansa menettäneeseen siirtoväkeen, sotainvalideihin, rintamasotilaihin ja tilalta pois joutuneeseen maataloustyöväkeen, joiden keskuudessa tuli vielä suorittaa karshintaa pitämällä periaatteena sitä, että maata tuli antaa vain sellaisille, joilla oli riittävät mahdollisuudet tulla toimeen asutustilalla. Lisäksi todettiin nimenomaisesti, että asutustoiminta piti suorittaa asteittain. Tähän kantaan yhtyi myös pääministeri Paasikivi. Jotta siirtoväkeen kuuluvan väestön asuttaminen voitaisiin saada mahdollisimman nopeasti suoritetuksi, hän katsoi, että muiden asutettavien asutustoiminta olisi erikoistapauksia lukuun ottamatta tässä yhteydessä rajoitettava vain sellaisiin tapauksiin, joissa se voisi tapahtua muuta lakiehdotuksessa tarkoitettua asutustoimintaa haittaamatta. Paasikiven kantaan vaikuttivat luonnollisesti ns. pääministerin ehdotuksen laatineiden henkilöiden mielipiteet (vrt. s. 92). Tämä pääministerin näkemys tuli sittemmin uudelleen esille vielä vuoden 1946 keväällä karjalaisten 500 lähetystön vieraillessa silloisen tasavallan presidentin luona. Paasikivi sanoi ajaneensa aikanaan hallituksessa sitä kantaa, että maanhankintalaissa rajoituttaisiin vain siirtoväen maansaantiin.⁶³

Jo tammikuussa 1945 oikeistolehdet puolsivat kansantaloudellisen neuvottelukunnan omaksumaa kantaa palstoillaan. *Helsingin Sanomat* esimerkiksi kirjoitti, että asutustoiminnan on tapahduttava asteittain tarkasti harkitun tärkeys- ja kiireellisyysjärjestyksen mukaan, jossa siirtoväki tulisi asettaa ensimmäiselle sijalle. *Uusi Suomi* oli samaa mieltä puolustaen neuvottelukunnan kantaa. Tätä periaatetta korosti helmikuussa 1945 aivan erityisen voimakkaasti maanluovuttajien suurkokous. Samalla kun se puolusti maanluovuttajien oikeuksia, se suositteli maanhankintalain suorittamista asteittain, jolloin ensimmäisessä vaiheessa asutettaisiin ne siirtoväkeen kuuluvat, jotka aikaisemmin olivat olleet varsinaisia maanviljelijöitä, maanviljelijöiksi pystyvät sotainvalidit ja ne rintamamiehet, joiden maanviljelijöiksi sijoittamista olisi pidettävä erittäin kiireellisenä.⁶⁴

⁶³ Maat. min. arkisto, valtioneuvoston ptk. 25. ja 29. 1. 1945; *Yrjölä* emt. s. 98–99.

⁶⁴ US 2. 1. 1945, HS 31. 1. 1945, MT 27. 2. 1945, US 26. 2. 1945.

Lopullisen lainsäädännön valmistumisen ja toimeenpanon ensimmäisten vaiheiden kuluessa tätä asutusperiaatetta ei julkisuudessa käsitelty. Kaikki asianomaiset olivat nähtävästi halukkaita ensin näkemään, mihin suuntaan käytännön asutustyö tulisi pyrkimään. Kuitenkin jo vuoden 1945 lopulla asiaan jälleen palattiin. Asutusviranomaisten kantaa edustava *Maakansa* totesi julkisuudessa esiintyneen kaksi mielipidettä: maata annettaisiin vain siirtoväelle ja maata annettaisiin kaikille. Lehden mielestä asiaa oli lopullisesti vaikea ratkaista, mutta päätöksen oli joka tapauksessa tapahduttava reaalisten mahdollisuuksien puitteissa. Maanomistajain Liiton toiminnanjohtaja agronomi A. Somersalo esitti kantanaan, että ko. liitto toivoi maanhankintalain toimeenpanossa suunnan muutosta. Maataloudesta toimeentulonsa saaneen siirtoväen asuttamista pidettiin välttämättömänä. Kun siirtoväelle on annettu maata, sitten tulisi rintamasotilaiden vuoro. Tähdennettiin, että maanhankintalaki oli säädetty ennen kaikkea siirtoväkeä varten. Myös rintamasotilaiden asuttamista liitto ilmoitti pitävänsä välttämättömänä, mutta jos kaikille muillekin haluaville jaettaisiin maata, asutustoiminta tulisi saamaan maataloudellemme turmiollisen suunnan. *Karjala* pani mielihyvin merkille tämän maanluovuttajajärjestön julkisuuteen esittämän kannan.⁶⁵

Vuoden 1946 alussa myös siirtoväen edustajat ottivat asian esille; hanke oli alun perin siis lähtenyt liikkeelle maanluovuttajataholta. Silloin siirtoväen edustajat maalautakunnassa esittivät jaksoittaista asutustoimintaa, jolloin siirtoväki olisi asutettu ensin. Siirtoväellähän oli lain mukaan etuoikeus maansaantiin, mutta kun muiden maansaajien asutustyöt käynnistettiin samaan aikaan, siirtoväen sijoittaminen hidastui itsestään. Samaa tähdensivät myös oikeistolehdet. Asteittaisuuteen katsottiin pakottavan aivan itsestään jo maan yleisen köyhtymisen.⁶⁶

Keväällä 1946 asutustoiminnasta käytyä keskustelua vilkastutti aivan erityisesti maataloudentutkija, tohtori Antti Mäen Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä maaliskuun alussa pitämä esitelmä. Mäki korosti esitelmässään siirtoväen asuttamisen ensisijaisuutta. Samalla hän totesi, että laki oli silloisessa muodossaan sellainen, että lain ensisijainen tarkoitus, siirtoväen uudelleen

⁶⁵ *Maakansa* 1. 2. 1946; *Karjala* 11. 12. 1945.

⁶⁶ As. hall. ark., maaltk. ptk. n:o 1/1946; *Iltasanomat* 9. 1. 1946, *US* 11. 1. 1946, *HS* 18. 1. 1946, *Mikko Louhivaara*.

asuttaminen, uhkasi jäädä sivuasiaksi. Esitelmä aiheutti lukuisia kommentteja julkisuudessa. *Helsingin Sanomat* katsoi esitelmän tukevan sen lukuisia asiasta esittämiä kannanottoja ja vaati asutusohjelman pikaista tarkistamista. Myös *Uusi Suomi* näki suppeamman asutusohjelman välttämättömäksi. Vasemmiston lehdissä mainitut vaatimukset leimattiin yleisesti asutustoiminnan jarruttamiseksi.⁶⁷

Maanluovuttajain näkemyksiä asteittaisuuskysymyksessä tuki myös valtiovarainministeriön kansantalousosaston päällikön Klaus Wariksen Turussa huhtikuussa 1946 pitämä esitelmä, jossa asutustoiminnan asteittaista toteuttamista pidettiin ainoana järkevänä ratkaisuna, samalla kun vedottiin rahamarkkinatilanteeseen ja koko talouselämään. Oikeiston lehdissä vaadittiin jatkuvasti jyrkän karsinnan suorittamista muiden maansaajien kohdalla; ainoastaan siirtoväen asuttaminen nähtiin välttämättömänä. Myös keskustan lehdissä tällaista vaatimusta tuettiin. Esimerkiksi *Lallin* siirtoväelle erittäin myönteinen Kalle-Kustaa (Iivari Kajanto) vaati siirtoväelle annettavaksi maata mahdollisimman nopeasti, mutta muille, joille maata oli luvattu, ainoastaan tiukalla mitalla mitaten.⁶⁸

Voimakas lehtikirjoittelu jatkui kevätkuukausina 1946, oikeistolehdet olivat muita ahkerampia. *Uusi Suomi* pelkäsi siirtoväen sijoittumisen uusille tiloille muodostuvan sivuasiaksi, mihin oli lähinnä johtanut asutustoiminnan keino-tekoinen paisuttelu, jota käsitellään seuraavassa luvussa. Liian laajan ohjelman katsottiin vaarantavan siirtoväen asuttamisen lisäksi rakennuspääoman hankkimisen kannattavia edellytyksiä. *Aamulehti* oli asiassa samaa mieltä puolueen pää-äänenkannattajan kanssa: asutustoiminta oli rajoitettava asteittain tapahtuvaksi, jolloin ensimmäisessä vaiheessa olisi muodostettava etupäässä viljelysiloja ensisijaisille maansaajille, mikä puolestaan kävi yhteen siirtoväen edun kanssa. Tällainen menettely antoi lehden mukaan mahdollisuuksia keskittää käytössä olevat keinot siirtoväen tilojen rakentamiseen, mikä jouduttaisi päämäärään pääsemistä ohjelman tärkeimmässä kohdassa. – Siirtoväen

⁶⁷ *Mäki, Antti* Maanhankintalain kansantaloudelliset vaikutukset. Kansantaloudellinen Aikakauskirja II/1946 s. 105–106, 140; US 15. 3. 1946; Kansan Työ 19. 3. 1946; Sisä-Suomi 16. 3. 1946, HS 13. 3. 1946, em. pääkirjoitus Asutusohjelman tarkistaminen oli samalla Maanomistajain Liiton kanta, sen kirjoitti varatuomari *Osmo Oittinen*.

⁶⁸ *Uusi Aura* 11. 4. 1946; *Lalli* 28. 3. 1946; ja 29. 3. 1946 (pakinoita); HS 29. 4. 1946; pääkirjoituksen Valtion talous ja asutustoiminta kirjoitti varatuomari *Osmo Oittinen*. Ilkka 14. 3. 1946.

äänenkannattajat panivat mielihyvin merkille oikeistolehtien kannanotot.⁶⁹

Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä palattiin asutuskysymykseen agronomi Johannes Virolaisen esitelmöidessä 25. 4. 1946 maanhankintalain mukaisen asutustoiminnan käytännön edistymisestä. Esitelmää seuranneessa keskustelussa siirtoväki yleisesti asetettiin ensisijaiseen asemaan, mutta esitettiin epäilyksiä sen ulottamisesta muihin väestöryhmiin. – Myös valtioneuvosto näytti samoihin aikoihin olleen päätyvässä tälle kannalle. Tämä näkyy valtiovarainministeri Törngrenin lisäbudjettikeskustelussa käyttämästä puheenvuorosta kesäkuussa 1946. Hän sanoi, että koko asutuskysymyksen tarkastaminen saataisi lähiaikoina käydä välttämättömäksi siinä mielessä, että maanhankinta ja sen edellyttämä rakennus- ym. vastaava toiminta rajoitettaisiin vain kaikkein välttämättömimpiin tapauksiin, lähinnä luovutettujen alueiden varsinaiseen maanviljelijäväestöön.⁷⁰ *Uusi Suomi* käsitteli kesäkuussa toistuvasti aihetta ja ehdotti supistamaan asutusohjelmaa siten, että se ensimmäisessä vaiheessa tyydyttäisi maataloussiirtoväen tarpeet.⁷¹

SKDL:n ja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän jäsenten kesäkuun alussa jättämä asutustoimintaa koskeva välikysymys, johon seikkaperäisesti palataan asiaan liittyvässä seuraavassa alaluvussa, oli tavallaan suunnattu koko asutustoiminnan asteittain suorittamista vaativaa hanketta vastaan. Välikysymyksen tekijäthän vaativat asutustoiminnan laajentamista entisestään. Välikysymykseskustelussa ed. Hetemäki (kok.) toi esille tässä käsiteltävänä olevan vaatimuksen. Hän sanoi, että ensin olisi asutettava ensisijaiset ja sitten muut, kun se olisi taloudellisesti mahdollista. Siirtoväen etusija korostui myös hallituksen välikysymykseen antamassa vastauksessa.⁷²

Maaseudun Tulevaisuus ei pitänyt maanhankintalakia maareformina, vaan totesi: »Pakkoluovuttamalla nykyisistä viljelmistä enemmän peltoa kuin maataloussiirtoväen asuttamiseen tarvittaisiin, voidaan asiat johtaa siihen, että todellisen maareformin tarve on lain toteuttamisen jälkeen suurempi kuin tällä hetkellä.» *Turunmaa* kävi puolestaan rajaa siirtoväen ja paikallisten etu-

⁶⁹ *Uusi Aura* 17. 4. 1946, 18. 4. 1946, *Aamulehti* 18. 4. 1946; *US* 27. 4. 1946, *Satakunnan Kansa* 1. 5. 1946; *Laatokka* 29. 4. 1946.

⁷⁰ *Virolainen, Johannes*, Näkökohtia maanhankintalain toimeenpanossa. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* II/1946 s. 151, 170–71 ja 372; *VP* 1946 ptk. 5. 6. 1946 s. 808.

⁷¹ *US* 12. 6. 1946, 18. 6. 1946, 29. 6. 1946.

⁷² *VP* 1946 ptk. 27.–28. 6. 1946 s. 916–918, 954–956.

oikeuden välillä. Lehti totesi, että koko kansa on melkein sataprosenttisesti sitä mieltä, että niille, jotka sodan johdosta ilman omaa syytään ovat kotinsa menettäneet, on yhteiskunnan puolesta kansan yhteisin ponnistuksin annettava mahdollisuus päästä taloudellisesti jaloilleen, oman pellon viljelijöiksi. Tonttikaupoissa, joissa keinottelusta ei ole kysymys, piti lehden mukaan antaa oman paikkakunnan asukkaalle etusija, koska pitäjä ei tulokkaalle merkitse mitään.⁷³

Kaupparehti ja *Uusi Suomi* käsittelevät asiaa edelleen elokuussa 1946 korostaen siirtoväen asuttamisen tärkeyttä ensisijaisena ja vaatien koko maareformin tutkittavaksi ottamista. Laaja asutustoiminta luotiin *Kaupparehden* mukaan sinisilmäisen optimismin vallassa harjoittamalla muun muassa propagandaa maan saamisen puolesta. Näin oli tapahtunut kansantaloudellisen asiantunteumuksen varoituksista huolimatta. *Satakunnan Kansa* näki puolestaan perusvirheen siinä, että maan antaminen siirtoväelle yhdistettiin muuhun maareformiin. Kun näin meneteltiin ylitettiin reaaliset mahdollisuudet. Maanhankinnan piiriin vedettiin suuria kansalaisryhmiä, joilla ei ollut minkäänlaisia aikaisempia kokemukseen perustuvia edellytyksiä maanviljelyksen vaativan ammatin harjoittamisesta. Ei olisi epäilystäkään, etteivätkö sängen monet näistä maansaajista sinä hetkenä, jolloin rahan arvo jälleen vakiintuisi, pyrkisi myymään kiinteistöjään. Tämä oli eräs yleisimmistä perusteluista, joita esitettiin maansaajien piirin laajentamista vastaan seuraavaksi käsiteltävän kysymyksen yhteydessä. *Aamulehti* ja *Savo* tähdensivät samoin perustein asutustoiminnan asteittaista toteuttamista, mikä tulisi koitumaan nimenomaan siirtoväen hyväksi.⁷⁴

Syksyllä 1946 hallituspiireissä lopullisesti näytettiin päädyttävän ajatukseen rajoittamisesta, vaikka siihen ei täydellisesti voitukaan päästä käytännössä. Tämä näyttäytyi siinä, että lisätalousarviokeskustelussa hallitus piti siirtoväen asuttamista välttämättömänä, vaikka se vastusti lisämäärärahaa. Tätä edelsi kuitenkin vielä monisanainen julkisuudessa tapahtunut vakuuttelu. Talousasiantuntija Pohjoismaiden Yhdyspankin pääjohtaja Rainer von Fieandt kirjoitti asiasta *Helsingin Sanomissa* lokakuussa. Hänen mielestään siirtoväen

⁷³ MT 14. 7. 1945; Turunmaa 2. 8. 1945.

⁷⁴ Kaupparehti 20. 8. 1946, US 21. 8. 1946, Satakunnan Kansa 28. 8. 1946, Aamulehti 20. 9. 1946, Savo 20. 9. 1946.

asuttaminen ja sotakorvauksen suorittaminen olivat ensimmäisen tärkeysluokan asioita. Kaikki voimat oli keskitettävä siirtoväen asuttamiseen, mistä johdun muu asutustoiminta oli siirrettävä tuonemmaksi. *Maaseudun Tulevaisuus* edusti puolestaan kantaa, että mikäli välttämätön siirtoväen asuttaminen voitiin saada edes rahallisesti suoritetuksi, koko asutusohjelma oli otettava perin pohjin tarkastettavaksi. Kokoomuksen päälehdet *Uusi Suomi* ja *Aamulehti* pysyivät edelleen aiemmin esitetyllä kannallaan. Kannanotoissa alkoi kuitenkin näkyä tiettyä kärjistymistä. Aluksi vaaditun asteittaisuuden sijaan oltiin jo taipuvaisia näkemään koko muu asutustoiminta turhana. *Uusi Suomi* sanoi sen muun muassa siten, että siirtoväen yli menevä asutus ei ollut millään tavalla puolustettavissa.⁷⁵

Myös edistyspuolueen äänenkannattaja *Etelä-Suomen Sanomat* vaati vuoden 1946 jälkipuoliskolla toistuvasti asutustoiminnan ohjelman tarkistamista. Vain maataloussiirtoväen asuttaminen piti toteuttaa tuolloin ja senkin piti tapahtua taloudellisten mahdollisuuksien mukaisesti. Virallisesti tämä puolueen kanta esitettiin 25.–26. tammikuuta 1947 hyväksytyssä puoluevaltuuston julkilausumassa, jossa katsottiin maanhankintalain aiheuttaman asutuskysymyksen järjestelyn olevan johtamassa siihen, että se uhkasi ylittää maan taloudellisen kantokyvyn, mistä johtuen asutustoiminta piti toteuttaa asteittain, jolloin ensimmäisessä vaiheessa tulisivat kysymykseen siirtoväki, invalidit ja sotalaaket.⁷⁶

Karjalan mielestä ei ollut siirtoväen vika, että asutustoiminta oli laajentunut yli alkuperäisten mittasuhteitten ja siirtoväki oli tullut syrjäytetyksi. Sen mielestä, mikäli siirtoväen asuttaminen aiottiin panna täytäntöön alkuperäisen ohjelman mukaisesti, piti entistä enemmän pyrkiä keskittämään maanhankinta siirtoväelle ja jätettävä muut maansaajat odottamaan vuoroaan. Asutustoiminnan pitkittyessä siirtoväen kärsivällisyys näytti loppuvan, mikä aiheutti julkisuudessa heidän taholtaan näin kategorisia vaatimuksia. Asutusviranomaisten kanta ei kuitenkaan ollut näin jyrkkä. *Maakansan* mukaan siirtoväen asuttaminen oli kyllä pääasia, mutta myös muita oli pyrittävä asuttamaan, olihan se lain kanta. Asia oli kuitenkin nimenomaan rahakysymys. Tälle antoi tukea

⁷⁵ VP 1946 ptk. 18. 10. 1946 s. 1616–19; HS 1. 10. 1946, 17. 10. 1946, MT 3. 10. 1946, US 4. 10. 1946, 18. 11. 1946, Aamulehti 8. 10. 1946.

⁷⁶ *Etelä-Suomen Sanomat* 21. 6. 1946, 22. 8. 1946, 24. 10. 1946; VA. Kansallisen Edistyspuolueen arkisto: K 7.

myös ylijohtaja Vennamon lisätulo- ja menoarviokeskustelussa käyttämä puheenvuoro. Siinä todettiin siirtoväen asuttaminen kiireelliseksi toimenpiteeksi, mutta käytännössä oli osoittautunut mahdottomaksi aivan poikkeuksetta noudattaa lain sääntöjen suunnittelemaa kiireellisyysjärjestystä, sillä maanhankintalaki edellytti tässä suhteessa merkittäviä poikkeuksia. On myös toisaalla esitetty, että kaikkea pakkolunastettua maata ei käytännöllisistä syistä voitu käyttää siirtoväen tilojen perustamiseen, koska lunastetut maakappalet usein sijaittivat kaukana toisistaan jne.⁷⁷

Lisätodisteita hallituksen taipumisesta asteittaisen asutustoiminnan linjalle ainakin teoriassa saadaan valtiovarainministeri Törngrenin eduskuntalausunnosta lokakuussa 1946. Keskusteltaessa vuoden 1947 tulo- ja menoarviosta hän sanoi, että asutustoiminta olisi toistaiseksi rajoitettava lähinnä siirtoväen asuttamiseen. Käytännössä tähän ei voitu kuitenkaan mennä, kuten edellä totesimme.⁷⁸

Maanomistajien kanta pysyi muuttumattomana tämänkin jälkeen. Se näkyi muun muassa talousneuvostolle annetussa lausunnossa keväällä 1947. Maanomistajain Liitto piti siinä maanhankintalain säätämisen aiheena ja päätarkoituksena tilojen hankkimista siirtoväelle ja huomautti maananojien joukossa olleen melkoisen määrän keinotekoisien maantarpeen ja konjunktuurien edustajia. Tilojen antamisen tuli siis poikkeustapauksia lukuun ottamatta rajoittua siirtoväkeen. Maanluovuttajien eräässä toisessa esityksessä todettiin niinkään, että onnellisin ratkaisu olisi aikanaan ollut siirtoväen ja muiden asutettavien lakien erillään pitäminen.⁷⁹

Eräänlaisena yhteenvetona käsiteltävänä olevassa kysymyksessä nimenomaan maanluovuttajien taholta voidaan pitää seuraavaa *Maamiehen* kannanottoa: »Mitään erimielisyyttä ei maanomistajienkaan keskuudessa vallinnut siitä, että siirtoväelle olisi järjestettävä elinmahdollisuudet omilla, heille luovutettavilla tiloilla, vaan olivat luovuttajapiiritkin valmiit pitkälle käyviin uhrauksiin nimenomaan siirtoväen hyväksi. Mutta he tahtoivat keskittää tämän maanjaon siihen, pääasiassa siirtoväen asuttamiseen. Toisin kuitenkin kävi ja siirtoväen vahingoksi, sillä tämän on nyt täytynyt jakaa luovutettava maa,

⁷⁷ Karjala 22. 9. 1946, 9. 11. 1946, Maakansa 24. 11. 1946, 25. 5. 1947.

⁷⁸ VP 1946 ptk. 29. 10. 1946 s. 1720.

⁷⁹ Talousneuvosto emt. s. 202–203; *Saksa P. J.*, Maakysymyksemme polttopisteessä s. 29–30.

metsä, rakennustarpeet ja ammattityövoima muiden maansaajien kanssa ja siitä on ollut seurauksena asioitten lykkääntyminen ja paljon huonommat ehdot.»⁸⁰

Vasemmiston taholla pidettiin yleisesti asteittaisen maanjaon vaatimusta asutustoiminnan jarruttamisena. Äärimmäinen vasemmisto halusi tehdä sen turhaksi täysin uuden lain pohjalta, mutta sosialidemokraatit pyrkivät samaan tulokseen maanhankintalain tarkan noudattamisen linjalla.⁸¹ Vasemmiston suhteesta tähän maanluovuttajien osatavoitteeseen saadaan selvää käsiteltäessä seuraavassa heidän pyrkimyksiään maansaajien piirin laajentamiseksi.

3. MAANSAAJIEN PIIRIN LAAJENTAMINEN

Mikäli asteittaisen asutustoiminnan pyrkimystä voidaan pitää maanluovuttajien ja talouspiirien hankkeena, maansaajien piirin laajentaminen menee tässä suhteessa vasemmiston ja nimenomaan ääri vasemmiston tiliin. Aivan samoin kuin edellisessäkin kysymyksessä siirtoväki, ainakin sen suuri pääosa, asettui mielipiteineen maansaajien piirin laajentamista vastustavien ja niin muodoin myös maanluovuttajien puolelle. Tämän pyrkimyksen toteuttaminen oli aivan alusta lähtien SKDL:n tavoitteena, ja sen puolesta puhuttiin kaikkien tässä käsiteltävien vuosien ajan, joskin selväksi huipputapahtumaksi käydyssä keskustelussa muodostui nimenomaan tätä hanketta kuvastava välikysymyskeskustelu kesäkuussa 1946, jonka propagandista luonnetta osoittaa sekin, että sen tehneillä puolueilla oli samaan aikaan hallussaan yksitoista hallituksen 18 paikasta.

Maanhankintalain kypsyttelyvaiheen aikana eri puolueiden äänenkannattajissa lueteltiin eri ryhmiä, joiden tarpeet tulisi ottaa huomioon asutuslainsäädännössä. Eräs tällainen mainittu ryhmä oli ns. muonamiehet. Erityisesti vasemmiston taholta huomautettiin sitten lainsäädännön ehdittyä lähetekeskusteluvaiheeseen lain ahtaudesta maansaajien osalta. Nämä huomautukset tulivat nimenomaan sosialidemokraattisesta puolueesta. Pitkässä parlamentissa ei vielä ollut SKDL:n kansanedustajia, jotka aivan erityisesti sittemmin ajoivat

⁸⁰ Maamies n:o 5/1948.

⁸¹ Vrt. esim. SSD 8. 4. 1947.

tätä asiaa. Viimeksi mainitun puolueen äänenkannattaja esitti jo tuolloin näkemyksensä, että maanhankintalaki ei tulisi ratkaisemaan maakysymystä kokonaisuudessaan. Maanhankintalain eri käsittelyvaiheiden aikana uudistettiin moneen otteeseen syytökset lain suppeudesta maansaajien osalta. Toisaalta maanluovuttajien puolella puhuttiin maansaajien supistamisen puolesta. Porvariedustajien mielestä oli muun muassa pidättäydyttävä lisäämään liiasta antamisesta, että tärkeimmän asian kunnollinen hoito ei siitä kärsisi.⁸²

Maansaajien laajentamisyrittäykset vilkastuivat erityisesti maanhankintalain käytännön toteuttamisen päästyä alkuun kesällä 1945. SKDL:n eduskuntaryhmä jätti maatalousministeriön asutusasiainosastolle loppukesällä kirjeen, jossa vaadittiin maansaantianomusten jättöajan pidentämistä vuoden loppuun saakka. Toukokuussa asutusviranomaiset harkitsivat, että hakemusten jättöaika määrättäisiin päättymään heinäkuun ensimmäisenä 1945, mutta ajankohta jouduttiin siirtämään 1.10.1945 saakka. SKDL:n edustajat halusivat sen pidentämistä vuoden loppuun saakka, voidakseen tämän turvin saada maantarvitsijoiden lukumäärän suuremmaksi. Vaatimuksensa tueksi ääriväsemmito pani toimeen eri puolilla maata pieniä maantarvitsijoiden kokouksia, joissa lisäksi jo vaadittiin uuden maanhankintalain säätämistä, koska monet ryhmät mm. maatyöläiset olivat jääneet maanhankintalaissa ilman maansaantioikeutta.⁸³

Maanluovuttajien edustajat esiintyivät samaan aikaan erittäin voimakkaasti maansaajien luvun lisäämistä vastaan. Myös siirtoväki esitti toistuvasti epäilyksensä oman asutuskysymyksensä hukkumisesta suurten maansaajajoukkojen vaatimusten joukkoon. Todistuksena tästä nähtiin lisämaakysymyksen samanaikainen hoitaminen ja harrastelijaviljelijöiden paluu tiloilleen säästyäkseen siten maanluovutukselta.⁸⁴ Karjalaisten kanta tuli esille myös valtiopäivillä; asutustoiminnan sanottiin muodostuvan niin laajaksi, että päätarkoitus oli vaarassa unohtua. Maannälkäisiä oli kilpailmassa jokaisesta hehtaarista.⁸⁵

⁸² Kansan Lehti 27. 10. 1944, Etelä-Suomen Sanomat 9. 1. 1945; VP 1944 ptk. 2. 2. 1945 s. 1249–1277; 3. 4. 1945 s. 1777–1811; Vapaa Sana 3. 2. 1945.

⁸³ VA. VTL. Informaatilaisuuksien esitelmät 1945; Vapaa Sana 27. 8. 1945, 31. 8. 1945. Vrt. s. 61–62.

⁸⁴ Tätä sanottiin käytännössä lähdeksi maanpuolustustöihin. Joukossa oli paljon agromeja, joita samaan aikaan kipeästi tarvittiin asutusorganisaatiossa.

⁸⁵ Karjala 22. 8. 1945; Laatokka 29. 8. 1945; VP 1945 ptk. 19. 10. 1945 s. 1228–30, 1241–45.

Savon Sanomat totesi syksyllä 1945 SKDL:n innostaneen maansaantiasiassa epäröiviä joukkotilaisuuksillaan. Lehti korosti, että maata olisi etusijassa annettava niille, jotka olivat aikaisemmin kuuluneet maatalousväestöön ja jotka elääkseen tarvitsivat maata. Samalla se varoitti keinottelusta, toisin sanoen pelkän maakappaleen omistukseen pyrkimisestä, koska olojen vakiintuminen tulisi muuttamaan tilannetta. Poikkeuksellisen ajan mentyä ohi maantarvitsijoiden joukko tulisi karsiintumaan suuresti, joten tilapäisesti virinnyt maantarve ei saisi päästä häiritsemään asutustoiminnalle asetettavia tavoitteita. Aiheen tärkeys näkyi siinä, että lehti palasi vielä toistamiseen samaan kysymykseen. Keinottelun osalta *Helsingin Sanomat* Maanomistajain Liiton äänitorvena yhtyi maalaisliittolaisen lehden kantaan, jonka mukaan alihintaan saatuja maa-alueita voitaisiin myydä eteenpäin. *Ilkankin* mielestä konjunktuurit olivat tuoneet mukanaan maataloudellista harrastusta, josta syystä maata ei saanut jakaa kevytmielisesti.⁸⁶

Talouspiirien mielestä asutusviranomaisten informaatiokin oli lisännyt maansaajien piiriä. *Talouselämä* piti erästä viranomaisten ilmoitusta suorastaan humpuukina ja toivoi, että maakysymyksen hoito olisi meilläkin saatava reaalille valtion ja yhteiskunnan tosiasiallisia mahdollisuuksia vastaavalle kannalle. Avustusmielialan luomisessa katsottiin mennyn liian pitkälle aikana, jolloin valtiovalta monissa muissa sotaan osallistuneissa mutta Suomea rikkaammissa maissa katsoi tarpeelliseksi päivästä päivään teroittaa kansalaisilleen työn ja kieltäytymisen välttämättömyyttä sodan vaurioiden korjaamiseksi. *Talouselämä* piti itsestään selvänä, että karjalaisten maansaanti joka tapauksessa turvattaisiin ja myös valmista peltoa käytettäisiin siihen tarkoitukseen. Sen sijaan olisi syytä harkita, eikö muiden maansaantianomusten ratkaisua voitaisi lykätä siksi, kunnes taloudelliset mahdollisuutemme olisivat parantuneet sotakorvausten tultua ainakin pääosin suoritetuiksi.⁸⁷ – Tämä talouspiirien kannanotto liittyy läheisesti edellä käsiteltyyn asutustoiminnan asteittain suorittamisesta käytyyn keskusteluun.

Maansaajien lisäämistä vastaan kohdistunut maanluovuttajien propaganda

⁸⁶ *Savon Sanomat* 9.9.1945, 9.10.1945; *Ilkka* 14.9.1945; *HS* 5.11.1945, pääkirjoituksen Keinottelu asutusmaalla oli kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*.

⁸⁷ *Talouselämä* n:o 35–36/1945 s. 622; 48/1945 s. 837–38. Myös tämän julkaisun välityksellä maanluovuttajapiirien mielipiteitä tehtiin tunnetuksi; vrt. esim. n:o 26/1947 – *Osmo Oittinen*: Maanhankintalain vaikutus tulo- ja omaisuusveron tuottoon.

korosti toistuvasti maannälän epäreaalista, ajasta johtuvaa keinotekoisuutta. *Maaseudun Tulevaisuus* kirjoitti, että historia tulisi aikanaan osoittamaan, oliko silloinen maannälkä ohimenevä ja samalla, miten suurta sosiaalista ja taloudellista vahinkoa jouduttiin sen tyydyttämiseksi saamaan aikaan. Nimenomaan viranomaisten katsottiin voivan estää keinottelu tässä asiassa. Siirtoväki kannatti voimakkaasti tämän suuntaisia lausuntoja.⁸⁸

Kun asioita katsotaan maansaajien lisäämistä ajavien taholta, pannaan merkille ääri vasemmiston ehdottaneen muun muassa maan antamista työvelvollisille. Sosialidemokraattisen Pienviljelijäin neuvottelukunnan julkilausumassa taas vaadittiin maanhankintalain laajentamista kaikkia vuoden 1936 asutuslain ensimmäisen pykälän maansaajia koskevaksi, jolloin muun muassa monet vasemmiston vaatimat ryhmät olisivat voineet saada maata. Vuoden 1946 tammikuussa SKDL:n toiminta vaatimusten tunnetuksi tekemiseksi voimistui entisestään lukuisten kokousten muodossa, joissa vaadittiin maata myös perheettömille rintamamiehille, työvelvollisille, pika-asutustilojen vuokraajille, maatalous- ja metsätyöväelle ja asuntoja teollisuuden työväelle. Näille kaikille piti hankkia maata maanluovuttajien vastustuksesta huolimatta. Tässä vaiheessa on pantava merkille myös *Suomen Sosialidemokraatissa* tehty ehdotus, että sosialidemokraattien ja SKDL:n tulisi yhteistyösopimuksen pohjalta etsiä edellytykset yhteiseen esiintymiseen liian pienten tilojen ja maattomien asioiden hoitamiseksi. Sosialidemokraattisella puolueella ei olisi mitään tätä vastaan; SKDL on päätenyt samoille linjoille, joita sosialidemokraattinen puolue oli aina edustanut. Samassa yhteydessä mainittiin SKDL:n olleen toiminnan aikana myös suurtilallisten asialla. — Tämän suuntaisia mainintoja yhteistyöstä ei ole muualta löydetty.⁸⁹

Ääri vasemmiston sanomalehdistä *Vapaa Sana* oli kaikkein ahkerin kirjoittettaessa maansaajien piirin laajentamisen puolesta. Jo vuoden 1945 puolella lehti oli hyökännyt asutusviranomaisia vastaan väittäen, että he taantumuksellisina estivät maansaantia. Lehden mukaan täydellisestä maareformista oli puhuttu jo niin kauan, että maattomat ja liian vähän maata omistavat alkoivat jo menettää luottamuksensa asiaan. Maansaajien lisäämisen katsottiin merkit-

⁸⁸ MT 2.10.1945; Karjala 1.12.1945, 11.12.1945.

⁸⁹ Kansan Työ 28.12.1945, SSD 17.1.1946, pääkirjoituksen kirj. nimimerkki H.S.-nen eli kansanedustaja *Heikki Simonen*; Iltasanomat 9.1.1946.

sevän suurta voittoa demokratian asialle ja parempaa poliittista ja taloudellista tilannetta koko kansalle. Vuoden 1946 puolella *Vapaa Sana* kevään 1946 liittokokouksen julkilausumaa tukien katsoi maanluovuttajilla olevan liian suuren vallan, joten maansaajien edustusta piti lisätä maanhankintaelimissä. (Vrt. s. 60.) *Kansan Sana* leimasi puolestaan maanhankintalain mittasuhteiltaan kääpiömäiseksi kommentoidessaan SKDL:n koollekutsumaa maantarvitsijoiden kokousta.⁹⁰

Siirtoväki oli tunnetusti asettunut maansaajien piirin laajentamiskysymyksessä hanketta vastustavien puolelle. Koska karjalaisten asioita ajoi keskitetysti Karjalan Liitto, jossa SKDL:lla ei ollut edustusta, ääriivasemmisto sai aiheen erityisesti hyökätä taantumuksellisia karjalaisia järjestöjä vastaan. Tässäkin tapauksessa julkistettiin kevään 1946 liittokokouksen käsittelemiä asioita. (Vrt. s. 60.) Näin tapahtui sekä *Vapaan Sanan* palstoilla että eduskunnassa. *Vapaa Sana* väitti Karjalan Liiton harjoittavan eristäytymispolitiikkaa, joka vaaransi sekä maan ulkopoliitiikan että siirtoväen aseman. Huhtikuussa ed. Myllymäki (SKDL) uudisti hyökkäyksen eduskunnassa syyttäen taantumuksellisten karjalaisten liittojen propagandaa siitä, että suuri osa siirtoväkeä asui edelleen ympäri maata sellaisissa olosuhteissa, että he eivät omakohtaisestikaan voineet ratkaista, miten eläisivät; he eivät tunnepohjasta johtuen tarttuneet täydellä teholla työhön. (Vrt. s. 258.) Rikas yrittäjäaines ei ollut sortunut tähän, mutta vähävarainen kansa sai kärsiä virhelaskelmista, jotka olivat saaneet hävityn sodan aikaan. Ääriivasemmisto pyrki näin ajamaan nimenomaan vähäväkisen siirtoväen asiaa ja samalla hajoittamaan kateuttakin avuksi käyttäen karjalaisten yhtenäistä rintamaa. Olihan myös siirtoväen joukossa maansaajien luvun lisäämistä toivovia henkilöitä, jotka pyrittiin näin löytämään. Karjalan Liiton puolesta samassa yhteydessä puhuneet kokoomuslaiset ja maalaisliittolaiset kansanedustajat totesivat kyseisen liiton ajaneen vain taloudellisia ja sosiaalisia kysymyksiä, ei poliittisia.⁹¹

Maanluovuttajat pysyivät samaan aikaan kannallaan. Vastustaessaan suurta maannälkää oikeistolehdet kiinnittivät muun muassa huomiota Ruotsin käytäntöön ja siellä kasvamassa olevaan tilakokoon. Maannälän ei katsottu olevan

⁹⁰ *Vapaa Sana* 20.12.1945, 10.1.1946, 28.9.1946; *Kansan Sana* 17.1.1946.

⁹¹ *Vapaa Sana* 24.2.1946; VP 1946 ptk. 5.4.1946 s. 422–23, 429. Vrt. myös Karjalainen *Kansa* 26.2.1946.

terveellä pohjalla. *Uusi Suomi* leimasi pääkaupungissa pidetyn maantarvitsijoiden kokouksen ponsilauseلمان suurten massojen edesvastuuttomaksi pettämiseksi. *Maaseudun Tulevaisuudenkin* mielestä maannälkä oli keinotekoisista, ja lain päätarkoitus oli siirtoväen asuttaminen, joten kaikki maansaajien lisävaatimukset piti ehdottomasti torjua.⁹²

Asutettavien piirin laajentamishanketta sivusi myös Johannes Virolainen puheessaan Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä, josta edellä on jo mainittu. Hän totesi, että asutustyö oli keskitettävä siirtoväen tilojen muodostamiseen, joista pääosa piti tulla erotetuksi vuoden 1946 aikana. Muille kuin siirtoväelle oli mahdollista muodostaa jossain määrin tiloja ja asutusalueita, mutta niiden rakentaminen tuli siirtymään myöhemmäksi. Maannälkä oli kohonnut tavattoman suureksi, mutta maansaajien lisävaatimukset olivat luonteeltaan poliittisia, eikä niihin Virolaisen mielestä noissa oloissa voitu suostua. Esitelmöitsijä arveli edelleen, että mikäli asutustoiminta voitiin pitää suurin piirtein senhetkissä puitteissa, oli hyvin luultavaa, että se oli toteutettavissa onnellisesti.⁹³

Huipputapahtumaksi asutustoiminnan laajennukseen liittyvässä keskustelun osassa muodostui SKDL:n eduskuntaryhmän 5. 6. 1946 jättämän välikysymyksen selvittäminen, joka tapahtui eduskunnassa 27. ja 28. kesäkuuta 1946. Ryhmä tiedusteli, mitä hallitus aikoi tehdä jatkuvan maantarpeen tyydyttämiseksi. Välikysymyskeskustelusta, jossa käytettiin peräti 46 puheenvuoroa, muodostui yleinen asutuspoliittinen keskustelu, jonka kestäessä toistettiin keskitetyksi kaikki aikaisemmin hajanaisesti asutustoimintaa vastaan osoitettu kritiikki.

Lainattakoon aluksi kahta välikysymyksen tarkoitusta käsittelevää puheenvuoroa. Ed. Annala (maal.) totesi: »... taas kerran on lavastettu kansalle eräs kiihoitustilaisuus ja varattu muutamille sanomalehdille kesäkuumana pals-tantäytettä» ja ed. Miettunen (maal.) jatkoi: »Mikäli välikysymyksen tekijäin tarkoituksena on kuitenkin ollut saada tällä tavalla kiinnitetyksi asiaan riittävän vakavaa huomiota ja lisätyksi vauhtia maanhankintalain toimeenpanon jouduttamiseen, voidaan sitä myöskin maalaisliiton keskuudessa lämpimästi kannattaa.» Hän piti kuitenkin suuriäänistä propagandaa maan jakamisesta

⁹² Maamies n:o 1 ja 3/1946; US 11.1.1946, Uusi Aura 11.1.1946; Turunmaa 9. ja 11.1.1946; HS 18.1.1946, pääkirjoituksen Asutuslainsäädännön muuttaminen kirjoittanut hallintoneuvos *Mikko Louhiyaara*; MT 18.4.1946.

⁹³ *Virolainen, Johannes*, Näkökohtia maanhankintalain toimeenpanossa. Kansantaloudellinen Aikakauskirja II/1946 s. 170–71.

kaikille sitä haluaville oloissamme edesvastuuttomana. Hyvin yleisesti välikysymys leimattiin keskustan ja oikeiston puheenvuoroissa pelkäksi vasemmiston agitaatioksi.⁹⁴

Välikysymyksen tekijät, jotka olivat tehostaneet eri puolilla maata pidetyillä evästyskokouksilla — ne olivat erittäin tunnusomaisia sotaa seuranneina vuosina SKDL:n piirissä — hankkeensa tarpeellisuutta, olivat kuitenkin asiasta toista mieltä. Ed. Hietasen (SKDL) mielestä jo se seikka, että maan saannin ehdoksi tässä laissa asetettiin sodassaolo tai sodasta aiheutuneet seuraamukset, siirsi lain perustelut linjoille, joita oli pidettävä psykologisesti erittäin arveluttavina ja käytännöllisesti epätarkoituksenmukaisina. Ed. Myllymäki (SKDL) totesi välikysymyskeskustelussa valitettavasti esiintyneen monia vanhoja asioita, jotka olivat omiaan rikkomaan yhteisymmärryksen, joka eri piirien kesken oli ollut havaittavissa. Ed. Riihinen (SKDL) piti puolestaan turhana siirtoväkeen vetoamisena väitettä, että lisämaan jakaminen tai täydellisen maa-reformin toteuttaminen olisi siirtoväelle vahingollista; tähänhän oli nimenomaan rakennettu koko suunnitelma asutustoiminnan jaksoittaisesta suorittamisesta. Ed. Simonen (sos. dem.) lausui sodan kestäessä annettujen lupauksen unohtuneen heti, kun Itä-Karjalan asuttamishaaveet romahtivat. (Vrt. s. 84.) Saman puolueen siirtoväkeen kuuluva edustaja Pyy mainitsi asiasta: »Kaikki sodan aikana annetut lupaukset ja juhlatunnukset ovat kadonneet olemattomiin, jäävät ehkä vastaisen historian varalta paperille, jossa jälleen saatetaan kuvailla mainita Karjalan rajaseudun väestön elämän vaelluksia ja kärsimyksiä.»⁹⁵

Asutustoiminnan laajennusta vastustava oikeisto ja heitä tukeva siirtoväki vetosivat puolestaan toistuvasti siirtoväen asuttamisen tärkeyteen, jota ei saanut vaarantaa. Esimerkiksi ed. Teittinen (ed.) piti selvänä, että siirtoväelle kuuluu etusija asutustoiminnassa, ja valitti, ettei mainittua ryhmää vielä ollut sijoitettu. Syyn tästä ed. Pusa (sos. dem. ja karj.) vieritti niille henkilöille, jotka syksyllä 1944 saivat aikaan pika-asutustoiminnan keskeyttämisen. Kiirehtimisen siirtoväen asutustyössä mainittiin keskustelussa edelleen koituvan onneksi koko yhteiskunnallemme. Siirtoväen edustajien suhtautuminen välikysymyseen näkyy taas seuraavissa kannanotoissa. Ed. Virolainen (maal.) esitti luovuttavaksi »maata kaikille»-iskusanasta, ja ed. Pärssinen (maal.) puhui epä-

⁹⁴ VP 1946 ptk. 27.6.1946 s. 916–18; 28. 6. 1946 s. 963, 976.

⁹⁵ VP 1946 ptk. 27.–28.6.1946 s. 963–67, 975, 985, 1010 ja 1023.

terveellisestä maannälästä, jollaisen jokamiehen asutustoiminnan oli jäätävä odottamaan parempia aikoja. – Osansa keskustelun suolasta saivat myös suurviljelijöiden asioita ajavat yhdistykset ja liitot, joita sekä välikysymyksen tekijät että siirtoväki syyttivät asutustoiminnan jarruttamisesta. Samassa yhteydessä kiinnitettiin erityisesti huomiota edellä mainittujen hallussa olevan suomenkielisen ja ruotsinkielisen sanomalehdistön suureen merkitykseen propagandan levittämässä. Myös kansantaloudelliset yhdistykset katsottiin valjastetun ajamaan suurmaanomistajain asiaa. (Vrt. s. 191.)⁹⁶

Vireässä keskustelussa maanluovuttajien edustajat ja sanomalehdet olivat erittäin yksimieliset. Ed. Hetemäki (kok.) totesi vasemmiston luvanneen maata melkein kaikille. Ensin oli kuitenkin asutettava ensisijaiset ja muut sitten, kun se olisi taloudellisesti mahdollista. Myös ed. Annala (maal.) sanoi välikysymyksen tekijöiden liioitelleen maannälkää. Hän lausui ennustuksen: »... joudumme näkemään sen surkean tilan, että uusia tiloja myydään niin nopeasti kuin ikinä vaan voidaan saada käsistä pois.»⁹⁷ *Helsingin Sanomat* esitti omana ja samalla Maanomistajain Liiton kantana, että maanhankintalaki silloisessa muodossaan toteutettuna merkitsi erittäin turmiollista taka-askelta. Tässä yhteydessä viitattiin taas kerran Ruotsin ja Tanskan esimerkkeihin. Siirtoväen asuttamisen jälkeen ei maaseudulla yksinkertaisesti enää katsottu olevan mitään työttömien armeijaa. »Kun arvovaltaiset kansantaloudelliset seurukset, joiden tapana ei ole ollut julkisuudessa puuttua päiväkysymyksiin, nyt ovat katsooneet sen velvollisuudekseen, täytyy olla todella vakavasta kansantalouttamme syvästi koskevasta asiasta kysymys», lehti perusteli kantaansa. *Uusi Suomi* näki hallituksen antaman vastauksen erityisesti korostavan, että maataloussiirtoväki oli ensi sijassa saatava asutetuksi. Se oli käsitettävä lupaukseksi siirtoväelle, joka olikin asutustoiminnassa vähitellen jäämässä taka-alalle sitä mukaa kuin uusia maantarvitsijapiirejä vedettiin esiin. *Savon Sanomat* näki puolestaan asutustoiminnan laajentamisen merkitsevän sitä, että siirtoväki joutui yhä kauemmin odottamaan tilojaan.⁹⁸

⁹⁶ VP 1946 ptk. 27.–28.6.1946 s. 948–952, 968, 993–999.

⁹⁷ Tilanne maanhankintalain mukaisessa käytännön asutustoiminnassa olikin sanotunlainen 1950-luvun lopulla; myynnit olivat erittäin tunnusomaisia siirtoväen ja muiden maansaajien omistamilla kylmillä tiloilla. VP 1946 ptk. 27.6.1946 s. 954–956, 962–963.

⁹⁸ HS 28.6.1946. Maanhankintävälikysymys pääkirjoituksen on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*; US 29.6.1946; *Savon Sanomat* 30.6.1946, vrt. *Savon Sanomat* 8.6.1946.

Eduskunta siirtyi päiväjärjestykseen kuultuaan annetun selvityksen, joka ei täysin vakuuttanut välikysymyksen tekijöitä. Tämä näkyy esimerkiksi *Vapaa Sanan* kannanotoista loppuvuoden 1946 aikana ja SKDL:n kansanedustajien eduskuntalausunnoista. Niissä vedottiin muun muassa siihen, että asutustoiminnassa ajaututtiin ojasta allikkoon, koska siirtoväen asuttaminen sai aikaan uusia maattomia, kuten esimerkiksi oli tapahtunut vuokramiesten ryhmässä. Syyskuun lopulla *Vapaa Sana* katsoi annettujen lupausten – välikysymyksen vastauksessa – jääneen vain paperille samaan aikaan, kun maantarvitsijat olivat tyytymättömiä asioiden hoitoon. Keskusteltaessa syksyllä lisäbudjettiin otetusta asutismäärärahasta SKDL:n edustajat toivat samoin esiin tyytymättömytensä. He äänestivät lisämäärärahan myöntämistä vastaan, koska heidän mielestään ei ollut tarkoituksenmukaista jatkaa vanhan maanhankintalain toteuttamista. (Vrt. s. 63.) Heidän mielestään oli alun alkaen lähdetty liikkeelle liian kapealta pohjalta.⁹⁹

Ääriivasemmisto ei luopunut kannastaan myöhemminkään, vaikka julkisuudessa asiasta ei enää keskusteltu edellä todetussa laajuudessa. Se esitti edelleen, että maanhankintalaki ratkaisisi kysymyksen vain puolittain, mistä johtuen SKDL:n lakialoite oli toteutettava uuden maanhankintalain pohjaksi. Oikeiston lehdissä samaan aikaan suositeltiin yleisesti luovuttavaksi »maata kaikille»-tunnuslauseesta. Maanomistajain Liiton lausunnossa vuonna 1949 asutustoimintaan myönnettyjen varojen tarkoituksenmukaisuutta tutkivalle komitealle analysoitiin edellä käsiteltyä maannälkää. Todettiin muun muassa, että muiden kuin siirtoväen maansaantihakemusten runsauteen epäilemättä vaikutti vuonna 1945 vallinnut kireä elintarviketilanne ja inflaatiomieliala yhdessä harjoitetun maan anomiseen kehottavan propagandan kanssa. – Todetkaamme vielä, ettei ääriivasemmiston maansaajien laajentamishanke ajoittunut yksinomaan tässä tutkittuun kauteen, vaan se oli esillä julkisuudessa tämän jälkeenkin.¹⁰⁰

Maansaajien piirin laajentaminen osoittautuu nimenomaan ääriivasemmiston keppihevoseksi, johon se vetosi toistuvasti aina asutuskomitean mietinnön valmistumisesta 1940-luvun loppuun saakka. SKDL:n vaatimus ei kohdistunut

⁹⁹ Vapaa Sana 28.6.1946, 5.8.1946, 28.9.1946, 8.10.1946, 21.10.1946, 24.10.1946, 3.11.1946; VP 1946 ptk. 28.6.1946 s. 1036; 18.10.1946 s. 1652–1656; 22.10.1946 s. 1684–1689.

¹⁰⁰ Vapaa Sana 11.4.1947, 30.5.1948, 22.8.1948, 22.1.1949; US 22.1.1948; Aamulehti 2.3.1948; Uusi Aura 6.4.1948; HS 19.4.1948; Maanomistajain Liiton arkisto: Lausunnot . . .

suoranaisesti siirtoväen asuttamista vastaan, vaan se tuomitsi maanluovuttajapiirien vetoamisen siihen, että asutettavien piirin laajennus olisi vahingollista tälle toiminnalle. Sosialidemokraattinen puolue ei tunnustautunut ajamaan tätä hanketta, vaan se kiinnitti usein varsin jyrkkäsanaista huomiota SKDL:n asutusreformiajatuksiin. Näin tapahtui muun muassa kyseisen ryhmän vastustaessa asutusmäärärahan lisäämistä syksyllä 1946. Sosialidemokraatit eivät tahtoneet suinkaan uutta asutuslakia, vaan jo voimassa olevan maanhankintalain täydellistä toteuttamista, mikä nähtiin tarkoituksenmukaisena maanomistusolojemme uudistamisena.¹⁰¹ Oikeiston ja keskustan suhtautuminen tässä käsiteltyyn hankkeeseen oli kielteinen, halusivathan he päinvastoin suorittaa asutustoiminnan asteittain. Siirtoväki oli ymmärrettävästi omaa asuttamistaan edistäen pääosin samaa mieltä.

4. SIIRTOVÄKI JA RINTAMAMIEHET

Rintamamiehet olivat erikoisasemassa muiden maansaajien joukossa siitä syystä, että sodan viimeisinä vuosina oli julkisessa keskustelussa harjoitettu tietoista propagandaa heidän asutustoimintansa puolesta. Lainsäädäntöäkin oli valmisteltu käsittämään ainoastaan rintamasotilaiden ja heihin verrattavien asuttamisen. Kun tilanteen muuttuminen kesällä 1944 teki kuitenkin välttämättömäksi siirtoväen uudelleen asuttamisen välirauhansopimuksen jälkeiselle Suomen alueelle, lakiluonnoksia muutettiin, ja siirtoväki tuli jälleen maansaantiin oikeutetuksi. Tällä tavoin voidaan katsoa siirtoväen tavallaan riistäneen tahtomattaan rintamamiehiltä päähuomion asutuskysymyksessä sodan jälkeen. (Vrt. s. 83–88.)

Asutustoimintaa ajava propaganda kiinnitti kesäkuussa 1944 huomionsa vielä voittopuolisesti rintamamieskysymyksen ratkaisuun. Muun muassa Lotta-Svärd-yhdistyksen toiminnanjohtaja kirjoitti asiasta *Uudessa Suomessa* kesähyökkäyksen alettua: »Tuhannet kysyvät maata. Eikö vastuu maasta velvoita siihen, että jokainen, joka on sodan tiellä muodossa tai toisessa uhrinsa antanut ja nyt maata kysyy asettuakseen sen kyntäjäksi myös sitä saa viljeltäväkseen

¹⁰¹ SSD 2.10.1946, 24.10.1946 ja 18.3.1948.

ja varjeltavakseen.»¹⁰² Samoihin aikoihin maalaisliiton puoluekokouksessa kiinnitettiin vielä aivan keskeisesti huomiota rintamamieskysymykseen.¹⁰³

Helsingin Sanomat mainitsi asiasta käsitellessään Maalaiskuntain Liiton kiertokirjettä, jossa todettiin, että sotainvalidien ja rintamamiesten asuttaminen kuuluu varsinaisesti valtiolle. Lehden mielestä kuntain tulisi kuitenkin tukea vapaaehtoista asutustoimintaa. Aivan erityisesti rintamamieskysymyksen otti jo välirauhansopimuksesta lähtien omakseen sosialidemokraattinen lehdistö. Todettiin muun muassa, että koettelemusten vuosina kaikkein eniten olivat antaneet rintamamiehet, joten heillä olisi moraalinen oikeus vaatia muutakin kuin kauniita sanoja. Rauhan palattua katsottiin tulleen lupauksen täyttämisen ajan rintamamieskysymyksessä, isänmaan puolustajille oli tehtävä oikeutta. *Suomen Sosialidemokraatti* näki kuitenkin tarkoituksenmukaisena pysyttää maan antamisen järkevällä pohjalla. Sitä piti antaa vain sellaisille, joilla oli edellytykset viljellä maata. *Hufvudstadsbladet* katsoi rintamamiehille annettavan maata heidän olemassa olonsa varmistamiseksi. Palautettakoon vielä mieliin – edellä jo ohimennen mainittu – rintamamiesten oman järjestön kannanotto loppusyksystä asutuskomitean mietinnön valmistuttua valtioneuvostolle. Siinä todettiin, että rintamamiesten maansaantikysymys on ratkaistava sen jälkeen, kun siirtoväen maantarve on saatu selville.¹⁰⁴

Ennen maanhankintalainsäädännön eduskuntakäsittelyn alkua sosialidemokraattiset lehdet pyrkivät edelleen muokkaamaan mielialaa myönteiseksi rintamamiehille. Tämä ei tapahtunut niinkään siirtoväkeä ja muita syrjäyttäen kuin heihin rintamamiesten tarvetta rinnastaen. *Sosialisti* kirjoitti asiasta: »Karjalaisen siirtoväen ja maattomien rintamamiesten asuttamisen lykkääminen niin pitkässä ajassa kuin kymmenen vuoden aikana tapahtuvaksi merkitsisi

¹⁰² Laaditun propagandasuunnitelman mukaan kyseiseltä henkilöltä oli päätetty pyytää rintamamiesten asuttamista puoltava lausunto jo joului- tai uudenvuodenpuheissa vuonna 1943. – US 13.6.1944 (ei artikkeli).

¹⁰³ As.hall.ark., Mts. Kl:n as.vk:n arkisto: Puheet ym., *Veikko Vennamon* puhe ML:n puoluekokouksessa 18.6.1944.

¹⁰⁴ HS 28.8.1944, SSD 23.9.1944, 30.9.1944, 24.10.1944, 15.11. 1944, Hbl 1.10.1944; As.hall.ark. *Vennamon* kokoelma XIV. SA. Suomen Aseveljien Liitto ry:n arkisto. Tulo 16 526–16 664. Rintamamiespiirien siirtoväkiystävällisyys oli pika-asutuksen aikana ja ja jälleenrakennusvuosina jo näyttäytynyt esimerkiksi Aseveli-lehden kannanotoissa. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että ne sodan jälkeenkin olivat valmiit myöntämään siirtoväelle etusijan asutustoiminnassa. – Aseveli 27.2.1941, 27.3.1941, 15.5.1941, 22.1.1942, 14.12.1944.

sellaista yhteiskunnallista rikosta näitä kansalaispiirejä vastaan, että tällaisia hankkeita on maamme vähävaraisen väestön noustava yhtenä miehenä vastustamaan.» *Suomen Sosialidemokraatti* puolestaan kirjoitti kokoomuksen rai-vauslinjan asutustoiminnassa merkitsevän sekä siirtoväen että rintamamiesten asuttamatta jättämistä. Myös siirtoväki koki vielä lainsäädännön lähetekeskustelun aikana tavoitteiden yhdensuuntaisuuden, sillä ed. Niukkanen (maal. ja karj.) lausui: »Sodan aikana oli vallinnut oikeuden- ja velvollisuudentunto rintamasotilaita ja siirtolaisia kohtaan, mutta asia oli väljähtänyt sodan jälkeen.» Tätä katsottiin todistavan muun muassa maanluovuttajien vastustuk- sen.¹⁰⁵

Kevään 1945 kuluessa myös maalaisliittolaisissa sanomalehdissä esiintyi lukuisia rintamamiesasiaa korostavia pääkirjoituksia. *Pohjolan Sanomissa* Martti Miettunen tutkiskeli asiaa nimenomaan Lapin läänin osalta todeten, etteivät rintamamiehet voineet pitää oikeaan osuneena ja hyväksyttävänä sitä, että heidät asetettiin siirtoväen jälkeen toiselle sijalle asutustoiminnassa. Käytännössä näin ei Lapin läänissä tarvinnutkaan käydä, koska siirtoväkeä siellä oli vähän. Rintamamiesten asian ratkaisu nähtiin Kainuussa nimenomaan sodanjälkeistä mukautumisprosessia helpottavana tekijänä, mutta toisaalta sen kytkeminen siirtoväen asutuslakiin nähtiin viivästyttävänä tekijänä. *Ilkankin* mukaan rintamamiehille annettu lupaus oli lunastettava, mutta sen piti tapahtua siten, että kansantaloudellisuus ja sosiaalisuus saataisiin mahdollisimman suureen sopusointuun. *Satakunnan Kansa* taas näki tarkoituksenmukaiseksi valmiin pellon käyttämisen rintamamiesasutukseen tilusjärjestyksen takia. Jos rintamamiesten maanhankinta järjestettäisiin näin, he pääsisivät, samoin kuin muut heihin verrattavat, nauttimaan nopeasti asutustoiminnan tuloksista. Maatalous- tuotanto ei pääsisi alenemaan niin huomattavasti, kuin tapahtuu muutamaksi vuodeksi silloin, jos koko asutus viedään vanhoille pelloille. Viljelystilojen osalta asutustoiminnan piti suuntautua uudisraivaukseen, kun taas pienasu- tuksen ja lisämaiden osalta valmiille pellolle.¹⁰⁶

Siirtoväki katsoi vielä maanhankintalain käsittelyn aikana, että maan kieltäminen sitä kipeästi kaipaavilta rintamasotilailta loukkasi oikeuden-

¹⁰⁵ Sosialisti 8.1.1945, SSD 19.1.1945 nimimerkki Karjalainen; VP 1944 ptk. 2.2.1945 s. 1280–82.

¹⁰⁶ Pohjolan Sanomat 20.2.1945, Kainuun Sanomat 25.2.1945 ja 11. 3. 1945 Ilkka 3.3.1945, Satakunnan Kansa 10.3.1945.

tuntoa. Karjalaisia oli paljon, rintamamiehiä ja lisämaata tarvitsevia pieneläjiä oli vielä enemmän, mutta suurmaanomistajia vain kourallinen. »Tuntuu sen vuoksi ihmeelliseltä, että viimeksi mainitut ja heidän agenttinsa eivät vielääkään huomaa, mitä kello on lyönyt.» Samoihin aikoihin siirtoväen lehdissä edelleen pantiin merkille, että oli esiintynyt vastakohtien kasvamista siirtoväen ja rintamasotilaiden asuttamisessa, ja ihmeteltiin miten puoli vuotta välirauhansolmimisen jälkeen voitiin julkisuudessa esittää voimakkaasti vastustavia kannanottoja.¹⁰⁷

Vaaleja ennen keväällä 1945 *Suomen Sosialidemokraatti* kirjoitti rintamamiehiä varten erityisen vaalipääkirjoituksen. Asia tuli kuitenkin erityisen ajankohitaiseksi vasta kesällä 1945. Silloin sosialidemokraattiset lehdet huomauttivat, että porvarilliset piirit tahtoivat aikanaan maanhankintalain koskevan pääasiassa siirtoväkeä ja suhtautuivat varsin yliolkaisesti rintamasotilaiden maan tarpeeseen. Nimenomaan nämä lehdet katsoivat ajaneensa rintamamiesten asiaa julkisuudessa.¹⁰⁸

Rintamamiehet saivat yllättävän tukijan kesällä 1945 myös *Maaseudun Tulevaisuudesta*, joka kirjoitti vapaaehtoisesta maanhankinnasta todeten sekä laissa että asetuksessa rintamasotilaiden kohtalon jääneen hämäräksi. Moni maanomistaja luovuttaisi mielellään maata oman pitäjän rintamasotilaille, jos vaan maanluovuttajalle voitaisiin antaa selvät takeet siitä, että sellainen luovutus luettaisiin hänen hyväkseen samalla tavalla kuin siirtoväelle vapaaehtoisissa kaupoissa tapahtuva luovuttaminen. – Myös asutusviranomaiset huolehtivat samaan aikaan rintamamiehistä; vuokramaita pyrittiin eräissä tapauksissa vuokraamaan myös perheellisille rintamasotilaille. Näin voitiin esimerkiksi pyrkiä tekemään pika-asutustiloista luopumaan joutuneille. Tällä tavoin pyrittiin myös vaimentamaan siirtoväen ja paikallisten asutettavien välistä ristiriitaa.¹⁰⁹

Vuoden 1945 lopulta on pantava merkille äärimmäisyyksien suhtautuminen tässä käsiteltävään asiaan julkisuudessa. SKDL:n piirissä puhuttiin yleisesti maansaajien luvun lisäämisestä, kuten edellä on todettu. Kuitenkin SKDL

¹⁰⁷ VP 1944 ptk. 12.3.1945 s. 1549–1557; Karjala 13.3.1945, 15.3. 1945, 16.3.1945, Karjalan Sanomat 21.3.1945, 22.3.1945.

¹⁰⁸ SSD 26.2.1945, Lapin Kansa 10.7.1945, Pohjanmaan Kansa 15.8.1945.

¹⁰⁹ MT 30.6.1945; As.hall.ark., Mts. Kl:n as.vk:n arkisto, vuoden 1945 lähetteet, 28.6.1945, ylijohdaja *Vennamon* eduskuntalausunto.

varsin harvoin suoranaisesti mainitsi rintamasotilaiden asian siitä yksinkertaisesta syystä, että kyseistä toimintaa ei voitu laskea ansioksi, koska puolue tuomitsi ankarasti käydyt sodat. Tämä suhtautuminen näkyy myös seuraavasta varsin selvästä kannanotosta. *Vapaa Sana* kirjoitti joulukuussa 1945 rintamamiehille annetun lupauksia maansaannista, kun taantumus taisteli sodan voittamiseksi, ja nyt rintamasotilaat vaativat tämän lupauksen täyttämistä. Tämä todettiin selkeästi SKDL:n liittoneuvostossa käydyssä keskustelussakin.¹¹⁰

Käsiteltäessä asutustoimintaa suurtilojen kannalta eräässä, julkisuuteen puheenvuorona vähemmän tarkoitettussa esipuheessa todettiin olevan ilmeistä että rintamamiesten keskuudessa esiintynyttä aktiivista halua viljellä omaa maata suuresti liioiteltiin; erityisesti sotavuosina liioiteltiin puolestaan suurtiloja vastaan kohdistetussa demagogiassa niiden osuutta Suomen maanomistuksessa. Lukemattomien rintamasotilaiden keskuudessa todettiin syntyneen jonkinlaisen pakkomielteen oman tilan hankkimisesta, vaikkei ollut todellista tietoa maatalouden rasituksista ja pienviljelijöiden niukasta ansiosta eikä ollut todellista haluakaan kyseiseen ammattiin.¹¹¹

Rintamamiesten ja siirtoväen keskeiseen suhteeseen asutustoiminnan edistämisessä kiinnittivät huomiota myös Helsingissä 5. 2. 1946 kokoontuneet ylimääräiset kaupunkipäivät. Ne panivat merkille siirtoväen jääneen asutuskeskuksissa taka-alalle, samalla kun rintamasotilaiden asuttaminen oli muodostunut pääasiaksi, mikä oli vastoin etukäteissuunnitelmia. Siirtoväen asuttaminen muuttui asutuskeskuksissa asuntopoliittiseksi kysymykseksi.¹¹²

Syksyllä 1946 sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja kiinnitti

¹¹⁰ *Vapaa Sana* 20.12.1945.(Vrt. s. 63, sekä myös Turunmaan kantaa s. 155–156.)

¹¹¹ Suomen kartanot ja suurtilat III s. 5–8.

¹¹² Pantakoon tässä yhteydessä merkille, että Väestöliitto, joka piti siirtoväen asuttamista vuoden 1945 keväällä ajankohtaisimpana tehtävänä, piti tärkeänä myös sitä, etteivät suuret asutuskeskukset kasvaneet tästä johtuen. *Karjala* 25.2.1945. Väestöliitto oli myös osallistunut maanhankintalain valmistelutyöhön omaan toimialaansa liittyvissä kysymyksissä. Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä. Väestöliiton vuosikirja 1 s. 157. – Hieman edellä mainitun kannanoton jälkeen oli edelleen valtiopäivillä tuotu julki näkemys, että siirtoväen olojen järjestäminen rajoittui huomattavalta osalta maataloussiirtoväkeen samaan aikaan, kun työläisten ja pieneläjien asuntokysymys myös vaati huomiota osakseen. Tuloksena oli, että valtioneuvosto asetti 26.4.1945 komitean tutkimaan evakuoitujen asutuskeskusten väestön työhön sijoittamista ja asuntojen järjestämistä. VP 1945 ptk. 27.4.1945 s. 127–129; VA. Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto: Hd 2.B.

edelleen huomiota rintamamiesten asiaan todeten muun muassa maanluovuttajien pyrkivän saamaan lain koskemaan ainoastaan siirtoväkeä. Lehden mielestä rintamasotilaille annettu lupaus oli kuitenkin täytettävä ja maareformi toteutettava. Mainitun vuoden lopulla myös asutusviranomaiset antoivat omissa läheteissään samansuuntaisen lausunnon, jonka he välittivät edelleen Muut lehdet-osastoihin. Kysymyksessä oli *Savon* pakinoitsijan näkemys rintamamiesten suhteesta mielipiteen muokkaukseen. Kirjoituksessa todettiin rintamasotilaiden saaneen sotien aikana kyllikseen propagandasta, mikä oli saanut heidät epäluuloisiksi kaikkea sitä kohtaan, mikä haiskahtikin mielipiteen muokkaukselta. »Sotajermut odottavat saavansa isänmaalta muutaman hehtaarin elintilaa, mutta saivatkin vain demokratiaa . . .», pakinoitsija totesi.¹¹³

Talousneuvosto katsoi kesäkuussa 1947 valtioneuvostolle antamassaan lausunnossa vain siirtoväen asuttamisen entisestään jouduttamisen, lisämaan antamisen ja yhteislaitumien muodostamisen lähiajan asutustoiminnassa tärkeimmiksi tehtäviksi. Valfrid Eskola kirjoitti tämän jälkeen *Suomen Sosialidemokraatissa*, ettei kyseinen lausunto saanut estää rintamamiesten asuttamista. Hän totesi, että tuskin missään asiassa Suomen kansa on ollut niin yksimielinen sodan riehuessa kuin siitä, että rintamasotilaille on annettava maata. Näin vakuuttivat kaikki poliittiset puolueet, julkisuudessa sitä samoin tehostettiin radion ja sanomalehtien välityksellä. Hän kehotti torjumaan suurmaanomistajien vaatimuksen, että maata annettaisiin vain siirtoväelle. Rintamamiehille annettua vekseliä ei saatu päästää protestiin.¹¹⁴

Vuoden 1947 jälkipuoliskolla, jolloin monet jo katsoivat siirtoväen tulleen pääasiassa asutetuksi, maalaisliiton piirissä ryhdyttiin ajamaan myös rintamamiesten asiaa keskeisesti. *Maakansa* oli jo heinäkuussa 1947 todennut, että rintamamiesten asuttamisesta haluttiin kokonaan luopua, mitä se ei kannattanut. Puolueen edustajat kysyivät hallitukselta saman vuoden lokakuussa rintamasotilaiden asuttamista yleisesti, ja erityisesti niiden rintamasotilaiden asutusta, jotka olivat solmineet avioliiton maanhankintalain säätämisen jälkeen. Vastauksessaan kyselijöille hallitus vielä vetosi siirtoväen ja muiden ensisijais-

¹¹³ SSD 2.10.1946, 27.11.1946; As.hall.ark., Mts. Kl:n as.vk:n arkisto: vuoden 1946 läheteet, 5.12.1946.

¹¹⁴ Talousneuvosto s. 9; SSD 8.7.1947, Valfrid Eskola.

ten etuoikeuteen asutustoiminnassa. Vuotta myöhemmin maalaisliiton kansanedustaja Miettunen katsoi, että siirtoväen asuttaminen oli saatu pitkälle nimenomaan hänen puolueensa tarmokkaiden ponnistusten tuloksena. Hänen mielestään tuolloin oli voimallisesti ryhdyttävä tehostamaan pysähdyksissä ollutta rintamamiesten asuttamista ja lisämaiden antamista.¹¹⁵

Julkisessa keskustelussa vuosina 1944–1948 rintamamieskysymys jäi siirtoväkikysymyksen ratkaisun varjoon. Sen puolesta käytettiin erityisen voimakkaita puheenvuoroja ainoastaan sosialidemokraattisen puolueen ja sen äänenkannattajien taholta. Hankittaessa asteittaista asutustoiminnan toteuttamista pääosa rintamasotilaista oli tarkoitus siirtää toiseen vaiheeseen, jonka toteuttamisen ajankohta vuosien mittaan näytti hämärtyvän. Oikeiston sanomalehdissä sivuttiin varsin harvoin rintamamiesten asutuskysymystä; se sivuutettiin yleensä vaikenemalla, myöskään mitään asian vastaista ei julkisuudessa esiintynyt. (Vrt. s. 46.) Myös ääri vasemmisto, joka voimakkaimmin ajoi asutustoiminnan laajentamista, ei kernaasti puuttanut rintamamiesten asutuskysymykseen, vaan huolehti, että maansaantioikeus myönnettäisiin myös työvelvollisille jne. Koska sota tuomittiin, pitäydettiin puhumasta myös rintamasotilaiden puolesta. Olipa eduskunnassa todettu sotaan osallistuminen psykologisesti täysin vääräksi maanjakoperusteeksi.

5. YHTEENVETO ETUOIKEUSKYSYMYKSESTÄ

Etuoikeuskysymyksestä muodostui siirtoväen asuttamisesta käydyssä keskustelussa nimenomaan oikeiston ja vasemmiston välinen kiistakapula. Aihe tuli ajankohtaiseksi vasta Nissisen komitean mietinnön valmistuttua vuosien 1944 ja 1945 vaihteessa. Siihen saakka oli kysymystä lähestytty varsin tunnepitoisesti asettamatta mitään asutettavaa ryhmää erityisesti etuoikeutettuun asemaan. Kun siirtoväki myöhemmässä vaiheessa toistuvasti kiirehti asuttamisensa toimeenpanoa, se usein vetosi nimenomaan tämän kauden aikana annettuihin lupauksiin. Se pyrki nopeuttamaan asutustoimintaa osoittamalla kaikissa vaiheissa sitä hidastavat seikat, jotka monessa tapauksessa mainittiin asuttamisen jarrutukseksi.

¹¹⁵ Maakansa 2.7.1947; VP 1947 ptk. 17.10.1947 s. 1744–47; VP 1948 ptk. 6.10.1948 s. 289–96, 300–304.

Oikeisto suositteli asutustoiminnan toteuttamista asteittain, jolloin etuoikeus maansaantiin piti antaa siirtoväelle. Asteittaisuuden periaate tuli ensimmäisen kerran virallisesti julkisuuteen kansantaloudellisen neuvottelukunnan esittämänä, joskin asiaa oli alustavasti suunnitellut jo varsinainen asutuskomitea. Ajatus tuli toistuvasti esille ns. pääministerin ehdotuksessa. Tämän jälkeen oikeiston lehdet ja yksityiset edustajat ottivat asian omakseen ja sitä vaadittiin toistuvasti aina vuoteen 1947 saakka, jolloin muun muassa talousneuvosto mietinnössään asettui kannattamaan tätä ehdotusta. Rinnan siirtoväen etuoikeuden korostamisen kanssa oikeisto, johon siirtoväki ja maalaisliitto voimakkaasti yhtyivät, vastusti kaikissa vaiheissa asutettavien piirin laajennuksia.

Vasemmisto asettui alusta alkaen vastustamaan asteittain suoritettavan asutuksen vaatimusta pitäen sitä pelkästään toiminnan jarruttamisena. Samaan aikaan etenkin ääri vasemmisto, joka ei periaatteittensa mukaan voinut korostetusti ajaa rintamamiesten asutusasiaa, esitteli monia uusia ryhmiä maansaantiin oikeutetuiksi. Tällaisia olivat muun muassa työvelvolliset, perheettömät rintamamiehet ja pika-asutustilojen vuokraajat. Vasemmisto ei asettunut vaatimaan millekään ryhmälle etuoikeutta vaan kaikkien samanaikaista asuttamista.

Vaikka teollisuudessa oli sodan jälkeen odotettavissa laajennuksia, ammattitaidotonta työväkeä ei voitu suuressa määrin sijoittaa sen palvelukseen. Siirtoväkikysymyksen ratkaisu tuli näin ollen olemaan pääasiassa agraarinen, joten etuoikeuskysymyksestä ei kehittynyt missään vaiheessa suoranaisesti eri elinkeinojen välistä, vaan maatalouteen sijoitettavien asutustilallisten keskeinen ongelma. Siirtoväen etuoikeuden puolesta puhujat saattoivat keskustelun kuluessa vedota myös lain säätämään etuoikeusjärjestykseen, joten heidän edustamansa mielipidesuunta näytti loppujen lopuksi käytännössäkin pääsevän voitolle. Siirtoväen etuoikeus toteutui osittain, muttei niin selvässä muodossa, kun oikeisto oli vaatinut. Uutta maanhankintalakia ei kuitenkaan säädetty eikä vanhan lain maansaajien lukumäärää lisätty. Ratkaisuun vaikuttivat osaltaan taloudelliset vaikeudet, jotka itsestään pakottivat tarkoin rajoittamaan asutusnopeutta. Myös poliittiset voimasuhteet edesauttoivat asian saamaa ratkaisua, sillä oikeiston, josta on pois luettava ruotsalainen kansanpuolue, lisäksi maalaisliitto ja osittain vasemmistopuolueissa olevat karjalaisedustajat kannattivat asteittain suoritettua asutustoimintaa. Vasemmiston voimakas edustus valtioneuvostossa esti kuitenkin sen täydellisen toteuttamisen.

IV Siirtoväki ja maanluovuttajat.

Keskustelu maansaannista ja maanluovutuksesta.

Asutustoiminnassa kaikki maansaajia koskevat asiat sivuavat myös maanluovuttajia. Tästä johtuen käsiteltäessä edellä siirtoväkeä ja muita maansaajia nimenomaan etuoikeuskysymyksen yhteydessä on jo osittain käsitelty maanluovuttajienkin kannanottoja. Ruotsalaisalueiden osalta ne taas liittyvät kokonaisuudessaan seuraavaan päälukuun. Tässä yhteydessä tarkastellaan siirtoväen ja maanluovuttajien välisiä kannanottoja herättäneinä kysymyksinä siirtoväen alueellinen sijoittaminen, tähän osittain liittyvä kysymys vanhan pellon antamisesta tai uudisraivauksen käyttämisestä, asutustoiminnan kansantaloudelliset perustelut, yhteisöjen maiden käyttäminen asutustoimintaan ja lopuksi oikeusturvakysymys.

1. MILLE ALUEELLE SIIRTOVÄKI PITI MAANTIETEELLISESTI SJOITTAA?

Siirtoväen sijoittamisen määräisivät lainsäädännön periaatteiden mukaan laaditut sijoitussuunnitelmat, joita jo on käsitelty edellä (vrt. s. 109–110). Näiden laatimisen aikana ja myöhemminkin keskusteluissa sivuttiin siirtoväen sijoituskysymystä. Kaikkein mieluummin siirtoväki olisi halunnut tarkistaa sijoitusalueitaan itään päin, entisille sijoitusalueilleen. Nämä pyrkimykset esitellään seikkaperäisesti VI pääluvussa. Rannikko sekä lännessä että etelässä käsitellään erikseen ruotsalaisalueiden asutustoiminnan yhteydessä V pääluvussa. Näin ollen tässä voittopuolisesti tulee esille Etelä- ja Pohjois-Suomen käyttäminen siirtoväen asutustoiminnan kohteina.

Siirtoväen evankuointivaiheesta lähtien sanomalehdet ottivat kantaa siirtoväen sijoittamiseen. Kannanotot keskittyivät silloin kuitenkin enemmän käy-

tännön yksityiskohtiin kuin periaatteellisiin kysymyksiin. Käsiteltiin sijoitusongelmia Pohjanmaalla ja Savossa, vaadittiin tasoitussiirtoja ja erikoishuomion kiinnittämistä kaupunki- ja teollisuusväestön sijoittamiseen.¹ Maanhankintalaissa määriteltiin sitten, kuten edellä on todettu, siirtoväen sijoitusalueen ääri- viivat. Näin ollen lakia säädettäessä otettiin jo kantaa sekä sanomalehdissä että eduskunnassa tähän kysymykseen. Helmikuussa 1945 *Helsingin Sanomat* asettui puolustamaan Pohjois-Suomen mahdollisuuksia asutustoiminta-alueena. Mikäli siirtoväki olisi lehden mukaan malttanut vuokramiehinä tai muuten järjestellen odottaa muutamia vuosia, jotka kuluivat teiden, viemäriverkon avaamiseen ja viljelysten koneelliseen raivaukseen, se saisi pohjoisemmasta hyviä ja suurempia tiloja kuin sille Etelä-Suomesta riittäisi. Mainittu alue oli viljelysalueena edullisempi kuin Savon ja Keski-Suomen kivikkopellot. Hie- man myöhemmin LTT Ilmari Melander totesi maanluovuttajien kokouksessa siirtoväen pyrkivän saamaan asutusmaan yksinomaan Etelä-Suomesta ja piti tällaisten pyrkimysten suosimista vääränä tienä. Jo pika-asutus kohdistui ras- kaasti Etelä-Suomen viljelysseutuihin, mistä syystä hän suositteli pohjoisia alueita ja pohjoisrajan määräämistä Oulujokeen.²

Ed. Eerola (kok.) vetosi puolestaan eduskuntapuheenvuorossaan siihen, että kaikkien kansalaisten pitäisi voida tunnustaa lain oikeudenmukaisuus. Tätä ei kuitenkaan merkinnyt, että Karjalan siirtoväki asutettaisiin yksinomaan Etelä-Suomeen ja maata haluavat rintamamiehet pakotettaisiin siirtymään omilta kotipaikoiltaan, mikä ainoastaan lisäisi siirtoväen määrää. Oikeuden- mukaisuus näytti kuitenkin riippuvan viime kädessä asiaa katsovan näkökul- masta. Karjalaisten mielestä taas suurmaanomistajain maan käytön kieltämi- nen Etelä-Suomessa loukkasi heidän oikeudentuntoaan. *Laatokka* tulkit- si

¹ Kansan Lehti 15.7.1944 – kiertoartikkeli sos.dem. lehdissä. Näiden artikkelien takana oli useimmiten Työväen sanomalehtien tietotoimisto, jonka lähettämiä asutustoimintaa käsitteleviä pääkirjoituksia ovat laatineet muun muassa *Matti Lepistö*, *Einar Pyykkö*, *Niilo Teerimäki* ja *Unto Varjonen*; Savon Sanomat 15. 7. 1944; Vaasa 27.7.1944; Vapaus 5.8.1944; Satakunnan Kansa 30.8.1944; Työn Voima 29.8.1944.

² HS 5.2.1945; US 5.3.1945. Myös viranomaiset kehottivat jossain määrin maanhakijoita etsimään maata Pohjois-Suomesta vedoten etuihin, joita siirtoväelle voitiin siellä tarjota. Vapaaehtoisesti pohjoiseen siirtyneitä oli vuonna 1946 noin 300, joista eniten oli lähtöi- sin Sortavalan mlk:sta – n. 90. Nämä sijoittuivat lähinnä Oulujoen, Oulaisten, Paltamon, Kannuksen ja Lohtajan kuntiin. – VA. VTL. Informaatiotilaisuuksien esitelmät 1945; As.hall.ark., suunnittelutoimiston tilastot.

komiteavaiheessa siirtoväen äänitorvena karjalaisten toiveita seuraavasti: Sijoituspaikat oli koetettava järjestää niin, että heimo- ja maakuntasiteet, jotka ainakin tilapäisesti olivat pahasti katkenneet, liitettäisiin jälleen yhteen. Lehti esitti Laatokan karjalaisten asuttamista alueelle, missä tämä mahdollisimman täydellisesti voitaisiin toteuttaa, esimerkiksi Vaasan läänissä.³

Eteläsuomalaiset näkivät käyttämättömiä mahdollisuuksia maan pohjoisosissa turvatakseen omien maidensa mahdollisen koskemattomuuden. Kainuussa taas samaan aikaan pantiin merkille maanhankintakysymyksen ratkeavan kaikille maata tarvitseville myönteiseen suuntaan, koska siirtoväki ei ollut halukas saapumaan Kainuuseen. Vuotta myöhemmin *Kainuun Sanomat* peräti ehdotti siirtoväen sijoitusalueen laajentamista maakuntansa alueelle, jotta vähävarainen Kainuukin voisi omalta osaltaan auttaa kaikkensa menettäneitä karjalaisia. Pohjoinen olikin se ilmansuunta, johon siirtoväen asutusalueutta olisi voitu vaikeuksitta laajentaa. Muilla suunnilla esiintyi varsin voimakasta vastustusta.⁴ Esimerkiksi Agronomien yhdistyksen julkilausumassa keväällä 1945 tähdennettiin viljelykelpoista maata löytyvän riittävästi Oulujoen eteläpuoliossa osassa maata, jossa sitä ilmoitettiin olevan peräti 700 000 ha.⁵

Sijoittamiskeskusteluun liittyi myös eräitä karjalaisten keskinäisiä erimielisyyksiä. Nämä olivat lähinnä havaittavissa ohimennen eteläkarjalaisten ja Laatokan karjalaisten välillä. Viimeksi mainittujen äänenkannattaja *Laatokka* hyökkäsi siirtoväen maalautakunnassa olevaa edustusta vastaan, joka oli pääosin eteläkarjalaista, todeten muun muassa, että eteläkarjalaiset olivat paikotellen joutuneet viljelemään maita, jollaisia heillä ei monesti ollut edes kotiseudullaan, ja että Laatokan karjalaisia oli pidetty eräänlaisina takamaan asukaina. Laatokan karjalaisten edustajat toivat mainitun käsityksensä myös asutusviranomaisten tietoon kiinnittäen huomiota siihen, että he olivat epäedullisemmassa asemassa kuin heidän kohtalotoverinsa. Ratkaisuksi pulmaan ehdotettiin ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntain maiden käyttämistä Laatokan karjalaisten hyväksi, erityisesti korostettiin Laatokan kalastajien huonoa tilannetta. Maiden sijainnista ja laadusta pyrittiin tekemään myös puoluepoliittinen kiistanaihe. *Vapaa Sana* totesi »kotikuntain porhojen» haalinee vapaaehtoi-

³ VP 1944 ptk. 9.3.1945 s. 1549–1553; *Laatokka* 3.11.1944.

⁴ *Kainuun Sanomat* 11.3.1945, 14.5.1946.

⁵ US 15.2.1945 (ei pääkirjoitus).

silla kaupoilla parhaat maat haltuunsa, joten vähävaraiset olivat jääneet huonompaan asemaan.⁶

Maanluovuttajien taholla huomautettiin loppuvuodesta 1945, että sijoitussuunnitelmaa laadittaessa oli pyydetty lausunnot vain maansaajilta ja että pika-asutuksen aikana siirtoväkeä oli sijoitettu nyt hyväksytyä rajaa pohjoisemmaksi. (Vrt. s. 109) Pohjoisten mahdollisuuksien käyttämättä jättämisen todettiin edelleen johtavan siihen, että etelässä olisi pakko pirstoa liikaa peltoja ja maatilakokonaisuuksia. Edelleen rintamamiehet, invalidit ja sotalesket sekä heihin verrattavat voivat joutua pois kotipaikoiltaan, mikä ei ollut asutustoiminnan tarkoitus. *Uusi Suomi* vastusti rajan siirtämistä Oulusta eteläänpäin Kokkola-Nurmes linjalle, koska siinä tapauksessa jäisi noin 300000 ha raivaimatta, vaikka raivaus oli sodan jälkeen tärkeä kansallinen tehtävä. *Aamulehti* pahoitteli myös puolestaan maanluovuttajain kannanmäärittelyn unohtamista sijoitussuunnitelmaa laadittaessa. Lopullista pohjoisrajaa pidettiin sikäli outona, että yli puolet koko valtakunnasta jäi suunnitelman ulkopuolelle. Katsottiin myös, että mitä etelämmäs siirtoväki sullottaisiin, sitä vaikeampi olisi pitää sijoituksissa kiinni esimerkiksi asutusryhmiä. Liikenne- ja talousedellytysten sanottiin riippuvan valtiovallan toimenpiteistä ja siirtoväen yritteliäisyydestä. Tässä suhteessa Oulujoen laakson nähtiin tarjoavan parhaita edellytyksiä. Tällä tavoin maan antaminen kotikunnasta tehtiin muille mahdottomaksi; koska siirtoväellä oli etusija eikä maata ollut rajattomasti. Kustaa Vaasan ajoista lähtien Suomen asutuspaineen katsottiin kohdistuneen pohjoiseen, ja juuri karjalaiset olivat suurelta osin kansoittaneet Pohjois-Suomea.⁷

Uusi Suomi puhui vielä alkuvuodesta 1946 suurtilojen perustamisesta pohjoiseen, vaikka siirtoväen asutuksen raja jo oli käytännössä määräytynyt paikalleen. Lehti totesi maanturvitsijoiden antavan ymmärtää, että meno Oulun seutujen pohjoispuolelle on samaa kuin meno korpeen kuolemaan. Nimenomaan karjalaisten maanviljelijöiden todetaan katsoneen, että ilmastolliset olosuhteet Pohjois-Suomessa tavattomasti vaikeuttavat maatalouden harjoittamista. Pantiin merkille, että tutkimus oli kokonaan keskittynyt Etelä- ja Keski-Suomeen, joten vain pieni osa pohjoisista soista oli tutkittu. Myös *Hel-*

⁶ Karjala 25.8.1945, 16.10.1945; Laatokka 23.5.1945, 14.9.1945, 15.10.1945; Vapaa Sana 1.9.1945.

⁷ US 13.8.1945 *Osmo Oittinen*; *Aamulehti* 16.9.1945; *Maaseutu* 13.12.1945.

singin Sanomat toimien samalla Maanluovuttajain Liiton äänitorvena vaati kesällä 1946 asutusta pohjoiseen. Maalaisliittolainen *Turunmaakin* oli samojen piirien asialla paheksuessaan, että maata otetaan toiselta talonpojalta ja annetaan ei vain toiselle talonpojalle, vaan myös muitten ammattien harjoittajille samaan aikaan, kun suuria hedelmällisiä alueita jätetään käyttämättä pohjoisosassa maata.⁸ – Vuoden 1946 lopulla *Karjala* toteaa helpottuneena, että suunnitelmat siirtoväen asuttamiseksi raivaamattomiin korpiin ovat rauenneet.⁹

Kysymys siirtoväen sijoitusalueen pohjoisrajan määrittämisestä oli lähinnä maanluovuttajain ja siirtoväen välinen keskustelun aihe. Maanluovuttajain puheenvuoroissa kiinnittää huomiota vetoaminen paikallisten rintamamiesten etuihin tässä asiassa, vaikka heidän asuttamisestaan muissa yhteyksissä kernaasti vaiettiin. Keskustelulla ei ollut suoranaista vaikutusta asian käytännön ratkaisuun. Huomattavasti laajemman keskustelun aiheutti sittemmin kieliraja.

2. VANHAA PELTOA VAI UUDISRAIVAUSTA?

Siirtoväen asuttamisen pohjoisrajan määrittäminen rajasi jo merkittävästi heidän sijoittumistaan. Siihen liittyvä keskustelu oli kuitenkin vielä mittasuhteiltaan erittäin harvasanaista verrattuna mielipiteiden vaihtoon siitä, pitkö rajatun alueen sisällä siirtoväen asuttaminen suorittaa antamalla heille valmista peltoa vai ohjaamalla heidät viljelykelpoisille maille ja samalla uudisraivauksen linjoille. Tämä voidaan todeta esimerkiksi näistä kahdesta aiheesta kirjoitettujen artikkelien lukumääristä. Oli myös ratkaistava, kun pellon antaminen osoittautui välttämättömäksi, missä suhteessa sitä piti antaa viljelykelpoiseen maahan verrattuna. Tämän keskustelun yleisluonnetta selvittävät osaltaan kaksi osuvaa kannanottoa. Ed. Eskola (sos.dem.) huomautti maanhankintalainsäädännön eduskuntakäsittelyn aikana, että valtionmaita lukuunottamatta ei kenelläkään näytä olevan maata liikaa, ei ainakaan toiselle luovutettavaksi. Miltei jokainen maanomistaja pyrkii osoittamaan naapurin aidan taakse, jossa maata muka vielä on. *Turunmaan* pakinoitsija Antipas näkee puolestaan asian

⁸ US 23.2.1946; HS 7.1.1947; Turunmaa 1.6.1946; molemmat viimeksi mainituista pääkirjoituksista on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*.

⁹ *Karjala* 9.11.1946.

seuraavasti: »Selitysten mukaan kukaan ei tiedä varmasti, saako hän maata ja kukaan ei tiedä vannomiseen asti, saako hän maansa pitää.»¹⁰ Jos pidämme maan saamisen siirtoväen osalta tässä yhteydessä varmana asiana, jää ratkaistavaksi ainoastaan saatavan maan laatu, sinänsä erittäin ratkaiseva kysymys yksityisen asutettavan ja myös koko tuotantoelämän kannalta.

Asetelma tässä kysymyksessä oli varsin selvä. Oikeisto kannatti voimakkaasti uudisraivauslinjaa, ja siirtoväki toivoi saavansa mahdollisimman paljon vanhaa peltoa päästäkseen nopeasti kiinni entiseen ammattiinsa. Muut osapuolet eivät ottaneet kovinkaan innokkaasti osaa tämän keskustelun yksityiskohdan käsittelyyn. Tästä johtuen oikeiston tässä kysymyksessä harjoittama mielipiteenmuokkaus tuntuu aivan erityisen laajalta. Todettakoon vielä, että tämä kysymys oli ajankohtainen jo pika-asutuksen aikana. Mikäli asutustoiminta olisi silloin suunnattu raivaustoiminnan linjalle, ei varmuudella olisi voitu enää puhua pika-asutuksesta.

Asiasta keskusteltiin jo komitean muokatessa maanhankintalainsäädäntöä. *Suomen Sosialidemokraatti* näki silloin suurimman ristiriitojen aiheen liittyvän siihen, sijoitettaisiinko siirtoväen uudet tilat vanhalle viljelysmaalle vai uudisraivauksen kautta hankittavalle pellolle. *Hufvudstadsbladet* vaati jo samaan aikaan valmiin pellon paloittelun estämistä ja uudisraivauksen lisäämistä. Loppuvuodesta 1944 aiheen käsittely vilkastui asian ratkaisun lähestymisen myötä. Maataloussiirtoväen mahdollisimman pikainen asuttaminen oli silloin myös maanluovuttajapiirien keskeinen toive. Käytännön työssä kehoitettiin kuitenkin ns. terveisiin taloudellisiin näkökohtiin vedoten seuraamaan linjaa: viljelykelpoisen maan raivaus ja siirtoväen asuttaminen sille. Kuitenkin samalla todettiin, ettei mieliala- ja kansan henkisen kestokyvyn säilyttämissyistä olisi läheskään aina mahdollista noudattaa sitä linjaa, vaan myös valmista viljelysmaata olisi pakko luovuttaa maataloussiirtoväelle.¹¹

Käsitelty kysymys oli herättänyt ristivetoa myös asiaa valmistelleessa Nissisen komiteassa, sillä komitean mietintöön liittyi eriävä mielipide, jossa vastustettiin vanhan pellon laajaa käyttämistä asutustoimintaan ja pidettiin pellon menetyksen korvaamista voimaperäistämällä toiveajatteluna. (Vrt. s. 91) Suurtilanomistajien kantana todettiin toisessa yhteydessä, että kyseisessä ko-

¹⁰ VP 1944 ptk. 9.3.1945 s. 1551; Turunmaa 7.3.1945.

¹¹ SSD 8.9.1944, Hbl 1.10.1944, Maa n:o 12/1944.

miteassa olivat päässeet vallalle viljelysmaan paloittelua suosivat virtaukset. Ei toisin sanoen ymmärretty, että lisämaaongelma oli tulosta taitamattomasta aikaisemmasta agraaripolitiikasta, kun tilojen ositusta ei ajoissa oltu ryhdytty rajoittamaan. Samassa yhteydessä pidettiin taloudellisena tuhlauksena uusien tilojen rakentamista vanhoille pelloille.¹²

Seuraavan huomattavan kannanoton tässä kysymyksessä esitti kansantaloudellinen neuvottelukunta mietinnössään Nissisen komitean esityksestä. Se asettui sille kannalle, että siirtoväelle piti antaa puolet viljelysalasta valmiina peltona ja puolet viljelykelpoisena maana. Tämän kannan omaksuivat tämän jälkeen muun muassa pääministeri Paasikivi niin sanotussa pääministerin esityksessä ja erityisen innokkaasti talouspiirejä edustava *Talouselämä*-aikakauslehti. Nimenomaan tuotantokyvyn vuoksi oli oltava varovaisia asutustoiminnan suuntaamisessa liian suuressa määrin aikaisemmin pelloksi raivatulle maalle. Myös Maataloustuottajain maakuntaliittojen johtokuntien kokous Helsingissä tammikuussa 1945 suositteli vanhan pellon pakkolunastuksen rajoittamista 125 000 ha:iin, joka oli nimenomaan edellä mainittu neuvottelukunnan mietinnössään esittämä määrä. Asutustoiminnan suuntaamisella pääasiassa viljelykelpoiselle maalle voitaisiin myös samalla korjata aluemenetysten haitat.¹³

»Kansantaloudellisen neuvottelukunnan omaksuma kanta on jyrkässä ristiriidassa maatalouteen kiintyneiden ja käytyjen sotien johdosta erityisen paljon kärsimään joutuneiden väestöryhmien omaksuman mielipiteen kanssa.» Näin kirjoitti *Ilkka* tammikuun 1945 alkupuolella todeten vielä, että kyseinen kanta ei sovellu kansakunnan yleiseluun tällä kriittisellä hetkellä. Lehti panee myös merkille siirtoväen tyrmistyksellä toteavan, että maamme toimiva ja niin arvovaltaisena pidetty elin kuin kansantaloudellinen neuvottelukunta on valmis heittäämään entisessä vauraassa maakunnassa eläneen maatalousväestön alueille, missä tiheään sattuvat hallavuodet tekevät maatalouden harjoittamisen oloihin tottuneellekin epävarmaksi. Siirtoväki ei voi sallia poikettavaksi Nissisen komitean periaatteista, jotka koskevat liikenne- ja taloudellisia edellytyksiä. Myös Karjalan Liitto näki raivausratkaisun kielteisenä piirteenä kansantaloudellisen neuvottelukunnan mietinnössä valtioneuvostolle jättämässään kirjeessä.¹⁴

¹² Suomen kartanot ja suurtilat III s. 5–8.

¹³ HS 25.1.1945; *Talouselämä* n:o 1/1945.

¹⁴ *Ilkka* 9.1.1945; KL:n ark., kirje valtioneuvostolle 8.1.1945.

Kannanottoja raivauksen puolesta esiintyi kuitenkin erittäin lukuisasti julkisuudessa. Esimerkiksi *Uusi Suomi* kiinnitti asiaan huomiota toistuvasti tammi-kuussa 1945. *Talouselämä*-aikakauslehdessä otettiin myös kantaa ongelmaan, kuinka paljon siirtoväelle tuli asutustoiminnassa antaa valmista peltoa. Asian tuntijoina käytettyjen henkilöiden professori Rurik Pihkalan, maanviljelysneuvos Tatu Nissisen ja agronomi Paavo A. Vidingin mielipiteet menivät sikäli yksiin, että siirtoväelle olisi annettava puolet sen aikaisemmin omistamasta peltoalasta peltona ja muu osa viljelykelpoisena maana. Kyseinen taloudellinen aikakauslehti liikkui mielipiteiltään hyvin lähellä kansantaloudellisen neuvottelukunnan kantaa.¹⁵

Myös lähetekeskustelussa kiinnitettiin pellonantamisasiaan huomiota. Ed. Lepistö (sos. dem.) piti kohtuuttomana, että siirtoväelle osoitettiin kuokka käteen ja se marssitettiin kokonaisuudessaan korpeen. Ed. Teittisen (ed.) mielestä vanhan pellon saanti näytti muodostuneen siirtoväelle jonkinlaiseksi kunnia- ja tunnekysymykseksi. Puhuja uskoi tämän vaatimuksen liian pitkälle viemisen soittivan useimmissa tapauksissa myös siirtoväen omaa etua vastaan. Welling (sos. dem. ja karj.) piti väitteitä maataloustuotannon vähenemisestä väärinä ja suositteli pellon antamista ensi sijassa siirtoväelle. Yleensä käytetyissä puheenvuoroissa oikeisto oli taipuvainen suosittelemaan asutuskysymyksen ratkaisemista uudisraivauksen avulla.¹⁶

Helmikuussa 1945 tulivat julkisuuteen muun muassa Agronomien yhdistyksen mielipide ja Maanomistajain Liiton perustavan kokouksen asiaa koskeva ponsilauselema. Ensiksi mainitun julkilausumassa asetettiin kansantaloudellisen neuvottelukunnan kannalle: 125 000 ha peltoa riittäisi asutustoimintaan. Se oli yhtä mieltä myös siitä, että siirtoväen tuli saada puolet valmiina peltona ja puolet viljelykelpoisena maana. Samalla kehoitettiin raivaamaan laajassa mitassa. *Helsingin Sanomat* näki tämän kannanoton nimenomaan ammattimiehen sanana ja kiirehti sitä kannattamaan. Se esitti hieman myöhemmin omalla kantanaan, että sillä aikaa kun uutta peltoa ennätettäisiin raivata, siirtoväen asia pitäisi järjestää antamalla sille maata vuokralle. Jos pidettäisiin kiinni kansantaloudellisen neuvottelukunnan esittämästä 125 000 ha:n määrästä, viimeiset siirtolaiset pääsisivät viimeistään viiden vuoden kuluttua viljelemään

¹⁵ US 5.1.1945, 18.1.1945, 31.1.1945; *Talouselämä* n:o 4/1945, s. 68.

¹⁶ VP 1944, ptk. 2.2.1945 s. 1264, 1271–73, 1276–77.

omia peltojaan, jotka saataisiin lähinnä kokoon käyttäen hyväksi rappiutiloja, seurakuntien maita, suurtilojen ulkopalstoja ja etäisempiä viljelyksiä, ja asumaan jo aikaisemminkin. Maanomistajain kokouksen kannanoton mukaan asutukseen tuli käyttää lähinnä viljelykelpoista maata, josta riittävä osa oli raivattava maanluovuttajien ja valtion toimesta. Kaikkien ratkaisujen ohjenuorana tuli pitää maan taloudellista kantokykyä.¹⁷

Nämä edellä selostetut kannanotot kuvastuivat samaan aikaan laajasti oikeiston ja ruotsinkielisten lehdissä. *Aamulehden* mielestä toimeentulomme ja taloutemme tasapainon varmentamiseksi oli laaja uudisraivaustyö välttämätön. *Uusi Aura* korosti suotuisan ratkaisun mahdollisuutena sitä, että raivaus olisi tehtävä koko kansan asiaksi, asiaksi jonka arvo ja merkitys ymmärrettäisiin kaikkialla ja sen mukaisesti suhtauduttaisiin niihin keinoihin ja mahdollisuuksiin, joiden avulla päästäisiin mahdollisimman hyviin tuloksiin. *Maaseudun Tulevaisuuden* mukaan monissa pätevissä ja arvovaltaisissa lausunnoissa oli osoitettu ne vaarat, jotka koituisivat valmiin pellon rajusta pirstomisesta. *Vasabladetissa* Helmer Smeds esitti näkemyksensä, että maakysymys piti ratkaista mahdollisimman laajasti uudisraivauksella. Silloin ei tulisi ottaa huomioon karjalaisten vaatimusta, että uudisraivaus pitäisi rajoittaa Etelä-Suomeen.¹⁸

Raivausta kannattaviin liittyivät myös ne 50 arvovaltaista henkilöä, jotka saattoivat helmikuun lopussa 1945 mielipiteensä julkilausuman muodossa julkisuuteen. Heidän mielestään peltoa oli maassa liian vähän. Tätä tietä johduttiin perustelevaan asiaa tilakoolla, jota käsitellään toisessa yhteydessä. Tämän kannanoton perusteella myös *Hufvudstadsbladet* kiinnitti huomiota laajan raivaustoiminnan välttämättömyyteen.¹⁹

Kevään 1945 kuluessa keskustelu oli vilkkaimmillaan tällä tutkimuksen osaluueella, koska tuolloin voitiin vielä pyrkiä vaikuttamaan lopulliseen ratkaisuun. Silloin muun muassa Väestöliiton puheenjohtaja V. J. Sukselainen antoi lausunnon, että välttämätön ja kiireellinen asutustoiminta voitaisiin suorittaa

¹⁷ HS 18.2.1945, 22.2.1945, US 16.2.1945, 26.2.1945, MT 26.2.1945.

¹⁸ Aamulehti 24.2.1945, Uusi Aura 27.2.1945, MT 8.3.1945, Vasabladet 4.3.1945.

¹⁹ Hbl 3.3.1945, US 1.3.1945. Maamies (ei pääkirjoitus). Maanomistajain Liiton tiedotuksia n:o 1/1945. Kyseiset 50 henkilöä, jotka on lueteltu liitteessä n:o 2, olivat keskeisiä julkisuuden henkilöitä, jotka eivät suoranaisesti olleet politiikassa mukana. He ajoivat julkisuudessa selvästi maanluovuttaja- ja talouspiirin näkemyksiä.

kajoamatta tavallisiin talonpoikaistiloihin siinä laajuudessa, kuin mihin hallituksen esitys antaisi mahdollisuuden. Tämän käsitti hänen mielestään karjalainen siirtoväki itsekkin, jonka edustajien tiedettiin monissa yhteyksissä korostaneen, etteivät he talonpoikina ja maanviljelijöinä toivoneet elinvoimaisten talonpoikaistilojen pirstomista, varsinkin kun siirtoväen asuttaminen oli muutoinkin järjestettävissä. Näin ollen lähes ainoana pelastuksena nähtiin viljelysalan laajentaminen, sillä kenellekään ei pitäisi olla vahinkoa siitä, jos tarpeellinen raivaustyö nopeasti alulle pantuna ja tarkoituksenmukaisesti suunnattuna sopeutuisi asutustoiminnan tarpeisiin. *Aamulehden* mukaan piti suorittaa 300 000 hehtaarin raivaaminen riippumatta siitä, mitä linjaa siirtoväen asuttaminen seurasi. Karjalaiset eivät kuitenkaan halunneet uudisraivauksen säilyttämistä yksistään maataloussiirtoväen niskoille, vaan totesivat, että sen voisivat parhaiten suorittaa valtiovalta ja maanluovuttajat. Yleiseksi kannaksi maanluovuttajien taholla taas kiteytyi, että raivaamalla välttyttäisiin parhaiten pirstomasta liian suuria alueita valmista peltoa.²⁰

Maaliskuun alkupuolella 1945 lausui käsityksensä asiasta myös maanomistajain suurkokous, jonka mielestä asutustoiminta oli suunnattava etupäässä viljelykelpoiselle maalle. Kyseinen kokous oli *Maaseudun Tulevaisuuden* mielestä luonnollista maanluovuttajien etujen valvomista, jota ei saanut leimata pyrkimykseksi ajaa karjalaisia korpeen. Maanhankintalain tultua vahvistetuksi ja toimeenpanoasetuksen annetuksi mielipiteidenvaihto tästä kysymyksestä laimeni. Tosin hajanaisia kirjoituksia asiasta julkaistiin. Muun muassa oikeiston lehdet panivat painoa edelleen raivaustoiminnan merkitykseen. *Helsingin Sanomat* esitti myös Maanomistajain Liiton kannan todetessaan siirtoväen asuttamisen kiireellisyyden muka vaativan runsaasti peltoa, koska ei ole aikaa odottaa raivaustöiden tuloksia. Lehti korosti tällaisen käsityskannan noudattamisen vahingollisia seurauksia. Maataloudellisten järjestöjen ja Maanluovuttajain Liiton valtioneuvostolle jättämässä kirjelmässä taas korostettiin, ettei asutustoiminnan kiireellisyys vaatinut suuremmassa määrässä kokonaisuuden kannalta erittäin vahingollista vanhojen peltojen pirstomista, sillä siinä ajassa, kun uudistiloille saataisiin tarpeelliset rakennukset, ehdittäisiin niille yhteis-

²⁰ HS 5.2.1945, US 22.2.1945, Aamulehti 28.2.1945, Vapaa Sana 3.2.1945, Savon Sanomat 31.1.1945, 22.2.1945, Satakunnan Kansa 31.1.1945, 3.3.1945.

voimin raivata myös viljelykset. Tämä tuotiin moneen otteeseen julkisuudessa esille lehtien kannanottoina.²¹

Vielä vuoden 1946 aikana tätä aihetta sivuttiin julkisuudessa, mutta kannanotoissa ei tapahtunut muutoksia, osapuolet pitivät jyrkästi kiinni kannoistaan. Asutusviranomaisten kantana voidaan tässä asiassa pitää agr. Johannes Virolaisen Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä esittämiä mielipiteitä. Nimenomaan kiireen katsottiin hänen mukaansa saavan aikaan, ettei joka suhteessa voitu noudattaa taloudellisuuden vaatimuksia; tämä koski nimenomaan valmiin pellon käyttämistä siirtoväen asuttamiseen. – *Suomen Sosialidemokraatti*, joka aikaisemmin oli todennut siirtoväen mielialan vaatineen sijoittamista osittain vanhoille viljelymaille vastoin kansantaloudellisia näkökohtia, pani vuoden 1946 alkupuolella merkille siirtoväen viileyden uudisraivausta kohtaan ja pyrkimyksen vanhan pellon omistukseen. Muuten nimenomaan sosialidemokraattien ja yleensä vasemmiston äänenkannattajat kirjoittivat harvoin asiasta.²²

Oikeistolehtien mielestä uusien tilojen perustaminen oli suunnattava entistä enemmän raivauslinjalle kuten toistuvasti on jo mainittu. *Maaseudun Tulevaisuudessa* nimimerkki Tuottaja palautti mieliin, että kun maanhankintalakia valmisteltiin, eräät rohkenivat huomauttaa, ettei siirtoväen asuttamiseen olisi elintärkeistä kansantaloudellisista syistä käytettävä valmista peltoa kuin se määrä, mitä oli pidettävä asuttamisen ripeän alkuunpääsemisen ehtona. Heidät leimattiin suurviljelijöiden etujen ajajiksi ja helposti reagoivien karjalaisten mielipiteiden taholla siirtoväen vihollisiksi. *Hufvudstadsbladet* vetosi siihen, että yhteiskuntaa hyödyttävällä uudisraivauksella saataisiin luovutetut alueet tavallaan takaisin. Maanomistajain Liiton vuosikokous puolestaan ehdotti sallittavan vanhan pellon käyttämistä vain rakennusmahdollisuuksien rajoissa. – Karjalaiset puolestaan pitivät kiinni omista vaatimuksistaan, jotka *Karjala* kiteytti loppuvuodesta 1946 muotoon: valmista peltoa oli saatava mahdollisimman paljon.²³

²¹ US 13.8.1945; MT 10.3.1945, 26.6.1945; HS 24.11.1945, pääkirjoituksen Asutuskysymyksen nykyinen vaihe on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*.

²² SSD 30.12.1944, 21.1.1946; *Virolainen* emt. s. 151.

²³ Aamulehti 18.4.1946; MT 7.9.1946; Hbl 19.5.1947; US 28.3.1946; Satakunnan Kansa 25.8.1946, 28.8.1946; HS 4.2.1946, 2.12.1946. Ensiksi mainitun HS:n pääkirjoituksen on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*. Maanomistajain Liiton ajatuksia mainitun lehden välityksellä tämän osakeskustelun aiheen osalta on lisäksi esitetty 29.9.1946 Vastike-raivaus-pääkirjoituksessa, jonka em. henkilö on myös kirjoittanut.

Käytännössä on vaikeata todeta, kuinka paljon käyty mielipiteidenvaihto vaikutti loppujen lopuksi ratkaisuun raivauskysymyksessä. Joka tapauksessa Karjalassa oli menetetty viljeltyä maata 285 000 ha, josta määrästä oli tavallaan uusilla asutustiloilla vuoteen 1958 mennessä raivattu takaisin 123 000 ha. Runsaan 2/3 oli kunnostanut siirtoväki. Siirtoväki sai peltoa enemmän kuin viljelykelpoista maata.

3. ASUTUSTOIMINNAN KANSANTALOUDELLISIA PERUSTELUJA

a) Yleisiä kansantaloudellisia asutuspuheenvuoroja

Tähän aihepiiriin puututtiin julkisessa keskustelussa sekä maanluovuttajien että maansaajien taholla keskeisesti vasta vuoden 1945 alusta lähtien, jolloin komitean mietinnön valmistuttua päästiin vaihtamaan mielipiteitä asutustoiminnan yksityiskohdista. Taustaksi kiinnitettäköön tässä kuitenkin huomiota eräisiin syksyn 1944 kannanottoihin. Valtiovallan mielipide näkyi muun muassa valtiovarainministeri Onni Hiltusen lausunnosta päätoimittajille ym. järjestetyssä informaatiotilaisuudessa: »Meidän on ensin tarkoin punnittava, mitä mahdollisuuksia meillä on ja minkälaisen korvausten maksamiseen. Joka tapauksessa siirtoväellä on kiistaton oikeus korvausten saamiseen maan taloudellisen kantokyvyn rajoissa.» Nimenomaan tässä mainitusta taloudellisesta kantokyvystä oltiin varsin erimielisiä käydyssä mielipiteidenvaihdossa. *Helsingin Sanomat* esitti ministeri Hiltusen mielipiteen yleisessä kannanotossaan syksyllä 1944 siten, että siirtoväen asutusta suunniteltaessa ja toteutettaessa oli asioita järjestettävä koko kansantaloutemme ja kansallisen elämämme suuresta näkökulmasta sekä samalla pitkällä tähtäimellä.²⁴

Ensimmäinen kansantaloudellista asiantuntemusta edustava puheenvuoro oli kansantaloudellisen neuvottelukunnan vuoden lopulla Nissisen komitean mietinnöstä antama lausunto, jota on osin jo edellä käsitelty. Kokonaisuudessaan sen mielipiteet poikkesivat varsin paljon Nissisen komitean kannoista;

²⁴ VA. VTL: informaatiotilaisuuksien esitelmät 1944; HS 28.9.1944.

se oli hyvin paljon varovaisempi kuin asutuskomitea ratkaisuisaan. Neuvottelukunnan kantaa tunnetuksi tehden ja sitä myötäillen taloudellinen aikakauslehti *Talouselämä* kirjoitti asiasta tammikuussa 1945. Se piti asutustoimintaa luonteeltaan hyvin suuressa määrässä sosiaalisena; taloudellisten näkökohtien huomioon ottaminen ei näin ollen riittäisi. Lehti sanoi kiinnittävänsä asiaan erityisesti huomiota siksi, että monet tosiasiat esimerkiksi Ruotsissa esittivät maatalouden kehityksen kulkevan vallan toiseen suuntaan, kuin mihin tällä asutustoiminnalla pyrittiin. Pelkkien taloudellisten näkökohtien esittäminen ja ratkaisevan merkityksen antaminen niille saattoi tuntua kylmältä, mutta niin oli meneteltävä, koska väärät ratkaisut uhkasivat viedä koko kehityksen vinoon. Tuotantokyvyn säilyttämisen vuoksi oli oltava varovaisia siihenastisten tuotantoyksikköjen pirstomisessa.²⁵

Kevään 1945 kuluessa myös maanluovuttajien kokous lausui asiasta mieltänsä helmikuussa, jolloin maanluovuttajien kannan esittävät ponnet toimitettiin lähetystön välityksellä pääministerin tietoon. Kokouksen mielestä koko kansakunnalle yhteinen asutuskysymys oli hoidettava siten, että aiheutuvat rasitukset jaettaisiin oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti kaikkien kansalaisten kannettavaksi. Käytännössä katsottiin tähän päästävän siten, että lakiin otettaisiin tarkka luovutusasteikko ja määräykset maaylioikeuden perustamisesta asutustoimintaa varten. Kansantaloudellisen neuvottelukunnan ja maanluovuttajain kantaa tuki 50 arvovaltaisen julkisuuden henkilön julkilausuma helmikuun lopussa. Siinä esitettiin huolestuminen nimenomaan taloudellisten olojen vuoksi, koska asutustoiminnassa ei ollut otettu huomioon kansantaloudellisen neuvottelukunnan ja toisaalta Agronomien yhdistyksen kokouksen mielipiteitä. Julkilausumassa todettiin edelleen, että maanluovuttajien elinehdot joutuivat asutusviranomaisten ja maanluovutuslautakuntien harkinnan varaan, esitettiin vaatimus usein mainitun asteikon ottamisesta lakiin ja kiinnitettiin huomiota pääministeri Paasikiven tekemään vastaehdotukseen, jonka periaatteita julkilausumakin pyrki osittain tekemään tunnetuksi. Samalla kun lehdissä julkaistiin kyseinen julkilausuma, esitettiin laajasti asutustoiminnan periaatteita, muun muassa *Hufvudstadsbladetissa* kokonaisen sivun puitteissa. Korostettiin, että koko maan paras oli myös siirto-

²⁵ *Talouselämä* n:o 1/1945 s. 1-2.

väen paras ja että reformista ei saanut tulla kumousta.²⁶ – Kyseinen julki-
lausuma nähtiin siirtoväen taholla kovin läpinäkyvänä lavastuksena. Alle-
kirjoittajat lienevät suurtilojen omistajia, kirjoitti *Karjalan Sanomat*.²⁷

Helsingin Sanomat toivoi suuren valiokunnan vielä harkitsevan, eikö olisi
mahdollista siirtyä suunnilleen pääministerin edustamalle linjalle, jolloin il-
meisesti voitaisiin paremmin saavuttaa eri piirien kesken yhteisymmärrys.
Lehti huomautti vielä myöhemmin, että ns. Paasikiven linjalla oli voimakasta
kannatusta verrattain laajoissa piireissä. Rintama oli kuitenkin maansaannissa
muodostunut liian leveäksi liian suuren kiireen vuoksi.²⁸

Käytännön asutustoiminnan päästyä liikkeelle kansantaloudelliseen aihee-
seen palattiin innokkaasti sitä mukaa kuin havaittiin esimerkkejä epäkoh-
dista. Maanomistajain Liiton kanta esitettiin yhdessä maataloustuottajajär-
jestöjen mielipiteiden kanssa jo kesäkuun lopulla 1945. Oli otettava huomioon
maansaajien ja maanluovuttajien sekä koko yhteiskunnan edut ja jaettava rasi-
tukset tasapuolisesti. Asutustoimenpiteillä piti edelleen aikaansaada tuotannon
kasvua ja peltoalan lisääntymistä sekä välttää maataloustuotannon ja sen kan-
nattavuuden huomattavaa vähentymistä. Aivan erityisen vilkasta keskustelu
oli alkuvuodesta 1946, joskaan aihetta ei unohdettu loppuvuodenkaan aikana.
Maanluovuttajat korostivat toistuvasti, että asutustoiminnan päämääränä ei
saanut olla vanhojen arvojen hävittäminen vaan uusien luominen. Kansan-
talouden todistusten voimasta ei kuitenkaan oltu aivan yksimielisiä. Esimer-
kiksi Kalle-Kustaa huomautti *Lallissa*, että kansantaloustieteilijät katsovat
asioita valaisimenaan vain yksi kynttilä – kansantalous, mutta tämä näkökul-
ma on liian ahdas.²⁹

Lallissa esitetty mielipide tulee ymmärrettäväksi, kun tutustutaan tohtori
Antti Mäen Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä pitämään esitelmään ja sen
herättämiin lukuisiin kannanottoihin, joissa kansantalous oli keskeisin ongle-
man selityspeuste. Maatalouden tutkija, tohtori Antti Mäki piti laajaa kes-

²⁶ Maamies n:o 1/1945; Hbl 3.3.1945; US 1.3.1945; MT 24.2.1945 (kolmessa edellisessä
viittauksessa ei ole kysymyksessä pääkirjoitus); US 26.2.1945; HS 9.3.1945 (ei pää-
kirjoitus).

²⁷ *Karjalan Sanomat* 2.3.1945.

²⁸ HS 14.3.1945, 5.5.1945.

²⁹ US 11.1.1946; Uusi Aura 11.1.1946; HS 18.1.1946, pääkirjoituksen Asutuslainsäädännön
muuttaminen kirjoitti hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*; MT 2.7.1946; Lalli 20.3.1946.

kustelua synnyttäneen esitelmänsä maaliskuun 6. päivänä 1946 aiheesta Maanhankintalain kansantaloudelliset vaikutukset. Hänen mielestään maanhankintalaki oli lainsäädännön monista yksityiskohdista johtuen ollut sekä ennen lain säätämistä, että sen jälkeen eniten keskusteltu sisäpoliittinen kysymys. Hän uskoi sen myös olevan sitä vielä useita vuosia sen jälkeen, kun useat muut ajankohtaiset kysymykset jo olisivat jääneet unhoon. Monien maataloudellisten ym. todistelujen jälkeen tohtori Mäki päätyi toteamukseen, että ne näkökohdat, jotka olisi pitänyt ottaa huomioon vahingollisten seuraamusten välttämiseksi, olivat monelta taholta tulleet esitetyiksi jo ennen maanhankintalain säätämistä. Ne olivat suureksi osaksi tulleet huomioon otetuiksi myös siinä lakiesityksessä, joka maanhankintalakia säädettäessä kulki ns. pääministerin ehdotuksen nimellä. »Vaikka kysymyksessä on toimenpide, jonka yhteydessä kansantaloudellisia menetyksiä ei ole voitu kokonaan välttää, olisi lain toteuttaminen kuitenkin voitu pysyttää mahdollisuuksiemme rajoissa. Maanhankintalaki nykyisessä muodossa on kuitenkin sellainen, että lain ensisijainen tarkoitus, siirtoväen asuttaminen, uhkaa jäädä sivuasiaksi ja lain täytäntöönpano kokonaisuudessaan muodostua kansantaloudellemme ylivoimaiseksi tehtäväksi.»³⁰

Julkisessa keskustelussa esitelmän katsottiin tuoneen siihen saakka enemmän väitteiden varassa käytyyn mielipiteidenvaihtoon asutusohjelman toteuttamisesta lisän, jota ei voitu olla huomioon ottamatta. Asutusohjelmaa vaadittiin yleisesti tarkistettavaksi, minkä piti *Helsingin Sanomien* mielestä tapahtua ajoissa, ennen kuin korvaamattomia vahinkoja kansantaloudellemme ehtisi tapahtua. Asutustoimintaa piti vielä yleensä käsitellä yhdessä muun elinkeinoelämän kanssa. Myös *Uusi Suomi* puolusti uutta asutusohjelmaa, ja samaan aikaan kokoomuksen kansanedustajat tekivät valtiopäivillä asutustoimenpiteiden yhtenäistämistä koskevan lakialoitteen, jossa toivottiin valtakunnallisen asutustoiminnan ottavan huomioon maan eri osien taloudelliset mahdollisuudet, teollisuuden, liikenteen jne. Maanluovuttajapiirit vetosivat erittäin runsaasti Mäen esitelmään, joka sai huomiota osakseen myös vasemmiston lehdissä.³¹

³⁰ *Mäki, Antti*, Maanhankintalain kansantaloudelliset vaikutukset. Kansantaloudellinen Aikakauskirja II/1946 s. 105–106, 140.

³¹ HS 13.3.1946, pääkirjoituksen Asutusohjelma tarkistettava on kirjoittanut varatuomari

Maanluovuttajien näkemyksiä tuki myös valtiovarainministeriön kansantalousosaston päällikkö Klaus Wariksen Turussa huhtikuussa pitämä esitelmä, jossa katsottiin asutustoiminnan laajentumisen nykyisiin mittasuhteisiin muodostuvan vaaratekijäksi rahamarkkinoilla ja talouspolitiikassa. Valtiontalouden ei katsottu kestävän tällaisia lisärasituksia.³² — *Uusi Suomi* kysyi huhtikuussa 1946, oliko kaikkien siirtoväen 15.4.1946 pitämän kokouksen esittämien ponsien toteuttaminen mahdollista ilman, että koko Suomen talouselämä saatettiin sekasortoon. Lehti piti siirtoväen asian hoitamisen suurimpana heikkoutena epämääräistä välitilaa, joka koski vielä enemmän kaupunki- kuin maaseutuväestöä. Jokainen työhön pystyvä oli kiireimmiten saatava työhön. Vaikka kansantaloudellinen kantokyky huononi, *Aamulehden* mielestä oikeudenmukaisuus vaati järjestämään siirtoväen asiat mahdollisimman täydellisesti. Siirtoväellä oli oikeus vaatia tätä. *Uuden Suomen* edellä esittämään kysymykseen vastasi asutusviranomaisten puolesta agronomi Johannes Virolainen usein mainitussa Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä pitämässään esitelmässä. Hän sanoi, ettei asutustoimintaa voitu ratkaista yksinomaan taloudellisten periaatteiden mukaan, vaan kysymys oli myös sosiaalinen ja väestöpoliittinen.³³

Julkisuudessa oli kevään 1946 aikana esiintynyt lukuisia lausuntoja maanhankintalain toteuttamisen aiheuttamasta talouskriisistä; näihin liittyi elimellisesti asiasta kesäkuussa 1946 saatu arvovaltainen lausunto. Silloin maan kansantaloudelliset yhdistykset, suomalainen Kansantaloudellinen Yhdistys ja ruotsalainen Ekonomiska Samfundet i Finland, jättivät valtioneuvostolle kirjelmän, jonka liitteinä olivat edellä mainitut tohtori Mäen ja agronomi Virolaisen esitelmät sekä kansanedustaja Henrik Kullbergin ruotsalaisessa yhdistyksessä pitämä esitelmä Ekonomiska synpunkter på jordskaffningslagen asiantuntijalausuntoina. Yhdistykset esittivät, että valtioneuvosto antaisi kansantaloudelliselle neuvottelukunnalle tai maa- ja metsätalouden sekä teollisuuden ja kansantalouden asiantuntijoista koostuvalle, 4–6 jäsentä käsittä-

Osmo Oittinen, joten sitä samalla on pidettävä Maanomistajain Liiton kantana, 12.4.1946; US 15.3.1946; Sisä-Suomi 16.3.1946; Uusi Aura 11.4.1946; Kansan Työ 19.3.1946. – Tasavallan presidentti antoi valtioneuvoston tehtäväksi ryhtyä eduskunnan toivomuksesta koko valtakunnan asutussuunnitelman aikaansaamisen aiheuttamiin toimenpiteisiin 18. lokakuuta 1946. VA. Valtioneuvoston ptk. 18.10.1946.

³² US 17.4.1946; myös tohtori *Antti Mäki* oli esitelmöinyt asiasta Turussa Varsinais-Suomen Agronomikerhon kokouksessa tammikuussa. Uusi Aura 20.1.1946 (ei pääkirjoitus).

³³ US 17.4.1946, 27.4.1946; *Aamulehti* 18.4.1946; *Virolainen* emt. s. 141, 148.

välle toimikunnalle tehtäväksi kiireellisesti laatia selvityksen maanhankintalain toimeenpanon vaikutuksista maan talouselämään ja sen toteuttamisen mahdollisuuksista yleensä sekä tehdä ehdotuksen niistä toimenpiteistä, joilla maanhankintalain vahingolliset seuraukset voitaisiin välttää.³⁴

Kansantaloudellisten yhdistysten valtioneuvostolle jättämän lausunnon tunnetuksi tekemisestä julkisuudessa huolehtivat aivan erityisesti oikeistolehdet. *Helsingin Sanomat* pani merkille, että kun edellä mainitut arvovaltaiset kansantaloudelliset yhdistykset, joiden tapana ei ollut ollut julkisuudessa puuttua päivänkysymyksiin, nyt olivat sen katsoneet velvollisuudekseen, täytyi olla todella vakavasta, kansantalouttamme syvästi koskevasta asiasta kysymys. Oikeistolehdet puolsivat voimallisesti kyseisen tutkimuksen aikaansaamista vedoten muun muassa Ruotsin tilanteeseen, jonka katsottiin tukevan kyseistä kirjelmää. *Satakunnan Kansan* mielestä alkoi olla jo kysymys siitä, ehdittäisiinkö pelastaa kansantaloutemme perin heikosti harkitun uudistuspuuhan raskailta ja arvaamattomiksi ajoiksi pysyviksi jääviltä seuraamuksilta. Vaikka kysymys oli kansantaloudellisesti tärkeä, *Savo-Karjalan* mielestä ei saanut tehdä siirtoväestä kurjalistoa antamalla heidän odottaa asian ratkaisua.³⁵

³⁴ Tämä kirje on julkaistu Kansantaloudellisessa Aikakauskirjassa IV/1946 s. 366–370. Tämä lausunto tuki aikaisemmin eduskunnassa vireille pantuja samansuuntaisia pyrkimyksiä, jotka johtivat – vrt. s. 191 nootti 31 – edellä selostettuun päätökseen valtioneuvostossa. – Lain talouskysymykseen puuttui ruotsalaisen kansantaloudellisen yhdistyksen piirissä vielä mm. *Victor Procopé* artikkelissaan *Nationalekonomiska och finanspolitiska synpunkter på den förflyttade befolkningens ersättningsproblem*. *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*. 3/1949.

³⁵ HS 16.6.1946, 28.6.1946, pääkirjoitus Maanhankintavälikysymyksestä oli myös Maanomistajain Liiton kanta, kirj.varatuomari *Osmo Oittinen*, 3.7.1946; MT 2.7.1946; Satakunnan Kansa 25.8.1946 ja 28.8.1946; Savo-Karjala 27.7.1946. – Pantakoon lyhyesti merkille, minkä kuvan valtiollisen poliisin mielialakatsaukset soivat ihmisten suhtautumisesta tähän asutustoiminnan vaiheeseen. Katsauksessa todettiin opposition arvostelevan jyrkästi maanhankintalain vaikutuspiirin laajentamispyrkimyksiä ja esitettiin, että poliittisilla syillä maanhankintalaista oli tehty valtiontaloudelle todellinen vaara. Samaan aikaan oli äärimmäinen siipi harjoittanut huomattavaa hallituksen vastaista propagandaa. Mielipiteistä katsottiin yleensä selvästi kuvastuvan, etteivät maanomistajat olleet halukkaita luovuttamaan maata edes siirtoväen asuttamiseksi. Katsauksessa mainittiin myös tuolloin esiintyneen mielipiteitä, että koko maareformi-ilmiö oli vain tilapäinen ja hetkellinen ajan vyöry. Heinäkuun 1946 katsauksessa todettiin vielä siirtoväen moittivan maanhankintalain hidasta toteuttamista samaan aikaan, kun maata jo saaneiden taholta kuului sel-laistakin, että maanjako oli suoritettu liian aikaisin, koska heiltä oli maanviljelystyövälineiden puutteen takia viljely jäänyt tavallista heikommaksi. – VA. VTL. Valtiollisen poliisin mielialakatsaukset kesä- ja heinäkuu 1946.

Maakansa, joka jatkuvasti oli kannanotoissaan asutusviranomaisten puolella, esitti näkemyksensä, ettei voitu sanoa asutustoiminnan ajavan valtion rahataloutta umpikujaan, koska asutustoiminnan osuus oli vain 1/2 % valtion budjetista. Tästä keskityttiin keskustelemaan seikkaperäisesti syksyllä 1946, kun valtiovarainministeri Törngren uhkasi erota, mikäli eduskunta hyväksyisi 800 miljoonan markan lisäyksen hallituksen lisätalousarviossa esittämään asutusmäärärahaan. Kun mainittua lisämäärärahaa ei vilkkaan kulissien takaisen pelin jälkeen (vrt. s. 58) hyväksytty, *Uusi Suomi* luonnehti ratkaisua järjen voitoksi. *Helsingin Sanomat* puolestaan näki asiallisuuden saavuttaneen asiassa voiton ja toivoi tapausta terveemmän kehityksen lähtömerkiksi. *Uuden Suomen* mielestä lopputulos vastasi terveen kansantaloudellisen ajattelun vaatimuksia, kun nyt ensimmäisen kerran oli asutusasiaa käsitelty valtionvarain tilan valossa. Näin oli laajemmillekin piireille tehty selväksi, että maakysymys on välttämättä perin pohjin tutkittava. Vasemmalla, jossa ääri vasemmisto oli ollut toteuttamassa tässä tapauksessa »järjen voittoa» tosin erilaisilla syillä, ei uskottu asutustoiminnan vievän vararikkoon, mitä pidettiin pelkkänä uskoteluna. Asutustoimintaa piti *Suomen Sosialidemokraatin* mielestä edelleen tukea. *Maakansa* puolestaan näki asutusviranomaisten tappion lisämäärärahakysymyksessä johtuneen siitä, että sekä oikeisto että vasemmisto olivat tyytymättömiä maanhankintalain toimeenpanoon.³⁶

Helsingin Sanomat edusti koko kaudella käydyssä asutuskeskustelussa asutuskeskusten vaatimuksia ja mielipiteitä. Tähän liittyi myös syksyllä 1946 lehden arvostelu maanhankintalakia vastaan siitä syystä, että lain toimeenpano esti rakentamisen asutuskeskuksissa. Aivan erityisesti lehden huolenpito kaupunki- ym. taajamien väestöstä näkyi elintarviketuotantoa käsittelevässä alaluvussa jäljempänä.³⁷

Maanomistajain Liitto vetosi vielä keväällä 1947 tohtori Mäen vuotta aikaisemmin pitämään esitelmään antaessaan lausuntoaan talousneuvostolle. Se katsoi, ettei harjoitettu asutustoiminta suurelta osalta ollut tervettä talous-

³⁶ *Maakansa* 15.8. 1946, 23.10.1946; US 4.10.1946; HS 23.10.1946 – hieman ennen, 17.10.1946, *Rainer von Fieandt* oli käsitellyt lehdessä seikkaperäisesti asutustoiminnan rahoittamista –; MT 3.10.1946; SSD 22.10.1946, *W. Kuusela*; VP 1946 ptk. 18.10.1946 s. 1616–17.

³⁷ HS 14.9.1946; pääkirjoituksen takana myös Maanomistajain Liitto, kirj. varatuomari *Osmo Oittinen*.

politiikkaa, joka luo uusia arvoja ja tuotannon edellytyksiä. Tähän aiheeseen liittyen käsiteltiin asutuskysymystä myös hajatapauksina lehdistössä. Huolenaiheina olivat tällä kertaa laskelmien puuttuminen asutustoiminnassa, pelko maanluovuttajain rasiusten lisääntymisestä ja tilussuhteiden huono hoito, vaikka niitä piti parantaa asutustoiminnan avulla.³⁸

Sosialistisessa aikakauslehdessä piti dipl.ins. Olavi Mattila kesällä 1947 maanhankintalakeja suurimpana virheenä kansantalouspolitiikkamme historiassa, suurempana kuin 1930-luvun pula-aikaa, koska sen virheet jäivät pysyviksi. Järkevä talouspolitiikka olisi kirjoittajan mielestä vaatinut välirauhan teon jälkeen voimakasta propagandaa ja tarmokkaita toimenpiteitä siirtoväen ohjaamiseksi mahdollisimman suuressa määrässä kansantaloudellisesti tärkeille aloille ja pois maataloudesta. Siellä se olisi nostanut tuotantoa ja yleistä elintasoa. Kantaansa hän perusteli liian pienellä tilakoolla. Mattilan mukaan ei myöskään kannattanut jakaa erälle rintamamiehille maata, kun paljon suurempi osa rintamasotilaista joutuu tämän maksamaan yleisen elintason nousun hidastumisen ym. muodossa. Hän suositteli tälle ryhmälle ja sotainvalideille ammattikoulutuksen antamista.³⁹

Talousneuvosto sai kesäkuussa 1947 valmiiksi odotetun tutkimuksensa maanhankintalain mukaisten tilojen elinkelpoisuuden vaikutuksesta maataloutemme vastaiseen asemaan kansantaloudessamme ja asutustoiminnan kustannuksista. Talousneuvosto kiinnitti myös huomiota maanhankintalain vaikutukseen elintarviketuotantomme, mihin palataan myöhemmin tässä luvussa. Tutkimus osoitti asuntoviljelystilatyypin yleensä elinkelvottomaksi ja viljelystilan antamisen kokonaan varattomille maansaajille, joilla ei ollut mahdollisuuksia itse suorittaa tilan töitä, vähemmän tarkoituksenmukaiseksi asutustoiminnaksi. Talousneuvosto totesi edelleen maanhankintalain mukaisen

³⁸ Talousneuvosto emt. s. 202–203; HS 5.6.1947, pääkirjoituksen Maanhankintakustannukset on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*, 4.8.1947; US 16.7.1947.

³⁹ *Mattila, Olavi*, Onko maanpirstomispolitiikka oikea. – Sosialistinen aikakauslehti n:o 7/1947. – Myöhemmin ministeri ja pääjohtaja. – Tämä yksinäinen kannanotto on sikäli merkittävä, että siinä ensimmäisen kerran näyttäytyy tällä taholla maatalouden ja teollisuuden kilpaileva asenne. Sosialidemokraatit olivat jo ennen sotia arvostelleet asutustoimintaa ja pitäneet perinteellisesti teollistumista lyhimpänä tienä hyvinvointiin. Tämä mielipide tuli uudelleen esille siis varsin myöhään, vuonna 1947, jolloin oli olemassa jo kokemuksia asutustoiminnasta. Maalaisliiton piirissä asiaan oli kiinnitetty huomiota jo sodan kestäessä. *Pekka Peitsi* mainitsi asiasta vuonna 1943. (Vrt. s. 85) Myös *Kyösti Haataja* oli esittänyt samansuuntaisia ajatuksia. (Vrt. s. 84).

asutustoiminnan tulevan sekä valtiolle, maansaajille että maanluovuttajille taloudellisesti raskaaksi. Eräs seikka, joka vaikutti tähän valtion osalta, oli varsinaiseen asutustoimintaan nähden liian suuri maanhankintalain sovellutusorganisaatio. Kun siirtoväen asutus päättyi, piti talousneuvosto tarkoituksenmukaisena, että organisaatio muutettaisiin normaaliin muotoon kunnallisten elinten toimesta hoidettavaksi. Lopuksi talousneuvosto lausui käsityksensä, että asutustoimintaa yleensä olisi ohjattava valtakunnallisen kokonaissuunnitelman puitteissa.⁴⁰

Talousneuvoston tutkimuksen valmistuttua asutustoiminnan kansantaloudelliseen puoleen palattiin varsin harvoin. Mietinnön katsottiin käytännössä ratkaiseen mainitut ongelmat ja muodostaneen riittävän todistuksen kyseisen tutkimuksen puolesta puhuneille. – Pantakoon vielä merkille eräitä siirtoväen kannanottoja tästä aiheesta. Vuoden 1948 syksyllä oli karjalaisten mielipiteiden tulkkina kansanedustaja Johannes Virolainen, joka esitti seuraavan vuoden tulo- ja menoarviokeskustelussa siirtoväen kysymyksen olevan edelleen erään kansantalouden keskeisimmistä ongelmista. Hän sanoi tilastojen osoittavan, että maanhankintalain ensimmäinen vaihe, tilojen muodostaminen siirtoväelle, alkoi olla jo loppuun suoritettu, mutta kuitenkin siirtoväekikysymystä ei vielä voitu siirtää pois päiväjärjestyksestä, koska nyt siirryttiin rakentamaan ja raivaamaan perustettuja tiloja. Tätä tosiasiaa piti puhujan mielestä jatkuvasti korostaa, koska uusia tärkeitä asioita tuli jatkuvasti esille. Hän oli myös sitä mieltä, että »siirtoväen asioiden tyydyttävä hoitaminen edellyttää, että tämä väestö pääsee itse omien edustajiensa kautta vaikuttamaan mahdollisimman suuressa määrässä jälleenrakennustyöhön. Tätä periaatetta on useilla hallinnon aloilla seurattu ja tulokset siitä ovat olleet poikkeuksetta myönteisiä». Ed. Vennamo (maal. ja karj.) puolestaan huomautti osan siirtoväestä siirtyneen muihin elinkeinoihin, koska sille ei voitu tarjota kohtuullisia ehtoja. Samaa todisti ed. Heiton (kok.) lausunto, että yli 40 % siirtolaisyrittäjistä oli luopunut elinkeinostaan vaikeiden olosuhteiden vuoksi.⁴¹

⁴⁰ Talousneuvosto emt. s. 7–11. MT tervehti tehtyä tutkimusta monien oikeistolehtien tavoin positiivisesti pitäen tehtyä työtä ensimmäisenä virallisena yrityksenä saada maanhankintalain toimeenpano asialliselle pohjalle. MT 1.7.1947. Kannanotto oli Maanomistajain Liitonkin näkemys asiasta, sillä pääkirjoituksen Talousneuvoston asutusmietintö oli kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*.

⁴¹ VP 1948 ptk. 6.–7.10.1948 s. 289–96, 369, 434. – Todettakoon, että maalaisliiton edus-

b) Siirtoväen korvaukset ja maanluovuttajain obligaatiot

Siirryttäessä yleisistä kannanotoista yksityiskohtaisiin keskustelun aiheisiin tulee ensimmäisenä esille mielipiteidenvaihto siirtoväelle maksettavista korvauksista ja toisaalta maasta maanluovuttajille maksettavasta hinnasta, joita yleensä verrattiin toisiinsa. Molempien osapuolten vaatimukset liikkuivat samojen äärirajojen välissä, sillä molemmat toivoivat ymmärrettävästi täyttää korvausta manetyksistään, mutta kansantaloudellisiin perusteluihin vedoten tähän ei voitu mennä. (Vrt. s. 126–129.)

Jo ennen maanhankintalain eduskuntakäsittelyä oli julkisuudessa esitetty monta kertaa kummankin osapuolen vaatimukset. Siirtoväen kannan esitti muun muassa heidän suurkokouksensa, jonka ponnassa sanottiin: »Vapaassa demokraattisessa maassa kaikille kansalaisille kuuluvat samat oikeudet ja samat velvollisuudet. Sotien aikaansaamat vahingot on sen vuoksi korvattava samojen lakien ja samanlaisten perusteiden mukaisesti.» Pian mainitun kokouksen jälkeen eduskunnassa käytiin korvauslain lähetekeskustelu, jonka aikana valtiovarainministeri Sakari Tuomioja esitti valtiovallan kannan. Hän totesi omaisuudenluovutus-, korvaus- ja maanhankintalain muodostavan suunnitelman sen mittasuhteiltaan valtavan taloudellisen ja yhteiskunnallisen tehtävän ratkaisemiseksi, jonka sota ja alueluovutukset aiheuttivat. Ne muodostavat ratkaisun menetyksen korvaamiseksi ja taloudellisen pohjan luomiseksi menetetyn alueen siirtoväen ja Pohjois-Suomen asukkaiden sijoittamiselle toimimaan edellytyksensä ja kykyjensä mukaan mahdollisimman tehokkaalla tavalla tuotantoelämässämme. Ministeri näki tyydyttävän ratkaisun saamisen oikeudenmukaisuuden ja kansallisen yhteistunnon sanelemana välttämättömyytenä.⁴²

Karjalaisia hallituksen esitys ei kuitenkaan tyydyttänyt, vaan he jättivät muun muassa oman ehdotuksensa 16.2.1945 toiseksi korvauslaiksi. Ed. Paavolainen (kok. ja karj.) totesi puheenvuorossaan, että siirtoväki asetettiin toisen-

kuntaryhmä oli tehnyt aloitteen, että 1.1.1948 jälkeen tilan saaville siirtolaisille voitaisiin maksaa valtion varoista erityistä korvausta, mutta hanke ei toteutunut. Sen sijaan johti tulokseen valtiovarainvaliokunnan vuoden 1949 valtion tulo- ja menoarvion valmisteluvaiheessa tekemä esitys tutkimuksen aikaansaamisesta asutustoimintaan käytettyjen määrärahojen tarkoituksenmukaisuudesta.

⁴² VP 1944 ptk. 14.2.1945 s. 1351.

laiseen asemaan kuin maan toiset kansalaiset kysymyksen ollessa sodan aiheuttamien vahinkojen tasaamisesta. Kantasuomalainen joutui nimittäin maksamaan omaisuudenluovutusveroa yli 10 miljoonan markan omaisuudesta 20 %, jolloin hänelle jäi 80 % siitä. Siirtoväkeen kuuluva sen sijaan sai eräissä tapauksissa ainoastaan 10 % korvausta menetyksistään. Ed. Tuurna (kok. ja karj.) taas lähestyi kysymystä voimakkaan tunnepitoisesti. Hänen mielestään tämä oli loppu sille yhdistävälle ja ylentävälle, jota sota meille oli ollut. Hän hyökkäsi voimakkaasti lakiesitystä vastaan todeten, että karjalaisten ja joidenkin kohtalotovereiden yksinomaiseksi vahingoksi ei voi jäädä se, että vastapuoli rauhan lunnaksi määräsi juuri karjalaisten asuinsijat. »Suomen valtio oli tehdessään välirauhansopimuksen käyttänyt kansalaistensa yksityisomaisuutta vaihtotavarana ja on epäilemättä korvausvelvollinen tällä tavoin yksityisille aiheuttamastaan vahingosta.» Keskustelussa vedottiin yleisesti siihen, että koko maan tulisi kantaa menetyksistä aiheutuneet rasitukset ja ed. Junes (maal.) kiinnitti huomiota erityisesti vahinkoa kärsineiden mielialojen koko maalle tärkeään kysymykseen.⁴³

Karjala näki siirtoväkikysymyksen lähtökohdan nyt toiseksi kuin vuonna 1940, jolloin hallitus väitti, että karjalaisilla ei ollut vaatimustensa tueksi esitettävänä mitään juridisia perusteita. (Vrt. s. 70.) Jos kaikkien nyky-Suomen asukkaiden taholta tunnustettaisiin edes periaatteessa oikeaksi täyden korvauksen vaatimus, vältettäisiin lehden mukaan monta ristiriitaa ja lievennettäisiin sitä tyytymättömyyttä, johon karjalaisen siirtoväen keskuudessa on ollut oikeutettua aihetta.⁴⁴ Myöhemmin ed. Niukkanen (maal. ja karj.) esitti karjalaisten menetysten suuresti ylittävän sen sotaveron, jonka maanomistajat muualla Suomessa joutuivat omaisuudenluovutusverona suorittamaan.⁴⁵ Ylijohtaja Vennamo puolestaan katsoi siirtoväen pitävän oikeuden loukkauksena sitä, ettei siirtoväen taloudellisia uhrauksia pyrittäisikään jakamaan tasapuolisesti kaikkien kannettavaksi.⁴⁶

⁴³ VP 1944 ptk. 14.2.1945 s. 1358–61, 1364–68; 9.3.1945 s. 1506–08, 1512; *Yrjölä* emt. s. 87.

⁴⁴ *Karjala* 20.2.1945, 21.2.1945; todettakoon tässäkin yhteydessä, että lehden päätoimittajana toimi kansanedustaja *Erkki Paavolainen*, jonka mielipiteitä äsken käsiteltiin eduskunnankin yhteydessä.

⁴⁵ Verosta käytettiin epävirallisesti karjalaisvero-nimitystä.

⁴⁶ VP 1944 ptk. 12.3.1945 s. 1549–50; As.hall.ark., Mts. Kl:n as.vk:n arkisto: vuoden 1945 läheteet, *Veikko Vennamon* lausunto 12.3.1945; Laatokka 12.3.1945.

Helsingin Sanomat edusti luovuttajia katsoessaan hallituksen korvausmäärissä menneen kansantaloudellisen kantokykymme äärimmäiselle rajalle ja vetosi ministeri Tuomiojan puheenvuoroon. Kyseisen rajan yli ei voinut mennä tuottamatta kohtalokkaita vaikeuksia ja häiriöitä koko talouselämällemme ja siten korvausten saajille itselleenkin. Lehden mielestä ei voitu lähteä teoreettisesti ymmärrettävästä näkökohdasta, että siirtoväestä kukin voisi pienentyneessä Suomessa sijoittua aivan samanlaisiin olosuhteisiin kuin ennen. »Koko talousrakenteemme tulee pakostakin muuttumaan Karjalan ja vuokratun alueen menetyksen johdosta eikä yksilöllisten oikeusnäkökohtien vuoksi voida uhrata kokonaisuuden kannalta ensiarvoisia oikeuksia ja etuja», *Helsingin Sanomat* päätteli. Myös *Suomen Sosialidemokraatti* vastusti täydellistä korvausta vedoten, kuten *Helsingin Sanomatkin*, maan taloudelliseen kantokykyyn ja siihen, ettei sellaiseen ratkaisuun ollut mitään välttämätöntä sosiaalista tarvetta.

Maanluovuttajain saatavia tarkasteltaessa on pantava ensin merkille, että maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikana maanluovuttajapiirien keskeisin vaatimus oli inflaatiotakuun saaminen luovuttajien obligaatioille. Kun kerran karjalainen siirtoväki sai korvauksen inflaatiosta ja valtio turvasi itsensä omaisuudenluovutusverossa inflaatiolta, ympyrä oli saatava umpeen sitomalla myös maanluovuttajien obligaatiot indeksiin. Ed. Heikkilä (kok.) totesi, että korvauksen suorittaminen sodan tai rauhansopimuksen johdosta kärsimään joutuneille heidän menettämästään omaisuudesta samoin kuin maan hankkiminen siirtoväelle ei ollut maalaisväestön yksinomainen asia, vaan siihen oli koko kansan osallistuttava. Rasitukset oli jaettava. Heikkilä vetosi myös tuleviin naapuruussuhteisiin, jotka kärsisivät, mikäli maa joutuisi maansaajalle luovuttajan kustannuksella. Ed. Korvenoja (kok.) piti myös kyseessäolevaa asiaa koko kansakunnan yhteisenä, joten kustannukset oli asetettava koko kansakunnan kannettaviksi. Hän myönsi, että siirtoväellä oli oikeus täyteen korvaukseen, mutta kuitenkin pitäisi olla kunniatehtävämme, että kaikki tapahtuisi oikeudenmukaisesti.⁴⁸

⁴⁷ HS 21.2.1945; SSD 21.2.1945.

⁴⁸ VP1944 ptk. 3.4.1945 s. 1529–34, 3.4.1945 s. 1785. Maanluovuttajat saivat, kuten edellä on jo mainittukin, maanhankintalakiin liitetyksi ed. *Korvenojan* ponnin, joka edellytti hallituksen lisäävän lakiin maanluovuttajien osittaisen indeksitakuun. Tätä seikkaa, samoin kuin asteikon mukaanottamista, oikeistolehdet olivat tähdentäneet lain eduskuntakäsitte-

Samaan aikaan karjalaisen siirtoväen lehdet korostivat, että kaikkien kansalaisten oli jouduttava tasaveroiseen asemaan. Mikäli maanluovuttajat saisivat korvauksen luovuttamastaan maasta kohtuullisen käyvän hinnan mukaan, silloin olisi ilman muuta selvää, että siirtoväkikin saisi korvauksen menetetyistä omaisuudestaan samaa maksuperiaatetta käyttäen ilman mitään alenevia asteikkoja. Mikäli korvaukset määrättäisiin maksettaviksi jonkun muun asteikon mukaan, olisi samaa asteikkoa noudattaen määrättävä myös korvaus lunastettavista maa-alueista.⁴⁹

Tätä keskustelun aihetta sivusi myös läheisesti maanvuokrahinnoista käyty mielipiteidenvaihto siirtoväen odotellessa lopullista sijoittumistaan. *Satakunnan Kansa* piti hintoja kohtuuttoman alhaisina, mistä lehden mukaan aiheutui kireyttä siirtoväen ja paikallisen väestön kesken. *Helsingin Sanomat* taas vastusti progressiivisen vuokraamisvelvollisuuden ottamista vuokralakiin ja vaati jo vuokrattujen alueiden ottamista huomioon vuokraamisvelvollisuuden vähennyksenä, jottei luovuttajalle koituisi kaksinkertaista räsitusta. — Vuokraamiskysymykset liittyivät nimenomaan koko korvausratkaisun mielialatekijöihin eräänä osatekijänä.⁵⁰

Siirtoväki ja maanluovuttajat olivat yksimielisiä vapaaehtoisuuden eduista asutustoiminnassa. Myös maatalousmaan hintakysymyksen korjaaminen näytti olevan siirtoväen intressinä, koska pidettiin kiinni siitä, ettei siirtoväkeä ollut suosittu maanluovuttajain kustannuksella. Siirtoväen edustajat pyrkivät saamaan maan hinnan korvausmenettelyssä ja toisaalta maanhankinnassa pysymään samana. Siirtoväen mielestä maanluovuttajat eivät olleet hyväksyneet tätä. — Syksyllä 1945 *Uusi Suomi* piti hintakysymystä maanhankintalakia ja sen toimeenpanoa haittaavana epäoikeudenmukaisuutena, joka ehdottomasti kaipasi korjausta, ennen kuin asutustoimintaa voitiin lähteä suorittamaan

lyn aikana, vrt. mm. US 22.2.1945. Jo 8.6.1945 maanluovuttajien toimesta esittivät *Päiviö Hetemäki, Sulo J. Teittinen, Martti O. Kölli ja Ture Hollsten* hallitukselle kyselyn koskien maanluovuttajien inflaatiotakuuta. Kyselyn laati varatuomari *Osmo Oittinen*. Hallitus antoi siihen kielteisen vastauksen 6.7.1945. Maanomistajain Liitto jätti asiasta kirjelmän valtioneuvostolle seuraavan kerran lokakuussa 1945. Tämä kysymys olikin Maanomistajain Liiton toiminnan keskeisimpiä kohteita näinä vuosina.

⁴⁹ Karjala 13.3.1945, 15.3.1945, 16.3.1945.

⁵⁰ Satakunnan Kansa 16.7.1945; HS 26.10.1945, pääkirjoituksen Viljelysmaiden vuokraamisesta on kirjoittanut hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*, vrt. s. 145.

oikealta pohjalta. Erityisesti korostettiin maanluovuttajien inflaationsuojan tärkeyttä.⁵¹

Vuoden 1945 lopulla valmistuivat tehtyjen anomusten pohjalta laskelmat korvattavasta omaisuudesta, mikä aiheutti muun muassa seuraavan *Talouselämän* kannanoton. Lehti piti siirtoväen korvauskysymystä radikaalisti toisenluontoisena kysymyksenä kuin sotakorvaustoimituksia Neuvostoliitolle sen vuoksi, että jälkimmäiset merkitsivät kansantaloutemme kokonaistuotannon vuotuisten tulosten erittäin huomattavan osan vastikkeetonta poisvirtaamista maasta, mitä edellä mainittuun ei liittynyt. Sisäinen korvauskysymys nähtiin pinnallisesti katsoen vain eräänlaisena kirjanpitokysymyksenä, pelkkänä omaisuuksien siirtona muun Suomen asukkailta korvaukseen oikeutetuille. Pidetään selvänä, että tämän jättiläisprobleeman hoito tulisi aiheuttamaan erilaisia, osaksi varsin vaikeitakin häiriöitä kansantaloudessamme ja tällöin myös huomattavaa tuotannon häiriintymistä. Lehti hyväksyi korvausobligatioiden sitomisen indeksiin, sillä »on vaikeaa ajatella, että siirtoväki olisi voitu jättää kärsimään siitä arvonalenemisesta, mitä kiihtyvä inflaatio olisi tavallisille rahan arvosta riippuville obligaatioille aiheuttanut». Kuitenkaan ei voitu kieltää indeksiehdon kohtalokkaita vastaisia taloudellisia seuraamuksia.⁵²

Vuoden 1946 aikana maanluovuttajat palauttivat toistuvasti mieliin obligatioiden indeksitakuukysymyksen. Sen tekivät sekä maanluovuttajapiirejä edustavat lehdet että Maanomistajain Liitto, jotka vaativat käypää hintaa pakkolunastetusta omaisuudesta, toisin sanoen maksettavien korvausten asettamista inflaatiotakuun alaiseksi. – Siirtoväki asettui omalla tahollaan kannattamaan maanluovuttajain kyseistä vaatimusta, sillä sen katsottiin olevan omiaan lisäämään vapaaehtoisia kauppoja. *Karjalan* mukaan tapahtui nimittäin suuria vahinkoja, kun maataloussiirtoväki joutui jatkuvasti elämään jonkun tilapäisen ansion varassa tai ainoastaan vuokralaisena ammattiaan harjoittaen. Aihetta sivuttiin ohimennen myös eduskunnassa. Ed. P. Tervo (sos.dem. ja karj.) palautti mieleen finanssitoimikunnan aikanaan ehdottaman luontaiskorvausjärjestelmän, jonka kansantaloudellisen neuvottelukunnan asettama ns. Honka-

⁵¹ *Karjala* 31.8.1945, 1.9.1945, 12.10.1945; *MT* 2.10.1945; *US* 9.10.1945, 12.11.1945; *HS* 10.11.1945, pääkirjoituksen Hinnoittelu maanhankinnassa on kirjoittanut hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*.

⁵² *Talouselämä* n:o 5/1945 s. 943–44.

uuren komitea oli poistanut. Mieluummin kuin siirtoväelle haluttiin antaa reaaliomaisuutta, haluttiin myöntää indeksitakuu siirtoväen korvausobligatioille. Kun kyseisenä ajankohtana pyrittiin poistamaan kyseistä takuuta, Tervo katsoi tämän merkitsevän yritystä siirtää sodan vauriot siirtoväen maksettavaksi.⁵³

Vielä vuonna 1947 otettiin eduskunnassa korvauskysymys keskusteltavaksi valtion tulo- ja menoarviokäsittelyssä. Ed. Paavolainen (kok. ja karj.) otti asian esille, ja hänelle vastasi hallituksen puolesta ministeri Hiltunen valtiovarainministerinä pitäen korvauskysymystä sinänsä suuriarvoisena asiana, jossa oli pyritty mahdollisimman suureen oikeudenmukaisuuteen. »Suomen kansa on tietysti velvollinen tämän kysymyksen hoitamaan mahdollisimman oikeudenmukaisesti. Ja sitähan ei voida kieltää, että se karjalainen siirtoväki, joka on ilman omaa syytään joutunut asuinpaikoiltaan siirtymään, sen toimeentulomahdollisuudet on järjestettävä mahdollisimman oikeudenmukaisesti, mutta samalla on myös otettava huomioon, että Suomen kansan kantokyvyllä on määrätty rajoitukset, jotka täytyy toiselta puolen myös huomioon ottaa.» Ministeri Hiltunen kiteytti käsityksensä asiasta lopulta seuraaviin sanoihin: »Suomi on kaikessa köyhyydessään sittenkin täyttänyt korvausvelvollisuutensa sillä tavoin siirtoväkeä kohtaan, että se kestää ankarimmankin arvostelun jopa kansainvälisellä forumillakin.»⁵⁴

Vielä vuoden 1947 lopulla ja sen jälkeenkin esiintyi oikeistolehdistä toistuvasti hajanaisia kommentteja tässä käsiteltävästä kysymyksestä. Kannanotot olivat erittäin yhtäpitävät. Katsottiin maanluovuttajien joutuneen epäedullisempaan asemaan kuin maansaajien, koska maanluovutushintoja ei ollut alusta pitäen sidottu indeksiin. Asiaa oli vuosien mittaan jatkuvasti pyritty ajamaan myös aloitetietä eduskunnassa.⁵⁵

⁵³ MT 16.2.1946; Karjala 27.4.1946, 11.5.1946; VP 1946 ptk. 5.4.1946 s. 426–28. Valtioneuvoston diariosta on todettavissa Maanomistajain Liiton esimerkiksi syksyllä 1946 jättäneen valtioneuvostolle useita anomuksia inflaatiotakuun aikaansaamiseksi maanluovuttajille. VA. Valtioneuvoston AD 1946: 9.8.1946, 16.10.1946.

⁵⁴ VP 1947 ptk. 3.10.1947 s. 1542–46.

⁵⁵ HS 15.12.1947, pääkirjoituksen Maanhankinta ja inflaatio on kirjoittanut hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*, 12.1.1948. Esimerkkinä aloitteista esim. toivomusaloite n:o 105/8.2. 1946, jossa 21 allekirjoittajaa toivoi maanluovuttajille maksettavan omaisuudesta reaaliarvoa vastaava hinta. Toivomusaloitteen laatinut varatuomari *Osmo Oittinen*.

c) *Elintarviketuotanto ja tilakoko*

Elintarviketuotantoon ja tilakokoon vetoaminen muodosti erittäin keskeisen aihepiirin, jolla pyrittiin perustelemaan asutustoiminnan piirissä vaadittuja uudistuksia. Aihe ei ollut yksin maanluovuttajien käyttämä, sillä siirtoväkikin katsoi alkuvuosina maan elintarviketuotannon kärsivän sen hitaasta sijoittamisesta. Esimerkiksi siirtoväen suurkokous keväällä 1945 kiinnitti tähän asiaan huomiota. Kuitenkin elintarviketuotannosta huolehtivat nimenomaan maanluovuttajapiirit. Tämä aihe muodostui esimerkiksi *Helsingin Sanomien* keskeisimmäksi huomautukseksi maanhankintalakia arvosteltaessa. Mainittu lehti edusti yleisesti asutuskeskusten mielipiteitä asutustoiminnasta, joten tämän asian tunnetuksi tekeminen sopi hyvin kokonaisuuteen.⁵⁶

Vireimmin tätä asiaa käsiteltiin julkisuudessa vuoden 1945 kuluessa, jolloin elintarviketilanne maassa oli erittäin vaikea. Tämän jälkeen asia sai suhteellisesti ottaen huomattavan vähän julkisuutta osakseen. Tarkastelkaamme aluksi edellä mainitun lehden *Helsingin Sanomien* suhtautumista asiaan tammikuussa 1945, jolloin se kirjoitti asiasta ainakin neljässä pääkirjoituksessaan. Koko asutustoimintaan piti lehden mielestä käydä käsiksi pitäen johtojatuksena kotimaisen elintarviketuotannon kohottamista ja omavaraisuuden voimistamista. Tämä oli mahdotonta, jos sinänsä tärkeitä sosiaalisia ja tunnenäkökohtia seuraten pantiin pääpaino yksipuolisesti siihen, että kaikille siirtoväkeen kuuluville olisi heti rakennettava omat kodit ja annettava peltomaat lohkomalla niitä valmiista tuotantoyksiköistä. Samalla kun lehti korosti nimenomaan kulutuskeskusten elintarvikkeiden saantia, se neuvoi unohtamaan liian kiireen, kuten jo aikaisemmissa yhteyksissä on ohimennen huomautettu. Esimerkiksi sopi torppariratkaisu, jonka yhteydessä ei »kiireellisyys» ollut tärkeimpiä ohjeita.⁵⁷

Helmikuussa 1945 agronomit kiinnittivät huomiota maan tilojen liian pienen kokoon. Tästä johtuen pidettiin erittäin tärkeänä, että luovutusvelvollisuutta määrättäessä otettiin huomioon tilan koko. Jo aikaisemmin oli saman asian parissa askaroinut muun muassa Sulo Teittinen *Etelä-Suomen Sanomissa* vaatiessaan perustamaan riittävän suuria tiloja ja pienien tilojen vapauttamista

⁵⁶ Yrjölä emt. s. 94–96.

⁵⁷ HS 3.1.1945, 5.1.1945, 16.1.1945, 22.1.1945, 31.1.1945.

maanluovutuksesta. *Helsingin Sanomat* varoitti edelleen vaikeuttamasta kulu-
tuskusten elintarviketuotantoa ja *Hufvudstadsbladet* näki syyn huonoon
tilanteeseen tällä alalla tilakoossa. *Talouselämä*-aikakauslehtikin kiinnitti hu-
omiota samaan kysymykseen, mutta *Karjala* arvosteli kärkevästi sen mielipidet-
tä, että elintarviketuotanto tulisi laskemaan, mikäli peltoja vuokrattaisiin tai
annettaisiin asutustoimintaa varten.⁵⁸

Helsingin Sanomat hyökkäsi toukokuun 1945 lopulla vielä antamatonta
maanhankintalakiastetusta vastaan todeten, että nyt halutaan pirstoa vanhat
tilat sen sijaan, että asutustoiminta suunnattaisiin viljelykelpoiselle maalle.
Tällä katsottiin tuhottavan maataloutemme se osa, joka keskimäärin oli tuot-
tanut eniten hehtaaria kohden elintarvikkeita kuluttajaväestön tarpeiksi. Ai-
van erityisesti kiinnitettiin tämän jälkeen huomiota yhteen ainoaan tärkeään
elintarvikkeeseen, maitoon. Kysymys oli nimenomaan Etelä-Suomen maidon-
saannin ongelmasta. *Helsingin »mustat päivät»* selitettiin asutustoiminnan ja
siirtoväen sijoittamisen aiheuttamiksi. Ylivoimaisesti eniten tämäkin kysymys
huoletti *Helsingin Sanomia*, joka kyseli, mistä saataisiin maitoa Helsinkiin
suurtilojen pirstomisen jälkeen.⁵⁹

Edellä selotettu kysymyksenasettelu aiheutti voimakkaan vastareaktion.
Tällaisten väitteiden esittämistä pidettiin häikäilemättömänä propagandana
ja suuromistajien suorittamana asutustoiminnan jarrutuksena. Siirtoväen kat-
sottiin pystyvän saamaan maanviljelyksestä ja karjanhoidosta vähintään sa-
manlaisia tuloksia kuin vanhojenkin viljelijöiden. Tällainen lehtikirjoittelu
tuomittiin edelleen keinotteluna kansan yhteisellä hädällä ja yrityksenä kään-
tää yleinen mielipide siirtoväkeä vastaan. — Elintarviketuotannolle koituvia
vaikeuksia korostavaa keskustelua johti nimenomaan Maanomistajain Liitto
toimittamalla lehdistölle asiaa koskevaa materiaalia. Maanomistajain taholta
esitettiin muun muassa väitteitä, että uusista tiloista muodostettiin tarpeetto-
masti suurempia, kuin mikä olisi tarkoituksenmukaista olosuhteisiin ja tarjolla
olevaan maahan katsoen.⁶⁰

⁵⁸ US 16.2.1945, Etelä-Suomen Sanomat 9.1.1945, HS 18.2.1945, Hbl 28.2.1945, Talous-
elämä 21.1.1945 ja 9.2.1945, Karjala 13.3.1945, 15.3.1945, 16.3.1945, Karjalan Sanomat
21.3.1945, 22.3.1945.

⁵⁹ HS 29.5.1945, 21.6.1945.

⁶⁰ Iltasanomat 24.10.1945, Satakunnan Kansa 21.11.1945, SSD 9.11.1945. Eri ryhmien
puolustaessa voimakkaasti omaa näkemystään joutuivat joissakin yksityiskohdissa eräi-

Maidon tuotannon lasku selitettiin nimenomaan siten, että asutustoimintaan käytettiin vanhaa peltoa, mikä puolestaan aiheutti laajasuuntaista rotukarjojen myyntiä. Tästä edelleen johtui krooninen maidonpuute asutuskeskuksissa. Siirtoväen kiireen ei katsottu vaativan vanhojen tilojen pirstomista, koska rakennustarvikkeiden ja kaluston puute estäisi siirtoväen tilojen viljelyn vielä pitkät ajat, näin pääteltiin vuoden 1945 lopulla. Maanluovuttajat vetosivat edelleen kansanhuoltoministeriön laatimaan tutkimukseen, joka osoitti yli 50 hehtaaria suurempien viljelmien, joiden peltoala oli vain 11.7 % kokonaispinta-alasta, tuottavan markkinoille tulleesta leipäviljasta 42.5 %. Näin asutustoiminnan katsottiin hävittävän tuottavinta maataloutta. Paasikivi, joka omassa esityksessään oli tässä kysymyksessä tunnustautunut maanluovuttajien mielipiteen kannattajaksi, vetosi tilanteeseen Ruotsissa, jossa jo tuolloin yhdistettiin liian pieniä tiloja.⁶¹

Keskustelu maidontuotannosta jatkui vielä vuonna 1946. *Helsingin Sanomat* kirjoitti edelleen asiansa puolesta. Suuria tiloja pirstotaan asutustoiminnassa aiheetta, vanhoja rakennuksia jää käyttämättä, tuotanto alenee ja asutuskeskuksissa saadaan elintarvikkeita huonosti sekä arvokarjoja joudutaan edelleen lopettamaan, siinä lehden keskeiset mielipiteet. Tämä kirjoittelu suuntautui samalla asutusviranomaisia vastaan. Asutuspropagandaa käytännössä johtanut toimittaja totesi virallisten elinten propagandistien kokouksessa suurmaanomistajien käyttäneen silloista maitopulaa hyväkseen vaikuttaakseen mielipiteeseen suurtilojen säilyttämisen puolesta. Hän esitti samalla käsityksensä, että kansanhuoltoministeriö ja maatalousministeriön tuotanto-osasto pystyivät katkaisemaan tämän hyökkäyksen kärjen. Edelleen hänen mielestään ei ollut kansantaloudellisesti edullista sekään, että noin 53 000 siirtolaisperhettä, joille asutustoiminnan olisi hankittava omat tilat, ei ollut maan tuotantotoiminnassa mukana täydellä teholla. Se oli tuhlausta, mihin maalla ei olisi varaa. – Edellä esitetystä voidaan panna merkille, että sekä asian puolesta että sitä vastaan puhuvat saattoivat todistaa saman tutkimuksen mukaan omia

den yksityisten etupiirien esittämät perustelut joskus keskenään ristiriitaan. Maanluovuttajat pitivät esimerkiksi asutustoiminnan alussa liian pienten tilojen perustamista suurena epäkohtana, mutta tässä voidaan todeta heistä osan olleen peräti vastakkaisella kannalla.

⁶¹ HS 24.11.1945, pääkirjoituksen Asutuskysymyksen nykyinen vaihe, on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*; MT 27.11.1945; Suomen kartanot ja suurtilat III s. 5–8; *Paasikiven linja* I s. 40.

mielipiteitään julkisuudessa, koska laajoilla, asian yksityiskohtia tuntemattomilla ei voinut olla asiasta täyttä selvyttä.⁶²

Asiasta kirjoitettiin myös maansaajien taholta. *Laatokka* kiinnitti huomiota maiden pirstomisen vaikutukseen maidontuotantoon puhuen »maitosodasta». Sen mielestä maidontuotannon alentaneet karjanmyynnit eivät suinkaan olleet saaneet aikaan kyseisten karjojen hävittämistä vaan omistajien vaihtumisen. Näin ollen maanluovuttajien perustelut tässä kysymyksessä todetaan kestävämmiksi. Sosialidemokraattisissa lehdissä olleessa kiertoartikkelissa taas pidettiin maanluovuttajien liikkeelle laskemia hätähuutoja tilojen tolkuttomasta pirstomisesta aiheettomana valitteluna. Artikkelin kirjoittaja esittää, että suurien tilojen keskikoko pienenee asutustoiminnan johdosta, mutta liian pienten puolestaan nousee samasta syystä. Siksi 3 000 itsekkään maanomistajan yksityiset ei saa olla esteenä 60 000 pientilallisen olojen järjestelyssä paremmalle kannalle. Toisessa saman puolueen kiertoartikkelissa leimataan harastelijaviljelijöiden siirtyminen virkavapauden yms. turvin tiloilleen lain kiertämiseksi. On korostettava, että myös sosialidemokraattisella taholla esiintyi kriittistä asennoitumista toteutettavaan maatalouspolitiikkaan. Helmer Lehti esimerkiksi kehotti alkuvuodesta 1946 suurten ja keskisuurten talouksien jakamisessa huomattavasti suurempaan pidättyvyyteen, mihin erällä tahoilla tuolloin oltiin taipuvaisia.⁶³

Oikeistolehdet pysyivät kuitenkin entisin perustein kannallaan; *Helsingin Sanomat* sai tukea asialleen *Uudelta Suomelta* ja *Maaseudun Tulevaisuudelta*.⁶⁴ Asiasta käytyä keskustelua aktivoitti erityisesti kesällä 1946 maanviljelysneuvos Tatu Nissisen kirjan Maalta pakoon – maahan kiinni tulo julkisuuteen.

⁶² HS 18.1.1946, 4.2.1946, ensiksi mainitun pääkirjoituksen Asutuslainsäädännön muuttaminen on kirjoittanut hallintoneuvos *Mikko Louhivaara* ja viimeksi mainitun Asutustilojen rakentamisesta varatuomari *Osmo Oittinen*, Maanomistajain Liiton lakimies. – Samaan aikaan Maanomistajain Liiton toimesta pyrittiin ajamaan asiaa 13 henkilön allekirjoittamalla toivomusaloitteella n:o 106/7.2.1946, jossa toivottiin, ettei maanhankintalain täytäntöönpanon kautta saa vaikeuttaa kuluttajaväestön elintarvikkeitten saantia; VA. VTL: virallisten elinten propagandistien kok.ptk. 1946.

⁶³ *Laatokka* 6.4.1946, *Kansan Lehti* 1.8.1946, *Kansan Työ* 1.8.1946 ja 13.8.1946, SSD 11.4.1946; *Lehti Helmer*, Lähiaikojen maatalouspolitiikka. Sosial.aikakauslehti 2/1946. *Helmer Lehti* oli Suomen Sosialidemokraatin toimittaja ja maatalousneuvoja, vuodesta 1948 talousneuvos. Hän kirjoitti myös Suomen Sosialidemokraattiin asutustoimintaa koskevia pääkirjoituksia. – Selvennykseksi karjanmyynteihin on mainittava, että lehmiä lukumäärä laski vuoden 1944 maaliskuusta vuoden 1948 samaan ajankohtaan vajaalla 95 000 kappaleella eli vajaalla 9 %:lla. Ei ole käytettävissä tietoa, kuinka paljon laskusta oli asutustoiminnan syytä. STV 1950 s. 78–79.

Tämä johtui osaksi siitä, että kirjassa suorastaan viitattiin sanomalehtien julkisuuteen saattamiin mielipiteisiin. Siinä todettiin asutuskysymyksen yhteydessä puhutun paljon sellaistaakin, mikä paikkansa pitämättömyyden vuoksi olisi saanut jäädä puhumatta. »Melkein joka viikkohan esim. pääkaupungin suuret sanomalehdet ovat ottaneet palstoilleen kirjoituksia, joista on selviävänä, että asutuksen muuttuminen entistä enemmän pienviljelysvaltaiseksi vie maan asiat hunningolle ennen kaikkea sen vuoksi, että kulutuskeskuksiin ei kyetä toimittamaan niitä elintarvikkeita, joita ihmiset siellä tarvitsevat.» Toisaalla taas huomautetaan: »On inhimillistä, että niiden syiden ja vastasyiden ohella, joita tällaisen kysymyksen käsittelyn yhteydessä esitetään, lyödään lautaan paljon sellaistaakin, mikä ei pidä paikkaansa tai joka ei vaikuta asiaan sillä tavalla, kuin sen sanotaan vaikuttavan. Asiattomuudet kiristävät suotta kysymystä, joka jo muutenkin on kireä. Jos niitä kovin kauan toistetaan eikä koskaan kumota, alkavat ne käydä tosiasioista siellä, missä ei asioita niin perusteellisesti tunneta, kuin olisi tarpeellista.» *Helsingin Sanomat* katsoi kirjoituksen suuntautuvan itseensä käsittelemällä kirjaa ja tilakokoa vaikutuksineen erittäin laajasti palstoillaan. Kirja leimattiin maanhankintalain toteuttamisen puolustukseksi.⁶⁵

Maitopulasta käyty keskustelu laimeni maitopulan mukana. Vuoden 1946 lopulla asutusviranomaiset kuitenkin lähettivät omasta puolestaan vielä lähetteenä lehdille sitaatin erään asiantuntijan *Karjalalous*-lehdessä esittämästä lausunnosta, jonka mukaan maitopulan perimmäisiä syitä piti etsiä muualta kuin asutustoiminnasta. Lähetteen loppuun oli sijoitettu mielipidettä muokkaava kommentti: »Nämä ammattimiehen ammattilehdessä esittämät numerot katkaisevat nähdäksemme kärjen niiltä hyökkäyksiltä, joilla pyritään todistamaan nykyinen asutustoiminta kulutuskeskusten mustien päivien pääasiallisimmaksi aiheuttajaksi.»⁶⁶ – Samaan aikaan oikeistolehdet vaativat liian pienten tilojen yhdistämistä ja tilojen pirstomisen lopettamista, koska vanhan pelon paloittelu vähentäisi elintarviketuotantoa. Vasemmisto oli yleensä maansaajien puolella tässä kysymyksessä. Erääksi poikkeukseksi muodostui Elan-

⁶⁴ HS 12.4.1946, 16.4.1946, 11.6.1946, pääkirjoituksen Tunteet ja tosiasiat on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*, US 27.4.1946, MT 16.2.1946.

⁶⁵ *Tatu Nissinen*, Maalta pakoon – maahan kiinni s. 5. 8; HS 3.7.1946; MT 2.7.1946.

⁶⁶ As.hall.ark. Mts. Kl:n as.vk:n arkisto: vuoden 1946 lähetteet, 10.12.1946; *Karjalalous* n:o 24/1946.

non Backas-tilan pakkolunastuskysymys, jossa *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi asutustoiminnan ajautuneen väärille linjoille, koska tilalta toimitettiin nimenomaan pääkaupunkiin elintarvikkeita. Oikeistolehdet huomasivat vassemmiston suunnan vaihdoksen tässä heille läheisessä asiassa. *Maakansa* puolusti nimenomaan asutusviranomaisia.⁶⁷

Kysymys elintarviketuotannosta jäi sivuun käytännön tilanteen paranemisen myötä. Vuoden 1947 kesällä *Maakansa* todisti maidontuotannon jo nousseen huomattavasti, mutta *Helsingin Sanomat* pysyi kannallaan vielä seuraavanakin vuonna – asutustoiminta oli sen mielestä tehnyt huonoja palveluksia maataloustuotannon elpymiselle.⁶⁸

4. YHTEISÖJEN MAIDEN KÄYTTÄMINEN ASUTUSTOIMINTAAN

Asutustoiminnasta käyty keskustelu sivusi myös yhteisöjen maiden käyttämistä asutustoimintaan, sillä laki määritteli valtion, kunnat, seurakunnat ynnä muut yhteisöt ensisijaisiksi luovutusvelvollisiksi. Tämä kysymys koski aivan erityisesti siirtoväkeä, kun harkittiin erityisten korvausmetsien perustamista, missä muodossa siirtoväki olisi saanut korvauksensa reaaliomaisuutena. Ajatusten korvausmetsistä toi esille Nissisen komitea, joka kannatti niiden perustamista, jotta varsinaiseen asutustoimintaan ei olisi tarvittu liian paljon maita. Maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikana, kuten edellä jo on mainittu (vrt. s. 96), jättivät sitten kokoomuksen kansanedustajat Heikkilä ja Korvenoja sekä maalaisliiton kansanedustaja Lampinen lakialoitteen maanhankintalain nojalla perustettavista korvausmetsistä. Tätä asiaa käsiteltiin valiokunnissa varsinaisen lainsäädännön myötä, mutta lopulta aloite hylättiin siitäkin huolimatta, että sillä oli ollut kannatusta valiokunnissa. Valtiovarainvaliokunnan enemmistö näki paremmaksi korvausten antamisen obligaatioina.⁶⁹

Yhteisöjen maiden käytöstä mielipiteet menivät ristiin lähinnä pitkin oikeis-

⁶⁷ US 29.6.1946, MT 6.7.1946, Hbl 3.10.1946; SSD 29.12.1946, Maakansa 5.1.1947.

⁶⁸ Maakansa 10.8.1947, HS 8.2.1948, pääkirjoituksen Asutus ja tuotannon nousu on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*.

⁶⁹ Vuoden 1944 lopulla laaditussa korvausmetsiä koskevassa PM:ssa päädyttiin loppuarvioon, että kokonaisuudessaan olisi tarvittu tähän tarkoitukseen noin 600 000 ha metsiä arvoltaan noin 2 500 milj. mk. – As.hall.ark.: *Vennamon* kokoelma I.

ton ja vasemmiston välistä rajaa. Oikeiston ollessa halukas osoittamaan asutustoimintaan muun muassa valtion maita sosialisointiin suuntautunut vasemmisto otti asiakseen kyseisten maiden puolustamisen. Esimerkiksi *Suomen Sosialidemokraatti* pani asialle erityistä painoa vuoden 1944 lopulla ja vuoden 1945 alussa. Se ei nähnyt mitään tarvetta hävittää valtion maita. Aivan erityisesti tämä päti valtion metsiin, joita ei ollut tarkoituksenmukaista uhrata korvauksina, koska jo Karjalassa valtio menetti arvokkaita metsiä. Pääkirjoituksissaan mainittu äänenkannattaja puolusti myös kuntain ja seurakuntain maita.⁷⁰

Oikeisto sen sijaan oli valtion ym. maiden antamisen kannalla, mihin vasemmisto esitti pääsyyksi omien maiden säästämisen. Äärimmäisenä kantana tällä taholla esitettiin, että siirtoväen korvauksiin käytettäisiin yksinomaan metsiä, joita otettaisiin muun muassa valtiolta. Jo joulukuun alkupuolella 1944 koomuksen lehdissä esiintyi kiertoartikkeli, joka vaati valtion reaaliomaisuuden asettamista käytettäväksi siirtoväen korvauksia maksettaessa. Myöhemmin *Maaseudun Tulevaisuus* näki suurena puutteena, ettei maanhankintaesityksessä mainittu kyseisiä metsiä. Lehti kannatti yhdessä muun muassa *Helsingin Sanomien* kanssa valtion metsämaiden käyttämistä asutustoimintaan. Myös muiden yhteisöjen maiden käyttämisestä näkyi julkisuudessa mainintoja. Turun ja Porin läänin kunnallispäivien julkilausumassa mm. vaadittiin kunnille jätettäväksi huoltonäkökohtiin vedoten välttämättömät maa-alueet.⁷¹

Myös maalaisliittolainen *Savon Sanomat* asettui puoltamaan korvausmetsien perustamista, jota hanketta se samassa yhteydessä totesi vasemmiston vastustavan. Näin menetellen asutustoimenpiteet voitaisiin lehden mielestä kohdistaa vain niihin, jotka todella aikoivat asettua itsenäisiksi viljelijöiksi ja joilla oli edellytykset sellaisina menestyä. Tämä helpottaisi samalla välttämättömän ja

⁷⁰ SSD 9.12.1944, 30.12.1944. Edellä mainitut pääkirjoitukset on kirjoittanut *Helmer Lehti*, 12.1.1945, *Rinne*. Kysymyksessä on maisteri Rafael Rinne, sosiaaliministeriön osastopäällikkö, joka v. 1945–48 oli mm. kansantaloudellisen neuvottelukunnan jäsen. – Vasemmiston halu suojella kuntain ja valtion maita johtui siitä, että se halusi periaatteessa supistaa yksityisomistuksen mahdollisimman vähiin; yhteisöjen maiden jakaminen olisi ollut periaatteen vastaista toimintaa. Vrt. myös Forssan kokouksen (1903) kanta. *Borg*, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964 s. 35.

⁷¹ MT 13.2.1945, Savo 13.2.1945, HS 13.1.1945. Yksityisomistusta kannattava oikeisto kannatti yhteisöjen maiden laajaa käyttöä, koska se olisi heidän omien maiden säästämisen ohella merkinnyt maaomaisuuteen kohdistuneen sosialisoinnin taantumista.

todella kiireellisen asutustoiminnan järjestelyä ja asutusmaan kysyntä supistuisi normaaleihin uomiinsa.⁷²

Tähän kysymykseen palattiin laajemmin taas vuoden 1945 lopulla ja alkuvuodesta 1946. *Suomen Sosialidemokraatti* puolusteli yleishyödyllisten maiden jakamattomuutta ja totesi suurmaanomistajain tekevän kaikkensa, että kyseisiä maita otettaisiin mahdollisimman paljon, jotta heiltä itseltään menisi vastaavasti vähän. Vasemmiston piti lehden mukaan vastustaa valtion ja kuntain maiden laajaa käyttöä. *Vapaa Sanakin* asetti omasta puolestaan valtion ja kunnat toissijaisiksi maanluovuttajiksi. Ensiksi mainittu lehti oli halukas antamaan kunnallisten elinten tehtäväksi jo kesällä 1946 varsinaisen asutustilojen muodostamisen.⁷³

Oikeisto ajoi vuonna 1946 edelleen korvausmetsäasiaa. Maanomistajain Liitto esitti kantanaan keväällä 1946, että ensisijaisesti tuli käyttää asutustoimintaan valtion maita ja muitten osalta tuli erityisesti edistää vapaaehtoisuutta. *Uusi Suomi* näki puolestaan maantarpeen supistuvan, jos korvauksia annettaisiin reaaliomaisuutena. Se palasi tähän aiheeseen seuraavinakin vuosina saaden tukea muilta oikeistolehdistä. Korvausmetsien antamisen ohella toivottiin muutenkin laajempaa asutustoimintaa valtion maille. Myös siirtoväen äänenkannattaja *Karjala* vaati toistuvasti valtion maita asutukseen. Maalaisliittolaisessa puheenvuorossa vuodelta 1948 *Ilkka* esitti kantanaan, etteivät vasemmistopuolueet todellisuudessa haluakaan suomalaista pienyritteliäisyyttä ja pienomistusoikeuteen perustuvaa maareformia ja omien kotien hankintaa. Ne mieluummin säästävät yhtiöiden, valtion ja herrasviljelijöiden maita kuin antavat lisämaita elinkelvottomien tilojen omistajille. Vasemmiston kielteinen kanta valtion maiden käyttämisessä oli luettavissa muun muassa *Vapaassa Sanassa*. Maalaisliiton aloitteesta teki 41 kansanedustajaa vielä vuonna 1948 hallitukselle kyselyn valtion maiden käyttämisestä asutustoimintaan.⁷⁴

⁷² Savon Sanomat 8.2.1945.

⁷³ SSD 9.11.1945, 4.6.1946, *Valfrid Eskola*. Vrt. s. 60.

⁷⁴ US 7.2.1946, 15.3.1946, 13.2.1948, pääkirjoituksen Korvausmetsät on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*, 11.5.1948; HS 20.6.1947, 15.12.1947, pääkirjoituksen Maanhankinta ja inflaatio kirjoitti hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*; *Karjala* 25.4.1948, 10.6.1948; *Ilkka* 1.7.1948; *Vapaa Sana* 13.12.1948; VP 1948 ptk. 7.12.1948 s. 987–989. Vrt. Maamiehen Sanomat 12.11.1948.

5. KYSYMYS OIKEUSTURVASTA

Asutuskeskustelussa puhuttiin toistuvasti oikeusturvasta. Tällöin oli kyse oikeudenmukaisuudesta yleensä, oikeuslaitokseen ja viranomaisten toimien oikeutukseen liittyvistä kysymyksistä. Aihetta käsitteli laajimmin maanluovuttajapuoli, mutta myös siirtoväki käytti siitä puheenvuoroja.

Yleiseen oikeudenmukaisuuteen nähden kaikki osapuolet olivat yhtä mieltä siitä, että kaikkien kansalaisten oli päästävä tasaveroiseen asemaan asutustoiminnan yhteydessä. *Suomen Sosialidemokraatti* puhui oikeudenmukaisuudesta tarkoittaen erityisesti siirtoväen raivauskysymystä. Se huomautti, että nyt asutustoiminnalta kielletykin alueet oli ostettu siirtoväen kärsimyksillä ja omaisuudella. Maanomistajat puolestaan toivat suurkokouksessaan julki kannan, että siirtoväelle ynnä muille asutettaville piti tehdä oikeutta, mutta toista osapuolta ei saanut samalla saattaa oikeudettomaan asemaan, vaan maanluovuttajillekin oli taattava riittävä oikeusturva.⁷⁵

Uuden Suomen mielestä siirtoväen asuttamisen yhteydessä ja tämän kansanosan kysymyksessä yleensä sovellettiin todella kansanvaltaista oikeudenmukaisuutta tavalla, jolla siihen asti oli tuskin ollut vastinetta muualla. Jotta oikeutta olisi tehty maanluovuttajille maatalousjärjestöjen ja Maanomistajain Liiton toivomalla tavalla, lakiin olisi pitänyt ottaa tarkka maanluovutusasteikko, jonka puuttumisen katsottiin riistävän oikeusturvan maanomistajilta. Asteikko todettiin toisaalta liian jyrkäksi. Edelleen huomautettiin niiden, joilta ensin otettiin maata, joutuvan muita huonompaan asemaan, koska asutustoiminta kestäisi vuosia eivätkä kaikki kuitenkaan haluaisi maata.⁷⁶

Vuoden 1946 alussa siirtoväki käytti asiansa puolesta kiivaita puheenvuoroja, joissa muun muassa puhuttiin oikeustaistelusta. Agronomi Urho Kähkönen totesi eräässä näistä, että annetut lupaukset epätasaisesti langenneiden sodan seuraamusten tasaamisesta voimien mukaan olivatkin olleet palturia, taitavaa propagandaa sekä valtion että yksityisten kansalaisten taholta. Hän totesi edelleen, että siirtoväen asiaa voitaisiin hoitaa kunniallisella tavalla ja että oli ollut turhaa vedota mihinkään valtiolliseen puolueeseen tai ryhmään,

⁷⁵ SSD 12.2.1945. *Ilmari Tiainen*; Karjala 13.3.1945, 15.3.1945, 16.3.1945; Maanomistajain Liiton ark.: Lausuntoja . . .; MT 10.3.1945, US 10.3.1945.

⁷⁶ MT 5.6.1945, 26.6.1945.

koska mikään ei ollut kokonaisuudessaan asettunut siirtoväen elinkysymysten oikeudenmukaisen ratkaisun taakse. Puhujan mielestä julkinen sana oli kunnostautunut harvoja poikkeuksia lukuunottamatta vastustushengen lietsomisessa, ja valtiolta oli pitänyt siirtoväen asiaa toisen luokan kysymyksenä, mistä johtuen siirtoväen oli otettava joukkovoima selkätuekseen ja järjestäytyttävä viimeiseen mieheen.⁷⁷

Jo vuoden 1946 syksyllä oikeuskysymykseen liittyvä keskustelu alkoi suuntautua oikeiston lehtien, aivan erityisesti *Helsingin Sanomien* taholta asutusviranomaisia vastaan. Asutusviranomaisten sanottiin olevan valtio valtiossa, jolle eivät hallitus ja eduskuntakaan pystyneet sanomaan mitään. Väitettiin myös lain saaneen tulkitsijoidensa käsissä aivan oleellisesti toisen sisällön kuin mitä lain säätäjät olivat alun perin tarkoittaneet. Maanluovuttajien oikeuskäsitteitä loukkasi samaan aikaan erityisesti se, että syysviljan kylväjä, jolta alue otettiin asutustarkoituksiin ennen seuraavaa kevättä, ei saanutkaan korjata satoa. Tämän katsottiin myös heikentävän viljatuotannon toivottua kasvua.⁷⁸

Kevätallvella 1947 *Helsingin Sanomat* uudisti hyökkäyksensä asutusviranomaisia vastaan vedoten nimenomaan toimenpiteiden laillisuuteen. Todettiin sodanjälkeisessä yhteiskuntaelämässä esiintyneen valitettavan paljon ilmiöitä, jotka osoittivat pyrkimystä vakiintuneiden oikeusperiaatteiden syrjäyttämiseen ja siten oikeusjärjestyksen perusteiden horjuttamiseen. Edelleen pantiin merkille hallinnollisten viranomaisten taipumus ottaa itselleen kuulumatonta valtaa, mistä esimerkkinä mainittiin nimenomaan asutusasiainosaston tapa määrätä kiertokirjeillään maanhankintalain tulkintalinjoja. Lehti arvosteli useiden yksityisten esimerkkien valossa tapahtunutta tuomioistuinten arvostelua ja esitti kantanaan: »Maata on lailla rakennettava – mutta myös jaettava.» Toisessa pääkirjoituksessaan sama lehti sanoi puhutun, että maanhankintalaki olisi hyväksyttävänä pidettävää omaisuuden tasaamista, mutta käytäntö osoitti sen aiheuttaneen sekaannusta ja epätasaisuutta luovutusvelvollisten keskuudessa. Laissa oli ruotsinkieliset seudut pantu erikoisasemaan ja pohjoisraja vedetty valitettavan alas etelään. Mainittujen epätasaisuuksien katsottiin loukkaavan yleistä oikeudentuntoa ja herättävän katkeruutta huonompaan asemaan jou-

⁷⁷ Karjala 11.1.1946, 13.1.1946 (ei pääkirjoitus).

⁷⁸ HS 9.9.1946, 14.9.1946, 27.9.1946; kaikkien näiden kannanottojen takana oli Maanomistajain Liitto, sillä varatuomari *Osmo Oittinen* on kirjoittanut pääkirjoitukset Oikea ja vasen käsi, Laskelmat puuttuvat ja Valtio valtiossa.

tuneissa luovutusvelvollisissa. Eräs yksityinen katkeruuden syy oli edellä usein mainittu hintakysymys.⁷⁹

Vuonna 1948 *Helsingin Sanomat* sai huomattavasti tukea muilta oikeisto-lehdiltä, jotka varsin yksimielisesti katsoivat oikeusturvallisuuden olleen asutustoiminnassa epätydyttävän. Tästä nähtiin osoituksena nimenomaan maaylioikeuden poisjättäminen laista ja toisaalta aikaisessa vaiheessa maata luovuttaneiden ja myöhemmin luovuttamaan joutuneiden menetyksissä vallinnut epäsuhte. Kaikkein suurimpana epäoikeudenmukaisuutena mainitaan yhä uudelleen maan hinnoittelu asutustoiminnassa, toisin sanoen maanluovuttajien saatavien jääminen ilman indeksiturvaa. *Helsingin Sanomat* johti edelleen asutusviranomaisten ahdistelua puuttuen eräässä vaiheessa jopa asutusasiainosaston kunniallisuuteenkin. Viranomaiset saivat tästä aiheen lähettää STT:lle ja lehdille vastineen, jossa todettiin: »Koko sen ajan, jona maanhankintalakeja on toteutettu, on *Helsingin Sanomat* käsitellyt maanhankintalain mukaista asutustoimintaa tavalla, josta voidaan hyvällä syyllä sanoa, että se jos mikään on »tarkoituspäristä» tiedotustoimintaa. *Maakansa* puolestaan kysyi samaan asiaan liittyen, kävikö tällainen kirjoittelu yhteen julkisen sanan velvoitusten kanssa. Jos tarkoituksena oli ajaa yhteiskunnalle välttämätön maan ja oman kodin hankinta karille sillä tavalla, että tätä vaikeata työtä suorittavilta asutusviranomaisilta vietiin välttämätön arvovalta pois, tässä suhteessa oli suoritettu raskas virhelaskelma, *Maakansa* esitti kantanaan.⁸⁰

Lopuksi on vielä nimenomaan vuodelta 1948 palautettava mieleen purkupäätösten julkitulon yhteydessä nimenomaan lehdissä esiintyneet puheenvuorot. Keskustelu käynnistyi siitä, että eräissä yksityistapauksissa korkein oikeus katsoi asian vaativan tehtyjen päätösten purkamista, mikä merkitsi eräiden asutettujen karjalaisten joutumista uudelleen evakkotielle. Käydyssä keskustelussa siirtoväen äänenkannattajat ilmaisivat syvän huolestumisensa, ja oikeistolehdet näkivät nämä tapaukset omien mielipiteidensä ehdottomina todisteina. *Helsingin Sanomat* esim. katsoi ASO:n tulkinneen lakeja luovutusvelvollisten vahingoksi. *Maakansa* asettui tässä kysymyksessä puolustamaan viran-

⁷⁹ HS 24.1.1947, pääkirjoituksen Asutustoiminta ja laillisuus on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*, 23.2.1947.

⁸⁰ US 22.1.1948, Aamulehti 2.3.1948 ja 22.2.1948, Uusi Aura 6.4.1948, HS 15.10.1948, 29.11.1948; As.hall.ark., Mts. K1:n as.vk:n arkisto: vuoden 1948 lähetteet. *Maakansa* 20.10.1948.

omaisia tapansa mukaan. Myös SKDL:n äänenkannattajat esiintyivät tässä asiassa siirtoväen puolesta.⁸¹

6. YHTEENVETO SIIRTOVÄEN JA MAANLUOVUTTAJIEN MIELIPITEIDEN VASTAKKAISUUDESTA

Maanluovuttajapiirit ajoivat asteittain suoritettavaa asutustoimintaa, jossa siirtoväelle piti antaa etuoikeus maan saantiin. Kuitenkin siirtoväki monissa kysymyksissä lukeutui suureen maansaajien ryhmään, jonka edut olivat risti-riidassa maanluovuttajien intressien kanssa. Siirtoväen ja maanluovuttajien mielipiteet erosivat ratkaisevasti esimerkiksi asutuksen pohjoisrajakysymyksessä. Maanluovuttajat olivat halukkaita sijoittamaan siirtoväkeä sijoitussuunnitelmassa määrätyn rajan pohjoispuolellekin, koska siellä oli runsaasti viljelykelpoista maata. Rajan pätemättömyyttä perusteltiin myös sillä, että se oli määrätty maanluovuttajia kuulematta. Siirtoväki puolestaan halusi tulla sijoitetuksi mahdollisimman etelään ja piti muita suunnitelmia korpenheittämisyrityksinä. Tätä kysymystä ei keskustelussa kosketeltu vuoden 1946 jälkeen eivätkä esitetyt mielipiteet saaneet mitään muutoksia aikaan käytännössä.

Pika-asutuksen kaudelta periytyi sodanjälkeisen asutuskeskustelun aiheeksi kysymys valmiin pellon ja raivauksen välisestä suhteesta. Maanluovuttajat suosittelivat yksimielisesti raivauslinjaa siirtoväen vaatiessa mahdollisimman paljon valmista peltoa uusiin tiloihinsa. Kansantaloudellisessa neuvottelukunnassa maanluovuttajien vaatimus sai konkreettisen muodon: puolet peltona, puolet viljelykelpoisena maana. Siirtoväki piti tätäkin epäoikeutettuna ja vaati valtion ja maanluovuttajien osallistumista lopun osan raivaamiseen. Aihetta käsiteltiin innokkaimmin maanhankintalain säätämisen aikana, joskin hajamielipiteitä esitettiin siitä vielä vuoden 1946 ajanakin. Todellisuudessa siirtoväki varmasti sai enemmän valmiina peltona kuin viljelykelpoisena maana. Ratkaisun ovat sanelleet käytännön olosuhteet pikemmin kuin periaatteelliset kannanotot.

⁸¹ HS 5.5.1948, 8.6.1948, pääkirjoituksen Tuomion purku ja maanlunastus on kirjoittanut varatuomari *Osmo Oittinen*, 7.7.1948, 26.7.1948; Maakansa 15.4.1948, 15.7.1948; Karjala 23.4.1948, 25.4.1948; Maamiehen Sanomat 4.6.1948.

Maanluovuttajat esittivät asutuskeskustelussa hyvin usein kansantaloudellisia perusteluja kantansa tueksi. Siirtoväki puolestaan piti niitä liian ahtaana näkökulmana asutuskysymykseen, joka oli myös sosiaalinen ja väestöpoliittinen ongelma. Erittäin ahkerasti maanluovuttajat vetosivat maamme liian pieneen tilakokoon. Sen vuoksi pyrittiin maanhankintalakiin saamaan luovutusasteikko, joka olisi mahdollisimman tarkoin määritellyt luovutusten suuruudet. Tämä vaatimus ei suoranaisesti kohdistunut siirtoväkeä vastaan, mutta karjalaiset torjuivat sen mahdollisesti asutustoimintaa jarruttavana tekijänä. Siirtoväki vertasi mielellään menetyksiään maanluovuttajien maksettavaksi pantuun omaisuudenluovutusveroon; rinnastuksen tulos nähtiin karjalaisille edulliseksi. Siirtoväki toivoi myös kaikkien kansalaisten joutuvan tasaveroiseen asemaan, maa ei saanut joutua saajalle luovuttajan kustannuksella. Näin kuitenkin osittain kävi, koska maanluovuttajat eivät toistuvista yrityksistään huolimatta onnistuneet saamaan saatavilleen inflaatiotakuuta.

Maanluovuttajien vetoaminen liian pieneen tilakokoon ja elintarviketilanteen huonontumiseen eivät juuri käytännössä tuottaneet tulosta. Sen sijaan heidän vaatimuksensa asutusohjelman tarkistamisesta ja valtakunnallisen asutussuunnitelman laatimisesta johtivat toivottuun tulokseen. Myös talouspiirit oli valjastettu vetämään tätä asiaa. Tutkimuksen aikaansaaminen ei sinänsä ollut siirtoväen etujen vastaista, vaan sitä päinvastoin perusteltiin sillä, että asutustoiminnan päätarkoitus on jäänyt toteutumatta. Kysymys yhteisöjen maiden käyttämisestä asutustoimintaan sai aikaan rintamaan menon oikeiston ja vasemmiston kesken. Asia sivusi siirtoväkeä sikäli, että näiden maiden laaja asutustoimintaan käyttäminen olisi tehnyt mahdolliseksi korvausten antamisen siirtoväelle reaaliomaisuutena korvausmetsien muodossa. Oikeusturvan osalta siirtoväen ja maanluovuttajien mielipiteet yhtyivät, kumpikin osapuoli piti sitä epätäydellisenä. Molemmat katsoivat asiaa kuitenkin eri puolilta.

V Ruotsalaisalueiden asutustoiminta — kiihkeimmin keskusteltu yksityiskohta

Ruotsalaisalueiden asutustoiminta muodostaa niin ilmeisen asiakokonaisuuden, että on tarkoituksenmukaista käsitellä sitä yhtenä päälukuna. Vaikka asia koko lainsäädännön huomioon ottaen oli varsin pieni, tästä kysymyksestä syntyi erittäin laaja, jopa ulkopoliittista kiinnostusta osakseen saanut keskustelu. Eri ryhmien kannanotot käsitellään seuraavassa pääluvussa kronologisessa järjestyksessä.

1. MAANHANKINTALAIN HYVÄKSYMISTÄ EDELTÄNYT KESKUSTELU

Vuosien 1940–1944 siirtoväkikysymystä käsiteltäessä havaittiin kielirintamalla vallinneen rauhan sodan aikana (vrt. s. 82). Kuitenkin jo sodan loppuvaiheessa, siirtoväen evakuoitinvaiheen aikana, esiintyi kannanottoja, jotka viittasivat kysymyksen uuteen aktualisoitumiseen. Ruotsalainen kansanosa oli ennättänyt osoittaa huolestumista jo sen alueelle pakkokeinoin tapahtuneesta inkeriläisten sijoittamisesta alkuvuodesta 1944, jolloin sen edustajat olivat ottaneet asiassa yhteyttä sisäministeriin. Ennen kesähyökkäyksen lopullisen merkittävyyden selviämistä oli kansankäräjien alaelimeksi asetettu Finlands-svenska jordnämnden hoitamaan asutuskysymystä. Se pyrki sanomalehtiartikkeleilla, tiedonannoilla ym. neuvomaan nimenomaan ruotsalaisia maanomistajia ja muokkaamaan julkista keskustelua haluamaansa suuntaan. Tämä elin hoiti sittemmin myös maanhankintalakiin liittyvän informaation välittämisen.¹

¹ Svenska Finlands folkting. 1946 års folkting. Protokoll, handlingar och beslut s. 26–27; *Kulha, Keijo K.*, Inkeriläisten siirtäminen Suomeen II maailmansodan aikana s. 254.

Hufvudstadsbladet arvosteli jo heinäkuussa 1944 siirtoväen sijoittamista rannikkokuntiin pitäen tilannetta esimerkiksi Lounais-Suomessa kohtuuttomana. Samalla se viittasi jo pika-asutuslain ajoilta tuttuun vaatimukseen, ettei teolliselle alueelle saisi sijoittaa liikaa maatalousväestöä. (Vrt. s. 80) – Tällä kannalla oli tiettyjä yhtymäkohtia ministeri Kalliokosken vaatimuksen kanssa, ettei maatalouden harjoittajien suhteellinen lukumäärä saanut vähentyä siirtoväen sijoittamisen yhteydessä. – Puhuessaan ruotsalaiselle yleisölle Helsingissä syksyllä 1944 Ernst von Born tavallaan määritteli myös ruotsinkielisen väestön tulevan suhtautumisen asutustoiminnan kielikysymykseen. Hän lausui muun muassa: »Ruotsalaisten taholla meidän tulee samanaikaisesti, kun osallistutaan kansamme edessä olevaan vaativaan työhön, pitää huolta ruotsalaiskansallisista intresseistä.» Samalla von Born puhui velvoittavia sanoja jälleenrakentamisesta korostaen, ettei sen yhteydessä ruotsalaiskansallisia oikeuksia saanut loukata. – Samaan aikaan *Hufvudstadsbladet* kehotti yksimielisyyteen siirtoväkikysymyksessä ja vanhojen erimielisyyksien karttamiseen. Kuitenkin samaan aikaan ruotsinkielisissä lehdissä asetuttiin jyrkästi vastustamaan senkaltaista siirtoväen maahan kiinnittämistä kuin vuonna 1940 suositellen vapaaehtoisuutta kysymyksen parhaana ratkaisuna.²

Professori Haataja oli esitelmöidessään vuoden 1944 lopulla kielirauhakomitean mietinnöstä päätoimittajille järjestetyssä informaatiotilaisuudessa maininnut, että erikoiskysymyksissä oli otettava huomioon kielipoliittisen kiistan kokonaisuus. Ainoastaan kokonaiskuvan pohjalla voitiin saada aikaan oikea asennoituminen erikoiskysymyksissä. Nimenomaan maanhankintalain mukainen asutustoiminta oli tällainen erikoiskysymys. Kun sen ratkaisua viitoittava Nissisen komitean mietintö oli valmistunut, sitä tervehdittiin karjalaisten taholla tyydytyksellä. Kansankäräjien valtuutetut taas esittivät puhemiehistönsä välityksellä pääministeri Paasikivelle komitean periaatteiden aiheuttavan ruotsalaiselle väestölle vaikeuksia. Kansankäräjien asiakirjoissa todetaan ruotsalaisten kannanottojen saaneen laajaa vastakaikua pääministerin luona. Tämän ymmärrettävyys tulee ilmeiseksi edempänä käsiteltäessä yksityiskohtaisesti Paasikiven kantaa.³

² *Born, Ernst von, Levnadsminnen* s. 399; Hbl 15. 7. 1944, 21. 10. 1944, Karjala 16. 7. 1944, 13. 9. 1944, Savo 11. 10. 1944. Hbl suhtautui yleensä erittäin maltillisesti siirtoväkikysymykseen, mikä johtui päätoimittaja Amos Andersonin maltillisesta linjasta.

³ VA. VTL. Informaatiotilaisuuksien esitelmät 1944; Svenska Finlands . . . (1946) s. 27; *Yrjölä* emt. s. 86; Karjala 3. 1. 1945.

Asutustoiminnan kielikysymyksestä kirjoitettiin tammikuussa 1945 monissa Suomen lehdissä. *Pohjolan Sanomat* tiesi eräässä Ruotsin lehdessä kerrotun huhusta, että Ruotsi oli asettanut avunantonsa ehdoksi, ettei Suomen ruotsalaisten etuja loukattaisi hankittaessa maata siirtoväelle ja rintamasotilaille. Samalla se tahtoi uskoa, ettei kyseisiä ehtoja asetettaisi, ja piti luonnollisena, ettei Suomen ruotsalaisten taholla asetuttaisi kielteiselle kannalle maakysymyksessä, koska kyseisten ryhmien maansaantikysymys oli kansan yhteinen asia, jonka vuoksi vähitellen hiljaisuuteen painunutta kieliriitaa ei olisi varaa tuoda vaikeuksiimme. (Vrt. tämän pääluvun neljättä alalukua ruotsalaisten osalta.) Myös *Uuden Auran* mielestä kaikki erimielisyyden aiheet olivat jälleerakennuksen aikana vahingollisia, mistä syystä kieliriidan kielteiset vaikutukset oli torjuttava jo ennalta. *Sosialistinkin* mielestä ruotsalaiset suurviljelijät olivat sekoittaneet asiaan tunnuseikkoja. Ruotsinkielisten äänenkannattajat olivat kuitenkin peräti eri mieltä tässä kysymyksessä. Esimerkiksi *Österbottning*en puhui asutustoiminnan aiheuttamasta suomalaistamisuhasta ja totesi komitean työssä olleen siltä osin puutteita.⁴

Ennen esityksen antamista oli hallituksen piirissä esiintynyt erimielisyyksiä kieliasiassa (vrt. s. 92–94). Ministeri Urho Kekkonen oli sanellut valtioneuvoston pöytäkirjaan eriävän mielipiteensä. Hänen mielestään tuli ainoastaan sellaiset ruotsinkieliset ja kaksikieliset kunnat, joissa enemmän kuin puolet väestöstä on ruotsinkielisiä, asettaa rajoittavien säännösten alaisuuteen. Kun kysymys sitten tuli valtiopäivien pohdittavaksi, eduskunta olisi kokonaisuudessaan ollut varmasti valmis allekirjoittamaan ed. Soinin (kok.) mielipiteen: lain on luvattava samat oikeudet niin suomalaisille kuin ruotsalaisille. Mitä nämä oikeudet käytännössä tulivat merkitsemään, siitä menivät mielipiteet kuitenkin kokonaan ristiin. Ensimmäiseksi kiistan aiheeksi muodostui Ahvenanmaan valtioonmaan käyttämiskysymys, kun ruotsalaiset kansanedustajat yksimielisesti hallituksen esitystä vastaan puolsivat Ahvenanmaan koskemattomuutta. He vetosivat todisteluissaan perustuslakiin ja vieläpä Kansainliitonkin päätöksiin nähdessään siirtoväen muodostavan pahimman vaaran alueilleen. Näin kielikysymys oli muodostunut alusta alkaen erimielisyyden aiheeksi myös asutustoiminnan eduskuntakäsittelyn aikana.⁵

⁴ *Pohjolan Sanomat* 3. 1. 1945; *Uusi Aura* 5. 1. 1945; *Sosialisti* 8. 1. 1945; *Österbottningen* 5. 1. 1945.

⁵ VP 1944 ptk. 2. 2. 1945 s. 1249–51.

Karjalaiset kansanedustajat väittivät lainsäädännön suojelevan ruotsinkielisiä vaatien maata raivattavaksi myös ruotsalaisalueilta. Ed. Pyy (sos.dem. ja karj.) siteerasi Lapuan liikkeen Vihtori Kosolan mahtipontisia sanoja: »Tämän maan pelot eivät kysy, mitä kieltä kyntäjä puhuu.» Ed. Hästbacka (ruots.) oli omasta puolestaan huolestunut muka siitä, etteivät karjalaiset menettäisi eri puolille hajaantuneina erikoispiirteitään, ja näin ollen hän ehdotti heidän yhteistä sijoittamistaan pohjoisille suoalueille. Siellä tavoiltaan toisiinsa kiinnikasvaneet siirtolaiset voisivat hyvin säilyttää erikoispiirteensä. Ehdotuksen kielipoliittiset tarkoitukset olivat ilmeiset.⁶

Rinnan eduskuntatyön kanssa kielikysymystä käsiteltiin myös sanomalehdistössä. Tätä todistaa hyvin vaasalaislehtien käymä mielipiteiden vaihto. Pohjanmaalla kysymys oli käytännössä kaikkein kipein keväällä 1945. *Ilkan* mielestä ruotsinkieliset suurmaanomistajat jäivät asutustoiminnan ulkopuolelle maanhankintalain senhetkisten säädösten perusteella. Samaan aikaan kun suuret ruotsalaiset kartanot jäisivät koskemattomiksi, siirtoväki tulisi osin sijoitetuksi takamaille. Lehti asettui kyseistä kielipykälää vastaan ja sai jo seuraavina päivinä vastaansa saman kaupungin ruotsinkielisen äänenkannattajan *Vasabladetin*, joka kirjoitti otsikolla »Ful finsk manöver». Vastaus oli erittäin kärjistetty. Sen mukaan suomalainen nationalismi käytti kaikki mahdollisuudet ruotsalaista väestöä vastaan ja se tulkitsi selviä pykäläiä kuten paholainen raamattua. Lehti käsitti maanhankintalain kielipykälän suojaksi ruotsalaisten seutujen suomalaistamista vastaan, mutta huomautti samaista lain kohtaa käytettävän aseena suomalaistamispyrkimyksissä. Lehti huomautti kaukonäköisesti, että toimeenpanoasetuksen sanamuodolla tulisi olemaan ratkaiseva merkitys. Lehti pani myös merkille Paasikiven mielipiteen, että kielellinen suhde olisi säilytettävä.⁷

Mahdollisesti tästä vaasalaisesta keskustelusta saivat alkunsa eräät muutkin, ajallisesti myöhemmät kysymystä käsittelevät kannanotot. Siirtoväen äänenkannattajissa kielipykälän katsottiin suojelevan ruotsalaisia suurmaanomistajia, mistä syystä se oli kohtuuttomana poistettava. Sen katsottiin olevan lisäksi ristiriidassa hallitusmuodon kanssa.⁸ *Kalevan* »Lakimieskin» yhtyi tä-

⁶ VP 1944 ptk. 2. 2. 1945 s. 1264–66; 1277–79.

⁷ Ilkka 20. 2. 1945, *Vasabladet* 21. 2. 1945.

⁸ Tähän samaan argumenttiin vedottiin myös ruotsinkielisten taholla omia oikeuksia puolustettaessa. Ensimmäisen kerran näin oli tapahtunut jo pika-asutuslain yhteydessä.

hän kantaan todeten kannattavansa kielirauhaa mutta vastustavansa suomenkielisten kuntain maanomistajien sortamista.⁹

Samalla kun ruotsinkieliset voimakkaasti puolustivat oman alueensa koskemattomuutta, he kannattivat alusta lähtien uudisraivauslinjaa asutustoiminnassa, mikä osaltaan ajoi samaa asiaa. Heidän mielestään karjalaisten vaatimus Etelä-Suomeen sijoittamisesta oli väärä. Olisi mentävä niin pitkälle pohjoiseen kuin mahdollista, sillä ruotsinkielisten kuntain maa tarvittaisiin omille rintamamiehille. *Vasabladetin* mielestä suomalaistamisuhka oli olemassa vielä maaliskuun alussa 1945, vaikka J. K. Paasikivi oli ilmoittanut hallituksen pyrkivän säilyttämään kielisuhteet ennallaan. Lehden mielestä suomenkielinen enemmistö oli opetettava kunnioittamaan vähemmistön oikeuksia. – Tällöin kielikysymys oli etenkin Vaasan läänin rannikkoseudulla mielipiteitä kiristävä ongelma, sillä tällä alueella oli erittäin paljon siirtoväkeä. Läänin sisäosissa asiaan näytettiin kannanottojen valossa suhtauduttavan huomattavan rauhallisesti. *Keskisuomalainen* totesi siirtoväen sijoittamisen jälleenrakennustyömme ja sotakorvausten suorittamisen ensimmäiseksi edellytykseksi.¹⁰

Maatalousvaliokunta ehdotti Ahvenanmaan jättämistä kokonaan asutustoiminnan ulkopuolelle. (Vrt. s. 96) Mahdollisesti ammattivaliokunnan sovitelevasta asenteesta johtuen ensimmäisessä käsittelyssä ei kovinkaan laajasti otettu kantaa kielikysymykseen. Siitä muodostui sen sijaan vasta toisen käsittelyn keskeisin aihepiiri, kuten lainsäädännön syntyä selostettaessa jo edellä (s. 97, vrt. myös s. 49) on todettu. Tähän vaikuttivat suuren valiokunnan tekemä muutosehdotus ja pääministeri Paasikiven käyttämät puheenvuorot. Ensimmäisessä yleiskeskustelun aikana pitämässään puheenvuorossa Paasikivi mainitsi, että poikkeuslaki oli tarpeen ja välttämätön, jotta karjalainen siirtoväki saataisiin sijoitetuksi ja uudet elämisen mahdollisuudet sille hankituksi. »Valtakunnan asioiden hoidossa on otettava huomioon laajempia näkökohtia. Ei vähemmin nykyään on meidän näitä laajempia näkökohtia pidettävä silmällä miltei joka askeleella, niinkuin jokaiselle lienee selvää.» Pääministeri palasi uudelleen suuressa valiokunnassa esittämiinsä mielipiteisiin. (Vrt. s. 97.) Ruot-

⁹ Laatokka 27. 2. 1945, Karjala 27. 2. 1945, Kaleva 28. 2. 1945. Lakimies-nimimerkillä kirjoitti hallintoneuvos *Mikko Louhivaara*; eräitä hänen kiertoartikkeleitaan on löydetävissä monista kokoomuksen lehdistä.

¹⁰ Hbl 27. 2. 1945, *Vasabladet* 4. 3. 1945 (Helmer Smeds – ei pääkirjoitus) – ruotsinkielisistä rintamamiehistä oli tuolloin 247 anonut maata; *Ksml* 28. 2. 1945.

sinkielisellä vähemmistöllä oli oikeus saada elää ja tuntea viihtyvänään. Ruotsinkielisen vähemmistön olemassaolo Suomessa oli painava tosiasia, joka kannatti intressiä meitä kohtaan Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa. Se oli tärkeä pohjoismaisen taloudellisen ja sivistyksellisen yhteistyön kannalta. »Jokainen tietää», pääministeri huomautti, »miten ratkaisevaa meille kuluneina vuosina on ollut Ruotsin antama taloudellinen tuki. Kukaan ei myöskään voi olla tietämättä, miten merkityksellinen maamme ja kansamme itsenäiselle elämälle ja ololle on läheisen ja hyvän sivistyksellisen ja sosiaalisen kosketuksen säilyminen Ruotsin ja muun Pohjolan kanssa.» Hankaluudet yksityiskohdissa eivät Paasikiven vakaumuksen mukaan läheskään vastanneet niitä yleisvaltakunnallisia arvoja, joista oli kysymys. Paasikivi katsoi, että maan ottaminen oli kovin isku silloin, kun kansallisia vähemmistöjä tahdottiin vahingoittaa.

Pääministerin mielestä suuren valiokunnan kanta kieliasiaassa oli aivan väärä, sillä sen mukaan kuntaan, jossa oli ruotsinkielisiä 90 % väestöstä, voitaisiin sijoittaa siirtoväkeä niin paljon, että ruotsinkielisten määrä pienenesi lähes viiteenkymmeneen prosenttiin, mikä taas merkitsi valtavaa muutosta kieliasiaassa. Pääministerin mielestä kyseinen laki toi niin paljon vaikeuksia, että kielipykälän synnyttämät olivat aivan mitättömiä. Paasikivi asetti lopulta koko arvovaltansa puolustamaan hallituksen kantaa tässä asiassa: »Mitä vakavammin ja hartaimmin toivon ja esitän, että eduskunta hyväksyy maanhankintalain 92 §:n hallituksen esittämässä muodossa. Jos eduskunta niin menettelee, niinkuin toivon ja odotan, on se poliittisesti viisas teko.»¹¹

Pyrittäessä selvittämään täydellisesti Paasikiven suhdetta asutustoiminnan kielikysymykseen on aluksi pantava merkille, että hän oli jo ennen sotia esiintynyt erittäin maltillisesti kielikysymyksessä, mikä vakaumus oli varmasti entisestään syventynyt Paasikiven ollessa Suomen Tukholman lähettiläänä sotaa edeltäneinä vuosina.¹² Paasikivi oli edelleen vaalien edellä keväällä 1945 radio-

¹ VP 1944 ptk. 26. 3. 1945 s. 1617–19, 1635–36; vrt. Hbl 16. 3. 1945.

² Kirjeissään Tannerille Paasikivi arvosteli silloin maamiestensä haluttomuutta mukauttaa kielipolitiikkaa valitun ulkopoliittisen päälinjan mukaiseksi. *Wahlbäck* s. 148. *Paasikivi* oli jo 1930-luvun puolivälissä kaukonäköisesti tajunnut kielikysymyksen merkityksen. Vuonna 1935 hän esimerkiksi lausui, ettei kansallinen kysymys ollut ainoastaan maan sisäinen asia, vaan sillä oli suuri merkitys Suomen ulkopoliittisille suhteille. Seuraavana vuonna hän taas varoitti sortamasta suomenruotsalaisia, sillä sodan sattuessa Suomi olisi riippuvainen Skandinavian myötätunnosta. *Hämäläinen, Pekka Kalevi*, *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939* s. 243.

puheessaan tuonut esille mielipiteen, että ulkopoliitikka kävi sisäpolitiikan edellä sotaa seuranneina aikoina. Nimenomaan näihin näkökohtiin viittaavat eräät esitykset käsitellessään Paasikiven suhtautumista kielikysymykseen. L.A. Puntila totesi, että vielä sotien jälkeen voitiin Paasikiven todeta tulleen hyvin herkäksi kaikelle skandinaaviselle arvostelulle. Kuitenkaan Paasikivi ei ollut hänen mielestään kielipoliitikko. Silti hän oli välillisesti kansallisen herättäjämme J.V. Snellmanin oppilas. Paasikiveä hyvin lähellä olleena henkilönä Reinhold Svento katsoi puolestaan hänen ulkopoliittisen linjansa ulottuneen jonkinlaisena valonheijastuksena myös puhtaasti sisäpoliittisiin asioihin tarkoittaen tällä nimenomaan suomenkielisen ja ruotsinkielisen väestön suhteita, joilla oli aina ollut suuri vaikutus läntiseen naapuriin. Paasikiven linja oli ulkopoliittinen nimenomaan hyvien suhteiden ylläpitämiseksi Ruotsin kanssa, mikä voitiin saavuttaa sisäpolitiikan keinoin säilyttäen maamme suomenkielisen ja ruotsinkielisen väestön kesken hyvät välit. Aitosuomalaisuuden esiintymistä Paasikivi sen sijaan vastusti ollen tässä asiassa jopa allerginen Sventon muistelmien mukaan.¹³

Paasikiven kantaa käsiteltävässä kysymyksessä valaisee myös Toivo Heikkilä teoksessaan Paasikivi peräsimmä. Pääministerin sihteerinä hän otaksui, että Paasikiven Ruotsin politiikka ei tähännytkään paljon suoran kosketuksen ottamiseen ainakaan ensi alkuun Ruotsiin, sen poliittiseen johtoon, vaan Paasikivi piti peruskysymyksenä Suomessa olevan ruotsinkielisen vähemmistön aseman järjestämistä sellaiseksi, että se tuntisi olonsa viihtyisäksi. Paasikivi laskelmoi, että Tukholmassa seurattiin tämän asian hoitamista tarkoin ja että suhteet paranisivat automaattisesti, jos tätä rataa mentäisiin. – Se, että pääministeri oli osunut oikeaan, näkyi Ruotsin lehtien kannanotoissa, joita käsitellään omana alalukuna myöhemmin. (vrt. s. 249) – Näin ollen Paasikivi oli itse asiassa valmis hyväksymään ruotsinkielisen vähemmistön kaikki vaatimukset ja tyydyttämään ne muutta mutkitta. Hänen käsityksensä mukaan suurpiirteisyyksensä maksaisi suomenkieliselle enemmistölle varsin vähän ja tuotaisi ajan mukana runsaan koron hyvien ulkopoliittisten suhteiden muodossa Suomen ja Ruotsin välillä. Jo ruotsin kielen osaaminen oli suomalaisille tär-

¹³ Puntila, L. A., Kolkuttajan osa. Puheita ja esitelmää 1948–1964 s. 122; Kekkonen, Urho, J. K. Paasikivi. Oma maa 11 s. 382; Svento, Reinhold, Ystäväni Juho Kusti Paasikivi s. 46–47, 98. – Jo 1920-luvulla Paasikivi oli vastustanut puhumista kansallisvaltiosta, jossa ruotsia ei puhuttaisi. *Hämäläinen* emt. s. 133.

keää kanssakäymisen vuoksi ja toinen toistensa paremmaksi ymmärtämiseksi.¹⁴

Toisen käsittelyn aikana Paasikivi otti kantaa vain kielikysymykseen, muita hän ei katsonut voivansa sivuta, koska hänen ehdotuksensa oli jäänyt valtioneuvostossa vähemmistöön. Ruotsinkieliset panivat kuitenkin aivan erityisen kiitollisina merkille Paasikiven esiintymisen nimenomaan tässä asiassa. Kansankäräjien valtuutetut olivat omasta puolestaan julkaisseet vetoamuksen eri puolueiden eduskuntaryhmille hallituksen kannan hyväksymisen puolesta. Sen taakse ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmä ymmärrettävästi asettui yksimielisesti. Kun lain käsittely oli eduskunnassa saatu päätökseen, ruotsinkielisten edustajat esittivät Paasikivelle erityisen kiitoksen hänen hallituksessa ja valtiopäivillä kielikysymyksessä tekemästään työstä. Näihin kiitoksiin yhtyi muun muassa Eirik Hornborg *Nya Arguksessa*.¹⁵

Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajien lisäksi käydyssä keskustelussa pääministeri Paasikiven kantaa asettuivat kannattamaan monet sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän jäsenet. Monet puhujat asettuivat puolestaan suuren valiokunnan kannalle. Näin tekivät muun muassa kaikki puheenvuoron käyttäneet maalaisliiton edustajat ja karjalaiset kansanedustajat. Ed. Inkinen (maal. ja karj.) totesi pääministerin lausuneen suuressa valiokunnassa, että karjalaisten asuma-alueita ei ottanut Kanta-Suomi vaan vieras valtio ja kantasuomalaiset olivat olleet sitä puolustamassa viimeiseen saakka. Ruotsalaisia maita piti hänen mielestään saada karjalaisille, sillä ilman Karjalan menetystä olisi voinut mennä koko Suomi. Ed. Niukkanen (maal. ja karj.) valitti, että ruotsalaiset käyttivät hyväkseen maan hädänalaista asemaa hankkiakseen itselleen kohtuuttomia oikeuksia. Ed. Salmiala (IKL) ja ed. Kukkonen (maal.) olivat samaa mieltä, Ed. Simonen (sos.dem.) epäili puolestaan ruotsinkielisten suurmaanomistajien tehneen tieteen tahtoen kysymyksestä ulkopoliittisen. Ed.

¹⁴ *Heikkilä*, Paasikivi peräsimmä s. 58, 61. Todettakoon vielä, kuten edellä jo ohimennen mainittiin, että myös *Paasikiven* uuden hallituksen ohjelmajulistus sisälsi aivan erityisen kohdan ruotsinkielisen vähemmistön turvallisuuden tunteen ja viihtyvyyden lisäämisestä. VP 1945 ptk. 19. 4. 1945 s. 49–54. – Vasta Paasikiven yksityisarkiston avautuminen tutkimukselle tekee mahdolliseksi täydellisesti selvittää Paasikiven suhtautumisen kielikysymykseen. Paasikivi sai varmasti voimakasta tukea ajamalleen kannalle presidentti *Mannerheimilta*. Sota-aikana ylipäällikkö oli moneen otteeseen korostanut Ruotsin yhteyksien tärkeyttä. *Tuompo, W. E.*, Päiväkirjani päämajasta 1941–1944 s. 47, 58. *Kaj Snellmanin* haastattelu.

¹⁵ Svenska Finlands... (1946) s. 26–27; *Nya Argus* n:o 8/1945 s. 106. (Vert. s. 49)

Mäkeläinen (sos.dem.) esiintyi myös voimakkaasti siirtoväen puolesta sanoen olevansa »varmasti vakuutettu siitä, että jos pykälä hyväksytään siinä muodossa kuin se on suuren valiokunnan mietinnössä, se ei aiheuta mitään ulkopoliittisia seuraamuksia.» Ratkaisu herättäisi tarpeellista kunnioitusta ruotsinkielisten keskuudessa. – Ruotsinkielisten taholta vastasi ed. Kullberg pitäen ruotsalaisten reaktiota täysin ymmärrettävänä, sillä vastaavassa tilanteessa suomenkielinen väestö olisi tehnyt aivan samoin.¹⁶

Hallituksen esityksessä mainitun kannan voitettua lopulta toisessa käsittelyssä (vrt. s. 98) asiaan kiinnitettiin laajemmin huomiota myös lehdistössä. *Helsingin Sanomat* piti kielikysymyksen saamaa ratkaisua – siis hallituksen ja Paasikiven kantaa – laajakatseisena ja positiivisena. Lehden mielestä ruotsalaisille myönteinen ratkaisu ei tyydyttänyt kaikkia, jotka halusivat nostaa tämän kysymyksen tiimoilta esiin vanhan kieliriidan. Edelleen se esitti, ettei ollut oikeutta leimata kielifanaatikoksi niitä, jotka olivat vaatineet samanlaista kohtelua suomenkielisille ja ruotsinkielisille. *Hufvudstadsbladetin* mielestä oli tehty poliittisesti viisas päätös, missä katsottiin suurin ansio olleen J.K. Paasikivellä.¹⁷

Vielä MHL:n kolmannessakin käsittelyssä kielikysymyksestä käytettiin 27 puhevuoroa. Tällä kertaa vt. pääministeri Pekkala esiintyi kieliasian puolesta. Hän esitti, että ruotsinkielisille tehty epäedullinen päätös tulisi varmasti aiheuttamaan seurauksia Ruotsin ulkopoliitiikassa. Otaksuntansa tueksi Pekkala esitti Ruotsin sanomalehtien kannanottoja. Hallituksen erityinen kiinnostus kielipykälän hyväksytyksi tulosta sen ehdottomassa muodossa johtunee yleisistä vaikeuksista aikana, jolloin kaikki vaikutti kaikkeen. Maamme oli tuolloin suuressa määrässä riippuvainen Ruotsin taloudellisesta avusta, joten maanhankintalaista ei voitu poistaa ruotsalaisseutujen maanomistajille esitettyjä etuoikeuksia, koska Ruotsin jopa sanottiin ilmoittaneen niiden säilyttämisen taloudellisen avun antamisen ehdoksi.¹⁸ – Ed. Kullberg piti lain parhaana puolelta, että se turvasi ruotsalaisten edut, suomalaistaminen ei olisi silloin lain mukaan mahdollista. Ed. Erich (sos.dem.) puolestaan katsoi kielikysymyksen

¹⁶ VP 1944 ptk. 26.–27. 3. 1945 s. 1624–26, 1628–30, 1636, 1684–1685.

¹⁷ HS 29. 3. 1945, Hbl 28. 3. 1945.

¹⁸ *Hyvämäki*, Vaaran vuodet s. 62; *Louhivaara, Mikko*, Sodanjälkeisiä näkemyksiä. Havainnot ja sisäisistä oloistamme s. 15. *Louhivaara* avusti Helsingin Sanomia asutuskysymyksissä, kuten useista nooteista on voitu havaita.

ainoastaan ohimeneväksi lapselliseksi hurmahenkisyydeksi. Eräät puhujat kuvasivat lopullista ratkaisua vielä ruotsinkielisten lojaalisuuden puutteen todistuksena.¹⁹

Tarkasteltaessa nimenomaan sanomalehtikannanottoja voidaan todeta eräiden lehtien ottaneen kantaa asiaan ja toisten täydellisesti vaienneen siitä. Äärimmäinen oikeisto, joka oli aiemmin täydellisesti asettunut kannattamaan pääministeri Paasikiven ehdotusta maanhankintalaiksi, vaikenä esimerkiksi asiasta melko täydellisesti, ainakin pää-äänenkannattajansa palstoilla. Hiljaisuus lienee kuitenkin tulkittava ruotsinkielisten kannan hyväksymiseksi. Se näkyi muun muassa siinäkin, että Kyösti Haataja kirjassaan *Nykyhetken maakysymyksemme*, jossa kirjoittaja tarkasteli asioita nimenomaan maataomistavien piirien taholta, suhtautui ymmärtävästi Suomen ruotsalaisten vaatimuksiin. – Maalaisliitosta muodostui varsin pian maanhankintalain säätämisen jälkeen innokkain puolue, joka vaati muutosta kielipykälään. Vielä lain säätämisen aikoina ainoastaan puolueen yksityiset jäsenet esiintyivät ratkaisua vastaan.

Yhteenvetona maanhankintalain säätämisen aikaisesta kielikysymyskeskustelusta voidaan todeta siirtoväen toivomuksia erityisesti vastustaneen Suomen ruotsalaisten piirien ja pääministeri Paasikiven, joille Suomen oikeistopiirit olivat äänenkannattajineen lojaaleja. Kun vasemmisto eräissä ratkaisevissa äänestyksissä oli ruotsinkielisten puolella, karjalaiset jäivät vähemmistöön siitäkin huolimatta, että suomenkielisten maanluovuttajien laajat piirit vastustivat ruotsinkielisten erivapauksia, koska rasitus heidän omalla kohdallaan siitä johtuen kasvoi. Merkittävänä on myös pidettävä ruotsinkielisten Ruotsista saamaa taustatukea.

2. KIELIKYSYMYSKESKUSTELU KÄYTÄNNÖN ASUTUSTYÖN KULUESSA VUOTEEN 1947

Jo kesäkuussa 1945 palattiin kielikysymyskeskusteluun. Ruotsinkieliset esittivät silloin kantansa Tammissaaren puoluepäivien päätöslauselmissa. (Vrt. s. 48.) Niitä käsitellessään *Aamulehti* piti luonnollisena, että kyseiset päivät piti-

¹⁹ VP 1944 ptk. 3. 4. 1945 s. 1777–80, 1789–1791.

vät kiinni maanhankintalain kielipykälän ruotsinkieliselle väestönosalle suomista erikoiseduista. Se katsoi kuitenkin, että loppuun käsitellyn asian esille ottaminen antoi sen vaikutelman, että ruotsalaiset itsekin tajusivat kysymyksessä olleen privilegion, jonka säilyttäminen edellytti poikkeuksellisia toimenpiteitä ja päätöksiä. Samaan aikaan *Karjalan Sanomat* puhui jo »kansannousuista» siirtoväkeä vastaan Pohjanmaalla, josta ne sittemmin olivat seuraamuksina levinneet myös Hämeen ja Turun ja Porin lääneihin. Samalla vaadittiin, että valtiolta tukahduttaisi tällaiset ilmiöt alkuunsa.²⁰ – Yleensä kielikysymykseen liittyvässä keskustelussa käytettiin samoja todisteluja kuin kieliriidan muissakin vaiheissa. Erityisesti paikallisia ongelmia leimasi tavallista intohimoisempi sävy, jolloin kannanottojen vyöryssä ei todella säästely sanoja.

Taustaksi vuoden 1945 jälkipuoliskon julkiselle keskustelulle pantakoon merkille yleinen määritelmä ruotsalaisten suhtautumisesta siirtoväen asuttamiseen, joka on esitetty Kullbergin kirjassa *Den stora kolonisationen* (1945). Siinä sanotaan, että maanhankintalain toimeenpanon vaikeuksia ei saa liioitella, kysymys on hyvällä tahdolla järjestettävissä. Lain katsottiin aiheuttavan yhteiskunnalle niin erinomaisen suuria vaikeuksia, että kielikysymyksen ongelmat ovat merkityksettömät. Todettiin, että ruotsalaisella ja kaksikielisellä alueella kiinnitetään lisääntyvää huomiota rintamamiesten ym. sisäiseen asutustoimintaan, missä sinänsä ei ole mitään laitonta. Koska ruotsalaisen väestön asuma-alue on 4 % valtakunnan maasta, on oikeus ja kohtuus, että ruotsalaiset seudut maassamme varataan ruotsalaisen väestön asuttamiseen. Maa-kysymyksen kansallista aspektia tarkastellut Kurt Antell taas palautti mieleen Paasikiven positiiviset lausunnot ja totesi toimeenpanoasetuksen muuttaneen ruotsalaisten asenteen. Hänkin vetosi ruotsalaisten rintamamiesten asuttamiseen.²¹

Syksyllä 1945 mieliala kärjisty erityisesti ruotsinkielisellä Pohjanmaalla, jossa valtiolta ei saanut järjestetyksi keväällä lupaamiaan helpotuksia. Tähän kiinnitettiin huomiota muun muassa valtiollisen poliisin mielialaraportissa. Pantiin merkille, että Pohjanmaan ruotsinkielisellä alueella oli siirtoväen sijoituskysymys tullut todelliseksi mielialatekijäksi sekä siirtoväelle itselleen että

²⁰ Aamulehti 5. 6. 1945, *Karjalan Sanomat* 7. 6. 1945.

²¹ *Kullberg, Henrik*, *Den stora kolonisationen* s. 17; *Antell, Kurt*, *Jordfrågans nationella aspekt*. *Finsk Tidskrift* n:o 138/1945 s. 214–66, vrt. myös mm. *Alenius, Sigyn*, *Finland efter vapenstillståndet 1944*, s. 22–24.

varsinkin paikalliselle ruotsinkieliselle asutukselle. Kasvava levottomuus näyt-
täytyi erityisesti kokouksina, joissa vaadittiin, että valtiiovallan olisi ryhdyttävä
siirtämään siirtoväkeä pois ruotsinkielisistä pitäjistä. Vaasassa valittiin esi-
merkiksi syyskuussa 1945 erityinen karjalaiskomitea ajamaan asiaa. Myöhem-
min sen kokouksessa vedottiin kansankäräjien valtuutettuihin ja vaadittiin
kansankäräjien koollekutsumista. Tuotiin myös ilmi, ettei ruotsinkielisen vä-
estön keskuudessa enää luotettu viranomaisiin, joiden sanottiin menettäneen
kaiken luottamuksensa Pohjanmaalla. Lopulliseksi päätökseksi kuitenkin tuli,
että jäätiin odottamaan kunnallisvaaleihin saakka kyseisten viranomaisten
toimenpiteitä. Kansankäräjät kokoontuivat vasta seuraavana vuonna.²²

Edellä selostettu kokoustoiminta avasi varsin vireän sanomalehtikirjoitte-
lun. Ennen sen yksityiskohtiin tutustumista pantakoon mieleen mielialarapor-
tin puolueettomien huomioitsijoiden näkemys, että siirtoväki oli käytännössä
tullut paikallisen väestön kanssa toimeen erinomaisesti, mutta asian intensiivi-
nen esilleotto ja käsittely johtui ennen kaikkea maan luovutusta pelkäävien
maanomistajien aktiivisuudesta. *Hufvudstadsbladet* esitti maltillisen kannanoton
lupauksesta, joka piti lunastaa. Siinä tuotiin asiallisesti esille edellä selostettu
kokous ja todettiin yleisesti, ettei karjalaisten sijoittaminen tyydyttävällä ta-
valla ollut helppo tehtävä. Toimeenpanossa oli tapahtunut sen mielestä kiel-
tämättömiä erehdyksiä, ja eräänä sellaisena pidettiin ruotsalaisille annettujen
lupausten täyttämättä jättämistä. Lehti ei halunnut lisätä karjalaisten taakkaa,
mutta asian järjestämisen vuoksi ruotsalainen kansanosaa ei saanut tuntea it-
seään väärinkohdeksi. Lehti uskoi, etteivät kokouksen kannanotot voineet
jäädä hallitukselta huomaamatta.²³

Vasabladet suhtautui edelleen asiaan huomattavasti kiivaammin todeten
Pohjanmaan tyytymättömyyden saavan yhä voimakkaampaa vastakaikua.
Lehti puhui maatalousministeriön laatimasta suomalaistamissuunnitelmasta
pitäen samassa yhteydessä riidanalaisen alueen siirtoväkirasitusta maan ras-
kaimpana. Kiivailusta huolimatta se kuitenkin korosti, ettei tyytymättömyys
ollut kohdistunut suoraan karjalaisiin – siis yhtäpitävästi mielialakatsauksen
kanssa – vaan nimenomaan viranomaisiin.²⁴ Seuraavan päivän numerossa

²² Svenska Finlands . . . (1946) s. 27; Karjala 16. 8. 1945, Vasabladet 22. 9. 1945; VA. VTL.
Valtiollisen poliisin mielialakatsaukset 1945. (Vrt. s. 50.)

²³ Hbl 23. 9. 1945.

²⁴ Vasabladet 26. 9. 1945.

lehti esitti esimerkkejä asian Ruotsissa saamasta huomiosta, sillä Ruotsin lehtien tšekäläiset kirjeenvaihtajat olivat lähettäneet raporttinsa asiasta lehdilleen, jotka olivat saaneet aineistoa myös kansankäräjien valtuutettujen välityksellä. Tässä on pantava erikoisesti merkille, että seuraavat ruotsinkieliset otsikot olivat nimenomaan peräisin uutisista eivätkä suinkaan pääkirjoituksista tai johtavista artikkeleista, joita käsitellään keskitetysti tämän pääluvun viimeisessä alaluvussa. Näin kirjoittivat siis ruotsalaiset lehdet uutissivuillaan: *Svenska Dagbladet*: »Förbittring bland svenska befolkningen i Österbotten», *Aftonbladet*: »Oroligheter hotar bland svenskarna i Österbotten. – Bort med karelarna. Skarpa ord vid möte Vasa. – Förfinskningens fula spel i gång.» *Expressen*: »Svenskar i Finland hotar med våldsamheter. – Missnöje över karelarnas kvarstannande. – Evakuerade östfinnar skapar svåra problem i finlandssvenska kommuner. Österbottningar till storm mot karelarna. – Våldsamheter kan väntas. – Myndigheterna misstros.» *Stockholms-Tidningen*: »Oro i Österbotten; svenskarna hotar att kasta ut karelarna.» Nämä otsikot olivat *Vasabladetille* sopivaa aineistoa edelleen lukijoille välitettäväksi; lehti ei huomauttanut, että se oli itse tavallaan toiminut Ruotsin lehtien eräänä tietolähteenä. Kaikkeen tähän vedoten *Vasabladet* katsoi suomalaisen kansallisuuden olevan peräti kehittyvässä kohti diktatuuria ja fasismia.²⁵

Vielä marraskuussa *Vasabladet* puhui suomalaisrintamasta ja -uhasta, samalla kun se vetosi usein mainittuun hallituksen ohjelmajulistukseen, jossa oli luvattu ruotsalaiselle väestölle viihtyvyyttä. Se, että tätä ei ollut saatu, johtui aitosuomalaisesta asutusasiainosastosta, jolle piti lehden mukaan antaa laiskanläksy. Mikäli asia ei lopullisestikaan tulisi ratkeamaan ruotsalaisten toivomalla tavalla, hallituksen ruotsalaiset ministerit saisivat luvan tehdä omat johtopäätöksensä. Kokonaisuudessaan ruotsinkieliset näkivät tällöin tämän kysymyksen ehdottomasti tärkeimpänä ongelmana, koska asutustoiminta pyrki kohdistumaan heidän olemassaolonsa perusteihin. Samaan aikaan Paasikiven asennetta edelleen kiitettiin.²⁶

Kielirintaman vastakkaisella puolella nähtiin ruotsalaisten vaatimus, ettei karjalaisia saisi sijoittaa ollenkaan ruotsalaiselle alueelle ja kaksikielisiin kuntiin vain kovin rajoitetusti, jotta »kuntain kielellinen suhde ei muuttuisi»,

²⁵ *Vasabladet* 27. 9. 1945 (ei pääkirjoitus).

²⁶ *Vasabladet* 31. 10. 1945, 6. 11. 1945, 10. 11. 1945, Hbl 12. 12. 1945, 14. 12. 1945, *Västra Nyland* 5. 10. 1945, 3. 11. 1945

vain yhtenä viidestätoista vaatimuksesta, joilla ruotsalaiset pyrkivät parantamaan asemaansa kielikysymyksessä. Arveltiin, että kuta enemmän ruotsinkielisten vaatimuksille annettaisiin myöten, sitä suuremmiksi ne kasvaisivat. Ruotsalaisraivauksenkaan ei katsottu oleellisesti muuttavan tilannetta. Ruotsinkieliset pääsivät siinä rahalla, missä toisten täytyi luovuttaa korvaamatonta isiltä perittyä maata.²⁷

Suomenkielisissäkin lehdissä otettiin kantaa Pohjanmaan tapahtumiin syksyllä 1945. Kannanotot näyttävät olleen pääkaupungissa julkaistuna huomattavasti maltillisempia kuin maaseutulehtien ja etenkin pohjanmaalaisten lehtien esittämät mielipiteet. *Helsingin Sanomat* väitti syksyllä, että siirtoväkirasitus oli Vaasan läänissä suhteellisesti pienin ja edelleen läänin ruotsalaisalueella alhaisempi kuin suomalaisalueella.²⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi ruotsalaisten unohtaneen silloisen tilanteen ja vaati, ettei asiasta saisi tehdä suomalaista eikä ruotsalaista kysymystä.²⁹

Vaasassa ilmestynyt *Ilkka* tarjosi myös oman vastineensa *Vasabladetille* karjalaiskomitean kokouksen jälkeen. Lehden mukaan ruotsalaiset uskoivat viivytelyn takana olleen jonkin aitosuomalaisen juonittelun ja että siirtoväen osallistuminen kunnallisvaaleihin saattoi tuottaa valtuustoihin lisää suomalaisia. Ei kuitenkaan voitu puhua ruotsalaisten sortamisesta, koska ruotsalaisissa kunnissa oli toimeenpantu eniten tasoitussiirtoja. »On mitä lapsellisin väite, että siirtolaisten muutto viivyteltäisiin jonkinlaisista aitosuomalaisista syistä. Kylmästi laskelmoiva itsekkyyden ja puuttuva yhteisvastuun tunne ovat ainoat nimitykset, joita tuollaisista vaatimuksista, epäluottamuslauseista ja uhkauksista voi käyttää», *Ilkka* kirjoitti. Muut maaseutulehdet kirjoittivat samansuuntaisesti. *Liitto* puhui itsekkyyden julkilausumasta, johon olivat vaikuttaneet kiihkoruotsalaisuus ja suomalaisviha. *Kainuun Sanomat* näki ruotsalaisten toimenpiteissä suurinta ja alkeellisinta itsekkyyttä.³⁰

²⁷ *Heiskanen, V. A.*, Ruotsinkielistemme vaatimukset. Suomalainen Suomi n:o 9/1945 s. 654–55.

²⁸ HS 25.9.1945 (uutinen). Vaasan läänin ruotsalaisissa kunnissa lehden mukaan 31.8.1945 7.4 % väestöstä karjalaisia, kaksikielisiä 9.4 % ja läänissä keskimäärin 10.3 %. Korkein prosenttiluku oli Hämeen (16.3 %) ja Mikkelin (15.6 %) lääneissä.

²⁹ SSD 23. 9. 1945.

³⁰ *Ilkka* 25. 9. 1945, *Liitto* 26. 9. 1945, *Kainuun Sanomat* 26. 9. 1945. – Maalaisliiton talonpoikaiset piirit olivat tunteneet perinteellistä vihamielisyyttä suomenruotsalaisia kohtaan. Tämä asia liittyi jo 1920-luvulla myös maareformikysymykseen, jossa oli kyse suomen-

Vuoden 1945 lopulla kiinnittivät aivan erityisesti maalaisliiton äänenkannattajat huomiota kielikysymykseen. Kielipykälän tarkistaminen oli *Maakansan* mielestä käynyt ajankohtaiseksi, koska maan niukkuus oli kasvattanut muiden rasituksia ruotsinkielisen väestön jouduttua luovutusvelvollisuuteen nähden aivan toiseen asemaan kuin suomenkieliset. Tilanne oli näin muodostunut kestäättömäksi. *Maaseutu* käsitteli asiaa samansuuntaisesti eli nimenomaan maalaisliiton keskushallituksen kannan mukaisesti. (Vrt. s. 53–54) Se puhui »pyhästä ruotsalaisesta maasta», joka oli vedettävä pois ulkopoliittisesta »rauhoituspiiristä», mihin se sangen ovelasti oli sijoitettu. *Savon Sanomankin* vaati ruotsinkielisten alueiden maanluovutukseen kiinnitettäväksi huomiota. Lehden mielestä ei voitu pitää oikeana eikä lakiemme hengen mukaisenaakaan, että yksi väestöryhmä pääsisi yksinomaan kielellisten seikkojen perusteella vähemmällä kuin muut.³¹

Karjalaisten taholla julkisuudessa kielikysymykseen suhtauduttiin varsin maltillisesti, vaikka jo toukokuussa 1945 *Karjala* oli ensimmäisen kerran pannut merkille Pohjanmaan ruotsalais kuntien voimakkaan liikehdinnän peläten tästä johtuvaksi, että kielipykälästä muodostuisi paha kompastuskivi ryhdyttäessä toteuttamaan siirtoväen lopullista sijoittamista. Yksityiset esimerkit antoivat kuitenkin silloin aiheen olettaa, että käytännössä siirtoväkeen tultaisiin suhtautumaan hyvin. Syksyn 1945 liikehdintää Pohjanmaalla karjalaisten äänenkannattajat luonnehtivat aiheettomana hermoiluna, koska kansa Pohjanmaalla oli käsittänyt asian ja välit paikallisen väestön ja karjalaisten kesken olivat poikkeuksellisen hyvät. Siirtoväen omassa piirissä esiintyi myös lievää ristivetoa ruotsalaisten alueiden käytöstä, mikäli ne saataisiin asutustoimintaan. *Laatokka* vaati niiden antamista Laatokan karjalaisille, joille ei löytynyt riittävästi maata sijoitussuunnitelman määräämältä alueelta.³²

Kokonaisuutena tämän jakson kielikysymyskeskustelusta voidaan sanoa kärjistyksen johtuneen kahdesta syystä. Ruotsinkieliset tekivät karjalaisten viipymisestä alueellaan julkisuudessa suuren numeron. Toiseksi, kun asutus-

kielisten talonpoikien lisämäiden saannin estämisestä ruotsalaisalueilta. Lisäksi maalaisliitto ensimmäisenä puolueena käytti hyväkseen aitosuomalaisuuden nousua. *Hämäläinen* emt. s. 135–142.

³¹ Maakansa 5. 12. 1945, Maaseutu 13. 12. 1945, Savon Sanomat 13. 12. 1945.

³² Laatokka 11. 9. 1946, 14. 9. 1946. 26. 9. 1945, Karjala 15. 5. 1945; As. hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkisto: v. 1945 lähetteet, 18. 6. 1945; *Yrjölä, Niilo*, Karjalan kansan puolesta s. 102.

maan riittämättömyys muualla Suomessa tuli ilmeiseksi, sikäläiset maanomistajat ryhtyivät pohtimaan lisämaan saamisen edellytyksiä ja päätyivät ruotsalaiseen maahan ja samalla tukemaan karjalaisten yhdenmukaisia vaatimuksia.³³ Pääministeri Paasikivi seisoikin edelleen vankkumattomana kannallaan. Hän lausui sanomalehdistön edustajille: »Ajattelen, vaikka kaikkien mielestä se ei ehkä kuulu tähän asiaan, että kaikki, mitä teemme täällä rauhan ja sovun aikaansaamiseksi suomenkielisen ja ruotsinkielisen väestön kesken, on taloudellisestikin erittäin kannattavaa tointa.» Myös itsenäisyyspäivänä pääministeri puhui yhteisymmärryksen ja yhteistunnon vahvistamisesta kieliryhmien välillä.³⁴

Asutustoiminnan päästessä käytännössä hyvään alkuun vuoden 1946 kuluessa kielikysymys säilytti edelleen aktuaalisuutensa. Keskustelun muodot olivat samat kuin aikaisemminkin, ja kielikysymykseen otettiin kantaa ruotsinkielisinä ja suomenkielisinä, mielipiteenvaihto ei noudattanut tavanomaista maanluovuttajat – maansaajat – asetelmaa. Kannanotot esitettiin sanomalehdissä, aikakauslehtiartikkeleissa, eduskuntakeskusteluissa ja siirtoväen sekä ruotsinkielisten monimuotoisissa, voimakkaassa järjestötyössä. Selvennykseksi seuraavan keskustelun käsittelylle todettakoon vielä, kuten edellä (s. 112) on jo todettu suomalaisten ehdottaneen 4 % ja ruotsinkieliset 2 % siksi rajaksi, mihin suomenkielisen väestön lukumäärä ruotsinkielisiin verrattuna saisi nousta. Mikäli tämä määrä jo uhkasi muuttaa jonkin kunnan kielellisen luonteen,³⁵ olisi tyydyttävä vieläkin vähempään.

Tarkasteltaessa kysymystä ensin ruotsinkielisten näkökulmasta voidaan ensimmäisenä huomattavana vuoden 1946 alun kannanottona pitää maisteri Nils Meinanderin Riksföreningen för svenskheten bevarande i utlandet-yhdistyksessä pitämää puhetta, jossa todettiin suomalaisella taholla esiintyvän monta positiivista todistetta mielenmuutoksesta.³⁶ »Suomalaista asennoitumista

³³ Karjalaiset olivat uuden eduskunnan ensimmäisinä viikkoina jättäneet kolme kielipykälän muuttamiseen tähtäävää eduskunta-aloitetta.

³⁴ Paasikiven linja I s. 32, 41.

³⁵ Kielellisen alajaotuksen perusyksikkö on kunta. Se on yksikielinen, jos kunnassa on ainoastaan samankielisiä asukkaita tai toiskielisten luku on pienempi kuin 10 %, mutta kaksikielinen, jos toiskielisten luku nousee yli em. prosenttimäärän.

³⁶ Mainittu yhdistys toimii Ruotsissa. Se on perustettu v. 1908 Göteborgissa, jossa yhdistyksen johtoelimet edelleen toimivat; se on poliittisesti ja uskonnollisesti neutraali ja sen avustustoiminnassa ovat Suomen ruotsalaiset olleet erikoisasemassa.

vastaan pika-asutuskysymyksessä esitämme me ruotsinkieliset, että Suomen ruotsalaisen heimon elinehtoina ovat isiltä perityt maa-alueet, ja sen takia olemme kovia tässä kohdin. Yhteisiä päämääriä haluamme edistää muulla tavalla.»³⁷

Maaliskuussa 1946 jätti neljä ruotsalaisten alueiden kansanedustajaa hallitukselle kyselyn, mikä oli syynä siihen, ettei hallitus ollut riittävässä määrässä toimeenpannut evakuoidun väestön tasoitus siirtoja Pohjanmaalla, vaikka eduskunta oli sille asiasta huomauttanut. Kysyttiin lisäksi, tiesikö hallitus, että monissa Pohjanmaan kunnissa, joihin oli sijoitettu suuri määrä siirtoväkeä, oli hyvin vähän maata saatavissa ja oliko hallitus aikonut ryhtyä toimenpiteisiin evakuointirasituksen tasoittamiseksi ennen kevättöiden alkamista. Perusteluissa todettiin eduskunnan lausuneen viljelysmaiden väliaikaista vuokraamista siirtoväelle koskevan hallituksen esityksen yhteydessä, että maatalous siirtoväki on sijoitettava nykyistä laajemmalle alueelle. Huomautettiin lisäksi, että tyytymättömyys voisi purkautua epämiellyttävinä ilmiöinä. Vastauksessaan maatalousministeri saattoi tilastojen perusteella osoittaa hallituksen todelta työskennelleen mainitun asian hyväksi.³⁸

Huolestuneisuus Pohjanmaan tilanteesta keväällä 1946 näyttäytyi erityisesti myös ruotsinkielisissä lehdissä, jotka nekin vaativat kysymyksen pikaista ratkaisemista. Suomalaistamispyrkimyksen epäiltiin edelleen kyteneen karjalaisten vaatimusten taustalla; korkeimpien piirien ei kuitenkaan uskottu pyrkineen siihen. Yleensä lehdet eivät kohdistaneet hyökkäyksiään suoranaisesti karjalaisiin, ainoastaan poikkeustapauksissa voitiin pääkirjoituksessa huomauttaa esimerkiksi, etteivät karjalaiset osallistuneet hyödylliseen työhön. Yleensä toivottiin karjalaisten pikaista kuljettamista lopullisille sijoitusalueilleen, samalla kun myönnettiin, ettei voimatoimenpiteillä tässä asiassa päästäisi tuloksiin. Vasta kesään päästäessä lehdet näkivät tilanteen parantuneen.³⁹

³⁷ VA. UM:n arkisto: Sanomalehdet (Ruotsi), sanomalehtikatsaus n:o 19/1946, 23. 1. 1946.

³⁸ VP 1946 ptk. 12. 4. 1946 s. 453–57. Ruotsinkielisissä kunnissa oli 28. 2. 1946 siirtoväkeä Pohjanmaalla 5 467 henkeä eli 6.9 % kokonaisväkiluvusta samalla alueella, kaksikielisissä 3 880 henkeä eli 8.6 %. VA. Sisäasiainministeriön siirtoväenosaston arkisto Hd 3.B.

³⁹ Hbl 13. 4. 1946, Vasabladet 3. 4. 1946, 4. 6. 1946, Västra Nyland 4. 4. 1946, Jakobstads Tidning 4. 4. 1946, Östra Nyland 13. 4. 1946. Västra Nyland oli mielipiteiltään lähellä puoluetta. sillä se välitti puolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajan, kouluneuvos *John Österholmin* mielipiteitä julkisuuteen. Östra Nyland oli samalla tavalla ajatellen vapaaherra *Ernst von Bornin* lehti. Kaj Snellmanin haastattelu. Vrt. kyseisten henkilöiden merkitys s. 48–51.

Kansankäräjien valtuutetut lähettivät puolestaan 16.4.1946 valtioneuvostolle kirjelmän, joka koski asutusasiainosaston erästä marraskuussa 1945 lähettämää kirjelmää, jonka väitettiin olleen kielelliseltä kannalta asetuksen vastainen. Mainitussa kiertokirjeessä oli kysymys asuntotilojen ja -tonttien antamisesta ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa. Samoihin aikoihin ruotsinkielisten taholla oli tehty eräitä periaatepäätöksiä. Jälleen koolla olevat kansankäräjät hyväksyivät nimittäin valmisteluvaliokunnan esityksen mukaisesti seuraavat ruotsalaisen mielipiteen ilmaukset asutusasiassa, nimenomaan siirtoväen osalta: 1) sijoitus ei saa vaikuttaa ruotsalaisalueiden suomalaistamiseksi, 2) viranomaisten tulee panna merkille tosiasia, että toimeentulomahdollisuudet etenkin Pohjanmaalla ovat oman asuttamattoman väestön keskuudessa rajoitetut. Näin ollen kansankäräjien maatalousvaliokunnan mietinnön mukaisesti ruotsalainen maa oli varattava asutettavaksi omalle väestölle, mistä johtuen tuli suorittaa tutkimus maan määrästä ja maantarvisijoista. Todettakoon vielä, että kun kansankäräjät vuonna 1946 kokoontuivat, niille jättämässään selonteossa kansankäräjien valtuutetut totesivat asutustoiminnan olleen valtuutettujen työteliäin tehtävä.⁴⁰

Ruotsinkieliset ajoivat asiaansa käyttäen perusteluna nimenomaan käytännön tilannetta Pohjanmaalla ja saivat vastineita suomenkieliseltä puolelta varsinkin *Maakansan* ja karjalaisten äänenkannattajien taholta. *Maakansa* katsoi asutusviranomaisten olleen oikeassa vuonna 1945 lähettämässään kiertokirjeessä, koska asuntotilat ja asuntotontit sekä niiden saaminen eivät liittyneet kielellisen suhteen laskemiseen. Saihan nimittäin jokainen perustuslain mukaan asettua asumaan minne halusi. Lehden mielestä oli myös ruotsalaisen väestön turvallisuuden korostaminen ollut turhaa hallituksen ohjelmassa. Myös sijoitussuunnitelmien valmistumisen hitauden se pani ruotsalaisten jarrutuksen syyksi. Ruotsalaiset eivät suvainneet suomalaisten sijoittamista alueelleen edes maalautakunnan tekemän 4 % ehdotuksen puitteissa, sillä ruotsalaisen kansanpuolueen puoluepäivät olivat esittäneet pidettäväksi kiinni 2 %:sta. Mikäli näin ei kävisi, puolue tulisi määrittelemään uudelleen kantansa hallitukseen. *Maakansan* mielestä oli valitettavaa, että kun muualla oli jo ah-

⁴⁰ Svenska Finlands . . . (1946) s. 4, 44, 50, 87. VA. Valtioneuvoston AD 16. 4. 1946. – Jo tammikuussa kansanedustaja *Henrik Kullberg* oli jättänyt valtioneuvostolle kaksi kirjelmää koskien MHL:n muuttamista, jotka lähetettiin asutusasiainosastolle maatalousministeriöön tiedoksi.

dasta, kyseisellä alueella kartanot ja yhtiöt voivat säilyttää maansa.⁴¹ »Yhteiskunnan omatunto ei voi olla rauhallinen ennenkuin siirtoväen asia on kunnolla hoidettu.»⁴²

Mielialakatsauksen mukaan maansaantikysymys sai huhtikuussa 1946 siirtoväen keskuudessa jollain tavoin kärjistetyn luonteen. Eräänä syynä tähän nähtiin Etelä-Pohjanmaalla pidetyt ruotsalaisten kokoukset, joissa vaadittiin siirtoväen pikaista poistomittamista. Tästä johtui puolestaan, että siirtoväki piti eri puolilla maata omia kokouksiaan, joissa vastaavasti vaadittiin maansaannin jouduttamista, siirtoväen etujen turvaamista mielivaltaa vastaan ja siirtoväen olojen yleistä parantamista. Mieliala määriteltiin katsauksessa kireäksi ja hermostuneisuutta todettiin esiintyvän. Tämä näyttäytyi muun muassa *Laatokan* pääkirjoituksessa »Uhmaa, joka on lopetettava». Kirjoituksen mukaan karjalaiset olivat valmiit milloin tahansa jättämään kyseisen »pyhän maan», mikäli viranomaiset pystyisivät hoitamaan asian. Lehti kieltäytyi hyväksymästä Pohjanmaalla tapahtunutta vainoa huomauttaen, että karjalaistenkin kärsimysten mitta alkoi olla täysi. Edelleen sen mielestä »ruotsinkielisemme on valtiovallan toimenpitein palautettava järjestykseen». Ihmeellisenä pidettiin sitä, että ruotsinkielinen rahvas suhtautui kuitenkin hyvin karjalaisiin. Ohjeet näyttivät tulleen ylhäältäpäin, jossa ruotsinkielinen sivistyneistö nähtiin eräänä osatekijänä.⁴³

Aikaisemmin toistuvasti mainitun kesäkuussa 1946 tapahtuneen välikysymyskeskustelun kuluessa esitettiin mielipiteitä myös kielikysymyksestä, koska keskustelusta muodostui koko asutustoiminnan käsittävä laaja mielipiteidenvaihto. Ruotsinkieliset valittivat muun muassa kalastajaväestön liiallisesta sijoittamisesta Etelä-Suomeen ja kiistivät puheet ruotsinkielisten jarrutuksesta sijoitusasiassa, koska lopullista sijoitussuunnitelmaa ei vielä ollut olemassa. Uudelleen tältä suunnalta suositeltiin Pohjois-Suomessa tapahtuvaa raivaustoimintaa asutustoiminnan ratkaisuna ja vedottiin jälleen Paasikiven aikaisempiin kannanottoihin sekä varoitettiin kielipykälän muuttamisesta, mikä toisi tullessaan uusia riitoja.⁴⁴

⁴¹ Maakansa 28. 3. 1946, 24. 4. 1946, 13. 6. 1946.

⁴² Maakansa 13. 4. 1946.

⁴³ VA. VTL. Valtiollisen poliisin mielialakatsaus 1946; Laatokka 4. 4. 1946.

⁴⁴ VP 1946 ptk. 28. 6. 1946 s. 1015, 1020–1023.

Suomenkieliset puolestaan uudistivat välikysymyskeskustelun aikana mo-
neen kertaan vaatimukset kielipykälän säätämisen käytännön uusimisesta. Ed.
Ikosen (maal. ja karj.) mielestä ruotsalaisen maan jääminen sivuun maanhan-
kinnasta oli räikeä epäkohta. Sitä kuvattiin myös sellaisena puutteena, jota
vastaan täytyi oikeudella tuntee inhoa, ja suoranaishana häpeänä Suomen vielä
1945 tapahtuneessa lainsäädännössä. Tämä häpeätahra olisi osoittava jälki-
polville sen surkean tosiasian, että Suomen kansan hädän hetkenä tämän maan
suurimmat pääomat omistava ruotsalainen väestönosa kieltäytyi uhrautumasta
muun Suomen mukana jälleenrakentamasta. Tämä oli ollut mahdollista siten,
että äärimmäinen vasemmisto oli tukenut ruotsalaisten etujen säilyttämistä,
pääteli ed. Annala (maal.)⁴⁵

Kesällä 1946 kielikysymyskeskustelua vilkastutti erityisesti sijoitussuunni-
telmien vahvistaminen, jota on jo aiemmin (s. 112) käsitelty. Ruotsinkieliset
pitivät loppuun saakka kiinni 2 %:n kannastaan, ja Törngren uhkasi muun
muassa erota hallituksesta, mikäli tätä ei hyväksyttäisi. Asia ratkesikin lopulta
heidän toivomallaan tavalla. Koska sijoitussuunnitelmat käytännössä valmis-
tettiin lain ja asetuksen määräysten mukaan, on syytä kiinnittää huomiota
myös perustuslakivaliokunnan lausuntoon kielipykäläasiassa eräitä aloitteita
käsiteltäessä. Lausunnossaan se totesi, että maanhankintalain toimeenpanoase-
tuksen vastaava säännös oli tehty liian suppeaksi ja ruotsinkielisille edulliseksi.
Valiokunta katsoi, että asetusta piti muuttaa lain mukaiseksi. Tähän lausuntoon
liittyi oikeuskansleri Toivo Tarjanteen kannanotto, jonka mukaan mitään risti-
riitaa ei ollut olemassa, ja MOT Y.W. Puhakan vastakkaisen mielipiteen sisäl-
tävä kirjallinen lausunto. Lopulliseksi kannaksi tuli kuitenkin tammikuussa
1947 oikeuskanslerin käsiteltyä asian se, että siirtoväkeä saatiin sijoittaa aino-
astaan mainitut 2 %, jonka yli eivät vapaaehtoisetkaan kaupat saaneet mennä.⁴⁶

Ruotsinkieliset eivät ottaneet kuitenkaan varauksettomasti vastaan sijoitus-
suunnitelmien hyväksymistä. Ratkaisu nähtiin kuitenkin tyydyttävänä, sa-
malla kun pantiin merkille sosialidemokraattien ja kommunistien asiassa an-
tama tuki.⁴⁷ Aitosuomalaisuuden pyrkimyksistä näkyi yhä mainintoja heidän

⁴⁵ VP 1946 ptk. 27.–28. 6. 1946 s. 947–48, 962–63.

⁴⁶ VP 1946 Asiakirjat V:II, lakialoittemietintö 17, perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 8.
VA. Valtioneuvoston ptk. 23. 1. 1947.

⁴⁷ Sosialidemokraattinen puolue noudatti traditionaalista linjaansa kielikysymyksessä.
Puolueen puheenjohtaja *Väinö Tanner* oli ilmaissut tämän jo 1920-luvulla sanomalla, että

lehdistössään. Aikaisemmin oli jo huomautettu liioitellun maantarpeen puoluepoliittista luonnetta.⁴⁸ Myöhemmin syksyllä mielialat näyttivät rauhoittuneen. Ruotsinkieliset huomauttivat silloin muun muassa, että asutustoiminta tuli käytännössä muodostumaan yhtä raskaaksi sekä suomalaisille että ruotsalaisille. Tosin vielä syksyn mittaan nähtiin lakialoitteet uutena karjalaisuhkana.⁴⁹

Suomenkielisten kannanotot olivat erittäin lukuisat. Etenkin maalaisliittolaiset äänenkannattajat kiinnittivät useaan otteeseen huomionsa kielikysymykseen. *Lalli* toi esille maalaisliiton vuoden 1945 puoluepäivien päätöksen ruotsalaisten maiden käyttämisestä asutukseen samojen perusteiden mukaan kuin suomalaisten ja pelkäsi vasemmiston olevan ruotsalaisten asialla, kuten sitten tapahtuikin. *Maakansakin* kiinnitti myöhemmin syksyllä huomiota ruotsalaisten molemmilta vasemmistupuolueilta saamaan tukeen. Sen mukaan oli selvää, että kun ruotsalaisille alueille ei päästä sijoittamaan edes vähäistä suunniteltua määrää, siirtoväkeä on sijoitettava tiheämpään suomenkielisille alueille. Lehti teki tunnetuksi myös edellä selostettua perustuslakivaliokunnan kantaa ja katsoi sen asettavan kyseenalaisiksi perusteet, joilla siirtoväen sijoitus ruotsalaisille alueille oli ratkaistu. Loppuvuodesta *Lalli* vielä kiinnitti huomiota niihin ulkopoliittisiin näkökohtiin, joiden turvin ruotsinkieliset olivat jatkuvasti pyrkineet vetäytymään siitä vähimmäisvelvoituksesta, joka heille maanhankintalain mukaan kiistattomasti kuului.⁵⁰

Elokuussa 1946 *Uusi Suomi* totesi, ettei asia ollut kielipoliittinen. Se esitti kirjoitetun, että hyökkäävä aitosuomalaisuus tahtoi onnettomista sodista mitään oppimatta yhä aluevaltauksia kuin suursuomalaisuus ikään. Kuitenkin suomenkielisistä joutui siirtolaisiksi 13 % ja ruotsinkielisistä vain 2 %. Jos

kielikysymys on kuudennen luokan asia. SKDL oli määritellyt suhteensa kielikysymykseen varsin liberaaliksi vuoden 1946 liittokokouksessa. (Vrt. s. 60, 63). Tälle asennoitumiselle saadaan tukea myös 1920- ja 1930-lukujen puolueohjelmista, joihin senaikainen nationalismi ei jättänyt mitään jälkeä. Aitosuomalaisuus ei vaikuttanut myöskään niiden ryhmien käytännön politiikkaan, koska vasemmistupuolueilla oli ruotsinkielisillä alueille omaa äänestäjäkuntaa. Suomen kommunistinen puolue asettui vuonna 1925 suorastaan tukemaan ruotsinkielisiä ja kehotti vastustamaan aitosuomalaisuutta. – *Jutikkala, Eino*: Suuntaus oikealle. Suomen sisäpolitiikkaa 1919–39. Historian Aitta XVI s. 48; Hämäläinen emt. s. 143–144.

⁴⁸ Vasabladet 30. 6. 1946, Jakobstads Tidning 16. 8. 1946, Västra Nyland 4. 9. 1946.

⁴⁹ Åbo Underrättelser 6. 9. 1946, Hbl 3. 10. 1946, 19. 10. 1946, Västra Nyland 24. 10. 1946.

⁵⁰ *Lalli* 10. 7. 1946, *Maakansa* 1. 9. 1946, 8. 9. 1946, *Lalli* 1. 12. 1946.

ruotsinkielisen väestönosan erikoislaadun säilyttäminen riippui siitä, kaksiko vai neljä prosenttia siirtoväkeä sijoitettaisiin sen alueille, niin kyllä tuo säilyminen oli kovin heikoissa kantimissa. *Vaasa* taas palautti mieliin, ettei ruotsinkielinen väestö pika-asutuslain aikana pitänyt tarpeellisena ruotsalaismaan rauhoittamista siirtoväeltä, ja piti siksi perin outona, että kielipykälästä haluttiin pitää kynsin hampain kiinni. Lehti esiintyi vielä myöhemminkin suomenkielisten puolesta.⁵¹

Suomenkielisten puolella taittoi peistä myös Kalamies siteeraten erään kansanedustajan lausuntoa eduskunnassa, missä oli huomautettu, että jos kirjaimellisesti pidettäisiin kiinni siitä, ettei kunnan kielellinen suhde muuttuisi, täytyisi esimerkiksi Porvoon pitäjässä, jonka asukkaista 2/3 oli ruotsinkielisiä, jokaisen suomalaisen äidin ennen synnytystä tiedustella, oliko kaksi ruotsinkielistä äitiä synnytysvaiheessa, jotta »kunnan kielellinen suhde ei muuttuisi». Samalla hän totesi eduskunnassa tehdyn lakialoitteen kielipykälän muuttamisesta, jonka perusteluissa todettiin 20.5 % kaikista Suomen suurtiloista sijaitsevan kiistellyllä alueella ja toisaalta ruotsinkielisten maalaiskuntain väkiluvun pienentyneen kaksi prosenttia 1900–1942 välisenä aikana. Kirjoittajan mielestä suomalaiset olivat tehneet tässä laissa tarpeettoman myönnytyksen.⁵²

Karjalaisten äänenkannattajat ilmaisivat pettymyksensä sijoituskysymyksen saamasta ratkaisusta. *Laatokan* mukaan suomenkielinen kansanosa ei voinut katkeruudetta suhtautua kyseiseen ratkaisuun. *Karjala* puolestaan totesi suomenkielisten kirjoittajien myöntäneen siirtoväen asuttamisen vaikeuksista huolimatta välttämättömäksi, mutta ruotsinkieliset kirjoittajat eivät juuri tehneet eroa maansaajaryhmien kesken. Suomenkielinen siirtoväki oli niiden pyrkimyksille enemmän haitaksi kuin mikään ruotsinkielinen asutettavien joukko. Kysymystä näytettiin pidettävän enemmän kielipoliittisena kuin taloudellisena, samalla kun Pohjanlahden takana esiintyi säälivää osanottoa. Karjalaiset olivat kuitenkin suorittaneet raskaan sijaiskärsijän tehtävänsä myös ruotsinkielisen väestön puolesta. – Karjalan mainitsemista suomenkielisistä kannanotoista tuotakoon vielä esille seuraavat kaksi: *Pohjolan Sanomat* totesi ruotsalaisten osoittaneen liikaa arkuutta ruotsalaisuuden ja ruotsalaisen »pyhän

⁵¹ US 10. 8. 1946 (pakina), *Vaasa* 25. 8. 1946, 5. 9. 1946, 20. 11. 1946.

⁵² *Kalamies, Väinö*, Maanhankintalaki ja ruotsinkieliset. Suomalainen Suomi n:o 1/1946 s. 26.

maan» puolesta. *Kainuun Sanomien* mielestä taas ruotsinkieliset käyttivät hyväkseen myös ulkopoliittisia näkökohtia pyrkiessään jatkuvasti yhä enemmän ja enemmän vetäytymään siitäkkin vähimmäisvelvoitteesta, joka heille oli maanhankintalaissa osoitettu. Tämän katsottiin tapahtuneen sekä suomenkielisten maanluovuttajien että siirtoväen ja muiden maansaajien kustannuksella.⁵³

Kielipykälän muuttamiseksi tehdyt lakialoitteet⁵⁴ eivät johtaneet toivottuun tulokseen, mutta niitä käsiteltäessä tuli esille eräs mainitsemisen arvoinen uusi perustelu ruotsalaisen maan käyttämisen välttämättömyydestä. Ed. Pusa (sos. dem. ja karj.) mainitsi Ahvenanmaan itsehallintolakia aikanaan valiokunnassa käsiteltäessä ed. Voionmaa-vainajan (k. 24. 5. 1947) tuoneen esille, että monet ko. lain pykälät olivat rauhansopimuksen vastaisia. Ed. Pusa sanoi tiedustelleensa häneltä, eivätkö myös maanhankintalain poikkeussäännökset ruotsinkielisen alueen suojaamiseksi siirtoväeltä olleet sanottua sopimusta vastaan, ja ed. Voionmaa katsoi niin olleen. Ed. Pusa toi myös lakitieteen tohtori Tauno Suontaustan asiantuntijalausunnon kantansa tueksi. Kyseessä sanottiin olevan erityisesti Pariisin rauhansopimuksen 6. ja 7. artikla. Ensiksi mainittu näistä kuuluu: »Suomen on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin taatakseen kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville henkilöille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta oikeuden nauttia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, joihin sisältyvät sananvapaus, paino- ja julkaisu- vapaus, uskonnonvapaus, vapaus poliittisiin mielipiteisiin sekä kokoontumisvapaus». Seitsemäs artikla taas määräsi vapauttamaan kaikki henkilöt, joita on pidetty vangittuna Yhdistyneitten Kansakuntien hyväksi suorittamansa toiminnan tai ko. elintä kohtaan osoittamansa myötätunnon vuoksi. Poikkeuslainsäädännön katsottiin olevan tämän rauhansopimuksen kannan vastainen. Kyseinen perustelu ei kuitenkaan auttanut asiaa, vaan ruotsalaiset saivat asian läpi toivomallaan tavalla, mitä tosin eräät siirtoväen edustajat luonnehtivat tyypilliseksi Pyrrhoksen voitoksi.⁵⁵

Todettakoon vielä lopuksi sosialidemokraattisen puolueen äänenkannattajan *Hämeen Kansan* kannanotto kielikysymyksessä tammikuussa 1947. Lehti

⁵³ Laatokka 3. 9. 1946, Karjala 9. 10. 1946, 9. 11. 1946, Pohjolan Sanomat 3. 12. 1946, Kainuun Sanomat 3. 12. 1946.

⁵⁴ Ed. *Pärssisen* ym. lak.al. n:o 31 (1945 vp), ed. *Ikosen* ym. lak.al. n:o 36 (1945 vp.) ja ed. *Käkelän* ym. lak. al. n:o 37 (1945 vp).

⁵⁵ VP 1947 ptk. 6. 6. 1947 s. 882–885, 889.

esitti, että kun käytännössä sovellettiin 2 %:n päätöstä, jäi käyttämättä 7 651 ha maata ja perustamatta 2 616 tilaa. Kysymys ei ollut lehden mukaan suuri, joten oli valitettavaa, että aikaisemmin isänmaallisuudellaan ylpeilleet ruotsalaiset suurmaanomistajat asettivat oman etunsa yhteiskunnan etujen yläpuolelle. Lehden mukaan sos. dem.-puolue oli tässä kysymyksessä ollut lojaali hallituksen pyrkimyksille, mutta se piti samalla selviönä, että myös ruotsinkielisten suurtilojen maita käytettiin asutukseen paikallisen väestön maantarpeen tyydyttämiseksi samojen perusteiden mukaan, kuin maata otettiin suomenkielissäkin kunnissa.⁵⁶

Edellä selostettu keskustelu osoittaa rintamajaon kielikysymyksessä varsin selväksi. Ruotsinkieliset saivat tukea hallituskumppaneiltaan vasemmistossa. Oikeisto, joka pyrki säilyttämään suurtilojen maat täydelliseltä pirstomiselta, ei yleensä eräitä pieniä poikkeuksia lukuunottamatta ottanut kantaa kielikysymykseen, vaan oli lojaali ja vaitelias. Karjalaisten puolelle tässä kysymyksessä asetui varauksettomasti maalaisliitto, jota edustivat myös useimmat asutustoiminnan johdossa olleet henkilöt. Tällä taholla pidettiin tärkeänä kyseisten maiden saamista asutustoimintaan, jotta suomenkielisten alueiden maanluovutusrasitus ei entisestään lisääntyisi. Tämä oli tavallaan jatkoa maalaisliitossa 1930-luvulla tavatulle aitosuomalaisuudelle.

3. MERIKOIVISTO-HANKE

Ylivoimaisesti keskeisimmäksi kielikysymyskeskustelun aiheeksi muodostui kevästä 1947 lähtien Merikoivisto-hanke, joka tavallaan uudelleen aktivoi keskustelun, samaan aikaan kun mielipiteidenvaihto siirtoväen perusasioiden ympärillä alkoi laimentua. Tämän erikoislaatuisen kielikysymyskeskustelun osan käynnisti karjalaisten kansanedustajien E. Pusan (sos.dem.) ja J. Niukkasen (maal.) vuoden 1947 valtiopäiville jättämä lakialoite. Sen perusteluissa todettiin Koiviston, Karjalassa sijainneen kunnan, olleen tyypillinen merenrantakunta (280 km²), jossa 65 % noin 8 900 henkilön väestöstä sai toimeentu-

⁵⁶ Hämeen Kansa 10. 1. 1947. – Myös monissa muissa lehdissä esiintyi samaan aikaan vaatimuksia kielipykälän muuttamisesta vuoden 1947 alussa, vrt. mm. Turunmaa 11. 1. 1947, Kainuun Sanomat 12. 1. 1947.

lonsa joko kokonaan tai pääosaltaan merielinkeinoista: kalastuksesta, merenkulusta, laivanrakennuksesta ja laivanlastaustöistä. Koivistolla oli ollut rekisterissä yli 300 laivaa ennen sotaa. Tässä osassa perusteluja selostettiin laajasti myös mainitun kunnan elämää ja vedottiin erityisesti koivistolaiseen laivanrakennustaitoon, joka oli koettu hyväksi sodan jälkeenkin sotakorvauskuunarien teossa Raumalla. Koivistolaiset olivat anoneet maanhankintalain perusteella yhteensä 1 475 tilaa ja tonttia, joista 449 oli viljelys- ja asuntoviljelys-tiloja. Viimeksi mainittuja anoneet henkilöt halusivat maatilatalouden ohella harjoittaa merielinkeinoja. Puhtaita kalastustiloja oli 233 kappaletta. Sijoitussuunnitelman mukaan Koiviston kuntalaiset osoitettiin pääosin kuitenkin sisämaahan ja ainoastaan Kymin kunnassa sijoitusalue ulottui kapeana vyöhykkeenä meren rantaan.

Maanhankintalain tulkinnan sulkiessa meren rannikon Kotkasta Turkuun ja edelleen Merikarvialta Kokkolaan Koiviston siirtoväellä ei ollut mitään mahdollisuuksia päästä riittävässä laajuudessa meren rannalle. Niinpä tehdyssä lakialoitteessa esitettiin Pernajan kunnan alueesta Itä-Uudellamaalla erotettavaksi 95.1 km² maata, josta muodostettaisiin kyseistä väestöä varten suomenkielinen uusi kunta. Hankkeen perusteluissa mainittiin lisäksi, että 90 % kyseisestä Pernajan alueesta oli kuuden ensisijaisen maanluovuttajan hallussa.⁵⁷

Alusta alkaen ruotsinkieliset omaksuivat jyrkän kielteisen kannan Merikoivisto-hankkeeseen, jota luonnehdittiin muun muassa lähetekeskustelussa propagandistiseksi rynnistykseksi ja ilkikurisuudeksi. Ed. Österholm (ruots.) myönsi karjalaisten tragedian suureksi. Hän ihmetteli, etteivät siirtolaiset vaikeuksien raskaan taakan alla kunnioittaneet toisten kotiseutuun liittyviä tunteita. Ruotsinkieliset olivat suhtautuneet sekä Pohjanmaalla että Uudellamaalla hyvin siirtoväkeen, ja tämän he nyt puhujan mielestä saivat palkakseen. Eirik Hornborg leimasi taas *Nya Arguksessa* hankkeen aitosuomalaisuudeksi. Myös ruotsinkielisissä sanomalehdissä hanke otettiin vastaan voimakkaan kielteisesti. *Hufvudstadsbladet* toivoi julkisen mielipiteen yksimielistä ilmausta asiaa vastaan, ja monet muut lehdet puhuivat nationalismista ja häikäilemättömyydestä.⁵⁸ – Myös Ruotsin lehdet ottivat kantaa asiaan, kuten tuonnempana nähdään (s. 253).

⁵⁷ VP 1947 liitteet s. 282–86. Aloitteen saattoi kirjalliseen muotoon varatuomari *Mauno Laisaari* Karjalan Liitosta. – *E. Pusan* haastattelu.

⁵⁸ *Borgåbladet* 25. 2. 1947, *Vasabladet* 27. 2. 1947, *Åbo Underrättelser* 27. 2. 1947, *Hbl* 26. 2. 1947; VP 1947 ptk. 25. 2. 1947 s. 189–190; *Nya Argus* n:o 6/1947.

Suomenkielisellä taholla hanke sai varsin vaihtelevan vastaanoton. Karjalaiset ymmärrettävästi asettuivat tukemaan sitä yksimielisesti. Ed. Pusa sanoi ajatuksen heränneen itsestään puheena olevan väestön olosuhteiden esille tuomana. Pusa puolusti ja kannatti muun muassa ed. Virolainen (maal. ja karj.), joka katsoi, ettei ruotsalaisella alueella ollut riittävästi omia maanhakijoita, ja puhui kärjistäen ruotsalaisten häikäilemättömyydestä ja itsekkästä kyynisyydestä. Ed. Niukkanen, joka oli toinen aloitteen allekirjoittajista, piti kysymystä harvinaisen kuvaavana tapauksena ja samalla käytännöllisenä, konkreettisenä ehdotuksena. Kaiken järjen mukaan asioita piti voida ratkaista myös aloitteessa esitetyllä tavalla. Ed. Paavolainen (kok. ja karj.), joka myös kannatti tehtyä aloitetta, muisteli keskustelleensa pari kolme vuotta aikaisemmin mainitusta mahdollisuudesta, jolloin eräät sangen edustavat ruotsalaiset henkilöt olivat suhtautuneet asiaan myönteisesti. Vaikka asian käsittelyn yhteydessä käytettiin hyvin kärkevää kieltä, on todettava, että karjalaiset tässäkin yhteydessä myönsivät siirtoväkeä kohdellun hyvin ruotsalaisella alueella. – Todettakoon tässä vaiheessa, että eduskunta lähetti asian laki- ja talousvaliokuntaan, jonka mietintö valmistui vasta runsaan vuoden kuluttua, jolloin kysymys jälleen aktualisoitui.⁵⁹

Maalaisliiton taholla asetuttiin kannattamaan tehtyä hanketta. *Maakansa* oli jo hieman ennen aloitteen käsittelyä kirjoittanut, että mitä suurempia oikeuksia ruotsalaisille myönnettiin, sitä häikäilemättömimmiksi he kävivät, ja todennut ruotsalaisten maiden käyttämisen olevan vain oikeudenmukaisuuskysymys. Aloitteen tultua tunnetuksi *Maakansa* sen sijaan kirjoitti »Aiheettomasta raivopuuskasta» tarkoittaen lähetekeskustelussa esitettyjä ruotsalaisia mielipiteitä ja uskoi Merikoiviston perustamisen ratkaisevan järjellisellä tavalla koivistolaisen siirtoväen sijoituspulman. *Savon Sanomien* mielestä Merikoivisto-hanke oli kuvaava näyte, millaisiin epäoikeudenmukaisuuksiin sanottu kielipykälä voi johtaa.⁶⁰

⁵⁹ VP 1947 ptk. 25. 2. 1947 s. 186–95; Karjala 12. 3. 1947. Teoksessa Taistelu karjalaisten elinkysymyksistä, jonka *Juho Niukkanen*, *Johannes Virolainen*, *Veikko Vennamo*, *Urho Kähönen* ja *Pentti Sorvali* kirjoittivat maalaisliittolaisena vaalijulkaisuna vuonna 1951, todetaan ajatuksen tähän erikoiseen hankkeeseen tulleen alun perin ruotsinmaalaisen kunnallismiehen viisaasta päästä. S. 33. *Eeno Pusan* kokoelmasta käy ilmi, että vihjeen antanut ruotsalainen sosialidemokraattinen valtiopäivämies oli *Udde Jacobsson*. Kun *Pusa* useita vuosia ko. henkilön Suomessa käynnin jälkeen eli vuonna 1948 otti yhteyttä häneen toivoen hänen tekevän Ruotsissa tunnetuksi Merikoivisto-hankkeen alku-

Helsingin Sanomat valitti, että vähemmän harkitun ehdotuksen kautta, jolla sitä paitsi ei ollut toteutumisen mahdollisuuksia, aiheutettiin ketään hyödyttämätön selkkaus, joka sen sijaan vahingoitti eri kieliryhmien välistä sopua. Samalla lehti totesi, että eräistä yrityksistä huolimatta ei ollut ollut mahdollista saada korjauksia kielipykälään ja että silloinen hallitus oli yhtynyt Paasikiven hallituksen keväällä 1945 julistamaan kansallisuuspolitiikkaan. Lopuksi lehti totesi: »Vaikka aloite tulisi eduskunnassa hyväksytyksikin, mitä suuresti täytyy epäillä, ei ole pienintäkään todennäköisyyttä, että nykyinen hallitus antaisi vastaavan esityksen tai että tasavallan presidentti kirjoittaisi sen alle.» Katsottiin, ettei siirtoväen tilannetta suuresti paranneta, jos siirtoväen sijoittamiseksi luotaisiin uutta siirtolaisuutta ajamalla toiset pois kodeistaan, jotta toiset pääsisivät tilalle. Aloitteen nähtiin olleen todellisuudelle vieras myös siitä syystä, että koko pitäjän väkeä ei voitu sijoittaa yhteen pitäjään.⁶¹

Vasemmiston taholla ääri vasemmisto sanoutui välittömästi irti Merikoivisto-hankkeesta. *Vapaa Sana* piti suunnitelmaa huonona pilana. Lehti kannatti siirtoväen pikaista asuttamista, mutta tämän ei pitänyt tapahtua mainitulle alueelle, joka piti käyttää ruotsinkielisten maantarvitsijoiden asuttamiseen. Kotkalainen sosialidemokraattinen lehti *Eteenpäin* piti kysymystä yhteiskunnallis-taloudellisena, mutta siitä oli tekemällä tehty kielipoliittinen. – Käytännössä Merikoivisto-hankkeen julkitulo aiheutti useita mielenosoituksia Pernajassa, käyntejä presidentin, hallituksen ja valtiopäiväryhmien luona ja adressien syntymisen.⁶²

Merikoivisto-hankkeeseen palattiin julkisessa keskustelussa kielipoliittisella rintamalla keskitetysti vasta vuoden 1948 kuluessa. Tätä ennen lähetekeskus-

historian, *Jacobsson* kieltäytyi hankkeen isän kunniaa ja sanoi kysymyksessä olleen kielivaikeuksista johtuneen erehdyksen. VA. *Eeno Pusan* kokoelma, Merikoivistoa koskevat asiakirjat. VA. *Juho Niukkanen* kokoelma, kansio 2.

⁶⁰ Maakansa 1. 2. 1947, 22. 2. 1947, 27. 2. 1947, Savon Sanomat 26. 2. 1947.

⁶¹ HS 15. 3. 1947. – Suomalaisien puolella vedottiin usein siihen, että ruotsinkielisten lukumäärä jatkuvasti väheni, joten maata ei tulevaisuudessa tarvittaisi ruotsinkielisten omassa keskuudessa. Tämä ongelma tunnettiin myös Suomen ruotsalaisten omassa keskuudessa: vrt. *Fougstedt, Gunnar*, Finlandssvenskarnas livsfråga. Finsk Tidskrift 1953 s. 9, 63, jossa todettiin muun muassa, että v. 1941–45 oli hedelmällisyys suomenruotsalaisten keskuudessa liian vähäistä kyetäkseen takaamaan väestön kasvun. Uudistumiskyky oli hitaampi kuin valtakunnassa keskimäärin. *Fougstedt* totesi ryhmän kasvun lakanneen ja ehdottoman laskun uhkaavan tulevaisuudessa.

⁶² *Vapaa Sana* 11. 3. 1947, *Eteenpäin* 27. 2. 1947.

telun jälkeen asiasta oli vain hajanaisia kirjoituksia. Eräässä todettiin Meri-koivisto-hankkeen tulleen otetuksi vakavasti maatalousvaliokunnassa.⁶³ Asia tuli uudelleen voimakkaasti julkisuuteen asiantuntijalausuntojen ja valiokuntamietintöjen valmistumisen myötä. Ratkaiseva laki- ja talousvaliokunnan mietintö valmistui kuitenkin kesäkuun 9. päivänä 1948 liian myöhään, jotta asia olisi voitu ottaa käsiteltäväksi vuoden 1947 valtiopäivillä, joten asia poistettiin päiväjärjestyksestä 12. 6. 1948.

Mielipiteiden käsittelyn kannalta on tarkoituksenmukaista tuntee asian käsittelyvaiheet. Helmi- ja maaliskuussa 1948 laki- ja talousvaliokunta sai vastaanottaa pyytämänsä lausunnot kielikysymyksessä. Maatalousvaliokunta oli asettunut tietyin muutoksin kannattamaan lakialoitteen hyväksymistä, lausuntoon liittyi yksi vastalause. Erittäin mielenkiintoinen oli tämän jälkeen lakiasiantuntija K. J. Ståhlbergin antama lausunto. Hän piti lähtökohtana sitä, että säännöllisistä oikeusoloista ei olisi poikettava enemmän kuin oli välttämätöntä. Välttämätöntä oli ollut valmistaa luovutetun alueen väestölle uudet asuinpaikat. Ståhlbergin mielestä kuitenkin »Meri-Koivisto-ehdotus sisälsi uuden poikkeuslain, joka räikeästi poikkesi sekä säännöllisistä oikeusoloista että siirtoväen asuttamisen yleisistä järjestelyistä». Näistä syistä Ståhlberg päätyi esittämään aloitteen hylkäämistä. Saatuaan näin eri suuntiin käyviä lausuntoja laki- ja talousvaliokunta lopulta asettui kannattamaan esityksen hyväksymistä tietyin muutoksin. Valiokunnan loppulausuntoon liittyi kolme vastalauseetta, joista yhden olivat allekirjoittaneet SKDL:n edustajat, toisen ed. Sarlin (ed.), joka vetosi Ståhlbergin kantaan ja kolmannen ruotsalaisten edustajat, jotka katsoivat hankkeen olleen ristiriidassa perustuslain kanssa. Tällainen lakialoittemietintö valmistui 9. 6. 1948 – mutta liian myöhään, asia poistettiin päiväjärjestyksestä 12. 6. 1948,⁶⁴ koska vaalikausi päättyi välittömästi tämän jälkeen.

Ruotsinkielisten puolella kielirintamaa valvoivat vähemmistön etuja erityisesti kansankäräjien valtuutetut pitäen tarkoin silmällä asutusviranomaisten toimenpiteitä, joihin jo aikaisemminkin oli nähty tarkoituksenmukaiseksi puuttua. Nyt aiheutti toimintaa asutusviranomaisten marraskuussa 1947 lähettämä

⁶³ Jakobstads Tidning 6. 6. 1947. Suomen Kuvalehdessä kirjoitti Arvo Yläräkkö Meri-koivisto-hankkeen puolesta, sillä pyrittiin vain tasaamaan sodan raskaat seuraamukset kaikkien kansanosien kesken. Suomen Kuvalehti 2. 8. 1947.

⁶⁴ VP 1947 asiakirjat V:I, lakialoittemietintö n:o 28.

kiertokirje, jossa ko. viranomaiset tekivät selvää ruotsalaisen maan käyttämiseen liittyvästä historiasta selostaen muun muassa kansankäräjien oikeuskanslerille lähettämän kantelun ja tähän saadun vastauksen, joka oli osoittanut asutusviranomaisten tulkinnan virheelliseksi. Kiista syntyi mainitun kiertokirjeen lopussa esitetystä kehotuksesta, että vapaaehtoisia kauppoja tulisi edistää kyseisellä alueella kaikin mahdollisin keinoin varsinaisen tilakiintiön tultua täytetyksi. Koska kiertokirjeen ilmeinen tarkoitus oli ruotsalaisten mielestä saada aikaan suurempi suomalaisten muutto yksikielisiin ruotsalaisiin ja kaksikielisiin kuntiin, kuin maanhankintalaki ja sijoitussuunnitelmat edellyttivät, kansankäräjien puhemiehistö kävi 17. 12. 1947 pääministeri Pekkalan luona protestoimassa kiertokirjettä vastaan. Todettiin, että muuan maan virastoista toimi hallituksen ja valtiopäivien julistamia periaatteita vastaan. — Tähän samaan asiaan on todettu *Helsingin Sanomain* toisessa yhteydessä (s. 211) kiinnittäneen huomiota. — Käynti tuotti sikäli tulosta, että hallitus teki 12. 2. 1948 päätöksen mainitun kiertokirjeen kumoamisesta.⁶⁵

Jo huhtikuussa 1948 kansankäräjien valtuutetut ehdottivat, käsiteltävään asiaan välillisesti liittyen, valtioneuvostolle asutustoiminnan kiirehtimistä ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa, toissijaisten asuttamisen aloittamista ja tilojen tekemistä riittävän suuriksi sekä, mikä tärkeintä, että ruotsinkielisille pohjalaisille maansaantiin oikeutetuille piti antaa mahdollisuus tyydyttää maantarpeensa Etelä-Suomen ruotsalaisalueella. Kirjelmä jätettiin 22. 4. 1948 maatalousministerille ja kahta päivää myöhemmin siitä ote pääministerille. Valtiovalta suhtautui välittömästi varsin myönteisesti muihin ehdotuksiin, mutta Etelä-Suomen maiden käyttäminen Pohjanmaan asukkaille saatiin ruotsalaisten toivomaan ratkaisuun vasta 3. 2. 1949. Ensimmäisen kerran oli jo joulukuussa 1944 ruotsinkielisten taholta viranomaisille esitetty Suomen ruotsalaisten alueiden käsittelemistä yhtenä kokonaisuutena.⁶⁶

Hufvudstadsbladet toimi tässä kysymyksessä voimakkaana ruotsinkielisten mielipiteiden tulkkina. Lehti ihmetteli suuresti maatalousvaliokunnan päätöstä

⁶⁵ As.hall.ark.: ASO:n kiertokirje n:o 151/11.11.1947; Svenska Finlands . . . (1949) s. 22.

⁶⁶ Svenska Finlands... (1949) s. 23–25.— Todettakoon maalauskunnan panneen merkille helmikuussa 1948 Pohjanmaan ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa olleen asuttamatta 104 ensisijaista ja 774 toissijaista, joiden pakkosiirtoa Etelä-Suomeen ei katsottu mahdolliseksi. Ainoastaan mikäli Pohjanmaalla esiintyi vajausta, tällaista ratkaisua tarjottaisiin tilattomille. As.hall.ark., maalauskunnan ptk. n:o 12/1948.

ryhtyä kannattamaan Merikoivisto-hanketta; sekä tunteen että järjen piti lehden mukaan reagoida tällaista vastaan. Vastaukseksi väitteisiin, että ruotsalaiset suurmaanomistajat olivat sabotoineet asutustoimintaa, lehti esitti ruotsalaisen kansanpuolueen ohjelmaan sisältyvän ruotsalaisten rintamamiesten asuttamispyrkimyksen. Todettiin myös ruotsalaisten maanviljelijöiden asema epäedullisemmaksi kuin suomenkielisten nimenomaan raivausvelvollisuudesta johtuen. Lopulta lehti saattoi tervehtiä Ståhlbergin lausuntoa asiaa tervehdyttävänä kannanottona.⁶⁷

Suomenkielisten puolella etenkin siirtoväen lehdet kiinnittivät paljon huomiota asiaan tässäkin vaiheessa. *Karjala* näki alun perin kohtalokkaana, että siirtoväkeä asutettiin kylmille tiloille, mihin erääksi syyksi nähtiin ruotsinkielisten vastustus. *Sisämaa* (aik. *Laatokka*) julkaisi puolestaan ylijohtaja Vennamon nimissä lähetetyn kirjoituksen, jossa todettiin, että niitä lupauksia, joita vaikeina aikoina siirtoväen aseman tasapuoliseksi ja kohtuulliseksi järjestämiseksi oli annettu, on niin maanluovuttajain kuin muidenkin väestöryhmien taholta pyritty erilaisin perustein ja verukkein väistämään. Erittäin suurta katkeruutta siirtoväen keskuudessa katsottiin herättäneen ruotsinkielisten suhtautuminen siirtoväen asiaan. Tähän liittyen todettiin ruotsalaisten taholta tehdyn käsittämätön hyökkäys ylijohtaja Vennamoa vastaan ja vaaditun hänen erottamistaan. Merikoivistoa ei pidetty kielipoliittisena ongelmana, vaan se nähtiin osana oikeustaistelua, jota karjalaiset olivat joutuneet käymään asemansa turvaamiseksi. Epäoikeudenmukaisuudet piti lehden mukaan korjata ratkaisulla, joka olisi sekä sosiaali- että asutuspoliittisesti kestävä; karjalaisille piti toisin sanoen tehdä oikeutta. *Karjala* toivoi lisäksi pääkirjoituksessaan kesäkuussa 1948, että Merikoivisto-hankkeen uusi esilletulo tapahtuisi hallituksen esityksenä, joka ohittaisi yksityisten kansanedustajien aloitteet käytännön lainsäädäntötyössä, koska asialla oli eduskunnassa jo takanaan enemmistö.⁶⁸

Maalaisliiton äänenkannattajat puhuivat edelleen ruotsalaisten alueiden käyttämisen puolesta. *Maakansa* totesi asutusmaata olleen riittämättömästi,

⁶⁷ Hbl 12.2.1948, 23.4.1948, 12.6.1948. Siirtoväki sai ruotsinkieliselle Pohjanmaalle perustetuista maataloustiloista ainoastaan neljänneksen. Tiloja oli yhteensä hieman yli 200 kappaletta. Eteläisen Suomen ruotsinkielisillä alueilla maataloustiloja oli yhteensä runsaat 1 500, joista vajaat puolet annettiin siirtoväelle.

⁶⁸ As.hall.ark., Mts. K1:n as.vk:n arkisto: lähetteet v. 1948, 2.2.1948; *Karjala* 17.1.1948, 13.2.1948, 15.2.1948, 11.6.1948 ja 17.6.1948.

koska ruotsinkielisten ja kaksikielisten alueiden ensisijaisetkin luovuttajat pääsivät hyvin vähin menetyksin. Kyseisen puolueen puoluevaltuuskunnan julkilausumassa oli joulukuussa 1947 kiinnitetty huomiota samaan asiaan. Sen mukaan oli valvottava, että ruotsinkieliset suurmaanomistajat tekisivät velvollisuutensa ja että asutus ulotettaisiin heidän alueillaan laajempiin puitteisiin kuin oli tapahtunut. Tämän *Maakansa* toi nyt uudelleen esille ja kirjoitti myöhemmin helmikuussa 1948 Merikoiviston puolesta. *Savon Sanomat* puolestaan palautti helmikuussa 1948 mieliin ruotsalaisen kansanpuolueen edustajan professori Helmer Smedsin kolmen vuoden takaisen kirjoituksen, jossa oli huomautettu, ettei pitäisi välittää karjalaisten vaatimuksista uudisraivauksen ja pika-asutuksen sijoittamiseksi Etelä-Suomeen, koska Pohjois-Suomen maanviljelys oli itse asiassa enemmän kuin missään muualla kehityksen tarpeessa.⁶⁹

Ennen siirtymistä Merikoiviston uuteen vaiheeseen voidaan vielä kiinnittää huomiota talousneuvoston vuonna 1947 valmistuneen mietinnön kielikysymyksessä omaksumaan kantaan, jota on pidettävä tutkimukseen pohjautuvana puolueettomuutta lähentelevänä kantana. Mainittu elin totesi, että ruotsinkielisten alueitten luovutusvelvollisten tilojen maanluovutus saataisiin kieli-suhteita muuttamatta samaksi kuin muualla maassa muuttamalla maanhankintalakia niin, että ruotsalaisalueillakin olevista kaikista pienistä tiloista tehtäisiin perheviljelmätyyppisiä talouksia. Näin kävisi varsinkin, kun Pohjanlahden rannikon kääpiöviljelmien omistajille tehtäisiin mahdolliseksi tilojen saanti Etelä-Suomen rannikkoalueelta. Samassa yhteydessä todettiin erityisesti ruotsinkielisiä alueita koskevien määräysten tuottaneen paljon haittaa siirtoväkeen kuuluvan kalastajaväestön sijoittamiselle Suomenlahden rannikolle. Tätä oli tähdentänyt myös asutusasiainosaston talousneuvostolle antama lausunto. Tätä aloitetta käsiteltiin jo ruotsinkielisten kannanottojen yhteydessä (vrt. s. 243).⁷⁰ – Pantakoon vielä merkille ääriivasemmiston kannanottona SKDL:n ruotsalaisen jaoston mielipide, että Merikoivisto-hanke oli aito-

⁶⁹ *Maakansa* 9.1.1948, 28.1.1948, 12.2.1948; *Savon Sanomat* 18.2.1948 (ei pääkirjoitus); Keskustapuolueen arkisto: maalaisliiton puoluevaltuuskunnan kok.ptk. 9.-10.12.1947. (Vrt. s. 219.)

⁷⁰ Talousneuvosto emt. s. 29, 33, 140. Kalastajaväestöön liittyen todettakoon, että Helsingissä järjestettiin 1.12.1947 kalastajaväestön neuvottelupäivät, jotka pyrkivät painottamaan kalastajien epäkohtia ja vaikeuksia asutustoiminnassa. – *Yrjölä* emt. s. 104.

suomalaisuutta. Merikoivisto-hanke aiheutti ruotsalaisille sosialidemokraateille noin 5 000 äänen tappion vuoden 1948 eduskuntavaaleissa ruotsinkielisellä alueella. Se tarjosi nimittäin ruotsalaiselle kansanpuolueelle ja kommunisteille erinomaisen vaalivaltin, samalla kun kansanedustaja Eeno Pusasta tehtiin pelättävä kummitus. Gunnar Henriksson huomautti, että sosialidemokratien suvaitseva asenne kieli- ja kansallisuuskysymyksessä oli ollut vahvana tukena yleensä maamme ruotsinkielisille sosialidemokraateille.⁷¹

Uuden eduskunnan kokoontuessa aloittamaan vuoden 1948 valtiopäiviä eduskunnan puhemies Urho Kekkonen totesi pahimpien sodan vaurioiden tulleen korjatuiksi. Kuitenkaan ei Merikoivisto-hanketta ollut saatu lopullisesti pois päiväjärjestyksestä, sillä nyt valtiopäiville jätettiin toistamiseen – tällä kerralla 23 kansanedustajan (22 sos.dem. ja 1 maal.) allekirjoittama laki-aloite sanotun kunnan perustamisesta. Aloituksen laajoissa perusteluissa todettiin, että laki- ja talousvaliokunnan aikaisemmin tekemät muutokset oli uudessa aloitteessa otettu huomioon. Niissä vedottiin edelleen asutusviranomaisten lausuntoihin, ettei koivistolaisia ilman uutta lainsäädäntöä saataisi maanhankintalain edellyttämällä tavalla asutetuiksi. Puheena olevalle alueelle tulisi asutustoiminnan päätyttyäkin jäämään vielä 2 300 ha peltoa, kun sekä paikkakuntalaiset että koivistolaiset olisi asutettu. Paikkakuntalaisia ei tulisi myöskään poistamaan entisiltä asuinsijoiltaan, mikä oli herättänyt erittäin voimakkaan vastareaktion, koska aikaisemmin oli todella aiottu näin tehdä, vaan alueesta ehdotettiin nyt muodostettavaksi kaksikielinen kunta. Vaikka ruotsinkielistä maaseutuväestöä oli ainoastaan 7.7 %, sillä oli hallussaan yli puolet Suomen rannikkoalueesta. Asutustoimintaan esitettävän maan taas toistuvasti todettiin olevan seitsemän suurviljelijän tai yhtiön hallussa, joista vain kaksi asui tiloillaan. Perustelun lopussa vedottiin jälleen koivistolaisten merkittävään laivanrakennuspanokseen sotakorvauskuunarien rakentamisessa. He olivat rakentaneet siihen mennessä 12 alusta muiden telakoiden 11 vastaan.⁷²

Lakialoitteen lähetekeskustelussa käyttivät puheenvuoroja lähinnä ruotsalaisten ja karjalaisten edustajat. Ruotsinkielisiin lukeutuva ed. Weio Henriksson

⁷¹ *Henriksson, Gunnar*, Suomen Ruotsalaisen työväenliiton tehtävistä. Sosialistinen aikakauslehti n:o 7/1948. Henriksson esitti kantansa kielikysymyksessä useimmiten *Arbetarbladet*issa, jonka päätoimittaja hän oli v. 1941–48.

⁷² VP 1948 liitteet s. 312–16. Tällä kerralla aloituksen laati varatuomari Heikki Simola Maalaiskuntien Liitosta. – E. Pusan haastattelu.

(sos. dem.) totesi, että jokainen tunsi yhteiskunnan intressin vaativan siirtoväen mahdollisimman pikaista lopullista sijoittamista, mistä johtuen aloitteen tarkoitusperät olivat oikeat eikä sitä ollut suunnattu vähemmistöä vastaan. Maansaannissa kyseisellä alueella oli epäonnistuttu siksi, että maanomistus-oikeudet merkitsivät erälle enemmän kuin ruotsalaiset intressit. Monet paikalliset suurviljelijät olivat ajaneet hankkiessaan tiloilleen suomenkielistä työvoimaa enemmän alueen suomalaistamista kuin tämän aloitteen tekijät. Puhuja päätyi siihen, että siirtoväkeä oli kaikin tavoin tuettava, koska koko valtakunnan etu vaati sitä, mutta valtakunnan etu vaati myös, ettei uutta riitaa rakennettaisi kielirintamalla, mistä syystä ed. Henriksson päätyi lopulta kannattamaan aloitteen hylkäämistä. Puheenvuoro sai useita vastineita ruotsinkielisten taholta, niissä asetettiin jyrkästi vastustamaan aloitetta silläkin kerralla.⁷³

Ed. Pusa taas totesi lähetekeskustelussa perustellessaan aloitettaan, että tällä kerralla muutos yksikielisestä suomalaisesta kunnasta kaksikieliseksi kunnaksi sai aikaan sen, että ei enää voitu puhua kansallisuus- tai kielikysymyksestä, nyt asia oli puhtaasti taloudellinen. Ed. Virolainen (maal. ja karj.) sanoi puolestaan ruotsalaisten yrittäneen tehdä asiasta kieliriidan, vaikka karjalaiset eivät suinkaan halunneet sortaa ruotsalaisia. Ulkomaisen mielipiteen kiihottaminen tämän kysymyksen varjolla oli Virolaisen mielestä perustetonta jopa epäisänmaallista. Kysymys oli kyettävä hoitamaan omana sisäisenä asiana ilman, että kukaan turvautuisi rajojen ulkopuolelta pyydettävään apuun. Ed. Virolainen toivoi samassa yhteydessä, ettei laki- ja talousvaliokunta pitäisi asiaa pöydällä puoltatoista vuotta, kuten edellisellä kerralla. Ed. Tuurna (kok. ja karj.) – edellä mainitun valiokunnan puheenjohtaja – kiisti kuitenkin väitteen asian pitkittämisestä. (Vrt. s. 51.)⁷⁴

Uudenkin Merikoivisto-aloitteen käsittely venyi valiokuntakäsittelyssä erittäin pitkälliseksi, mikä muodostui lopulta koko hankkeelle ratkaisevaksi. Ajallisesti sen viimeiset vaiheet eivät sijoitu tutkittavaan kauteen, mutta täydellisyyden vuoksi myös asian saama päätös on tässä käsiteltävä. Laki- ja talousvaliokunta, johon asia lähetettiin, kuuli asiantuntijoina asutusasiainosaston, Karjalan Liiton ja Koiviston ent. hoitokunnan edustajia sekä pyysi

⁷³ VP 1948 ptk. 28.9.1948 s. 143–154.

⁷⁴ VP 1948 ptk. 28.9.1948 s. 143–154.

toistamiseen lausunnon maatalousvaliokunnalta. Viimeksi mainittu valmistui 27. 4. 1949. Maatalousvaliokunta oli puolestaan hankkinut asiasta pääministeri Fagerholmin lausunnon. Hän taas nojasi Ståhlbergin kantaan katsoen tällaisella lainsäädännöllä olevan voimakkaan puolueellisen leiman, mikä ei soveltunut pohjoismaiseen oikeuskäsitykseen. »Esitetyillä syillä täytyy tuntea mitä voimakkainta epäilyä sellaista, yksityistä rajoitettua aluetta koskevaa lakia kohtaan, joka rajoittaisi siellä asuvien yleisellä lailla järjestettyjä ja perustuslaissa turvattuja oikeuksia.» Fagerholm uskoi tällaisen lain toteutettuna saavan aikaan katkeran ja repivän kansallisuustaistelun, koska ruotsinkielinen väestö pitäisi sitä oikeuden loukkauksena ja kansallisuutensa sortona, ja ehdotti lakialoitteen hylkäämistä. Kuitenkin mainitun valiokunnan enemmistö suhtautui toistamiseen myönteisesti asiaan katsoen mietinnössään, ettei se kohdistu ruotsalaista väestöä vastaan eikä anna aiheellista syytä kieliriitaan. Lausuntoon liittyvässä vastalauseessa sen sijaan arveltiin lain muodostuvan vaikutuksiltaan vahingolliseksi maalle ja alentavan eduskunnan arvovaltaa.

Kun laki- ja talousvaliokunnan mietintö asiasta lopulta valmistui, olosuhteet olivat olennaisesti muuttuneet: vuonna 1951 vain harvoja koivistolaisia oli enää sijoittamatta. Valiokunta katsoikin lakialoitteen menettäneen merkityksensä, mutta esitti hallitukselle esitettäväksi ponsilauseman, jonka eduskunta myös hyväksyi: »että hallitus ottaisi kiireellisesti harkittavakseen, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä erittäinkin Koiviston kunnasta olevien, kalastuksen ja muiden merielinkeinojen harjoittamisesta elatuksensa saaneiden, siirtoväkeen kuuluvien perheiden toimeentulon helpottamiseksi ja ryhtyisi asian vaatimiin toimenpiteisiin.» Kun asiasta kesällä 1951 viimeisen kerran eduskunnassa keskusteltiin, ed. Österholm (ruots.) piti ikävänä muistona, ettei valistunut suomalainen mielipide aikanaan ollut asettunut kiivaasti vastustamaan tätä hanketta, vaan eduskunnassa ja sanomalehdissä tulkitsi sen erääksi käytännön asutusratkaisuksi. Ed. Niukkanen, aloitteen tekijä, toi viimeisessä käsitellyssä puolestaan esille hankkeen syntyhistoriaa todeten sen ulottuneen pika-asutuslain aikoihin. Silloin ruotsalaisten taholta oltiin taipuvaisia suosittelemaan sellaisia järjestelyjä, että suoritettaisiin siirtoasutusta sopivilla paikoilla ruotsinkielistä aluetta, jotta Etelä-Suomi, jonka rannikko oli ruotsalaisten suurmaanomistajain hallussa, voitaisiin myös käyttää asutukseen. Lopullinen idea oli kuitenkin erään Suomessa käyneen ruotsalaisen käytännön mie-

hen. – Merikoivisto-hanke ajautui lopullisesti karille, kun eduskunta 12. 6. 1951 – tasan kolme vuotta sen jälkeen kun aloite oli oireellisesti poistettu päivä-järjestyksestä, hylkäsi lakialoitteen.⁷⁵

4. RUOTSIN LEHTIEN SUHDE RUOTSALAISALUEIDEN ASUTUSTOIMINTAAN

Hyvin monessa yhteydessä Suomessa käydyssä julkisessa keskustelussa vedottiin Ruotsin lehtien kannanottoihin, joilla varmasti on ollut vaikutusta myös eräisiin asutustoiminnassa tapahtuneisiin ratkaisuihin. (Vrt. s. 98, 223.) Myös Ruotsin sanomalehdissä esiintyneisiin uutisiin olemme edellä todenneet vedotun (s. 227). Näin ollen Ruotsin lehtien pääkirjoitusten pääpiirteinen tunteminen on tarkoituksenmukaista.⁷⁶ Suomen asutustoiminta oli erittäin paljon Ruotsin lehdissä esillä kevään 1945 kuluessa, jolloin maanhankintalakia valmisteltiin valtiopäivillä. Päähuomio kiintyi ymmärrettävästi Suomen ruotsinkielisen väestönosan aseman kehittymiseen. Tässä tarkastellaan koko tutkimuksen yleisperiaatetta seuraten nimenomaan pääkirjoituksia ja johtavia artikkeleita. Selvyyden vuoksi on kuitenkin vielä todettava, että mainitut lehdet saivat päämateriaalinsa Suomesta tšekäläisten kirjeenvaihtajiensa ja huomioitsijoidensa välityksellä. Kirjoitettu sana palasi Suomeen ulkoministeriön johtaman ulkoasiainhallinnon välityksellä, lähetystön ja konsulaattien välittämänä.

⁷⁵ VP 1950 ptk. 8.6.1951 s. 3999–4005; 12.6.1951 s. 4045–46; VP 1950 asiakirjat V, laki-aloitemietintö n:o 73.

⁷⁶ Täydellisyys ja toisaalta erikoisuudenkin vuoksi on tarkoituksenmukaista tuntee vielä pari Ruotsia sivuavaa, asutustoimintaan liittyvää yksityiskohtaa. Toinen liittyy jo jälleenrakennusvaiheeseen, josta välitettiin artikkelien avulla tietoa Ruotsin maaseutulehtiin. Ainakin 35 maaseutulehdessä tiedetään julkaistun *Erkki Paavolaisen* kirjoittama esitys Karjalan jälleenrakentamisesta sotien aikana. Toinen asia koski asutustoiminnan suhdetta ulkomaisten henkilöiden omistamiin kiinteistöihin Suomessa, esimerkiksi perintöinä oli siirtynyt maanomistuksia ulkomaille aikaisemmin muuttaneiden henkilöiden haltuun. Ruotsin lähetystö esitti tässä asiassa valituksensa valtioneuvostolle verbaaliootoin muodossa 2.7.1948. Asia oli noin kuukauden käsiteltävänä valtioneuvostossa. Lopulta päädyttiin siihen, ettei Ruotsin alamaisille voitu myöntää poikkeusetuja maanhankintalain soveltamiseen nähden. Ne olisi yleisen mielipiteen kannalta katsottu epäilyksettä kohtuuttomiksi. Vaikka Ruotsi oli vedonnut tiettyihin kansainvälisen oikeuden kohtiin, valtioneuvosto suhtautui asiaan kielteisesti ja pyrki vastauksessaan esittämään kantansa mahdollisimman hienovaraisesti. VA. Valtioneuvoston ptk. 10.6.1948, 8.7. 1948; *Erkki Paavolaisen* kokoelma.

Tällä tavoin johtavilla paikoilla olevat henkilöt olivat aina tietoisia myös ratkaisujen Ruotsissa herättämistä mielipiteistä.

Taustaksi kevään 1945 kirjoituksille todettakoon sosialidemokraattisen *Ny tid* -lehden kannanotto kesällä 1944. Lehti huomautti pääkirjoituksessaan, että jos venäläiset miehittäisivät Suomen, on odotettavissa, että Karjalasta evakuoitunut 300 000 ihmistä ainakin osittain jatkaisivat matkaa Ruotsiin. Kun maanhankintalain säätämistyön edistymisen myötä kielikysymys aktualisoitui Suomessa, kiinnostuksen kasvu oli nähtävissä myös Pohjanlahden takana. Normaalien Helsingin kirjeenvaihtajien selostusten lisäksi kysymys alkoi saada tilaa myös pääkirjoituspalstoilla. *Svenska Dagbladet* vaati jo 25. 1. 1945, että Suomen ruotsinkielisten oikeutetut vaatimukset oli otettava huomioon, ja viitasi maallemme annettavaan taloudelliseen apuun. Kuun lopussa taas useimmat Ruotsin johtavat sanomalehdet julkaisivat tasavallan presidentin valtioneuvoston pöytäkirjaan maareformista saneleman lausunnon maanhankintakesityksen antamisen yhteydessä. (Vrt. s. 92.) Ahvenanmaankin kysymystä sivuttiin. Aiheena oli muun muassa valtioneuvostolle jätetty kirjelmä, jossa pyydettiin Ahvenanmaan jättämistä syrjään asutustoiminnasta.⁷⁷

Erityisesti maanhankintalain ollessa toisessa käsittelyssä asia sai Ruotsissa huomiota osakseen. Todettiin muun muassa Suomea uhkaavan hallituspula, koska ministerit Gartz ja Törngren olivat uhanneet erota hallituksesta, mikäli eduskunta hyväksyisi maanhankintalain suuren valiokunnan esittämässä muodossa. Ensimmäiset kannanotot Paasikiven yleiskeskustelussa pitämistä puheenvuoroista olivat luettavissa *Aftonbladetista* 26. 3. 1945, jolloin lehti omisti väliartikkelinsa Suomen ruotsalaisten aseman turvaamiselle antaen tunnustusta pääministeri Paasikiven suhtautumiselle asiaan. Lehden mielestä asutusasian myönteinen ratkaisu oli elintärkeä Suomen ruotsalaisuuden säilymiselle.⁷⁸

Aamulehdissä 27. 3. 1945 Suomen asutustoiminnan kielikysymys oli sitten aivan erityisesti esillä, ja nimenomaan niihin kannanottoihin ministeri Pekkala

⁷⁷ VA. UM:n arkisto: Sanomalehdet (Ruotsi), sanomalehtikatsaus n:o 25/1944, n:o 20/1945, 26/1945 ja 28/1945.

⁷⁸ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 75/1945. Jo hieman aikaisemmin oli Ruotsin lehdissä vaaleihin liittyen todettu kansandemokraattisen lehdistön kehottaneen karjalaisia äänestämään SKDL:a, mikäli he pian haluaisivat palata kauniille kotiseudulleen, mikä oli aiheuttanut Suomessa lehtien välistä mielipiteenvaihtoa. (Vrt. s. 257) – Sanomalehtikatsaus n:o 49/1945.

(s. 223) vetosi puhuessaan kolmannen käsittelyn yhteydessä kieliratkaisusta. Erityisesti *Svenska Dagbladet* antoi hänelle aiheen kommentteihin. Lehden pääkirjoituksessa nimittäin sanottiin, että ruotsalaisille epäedullinen päätös tulisi varmasti aiheuttamaan seurauksia Ruotsin politiikassa. »On jo aikaisemmin korostettu», lehti totesi, »ettei ole pidettävä minään asiattomana puuttumisena Suomen sisäisiin asioihin sitä, että Ruotsi jatkuvan avun ehdoksi esittää eräitä minimivaatimuksia Suomen ruotsalaisen väestön kohtelussa. Ruotsin apu Suomelle lähentelee kohta $\frac{2}{3}$ miljardia kruunua ilman, että suomalaiselta taholta on harkittu pienintäkään kulttuurikompensointi näiden ainutlaatuisten luotto- ja tavaratoimitusten korvaukseksi.» Todettiin suhtautumisen Ruotsiin muuttuneen vähitellen puheissa ystävällisemmäksi kuin ennen, mutta teot puuttuivat. Pekkala vetosi siis erityisesti tähän lausuntoon, jota onkin pidettävä merkittävänä, koska nimenomaan tämän lehden ulkomaanosastoja erityisesti arvostettiin. Hän jätti kuitenkin oireellisesti mainitsematta, että tämä mielipide ei suinkaan ollut Ruotsissa yksimielinen. *Aftonbladet* vastasi jo seuraavana päivänä *Svenska Dagbladetille* huomauttaen, että painostuspolitiikka Suomea kohtaan tuskin oli viisasta, sillä näin menetellen voitetaisiin ehkä hetkellisesti jotakin, mutta suurimman puutteen lakattua suomalaiset voisivat ottaa korkoineen tappionsa takaisin. Lehti uskoi, ettei tällä metodilla varmaankaan luoda mitään pysyvää ystävyyttä Suomen ja Ruotsin, eikä myöskään Suomen kieliryhmien välille.⁷⁹

Maltillinen *Stockholms-Tidningen* kirjoitti niinkään johtavassa artikkelissaan 28. 3. 1945 Suomen asutusasiasta kiinnittäen erityistä huomiota Paasikiven lausuntoon, jonka lehti totesi otetun vastaan suurella tyydytyksellä Ruotsissa. Lausunnon arvo ei lehden mukaan vähentynyt siitä, että se osittain oli annettu ulkopoliittisista syistä. – Näin ollen Paasikiven toivomus oli varmasti toteutunut. (Vrt. s. 221.) Ruotsissa todella tarkoin seurattiin Suomen suhtautumista vähemmistöönsä. Tarkkanäköisissä ruotsalaisissa piireissä oli lisäksi pantu merkille myös Paasikiven suhtautumisen ulkopoliittinen, mutta

⁷⁹ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:t 75–76/1945. Mainittu *Svenska Dagbladet* oli aina Ruotsin lehdistä ollut erityisen kiinnostunut Suomen asioista, näin oli ollut esim. 1930-luvulla yliopiston kielikysymyksen ollessa ajankohtainen. Tällöinkin, aivan samoin kuin sodan jälkeisessä asutustoiminnassa, ruotsinkieliset olivat saaneet tukea Ruotsista. – *Kaj. Snellmanin* haastattelu; *Einar W. Juva–Mikko Juva*, Suomen kansan historia 5 s. 293.

varmasti vilpitiön leima. – Mainittu lehti huomautti, että⁷⁹ suomalaisella nationalismilla oli omallatunnollaan paljon moitittavaa kuluneilta vuosilta, mutta Suomen ruotsalaistenkaan suhtautuminen ei aina ollut ollut oikeata. Tästä esimerkkinä lehti mainitsi julkisuuden keskustelun kielirauhakomitean mietinnöstä (vrt. s. 82). Suomalaisten puolella oli tehty tässä yhteydessä huomattavia myönnytyksiä ja ruotsalaiset suostuivat luopumaan finländare-sanan käytöstä, joka lehden mukaan oli keinotekoinen ja vieras. Komitean ruotsalaisia jäseniä vastaan kohdistettiin kuitenkin tyypillisellä suomalaisella härkäpäisyydellä ankaraa arvostelua. Lehti huomautti, että Ruotsissa ei tietyin poikkeuksin enää tunnettu sympatioita mainittua uutta suhtautumista kohtaan. Sotavuosina suhteet kieliryhmien välillä olivat parantuneet, ja jotta yhteisymmärrys tulisi täydelliseksi, lehti vaati suomenkielistä enemmistöä hyväksymään Paasikiven kannan. Perusteena mainittiin, etteivät ruotsalaiset Suomessa olleet ainoastaan lähellä Ruotsia, vaan he merkitsivät myös erittäin paljon Suomelle itselleen, koko maan yhteiskunta- ja kulttuurielämälle.⁸⁰ Vielä kesäkuussa 1945 Ruotsin lehdet kiittivät Paasikiveä siitä, ettei asutustoimintaa oltu voitu käyttää muurinsärkijänä ruotsalaisuutta vastaan.⁸¹

Ruotsin lehtien kannanottoihin vedottiin tämän jälkeen etenkin syksyllä 1945 Pohjanmaan kiristyneen tilanteen yhteydessä. Suomen ruotsalaiset lehdet saattoivat välittää lukijoilleen silloin monia Ruotsin lehtien uutisten otsikkoja, mutta lehdet suhtautuivat samaan aikaan pääkirjoituksissaan varsin maltillisesti asiaan, josta kirjoitettiin melko harvoin. Ruotsin lehdet siis tajusivat kyseisen tilanteen oikean mittakaavan ja merkityksen.⁸²

Vuoden 1946 aikanakin hajanaisissa pääkirjoituksissa käsiteltiin Suomen asutustoiminnan kielikysymystä.⁸³ Keväällä esimerkiksi *Expressen* selosti lukijoilleen kysymystä palauttaen mieleen siirtolaisasian edellisiltä vuosilta. Lehti esitti maltillisesti, että Ruotsin ruotsalaisella taholla ei ole mitään syytä sekaantua tähän Suomen sisäiseen asiaan. Kuitenkin lehden mielestä kysymys oli mahdollisimman pian ratkaistava, sillä se tietäisi levottomuutta aiheuttavan

⁸⁰ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 76/1945. Monet muutkin lehdet kiittivät myöhemmin *Paasikiven* esiintymistä kielikysymyksessä: mm. *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, sanomalehtikatsaus n:o 77/1945.

⁸¹ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 133/1945.

⁸² Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 237/1945, 265/1945, 272/1945.

⁸³ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 19/1946, 91/1946.

epäkohdan poistamista hetkellä, jolloin Suomella oli elintärkeitä, yksimielisyttä vaativia tehtäviä suoritettavanaan.⁸⁴

Seuraava laaja huomio Ruotsissa keskittyi Merikoivisto-hankkeeseen, jota luonnehdittiin muun muassa uudeksi maahyökkäykseksi. *Göteborgs Posten*, joka piti Merikoivisto-hanketta uutena mahdollisena alkuna siirtoväen sijoittamiselle ruotsinkieliselle alueelle, totesi maatalousvaliokunnan enemmistön puoltaneen esitystä ja vähemmistön pitäneen sitä Suomen ruotsalaisia vastaan kohdistettuna häikäilemättömyytenä, joka soti pohjoismaista oikeusperiaatetta vastaan ja vahingoitti Suomen mainetta oikeusvaltiona. Koko ruotsalainen väestö oli poliittiseen väriin katsomatta yhtenäinen tässä kysymyksessä. Lehti totesi edelleen myös Suomen uusien vallankäyttäjien lupanneen kunnioittaa ruotsalaisen vähemmistön oikeuksia. Lehden mukaan Hertta Kuusinen oli antanut tällaisen lausunnon Ruotsissa käydessään. – Äärivasemmiston ruotsalaisystävällisyyteen on jo aikaisemmin monessa yhteydessä kiinnitetty huomiota. (Vrt. s. 60) – Kaikki iloitsivat lehden mukaan Ruotsissa annetuista vakuutuksista. *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* lähetti puolestaan Pernajaan oman kirjeenvaihtajansa, joka kirjoitti lehdelleen sieltä artikkelin. Asia todella kiinnosti ruotsalaisia. – Ulkomaisille lehtimiehille oli lisäksi järjestetty Merikoivisto-kysymyksessä tiedotustilaisuus, jossa muun muassa aloitteen allekirjoittaja ed. Pusa selosti hanketta. *Stockholms-Tidningenin* toimittaja kysyi häneltä myös asian kielipoliittista luonnetta, mutta sai vastauksen, että asia oli yksinomaan taloudellinen. Yleisesti ruotsalaiset lehdet vastustivat Merikoiviston perustamista Pernajaan Itä-Uudellemaalle.⁸⁵

Kielikysymyskeskustelun Ruotsin lehtien kannanottojen käsittelyn lopuksi on vielä tarkasteltava asutusviranomaisten STT:lle ja sanomalehdille tammi-kuussa 1948 lähettämää selontekoa, jossa todettiin suomenkielisen siirtoväen sijoittamista ruotsinkielisen väestön asuma-alueelle parhaillaan Suomessa suoritettavan maareformin yhteydessä olleen useasti mainintoja Ruotsin lehdistössä. Valitettavasti maininnat eivät kuitenkaan olleet sellaisia, että Ruotsin yleisö olisi saanut oikean kuvan asiasta. Siksi oli saatettu julkisuuteen selon-

⁸⁴ N:o 85/1946, vrt. mm. n:o 173/1946.

⁸⁵ Em. lähde: sanomalehtikatsaus n:o 54/1947, 58/1947, 59/1947, 61/1947, 67/1947; Göteborgin konsulinviraston lehtileikkeet 1947. Göteborgs Posten-lehden kiinnostus Suomesta johtui päätoimittajan henkilökohtaisesta Suomi-harrastuksesta. – *Kaj Snellmanin* haastattelu.

teko puhtaasti Suomen silloisten asutustoiminnan tulosten valossa. Eteläisellä ruotsalaisalueella mainittiin asuttamismahdollisuudet paremmaksi kuin muualla maan eteläosassa, koska ko. alueella niin huomattava määrä kuin 40 % maatalous- ja maatalouskelpoisesta maasta oli muiden kuin varsinaisten maanviljelijöiden hallussa ja koska tilat olivat erikoisesti maatalousmaan alaan nähden suurempia kuin muualla maassa. Pohjanmaalla asutustoiminnalla ei sen sijaan ollut vastaavaa merkitystä. Senhetkisen tilanteen valossa katsottiin noin 8 000 ha maatalous- ja maatalouskelpoista maata jääneen puheena olevalla alueella käyttämättä, minkä vuoksi mainitut luovuttajat joutuivat tekemään vastikeraivauksia. Tähän mennessä ko. alueella oli käytetty asutustoimintaan noin 5 500 muodostetulla tilalla maata yhteensä noin 34 000 ha. Näistä paikalliset maansaajat olivat saaneet 73 %, Porkkalan siirtoväki 10 % ja karjalaiset 17 %. Viimeksi mainitut olivat saaneet maatalous- ja maatalouskelpoisesta maasta noin 40 %, kun taas muualla heidän osuutensa oli yli 80 %, koska laki takasi siirtoväelle etusijan maansaannissa.⁸⁶

Tutustuminen Ruotsin päälehtien kannanottoihin osoittaa ensiksi, että läntisessä naapurissa seurattiin erittäin tarkoin kaikkia Suomen sodanjälkeisiä tapahtumia ja niin muodoin myös asutustoimintaa. Samalla selviää, ettei suhtautuminen Suomen ruotsalaisalueiden asutustoimintaan ollut kaikissa yksityisissä vaiheissa täysin yksimielistä, kuten näitä lausuntoja Suomessa hyväksikäyttäneet helposti pyrkivät tekemään tiettäväksi. Kaiken kaikkiaan asutustoiminnastakaan käyty keskustelu ei muodosta poikkeusta siitä menneiden vuosikymmenien varrella syntyneestä perinteestä, että Ruotsin lehdet tukivat kannanotoillaan Suomen ruotsinkielisten vaatimuksia.

5. YHTEENVETO RUOTSALAISALUEITA KOSKENEESTA KESKUSTELUSTA

Ruotsalaisalueiden asuttamisesta käyty julkinen keskustelu oli pika-asutuksen aikana aloitetun mielipiteenvaihdon elimellistä jatkoa. Siihen osallistuivat kaikkein voimakkaimmin alueitaan puolustaneet ruotsinkieliset piirit ja siirtoväki. Viimeksi mainitun puolesta esiintyi erittäin äänekkäästi maalaisliitto,

⁸⁶ As.hall. ark., Mts. Kl:n as. vk:n arkistot: vuoden 1948 lähetteet, 13. 1. 1948, vrt. myös 2. 4. 1948, E. J. Paavola.

joka näki ruotsinkielisten suosimisen lisäävän muiden maanluovuttajien kannettavaksi tulevaa räsitusta. Vasemmisto, jolla oli tällä kielialueella myös omia kannattajia, piti kysymystä vähäpätöisenä eikä juuri osallistunut siitä käytyyn keskusteluun. Käytännön ratkaisuihin se kuitenkin johdonmukaisesti asettui ruotsinkielisten puolelle. Oikeisto puolestaan esiintyi lojaalisti ruotsinkielisiä maanluovuttajia kohtaan.⁸⁷

Kärkevimmat puheenvuorot tässä kysymyksessä käytettiin käsiteltäessä paikallisia kysymyksiä, kuten Pohjanmaan vaikeata sijoitustilannetta vuonna 1945 ja Merikoivisto-hanketta vuodesta 1947 lähtien. Kun näitä aiheita koskeltiin valtakunnallisesta näkökulmasta, sävy oli huomattavasti maltillisempi. Vaikka Pohjanmaalla välit ruotsinkielisen väestön ja siirtoväen kesken olivat esimerkilliset, julkinen keskustelu aiheesta muistutti uudelleen eloon puhjennutta kieliriitaa. Yhtä voimallisesti ruotsinkieliset puolustivat Pernajan pitäjää, jonne perustettavaksi suunniteltua Merikoivistoa oikeisto piti alun alkaen epärealistisena yrityksenä.

Ruotsinkielisten kannan voitolle pääsyyn lähes kaikissa yksityiskohdissa vaikutti erittäin paljon J.K. Paasikiven omaksuma asenne, jonka hän toi selkeästi esille eduskunnassa ja virallisissa puheissaan. Hän näki ruotsinkielisten asioiden myönteisen hoitamisen Ruotsiin suuntautuvan ulkopoliittikan välikappaleena. Samalla hän noudatti johdonmukaisesti suurlähettiläskaudellaan Tukholmassa ennen sotaa omaksumaansa linjaa. Ruotsinkieliset osasivatkin antaa arvoa tukijalleen. Myös Ruotsissa pantiin merkille Paasikiven positii- vinen asenne. Eräät myöhemmät arvioinnit ovat pitäneet Paasikiven omaksumaa kantaa oikeaan osuneena.⁸⁸

Suomi oli siirtoväkikeskustelun aikana taloudellisesti hyvin riippuvainen Ruotsista. Tästä johtuen ruotsinkieliset piirit pyrkivät ratkaisuvaiheessa, maanhankintalain ollessa eduskuntakäsittelyssä, antamaan sen kuvan, että Ruotsi

⁸⁷ Oikeiston lojaalisuuden syyksi on eräissä yhteyksissä esitetty sen henkilökohtaiset suhteet ruotsinkielisiin johtomiehisiin. Se oli estänyt kielteisen asennoitumisen kielikysymykseen myös 1920- ja 1930-luvuilla. *Hämäläinen* emt. s. 134.

⁸⁸ Kielikysymyksen osalta on huomautettu (1960), ettei ollut pelkkä sanonta, että Suomen ruotsalaiset muodostavat ulkopoliittisesti arvokkaan kiinnityskohteen meidän hakiesamme Skandinavian maiden ystävyyttä ja tukea. »Ei liene myöskään kiellettävissä, että Skandinavian maiden myötämielisyyteen toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen omalta osaltaan oli vaikuttamassa se, että suomenruotsalaiset eivät olleet hyljättyssä asemassa omassa maassaan.» *Pipping, Hugo E.*, Suomen ruotsalaiset ja itsenäisyys s. 218.

asetti apunsa ehdoksi Suomen ruotsalaisten hyvän kohtelun. Ruotsin lehdissä esiintyikin tämän suuntaisia puheenvuoroja, jotka eivät jääneet huomiotta Suomessa, mutta sikäläinen mielipide ei suinkaan ollut yksimielinen tässä kysymyksessä. Nimenomaan lain ruotsalaispykälää säädettäessä Ruotsin lehtien kirjoittelulla oli vaikutusta tšekäläiseen mielipiteeseen. Niiden kirjoittelun ja Ruotsin hallituksen virallisen politiikan yhdenmukaisuudesta ei ole olemassa mitään todisteita. On erikoisesti kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että kaikissa vaiheissa Suomessa vedottiin ainoastaan edellä esiteltyihin lehtien kannanottoihin. – Kaiken kaikkiaan asutustoimintaan liittyvä kielikysymyskeskustelu jatkui koko tutkimuskauden, joskin se huomattavasti hiljeni viimeisinä kahtena vuonna. Sen kuluessa kyseisten alueiden asutustoimintaa ajavat piirit käyttivät lukuisia puheenvuoroja, mutta tulosta he eivät käytännössä mainittavasti saavuttaneet.

VI Erilliskysymyksiä

1. AJATUS KARJALAAN PÄÄSYSTÄ MIELIALATEKIJÄNÄ

Kysymys paluusta Karjalaan ei aiheen arkuudesta johtuen näyttäytynyt kovinkaan usein varsinaisesti julkisessa keskustelussa, mutta asennoituminen tähän asiaan on tunnettava arvioitaessa karjalaisten muita kannanottoja. Eräitä kertoja tämä tavallaan pinnan alla vaikuttava mielipiteenmuodostaja sai huomiota suoranaisesti julkisuudessa, muuten siihen voidaan tutustua muun muassa mielialakatsausten välityksellä. Kysymys paluusta Karjalaan muodostaa myös taustan sille siirtoväkikeskustelulle, joka syntyi lopullisen rauhanteon lähestyessä.

Pekka Peitsi oli kirjoittanut vuonna 1944, että poliittisena tekijänä Karjala oli unohdettava. (Vrt. s. 133) Tämä ei kuitenkaan siirtoväen keskuudessa voinut tapahtua yhtäkkiä, vaan useina sotaa seuranneina vuosina ajatus oli voimakkaasti mielessä ja antoi aihetta usein siivekkäille huhuille, joille maaperä oli erittäin otollinen. Vaalien alla Karjalaan paluu tuli keskustelussa esille nimenomaan SKDL:n välityksellä, kun *Vapaa Sana* kehotti karjalaisia äänestämään kansandemokraattista liittoa, mikäli he pian halusivat palata kauniille kotiseudulleen. Siirtoväen lehdistössä leimattiin oudoksi vaalikalastukseksi, että *Vapaa Sana* ja SKDL käyttivät syöttinä Karjalaan paluuta, ja tuomittiin maan arkaluontoisen aseman vuoksi. Asia sai huomiota osakseen Ruotsinkin lehdistössä, kuten edellä jo on todettu. (Vrt. s. 250)¹

Tarkasteltaessa asioita kevään 1945 mielialaraporttien valossa tulee erilaisten huhujen vaikutus selvästi esille. Vanhempi väki tunsikin muun muassa jonkin verran pelkoa huhun johdosta, jonka mukaan siirtoväki joutuisi palaamaan kotiseudulleen ja Neuvostoliiton alaisuuteen. Samaan aikaan esiintyi

¹ Karjalan Sanomat 23. 2. 1945; Vapaa Sana 20. 2. 1945 (uutinen).

² VA. VTL: valtiollisen poliisin mielialakatsaus 1945.

myös runsaasti haluttomuutta ryhtyä ajattelemaankaan uutta elämää silloisilla asuinsijoilla, koska huhujen mukaan paluu Karjalaan tulisi toteutumaan viimeistään kesän 1945 aikana. Kerrottiin muun muassa »varmana tietona», että eräs karjalainen kansanedustaja oli tehnyt eduskunnassa sellaisen esityksen, jonka mukaan hallitus pyytäisi Amerikan Yhdysvaltoja ottamaan Karjalan sotavelkojen suorituksena Neuvostoliitolta ja luovuttamaan sitten määrättyjä korvauksia vastaan Suomelle. Toiveajattelu meni vieläkin pitemmälle: suurimmassa osassa luovutettua Karjalaa oli talojen oviin jo kiinnitetty laput, joista kävi ilmi, että ne olisivat Amerikan omaisuutta, jonka turmeleminen oli kielletty.³

Siirtoväen äänenkannattajissakin oli pantu merkille huhujen vahingollinen merkitys karjalaisten moraaliiin. Tämä näkyy lehtien kannanottoina, joissa paluuta Karjalaan pidetään perusteettomana toiveajatteluna ja toivotaan päästävän reaalisemmille linjoille, jotta vaikeudet voitettaisiin³. Syksyllä karjalaiset taas seurasivat erittäin kiinteästi Lontoon konferenssin päätöksiä. Oltiin siinä vahvassa uskossa, että länsivaltojen myötävaikutuksella saataisiin luovutettava alue pienenemään, joten ainakin huomattava osa siirtoväestä voisi palata entiselle kotiseudulleen. (Vrt. s. 58.) Kerrottiin jopa, että moni siirtolainen jätti siksi maansaantihakemuksensakin tekemättä. Liialliset odotukset aiheuttivat ankaran pettymyksen, kun konferenssin tulokset eivät vastanneetkaan optimismin ja toiveajattelun synnyttämiä harhakuvitelmia. Tämä sai aikaan taas sen, että lukuisat siirtolaiset suunnittelivat mielialakatsausten mukaan vakavasti anomusta päästä rauhan tultua entiselle kotiseudulleen, vaikka ne jäisivätkin lopullisesti Neuvostoliitolle. Samaan aikaan siirtoväki ei näyttänyt olevan erityisemmän halukas osallistumaan sijoituskuntiansa kunnalliseen elämään. Vuoden 1945 lopulla siirtoväen mielialaan vielä vaikuttivat setelien leikkaukset katkeroitavasti, joten yhä enemmän alkoi ilmetä puhetta edellä mainitusta paluusta Karjalaan vaikka Neuvostoliiton puolelle. Rinnan esiintyi toiveajattelua Karjalan palauttamisesta muun Suomen yhteyteen.⁴

Jo vuoden 1945 syksyllä oli äärivasemmiston lehdissä kirjoitettu siitä, että karjalaiset eivät olleet itse saaneet alun alkaenkaan päättää, lähteäkö vai jäädä Karjalaan. Alkuvuodesta 1946 kysymys tuli esille myös 17 SKDL:n kansan-

³ Karjalan Sanomat 7. 6. 1945, Karjala 18. 7. 1945, 22. 7. 1945, Laatokka 7. 7. 1945.

⁴ VA. VTL: valtiollisen poliisin mielialakatsaus 1945.

edustajan hallitukselle tekemänä kyselynä, oliko hallitus tietoinen, että välirauhansolmimisen jälkeen luovutetun alueen väestölle ei ollut saatettu tiedoksi sopimuksen myöntämää oikeutta jäädä kotipaikalleen. Kyselyn perusteluissa mainittiin, että kun välirauhansopimuksen määräyksiä ei tehty tunnetuksi, oli suuri määrä luovutetun alueen väestöstä joutunut vastoin tahtoaan siirtymään pois kodeistaan ja kotiseudultaan. Ulkoministeri Carl Enckell vastasi hallituksen puolesta eduskuntakyselyyn 5.4.1946. Hän totesi, että välirauhansopimuksen mainittu artikla koski vain niitä henkilöitä, jotka 19.9.1944 olivat mainitulla alueella, eikä siis lainkaan ennen kyseistä ajankohtaa evakuoituja. Ketään ei myöskään ollut pakotettu sotilasviranomaisten ilmoituksen mukaan siirtymään alueelta välirauhansopimuksen voimaantulon jälkeen. Lisäksi tiedot odotettavasta sopimuksesta oli ajoissa toimitettu luovutetun alueen väestön tietoon.⁵ Kysymys osoittautui pelkäksi propagandaeleeksi.

Keväällä 1946 valtuuskunnan Moskovon matka herätti julkisuudessa moninaista pohdintaa Karjalan tulevaisuudesta, mutta rajantarkastuksesta tehtyjen kyselyjen tulos oli kielteinen. Tällöin monet katsoivat Stalinin vastauksen vaikuttavan tervehdyttävästi laajalle levinneeseen toiveajatteluun ja saavan siirtoväenkin tarttumaan todellisuuden tietäen niihin elämänmahdollisuuksiin, jotka nyt voidaan varata, ja jättävän pois kuvitelmat.⁶

Loppuvuodesta 1946 astuivat sitten lopullisen rauhan aikaansaaminen ja siihen liittyvät neuvottelut keskustelussa etualalle, mitä käsitellään seuraavassa omana lukunaan. Todettakoon kuitenkin lopuksi, että ajatus paluusta Karjalaan pysyi siirtoväen mielissä aina 1940-luvun lopulle saakka. Muiden suomalaisten mielestä se näyttäytyi karjalaisten toimissakin. Kansanedustaja Eskola (sos.dem.) lähetti asiaa koskevan kannanoton puolueensa lehdille kiertoartikkelina pannen merkille, että nuorempi väki sulautuisi nopeasti paikalliseen väestöön, elleivät karjalaiset johtohenkilöt sitä vastustaisi. Ei ollut hänen mielestään mitään järjellistä oikeutta puhua erikseen siirtoväestä enää vuonna 1948, vaan koko siirtoväkikysymyksen oli painuttava unholaan.⁷

⁵ Kansan Sana 29. 9. 1945; VP 1946 ptk. 5. 4. 1946 s. 398–401.

⁶ VA. VTL: valtiollisen poliisin mielialakatsaus 1946.

⁷ VA. VTL: valtiollisen poliisin mielialakatsaus 1948; SSD 8. 8. 1948; Karjala 10. 8. 1948. – Kysymys paluusta Karjalaan on sittemmin näyttäytynyt julkisuudessa sekä 1950- että 1960-luvulla. Viimeksi tämä asia yhdistettiin presidentinvaalikampanjaan vuonna 1968.

2. LOPULLINEN RAUHANSOPIMUS EDELTÄVINE NEUVOTTELUINEEN

Rauhankysymyksestä keskusteltiin ensimmäisen kerran erittäin laajasti keväällä 1944, jolloin, kuten edellä on todettu (s. 78–80), mielipiteet olivat käyneet ristiin siitä, pitikö rauha solmia Neuvostoliiton sanelemin ehdoin vai tuliko sotaa edelleen jatkaa. Aivan erityisesti rauhankysymys hallitsi käytyä keskustelua kesällä ja syksyllä 1946 valittaessa Pariisiin lähtevää Suomen rauhanvaltuuskuntaa ja otettaessa kantaa sen toimintaan. Taustaksi tälle vaiheelle on kuitenkin tunnettava eräitä siirtoväen kansanedustajien toimenpiteitä kesällä 1945. Elokuun lopulla oli karjalaisten kansanedustajien kokouksessa otettu esille kysymys, miten Karjalan kysymys voitaisiin sopivimmin ottaa esille ehkä jo pian tapahtuvissa lopullisissa rauhanneuvotteluissa. Suppeammassa piireissä oli asiaa valmisteltu jo tätä kokousta ennen. Tällöin päätettiin jättää asiasta muistio maan hallitukselle ja harkittiin myös yhteydenottamista Yhdistyneisiin Kansakuntiin. Kokouksessa kävi myös ilmi, että ministeri Juhani Leppälälle oli tullut monia ehdotuksia adressin laatimisesta kansalaisyhteiskunnassa, jossa anottaisiin pääsyä Neuvostoliitolle luovutettuun Karjalaan. Kun kokous oli lisäksi päättänyt ajaa rauhankysymystä puhtaasti karjalaisten kansanedustajien voimin, Juho Niukkanen, Juhani Leppälä, Arno Tuurna, Matti Pärssinen, Eeno Pusa, Juho Kuittinen, Penna Tervo ja Juho Pyy jättivät pääministeri Paasikivelle 30.8.1945 laajan asiaa koskevan muistion. Tilaisuudesta säilynyt keskustelupöytäkirja osoittaa yhtäpitävästi eräiden muiden lähteiden kanssa pääministerin suhtautuneen asiaan varsin varovaisesti. Käynti muodostui lyhyeksi – lähetystä ei pyydetty edes istumaan. Pääministeri esitti kantanaan, että Karjala-kysymys oli niin arkaluontoinen asia, ettei siitä missään tapauksessa saisi puhua mitään. »Pienillä kansoilla ei nyt ole mitään määräämisvaltaa, suuret vetelevät rajoja kartalle mielensä mukaan ja voittaja määrää asiat.» Karjalaiset kansanedustajat eivät myös saaneet vastausta kysymykseensä, tulisiko hallitus ottamaan tämän kysymyksen esille rauhanneuvotteluissa.⁸

⁸ VA. *Juho Niukkanen* kokoelma, kansio 10. Kansanedustajien kokouksessa ilmeni erimielisyyksiä mahdollisesta tulevasta esiintymisestä, mistä johtuen muun muassa *Erkki Paavolainen*, jonka mielipiteitä ei otettu huomioon, sanoutui irti koko hankkeesta ja ryhtyi ajamaan asiaa omalla tavallaan. Sos.dem. puolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 13. 10. 1945. Vrt. myös s. 45.

Karjalaisten nimissä toimittiin myös toisaalla samaan aikaan. Neuvottelematta asiasta muiden kansanedustajien kanssa Erkki Paavolainen laati samasta asiasta uuden promemorian, jonka kansanedustaja Virolainen toimitti Neuvostoliiton lähettiläälle ministeri P. Orloffille. Tässä syyskuun 19. päivänä 1945 päivätyssä muistiossa, jonka olivat allekirjoittaneet kansanedustaja Erkki Paavolainen, Wärtsilä-yhtymän pääjohtaja, vuorineuvos Wilhelm Wahlfors, toimittaja, kansanedustaja Jussi Raatikainen, maanviljelysseuran toiminnanjohtaja, agronomi Väinö Huuhtanen ja kansanedustaja, agronomi Johannes Virolainen »siirtoväen puolesta», esitettiin tukikohtien antamista Neuvostoliitolle Karjalasta ja osittaista käyttöoikeutta koskivoimaan. Ministeri Kekkonen oli myöhemmin kertonut Juho Niukkaselle, että viimeksi mainitusta muistiosta oli huomautettu Moskovassa ns. kulttuurivaltuuskunnalle, jolloin Kekkonen oli valittanut toimenpidettä.⁹

Aihe oli vielä sangen arkaluontoinen, kun kesällä 1946 piti valmistella Pariisiin lähtevälle rauhanneuvottelukunnalle toimintaohjeet. Kuitenkin karjalaiset pyrkivät saattamaan toiveensa neuvottelijoiden ja valtiovallan tietoon, vaikka esimerkiksi äärivasemmisto vastusti jyrkästi karjalaisten toimenpiteitä. Erkki Paavolainen on huomauttanut, että vuosina 1945–46 oli karjalaisten ympärillä hiiviskellyt monenlaisia kiihoitustyön tekijöitä samaan aikaan, kun yleisen käsityksen mukaan karjalaisten tulisi olla esittämättä mitään tulevaisuuden haaveita. Karjalainen lehdistö ei kuitenkaan voinut olla vaiti tässä sille niin elintärkeässä asiassa. Kun saatiin tietoja Potsdamin kolmen suuren neuvottelusta, *Karjala* oli jo esittänyt, että oli paikallaan jopa välttämätöntäkin, että kysymystä lopullisesta rauhasta siihen liittyvine aluerajoineen valppaasti seurattaisiin virallisella taholla. Samalla luonnehdittiin ulkopoliitiikan tärkeimmäksi tehtäväksi tuntuman säilyttämistä koko ajan kyseiseen asiaan, niin voitaisiin parhaiten valvoa valtakunnan etuja. Toisin sanoen: »Hallituksen olisi sen vuoksi käytettävä kaikkia keinoja seuratakseen tämän valtakuntamme tärkeän elinkysymyksen kehitystä ja vaikuttaakseen sen edulliseen tulokseen.» *Laatokka* katsoi puolestaan Suomen voivan esittää rajoja koskevia toivomuk-

⁹ VA. Juho Niukkasen kokoelma, kansio 10 ja Erkki Paavolaisen kokoelma, kansio 6; Johannes Virolaisen haastattelu.

sia, koska Bulgariakin oli menetellyt niin. »Jos Suomi saisi vaikka osan Karjalaa takaisin, olisi maamme väestön valtaosan venäläisystävyyttä taattu.»¹⁰

Lopullisen rauhansopimuksen solmimisajankohdan lähestyessä karjalaisten johto suhtautui erittäin reaalisti uuteen tilanteeseen, kuten edellisessä luvussa on todettu. (Vrt. s. 258.) Kaikkia siirtolaisia kehoitettiin suunnittelemaan tulevaisuutensa siten, ettei Karjalaan tultaisi koskaan pääsemään. *Karjalainen Kansa* julkaisi tähän liittyen jo joulukuussa 1945 Karjalan Liiton julkilausuman, jossa liiton velvollisuudeksi katsottiin kehottaa jokaista siirtoväkeen kuuluvaa tarttumaan tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. Kuitenkaan samaan aikaan ei täysin luovuttu Karjalan takaisin saamisen mahdollisuudesta. Tästä on todistuksena muun muassa seuraava karjalaisadressihanke. Karjalan Liitossa oli aikaisemmin suhtauduttu varsin kielteisesti ajatukseen kirjeen lähettämisestä suoraan Stalinille, minkä eräät yksityiset henkilöt olivat sitten omissa nimissään tehneet, mutta asia otettiin uudelleen esille liiton työvaliokunnassa keväällä 1946. Karjalaisten edustajat ottivat yhteyttä tässä kysymyksessä sen jälkeen pääministeri Pekkalaan, jolla ei ollut mitään hanketta vastaan. Pääministeri oli jopa ilmoittanut ajatelleensa muutenkin ajaa mainittua asiaa valitsemalla siirtoväen edustajan Pariisiin neuvotteluihin. Myöhemmin hallitus kuitenkin asettui kielteiselle kannalle adressiasiaassa, jolloin siitä luovuttiin. – Erikoisuutena tulkoon mainituksi ministeri Onni Peltosen valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa tekemä ehdotus, jonka hän oli tuonut julkisuuteen myös aikaisemmin puheessaan Tampereella, että Karjala voitaisiin ostaa Neuvostoliitolta, mihin olisi voitu käyttää muun muassa kaikki korvaukset.¹¹

Kesällä 1946 *Karjala* evästi Pariisin neuvotteluihin lähtevää Suomen valtuuskuntaa seuraavasti: »Maan hallituksen, mikäli se saa siihen tilaisuuden, on tehtävä kaikki voitavansa suomalaisten näkökohtien esittämiseksi viime hetkellä. Jos rauhankonferenssiin lähetettäväksi suunniteltu valtuuskuntamme pääsee tuomaan esille kansamme keskuudessa yleisesti vallitsevan käsityksen välirauhansopimuksen ehtoja lieventämisen välttämättömyydestä, on se jo omiaan suomalaisten keskuudessa herättämään tyydytystä. Että toivo suoma-

¹⁰ *Paavolainen, Erkki*, Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954 s. 395; Laatokka 20. 7. 1946.

¹¹ KL:n ark., KL:n hallituksen ptk. 29. 11. 1945; *Karjalainen Kansa* 17. 12. 1945; KL:n hall. ptk. 27. 5. 1946.

laisten näkökohtien esittämiseen elää erittäin voimakkaana karjalaisen väestön keskuudessa, on hyvin ymmärrettävää. Mielenkiinto rauhankonferenssiin ja sen tuloksiin on sen vuoksi tämän väestön keskuudessa varsin elävä.¹²

Tämän jälkeen pyrkivät vielä suuret kansalaiskokoukset vaikuttamaan maan hallitukseen. Aloite niihin lähti karjalaisten johtomiesten taholta, jotka lähetekirjelmällä kääntyivät tunnettujen paikallisten siirtoväen edustajien puoleen pyytäen näitä järjestämään paikkakunnalleen kyseisiä kokouksia. Kokousten julkilausumat ja ponnet piti toimittaa Karjalan Liittoon, joka aluksi pidettiin järjestönä hankkeen ulkopuolella. Esiintyipä liiton piirissä periaatteellisia mielipide-erokakin tässä kysymyksessä. Toiset pelkäsivät asian pahentavan siirtoväen tilannetta, toiset katsoivat sen sijaan mielipideilmauksien koputtavan maailman omaatuntoa. Edellä mainitussa lähetekirjelmässä sanottiin muun muassa: »Maamme valtiollinen asema, johon karjalaisten kohtalo on erottamattomasti liittynyt, on niin arka, että karjalaisten ei pidä ryhtyä mihinkään harkitsemattomiin tekoihin. Rauhallisuus ja tyynessä muodossa esitetyt kokousten hyväksymät ponnet, joiden oikeutusta ei voitane millään taholla kieltää, saatettuina julkisuuteen saattaisivat käsityksemme mukaan tällä hetkellä edistää karjalaisten ja koko valtakunnan asiaa.» Kokoukset, joiden pitoa koskevat ohjeet seurasivat lähetekirjelmää, tuli pitää elokuun alkupäiviin mennessä.¹³

Kokouksissa esitetyt vaatimukset olivat varsin eriasteisia. Toisaalla pyydettiin saada vedota voittajavaltoihin rauhannehtojen tarkistamiseksi ja toisaalla anottiin Karjalaa takaisin. Nämä moninaiset kannanotot, siirtoväen mielenilmaukset, toimitettiin pääministerin tietoon 7.8.1946. Kirjelmässä todettiin 45 kokouksessa esitetyn pelkistetysti seuraavaa: Tuodaan esille siirtoväen vaikeudet. Todetaan sotakorvausten vaikeuttavan siirtoväen asian järjestämistä. Vedotaan YK:hon pyynnöllä rajojen tarkistamiseksi ja Karjalan heimon vaikean aseman saattamiseksi voittajavaltojen tietoon. Toivottiin, että Pariisiin lähetettävään rauhanvaltuuskuntaan otettaisiin myös siirtoväen edustaja. Samalla kun Karjalan Liitto ilmoitti olleensa tietoinen kokousten pitämisestä, se totesi,

¹² *Paavolainen* emt. s. 396; *Karjala* 28. 7. 1946, vrt. myös *Karjala* 25. 7. 1946. – Samoihin aikoihin pääministeri *Pekkala* toivoi radiopuheessaan (31. 7. 1946) lehtien lopettavan harkitsemattoman kirjoittelun rauhankysymyksestä. – Vrt. mm. *Vapaa Sana* 1. 8. 1946.

¹³ KL:n ark., karjalaiskokouksia koskeva lähete v. 1946.

ettei kokouksissa ollut mitään Neuvostoliiton vastaista. »Näitä karjalaisen siirtoväen voimakkaan tahdon ilmauksia ei ole aikaisemmin saatettu julkisuuteen, koska on katsottu maan aseman vaativan pidättyvää toimintaa tässä suhteessa», todettiin vielä kirjelmässä.¹⁴

Karjalaisten kokoukset saivat julkisuudessa kahtalaisen vastaanoton. *Satakunnan Kansa* lukeutui niihin, joiden mielestä neuvonpidot asiassa olivat luonnollisia ja kansan huolten ja toiveiden saattaminen rauhankonferenssin tietoon kaikkien kansan jäsenten toivomia. Samalla kun samoin ajattelevissa lehdissä toivottiin siirtoväen edustajaa rauhankonferenssiin lähetettävään valtuuskuntaan, huomautettiin, että ei ainoastaan karjalaiset vaan koko Suomen kansa toivoi lievennyksiä neuvotteluissa. Äärimmäisen vasemmiston lehdet sen sijaan hyökkäsivät kiivaasti karjalaiskokouksia vastaan. Niiden mielestä tinkiminen teki kaikkein epäedullisimman vaikutuksen. Niiden mielestä Karjalan Liitto ja sen edustajat touhuvivat niin paljon »rajantarkastus»- ym. asioissa, ettei niille jäänyt aikaa siirtoväen todellisten elinkysymysten hoitamiseen.¹⁵ SKDL:n kannanotto rauhankysymyksessä sai osakseen vastineita karjalaisten taholta. *Karjala* esitti siirtoväen lainkuuliaisiksi ja yhteiskuntajärjestyksellemme uskolliseksi kansanosaksi, joka ei ollut tuottanut eikä vastaisuudessaakaan tuottaisi vaikeuksia maan hallitukselle tai maan asemalle. »Pitäkööt vallassa olijat vain huolen siitä, että he täyttävät velvollisuutensa tätä koko kansan sijaiskärsijäheimoa kohtaan.» Tähän kysymykseen liittyen todettakoon erikoisuutena karjalaisten piirissä vallinnut käsitys, että maanhankintalain kielipykälä perustui Ruotsin lupaamaan poliittiseen tukeen rauhanneuvotteluissa. Siten oli muun muassa presidentti saatu asialle myötämieliseksi.¹⁶

Pääministeri Pekkalan johtamalle rauhanvaltuuskunnalle antamissaan ohjeissa presidentti Paasikivi totesi, että luovutettujen alueiden, varsinkin Karjalan, taloudellinen merkitys Suomelle on selvitettävä. Rauhanvaltuuskuntaan ei

¹⁴ *Paavolainen* emt. s. 398–99; KL:n ark., KL:n hallituksen ptk. 30. 7. 1946; Keskusta-puolueen arkisto: Sanomakeskuksen lähete 7. 8. 1946. *Erkki Paavolaisen* kokoelmasta löytyvistä papereista saa sen kuvan, että 14. 6. 1946 olisi kirjeitse vielä kääntynyt tasavallan presidentin puoleen pyytäen, että hän henkilökohtaisesti kääntyisi asiassa Stalinin puoleen. Mistään muista lähteistä ei saa tukea tälle toimenpiteelle.

¹⁵ *Satakunnan Kansa* 1. 8. 1946; *Lalli* 3. 8. 1946; *Turunmaa* 4. 8. 1946; *Uusi Päivä* 6. 8. 1946; *Raivaaja* 17. 8. 1946; *Vapaa Sana* 4. 8. 1946, 7. 8. 1946, 13. 8. 1946, 17. 8. 1946, 23. 8. 1946.

¹⁶ KL:n ark., KL:n hallituksen ptk. 30. 7. 1946.

kuulunut suoranaisesti yhtään siirtoväen edustajaa, joskin sitä seuranneiden asiantuntijajäsenten joukossa vuorineuvos Wilhelm Wahlfors oli omien selvitystensä mukaan katsonut edustavansa siirtoväkeä (vrt. s. 261) sen varsinaisena edustajana.¹⁷ Valtuuskunta esitti ulkoministeri C. Enckellin välityksellä rauhankonferenssille Suomen näkökohdat, joihin ei sisällynyt rajantarkistuskysymystä. Asia oli esillä valtuuskunnan edustajien käydessä Neuvostoliiton suurlähetystössä tapaamassa varaulkoministeri Vyshinskiä 19.8.1947, minkä jälkeen se pyysi lisäohjeita Helsingistä. Näiden antamista varten pidettiin Helsingissä kokous presidentti Paasikiven toimesta. Tämän kokouksen yhteydessä esitetyt mielipiteet – mukana oli edustajia kaikista puolueista – valaisevat senhetkistä suhtautumista karjalaiskysymykseen. Ainoastaan SKDL:n edustajat ja ruotsalaisen kansanpuolueen Söderhjelm olivat sitä mieltä, ettei asiasta tulisi puhua enää rauhanneuvottelujen yhteydessä. Presidentti Paasikiven mielestä valtuuskunta oli esiintynyt liian passiivisesti, ja Fagerholm esitti kantanaan, että koska silloin oli viimeinen tilaisuus, ei Suomen käsitystä tässä kysymyksessä voitu olla esittämättä. Valtuuskunnalle ei kuitenkaan enää annettu uusia ohjeita neuvottelujen siinä vaiheessa.¹⁸

Loppujen lopuksi karjalaisten kanta mahdollisista rajantarkistuksista esitettiin ainoastaan Suomen valtuuskunnan sisäisessä kokouksessa 22.8.1946, jolloin vuorineuvos Wahlfors esitti pyydettäväksi Viipurin ja Sortavalan alueiden palauttamista siten, että raja kulkisi 90 km etäisyydellä Pietarista.¹⁹

Kansandemokraattien rauhanvaltuuskunnan arvosteluun suhtauduttiin myöhemmässä vaiheessa suuresti paheksuen, koska »ei näet voitu ymmärtää, miksi Suomi ei olisi saanut esittää niitä toivomuksia, joiden esittämiseen sille oli varta vasten varattu tilaisuus».²⁰ Pääministeri Pekkalakin esitti eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle, että hänen mielestään ei voitu olla esittämättä Suomen

¹⁷ Kansallisen kokoomuspuolueen arkisto: edusk. ryhmän ptk. 5. 9. 1946.

¹⁸ VA. *Juho Niukkanen* kokoelma, kansio 10; Kansallisen kokoomuspuolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 5. 9. 1946, liitteenä pääministerin selonteko rauhanvaltuuskunnan toiminnasta.

¹⁹ Kansallisen kokoomuspuolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 5. 9. 1946; Sosialidemokraattisen puolueen arkisto: eduskuntaryhmän ptk. 3. 9. 1946, *Voionmaa* selosti ryhmälle rauhanneuvotteluja.

²⁰ Maan puolesta. *Urho Kekkosen* puheita ja kirjoituksia 1938–1955 s. 57 (alustus poliittisesta tilanteesta maalaisliiton puoluevaltuuskunnan kokouksessa 14. 12. 1946.)

näkökantoja siinä kysymyksessä – koskien Karjalan taloudellista merkitystä.²¹

Lopullinen rauhansopimus tuli eduskunnan käsiteltäväksi 27. tammikuuta 1947. Ed. Luukka (maal. ja karj.) totesi silloin, että eduskunnan antaessa hallitukselle valtuudet allekirjoittaa meille annettava rauhansopimus, olisi syytä todeta, että rauhanehdot kohdistuisivat raskaimpina juuri siihen väestöön, joka sodan ja alueluovutusten johdosta menetti entiset asuinpaikkansa ja toimeentulomahdollisuutensa. Edelleen hän totesi, että siirtoväen tämän kysymyksen yhteydessä esittämät toivomukset oli erällä tahoilla niin kotimaassa kuin ulkomaillakin pyritty tulkitsemaan revanššiajatuksen ilmauksiksi. Sellainen virheellinen käsitys karjalaisten olisi päättävästi torjuttava. Odotettavissa oleva rauhansopimus ei puhujan mielestä luvannut siirtoväelle sen toivomia helpotuksia, joiden saaminen olisi ratkaisevalla tavalla auttanut erittäin vaikean siirtoväkikysymyksen järjestämistä. Siirtoväellä olisi annettujen lupauksen mukaisesti oikeus odottaa, että koko kansan yhteisin ponnistuksin luotaisiin kotinsa menettäneelle siirtoväelle viivyttämättä samanlaiset elämisen mahdollisuudet, kuin on maan muilla kansalaisilla.

Kaikki keskusteluun osallistuneet karjalaiskansanedustajat pitivät eduskunnassa ehtoja erittäin raskaina. Ed. Pyyn (sos.dem. ja karj.) mukaan karjalaisten oli nyt lopullisesti unohdettava Karjalaan pääsy. Ylijohtaja Vennamo (maal. ja karj.) esitti puolestaan toivomuksen, että se päivä kirkastaisi koko Suomen kansalle sen luvattun ja välttämättömän periaatteen, että vahingot oli yhteisesti kannettava. Siirtoväelle oli luotava elämisen mahdollisuudet. – Karjala totesi puolestaan 10. 2. 1947, että karjalaiset toiveet olivat lopullisesti rauenneet. Karjalan Liitto puolestaan katsoi sen tosiasian, että Neuvostoliiton tärkein yhteystie kulki Suomen rajan vieritse Muurmanskiin ja ettei Neuvostoliitto vielä katsonut voineensa täysin luottaa joko meidän haluumme tai kykyymme pysyä kansainvälisissä selkkauksissa puolueettomana, johtaneen siihen, ettei rajanjärjestyskysymyksessä ollut voitu saada mitään aikaan.²²

Lopullinen rauhansopimus allekirjoitettiin helmikuun 10. päivänä 1947, ja se astui voimaan 15. päivänä syyskuuta samana vuonna.

²¹ *Paavola* emt. s. 398–99.

²² VP 1946 ptk. 27. 1. 1947 s. 3218–20, 3224; Karjala 11. 2. 1947; Karjalan Liiton vuosikertomus toimintavuodelta 1946–47 s. 5.

Johtopäätökset

Sotaa seuranneina vuosina erittäin monet julkisen elämämme osapuolet joutuivat ottamaan kantaa Karjalan siirtoväen asuttamiskysymykseen. Eri ryhmien ja yksityisten henkilöiden kannanotot kulkeutuivat poliittisen järjestelmämme käytännön mukaisesti erilaisia tiedotuskanavia julkisuuteen. Eriävien mielipiteiden kamppailusta syntyi samalla kokonaisuutena aiheeseen liittyvä julkinen keskustelu. Tällä tavalla Karjalan siirtoväen asutuskysymys tuli mainittuna ajankohtana erittäin laajasti yleisen tarkkaavaisuuden kohteeksi.

Siirtoväkikysymyskeskustelu ei syntynyt ja kehittynyt olosuhteiden muovamana ja spontaanina, vaan normaalin käytännön mukaisesti käyty mielipiteenvaihto osoittautui tehdyksi julkisuudeksi, jonka välityksellä eri osapuolet ajoivat omia tarkoituksiaan. Tästä johtuen julkisen keskustelun vaikutusten selvittäminen on varsin vaikeaselkoinen tehtävä. On varmaa, ettei jonkin käytännön ratkaisuun osallistuneen ryhmän mielipiteiden julkistaminen kyennyt muuttamaan toisen vastaavan osapuolen, jolla oli oma selkeä vakaumus asiasta, omaksumaa kantaa. Eri ryhmien havaittavia kannanmuutoksia voidaan sen sijaan pitää luonteeltaan taktisina, mahdollisimman hyvään kompromissiin tähtäävinä. Olihan käytännön asutustoiminnan kulku loppujen lopuksi monien sovittelujen tulos, kun kaikkien ryhmien välttämättömäksi tunnustama siirtoväen asuttaminen jouduttiin toteuttamaan lainsäädäntöteitse. Parhaana vaihtoehtona laajasti pidetty vapaaehtoisuuden tie kaatui näin laajamerkityksisen ratkaisun kyseessä ollen omaan mahdottomuuteensa.

Julkisen keskustelun ansiosta eri ryhmien yksityisten jäsenten aktiivisuus varmasti lisääntyi tätä kysymystä kohtaan. Vaikka ei voidakaan tarkoin päätellä, kuinka paljon tämä aiheutti ryhmien päättäviin elimiin kohdistunutta painetta, on mahdollista saada selville, millä panoksella eri piirit ovat olleet ohjaamassa

tehtyjä ratkaisuja ja mikä on ollut niiden kanta siirtoväen asuttamiseen ja sen moniin yksityiskohtiin.

Oikeiston suhtautuminen siirtoväen asuttamiseen määräytyi yksityiskohdissa aina sen mukaan, olivatko sen ja karjalaisten edut keskenään sopusoinnussa tai ristiriidassa. Siirtoväen omilla edustajilla oli tässä ryhmässä varsin suuret toimintamahdollisuudet niissä kysymyksissä, jotka eivät suoranaisesti olleet Kanta-Suomen oikeistolaisten tarkoitusperien vastaiset. Kun oikeisto ajoi asutuskysymyksessä yleensä enemmistönsä, siis Kanta-Suomen väestön etuja, tämä katsottiin siirtoväen pääosan parissa vastustukseksi. Tällaisen asetelman muodostaminen pantiin oikeistossa tietoisesti merkille. Oikeiston Kanta-Suomen väestön etujen puolustaminen lähti siitä perusohjeesta, että yksityinen maanomistusoikeus on periaatteessa loukkaamaton, vaikka edellisten vuosikymmenien asutuslainsäädännössä oli löydettävissä vastakkaisia menettelytapoja.

Oikeiston asutusohjelma esitettiin pelkistetysti professorien Kyösti Haatajan ja Rurik Pihkalan pääasiallisesti laatimassa niin sanotussa pääministerin esityksessä maanhankintalaiksi. Sen mukaan maanluovuttajille oli taattava perustuslain mukainen omistusoikeudenloukkaamattomuus. Tähän piti päästä ottamalla lakiin tarkka luovutusasteikko ja maksamalla luovuttajille maasta käypä hinta. Tilakokoon, Ruotsin tilanteeseen ja elintarviketuotantoon vedoten esitettiin myös, että siirtoväelle piti antaa puolet entisestä peltoalasta valmiina peltona ja puolet viljelykelpoisena maana. Samaan aikaan pääministeri Paasikivi ja presidentti Mannerheim esittivät julkisesti huolestuneisuutensa maataloustuotannon ja taloudellisten olojen tulevaisuudesta saaden tukea kansantaloudelliselta neuvottelukunnalta, Agronomien yhdistykseltä ja viideltäkymmeneltä arvovaltaiselta julkisuuden henkilöltä. Eräänä oikeiston edut turvaavana ratkaisuehdotuksena tuotiin esille korvausmetsien perustaminen, jolloin siirtoväki olisi saanut menetyksiensä korvauksena reaaliomaisuutta metsänä ja muun Suomen alue olisi säästynyt liialliselta asutustoiminnalta. Ajatus sai kannattajia muun muassa maalaisliitossa, mutta ei toteutunut.

Oikeisto sai aikaan maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikana pieniä haluamiaan muutoksia yksityiskohdissa, mutta suuria linjoja ajatellen laki säädettiin Nissisen komitean mietinnön pohjalta. Näin ollen J.K. Paasikiveä voidaan pitää sen mielipiteiden tulkkina, kun hän kesäkuussa 1945 sanoi, ettei

maahankintalakia voitu ratkaista taloudellisten ja järkevien periaatteiden mukaan, vaan sisäpoliittiset näkökohdat huomioon ottaen, jolloin laista oli tullut epätydyttävä. Tämän jälkeen oikeisto pyrki käytännön asutustoiminnan käynnistyttyä löytämään siirtoväen asuttamiselle kolme ratkaisua, joita aivan erityisesti julkisuudessa korostettiin.

Oikeisto pyrki ensiksi asutustoiminnan asteittaiseen toteuttamiseen. Se korosti, että maanhankintalaki oli pääasiassa siirtoväen asutuslaki. Pitkittämällä muuta asutustoimintaa uskottiin ajan työskentelevän oikeiston puolesta, koska laajan maannälän katsottiin osittain johtuvan konjunktoureista. Samalla kun oikeisto vastusti jyrkästi kaikkia pyrkimyksiä maansaajapiirien laajentamiseksi, se päätyi ajoittain esittämään kärjistettynä kantanaan, että asutustoiminnan pitäisi rajoittua yksinomaan siirtoväkeen. Tällöin käsittelemämme ryhmä oli kaikkein selvimmin karjalaisten asialla. Samaan aikaan oikeisto pyrki estämään asutustoiminnan laajentumista vetoamalla osittamisrajoituksen puuttumiseen maan jakamisessa. Mikäli tällainen lainsäädäntö olisi ollut olemassa, se olisi itsestään estänyt valmiiden tilojen maiden liiallisen käytön asutustoimintaan nimenomaan rintamamiesten asuttamisessa ja lisämaiden antamisessa. Pyrkimys asteittaiseen ratkaisuun ei kuitenkaan käytännössä toteutunut kuin osittain.

Oikeisto pyrki saattamaan käynnissä olleen asutustoiminnan haluamilleen urille vaatimalla tutkimuksen suorittamista, millä tavalla asutustoiminta vaikuttaisi maatalouden vastaiseen asemaan kansantaloudessa. Sen mielestä asiaa piti aina tarkastella muun elinkeinoelämän osana. Näissä vaatimuksissaan oikeisto sai erityisesti tukea talouspiireiltä, joita julkisuudessa edustivat esimerkiksi kansantaloudelliset yhdistykset. Jo pika-asutuksen aikana presidentti Risto Ryti oli vaatinut taloudellisten reaaliteettien huomioon ottamista, mitä linjaa pyrittiin näin edelleen jatkamaan. Tämä oikeiston pyrkimys tuottikin tuloksia. Kesällä 1947 valmistui talousneuvoston asiaa koskeva mietintö, joka osoitti eräiden oikeiston esittämien epäilyksien todenperäisyyden.

Kolmantena ratkaisuna, joka julkisuudessa oli edellä esitettyjä harvemmin esillä, oikeisto esitti pohjoisten mahdollisuuksien laajaa hyväksi käyttämistä. Siirtoväen sijoitussuunnitelmassa pohjoisraja oli määrätty liian eteläksi. Mitään tarkistuksia tähän suuntaan ei suoritettu ja pohjoisia seutuja siirtoväki valitsi sijoitusalueekseen ainoastaan vapaaehtoisesti. — Kielikysymyksessä

oikeisto pidättäytyi jyrkän kategorisilta kannanotoilta ja pysyi yleensä lojalina ruotsinkielisille maanluovuttajille. Poikkeuksen muodostivat ainoastaan oikeistoa lähellä olevat, mutta kielikysymyksestä erityisesti kiinnostuneet suomenkieliset piirit, joiden äänitorvena oli Suomalainen Suomi. Tarkasteltaessa kokonaisuutena monia yksityisiä keskustelun aiheita voidaan todeta oikeiston puolustaneen maanluovuttajien oikeusturvavaatimuksia, kannattaneen valtion ja yhteisöjen maiden käyttöä asutustoimintaan, suosineen vapaaehtoisuutta, olleen siirtoväen puolella rauhankysymyksessä ja vaatineen erittäin monissa yhteyksissä maanluovuttajien saataville inflaatiotakuuta.

Oikeisto ajoi selkeästi omia tarkoituseriään siirtoväkikysymyksessä, samalla kun se toivoi, että karjalaiset saataisiin mahdollisimman nopeasti sijoitetuksi muun Suomen alueelle tuottavaan työhön kaikkien yhteiseksi parhaaksi. Julkisessa keskustelussa oikeiston ja maanluovuttajien kannat yleensä samastettiin ja katsottiin kummankin osapuolen jarruttavan asutustoimintaa siitäkkin huolimatta, että oikeisto ajoi asteittaisuutta, jolloin siirtoväki piti ensiksi asutua.

Maalaisliitto asettui kaikkein varauksettomimmin karjalaisen siirtoväen asioiden ajajaksi. Se muodosti yksinään tässä kysymyksessä oikeiston ja vasemmiston mielipiteiden väliin jäävän *keskustan*. Tämä selittyy siten, että pääosa johtavista asutusviranomaisista lukeutui karjalaisiin ja samalla tähän puolueeseen, jolla oli ollut vankka kannatus Karjalassa. Agraarikysymykset olivat tavallaan myös ammattikysymyksiä maalaisliitolle, joka oli sotaa seuranneina vuosina hallitusvastuussa päättämässä asioiden toimeenpanosta. Näin puolue äänenkannattajineen asettui toistuvasti puolustamaan julkisessa keskustelussa siirtoväen asuttamista ja asutusviranomaisia kaikkia arvostelijoita vastaan.

Maalaisliitto pyrki voimakkaasti saamaan yleisen mielipiteen myönteiseksi asutustoiminnalle, jota sen omat edustajat olivat johtamassa. Se huomautti, ettei puolueen piirissä ollut käytetty missään vaiheessa asutustoimintaa vaikeuttavaa propagandaa, mihin oli syyllistytty muiden maanluovuttajien edustajien taholla. Maalaisliitto painotti toistuvasti ratkaisun kiireellisyyttä, muttei suoranaisesti ollut taipuvainen suosittelemaan asutustoiminnan asteittaista suorittamista. Se sanoutui täydellisesti irti oikeistossa esiintyneestä mielipiteestä, että asutustoiminnan piti rajoittua siirtoväkeen. Heti kun siirtoväen pääosa alkoi vuonna 1947 olla asutettu, se ryhtyi julkisuudessa ajamaan rintamamies-

ten asiaa niin eduskunnassa kuin sanomalehdistössäkin. Puolue vastusti ääri-vasemmiston ajamaa asutettavien piirin laajentamista. Liian maantarpeen katsottiin johtuvan konjunktoureista, joiden aikaansaama keinottelu maalla piti ehdottomasti estää. Ajasta johtuvan maannälän uskottiin myös tulevaisuudessa aiheuttavan runsasta tilojen myyntiä, kuten sitten tapahtuikin.

Erittäin voimakkaasti maalaisliiton siirtoväkiystävyyttä näyttäytyi kielikysymyksessä. Kolmas osa puolueen kansanedustajista oli maanhankintalain toisessa käsittelyssä asettunut hallituksen kannan taakse, mutta vuosien mittaan kävi ilmi, että »pyhän ruotsalaisen maan» käyttämättä jättäminen aiheutti muussa osassa maata lisääntyvää maantarvetta. Tällöin asiaan palattiin puolueen johtoelimissä, jotka ryhtyivät julkisesti vaatimaan muutosta maanhankintalain kielipykälään. Tällöin kiinnitettiin huomiota siihen, että ruotsalaisen maan käytöstä oli tieteen tahtoon tehty ulkopoliittinen kysymys. Samalla huomautettiin ruotsinkielisten asioiden edistymisestä osittain vasemmiston kannatuksen turvin. Asutusviranomaisten toimenpiteitä yksikielisissä ruotsalaisissa ja kaksikielisissä kunnissa puolustettiin varauksettomasti. Merikoivisto-hanke lähti osittain liikkeelle puolueen piiristä, joka jatkuvasti äänesti asian puolesta. Ruotsalaiset suurmaanomistajat eivät maalaisliittolaisten mielestä saaneet päästä muita helpommalla asutusasiassa.

Maalaisliiton ja oikeiston yhteistyöstä siirtoväkiystävyyksessä voidaan esimerkkinä mainita korvausmetsähanke, mutta monessa yksityiskohdassa näiden ryhmien kannanotot erosivat suuresti toisistaan. Maalaisliitto vastusti esimerkiksi oikeiston ajamaa uudisraivauslinjaa. Sen mielestä karjalaisia ei voitu ajaa korpeen. Kokonaisuudessaan maalaisliiton siirtoväkiystävällinen linja oli yhtenäinen ja selvä. Eräät yksityiset lehdet osoittivat poikkeuksellisesti pää-äänenkannattajan mielipiteistä poiketen ymmärtämystä maanluovuttajapiirien ajatuksille.

Vasemmiston kantaa määriteltäessä on heti aluksi todettava, ettei siihen lukeutuvilla puolueilla, sosialidemokraateilla ja kansandemokraateilla, ollut mitään yhteistä asutusohjelmaa. Tällaisena ei voida pitää yhteistyösopimuksen hataria asiaa koskevia mainintoja, joiden pohjalta eräässä Suomen Sosialidemokraatin pääkirjoituksessa tosin toivottiin yhteistyötä liian pienten tilojen ja maattomien asian hoitamiseksi. Käytännössä puolueet arvostelivat julkisesti toistensa asutusohjelmia, mutta ne noudattivat hallituksessa tehdyissä ratkai-

suissa yhteistä linjaa yhteistyösopimuksen mukaisesti. Kumpikin puolue nimesi julkisuudessa siirtoväen piiristä ne ryhmät, joiden asiaa erityisesti tunnustettiin ajettavan. Äärivasemmistolle oli tunnusomaista hyökkäily muiden karjalaisten asioita ajavia järjestöjä vastaan. Molemmissa puolueissa siirtoväkiedustajat saivat menestyksellisesti ajaa asioitaan.

Keskeisenä erona vasemmistopuolueiden asutusohjelmissa oli se, että sosialidemokraattinen puolue katsoi aikaan saadun maanhankintalain, jota pidettiin siirtoväelle myötämielisenä, täydellisesti toteutettuna ratkaisevan asutuskysymyksen, mutta SKDL näki mainitun lain lähtevän liian kapealta pohjalta. Äärivasemmiston mukaan oli saatava uusi, entistä laajempi asutuslaki. SKDL tahtoi antaa maata myös muonamiehille, vuokramiehille, joiden katsottiin osittain jäävän tilattomiksi juuri siirtoväen kustannuksella, maatyöläisille, työvelvollisille ja metsätyömiehille.

Sosialidemokraatit ajoivat erittäin näkyvästi myös rintamamiesten maansaantiasiaa ilman, että se suoranaisesti olisi kilpaillut siirtoväen asian kanssa. Rintamasotilaiden maansaannissa pysyttiin järkevillä linjoilla ja vaadittiin, että maata piti antaa ainoastaan henkilöille, joilla oli edellytykset sen viljelemiseen. Eräät yksityiset puolueen piirissä esitetyt, tilakokoon liittyvät kannanotot olivat varsin lähellä oikeiston näkemyksiä. Niissä vastustettiin liian väestön sijoittamista maatalouteen. Puolue pani myös julkisuudessa merkille, että oikeiston ainoastaan siirtoväkeen rajoittumista halunnut kanta oli väärä. SKDL tuomitsi käydyt sodat ja se ei näin ollen voinut pitää sodassa oloa minään maan saamisen mittana. Yleensä vasemmistopuolueet vastustivat uudisraivauslinjaa, eivätkä olleet halukkaita käyttämään valtion, kuntain ja muiden yhteisöjen maita asutukseen.

SKDL pyrki moneen otteeseen pienillä, tarkoitusta varten järjestetyillä maantarvitsijoiden kokouksilla saamaan laajan maantarpeen tunnetuksi. Näin tapahtui esimerkiksi ennen kesäkuun 1946 välikysymystä. Puolue katsoi maan saamisen rajoittuneisuuden johtuneen myös asutusviranomaisten taantumuksellisuudesta ja siitä, että maanhankintaelimissä oli maanluovuttajilla liian suuri vaikutus. Kielikysymyksessä, nimenomaan sen käytännön yksityiskohdista valtioneuvostossa päätettäessä, vasemmisto äänesti yhtenäisesti ruotsinkielisten puolesta siirtoväen pyrkimyksiä vastaan. Vasemmistopuolueiden yhteistyö johtui osittain luonnollisesti tehdystä yhteistyösopimuksesta. Niiden

kantaan vaikutti J.K. Paasikiven ja ruotsinkielisten edustajien ehdoton asenne. Puolueet menettelivät enemmistönsä kannan mukaisesti. Siirtoväkiedustajat eivät kuitenkaan muodostaneet yksin puolueidensa vähemmistöjä, vaan he saivat asialleen puolesta puhujia myös ei-karjalaisten keskuudesta. Suhtautuminen tähän yksityiskohtaan ei puolueissa suinkaan ollut niin yksiselitteinen, kuin tehdyt ratkaisut osoittivat. Kaikki olivat yksimieliset siitä, että ruotsinkielisten suurtilojen maat piti ainakin käyttää paikallisten maantarvitsijoiden tilojen muodostamiseen. Voimakkain näyte sosialidemokraattisen puolueen myötämielisyydestä karjalaisille kielikysymyksessä saatiin Merikoivisto-hankkeessa, jonka uusitusmuodossa allekirjoitti 22 ryhmän kansanedustajaa.

Pekkala esiintyi Paasikiven hallituksessa ollessaan voimakkaasti ruotsalaisten maiden puolesta, mikä oli sitten myös hänen oman ministeriönsä kanta. SKDL puolueena sanoutui alun alkaen irti Merikoivisto-hankkeesta, joka leimattiin peräti aitosuomalaisuudeksi. Se vastusti erityisen voimakkaasti myös siirtoväen rajantarkistuksesta käymää keskustelua. Sotapolitiikka oli kärsinyt haaksirikon, ja seuraukset piti nurkumatta kantaa.

Kokonaisuudessaan vasemmisto kiinnitti huomiota voimakkaasti oikeiston asutustoimintaa vastustavaan asenteeseen ja siihen, että maanhankintalain mukaan olisi asutettu vain siirtoväki. Asutettavien piiri nähtiin laajempänä, ääri vasemmisto maanhankintalain tarkoitusperiäkin laajempänä. Näin ollen siirtoväki oli vasemmiston taholta asiaa tarkasteltaessa vain yksi asutettavista ryhmistä, jonka etusijaa ei pyritty kieltämään. Ääri vasemmisto asettui huomattavasti useammin käytännön ratkaisuihin siirtoväen kantaa vastustamaan kuin sosialidemokraattinen puolue. Kummallakin puolueella oli asiantuntijoita asutuskysymyksessä, mutta he eivät saaneet käytännön asutustoiminnassa samaa vaikutusvaltaa kuin hallitusvastuussa samanaikaisesti ollut maalaisliitto.

Ruotsinkielisten kanta lähenteli hyvin monessa asiassa heitä kohtaan lojaisesti toimineen oikeiston mielipiteitä. Kielikysymys hallitsi voimakkaasti heidän kannanottojaan, ja asutustoiminnan muut periaatteet jäivät selvästi keskustelussa kyseisen ongelman varjoon. Ruotsinkielisten ryhmä oli kaiken kaikkiaan erittäin yhtenäinen ja se onnistui lukumääräisestä pienuudestaan huolimatta saavuttamaan merkittäviä tuloksia ajaessaan asioitaan. Eräs syy tähän oli, että se vaikutti ratkaisuihin kansankäräjien ja puolueen lisäksi koko ajan hallitustasolla, missä sillä oli arvovaltaisia edustajia.

Ruotsinkielisten mielestä asutustoiminta tuli käytännössä muodostumaan kummallekin kieliryhmälle yhtä raskaaksi, sillä ruotsinkielisten alueiden maat piti käyttää omien maansaantiin oikeutettujen asuttamiseen. Ryhmä suositteli siirtoväen asuttamista mahdollisimman pitkälle pohjoiseen ja näki karjalaisten vaatimukset Etelä-Suomeen asuttamisesta väärinä. Siirto pohjoiseen olisi helpottanut myös ruotsinkielisten alueisiin kohdistunutta painetta. Oleellista ruotsinkielisten taktiikalle oli myös vaatimus, että kielialuetta piti käsitellä yhtenä kokonaisuutena asutustoiminnassa, mikä teki sitten toteutettuna mahdolliseksi maata haluavien pohjanmaalaisten siirtymisen Etelä-Suomeen vastaavalle kielialueelle. Ryhmä kannatti edelleen uudisraivausta muun oikeiston tavoin. Samalla se alleviivasi vapaaehtoisuutta ja vaati, ettei teollisuusalueille saanut sijoittaa liikaa maatalousväestöä. – Ruotsinkielisten suhtautuminen julkisuudessa riippui siitä, missä kannanotot esitettiin. Pohjanmaalla, jossa oli suuria paikallisia sijoitusongelmia ensimmäisinä sotaa seuranneina vuosina, otettiin kantaa suoranaisesti ja tunnepitoisesti. Siellä hyökättiin avoimesti asutusviranomaisia vastaan ja leimattiin aitosuomalaisuus asutustoiminnan perimmäiseksi syyksi. Kannanotot pääkaupungissa olivat äänensävyltään huomattavasti maltillisempia.

Voimakkainta ruotsinkielisten esiintyminen oli itse kielikysymyksessä. Tässä he saattoivat nojautua Paasikiven heille myötämieliseen kantaan, joka oli samalla hänelle läntisen ulkopoliittikan korviketta. Ruotsinkielisille tämä oli eittämättä tärkein asutustoiminnan osaongelmista, mutta he pyrkivät tarkoituksellisesti vähättelemään sen merkitystä huomauttamalla, kuinka pieni yksityiskohta se oli valtavan asutusreformin puitteissa. Heidän kantansa sijoituskysymyksessä oli mahdollisimman selvä: ruotsinkielisille alueille piti sijoittaa siirtoväkeä mahdollisimman vähän. He pitivät siitä kiinni valvomalla tarkoin sijoitussuunnitelmien laatimista ja toimeenpano-ohjeita, joista valitettiin toistuvasti oikeuskansleriin saakka. Erityisen voimakas oli ruotsinkielisten reaktio Merikoivisto-hankkeeseen, jonka yleisen mielipiteen olisi Suomessa ehdottomasti pitänyt tuomita.

Suomen ruotsinkieliset piirit toivat kantansa tueksi monessa yhteydessä Ruotsin lehtien mielipiteet, joiden syntyyn eräissä tapauksissa vaikutettiin Suomesta käsin harjoittamalla ulkoparlamentaarista toimintaa, josta on Suomen historiassa analogisia esimerkkejä myös idän suunnalla. Erittäin paljon

huomiota Ruotsin mielipide sai maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikana, jolloin hallituksen taholta esitettiin, että Suomen Ruotsista saama apu saattoi riippua vähemmistön kohtelusta. Tässä asiassa läntisen naapurimaan mielipide ei kuitenkaan ollut yksimielinen, mistä asiaan vedonneet pidättäytyivät mainitsemasta. – Ruotsinkielisten onnistui eräiden ryhmien myötävaikutuksella rajoittaa oman alueensa käyttäminen siirtoväen asuttamiseen varsin vähiin. Tässä he saivat tukea aivan samoin kuin sotaa edeltäneinä vuosikymmeninä Ruotsin mielipiteeltä. Asutustoiminnan kielikysymyksen jälkeen erimielisyyden mainingit kieliriidassa ovat huomattavasti tyyntyneet.

Edellä on jo todettu, että *maanluovuttajien* kanta yhtyi monessa tapauksessa täysin oikeiston mielipiteisiin. Koska maanluovuttajia edustavat järjestöt kuitenkin olivat epäpoliittisia luonteeltaan, käsitellään tässä yhtenä kokonaisuutena Maanomistajain Liiton ja Maataloustuottajain Keskusliiton kannanottoja. Aluksi on myös huomautettava, että kansantaloudellisen neuvottelukunnan, pääministerin ehdotuksen, Agronomien yhdistyksen ja viidenkymmenen julkisuuden henkilön julkisaattamat lausunnot vastasivat maanluovuttajien näkemyksiä. Periaatteessa viimeksi mainitut olivat muiden ryhmien lailla yksimieliset siirtoväen asuttamisen välttämättömydestä, mitä luonnehdittiin peräti kansalliseksi välttämättömydeksi. Järjestöt oli valjastettu kuitenkin sitä käytännössä toteutettaessa valvomaan Kanta-Suomen maanluovuttajien etuja.

Maanluovuttajat esittivät vuoden 1944 jälkipuoliskolla ja vuoden 1945 alussa vetoomuksia julkisuudessa siirtoväen asioiden myönteisestä järjestämisestä. Niissä siirtoväki nähtiin yhtenä maataloustuottajaryhmänä, joka oli kaikkien edun nimissä asutettava. Kanta-Suomen maanluovuttajien etujen ajaminen astui etusijalle maanhankintalain käsittelyn aikana. Tällöin vaadittiin toistuvasti tarkan luovutusasteikon ottamista lakiin ja maaylioikeuden asettamista ylimmäksi oikeusasteeksi päättämään maanluovutukseen liittyvistä valituksista. Toivottua erikoisoikeutta ei kuitenkaan perustettu, ja maanluovutusta säätelevä asteikko määrättiin valtioneuvoston päätöksellä, joka oli helpommin muutettavissa kuin varsinainen laki. Varsin varhaisessa vaiheessa maanluovuttajat esittivät myös vanhan pellon luovutusta koskevan kantansa. Sitä ei laajasti saanut käyttää asutustoimintaan, vaan oli tyydyttävä puoleen siitä määrästä, joka Nissisen komitea oli esittänyt, eli noin 125 000 ha:iin. Tällöin siirtoväki saisi puolet Karjalaan jääneestä peltoalastaan valmiina peltona ja puolet

viljelykelpoisena maana, jolloin alueluovutusten aiheuttamat menetykset voitaisiin korvata raivaamalla. Samalla säästyttäisiin vanhojen tilojen liialliselta pirstomiselta, sillä tilakoko oli Suomessa muutenkin liian pieni naapurimaihin verrattuna.

Jo Nissisen komitean mietintöön liittyvässä vastalauseessa oli ensimmäisen kerran viitattu asutustoiminnan asteittaiseen suorittamiseen, kun huomautettiin, ettei mietinnössä ollut tehty ehdotusta sopivista toteuttamisvaiheista. Kun käytännössä kävi ilmi, ettei siirtoväen tapauksessa onnistuttu riittävästi säästämään vanhoja peltoja eikä Etelä-Suomen maita toivottuun rajaan saakka, maanluovuttajat ryhtyivät oikeiston tavoin erityisesti korostamaan asteittain suoritettua asutustoiminnan etuja. Siirtoväen jälkeen piti asuttaa rintamamieliset, mutta kaikkien ryhmien kiinnittämisen maahan uskottiin antavan maataloudelle turmiollisen suunnan. Siirtoväen sijoittamisen yhdistämistä muuhun asutustoimintaan luonnehdittiin myös eräissä yhteyksissä virhelaskelmaksi, joka koituisi nimenomaan siirtoväelle vahingoksi. Suhdanteista johtuvan maansaantiharrastuksen uskottiin luonnollisesti vuosien mittaan pienentyvän.

Pitkällä tähtäyksellä asioita tarkasteltaessa voidaan maanluovuttajajärjestöjen toiminnan käynnistävänä voimana pitää pyrkimystä saada maanluovuttajille täysi korvaus heidän omaisuudestaan. Tämä kysymys vaikutti kaikkein voimakkaimmin mielialoihin. Se sai lisääntyvää huomiota osakseen nimenomaan inflaation kehityksen myötä, jolloin maanluovuttajapiirit toistuvasti vaativat saataviensa sitomista indeksiin. He uskoivat maan antamisen saajille luovuttajien kustannuksella huonontavan tulevien naapureiden suhteita, sillä olihan siirtoväenkin korvaukset sidottu indeksiin. – Maanluovuttajat eivät tahtoneet kielellisten erojen jakavan ryhmäänsä kahteen leiriin, mikä olisi heikentänyt heidän toimintamahdollisuuksiaan. Vaikka Maanomistajain Liitto oli kaksikielinen ja Maataloustuottajain Keskusliitto ja sen ruotsinkieliset rinnakkaisjärjestöt ajoivat yksimielisesti asioita, ruotsinkieliset loppujen lopuksi ajoivat varsin itsenäisesti omia asioitaan omien elintensä välityksellä, joita suomenkieliset ainoastaan myötäilivät ja pysyivät samalla lojaaleina kielikysymyksessä.

Maanluovuttajat eivät missään vaiheessa asettuneet suoranaisesti vastustamaan Karjalan siirtoväen asuttamista, vaan tahtoivat sen toteuttamista siinä muodossa, joka olisi koitunut kaikkein vähimmin rasitukseksi Kanta-Suomen

maanluovuttajille. Maanluovuttajien eturivissä olivat nimenomaan suurtilojen ja varsin suurien talonpoikaisviljelmien omistajat. Oikeiston ja maanluovuttajien päämäärien samastuminen näkyy myös siinä, että oikeistolehdet toimivat laajassa mitassa maanluovuttajien järjestöjen kannan julkistamiskanavana.

Yksimielinen *siirtoväki*, jonka kantaa tutkimuksen luonteen mukaisesti on pakosti jouduttu jo muiden ryhmien yhteydessä sivuamaan, oli yleisesti ottaen tyytyväinen lakiin, mutta lisääntyneessä määrin tyytymätön sen hitaaseen toimeenpanoon. Kaikkein nopeimpaa ratkaisua toivovat esittivät valmiin pika-asutuslain toimeenpanon jatkamista jo syksyllä 1944. Tätä mahdollisuutta oli harkittu jo Nissisen komiteassakin, ja sitä oli puollettu maalaisliittolaisissa ja sosialidemokraattisissa lehdissä vuosien 1944 ja 1945 vaihteessa. Asutustoiminnan siirtoväki näki alusta lähtien elinkysymyksenään. Maan ja korvauksen saamisen oikeutusta puollettiin sillä, että Karjalan menetyksellä oli lunastettu maan vapaus.

Siirtoväen taholla seurattiin erittäin tarkoin kaikkia karjalaisiin kohdistuneita kannanottoja. Suhtautuminen niihin oli tunnepitoista ja helposti haavoittuvaa. Vastustaviin mielipiteisiin reagoitiin hyvin nopeasti. Suhde asutusviranomaisiin oli asiallinen. Heille toivottiin työrauhaa, jotta olisi mahdollista päästä nopeasti positiivisiin tuloksiin. Kuitenkaan viranomaiset eivät täysin välttyneet arvostelustakaan. Maanluovuttajien omien asioiden ajamisen siirtoväki koki oman asutustoimintansa tarkoituksellisena jarrutuksena. Tähän väitettiin usein julkisen sanan ja yleisen mielipiteen syyllistyneen. Tunnepitoinen asennoituminen johti kuitenkin usein asioiden yleistämiseen. Julkisuudessaan ajettiin oikeiston ja maanluovuttajien toimesta voimakkaasti asutustoiminnan asteittain suorittamista, mikä olisi koitunut siirtoväen eduksi siitähän huolimatta, että edellä mainitut piirit päätyivät kyseiseen ratkaisuun osittain omien intressiensä vuoksi.

Vaatus Pohjois-Suomeen sijoittamisesta loukkasi siirtoväen oikeudentuntoa, ja se torjuttiin erittäin jyrkästi. Raivauksen ei katsottu kuuluvan yksin siirtoväelle, vaan siihen tuli osallistua myös maanluovuttajien ja valtiollan. Vanhaa peltoa piti lisäksi saada mahdollisimman paljon. Kun tämän antamista vastustettiin, siirtoväki huomautti, ettei se vaikuttaisi elintarviketuotantoon eikä pääkaupungin maitotilanteeseen. Karjala oli ollut merkittävää karjatalousaluetta, ja maanluovutuksen mahdollisesti aikaansaamissa karjan-

myynneissä eläimet joutuivat yleensä siirtoväen omistukseen, missä ne tuottivat edelleen. Luovutusten ja korvausten suhteen vaadittiin kaikkien kansalaisten asettamista tasaveroiseen asemaan. Tästä todistuksena siirtoväki kannatti myös Kanta-Suomen maansaajien vaatimaa indeksitakuuta. Tämän arveltiin auttavan samalla omaa asiaa maan myynnin vapaaehtoisuuden lisääntymisenä.

Siirtoväen kanta kielikysymyksessä oli, että lainsäädäntö suojeli ruotsinkielisiä, mistä johtuen kielipykälä tuli poistaa laista tai ainakin muuttaa lievemmäksi. Asian kanssa jouduttiin tekemisiin nimenomaan sijoitussuunnitelmia aikaansaataessa. Erääksi osaratkaisuksi siirtoväki teki aloitteen Merikoiviston perustamisesta kahteenkin kertaan. Karjalaiset korostivat hankkeen taloudellista, asutus- ja sosiaalipoliittista luonnetta, kun taas ruotsinkieliset tuomitsivat sen kielipoliittisena yrityksenä. Siirtoväki saattoi yleensä esittää juuri kielikysymyksen selvimpänä esimerkkinä pyrkimystensä vastustamisesta.

Käytässä julkista keskustelua siirtoväen asuttamisesta vaikutti taustalla kaiken aikaa mielialatekijänä ajatus mahdollisuudesta palata takaisin Karjalaan. Siirtoväen johto asennoitui tähän kysymykseen erittäin realistisesti. Paluu oli toiveajattelua ja huhut siitä piti mielialalle vahingollisina tukahduttaa. Viimeinen käytännön mahdollisuus saada muutosta aikaan käytettiin hyväksi. Pariisin rauhanneuvotteluihin osallistuneen valtuuskunnan ohjeisiin pyrittiin nimittäin saamaan kohta, jossa karjalaisten toivomukset rajan tarkistamisesta esitettäisiin. Asia ei kuitenkaan tullut esille toivotussa muodossa. Niinpä lopullisen rauhansopimuksen katsottiin julkisesti sinetöineen paluuhankkeiden epäonnistumisen, vaikka ajatusta on myöhemminkin monissa yhteyksissä pyritty herättämään henkiin. – Siirtoväki näki kokonaisuudessaan asiansa ajamisen oikeustaisteluna, johon suhtauduttiin voimakkaan tunnepitoisesti. Pienetkin vastustavat mielipiteenilmaukset tuotiin julkisuudessa esille. Tarkasti asioiden järjestämistä seurannut siirtoväki onnistui pitämään varsin pitkälle kiinni ryhmänä etuoikeudesta, mikä teki mahdolliseksi karjalaisten suhteellisen nopean sijoittamisen.

Siirtymällä kokonaisuudessaan ja vapaaehtoisesti Neuvostoliitolle luovutetulta alueelta Kanta-Suomeen karjalainen siirtoväki osoitti halunsa elää suomalais-kansallisessa ympäristössä ja soveltaa keskinäisiin suhteisiinsa sitä yhteiskuntajärjestystä ja niitä oikeusperiaatteita, jotka vuosisatainen historiallinen kehitys oli muovannut. Vastaanottajien suhtautuminen tähän tekoon näyt-

täytyi osittain karjalaisten asutustoiminnan yhteydessä. Kaikki olivat yksimielisiä siirtoväen asuttamisen välttämättömydestä, mutta kukin kantasuomalaisten ryhmä halusi toteuttaa sen omien periaatteittensa mukaisesti ja omat etunsa huomioon ottaen. Kaikki hävityn sodan mukanaan tuomat muut vaikeudet rajoittivat lisäksi yhteiskunnan mahdollisuuksia sen pyrkiessä ratkaisemaan siirtoväkikysymystä koko kansaa tyydyttävällä tavalla. Toisaalta siirtoväen juurruttaminen yhteiskuntaan tapahtui saman valtion puitteissa ja sen omat edustajat saivat kaikissa vaiheissa olla ohjaamassa tehtyjä ratkaisuja. Nämä olivat alun alkaen hyviä edellytyksiä asian nopealle hoitamiselle. Niinpä jo runsaan kahden vuosikymmenen jälkeen voidaan varmuudella sanoa, että siirtoväen asuttaminen hoidettiin nopeasti ja määrätietoisesti, mikä pelasti maan monista sodanjälkeisen ajan vaikeista yhteiskunnallisista ongelmista.

Liitteet

LIITE N:o 1

TIETOJA VIITATUISTA SANOMALEHDISTÄ¹

Lehti	Puolue	Kotipaikka	Levikki	
			1944	1948
Aamulehti	Kok.	Tampere	58 000	70 700
Arbetsbladet	Sos.dem.	Helsinki	1 100	1 048
Borgåbladet	Rkp.	Porvoo	7 600	9 000
Eteenpäin	Sos.dem.	Kotka	6 800	8 000
Etelä-Suomen Sanomat	Ed.	Lahti	16 000	25 200
Helsingin Sanomat	Ed.	Helsinki	144 000	160 000
Hufvudstadsbladet (a ja b-painos yht.)	Rkp.	Helsinki	84 200	72 200
Ilkka	Maal.	Vaasa	25 800	28 100
Iltasanomat	Ed.	Helsinki	19 900	38 100
Itä-Savo	Maal.	Savonlinna	9 300	9 600
Jakobstads Tidning	Rkp.	Pietarsaari	5 600	7 300
Kainuun Sanomat	Maal.	Kajaani	11 600	12 100
Kaleva	Ed.	Oulu	24 200	26 300
Kansan Lehti	Sos.dem.	Tampere	9 600	13 500
Kansan Sana	SKDL	Kuopio	.	8 400
Kansan Työ	Sos.dem.	Lappeenranta
Karjalan Kansa	SKDL	Joensuu
Karjalan Maa	Maal.	Joensuu	11 500	11 900
Karjalan Sanomat	Maal.	Lahti
Maakansa	Maal.	Helsinki	.	5 245 (1946)
Kauppalehti	Riip.	Helsinki	8 600	15 100
Keskisuomalainen	Maal.	Jyväskylä	28 500	38 100
Laatokka	Kok.	Jyväskylä	16 000	.
Lapin Kansa	Maal.	Rovaniemi	8 000	10 500
Liitto	Maal.	Oulu	9 600	11 100
Maaseudun Tulevaisuus	Puolueeton	Helsinki	47 400	81 400
Maaseutu	Maal.	Hamina	6 900	7 900
Pohjanmaan Kansa	Sos.dem.	Vaasa	3 000	4 900
Pohjolan Sanomat	Maal.	Kemi	11 000	14 500
Raivaaja	SKDL	Kotka
Satakunnan Kansa	Kok.	Pori	25 100	30 200
Savo	Kok.	Kuopio	12 000	12 700
Savo-Karjala (v:een 1945)	Kok.	Lappeenranta	8 300	5 900

¹ *Viranko*, Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemansa 1916–1966, liite.

Etelä-Savo)				
Savon Sanomat	Maal.	Kuopio	29 200	46 500
Sisämaa-Laatokka	Kok.	Pieksämäki	.	12 900 (1947)
Sisä-Suomi	Kok.	Jyväskylä	5 000	4 400
Sosialisti	Sos.dem.	Turku	4 800	5 800
Suomen Sosialidemokraatti	Sos.dem.	Helsinki	27 200	42 400
Turunmaa	Maal.	Turku	2 400	7 900
Työkansan Sanomat	SKDL	Helsinki	.	25 600
Työn Voima	Sos.dem.	Jyväskylä	6 800	8 800
Uusi Aura	Kok.	Turku	17 200	15 500
Uusi Päivä	SKDL	Turku
Uusi Suomi	Kok.	Helsinki	101 300	104 700
Vaasa	Kok.	Vaasa	32 800	42 900
Vapaa Kansa	Ed.	Helsinki
Vapaa Sana	SKDL	Helsinki	.	31 200
Vapaus	Sos.dem.	Mikkeli	5 500	7 100
Vasabladet	Rkp.	Vaasa	20 500	21 700
Västra Nyland	Rkp.	Tammisaari	8 500	11 600
Åbo Underrättelser	Rkp.	Turku	6 100	6 800
Österbottningen	Rkp.	Kokkola	3 800	4 400
Östra Nyland	Rkp.	Loviisa	400	500

LIITE N:o 2

50:N JULKILAUSUMAN ALLEKIRJOITTAJAT¹

 Vakaumuksemme on, että asutuskysymys voidaan huomioon ottaen myös sosiaaliset näkökohdat ratkaista kansantaloutta heikentämättä ja asutettavien kohtuulliset vaatimukset täyttäen noudattamalla Kansantaloudellisen neuvottelukunnan lausunnossa, Suomen agromikunnan julkilausumassa ja pääministerin ehdotuksessa esitettyjä suuntaviivoja.

Talonpoikaiskulttuurisäätiön hallituksen puh.joht., fil. tri *E. Aaltonen*, kunnallisneuvos *E. Alajoki*, pääjohtaja *T. Arola*, prof. *Ilmari Caselius*, eversti *K. J. M. Collan*, ministeri *R. von Fieandt*, pääjohtaja, lakit. tohtori *Alexander Frey*, kansleri, prof. *J. G. Granö*, tekn. toht. *O. Gripenberg*, vuorineuvos *John Grundström*, vuorineuvos *Berndt Grönbom*, prof. *Kyösti Haataja*, rehtori *E. Gunnar Hagman*, prof. *A. Benj. Helander*, kunnallisneuvos *Artturi Hiidenheimo*, talousneuvos *Väinö Jaakkola*, fil. tri *E. Jutikkala*, prof. *Lauri Keso*, prof. *Gust. Komppa*, maisteri *Artturi Lehtinen*, prof. *O. W. Louhivuori*, prof. *Erik Lönnroth*, prof. *Olavi Meurman*, maat. toht. *Antti Mäki*, yliop. rehtori, prof. *Rolf Nevanlinna*, pääjohtaja *Väinö Niiniluoto*, tekn. kork.k. rehtori prof. *Jussi Paatela*, vakuutusneuvos *H. Paavilainen*, prof. *Rurik Pihkala*, prof. *Hugo E. Pipping*, prof. *Ilmari Poijärvi*, lakit. toht. *Y. W. Puhakka*, maat. neuvos *Niilo O. Puolakka*, varatuomari *Henrik W. Ramsay*, senaattori *Heikki Renvall*, kenraalimajuri, pääjohtaja *H. Roos*, kaupunginjohtaja *Eero Rydman*, prof. *J. O. Sauli*, maanviljelysneuvos *A. Salokangas*, prof. *Odal Stadius*, maatal. neuvos *V. O. Suonio*, prof. *Br. Suviranta*, fil. tri *A. E. Tudeer*, yliop. kansleri *Antti Tulenheimo*, prof. *Pauli Tuorila*, vuorineuvos *Wilhelm Wahlforss*, merenkulkuneuvos *Antti Vihuri*, prof. *A. I. Virtanen*, dipl.insinööri *Ilmari Voionmaa*, prof. *B. Wuolle*.

¹ US 1. 3. 1945. Nimien edellä on viimeinen kappale kyseisestä julkilausumasta. – Useimmat julkilausumassa esitetyt ajatukset olivat tulleet esille professori *Rurik Pihkalan* Agromiöien yhdistyksessä pitämässä esitelmässä. Professori *Pihkala* mainitsi keskustelleensa laajasti tästä kysymyksestä saksalaisten alan asiantuntijoiden kanssa, minkä jälkeen hän oli päättänyt omaan ratkaisuehdotukseensa. Professori *Pihkalan* haastattelu.

NÄYTTEITÄ ASUTUSVIRANOMAISTEN TOIMESTA LEHDILLE PALSTANTÄYTEEKSI JAKAMISTA PROPAGANDISISTA LAUSELMISTA.¹

Vuosi 1946:

»Kenties ensimmäisen kerran maailman historiassa on tapahtunut, että jonkin valtion toiselle sodan kautta menettämän alueen koko suurilukainen väestö poikkeuksetta luopuu entisistä asuinpaikoistaan ja siirtyy vanhan isänmaansa uusien rajojen sisäpuolelle. Tämä siirtyminen osoittaa siirtyjissä rohkeutta ja isänmaanrakkautta sekä luottamusta mahdollisuuksiin ja haluun järjestää heille tyydyttävät elämän edellytykset uusilla asuinsijoilla.» – Eduskunnassa 30. 4. 1940.

»Karjalaiset ovat oikeutetut vaatimaan, että tämän sodan aineelliset vahingot todella tasataan koko kansan kannettaviksi.» – Eduskunnassa 3. 5. 1940.

»Koko kansan hyväksi tehty suunnattoman suuri uhraus on myös yhteisesti kannettava ja oikeudenmukaisesti jaettava kaikkien niitten kesken, joilla on edellytyksiä sen – yhteisen onnettomuuden nimittäin – tasaamiseen. Tässähän on meillä kyseessä kieltämätön välttämättömyys ja – sitä älköön unohdettako – myöskin ja erikoisesti sen paljon puhutun yhteenkuuluvuuden koetinkivi.» – Eduskunnassa 3. 5. 1940.

»Lopuksi sanon, että yhtä rohkeasti kuin Karjalan miehet taistelivat itsenäisyyden ja vapauden puolesta, yhtä rohkeasti meidän on suoritettava se leikkaus, joka tarvitaan karjalaisten kohtalon ratkaisussa.» – Eduskunnassa 30. 5. 1940.

Vuosi 1947:

»Maanhankintalain toimeenpano on taistelua asuntokurjuutta vastaan. Sen avulla tullaan rakentamaan noin 50 000 uutta asuinrakennusta.»

»Enemmän elintarvikkeita, enemmän asuntoja, korkeampi elintaso. Siihen auttaa maanhankintalain toimeenpano.»

»Asutustoiminta lisää elintarviketuotantoa. Pientilat tuottavat enemmän elintarvikkeita keskimäärin peltohehtaaria kohti kuin suuret tilat.»

»Suomen kaupunkien ja kauppaloiden väkiluku on lisääntynyt vuoden 1900 jälkeen noin 200 %, maaseudun vain noin 22 %. Tehokkain toimenpide maaltapaon estämiseksi on maanhankintalain toteuttaminen.»

¹ As.hall. ark., Mts. Kl:n as.vk:n arkisto: v. 1946 lähetteet, 16. 4. 1946, 23. 4. 1946; v. 1947 lähetteet 27. 10. 1947. Vuonna 1946 lähetettiin ko. lausemia yhteensä 27 ja 1947 16 kappaletta.

LIITE N:o 4

PÄÄKAUPUNGIN PÄIVÄLEHTIEN SIIRTOVÄKIKYSYMYSTÄ KÄSITTELEVÄT
PÄÄKIRJOITUKSET¹

	1944 ²	1945	1946	1947	1948	Yht. ⁴
Helsingin Sanomat (HS)	10	32	30	20	21	113
Hufvudstadsbladet (Hbl) ³	5	15	12	8	4	44
Karjala ¹	37	84	57	54	28	260
Maakansa	.	1	28	12	8	49
Maaseudun Tulevaisuus (MT)	6	27	11	2	3	49
Suomen Sosialidemokraatti (SSD)	16	18	18	9	6	67
Uusi Suomi (US)	14	21	16	3	9	63
Vapaa Sana	.	5	15	4	8	32
Yhteensä	88	203	187	112	87	677

- ¹ Rajan vetäminen siirtoväkikysymystä käsittelevien ja yleisartikkelien kesken, joissa saatetaan vain yhdellä sanalla viitata siirtoväkeen, on vaikeata. Tässä on luetteloitu ainoastaan ne pääkirjoitukset, jotka suoranaisesti liittyvät asutustoimintaan ja siirtoväkeen. Erityisen vaikea kyseinen tehtävä on Karjalan pääkirjoituksissa, sillä lehtihän käsitteli lähes kaikkia kysymyksiä karjalaisvoittoisesti. Tässä on otettu mukaan ainoastaan suoranaisesti siirtoväkikysymystä käsittelevät artikkelit. Rauhankysymystä koskevat artikkelit eivät sisälly liitteen lukuihin.
- ² Vuoden 1944 tilasto käsittää ainoastaan kesäkuun ensimmäisen ja joulukuun viimeisen päivän väliset artikkelit.
- ³ Hufvudstadsbladetissa esiintyi vuonna 1945 kahdeksan toimitukselle lähetettyä kirjoitusta, jotka pääkirjoituksen tyyppisinä saivat paikan sen kanssa samalla sivulla. Näitä ei ole mukana liitteen tilastossa.
- ⁴ Jotta voitaisiin arvioida, kuinka paljon siirtoväkikysymystä kaikkiaan suhteellisesti käsiteltiin, on syytä mainita, että liitteen lehdistä pääosa oli seitsemänpäiväisiä, Karjala ja Maakansa 6-päiväisiä ja Maaseudun Tulevaisuus 3-päiväinen. Lehdessä oli yleensä vain yksi pääkirjoitus.

LUETTELO SANOMALEHDISTÄ JOIHIN ASUTUSVIRANOMAISET
TOIMITTIVAT ASUTUSPROPAGANDAANSA VUONNA 1945¹

Aamulehti	Lapin Kansa
Borgåbladet	Liitto
Eteenpäin	Loviisan Sanomat
Etelä-Saimaa	Länsi-Savo
Etelä-Savo	Länsi-Suomi
Etelä-Suomen Sanomat	Länsi-Uusimaa
Etelä-Suomi	Maaseutu
Forssan Lehti	Mikkelin Sanomat
Hangö	Nord-Österbotten
Haminan Lehti	Nurmeksen Sanomat
Hämeen Kansa	Pohjanmaan Kansa
Hämeen Sanomat	Pohjois-Pohja
Iisalmen Sanomat	Pohjolan Sanomat
Ilkka	Pohjolan Työ
Itä-Häme	Raahen Seutu
Itä-Savo	Riihimäen Sanomat
Jakobstads Tidning	Salmetar
Kaiku	Salon Seudun Sanomat
Kainuun Sanomat	Satakunnan Kansa
Kajaani	Savo
Kalajokilaakso	Savon Kansa
Kaleva	Savonmaa
Kansan Lehti	Savon Sanomat
Kansan Työ	Sisä-Suomi
Kansan Voima	Sosialisti
Karjalainen	Suurpohjan Sanomat
Karjalan Maa	Syd-Österbotten
Karjalan Sanomat	Tammerfors Aftonblad
Keskipohtjanmaa	Turunmaa
Keskisuomalainen	Turun Sanomat
Keski-Uusimaa	Työn Voima
Kokkola	Uudenkaupungin Sanomat
Kotka Nyheter	Uudenmaan Sanomat
Kouvolan Sanomat	Uusi Aika
Kymen Keskilaakso	Uusi Aura
Kymen Lehti	Uusimaa
Laatokka	Vaasa
Lahti	Vapaus
Lalli	Varkauden Lehti

Vasabladet
Västra Nyland
Ylä-Vuoksi
Åbo Underrättelser

Åland
Österbottningen
Östra Nyland

- ¹ As. hall. ark., Maatalousseurojen Keskusliiton asetusvaliokunnan arkisto: tiedotussih-
teerin lähetevihkot. – Lisäksi materiaalia toimitettiin ymmärrettävästi myös pääkaupun-
gin lehdille. Vuonna 1946 maassamme ilmestyi yhteensä 100 3–7 kertaa viikossa ilmes-
tyvää suomen- ja ruotsinkielistä sanomalehteä. *Blinnikka, Aulis*, Sanomalehdistön kehitys
sodanjälkeisenä aikana s. 158.

SIIRTOVÄKIKYSYMYKSEN YLEISRADION OHJELMISSA SAAMA HUOMIO
(kesäkuu 1944–1948)¹

Ohjelmalaji	1944	1945	1946	1947	1948	Yhteensä
Esitelmät	4 kpl 65 min.	8 kpl 150 min.	2 kpl 40 min.	2 kpl 30 min.	2 kpl 20 min.	18 kpl 305 min.
Haastattelut ja keskustelut	10 kpl 220 min.	5 kpl 140 min.	2 kpl 50 min.	1 kpl 30 min.	3 kpl 50 min.	21 kpl 490 min.
Siirtoväelle tarkoitettu ja siirtoväen suorittama muu ohjelma	n. 37 kpl 265 min.	n. 100 kpl 1040 min.	n. 50 kpl 580 min.	n. 50 kpl 660 min.	n. 49 kpl 500 min.	n. 286 kpl 3045 min.

¹ Ohjelmien minuuttimäärä on laskettu Radiokuuntelijasta. Siirtoväkikysymys ei ole saanut julkisen keskustelun muodossa hyvinkään paljon huomiota osakseen yleisradion ohjelmistossa; suurin osa tässä kysymyksessä välitetystä ohjelmasta oli luonteeltaan informoivaa, josta huolehtivat lähinnä asutusviranomaiset ja siirtoväki, joka Karjalan Liiton ja Siirtoväen demokraattisen yhdistyksen välityksellä huolehti vuodesta 1945 syyskuuhun 1947 saakka siirtoväen 10-minuuttinen -ohjelmasta. – On selvennykseksi todettava, että kyseiset minuuttimäärät eivät anna tyhjentävää kuvaa siirtoväkikysymyksen radiossa saamasta huomiosta, sillä niistä puuttuvat muun muassa tasavallan presidentin, pääministerin ym. radiossa puheissaan asiasta tekemät maininnat, joissa siirtoväkiasiaa ainoastaan sivutaan muiden kysymysten yhteydessä. Myös eduskuntapakinnoissa, sanomalehtikatsauksissa ja muissa ajankohtaisissa ohjelmissa asiaa on sivuttu. Rintamamiesten asia sai osakseen huomiota kahtena sotaa seuranneena vuonna mm. puolustusvoimain ohjelmissa ja aseveli -ilta-ohjelmissa. Maanluovuttajien mielipiteet sen sijaan saattoivat tulla radiossa esille edellä mainittuja sattumanvaraisemmin.

Lähteet

ARKISTOLÄHTEET

Valtionarkisto (VA)

Kansallisen Edistyspuolueen arkisto:

Eduskuntaryhmän pöytäkirjoja ja niiden konsepteja 1944–1948
Puoluekokousten pöytäkirjoja 1944–1948
Puoluevaltuuston pöytäkirjoja 1944–1948

Juho Niukkanen kokoelma:

Siirtoväen järjestäytymisen aineistoa 1942–1943
Promemorioita ja pöytäkirjoja
Henkilökohtaista kirjeenvaihtoa

Erkki Paavolaisen kokoelma:

Asiakirjoja, puhe- ym. luonnoksia
Kirjeenvaihtoa
Lehtileikkeitä 1944–1948

Sisäasiainministeriön siirtoväenasiainosaston arkisto:

Siirtoväen sijoittumiseen liittyvää tilastomateriaalia
Johannes Virolaisen aineistoa

Ulkoministeriön arkisto:

Sanomalehtikatsauksia (Ruotsi) 1944–1948

Valtioneuvoston arkisto:

Asiahakemisto valtioneuvoston pöytäkirjoihin vuosilta 1944–1948
Kirjediaario 1944–1948
Anomusdiaario 1944–1948
Valtioneuvoston pöytäkirjat 1944–1948

Valtion Tiedotuslaitoksen arkisto (VTL):

Kotimaiset lehtikatsaukset 1944–1947
Päätoimittajille pidettyjen tiedotustilaisuuksien esitelmä- ym. aineistoa
Valtiollisen poliisin mielialaraportteja 1944–1948
Karjala-aineistoa
Finlandia Uutistoimiston artikkelit ja painotuotteet 1939–1944
Ivalon komitean mietintö

Muut yksityiset sarjat:

Siirtoväen neuvottelukunnan pöytäkirja 1942–1948
Sven Hirnin leikekokoelma

Asutushallituksen arkisto (As. hall. ark.)

Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan arkisto (Mts. Kl:n as. vk:n ark.):

Asutusvaliokunnan pöytäkirjat 1943–1948

Lähetediaarit 1943–1949

E. J. Paavolan kirjeenvaihtoa

Sanomalehdille lähetetyt lähetteet 1943–1949

Sanomalehtileikekokoelma 1944–1949

Suunnittelutoimiston sarjat:

ASO:n kiertokirjeet

Asutustoiminnan edistymiseen liittyvä tilastomateriaali

Muut yksityiset sarjat:

Kirjediaarit ja niihin liittyviä kirjeitä

Maalautakunnan pöytäkirjat 1945–1949

Promemorioita

Siirtoväelle 1949 lähetetyn tiedustelun aineisto

Ylijohtaja Veikko Vennamon ym. säilytettäväksi jättämät pika-asutus-, maanhankinta- ym. lakien aineistot. (Vennamon kokoelma)

Brage urklippsverket (Helsinki)

Aiheen mukaan järjestetty leikekokoelma Suomessa ilmestyvistä ruotsinkielisistä lehdistä.

Helsingin Sanomain lehtiarkisto

Pääkirjoitusten syntyä selventävää tilikirjamateriaalia

Kansallisen kokoomuksen arkisto

Puoluekokousten pöytäkirjat 1944–1948

Puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1944–1948

Puoluevaltuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1944–1948

Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1944–1948

Maatalouspoliittisen keskusvaliokunnan pöytäkirjat 1948

Sanomalehtimiesten ja piirisihteerien neuvottelukokousten pöytäkirjoja 1944–1948

Suomi-Neuvostoliitto-lehtileikkeitä 1946–1947

Rauhansopimusta koskevia lehtileikkeitä 1946

Kansan arkisto

SKDL:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1945–1948

Karjalan Liiton arkisto (KL:n ark.)

Karjalan Liiton vuosikokousten ym. tilaisuuksien pöytäkirjat, julkilausumat ym. 1940–1949

Karjalan Liiton hallituksen pöytäkirjat 1940–1948

Siirtoväen asuttamiseen liittyvää sekalaista aineistoa

Keskustapuolueen arkisto

Maalaisliiton puoluekokousten pöytäkirjat 1944–1948
 Maalaisliiton puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1944–1948
 Maalaisliiton keskushallituksen pöytäkirjat 1944–1948
 Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1944–1948
 Sanomalehtikeskuksen läheteet 1944–1948

Maanomistajain Liiton arkisto

Lausuntoja, kirjelmiä valtioneuvostolle, muistioita ym.-sarja 1945–1949
 Sekalaista asutustoimintaan liittyvää materiaalia

Maatalousministeriön arkisto

Valtioneuvoston pöytäkirja 1945
 Kirje- ja päätöskonseptit 1944–1948

Ruotsalaisen kansanpuolueen arkisto

Puoluepäivien pöytäkirjat 1944–1948
 Keskushallituksen pöytäkirjat 1944–1948
 Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1944–1948

Sota-arkisto (SA)

Suomen Aseveljien Liitto ry:n arkisto:

Pöytäkirjat 1940–1944
 Kiertokirjeitä, tilannekatsauksia, promemorioita
 Propaganda-aseveljet r.y:n pöytäkirjat 1940–1943

Muut sarjat:

Alhava, Evakuoinnin suoritus ja siinä saadut kokemukset viime sodan aikana,
 käsikirjoitus, tulo 2 864/33
 Turtola, Jussi, Luovutetun alueen evakuointi maaliskuussa 1940, käsikirjoitus, tulo 2 864–32
 Siirtoväen evakuointiin liittyviä yksityisiä asiakirjoja

Suomen Kansandemokraattisen Liiton arkisto

Liittokokouksen pöytäkirjat 1946
 Liittoneuvoston pöytäkirjat 1945–1948

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen arkisto

Puolueneuvoston pöytäkirjat 1944–1948
 Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1944–1948
 Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1944–1948

Uuden Suomen lehtiarkisto

Maanomistusolot: Asutuspoliittinen toiminta 1944–1948 (leikekokoelma).

Yleisradion arkisto

Hallintoneuvoston pöytäkirjat 1944–1948
 Johtokunnan pöytäkirjat 1944–1948
 Ohjelmaneuvoston pöytäkirjat 1944–1948

Eduskunnan kirjasto

Maatalousvaliokunnan pöytäkirjat VP 1944
 Suuren valiokunnan pöytäkirjat VP 1944

LÄHDEJULKAISUT

Asetuskokoelma 1940–1948
 Salaiset keskustelut. Eduskunnan suljettujen istuntojen pöytäkirjat 1939–1944.
 Koonnut ja huomautuksin julkaissut Atos Virtanen. Lahti 1967.
 Suomen eduskunta. Valtiopäiväasiakirjat, pöytäkirjat ja liitteet 1940–1951.
 Suomen sinivalkoinen kirja I–II. Hki 1942.
 Svenska Finlands folkting 1944, 1946 och 1949. Protokoll, handlingar och beslut.
 Ylipäällikön päiväkäskyt.

KIRJALLISUUS

<i>Aarnio, Matti,</i>	Talvisodan ihme. Jyväskylä 1966.
<i>Alenius, Sigyn,</i>	Finland efter vapenstilleståndet 1944. Hfors 1947.
<i>Antell, Kurt,</i>	Jordfrågans nationella aspekt. Finsk Tidskrift n:o 138/1945.
<i>Antell, Kurt,</i>	Kolonisationsproblemet och svenskbygderna. Hfors 1940.
<i>Anttila, T.,</i>	Asutustoiminta ja maaseudun rakentaminen. Asutushallinto 1917–1957. Hki 1957.
<i>Auer, Jaakko,</i>	Suomen sotakorvaustoimitukset Neuvostoliitolle. Porvoo 1956.
<i>Baumgarten, Eduard,</i>	Öffentliche Meinung. Staatslexikon. Recht, Wirtschaft, Gesellschaft. Fünfter Band. Freiburg im Breisgau 1960.
<i>Blinnikka, Aulis,</i>	Sanomalehdistön kehitys sodanjälkeisenä aikana. Suomen lehdistö 10/1968.
<i>Borg, Olavi,</i>	Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo 1965.

- Borg, Olavi,*
Born, Ernst v.
Born, Ernst v.,
Brunila, Kai,
Byman, R.,
Cederberg, A. R.,
Clausen, H. P.
Eskola, Seikko,
Eskola, Seikko,
Eskola, Seikko,
Forsberg, Karl-Erik,
Fougstedt, Gunnar,
Frietsch, C. O.,
Geschichte
Grazia, Alfred de,
Haataja, Kyösti,
Haataja, Kyösti,
Habermas, Jürgen,
Hadenius, Stig,
Heikkilä, Toivo,
Heinilä, Kalevi,
Heinrichs, Erik,
Heinäemies, Vilho,
Heiskanen, V. A.,
Henriksson, Gunnar
Hornborg, Eirik,
- Suomen puolueideologiat. Porvoo 1965.
Levnadsminnen. Hfors 1954.
Synpunkter på våra inrikespolitiska förhållanden med tanke särskilt på den framtida utvecklingen. Hfors 1945.
(toim.), Porkkala on meidän. Jälkikatsaus sanoin ja kuvin. Porvoo 1956.
Asutustoimenpiteiden turvaamisesta. Asutushallinto 1917-1957. Hki 1957.
Suomen uusinta historiaa. 1898–1942. Porvoo 1943.
Aviser som historisk kilde. (Moniste julk. Institut för presseforskning og samtidshistorie). Aarhus 1965.
Joukkotiedotusvälineet historian tutkimuksessa. Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Hki 1967.
Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide ensimmäisen maailmansodan puhkeamisesta Venäjän maaliskuun vallankumoukseen. Porvoo 1965.
Yleisen mielipiteen ongelma historiantutkimuksessa. Suomalainen Suomi n:o 5/1964.
Emigrations- och flyttningstendenser i svenska Österbotten. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. H. 110. Helsingfors 1964.
Finlandssvenskarnas livsfråga. Finsk Tidskrift 1953.
Suomen kohtalonvuodet. Hki 1945.
des Grossen Vaterländischen Krieges der Sowjetunion. Band 1. Die Vorbereitung und Entfesselung des Zweiten Weltkrieges durch die imperialistischen Mächte. Berlin 1962.
Political Behavior. New York 1962.
Nykyhetken maakysymyksemme. Hki 1945.
Vuoden 1945 maanhankintalainsäädäntö. Porvoo 1946.
Strukturwandel der Öffentlichkeit. Neuwied 1962.
En kvantitativ innehållsanalys av dagspressen: teknik och användning i modern historisk forskning. Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Uppsala 1968.
Paasikivi peräsimessä. Pääministerin sihteerin muistelmat 1944–1948. Keuruu 1965.
Sosiaalinen paine. Yhteiskuntatieteiden käsikirja II. Keuruu 1964.
Mannerheim Suomen kohtaloissa II. Suomen marsalkka. Keuruu 1959.
Maanomistusolojemme uudistus. Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö. Hki 1945.
Ruotsinkielistemme vaatimukset. Suomalainen Suomi 1945.
Suomen Ruotsalaisen Työväenliiton tehtävistä. Sosialistinen aikakauslehti n:o 7/1948.
Suomen historia. Porvoo 1965.

- Hällström, Erik af,*
Hämäläinen, Pekka Kalevi,
Hyvämäki, Lauri,
Hyvämäki, Lauri,
Jakobson, Max,
Jutikkala, Eino,
Juva, Einar W. –
Juva Mikko,
Jännes, Juho,
Jännes, Juho,
Jännes, Juho,
Jäntti, Reino,
Kaila, Toivo T.,
Kalamies, Väinö,
Kanervo, Erkki,
Kansallisen
Karjalaisten
Karjalan
Kastari, Irma,
Kastari, Paavo,
Kekkonen, Urho,
Kekkonen, Urho,
Kekkonen, Urho,
Kekkonen, Urho,
Kekkonen, Urho,
Kertomus
Klöverkorn, Martin,
Komitea
Komitea
Komitea
Komitea
Komitea
- Svenska Finlands folkting. Finsk Tidskrift 1941.
Kielitaistelu Suomessa 1917–1939. Porvoo 1968.
Suomi toisen maailmansodan jälkeen. Oma maa 9. Porvoo 1961.
Uusimman historian tutkimuskysymyksiä. Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Hki 1967.
Diplomaattien talvisota. Porvoo 1956.
Suuntaus oikealle (1923–26). Suomen sisäpolitiikka 1919–1939. Historian Aitta XVI. Porvoo 1964.
Suomen kansan historia 5. Keuruu 1967.
Hallituksen maanhankintaesitys. Eräitä näkökohtia. Hki 1945.
Pika-asutus elintarviketilanteen kannalta. Hki 1940.
Maatalouspoliittisista tehtävistä. Tuotantopoliittisia kysymyksiä. Esitelmiä tuotantokomitean mietinnöstä. Turku 1942.
Asutustoimintaan liittyvästä valtion varoin tapahtuvasta lainoitustoiminnasta. Asutushallinto 1917–1957. Hki 1957.
Sotasyllisemme Säädytälössä. Porvoo 1946.
Maanhankintalaki ja ruotsinkieliset. Suomalainen Suomi 1946.
Siirtoväki. Suomen maantieteen käsikirja. Hki 1951.
edistyspuolueen yleisohjelma. Hyväksytty puoluekokouksessa Helsingissä 28.1.1945.
edustajakokous 25.–26.5.1941. Karjalan Liiton julkaisu n:o 7. Hki 1941.
työväen ja pienviljelijäin valtuuskunnan ohjelma. Hki 1945.
Sotasiirtolaisten laitoshuolto. Porvoo 1965.
Tasavallan presidentin asema. Porvoo 1961.
Finlands Lösung der Flüchtlingsfrage. Politische Bildung. Heft 43. München 1953.
J.K. Paasikivi. Oma maa 11. Porvoo 1962.
Sankarillisesta itsemurhasta. Suomen Kuvalehti n:o 10/1944 (Pekka Peitsi).
Siirtoväki ja sen huolto I–II. Hki 1940–41.
puheita ja kirjoituksia I. Puheita vuosilta 1936–1956. Tapiola 1967.
Tässä sitä ollaan. Hki 1944 (Pekka Peitsi).
Oy Yleisradio Ab:n toiminnasta 1944–1948.
Die sprachliche Struktur Finnlands. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. H 105. Helsingfors 1960.
mietintö n:o 1/1942 (Karjalan asiain neuvottelukunta).
mietintö n:o 5/1942 (Tuotantokomitea).
mietintö n:o 6/1943 (Asutuslainsäädäntötoimikunta).
mietintö n:o 1/1945 (Kielirauhakomitea).
mietintö n:o 3/1945 (Vuoden 1944 asutuskomitea).

- Korhonen, Arvi*, Toisen maailmansodan aika. Suomen historian käsikirja II. Porvoo 1949.
- Korpela, Eero J.*, Luovutettujen alueiden maanviljelijöiden uudelleen asuttaminen. Hki 1940.
- Korpela, Eero J.*, Asutuskysymyksemme nykyhetkellä. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1944.
- Kulha, Keijo K.*, Asutustoiminta Keski-Suomessa 1945–1960 vuoden 1945 maanhankintalain nojalla. Keski-Suomen Seutukaavutkimuksia IV. Jyväskylä 1963.
- Kulha, Keijo K.*, Inkeriläisten siirtäminen Suomeen II maailmansodan aikana. Historica II. Studia historica Jyväskyläläisiä V. Pieksämäki 1967.
- Kulha, Keijo K.*, Pihtiputaan uudet kasvot – asutustoiminnan ihme. Pihtiputaan kirja. Pieksämäki 1964.
- Kullberg, Henrik*, Den stora kolonisationen. Borgå 1945.
- Kullberg, Henrik*, Ekonomiska synpunkter på jordskaffningslagen. Ekonomiska Samfundets Tidskrift. Ny serie 1946.
- Lehti, Helmer*, Lähiaikojen maatalouspolitiikka. Sosialistinen aikakauslehti n:o 2/1946.
- Lento, Reino*, Suomen muuttoliikkeet. Oma maa 12. Porvoo 1962.
- Lenz, Friedrich*, Werden und Wesen der öffentlichen Meinung. München 1955.
- Louhivaara, Mikko*, Sodanjälkeisiä näkemyksiä. Havaintoja sisäisistä oloistamme. Lahti 1955.
- Luukka, Antti*, Korvausosakkeiden hallintoyhteisö 1945–1958. Hki 1958.
- Maalaisliiton*, eduskuntaryhmän toimintakertomus vuosien 1944 ja 1945 ajalta. Kajaani 1945–46.
- Maanhankintalaki*, ja siihen liittyvä lainsäädäntö sekä sen toimeenpano-ohjeita. Maatalousministeriön asutusasiainosaston julk. n:o 7. Hki 1945.
- Maan puolesta*, Urho Kekkosen puheita ja kirjoituksia 1938–1955. Koonnut ja julkaissut Kustaa Vilkuna. Hki 1955.
- Maatalousministeriön*, asutusasiainosaston vuosikertomukset 1945–1958. Hki 1947–1960.
- Mannerheim, Karl Gustaf*, Muistelmat. Toinen osa. Hki 1953.
- Marandi, Rein*, Naapurin silmin. Suomen jatkosota 1941–44 Ruotsin sanomalehtikeskustelussa. Porvoo 1964.
- Mattila, Olavi*, Onko maanpirstomispolitiikka oikea, Sosialistinen aikakauslehti n:o 7/1947.
- Mäki, Antti*, Maanhankintalain toimeenpanon kansantaloudelliset vaikutukset. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1946.
- Nissinen, Tatu*, Maalta pakoon – maahan kiinni. Porvoo 1946.
- Niukkanen, Juho*, Talvisodan puolustusministeri kertoo. Porvoo 1951.
- Nousiainen, Jaakko*, Eduskunta aloitevallan käyttäjänä. Porvoo 1961.
- Nousiainen, Jaakko*, Suomen poliittinen järjestelmä. Porvoo 1963.
- Nyholm, Pekka*, Maatalouden ryhmäetu eduskunnassa vuosien 1930–39 ja 1945–51 vaalikausina. Studia historica Jyväskyläläisiä IV. Pieksämäki 1965.

- Opinion* och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Studier i historisk metod III. Uppsala 1968.
- Paasikiven linja I.* Juho Kusti Paasikiven puheita vuosilta 1944–1956. Porvoo 1956.
- Paasikivi, J. K.,* Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–41. I–II. Porvoo 1958.
- Paavolainen, Erkki, Peitsi, Pekka, Perkko, Touko,* Sanomalehti Karjalan kohtaloita 1904–1954. Lahti 1954. (kts. Kekkonen, Urho).
- Pihkala, K.U.,* Suomen sanomalehdistön suhtautuminen Moskovan rauhaan keväällä 1940. Turun ylioppilas XIII. Forssa 1967. Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen. Historian Aitta XVII. Porvoo 1967.
- Pihkala, Rurik,* Perussyyt pika-asutuskysymyksessä esiintyviin epäkohhtiin ja niiden korjaamiseen. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1941.
- Pihkala, Rurik, Pipping, Hugo E.,* Siirtoväen asutuskysymys. Em. lähde 1940. Suomenruotsalaiset ja itsenäisyys. Suomalainen Suomi 1960.
- Pipping, Hugo ja Bärlund, Ragni, Polvinen, Tuomo, Porkkalan lütto Procope, Victor,* Suomen talouselämä. Tampere 1966. Suomi suurvaltojen politiikassa. Porvoo 1964. Porkkala. Katsaus seutuun ja ongelmiin. Hki 1956. Nationalekonomiska och finanspolitiska synpunkter på den förflyttade befolkningens ersättningsproblem. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1949. Kolkuttajan osa. Puheita ja esitelmiä 1948–1964. Keuruu 1965.
- Puntila, L. A.,* Suomen poliittinen historia. 1809–1955. Hki 1965.
- Puntila, L.A., Puntila, L.A.,* Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla. Historiallinen Arkisto 52. Hki 1947.
- Pusa, E., Renvall, Pentti, Rommi, Pirkko,* Elintarviketuotanto ja asutuskysymys. Hki 1941. Nykyajan historiantutkimus. Porvoo 1965. En tidningens innehåll ur pressmonografisk synpunkt. Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Uppsala 1968.
- Routavaara, Akseli,* Kolme vuosikymmentä Kansallisen kokoomuspuolueen vaihteita. 1918–1948. Hki 1949.
- Saksa, P. J., Salonen, K.D.J., Seppälä, Väinö, J.,* Maakysymyksemme polttopisteessä. Hki 1947. Maatilojemme pakkojako. Turku 1945. Siirtoväen sijoitussuunnitelma. Erip. aikakauskirjasta Maanmittari. Hki 1940.
- Siipi, Jouko,* Siirtoväki. Yhteiskuntatieteellinen käsikirja II. Keuruu 1964.
- Simonen, Seppo, Soini, Yrjö,* Paluu Karjalaan. Hki 1965.
- Sosialidemokraattisen Stegemann, Rudolf – Schmidt, Friedrich,* Kuin Pietari hiilivalkealla. Porvoo 1956. puolueen puoluekokouksen pöytäkirja 1944. Hki 1946. Siedlung und Siedlungspolitik in den Ländern Europas. Berlin 1939.

- Steinby, Torsten,*
Sukselainen, V. J.,
- Suomen*
STV 1959.
SVT XXX
Suviranta, Br.,
Svento, Reinhold,
Taistelu
Talousneuvosto,
- Tanner, Väinö,*
Tervasmäki, Vilho,
- Tommila, Päiviö,*
- Tommila, Päiviö,*
- Tuompo, W.E.,*
Upton, Anthony,
Vakava
- Varjonen, Unto,*
- Vennamo, Veikko,*
Vennamo, Veikko –
Kuitunen, Erkki,
Vilkuna, Kustaa,
Vilkuna, Kustaa,
- Viranko, Allan,*
- Virolainen, Johannes,*
- Virolainen, Johannes,*
- Virolainen, Johannes,*
- Väestöpolitiikan*
Wahlbäck, Krister,
- Waller, Sture M.,*
- Waller, Sture M.,*
- Suomen sanomalehdistö. Porvoo 1963.
Maakysymys ratkaisua odottamassa. Suomalainen Suomi 1942.
kartanot ja suurtilat. III. Hki 1945.
- Asutustoiminta 1939–1950.
Suomen raha. Oma maa 10. Porvoo 1961.
Ystäväni Juho Kusti Paasikivi. Porvoo 1960.
karjalaisten elinkysymyksistä. Hki 1951.
Asutuskysymys ja maataloutemme kehitysmahdollisuudet. Hki 1947.
Olin ulkoministerinä talvisodan aikana. Hki 1950.
Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939. Mikkeli 1964.
Möjligheter att mäta den äldre pressens spridning och innehåll. Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Uppsala 1968.
Sanomalehdistö ja yleinen mielipide. Keskisuomalainen n:o 12/1967.
Päiväkirjani päämajasta 1941–1944. Porvoo 1968.
Välirauha. Hki 1965.
sana vakavalla hetkellä. Ruotsalaisten kansankäräjien vetoamus hallitukselle pika-asutuskysymyksessä. Hki 1941.
Toisen maailmansodan jälkikausi. Suomen sosialidemokraattinen työväenliike 1899–1949. Hki 1949.
Siirtoväen asuttaminen. Oma maa 1. Porvoo 1958.
- Maanhankintalainsäädäntö. Porvoo 1947.
Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944. Keuruu 1962.
Sotien aika. Urho Kekkonen. Taivalta, linjoja, näkökulmia. Keuruu 1960.
Suomen sanomalehdistö vakaannuttaa asemansa. 1916–1966. Vaasa 1966.
Maalaisliiton maatalouspolitiikka. Heräävä maaseutu VI. Maalaisliiton 50-vuotisjuhlajulkaisu. Porvoo 1956.
Näkökohtia maanhankintalain toimeenpanossa. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1946.
Suomen siirtoväen ongelma. Sosiaalinen Aikakauskirja 1953.
taustaa ja tehtäviä. Väestöliiton vuosikirja. Porvoo 1946.
Mannerheimistä Kekkoseen. Suomen politiikan päälinjoja 1917–1967. Porvoo 1968.
Historisk opinionsundersökning och tidningsforskning. Några reflexioner kring methodsfrågor. Historisk Tidskrift 1961.
Opinionsbegreppet vid studiet av svensk utrikespolitisk debatt under 1860- och 1870-talen. Opinion och opini-

- onsbildning som historiska forskningsobjekt. Uppsala 1968.
- Waris, Heikki,* Kansainvälinen yhteistoiminta siirtoväen kysymysten selvittämiseksi. Asutustoiminnan Aikakauskirja 1955.
- Waris, Heikki,* Pakolaisongelma nykyajan maailmassa. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia n:o 4. Vammala 1957.
- Waris, Heikki ym.,* Siirtoväen sopeutuminen. Hki 1952.
- Wiio, Osmo A.,* Tiedottaminen ja tiedottamisen kanavat. Sotakorkeakoulun maanpuolustuskurssin opetusmoniste, 1968.
- Waris, Heikki –* Siirtoväen sijoittuminen suomalaiseen yhteiskuntaan.
Siipi, Jouko Unitas 1951.
- Yrjölä, Niilo,* Karjalan kansan puolesta. Hki 1960.

AIKAKAUSKIRJOJA JA LEHTIÄ YM.

- Aseveli 1940–1945.
Asutustoiminnan Aikakauskirja 1948–1958.
Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1944–1949.
Finsk Tidskrift 1940–1950.
Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1945–1950.
Karjalainen Kansa 1945–1949.
Karjalan Viesti 1943–1944.
Kyntäjä 1944–1948.
Maamiehen Sanomat 1948.
Maamies 1945–1948.
Nya Argus 1944–1949.
Palkkatyöläinen 1944–1946.
Pellervo 1944–1948.
Pienviljelijä 1944–1948.
Rintamamies 1940–1944.
Sosiaalinen Aikakauskirja 1945–1953.
Sosialistinen aikakauslehti 1945–1948.
Sotainvalidi 1940–1948.
Suomalainen Suomi 1940–1950.
Talouselämä 1944–1948.
Yhteistyö 1944–1948.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET, OPINNÄYTTEET YM.

- Asutustoiminnan* tarkoituksenmukaisuutta selvittelevän komitean mietintö. Hki 1956.

- Eskola, Seikko* Suomen kysymys Ruotsin lehdistössä ensimmäisen maailmansodan alkuvuosina. Lis.työ. HY 1965.
- Holopainen, Jukka,* Radio propagandan välineenä Suomen sodissa 1939–1944, yleisen valtio-opin laudatur-työ 1957. HY, valtiotieteen seminaarikirjasto.
- Hulden, Anders,* Snabbkolonisationen som nationalitetspolitiskt konfliktämne efter moskvafreden. Pro gradu. Åbo akademi.
- Ijäs, Teuvo,* Maataloustuottajien Keskusliitto (MTK) r.y. poliittisena painostusjärjestönä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Yleisen valtio-opin pro gradu. HY, valtiotieteen seminaarikirjasto.
- Ruotsalainen, Jorma,* SKDL:n, SDP:n ja ML:n yhteistyösopimus 1945–1948. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto 1967.
- Vapaavuori, Urho,* Juho Kusti Paasikiven uudenvuodenpuheet tiedotustapahtumana. Lehdistö- ja tiedotusopin sivulaudaturtyö. Tampereen yliopisto.
- Viitala, Heikki,* Kahden tulen välissä. Suomalainen »rauhanoppositio» vuosina 1940–44. Poliittisen historian pro gradu. HY, valtiotieteen seminaarikirjasto.
- Väisänen, P.O.,* Suomen siirtöväen oikeudellisesta asemasta. Moniste asutushallituksessa.
- Waris, Heikki –
Siipi, Jouko,* Siirtöväen asuttaminen. Moniste Helsingin yliopistossa.

HAASTATELUT

- Härkönen, Simo,* varatuomari, Karjalan Liiton toiminnan johtaja, haastattelu 17.–25.8.1967.
- Oittinen, Osmo,* toimitusjohtaja, ent. Maanomistajain Liiton lakimies 1945–49, haastattelu 9.7.1968.
- Paavola, E. J.,* kansanedustaja, ent. Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnan tiedotussihteeri, haastattelu 22.8.1967.
- Pihkala, Rurik,
Pusa, Eero* professori 29. 4. 1969.
- Riihinen, Vilhelm,
Snellman, Kaj,* kunnallisneuvos, ent. kansanedustaja (sos.dem.), useita puhelinhaastatteluja maaliskuussa 1969.
- Riihinen, Vilhelm,
Snellman, Kaj,* ent. kansanedustaja (SKDL), haastattelu 30.7.1968.
- Sorvali, Pentti,
Varjola, Alpo,* ruotsalaisen kansanpuolueen ent. eduskuntaryhmän sihteeri, puoluevirkailija, haastattelu 16.7.1968.
- Sorvali, Pentti,
Varjola, Alpo,* päätoimittaja, puhelinhaastattelu 11.7.1968.
- Vihula, T. N.* lakitieteen lisensiaatti, Maanomistajain Liiton toiminnanjohtaja, haastattelu 8.7.1968.
- Vihula, T. N.* maanviljelysneuvos, eduskunnan maatalousvaliokunnan puheenjohtaja vuoden 1944 VP:llä.
- Virolainen, Johannes,* opetusministeri, haastattelu 27.8.1968.

Henkilöhakemisto

- Aaltonen, E. 282
Ahla, Väinö 38
Alajoki, E. 282
Anderson, Amos 216
Annala, Vilho 164, 166, 234
Antell, Kurt 225
Antipas 180
Arola, T. 282
Aura, Jalo 59
Attorps, Karl Gösta 49

Born, Ernst von 49, 51, 82, 216, 231

Caselius, Ilmari 282
Cederberg, A. R. 68
Cederberg, Kaarlo 147
Collan, K. J. M. 282

Eerola, Juho 177
Enckell, Carl 20, 38, 92, 259, 265
Erich, Mikko 147, 223
Eskola, Seikko 27
Eskola, Valfrid 38, 88, 173, 180, 209, 259
Estlander, Ernst 99

Fagerholm, K. A. 56, 57, 58, 59, 248, 265
Fieandt, Rainer von 156, 193, 282
Fougstedt, Gunnar 241
Frey, Alexander 282
Frietsch, C. O. 81

Gartz, Åke 51, 92, 250
Granö, J. G. 282
Grazia, Alfred de 27
Gripenberg, O. 282
Grundström, John 282
Grönblom, Berndt 282

Haataja, Kyösti 36, 58, 82, 84, 92, 93,
194, 216, 224, 268, 282
Habermas, Jürgen 27
Hackzell, Antti 140
Hagman, E. Gunnar 282
Heikkilä, Matti 88, 90, 96, 198, 207
Heikkilä, Toivo 221
Heitto, Juho 195
Helander, A. Benj. 282
Heljas, L.A. 55, 63
Helo, Johan 59, 64, 92
Henriksson, Gunnar 246
Henriksson, Weio Vilho 88, 90, 91, 246,
247
Hetemäki, Päiviö 46, 155, 166, 199

Hietanen, Esa 63, 165
Hiidenheimo, Artturi 282
Hillilä, Kaarlo 55
Hiltunen, Onni 59, 92, 93, 187, 201
Hollsten, Ture 199
Honkajuuri, Mauri 200, 201
Horelli, Toivo 82
Hornborg, Eirik 41, 222, 239
Huhtala, A. 60
Hulkkonen, Aarne 147
Huuhtanen, Väinö 88, 261
Härmä, Erkki 59
Hästbacka, Johan 218

Ihamuotila, Veikko 38, 39
Ikonen, Toivo 55, 234
Ilvessalo, Mikko 11
Ilvessalo, Yrjö 38
Inkinen, Aapo 222

Jaakkola, Väinö 282
Jacobsson, Udde 240, 241
Janhunen, Matti 64
Jokinen, Kalle 99
Junes, Antti 197
Jutikkala, E. 282
Jutila, K. T. 35, 55, 83, 91
Jännes, Arvi 32
Jännes, Juho 36, 39, 73, 88, 90
Järvi, Lauri 46

Kajjalainen, Lauri 55
Kailla, Erkki 85
Kaitera, Pentti 132
Kajanto, Iivari (Kalle-Kustaa) 154, 189
Kallinen, Yrjö 59
Kallio, Kyösti 69
Kalliokoski, Viljami 52, 69, 90, 132, 216
Kanervo, Erkki 11
Kastari, Irma 11
Kekkonen, Urho 54, 55, 72, 77, 92, 217,
246, 261
Keso, Lauri 282
Kilpeläinen, Yrjö 64
Kilpi, Eino 64
Kivelä, Eero 46
Kivimäki, T. M. 69
Koivisto, Juho 46, 71
Koivuranta, Janne 88
Komppa, Gust. 282
Korhonen, A. E. 31
Korpela, Eero J. 36, 39
Korvenoja, August 39, 96, 99, 198, 207
Kosola, Vihtori 218

- Kotilainen, M. J. 90
 Kuitinen, Juho 260
 Kukkonen, Antti 222
 Kullberg, Henrik 38, 49, 51, 88, 90, 191,
 223, 225, 232
 Kurki, Juho 52
 Kuusela, Walter 99, 193
 Kuusinen, Hertta 62, 63, 64, 253
 Kähönen, Urho 210, 240
 Kölli, Martti O. 151, 199
- Laisaari, Mauno 90, 239
 Lampinen, Juho 96, 207
 Lehti, Helmer 147, 205, 208
 Lehtinen, Artturi 282
 Lehtonen, Aleksi 132
 Leino, Yrjö 19, 61, 62, 64, 92, 93
 Lenz, Friedrich 27
 Lepistö, Matti 88, 177, 183
 Leppälä, Juhani 88, 260
 Leskinen, Väinö 56
 Linkomies, Edvin 43, 78, 97, 98, 132
 Linna, K. E. 39
 Louhivaara, Mikko 36, 153, 164, 189, 199,
 200, 201, 205, 209, 219 223
 Louhivuori O. W. 282
 Luukka, Eemil 34, 38, 50, 55, 80, 93, 94,
 99, 134, 135, 136, 266
 Luukkonen, Fanni 85
 Lönnroth, Erik 282
- Malmberg, Lauri 85
 Manner, Arvo 31, 75
 Mannerheim, C. G. 48, 68, 73, 74, 77,
 92, 93, 222, 268
 Marandi, Rein 78
 Mattila, Olavi 194
 Meinander, Nils 230
 Melander, Ilmari 177
 Meurman, Olavi 282
 Murto, Yrjö 64
 Miettunen, Martti 164, 170, 174
 Myllymäki, Lauri 163, 165
 Mäkeläinen, Onni 223
 Mäki, Antti 153, 189, 190, 191, 193, 282
- Nevanlinna, Rolf 282
 Niiniluoto, Väinö 282
 Nissinen, Tatu 34, 39, 40, 52, 59, 88, 89,
 91, 92, 93, 140, 149, 152, 174, 181, 182,
 183, 187, 205, 207, 216, 268, 275, 276,
 277
 Niukkanen, Juho 32, 55, 66, 69, 107, 150,
 170, 197, 222, 238, 240, 248, 260, 261
- Oittinen, Osmo 37, 137, 149, 151, 154,
 161, 166, 179, 180, 186, 191, 192, 193,
 194, 195, 199, 201, 204, 205, 206, 207,
 208, 209, 211, 212, 213
- Orloff, P. 261
 Osara, Nils Arthur 88, 90, 91
- Paasikivi, Juho Kusti 34, 38, 46, 47, 48,
 50, 51, 53, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 68,
 92, 93, 95, 97, 98, 100, 133, 134, 135,
 142, 152, 182, 188, 189, 204, 216, 218,
 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227,
 230, 233, 241, 251, 252, 255, 260, 264,
 265, 268, 273, 274
 Paatela, Jussi 282
 Paavilainen, H. 282
 Paavolainen, Erkki 19, 32, 33, 46, 74,
 79, 140, 142, 196, 197, 201, 240, 249,
 260, 261, 264
 Paksujalka, Juho 55
 Peitsi, Pekka 79, 86, 132, 194, 257
 Pekkala, Eino 64
 Pekkala, Mauno 34, 45, 47, 51, 55, 59,
 64, 99, 223, 243, 250, 251, 262, 263,
 264, 265, 273
 Peltonen, Onni 59, 262
 Perkko, Touko 69
 Perttula, Hans 88, 90
 Pihkala, Rurik 36, 38, 39, 58, 92, 183,
 268, 282
 Pipping, Hugo E. 282
 Poijärvi, Ilmari 282
 Procopè, Victor 192
 Puhakka, Y. W. 234, 282
 Puntila, L. A. 22, 27
 Puolakka, Niilo O. 282
 Pusa, Eeno 33, 34, 38, 56, 58, 59, 88, 90,
 107, 142, 143, 165, 237, 238, 240, 246,
 247, 253, 260
 Pyy, Juho 140, 143, 165, 218, 260, 266
 Pyykkö, Einar 177
 Pärssinen, Matti 55, 140, 165, 260
- Raatikainen, Jussi 31, 34, 57, 261
 Ramsay, Henrik W. 282
 Rangell, J. W. 73
 Renvall, Heikki 282
 Riihinen, Vilhelm 61, 147, 165
 Rinne, Rafael 208
 Roos, H. 282
 Rydman, Eero 282
 Ryti, Risto 66, 70, 71, 74, 77, 269
- Salmiala, Bruno 222
 Salminen, Arvo 45
 Salokangas, A. 282
 Sarlin, Bruno 242
 Saukkonen, Tauno 32
 Sauli, J. O. 282
 Simola, Heikki 246
 Simonen, Heikki 162, 165, 222
 Smeds, Helmer 184, 219, 245
 Snellman, J. V. 221

- Soini, Kalle 217
 Somersalo, Artturi 36, 153
 Sorvali, Pentti 52, 150, 240
 Stadius, Odal 282
 Stalin, Josef 259, 262, 264
 Ståhlberg, K. J. 242, 244, 248
 Sukselainen, V. J. 184
 Suonio, V. O. 282
 Suontausta, Tauno 237
 Suviranta, Br. 83, 282
 Svento, Reinhold 59, 221
 Söderhjelm, Johan Otto 265
- Takki, Uuno 59
 Takolander, Gunnar 32
 Tanner, Väinö 40, 66, 68, 78, 93, 220, 234
 Tarjanne, Toivo 234
 Teerimäki, Niilo 177
 Teittinen, Sulo 47, 86, 147, 165, 183, 199, 202
 Tervasmäki, Vilho 21
 Tervo, Penna 32, 144, 200, 201, 260
 Tiainen, Ilmari 210
 Tiitu, Kustaa 143
 Tudeer, A. E. 282
 Tulenheimo, Antti 282
 Tuomioja, Sakari 38, 47, 51, 92, 196, 198
 Tuompo, W. E. 77
 Tuorila, Pauli 36, 90, 282
 Tuurna, Otto Arno 45, 46, 51, 143, 197, 247, 260
 Törngren, Ralf 48, 49, 50, 51, 92, 93, 112, 155, 193, 234, 250
- Upton, Anthony 67, 68
 Uusitalo, Aaro 38
- Wahlbäck, Krister 80
 Wahlfors, Wilhelm 45, 261, 265, 282
 Waris, Heikki 11, 12, 116
 Waris, Klaus 154, 191
 Varjonen, Unto 177
 Welling, Yrjö 183
 Wendt, Georg von 81
 Vennamo, Veikko 30, 34, 50, 54, 55, 88, 95, 100, 135, 150, 158, 195, 197, 240, 244, 266
 Vesterinen, Vihtori 55
 Viding, Paavo 31, 34, 45, 55, 56, 134, 135, 183
 Vihuri, Antti 282
 Vilhula, T. N. 55, 96
 Vilkuna, Kustaa 71
 Virkki, Helena 46
 Virolainen, Johannes 34, 38, 50, 53, 54, 55, 135, 136, 137, 138, 155, 164, 165, 186, 191, 195, 240, 247, 261
 Virtanen A. I. 282
 Voionmaa, Väinö 237, 265, 282
 Wuolle, B. 282
 Vuori, Eero A. 58, 59, 93
 Vyshinski, Andrei 265
- Yläräkköla, Arvo 242
- Österholm, John 49, 51, 231, 239, 248

Summary

PUBLIC DISCUSSION OF THE SETTLEMENT OF THE DISPLACED KARELIAN POPULATION IN THE YEARS 1944—1948

Introduction

Compared to the large evacuations of population which took place in Europe during and after the Second World War the colonization of over 400 000 Karelians coming from the ceded territories to other parts of Finland seems quite unimportant, as far as the number of the evacuees is concerned. The number of the displaced Karelians, however, rose to about 12 per cent of the total population of the country, a percentage not unimportant at all. Consequently, a hard task was to be done. In comparison to other European countries, the circumstances in Finland were, however, favourable to the execution of the resettlement schemes. Finland had a special legislation of its own and could deal with its colonization problems all by itself, having no foreign occupation troops in the country. Moreover, the Karelian evacuees were not obliged to leave their native country but only had to adjust themselves to a new environment in the familiar Finnish society. Besides, the evacuated Karelians did not pour into the country as a continuous, chaotic flood, as did the evacuees in Germany. The evacuation in Finland was a quick and final one happening during a short space of time, which made a far-sighted total plan possible. Post-war unemployment and the efforts of the evacuees themselves were also factors which, to some extent, facilitated the work to be done. All these positive circumstances contributed to the quick and thorough-going resettlement of the displaced Karelians.

The objective of this thesis is to study the public debate of the resettlement of the displaced Karelian population concentrating upon the essential problems of the activity. The matter was discussed and debated by individuals, newspapers, organs, organizations and Authorities for the purpose of having an effect on the solution of the settlement question in the years 1944—1948. Those who were to surrender land or acquire it had their own organizations aiming at making their standpoints known in public. In this study an attempt is made to find out the standpoints of all interested parties. Moreover, the effect of the different opinions on the solution of the question can be found out. People still remember the period of time we are dealing with and, accordingly, their attitudes are unhistorically emotional. When the views of the groups concerned are examined, the compromise then made becomes understandable and many existing opinions of the matter are found to be exaggerated and unfounded.

The Press is one of the most important sources when studying a public discussion of this kind. The leading articles have been used systematically from issue to issue, as far as the leading organs of the political parties and different groups of opinion are concerned. When the resettlement was being carried out, the Authorities collected a good selection of newspaper articles which, together with a series of daily news-

paper surveys by the State Information Centre, makes it possible to follow the views of provincial papers, too. It is seen that censorship had practically no importance when the settlement activity was discussed in public. Another essential group of sources consists of original documents, among which the documents of the Finnish Diet and those of the Swedish Folkething in Finland are the most important. On the basis of the documents of the Diet it can be seen what position the political parties took to the question.

Public records used chiefly to find out the aims of the debate constitute a remarkable and varied group of sources. In the Archives of the Authorities, political parties and nonpolitical organizations plenty of material can be found which throws light on the background of the discussion from more sides than one. Moreover, an attempt was made to base the study partly on well known facts, and so biographies, other studies, memoirs and other printed material were utilized to a considerable extent. To mention one more group of sources, opinions advanced on the radio must be observed. Instead, interviews have only been used so far as to ascertain some details, because it is to be thought that the persons interviewed would have some difficulty in giving an objective analysis of the debate after so long a space of time.

In the study the traditional methods of historical research and those of opinion historical research are parallelly applied. First, the public debate is reconstructed by historical methods. Then, a qualitative historical method is utilized to find out how a certain attitude came into being, how it manifested itself and what effect it possibly had. When studying the Archives it is seen how many opinions which at first sight seem to have no connection with the matter are, nevertheless, meaningful. Particularly when dealing with the points of view of a newspaper an opinion investigator may exploit the quantitative method giving statistics on the basis of his material. As far as this study is concerned, the method has been only applied when the material was being collected. Then it gave good starting-points and opened new perspectives for the research work to be done later. Together with the methods of investigation, a brief account is given of the definition of public opinion and of the effect of information which it is necessary to know to get a general view of the public discussion.

I GROUPS PARTICIPATING IN THE PUBLIC DISCUSSION

Contradictions of interest dividing the partakers in the debate into certain easily definable groups were occasioned by the resettlement of the displaced population. Partly direct and partly through publicity, all interested parties made their points clear to the political parties which, for their part, tried to gain more supporters by declaring themselves as champions of the divergent claims. Since it was these groups that participated in the debate, the reader is in an introductory part made familiar with their representatives, organizations, Press, etc.

One of the groups taking part in the public discussion consists of the *Settlement Authorities*. They had an information secretary to follow the public discussion and to inform the public of the views of the Authorities. The State carried on propaganda for resettlement activity. The Settlement Authorities particularly made use of *Yleisradio* to spread their information. The *displaced people* had their own or-

ganization *Karjalan Liitto* founded in 1940. This nonpolitical union worked in the interest of the displaced Karelian population in every respect. It participated, in particular, in the preliminary work of legislation affecting the interests of the displaced people, organized mass meetings and gave its official statements to the Authorities. In Parliament it created the unofficial and short-lived group consisting of the members of the Diet who came from Karelia and northern Finland. It included representatives of all political parties in the Diet, with the one exception of the representatives of the Finnish Peoples' Democratic Union. The leading organ of the displaced people was called *Karjala* and published in Helsinki. In 1944 the delegation of the Karelian workers and petty farmers was founded to work in their interests.

Together with the evacuees, also *Ex-Servicemen* were settled. They had their own organizations *Suomen Aseveljien Liitto*, abolished in January, 1945, and *Sotainvalidien Veljesliitto*. These organizations represented the views of the ex-servicemen in public. The Social Democratic Press often stood for the settlement of the ex-servicemen in public. In addition to that, the papers published by the ex-servicemen organizations are to be remembered. The *Land-Surrenderers* who carried on intensive propaganda for their cause in public founded in 1945 an organization of their own, the bilingual *Maanluovuttajain Liitto*. The Central Association of Agricultural Societies which had contributed to the preliminary work of the Act did not want to disunite its members and so it yielded the charge of the question to the organization mentioned above. The land-surrenderers participated in the public discussion using particularly conservative newspapers as their spokesmen, of which *Helsingin Sanomat*, *Uusi Suomi* and *Maaseudun Tulevaisuus* are to be mentioned. On the whole, the activity of the Landowners' Union was much like that of the organization *Karjalan Liitto*, which was analyzed above. The views of the land-surrenderers were, in general, supported by the *financiers* having the organizations *National Economic Association* and *Ekonomiska Samfundet i Finland*, which was the organization of the Swedish-speaking financiers.

The *Swedish population* in Finland took part in the public debate especially if the areas inhabited by it were concerned with the settlement question. The most powerful representative of this part of the population was the popular assembly of the Swedish minority, *Svenska Finlands folkting* or the *Swedish Folkething of Finland*. The Swedish minority could, moreover, propagate their views by means of a Press powerful in proportion to their number. *Hufvudstadsbaldet* which was published in Helsinki was the leading organ of this group. The Swedish minority also made use of the newspapers published in Sweden, as they had an effect on the general atmosphere and opinions in Finland.

The *political parties* being responsible for legislation in practice partly fell together with the groups discussed above. Before a general survey of them all, it seems appropriate to mention briefly the votes of each party in the parliamentary election in 1945 and to compare the proportional number of seats of each party in the whole country and in the electoral district of Kymi, where all the Karelian people gave their votes that year.

Party	Whole country % (number of seats)	Electoral district of Kymi % (number of seats)
Social Democratic Party of Finland	25.1 (50)	29.6 (9)
Peoples' Democratic Union of Finland	23.5 (49)	13.2 (4)
Agrarian Party	21.3 (49)	37.1 (13)
National Coalition Party	15.0 (28)	14.9 (5)
National Progressive Party	5.2 (9)	4.8 (1)
Swedish National Party	8.7 (14)	— —
Others	1.2 (—)	0.3 (—)

The *National Movement Party* (IKL) was abolished on the basis of the temporary peace treaty in 1944. So it could not participate in the public debate of the settlement question as a political party. Only some of its representatives in Parliament who stayed in the Diet until the next election in 1945 made their points clear in public. The *National Coalition Party* did not participate in the governments which were responsible for the execution of the settlement activity, but contributed to the discussion of the matter in public as an opposition party having, to a considerable extent, views parallel to those of the land-surrenderers. This is seen clearly if the interior discussions of the party concerning settlement activities are thoroughly examined, which it is necessary to do for the purpose of having a background for analyzing the general discussion of the matter. The leading organ of the party is *Uusi Suomi*, among other papers of the party *Aamulehti*, *Satakunnan Sanomat* and *Vaasa* might be mentioned. Also the *National Progressive Party* which collaborated in the government from late autumn, 1944, till spring, 1946, agreed, to a great extent, with the land-surrenderers. *Helsingin Sanomat*, the leading organ of the party, having the widest circulation in the country had a good opportunity of spreading its views.

The *Swedish National Party* stood by the Conservatives, i.e. the parties mentioned above, in general questions associated with the settlement. The party paid, however, no great attention to the general questions, because it chiefly aimed at working in the interests of the Swedish and bi-lingual population. It had good chance to do so, for the leading representatives of the party were members of every government in this period. In a way, the party was the executive organ of the Swedish population discussed above. Among the political parties, the *Agrarian Party* was the one to stand most definitely by the displaced population, which was due to the fact that the party had a great number of adherents in Karelia. The leading posts in the settlement activity were occupied by representatives of this party and, in most cases, by displaced persons as well. This was possible, because the party had its representatives in all the governments responsible for the settlement activity in this period. *Maakansa*, the leading organ of the party, originally appeared in Karelia.

The *Social Democratic Party of Finland* which collaborated in post-war governments represented the poorer majority of the displaced population. At the same time, it stood up for the settlement of the ex-servicemen. In the *Peoples' Democratic Union of Finland* the extreme Left was represented. In accordance with the temporary peace treaty the party was legalized and could for the first time take part

in the parliamentary election in spring, 1945. Owing to its success in the election the party also collaborated in the governments during the whole period of time we are concerned with. In the public discussion the party presented views that many small groups of population should be settled, not only displaced persons coming from Karelia. According to its views, the right to acquire land was to be widened as far as possible. The leading organ of the party was *Vapaa Sana*.

A reasonably comprehensive and many-sided discussion of the solution of settlement problems was continued between the aforementioned groups in the years 1944—1948.

II THE EXECUTION OF THE SETTLEMENT

1. *The Question of the Displaced People in the years 1940—1944*

The concept "displaced population" came into being during the Finnish Winter War (1939—1940). It was then that the Karelians for the first time moved to other parts of the country. After that the displaced population was an object of continuous public interest. It was also during this period that the first schemes were made to turn public opinion favourable towards the Karelians. The discussion was particularly lively when the Prompt Settlement Act was being prepared. The Act was issued on 28th June, 1940. It was partly during this period that the subjects of discussion were created which were to become more actual after the second war between Finland and the Soviet Union. Before this war, the resettlement was only carried out for one year, until the beginning of the second war in June, 1941. During the short space of time between the two wars, two thirds of the Karelian evacuees went back to Karelia where an active reconstruction work got under way. Later, the fate of Karelia and of its population was connected with the debate of continuing the war.

The years 1940—1944 constitute a background relevant to the settlement of ex-servicemen and to the language question. As far as the latter is concerned, the Swedish population in Finland did not want to have Karelian evacuees settled in Swedish or bi-lingual communes. The Swedish population stood tenaciously by its demands asserting among other things that the settlement intended was against its constitutional rights. *The Swedish Folkething* was called together, which shows how anxious the Swedish population was about the matter. The Swedish land-owners were given a chance to keep their land if they only acquired substitute land in Finnish districts. During the second war the question went out of date. It was then that new attempts were made to secure a peace between the two languages spoken in Finland.

The settlement of the ex-servicemen became the question of the day during the second war and was also frequently discussed in public. A practicable report of a committee was issued which was to determine the principal lines of the settlement activity and also constituted a basis on which to plan post-war resettlement. As one solution of the problem, plans for the colonization of eastern Karelia were also made. Since the end of the year 1943, propaganda carried on for acquiring land by means of voluntary sales for the ex-servicemen. The Soviet attack in June, 1944, made a new consideration of the settlement question necessary and obliged the Karelians to leave their homes again.

2. Legislation Pertinent to the Settlement of the Displaced People

Only ten days after the conclusion of the temporary peace in autumn 1944 preliminary work for post-war resettlement was started. The Cabinet charged on 29th September, 1944, a committee under the chairmanship of M. Tatu Nissinen, the Agricultural Counsellor, with making preparations for new legislation. The Settlement Committee of the year 1944 representing all classes of population gave its statement on 1st December, 1944. Afterwards, it still published a brief general review of the principles which should be observed when executing the settlement. Then the matter was for almost two months under discussion in the government. The government introduced the Land Acquisition Act in the Diet at the end of January, 1945. The Act was completed by the Diet quickly because the next election was very near. It was ready at last two days before the new Diet assembled, for the third and last discussion of the Land Acquisition Act by the Diet took place on 3rd April, 1945. The President ratified the Act and other acts in connection with it on 5th May, 1945, and the statute of the execution of the Act was given on 2nd June, 1945. With regard to legislation, Finland was ready for its post-war reconstruction work at quite an early date, for the war in Lapland did not come to an end until the end of April, 1945, and it was only then that the Second World War had reached its decisive stage in Europe.

While the Land Acquisition Act was being prepared, almost all the details were taken up which were to be the main subjects of the public discussion of settlement activities. Particularly often the so called Prime Minister's Motion was referred to which, however, only gained a minority when the Cabinet voted on it. This motion planned by agricultural experts represented the land-surrenderers' views later on. The President was not at all pleased with the government bill, either, and so he presented his own differing view in the Cabinet documents. According to him, the government bill which the majority supported did not guarantee that agricultural production and economic life should not suffer. Even if the Constitution entitles the President to accept a minority's view, President Mannerheim let the bill to be introduced in the Diet in the form the majority had preferred.

During the discussion of the bill in the Diet attention was still paid to the language question. In the government bill the language paragraph was formulated so that it favoured the Swedish population. When the bill was considered by a committee, changes of the paragraph were suggested. Finally, Prime Minister J. K. Paasikivi used his authority making his own view known in the General Committee as well as in the joint assembly of the Diet. In the end, the language paragraph was accepted in the form suggested by the Government. At the same time, it became the most debated detail of the bill when executed.

According to the Land Acquisition Act, land was given to the displaced population and, besides, to ex-servicemen with families, war-widows, war-orphans and the war-disabled. The Act also gave those workers and tenant farmers the right to acquire land who had to leave their occupations as a result of settlement activities. According to the Land Acquisition Act, land could also be added to too small farms for the purpose of removing evils resulting from the fact that a great number of farms were too small in Finland. In the first place, State-owned land was to be used for settlement purposes. Secondly, it was desirable that land should be acquired by means of voluntary sales. Moreover, compulsory expropriations could be used. In

that case there was a group of primary land-ceders made up of the State, the owners of neglected farms, land speculators, companies, associations, funds, communes, the Church, and so-called "amateur" farmers. Farmers dependent on farming for their livelihood constitute a secondary group of ceders of land. The extent of land to be surrendered by this group was determined by a sliding scale given by the Cabinet. On the land thus obtained cultivated farms, dwelling plots as well as building plots were set up. The cultivation farm was the largest in extent consisting of about 6—15 hectares of cultivatable and cultivated land and a support forest with the profit of 75—125 cubic metres of solid measure a year. A housing farm consisted of 2—6 hectares of cultivatable and cultivated land and of woods kept for household use. To secure the livelihood on it chances of getting extra earnings were to be observed when setting up a farm of this kind. Otherwise, it was only intended to give a dwelling-place. Moreover, a so called fishing plot is to be mentioned which, with regard to extent, corresponded to the housing farm and was additionally given a separate watershed necessitated by fishing for livelihood.

The organization for the execution of the Land Acquisition Act was made up of many branches. The Settlement Department of the Ministry of Agriculture had the supreme administrative and supervisory responsibility for the execution of the Act. Its advisory organ was the Land Commission appointed by the Cabinet and comprising persons well informed in the settlement activity. The local organization was, according to its functions, divided into two separate parts, one being responsible for the setting up of settlement farms, the other for the reconstruction of farms. — To the Land Acquisition Act supplementary resettlement legislation was added which was constantly improved by means of government bills and motions of individual members of the Diet.

3. Statistical Survey on the Progress of the Settlement of the Displaced Population in the years 1945—1948

a) The Placing of the Displaced Population

At the end of the year 1944 the evacuees had been placed in special evacuee districts which had been determined during the war, something the Winter War had instructed us to do. Then the population had gathered especially in Western Finland and Bothnia. For this reason the displaced people had to be spread out more evenly later on. The final placing was determined by a special plan which, in accordance with the Land Acquisition Act, only decreed the placing of those who were dependent on agriculture for living. When placing the evacuees the circumstances of the earlier domicile in Karelia were observed as far as possible so that it would be easier for the Karelians to readjust themselves to society. The tendency was to pay attention to the location of the communes in order to retain it as the same in the south-north direction.

When the placing of the evacuees was completed, it was seen that over 60 per cent of them had come to Southern and South-Western Finland. The number of the farms, i.e. 300—350 farms and plots in each commune, was highest in the northern parts of the administrative district Uusimaa, and in Häme and in the western part of Kymi. At the same time many displaced persons had moved from the country

to towns and boroughs. In Karelia the corresponding amount had been about one fifth. The north border of the placing was situated on the line Nurmes-Kajaani-Haapavesi. North of this line only voluntary settlement was possible. The displaced population was finally settled in the second half of the 1940's, partly as a result of the official placing policy and partly of voluntary settling, which was very close to the former. At the end of the year 1946 as much as 46 per cent of the displaced population were not yet placed. Two years later the percentage had reduced to 4 per cent.

b) Setting up of Settlement Farms

According to settlement legislation not only the Karelian evacuees had to be settled, but also many other groups of people. Accepted applications for land were distributed to the groups concerned as follows:

displaced population	45 416	37.7 %
war-disabled	8 282	6.9 %
war-widows	3 006	2.6 %
war-orphans	81	0.0 %
ex-servicemen with families	60 288	49.9 %
workers	1 268	1.0 %
tenant farmers	2 350	1.9 %
total	120 591	100.0 %

In practice the tendency was to settle the displaced population first thus observing the order of precedence determined by the Act. This is well seen in the circumstance that the majority of cultivation and housing farms were given to the evacuees. 36.8 per cent of the land acquired for settlement purposes was taken from the State, 7.9 per cent from prompt settlement farms, 7.6 per cent was obtained by voluntary sales to the State, 19.1 per cent was obtained by voluntary purchase to the land recipients and 28 per cent by compulsory expropriation.

c) Reconstruction of the Farms

A lot of reconstruction work was done in connection with the settlement activity. By the year 1958 altogether 155 611 buildings were constructed, of which 54 per cent were built by the displaced people. The number of dwellings was 67 917 of the whole amount. By the year 1958 also 123 000 hectares of land were cleared; about 75 000 hectares of it were on the farms of the displaced population. Altogether 15 500 kilometres of settlement roads were constructed by the year 1958 taking in their range over 60 000 farms. By means of drainage swamp land was cleared for settlement. In these areas almost 20 000 kilometres of drains were constructed with the sphere of over 291 000 hectares and concerning the old original farms and the new resettlement farms rather evenly, since the number of both rose to over 27 000 farms.

d) Half-Finished Resettlement Activity

The discontinuation of the settlement activity could be due to three different reasons. A person could refuse signing the proprietary agreement of the farm intended for him, which displaced persons were allowed to do without immediately losing their right to obtain land. Secondly, a person could give up the proprietary

agreement he had signed, if he for one reason or another took no action in the matter. Giving up a proprietary agreement usually resulted from the dweller's abuse of the preservation activity of the State. There were some 12 000 refusals to sign the agreement, which makes 14.9 per cent of the whole amount of agreements. As many as 43.4 per cent of the refusals were by displaced persons, which percentage is much higher than the proportion of the displaced persons of all the agreements concerned. As far as the giving up of the agreement is concerned, there were some 9 000 such cases which, accordingly, is a smaller number than that of the refusals. In the group of the ex-servicemen the percentage was particularly high.

e) Financial Problems

As far as the evacuees are concerned, the resettlement activity was closely connected with the compensation for the property left behind in ceded territories. To this the population of the other parts of Finland contributed in accordance with the Capital Levy Act. The compensations as well as the surrender tax on property were certain fixed sums of money, but in practice usually real property was surrendered and given as a compensation. Some limited companies having a certain taxable property, for instance, had to pay a tax which rose to 20 per cent of the property at the end of the year 1944. The tax had to be paid as shares so that the production should not suffer. The State founded the *Compensation Shares Association* to attend to the shares it thus obtained, an organ which functioned from 1945 to 1958. It distributed to those who were justified to have a compensation for property losses the corresponding amount of Holding-share certificates. The companies gave a yearly dividend on the shares they had surrendered and purchased yearly one tenth of the assessed value at the end of the year.

In accordance with the Compensation Act, so many applications were made that their total amount rose to 28.9 milliard Finnish marks. The sum paid as compensations was finally as small as 33.4 milliard marks. The displaced people financed their new farms partly by means of compensations, partly by loans, and to the greatest extent by their own work. By the end of the year 1956 about 44.5 milliard marks had been used for granting loans, the evacuees having received some 50 per cent of the sum. The tax on property did not suffice for the compensations, and so heavy extra costs had to be paid by the State and, that way, by the tax-payer as well. Large sums of money were for instance spent on payments for the land ceded by the land-owners, although they remitted at the rate current at the end of the year 1944. The State paid the land-ceders in the course of 15 years; in case the sale was a voluntary one, the payment was remitted in the course of 10 years. Even though the State paid an interest of 4—5½ per cent depending on the way of surrender, the land-surrenderers suffered great financial losses owing to the inflation.

III THE DISPLACED POPULATION AND OTHER LAND RECIPIENTS. DISCUSSION OF THE ORDER OF PRECEDENCE IN THE SETTLEMENT ACTIVITY

The question of the order of precedence developed primarily into an issue between the Conservatives and the Left. The subject was of current interest after the

report of the Committee with Mr. Nissinen acting as chairman had been published at the end of the year 1944. Until then no one of the groups of land-receivers had been considered prior to the others. When repeatedly urging on the matter the evacuees frequently referred to promises made in this period. They also tried to push the settlement activity by paying attention to factors often called drags of the settlement.

The Conservatives preferred a gradual execution of the colonization with the right of precedence in land acquisition given to the evacuees. This principle of gradual execution was for the first time officially introduced by the *National Economic Council* about the end of the year 1944; still, the matter had been initially planned by the Settlement Commission. The same idea was repeated in the so called Prime Minister's motion. Then it was taken up by the Press and individual representatives of the parties. The demand was frequently made until the year 1947, and it was this year that the Economic Council gave its support to the plan, too. While emphasizing the right of precedence of the evacuees the Right Wing, vigorously supported by the displaced people and the Agrarian Party, set themselves in opposition to every attempt to increase the number of the people to be settled.

Right from the beginning, the Left opposed the idea of gradual settlement, thinking that it only slowed down the settlement. At the same time, the extreme Left which according to its principles could not emphatically work for the settlement of the ex-servicemen suggested several new groups of potential land receivers. People of working age but too old for military service, ex-servicemen without families and tenants of prompt settlement farms were, in the opinion of the Left, to have the right to obtain land. The Left did not accept any order of precedence, but demanded that all the groups should be simultaneously settled.

The expansion of industry was to be expected after the war. Common labourers could not, however, be employed. So the solution of the problem occasioned by the displaced population was chiefly agrarian. The question of precedence was, consequently, never to be one between the various branches of economic life, but a problem of those to be placed in agriculture, on resettlement farms. Those who worked for the privileges of the evacuees could, in the course of the discussion, refer to the Land Acquisition Act for their priority of settlement. Accordingly, the view represented seemed at last to gain the most supporters in public. The priority rights of the evacuees were partly carried out in practice, but not to the extent the Right Wing had demanded. In spite of the efforts of the extreme Left, a new Land Acquisition Act was never enacted and the number of the land-receivers according to the old Act was not enlarged. This solution was partly due to financial difficulties which in themselves made it necessary to limit the speed at which the settlement was executed. Also the relative political power of the parties contributed to the solution, for the Right Wing, with the exception of the *Swedish National Party*, and the *Agrarian Party* as well as some Karelian representatives among the Socialists preferred the gradual execution of the settlement. It could not, however, be carried out completely according to this principle, which was due to the strong power of the Socialists in the Cabinet.

IV THE DISPLACED POPULATION AND THE LAND-SURRENDERERS. DISCUSSION OF THE ACQUISITION AND CEDING OF LAND

The land-surrenderers wished the settlement to be executed gradually. They also supported the view that the evacuees should have the priority to acquire land. With regard to many questions, the displaced population, however, was part of the comprehensive group of land recipients whose interests were contradictory to those of the ceders of land. The views of the two groups clashed with each other decisively as to the northern extent of the settlement. The land-surrenderers did not at all object, to placing displaced persons north of this border, because there was plenty of cultivatable land in the northern parts, too. Reasons given for the unsuitability of the border were also that the limit had been fixed without consulting the land-owners. The evacuees, for their part, wished to be placed as south as possible and regarded every other plan as an attempt to throw them into the wilderness. This question was not discussed after the year 1946 and the opinions advanced had no practical effect.

The question of the proportion of cultivated land to clearing as a topic of post-war settlement debate dates from the time of the prompt settlement. The evacuees wanted to obtain as much cultivated land as possible, while the ceders of land, naturally enough, were unanimous in preferring clearing. In the *National Economic Council* the land-surrenderers' demands were concretely formulated: half of the area ceded was to be cultivated land, half of it cultivatable. The displaced population found this unfair and claimed that the State and the surrenderers of land should participate in the clearing of the land suitable for cultivation. The subject was most ardently discussed when the Land Acquisition Act was being enacted, even though occasional opinions were expressed as late as the year 1946. In reality, the evacuees were most certainly given more cultivated land than land which was to be cleared. The solution was rather due to practical circumstances than to questions of principle.

The land-surrenderers frequently appealed to economic principles in support of their claims in the discussions about the settlement. The evacuees, however, found their point of view too limited with regard to the settlement question, which was not only an economic, but a social and, with regard to the population, a political problem as well. The point most frequently mentioned by the ceders of land was the too small size of farms in our country. Therefore the Act was to be provided with a scale of surrenders, by which the extent of ceded areas could be accurately determined. This demand was not actually directed against the displaced people, but the Karelians disapproved of it since it might retard the resettlement. The evacuees liked to compare their property losses with the property tax imposed on the ceders of land. When thus compared the losses suffered by the Karelians were higher than those suffered by the rest of the population. The displaced people expected every citizen to be equal, so land was not to be obtained at the ceders' expense. Nevertheless, that is what partly happened for the surrenderers of land did not, despite their repeated efforts, succeed in getting a guarantee for their revenue from inflation.

The fact that the surrenderers of land referred to the too small size of farms and to the potential shortage of supplies as a result of the ceding of land had no

practical effect. Instead, their suggestions to check the settlement programme and to draw up a plan for the settlement on a scale concerning the state as a whole were successful. The businessmen also supported this idea. It was not against the interests of the displaced population for there to be investigation; on the contrary, a good reason for the investigation was that the main purpose of the settlement activity would not have been carried out. The question whether the land owned by varied collective bodies should be taken or not occasioned a clash between the Conservatives and the Socialists. The matter affected the displaced population in such a way that taking large areas of this land for settlement purposes would have made it possible to give real property, i.e. forest lands, as compensation to the displaced people. As far as the legal security of each party was concerned, both the evacuees and the land-surrenderers regarded it as defective.

V THE SETTLEMENT OF SWEDISH DISTRICTS — THE MOST DEBATED DETAIL OF THE DISCUSSION

The discussion of the settlement of Swedish districts was an immediate continuation of the debate during the Prompt Settlement Act. The two opposing parties in the debate consisted of the Swedish population defending their land and the Karelians. The Agrarian Party supported the latter since the burden borne by other ceders of land would have become too heavy, if the Swedish areas were spared. The Socialists, having supporters in these districts, thought the question a secondary consideration and did not much participate in the public discussion. In regard to practical solutions, they however stood by the Swedish population. The Conservatives remained loyal to the Swedish land-owners, which was partly due to personal relationships between the two groups.

The bitterest opinions of the issue were heard when matters of local interest were being dealt with, such as the difficult situation in Bothnia in 1945 and the *Merikoivisto*-project from 1947 onwards. When considered from a national point of view, the tone was much calmer. The relations between the local population and the Karelians were in Bothnia amongst the best. Nevertheless, the public discussion of the matter was much like the language feud in the old days. The Swedish population was equally obstinate in defending the Swedish parish of Pernaja where it was planned that the Finnish commune *Merikoivisto* be established. Right from the beginning, this project was considered unrealistic by the Conservatives.

That the views of the Swedish population in almost every detail were observed was to no small extent due to Prime Minister J. K. Paasikivi's attitude expressed clearly in the Diet and in official speeches. He saw the favourable treatment of the Swedish population as a means of furthering our foreign policy with Sweden. At the same time he consistently pursued the line he had taken as Ambassador in Stockholm. The Swedish population of Finland also appreciated their supporter. Mr. Paasikivi's positive attitude was taken account of in Sweden as well. Even some of the later estimations have considered his attitude to have been the right one.

In the settlement period Finland was economically greatly dependent on Sweden. That is why the Swedish population tried to create the impression that Sweden was only ready to continue helping Finland if the interests of the Swedish population

were heeded. This was at the same time as the Land Acquisition Act was considered by the Diet. This was, however, only said in the newspapers and was also noticed in Finland, but public opinion in Sweden was not unanimous at all. Particularly, when the clause concerning the Swedish population of Finland was formulated, the opinions advanced in Swedish newspapers had an influence upon public opinion here.

On the whole, the language question attached to the settlement activity was constantly discussed during all the period under examination, even if it calmed down in the last two years. In this period those who wanted to spread displaced persons to Swedish areas discussed the matter a lot, but seem to have had practically no success.

VI SOME SEPARATE QUESTIONS

1. *The Effect of the Idea of Going Back to Karelia on the General Atmosphere*

The question of going back to Karelia was a delicate one not to be discussed in public. Under the surface however the idea, had a considerable effect on the general atmosphere. Especially among the Karelians there was much rumour on this matter which had a harmful influence upon their morale. In the newspapers of the displaced population the idea of going back to Karelia was, therefore, regarded as mere nostalgia and it was desired to find some more realistic ways of solving the problems. The extreme Left dealt with the question by trying to convince the Karelians that they had fallen victim to erroneous policy.

2. *The Conclusion of the Peace Treaty*

Before the temporary peace treaty it was widely discussed whether Finland should withdraw from the war. Opinions differed greatly. The subject was seriously taken up again during the negotiations for peace in Paris. Then the main question was whether the Finnish delegation should draw the attention of the victorious powers to the question of Karelia or whether to ignore it completely. Many deputations visited the President and the Government just before the Finnish Delegation left for Paris. The Karelians, supported by the Conservatives, wanted the question to be discussed. The extreme Left was definitely opposed to all these activities of the Karelians. Finally, the Finns acted rather passively in regard to this question; it was only taken up as an economic problem. The displaced population had no official representative in the delegation sent to Paris. The last views of the matter were expressed when the final peace treaty was under consideration in the Diet in January, 1947.

CONCLUSIONS

When examining the differences of opinion as to the resettlement of the displaced population we can clearly see what position the groups discussed took to the many details of the settlement activity. It can also be clearly seen how much the divergent groups contributed to the solutions made.

The attitude of the Right Wing towards the settlement of the displaced population was formulated in its details always with the consideration in mind as to whether the interests of the Karelians were harmony with their own interests or whether they clashed. The starting-point was the basic idea that individual property was, in principle, inviolable. The basic form of this resettlement scheme was presented in the so called Prime Minister's motion. According to it, the Act was to be provided with an accurate scale determining the extent of land which the landowner had to cede. Compensation for surrendered land had to be paid at the current rate. Referring to the size of farms, etc. the Right Wing recommended that the displaced people should be given half of their former cultivated land as cultivated and the other half of it as land suitable for cultivation. The Right Wing were also continually concerned about the effect of the settlement activity upon our national economy.

The Right Wing was most clearly working for the Karelians when it demanded a gradual execution of the settlement. This was closely related to the fact that they opposed in every way possible the giving of land to an even wider range of people. At the same time, they were eager to place the evacuees further north than the Act decreed. In the language question the Right Wing did not adopt any clear line, which is to be regarded as a manifestation of loyalty towards the Swedish land-surrenderers. — In the public debate, the views of the Right Wing and those of the ceders of land were, in general, thought to be identical, even though some organizations made an attempt to remain impartial.

The *Agrarian Party* unreservedly supported the evacuees, while it simultaneously constituted a centre party between the Right and the Left. This was among other reasons due to the fact that the majority of the leading Settlement Authorities were Karelians and, at once, supporters of a party which had had wide support in Karelia. The Party took the view that the displaced population should be settled first. After most of the displaced population had been settled the Party took up the settlement of the ex-servicemen. The Agrarian Party showed its loyalty to the displaced population most obviously in the language question which, in its opinion, the Swedish-speaking population had deliberately turned into a question of foreign policy. In its opinion the Swedish population of Finland should not be let off any more lightly than the rest of the population when it came to settling.

The *Socialist Parties* were divided into two groups, the Social Democrats and the extreme Peoples' Democrats having no common settlement policy. Both worked for their own supporters amongst the displaced people. According to the Social Democrats, the only solution of the settlement question was to fully implement the Land Acquisition Act. The Peoples' Democrats were not satisfied with the existing Act but wanted to have a new one enacted which should cover a wider range of people to be settled. In the language question both parties were unanimous in giving their support to the Swedish population, thus pursuing a line adopted during the period of our independence. The Social Democrats strongly advocated the settlement of the ex-servicemen, which view the Peoples' Democrats did not share, because they did not approve of the wars between Finland and the Soviet Union. Criticism of the way the Right Wing slowed down the settlement can be regarded as a policy shared by both parties.

The point of view of the *Swedish population* was closely parallel to the views of the Right Wing, as far as general settlement questions were concerned. Its

main concern was, however, the language question which eclipsed the other principles of the settlement activity. The group was very homogeneous even though in local affairs discussion was often more heated than on national affairs. When the question was in the stage of being solved, the Swedish population relied upon the Swedish Press, which had no direct connection with the attitudes of the Swedish Government. In the end, the group managed to fulfill the plans worked out to secure the inviolability of the Swedish districts, aided by the support of the Socialists and by the loyalty of the Conservatives.

The point of view of the *land-surrenderers* is to a great extent parallel to that of the Right. The land-surrenderers organizations did the ground work and exploited the Right Wing in carrying out their plans. The organization did not have to take into consideration, as the parties had to, their supporters amongst the Karelians and so straight-forward action could be undertaken.

The *displaced population* was in principal satisfied with the Land Acquisition Act, but increasingly dissatisfied with its slow execution. The evacuees took a very clear position to any opinion concerning them. Their attitudes were extremely emotional and they were very sensitive. The Right Wing, for instance, were blamed for retarding the settlement activity though they, on the other hand, were active in trying to establish the priority rights of the displaced people in the settlement to be gradually executed. The evacuees particularly defended the Settlement Authorities against the criticisms directed against them. The evacuees who carefully supervised and participated in the arrangements succeeded in preserving, to a large extent, their privileges as a group which, for its part made it possible for the Karelians to be settled comparatively quickly.

All the groups taking part in the public discussion shared the opinion that it was necessary to resettle the displaced Karelians, but each group wanted to have the settlement carried out according to its own principles and paying attention to its own interests. Consequently, many details of the settlement activity were compromised. Because of many favourable factors it was possible to settle the displaced population quite quickly in Finnish society, which most certainly was to spare the country many a post-war problem.